MARMATIA

MUZEUL
JUDEȚEAN
MARAMUREȘ
BAIA MARE 1971

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL JUDEŢEAN MARAMUREŞ

MARMATIA

II

BAIA MARE, 1971

https://biblioteca-digitala.ro

Redactori : AUREL SOCOLAN
CAROL KACSÓ

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS — SOMMAIRE — INHALT — CONTENS

Pag.

ARHEOLOGIE – ISTORIE

M. BITIRI, Așezarea paleolitică de la Bușag (date preliminare). — — — — — — — — — — — 7

L'établissement paléolithique de Bușag. — — 13

I. ORDENTLICH, Aria de răspîndire a culturii Otomani de pe teritoriul României. — — — — — — — — 19

Die Verbreitung der Otomanikultur in Rumänien. 34

C. KACSÓ Unele considerații cu privire la geneza ceramicii din necropola tumulară de la Lăpuș. — — — 36

Quelques considérations concernant la genèse de la céramique de la nécropole tumulaire de Lăpuș. — 43

Dr. I. H. CRIȘAN, In legătură cu datarea necropolei celtice de la Ciumești. — — — — — — — — — — 55

Zur Datierung der keltischen Necropole von Ciumești. — — — — — — — — — — 73

I. GLODARIU și Șt. DĂNILĂ Depozitul de vase romane de bronz de la Dipșa. 93

Ein Verwahrfund römischer Bronzegefässe aus Dipșa. — — — — — — — — — — 97

A. SOCOLAN, Un document inedit despre orașul Baia Mare. — 100

Un document inédit concernant la ville de Baia Mare. — — — — — — — — — — 105

https://biblioteca-digitala.ro

pag.

C. OSZOCZKI, Documente inedite referitoare la Pintea Viteazu în arhivele maramureșene. — — — — — 106

Dokumente in bezug auf Pintea Grigore, die nicht veröffentlich wurden. — — — — — — 116

M. ZDROBA, Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș. — — 121

Zunftsiegel aus Baia Mare in der Sammlung des Kreismuseums Maramureș. — — — — — 127

B. MIHOC și G. BĂLAN, Stampe inedite din colecția Muzeului județean Maramureș. — — — — — — — — 128

Estampes inédites dans la collection du Musée du département de Maramureș. — — — — — 143

A. SOCOLAN, Circulația în Maramureș a cărților românești tipărite în Moldova pînă la 1850. — — — — 144

La circulation en Maramureș de vieux livres roumains imprimés en Moldavie jusqu'en 1850. — 150

I. IUGA, Ideile fundamentale ale „Istoriei pentru începutul românilor în Dachia" de Petru Maior. — — 153

Les principales idées de „L'histoire pour le debut des roumains en Dacie" par Petru Maior. — — — 160

V. CĂPÎLNEAN Contribuții la cunoașterea preocupărilor pentru înființarea de școli medii românești în Baia Mare și Seini, după revoluția de la 1848. — — — 161

Contributions à la connaissance des préoccupations pour la creation des écoles moyêunes roumaines à Baia Mare et à Seini après la revolution de 1848. — 172

B. MIHOC, Ecoul războiului de independență în Transilvania 1877 — 1878. — — — — — — — — 174

L'écho de la guerre de l'independance en Transylvanie 1877 — 1878. — — — — — — 181

https://biblioteca-digitala.ro

pag.

Dr. C. ENEA și V. ȘCHIOPU, Aspecte din viața social-economică și lupta țărănimii maramureșene (1914 — 1918). — — — 185

Aspekte aus dem sozial — ökonomischen Leben und dem Kampf der Bauernschaft aus Maramureș. (1914 — 1918). — — — — — — — — 204

V. ACHIM și N. KATZ Mobilizarea de către P.C.R. a organizațiilor muncitorești din Sighetu Marmației în acțiunea de ajutorare a sinistraților (1933). — — — — 205

La mobilization par le P.C.R. des organisation des ouvriers de Sighetu Marmației dans l'action de l'aide pour les sinistrés (1933). — — — — 220

Dr. O. BANDULA, Din lupta intelectualității universitare împotriva fascismului 1934 —1940. — — — — — 221

Of the Fighting Traditions of the University Intelligentsia against Fascism 1934 — 1940. — — — 235

ARTĂ

M. MUSCĂ, Grafica lui Eugen Pascu. — — — — — 236

La grafique du Engen Pascu. — — — — — 243

ETNOGRAFIE – ARTĂ POPULARĂ

Dr. K. KÓS, O tehnică de caracter arhaic : făcutul cuților de coasă în zona Lăpuș. — — — — — — 244

An archaic Technique. The Marking of Scythe Whetstones in the Lăpuș Area. — — — — 261

S. SAINELIC, Arhitectura bisericilor de lemn din Țara Chioarului. — — — — — — — — — — 279

Die Architektur der Holzkirchen aus dem zone Țara Chioarului. — — — — — — — 302

https://biblioteca-digitala.ro

pag.

S. ZDERCIUC, Centrul de ceramică Baia Sprie (jud. Maramureș). — — — — — — — — — — 318

La centre de poterie Baia Sprie (département de Maramureș). — — — — — — — — 324

ȘTIINȚELE NATURII

I. BÉRES. Aspecte noi în avifauna Maramureșului (lucrări preliminare). — — — — — — — — 340

Les nouveaux aspectes de la faune des oiseaux du Maramureș. — — — — — — — — 350

P. VARGA și V. GORDUZA, Colecția mineralogică a Muzeului județean Maramureș. — — — — — — — — — 351

La collection minéralogique du Musée du département de Maramureș. — — — — — — 360

CRONICĂ

Cronica săpăturilor arheologice efectuate de Muzeul județean Maramureș în perioada 1968—1970 (C. KACSÓ, R. POPA, M. BITIRI și dr. E. COMȘA). — — — — — — — — — — — — — 368

Chronik der Ausgrabungen des Bezirksmuseums Maramureș für den Zeitraum 1968—1970. — — — — — — — — — — — 374

https://biblioteca-digitala.ro

AȘEZAREA PALEOLITICĂ DE LA BUȘAG

(Date preliminare)

MARIA BITIRI

Extinderea cercetărilor paleolitice întreprinse de Institutul de arheologie din București și Muzeul din Baia Mare în N.V. României a dus la descoperirea în 1969, a primei așezări paleolitice în Depresiunea Baia Mare.

Sub raport geografic, geologic și geomorfologic Depresiunea Baia Mare a constituit obiectul mai multor studii speciale, în cadrul cărora a fost definită ca „o unitate de relief bine conturată"[1] sau ca făcînd parte din unitățile geografice mai largi, cum ar fi Depresiunea Lăpușului sau Cîmpiei Tisei.[2]

Privită ca unitate naturală separată, Depresiunea Baia Mare face parte din seria de micro-depresiuni din N.V. României, cuprinsă între Cîmpia Someșului și grupa de nord a munților vulcanici — Oaș, Gutîi și Țibleș — toate cu un relief colinar și de lunci variate și rețele hidrografice bogate. Prima dintre acestea și cea mai de nord este Depresiunea Țării Oașului, unde în ultimii zece ani s-au descoperit și cercetat mai multe așezări paleolitice. Urmărind către sud-est lanțul depresiunilor, legate între ele prin extremitatea estică a cîmpiei Someșului, constatăm că și cea de a doua, Depresiunea Baia Mare, a fost ocupată de omul primitiv, dovadă constituind-o descoperirea primei așezări paleolitice pe coasta Bușagului, la numai 10 km vest de Baia Mare.

Depresiunea are forma aproape triunghiulară, fiind străjuită la nord și adăpostită în același timp de munții Gutîi. Partea de vest este din abundență scăldată de apele Someșului, care prin lunca lui alcătuiește o poartă largă la intrare în sectorul nord-vestic. Această zonă a și constituit proba-

1 D. Coteț, **Depresiunea Baia Mare (observații geomorfologice)**, în **Probleme de geografie**, vol. V., 1957, p. 141.

2 V. Mihăilescu, **Marile regiuni geomorfologice ale României**, în **B.S.G.R.**, vol. L, 1932; idem, **România, Geografie fizică, 1936.**

https://biblioteca-digitala.ro

bil, în vechime, principala cale de acces și de legătură cu Cîmpia Tisei și cu Depresiunea Oaș pentru vechii locuitori. O serie de rîuri și pîraie colectate de Someș cum sînt : Nistrul, Băița, Săsarul, Bîrsăul, după cum și numeroase pîrîiașe cu caracter temporar sau semitemporar, țes din toate părțile întregului cuprins al depresiunii, despărțind și unind în egală măsură dealuri și coline cu înălțimi ce variază între circa 100 și 400 m.

Spre est și sud-vest limita depresiunii este urmărită pe marginea dealurilor înalte ce depășesc 500-600 m — Cărpiniș, Megieș, Dealul Mare — limită care după aprecierea geomorfologului P. Coteț, se înscrie pe contactul dintre formațiunile sarmațiene si tortoniene cu cele oligocene. Originea ei este legată de scufundările tectonice neogene, iar modelarea ulterioară de originea și acumularea din pliocenul superior și din pleistocen. Mai multe date geologice și paleogeografice obținute în urma studiilor de specialitate au dus la concluzia că depresiunea în întregul ei cuprinde formațiuni tortoniene, sarmațiene, pliocene și cuaternare, cele mai răspîndite fiind ultimele două.

Zona ce ne interesează în mod special acum, legată de descoperirea urmelor paleolitice pe Coasta Bușagului, corespunde formațiunilor panoniene, care se întind din valea Săsarului pînă în valea Someșului sub formă de argile vinete și nisipuri cu o grosime considerabilă — după cum s-a observat în urma unui sondaj deschis la Baia Mare[3]. Aceste depozite sînt acoperite de nisipuri și pietrișuri cu structură torențială, care apar și la baza depunerilor cuaternare (argile loessoide) de pe coasta Bușagului, depozite ce includ dovezile de locuire paleolitică.

Dealul Bușagului face parte din piemonturile colinare ce se întind la vest de Baia Mare, unind depresiunea cu versantul sudic al Munților Gutîi. Datorită eroziunii altitudinea dealului este redusă (sub 200 m), dar poziția lui, ca și a celorlalte dealuri din zona Tăuților, a atras de timpuriu pe om, care avea aici o perspectivă largă asupra luncii Someșului și Lăpușului, păduri bogate în preajmă, văi adînci cu maluri abrupte pe versantul nordic și pîrîul Tăuaș ce-și desfășoară firul la poalele dealului, străjuindu-l de la est la sud-vest. Toate aceste elemente reprezintă condiții esențiale pentru o locuire paleolitică și cum șoseaua trece prin apropiere, poziția dealului ne atrăgea atenția de fiecare dată cînd ne îndreptam spre Oaș. Totdeauna însă timpul este rezervat cu strictețe unui anume obiectiv, de aceea de fiecare dată cercetarea dealului de la Bușag a fost amînată.

Ne-am propus totuși ca înainte de a încheia cercetările paleolitice în Țara Oașului, să verificăm și acest loc, ce avea să ducă la descoperirea primei și celei mai vechi așezări omenești din preajma Băii Mari.

Astfel, în campania din 1969, rezervată ultimelor cercetări în Depresiunea Oaș, întreprinse pentru încheierea primei etape în studierea paleoliticului din această zonă, am verificat mai întîi Coasta Bușagului, aflată, după cum notasem cu ani în urmă, în dreptul km 11 la vest de Baia Mare.

3 P. Coteț, **op. cit., p. 148.**

https://biblioteca-digitala.ro

Cu acest prilej am descoperit la suprafața solului (de curînd arat adînc și plantat cu pomi fructiferi) mai multe piese de piatră cioplită, ceea ce a constituit indiciu sigur al existenței urmelor paleolitice. Tot atunci am deschis și primele două sondaje pentru a verifica dacă există sau nu strat (sau straturi) de cultură.

Primele piese au apărut pe botul promotoriului din apropierea punctului trigonometric și tot acolo am efectuat și primele săpături. Materialele au apărut de la suprafață, ele fiind scoase și amestecate cu fierul plugului și săpăturile pentru gropile pomilor, continuînd sporadic pînă la circa 0,80 m. In acest punct, atît la suprafață, cît și în săpătură, materialele sînt puțin numeroase, iar cele tipice aproape izolate, fapt ce făcea dificilă încadrarea culturală și identificarea straturilor.

Pentru început, în cele două sondaje, am deschis o suprafață de numai 16,50 m, săpînd pînă la adîncimea de circa 1 m. Materialele ceva mai numeroase au apărut în partea superioară, pînă la 0,35 — 0,40 m, aschii și spărturi atipice mai rare, continuînd să apară pînă la 0,60 — 0,80 m, unde încetează cu desăvîrșire.

La suprafață ca și în stratul superior am putut strînge și cîteva piese tipice, care, alături de poziția stratigrafică a celor descoperite în sondaje, indicau urmele unor locuiri paleolitice tîrzii, aparținînd culturii gravetiene. Pentru piesele descoperite mai jos de 0,40 m, nu s-a putut trage nici un fel de concluzie cu privire la apartenența lor culturală. Materia primă și succesiunea straturilor genetice erau aproape similare celor din Țara Oașului, pentru moment însă nu s-a putut preciza dacă era vorba de un strat aurignacian sau dacă era și altul ceva mai vechi. Un lucru era acum sigur, omul paleolitic existase în Depresiunea Baia Mare, rămînînd a fi stabilit cînd anume a pătruns în părțile locului și cît timp și-a desfășurat activitatea pe Dealul Bușagului.

Cercetările de suprafață continuate cu același prilej au dus la descoperirea a numeroase alte piese răspîndite pe coama dealului mai sus, spre nord și est. Ca și pe pintenul de mai jos însă tipologia lor, ca și materia primă, indicau aceeași fază tîrzie a culturii gravetiene.

Pentru verificarea și a altor sectoare de pe Dealul Bușagului și pentru identificarea succesiunii straturilor de cultură, s-a programat o săpătură mai amplă pentru campania din 1970, cînd activitatea s-a desfășurat în principal în două puncte : a) în zona sondată în 1969, unde s-a deschis pînă acum o suprafață de 131,50 m^2 și b) pe culmea dealului, porțiunea orientată spre com. Cicîrlău, unde s-a deschis o suprafață de 96,50 m^2. Pe lîngă acestea, s-a mai făcut un taluz în malul unei surpături, într-un sector ce ocupă o poziție mediană între cele două puncte.

In urma săpăturii concentrate pe extremitatea nord-vestică a dealului, am constatat că atît succesiunea orizonturilor genetice cît și cea culturală este aceeași, după cum și faptul că urme de locuire paleolitică sînt răspîndite și în alte sectoare, așa cum putem deduce după descoperirile de la suprafață, zone ce urmează a fi cercetate în campaniile din anii viitori.

https://biblioteca-digitala.ro

SITUAȚIA STRATIGRAFICĂ

– 0-0,10 m strat cenușiu-gălbui prăfos.
– 0,10-0,40 m – strat gălbui lutos
– 0,40-0,50 m — strat de tranziție
– 0,50-1,50 m – strat gălbui-roșcat, argilos, cu concrețiuni ferimanganice și structură grunțuroasă.

De la 1,50 m în jos se dezvoltă un strat masiv argilos cu pete ruginii și cenușii, care suprapune depozitele de pietriș și nisip cu structură torențială (ultimele de vîrstă pleistocen superioară, dacă ele corespund celor identificate de Petre Coteț pe piemonturile de acumulare de la Baia Mare).

Materialele arheologice descoperite sînt concentrate în principal în stratul gălbui-lutos superior și în cel de tranziție, cuprinzînd în mai mică măsură partea superioară a stratului argilos gălbui-roșcat cu concrețiuni manganice, în medie ajungînd pînă la 0,65 m adîncime. După tipologia pieselor și materia primă din care sînt cioplite distingem două nivele de locuire direct suprapuse, unul mai timpuriu, aparținînd fazei de început a paleoliticului superior și altul mai tîrziu ce aparține culturii gravetine. Pentru stabilirea vîrstei lor geologice, pentru moment nu dispunem de date concrete bazate pe analize de sol sau sporopolen, ale căror rezultate ușurează în mare măsură sarcina arheologului în această privință, dînd în același timp și mai multă siguranță. De aceea, pentru început, ne vom folosi în principal de rezultatele cercetărilor geomorfologice întreprinse în această regiune de Petre Coteț, care a delimitat diferitele straturi și vechimea formării depresiunii și de corelarea straturilor culturale și genetice identificate aici cu cele din Depresiunea Oaș, pentru încadrarea preliminară a descoperirilor noastre.

In cercetările sale în această zonă, Petre Coteț a identificat o pînză de pietrișuri prezentă pe toate dealurile, socotită ca fiind de vîrstă levantină. Inceputul formării piemonturilor îl leagă de faza lacustră panoniană, cînd, în retragerea lacului pliocen, apele (Săsarul, Lăpușul și Someșul) au cărat în drumul lor material detritic din zonele înalte, materiale ce au stat la baza sculptării ulterioare a piemonturilor, sub acțiunea eroziunii.

La Bușag, depozitele de pietrișuri și nisip sînt acoperite de un strat masiv de argilă lessoidală gălbuie cu pete ruginii și cenușii, care continuă pînă la circa 1,50 m adîncime de la suprafață. In sus, culoarea și structura argilei se schimbă, devenind puțin roșcată, cu pete negre ferimanganice și mai puțin compactă, grosimea ei fiind de circa un metru.

Ca și în alte situații, geologii și geomorfologii noștri se ocupă în special de depozitele mai vechi, cele cuaternare fiind doar amintite ca existente. Stabilirea vechimii depresiunii Baia Mare, a originii ei și a diferitelor straturi ce formează piemonturile ce au slujit drept locuri de popas tem-

https://biblioteca-digitala.ro

porar sau locuri de mai lungă durată pentru oamenii paleolitici, rămîne un bun punct de plecare în cercetarea noastră, urmărind ca pe baza datelor arheologice, pedologice și polinologice să putem ulterior descifra vîrsta depozitelor cuaternare, care includ resturile celor mai vechi așezări omenești în zona studiată.

NIVELUL INFERIOR

Cel mai vechi strat de cultură de la Bușag se caracterizează printr-un aspect arhaic al pieselor, prin masivitatea lor față de cele din stratul superior și prin unitatea materiei prime. Nucleele, deși numeroase, sînt puțin caracteristice, întrucît majoritatea o constituie exemplarele atipice. Între piesele tipice remarcăm două nuclee prelungi, cu unul și respectiv două planuri de lovire special amenajate, avînd suprafața parțial acoperită de negativele desprinderii unor lame lungi, mai mult sau mai puțin izbutite, întrucît roca are structură neomogenă și un nucleu globular, cioplit din aceeași rocă, cu urme de detașări așchiare bilaterale, radiante. Ca tipuri de unelte distingem o serie de lame retusate oblic pe una sau pe ambele laturi, lame simple și unelte pe lame (în special gratoare). Mai numeroase însă sînt așchiile și uneltele pe așchii-gratoare și racloare de diverse tipuri. Între acestea remarcăm prezența gratoarelor de tip înalt cioplite pe așchii scurte, a burinelor și racloarelor laterale cioplite pe una din laturile unor așchii, după cum și un racloar aproape circular, cioplit altern pe o așchie lată.

Materia primă constă din roci de proveniență locală, în special vulcanice, gresii de rîu și puțin cuarț alb.

Avînd în vedere componența tipologică a inventarului, care prezintă o combinație de piese cioplite pe așchii și pe lame și caracterul lor destul de arhaic, poziția stratigrafică a complexului si unitatea materiei prime, atribuim acest strat de cultură fazei inițiale a paleoliticului superior. Materia primă și în parte tipologia uneltelor apropie complexul stratului inferior de la Bușag de musterianul tîrziu din Depresiunea Oaș. Față de acestea însă, primul nivel de locuire de la Bușag pare a fi ceva mai tîrziu, reprezentînd deja o cultură de tipul aurignacianului inferior, contemporan fiind probabil cu Cetățica I (stratul inferior) și cu așezarea de la Mitoc – Valea Izvorului. Săpăturile sînt abia la început în acest punct, iar materialele recuperate în stratul inferior sînt puțin numeroase. Ele prezintă însă o serie de piese caracteristice fazei de început a paleoliticului superior și un argument în plus în favoarea ipotezei potrivit căreia, cultura paleoliticului nostru superior în această parte a țării este legată în bună parte de musterianul carpatic[4].

4 M. Bitiri, **Paleoliticul în Țara Oașului. Rezumatul tezei de doctorat,** București, 1970.

https://biblioteca-digitala.ro

NIVELUL SUPERIOR

Deși stratigrafic cele două nivele de locuire se suprapun direct (asta din cauza eroziunii care a dus la eliminarea depozitelor loessoide, care cu siguranță au existat și care au reprezentat timpul lung ce le-a separat) diferența cultural-tipologică este netă, primul reprezentînd faza de început a paleoliticului superior, cel de al doilea, pe cea finală.

De la piesele macrolitice arhaice din stratul inferior se trece la un inventar mult microlitizat cu piese miniaturale, materia primă este diversificată și îmbunătățită calitativ printr-o serie de silexuri de bună calitate și obsidiane. Elementele vechi din primul strat (nuclee globulare, racloare pe așchii masive, cioplirea alternă (bifacială) a pieselor au dispărut complet. Aici majoritatea nucleelor sînt mărunte, tipologic încadrîndu-se în categoria celor prismatice și piramidale. Lamele sînt subțiri, multe dintre ele fiind retușate mărunt pe una sau pe ambele laturi. Mai multe lame microlitice sînt retușate abrupt, în cadrul complexului fiind prezente și numeroase străpungătoare pe vîrf de lamă, burine și gratoare de diverse tipuri, unelte combinate, (gratoare-burine într-o gamă foarte variată) ultimele constituind un specific al acestei așezări.

Ca materie primă și poziție stratigrafică, stratul superior de la Bușag corespunde fazei a doua a gravetianului din Oaș, tipologic însă, este mult mai variat.

Așa cum arătam mai sus, vîrsta geologică a celor două straturi este dificil de precizat acum. In mare însă, avînd în vedere aspectele culturale pe care le reprezintă și poziția lor stratigrafică, ambele sînt de vîrstă würmiană.

Și dacă se va dovedi că stratul de argilă loessoidă ce stă la baza primului nivel de la Bușag corespunde depunerilor argiloase de vîrstă W_1 W_2 din Oaș, acesta ar putea fi atribuit unei faze imediat superioare ce ar corespunde perioadei dintre musterianul tîrziu de la Boinești și Remetea și aurignacianul mijlociu de la Călinești II. Această încadrare poate fi pe deplin susținută de componența inventarului litic, întrucît elementele lamelare și uneltele finite pe lame sînt mai numeroase la Bușag decît în musterianul tîrziu din Oaș, iar formele vechi de unelte aflate la Bușag sînt comparativ mai multe și tipologic mai variate decît la Călinești II – primul aurignacian mijlociu din această parte a țării. În acest fel se umple un gol în cronologia paleoliticului din nord-vestul României, primul strat de cultură de la Bușag reprezentînd faza de legătură dintre musterian și aurignacianul mijlociu și odată cu aceasta el constituie încă un orgument în stabilirea originii carpatice a paleoliticului superior în această parte a țării.

Depunerile ce includ stratul superior de cultură de la Bușag, care, din punct de vedere tipologic și cultural aparțin fazei a doua a gravetianului din nord-vestul României, corespund probabil fazei tîrzii a glacia-

https://biblioteca-digitala.ro

țiunii Würm, poziția lor stratigrafică și structura solului fiind asemănătoare celor din Oaș, – orizontul A, delimitat de H. Asvadurov[5].

Subliniem încă odată caracterul preliminar al încadrărilor, dar importanța materialelor descoperite la Bușag (în primul rînd a celor din nivelul inferior), a determinat punerea lor în circuitul științific, urmînd ca investigații ulterioare să suplimenteze și să sprijine definitivarea concluziilor noastre.

L' ÉTABLISSEMENT PALÉOLITHIQUE DE BUȘAG

– Résumé –

L'auteur nous présente les résultats de recherches effectuées au lieu-dit „Dealul Bușagului" dés l'année 1969, lorsqu'on a mis au jour la première station paléolithique appartenant à la Dépression de Baia Mare.

L'établissement contient deux niveaux d'habitat: un niveau inféireur qui vient d'attester un établissement datant du commencement du paléolithique supérieur de „type aurignacien inférieur" et, un niveau supérieur appartenant au gravéttien final. ayant tous les deux, un nombre des éléments paléolithiques communs, pour la zone de Țara Oașului.

5 H. Asvadurav, M. Bitiri și Șt. Roman, **Precizări in cronologia paleoliticului din Oaș.**

https://biblioteca-digitala.ro

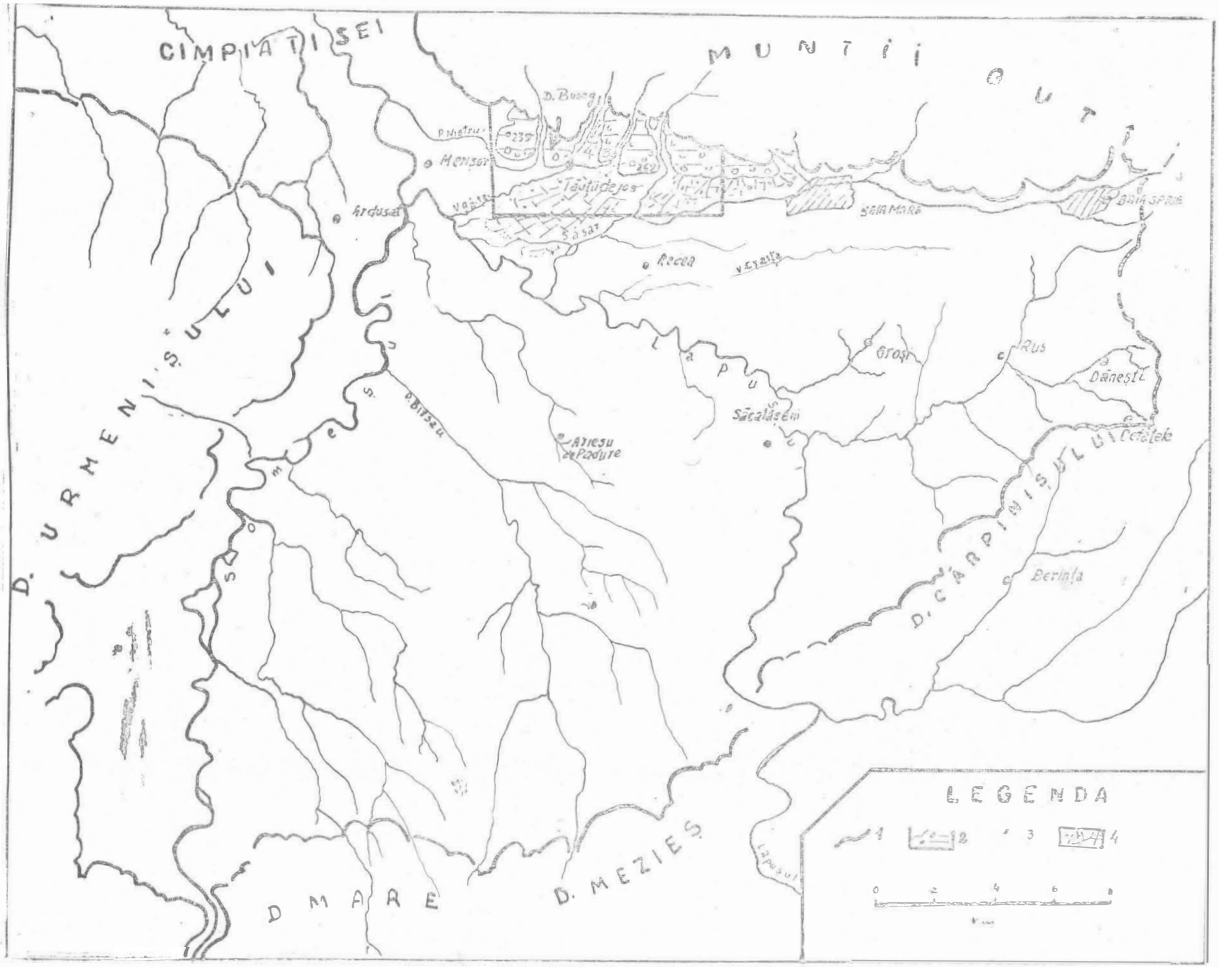

Fig. 1. Limitele Depresiunii Baia Mare (după Petre Coteț) cu amplasarea așezării paleolitice de pe Dealul Bușagului : 1. limitele depresiunii : 2. dealurile Munților ; 3. așezarea paleolitică ; 4. conuri de dejecție.

https://biblioteca-digitala.ro

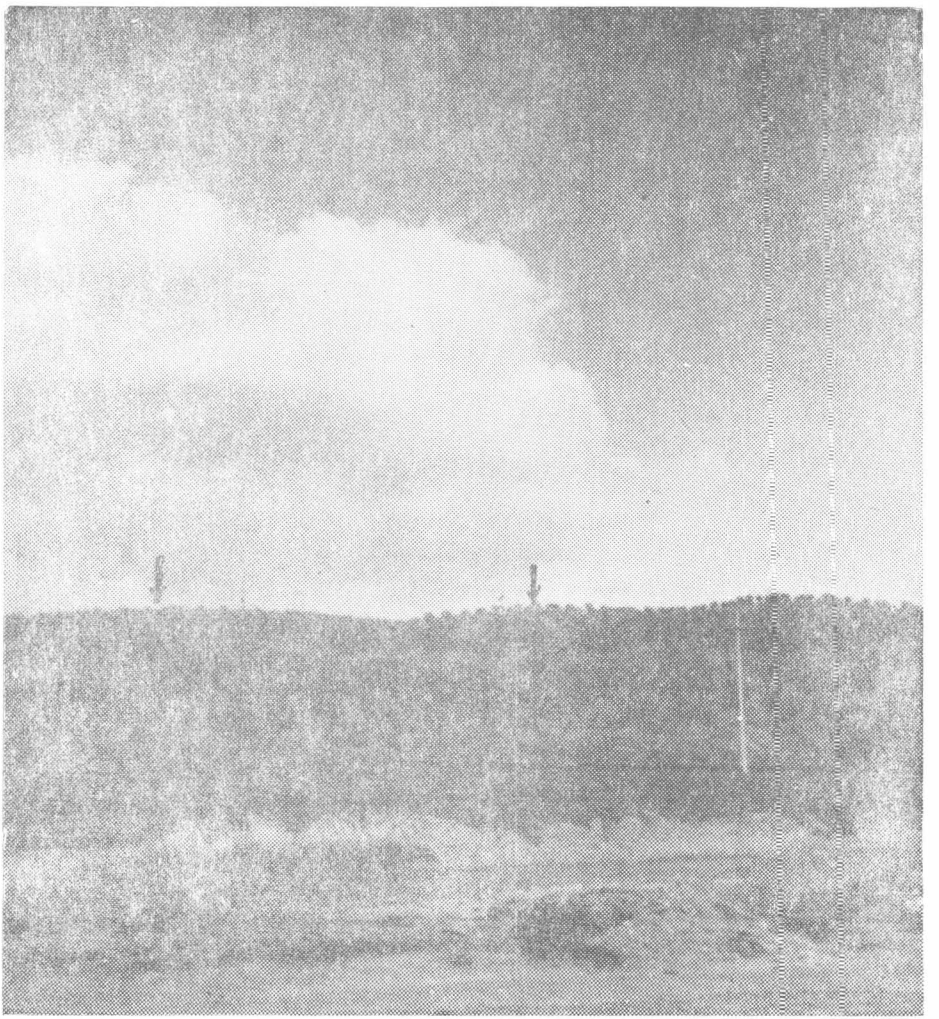

Fig. 2. Poziţia aşezării paleolitice de la Buşag.

https://biblioteca-digitala.ro

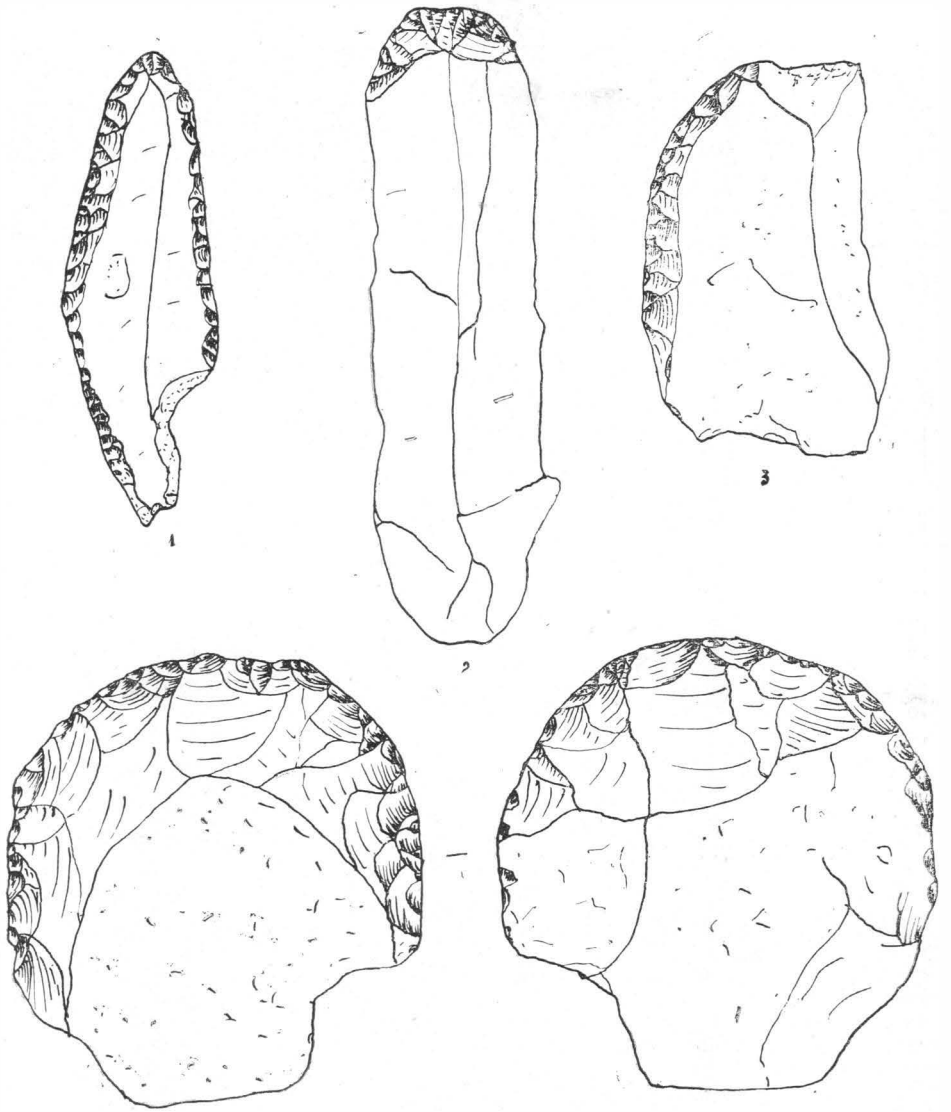

Fig. 3. Buşag : 1—4, Unelte de piatră cioplite din nivelul inferior (aurignacian inferior).

https://biblioteca-digitala.ro

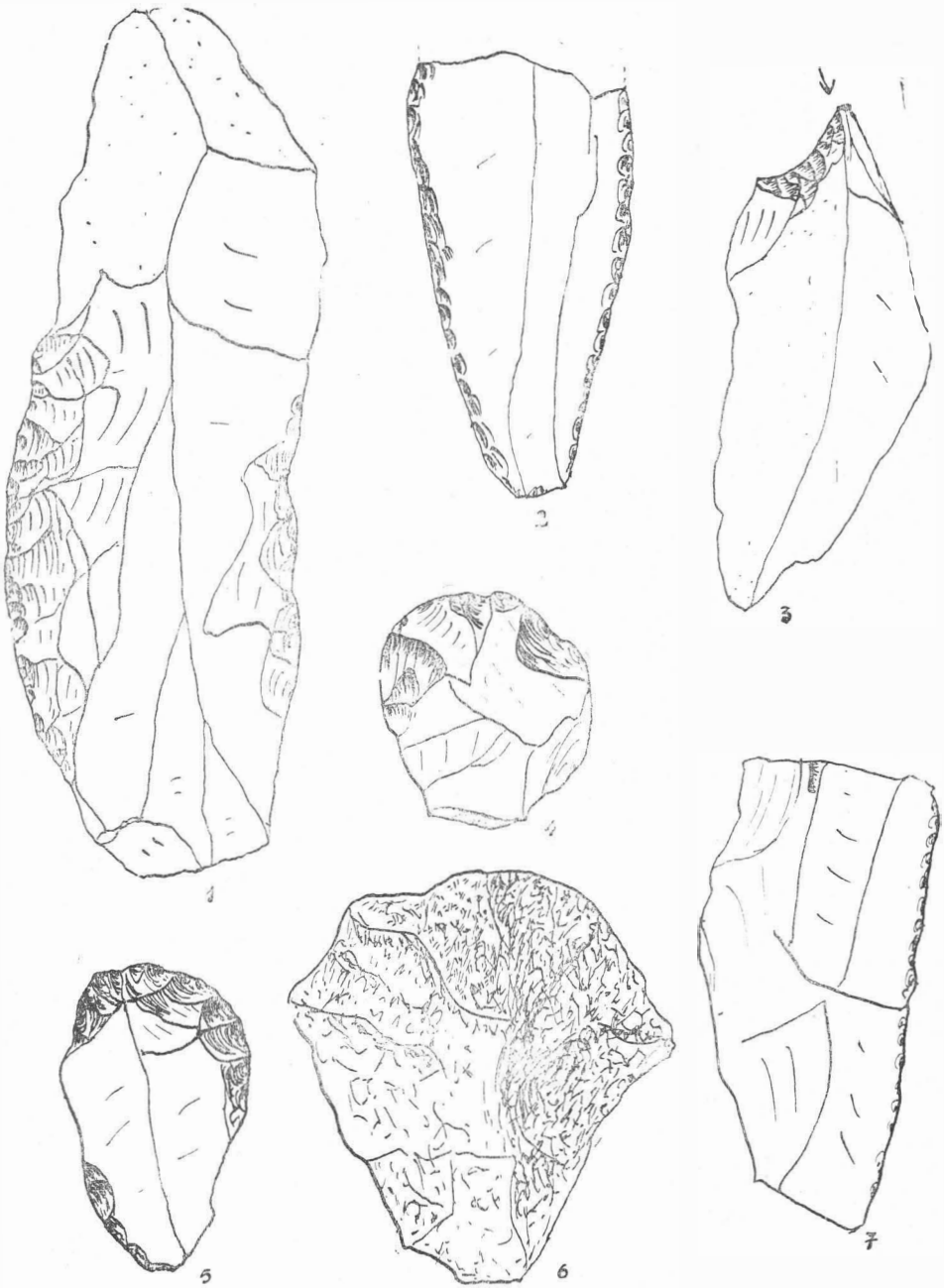

Fig. 4. Buşag : 1—7, unelţe de piatră cioplită din nivelul inferior (aurignacian inferior).

https://biblioteca-digitala.ro

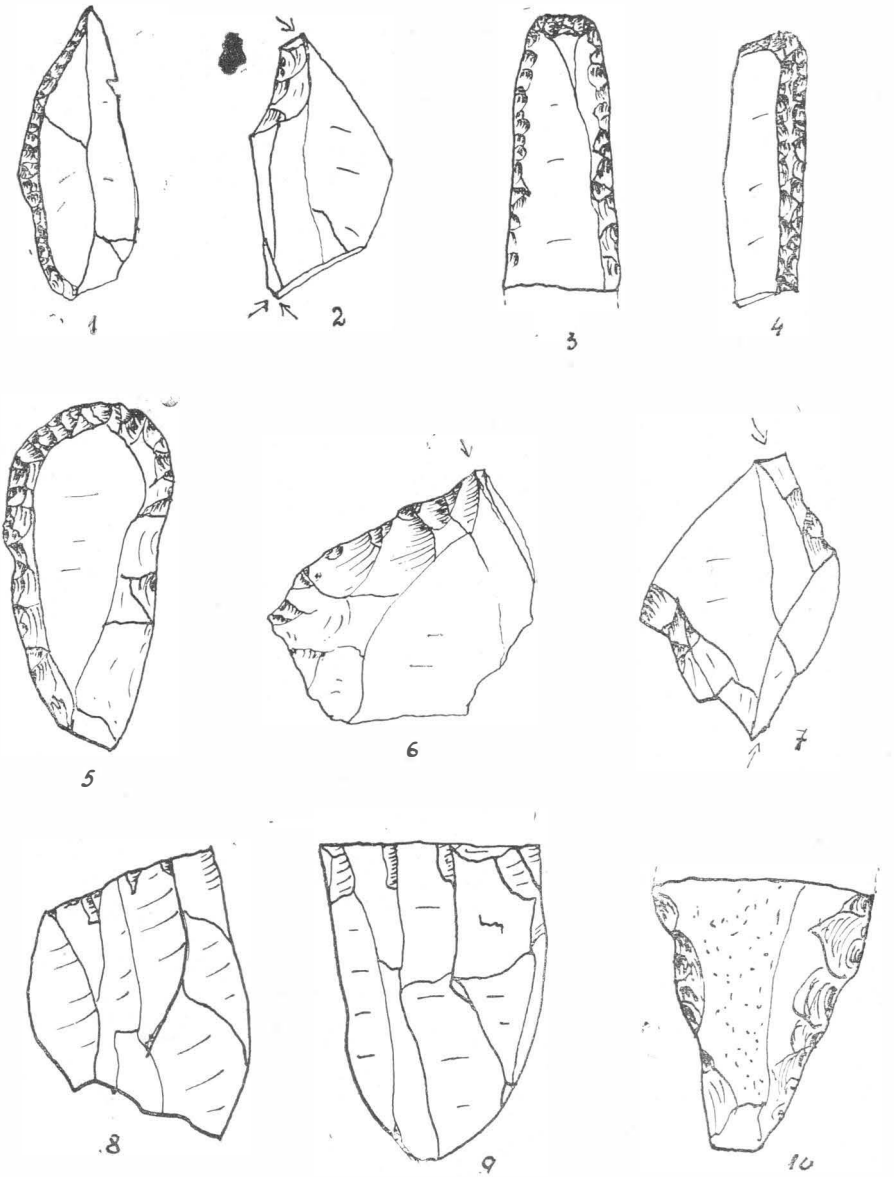

Fig. 5. Buşag : 1—4, unelte de piatră cioplită din nivelul superior (gravetian faza II).

https://biblioteca-digitala.ro

ARIA DE RĂSPÎNDIRE A CULTURII OTOMANI DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

IVAN ORDENTLICH

Cultura Otomani, una din interesantele culturi ale epocii bronzului, datorită cercetărilor din ultimele decenii, începe să se contureze din ce în ce mai mult, ca o cultură bine studiată în ansamblul epocii bronzului de pe teritoriul României[1].

Totuşi referiri mai amănunţite asupra problemei de care intenţionăm să ne ocupăm în prezentul studiu nu au fost publicate, exceptînd într-o oarecare măsură Tratatul de Istorie al României, care, la pasajul despre cultura Otomani menţionează : . . . această cultură a ocupat spaţiul cuprins între

1). Pentru ilustrarea acestei afirmaţii prezentăm lista bibliografică românească a celor mai importante studii apărute în literatura de specialitate din România, referitoare la această cultură. Sîntem convinşi că această listă bibliografică va fi de un real ajutor tuturor celor ce vor să se ocupe de această cultură. Lista bibliografică a fost întocmită pe criterii cronologice, în sensul anului de apariţie şi nu după importanţa studiului. Au fost menţionate numai acele lucrări care s-au ocupat în mod special de respectiva cultură, sau care prin natura problemei tratate, au abordat şi probleme importante referitoare la ea. Am făcut abstracţie de comunicările verbale ţinute despre cultura Otomani la diferitele reuniuni ştiinţifice. Deasemenea s-a făcut abstracţie de bibliografia din străinătate care s-a ocupat de această cultură.

M. Roska, **Rapport preliminaire sur le fouilles arh. de l'anée 1925, Dacia,** II, 1925, p. 400-416; idem, **Cercetări la „Cetăţuia" Otomani, ACMIT,** 1926-1928, p. 192-205; idem, **Ásatások az Otományi Várhegyen és Földvárban, Dolgozatok,** Segedin, 1930, p. 163-177 ; I. Nestor, **Der Stand der Vorgeschischtforschung in Rumänien, Ber. RGK,** XXII, 1932, p. 89-92 ; D. Popescu, **Die Frühe und Mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen,** Bucureşti, 1944, p. 89 şi urm.; Alexandrina D. Alexandrescu, **Săpăturile de salvare de la Sintion, SCIV, 3-4,** 1955, p. 487 şi urm.; Z. Székely, **Contribuţie la cronologia epocii bronzului din Transilvania, SCIV,** VI, 1955, p. 825 şi urm.; D. Popescu, **Cercetări arheologice în Transilvania (I-IV), Materialele,** II, 1965, p. 41-251 (în studiu sînt incluse săpăturile de la Socodor şi Vărşand) ; M. Rusu, **Contribuţii arheologice la istoricul cetăţii Biharea, Anuarul Institutului de Istorie din Cluj,** III, 1960, p. 8 ; **Tratatul de Istoria României,** 1, 1960, p. 110 şi urm ; K. Horedt, M. Rusu, I. Ordentlich, **Săpăturile de la Otomani, Materialele,** VIII, 1962, p. 317-324 ; I. Ordentlich, **Poselenia v Otomani v svete poslednih raskopok, Dacia, N. S.,** VII, 1963, p. 115 şi urm. ; idem, **Un depozit de vase de tip Otomani de la Valea lui Mihai, St. şi cerc.,** Muzeul Brukenthal, 12, Sibiu, 1965, p. 181 şi urm. ; **Sisteme de fortificaţie în aşezarea eponimă a culturii Otomani, Rev. Muz.,** număr special, II, 1965, p. 420 ; M. Rusu, **Depozitele de bronzuri de la Rebricara, Arheologia Moldovei,** II-III, 1964, p. 237 şi urm., ; K. Horedt, **Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat în Transilvania, St. şi Cerc.,** Muzeul Brukenthal, 13, Sibiu, 1967, p. 145 ; idem, **Aşezarea fortificată din perioada tîrzie a bronzului de la Sighetul Marmaţiei,** Muzeul Regional Baia Mare, 1966, Baia Mare, p. 17 şi urm. ; I. Ordentlich, **Sistemul de fortificaţie al aşezării din Sălacea, Rev. Muz.,** 4, 1966, p. 1?2 ; Z. Székely, **Cimitirul din epoca bronzului de la Pir, SCIV,** 1, 1966, p. 125 şi urm. ; D. Berciu, **Zorile Istoriei în Carpaţi şi la Dunăre,** 1966, Bucureşti, p. 195 şi urm. ; I. Ordentlich, **Două statuiete cu „cap mobil" descoperite la Sălacea,**

https://biblioteca-digitala.ro

cursul inferior al Maramureşului, Munţi Apuseni şi Tisa[2]. Ori pentru cunoaşterea unei culturi arheologice sub toate faţetele sale, una din problemele de bază este delimitarea ariei sale de răspîndire cu implicitele sale fluctuaţii.

Pornind de la aceste considerente, am crezut util să dedicăm un studiu special acestei probleme. Lista aşezărilor este întocmită în ordinea alfabetică, dar întrucît prima variantă a acestui studiu a fost terminată în anul 1966, numele localităţilor unde au fost descoperite ulterior aşezări aparţinînd culturii Otomani, au fost trecute în adendă, de data aceasta ordinea menţionării lor fiind aceea a datei descoperirii lor.

1. **ADONI** (c. Tarcea, j. Bihor)[3]

In apropierea localităţii într-un brat mort al riului Er, pe un grind aşezare aparţinînd fazei III[4].

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 79/4., Fostul inventar al muzeului din Valea lui Mihai, p. 31.

Notă. In fosta vie Szilasy, în anul 1904, s-a descoperit un mormînt de inhumaţie în poziţie chircită cu următorul inventar funerar : un celt tip Fatianovo, o apărătoare de braţ şi un colier de aur. Exceptînd colierul de aur, restul pieselor din inventarul mormîntului se găsesc în colecţia muzeului din Oradea.

2. **ANDRID** (j. Satu Mare).

Pe dealul „Taurul" (Bika), aşezare fortificată cu şanţ şi val de apărare. In timpul unor lucrări de teren s-au descoperit mai multe fragmente ceramice.

Notă. Informaţie I. Nemeti.

3. **ARAD-GAI** (înglobat oraşul Arad).

In colecţia muzeului din Arad mai multe fragmente ceramice.

Notă. Informaţie E. Dörner.

4. **ARDEU** (j. Hunedoara).

In peşterile din zona „Intre pietre" ceramică şi vase întregi.

SCIV, 1, 1957, p. 147 şi urm. ; I. Ordentlich, **Un depozit de obiecte de bronz descoperit la Otomani, Acta Musei Napocensis, V,** 1968, p. 324 şi urm. ; idem, **Anordnung und Bau der Wohnung, în Rahmen der Otomanikultur in Rumänien, Dacia, N.S.,** XII, 1968, p. 141 şi urm. ; N. Chidioşan, **Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur im Lichte der neuen Funde von Dersida, Dacia, N.S.,** XII, 1963, p. 155 şi urm. ; B. Basso, **O aşezare de la sfîrşitul epocii bronzului, Sargeţia,** Deva, V, 1968, p. 15 şi urm. D. Popescu, **Perioada a II a bronzului** în România, SCIV, 2, 1958, p. 318; I. Ordentlich şi C. Kacsó (Baia Mare), **Cimitirul din epoca bronzului de la Ciumeşti, SCIV,** 1, 1970, p. 54 şi urm.; I. Ordentlich, **Probleme legate de sistemul de fortificaţie a aşezărilor culturii Otomani de pe aria românească, Dacia, N.S.,** XIII, (p. 457 sq.); idem, **Cronologia internă a culturii Otomani de pe teritoriul României şi principalele sale caracteristici,** Dacia, **N. S.** XIV, (p. 13 sq.); Gh. Lazarovici, **Sondajul arheologic de la Deusu,** (în manuscris) ; N. Chidioşan, **Prezenţa culturii Suciu de Sus în contextul epocii de bronz din Crişana, SCIV,** 2, 1970, (p. 287 sq.) M. Roska, **Repertoriu,** p. 215/72 cit şi toate datele citate în prezenta lucrare.

2). **Tratatul de Istorie a României,** I. 1960, p. 110.

3). In cazurile cînd aşezarea aparţinînd culturii Otomani este pe teritoriul unei localităţi, care, ca formă administrativă este sat în paranteză litera **c** înseamnă comună, în continuare este trecut numele comunei de care aparţine satul. Litera **j** înseamnă judeţ şi în continuare este trecut numele judeţului în care este înglobată administrativ localitatea respectivă. Numărul curent din repertoar din dreptul localităţilor corespunde în toate cazurile cu numărul indicat pe harta anexată care localizează aşezarea.

4) Numai în cazurile cînd putem data precis faza evolutivă căreia aparţine aşezarea menţionăm acest fapt.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 74-75/18 ; T. Bălan, **Tezaurul de monede dacice de la Bozeș, Sargetia,** IV, p. 53.

Notă. Informație M. Rusu.

5. **ARDUD** (Satu Mare).

De pe raza localității dintr-un punct neprecizat fragmente de ceramică și chirpici.

Notă. Informație T. Bader.

6. **ARDUD VII** (c. Ardud, j. Satu Mare).

De pe raza localității, dintr-un loc neprecizat fragmente ceramice și chirpici.

Notă. Informație T. Bader.

7. **ATEAȘ** (c. Cefa. j, Bihor).

In apropierea localității așezare nefortificată tip tell, aparținînd fazei II.

Notă. Materialul rezultat în urma unor cercetări de suprafață în colecția muzeului din Oradea.

8. **BAIA MARE**

De pe teritoriul clinicii T.B.C., cu ocazia unor lucrări de construcție, au fost descoperite fragmente ceramice aparținînd fazei II.

Notă. Informație C. Kacsó.

9. **BEREA**+ (c. Sanislău, j. Satu Mare)[5].

In punctul „Dealul Viilor" (Szölö domb), cimitir de incinerație în urne din faza I.

Notă. Săpături arheolcgice efectuate de muzeul din Baia Mare.

10. **BIHARIA** + (j. Bihor).

In apropierea cetății de pămînt, în zona inundabilă a pîrîului Coșmeu, așezare din faza III.

Bibliografie. M. Roska, **Folia Arheologica,** II-IV, 1941, p. 56–61, M. Rusu, **Contribuție la istoricul cetății Biharia, Anuarul Institutului de istorie Cluj,** III, 1960, p. 8.

Notă. Săpătură efectuată în anul 1928 M. Roska și 1954 de Institutul de Istorie din Cluj.

11. **BOBALD** + (înglobat oraș Carei, j. Satu Mare).

Promontoriu fortificat cu șanț și val de apărare, urme de locuințe de suprafață.

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Carei. Informație I. Németi.

12. **CADEA** (c. Săcuieni, j. Bihor).

Pe promontoriul „Dealul Chel" (Kopasz domb), așezare probabil fortificată cu șanț și val de apărare din faza I-II.

Notă. Informație Z. Nánási.

13. **CAREI** + (j. Satu Mare).

Pe dealul „Bobald" așezare fortificată cu șanț și val de apărare din faza I-II.

5). Cu semnul + sînt însemnate acele localități unde au fost executate săpături arheologice.

https://biblioteca-digitala.ro

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Carei. Informație I. Németi.

14. **CĂPLENI** (comună suburbană oraș Carei, j. Satu Mare).

Pe promontoriu „Inspre pămîntul lui Calman" (Kálmán felöli oldal), așezare fortificată cu șanț și val de apărare din faza I-II.

Notă. Informație I. Németi.

15. **CEHĂLUȚ** (c. Cehal, j. Satu Mare)

In locul numit „Teleac" pe malul pîrîului Cehal, așezare din faza II și eventual III. In așezare s-a găsit un topor cu brațele în cruce și spin. Tot de pe malul pîrîului Cehal dintr-un loc neprecizat provin mai multe valve de tipar.

Notă. Obiectele amintite se găsesc în colecția muzeului din Carei, Informație I. Németi.

16. **CHEȘEREU** (c. Cherechiu, j. Bihor).

Pe „Dealul episcopului" (Püspök domb), așezare fortificată cu șanț și val de apărare din faza I-II.

Pe „Insula mare" (Nagy sziget) așezare din faza III.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 80/9 ; Fostul inventar al muzeului din Valea lui Mihai, p. 53-55.

17. **CIDREAG** (c. Halmeu, j. Satu Mare).

Așezare deschisă din faza II.

Notă. Informație T. Bader.

18. **CIUMEȘTI**+ (c. Sanislău, j. Satu Mare).

Pe „Colina cu dovleci" (Tökös domb), cimitir de incinerație în urnă din faza I.

Bibliografie. V. Zirra, **Un cimitir celtic în nord-vestul României,** Muzeul Regional Maramureș. p. 3, nota 2 ; I. Ordentlich și C. Kacsó (Baia Mare), **Cimitir din epoca bronzului de la Ciumești, SCIV,** I. 1970, p. 54 și urm.

Notă. Săpătura efectuată în anii 1961, 1962, 1965. Intregul material se găsește în colecția muzeului din Baia Mare.

19. **CLUJ.**

Pe teritoriul localității așezare aparținînd fazei III.

Notă. Informație M. Rusu.

20. **CRESTUR** (c. Abrămuț, j. Bihor).

Pe promontoriul „Cetățuia" așezare fortificată din faza I-II cu șanț și val de apărare.

20. **CURTICI** + (j. Arad).

In zona inundabilă a pîrîului Bugyer așezare din finalul fazei II și faza III.

Bibliografie, Dr. Posta Bela. **Kurticsi östelepek, AÉ,** 1899, p. 18-28; D. Popescu, **Die Frühe und Mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen,** București, 1944, p. 96.

Notă. Săpături arheologice au fost efectuate în anul 1896.

22. **CURTUIUSENI** + (j. Bihor).

In punctul numit „Dealul ars" (Égetö hegy) așezare de scurtă durată

https://biblioteca-digitala.ro

din faza III. Nivelul aparținînd culturii Otomani conține și ceramică aparținînd culturii Suciu de Sus.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 80-81/13 ; Fostul inventar al muzeului din Valea lui Mihai, p. 30-32 ; N. Chidioșan, **Prezența culturii Suciu de Sus în contextul epocii bronzului din Crișana, SCIV,** 2, 1970, p. 288.

Notă. Săpături arheologice efectuate de muzeul din Oradea în colaborare cu muzeul din Săcuieni. Integral materialul se găsește în muzeul din Oradea.

23. **DERȘIDA** + (c. Bolota, j. Sălaj).

Pe dealul „Balota" așezare deschisă aparținînd culturii Wietenberg. Pe parcursul săpăturii au fost descoperite numeroase fragmente ceramice și vase aparținînd fazei I-III al culturii Otomani.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 66/24 ; N. Chidioșan, **La periodisation interne de la civilisation Wietenberg sur le foundement des fouilles de Derșida,** comunicare ținută la al VII-lea Congres de Pre și Protoistorie, Praga, 1966 ; **idem, Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur im Lichte der neuen Funde von Derșida, Dacia, N.S.,** 12, 1968 p. 155 și urm.

24. **DEVA.**

Din cartierul „Ceangăi" în colecția muzeului din Deva, mai multe vase aparținînd fazei III. Tot din același punct provine și un celt.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 67/36 ; O. Floca, **Harta arheologică a municipiului Deva, Sargeția,** VI, 1969, p. 13, (autorul încadrează greșit vasul de la fig. 6, p. 13 în cultura Wietenberg, el aparține de fapt culturii Otomani, faza III).

25. **DINDEȘTI**+ (c. Petrești, j. Satu Mare).

Pe promontoriul „Cetățuia" așezare fortificată cu șanț și val de apărare.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 66/22.

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Carei, unde se și găsesc materialele rezultate. Informație I. Németi.

26. **GALOȘPETREU** (c. Tarcea, j. Bihor).

La grădinăria C.A.P. lîngă „Podul cu cinci găuri" așezare din faza II.

Pe grindul din pădurea „Frater" așezare din faza III.

Din punctul „Ferma mică" (Kis tanya) depozit de obiecte de bronz (Br. D).

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 96/16 ; Fostul inventar al muzeului din Valea lui Mihai ; M. Rusu, I. Ordentlich, **Depozitul de bronzuri de la Galoșpetreu (manuscris).**

Notă. Informație T. Jurcsak pentru așezarea din punctul „Frater".

27. **GHIRIȘA** (c. Beltiug, j. Satu Mare).

Pe malul pîrîului Maria dintr-un loc neprecizat ceramică din faza a II-a.

Notă. Informație T. Bader.

28. **GÎLĂU** (j. Cluj)

De pe „Dealul țiganilor" (Cigányok dombja) așezare întărită cu șanț și val de apărare.

Notă. Informație I. Ferenczi.

https://biblioteca-digitala.ro

29. **GIRIȘUL DE CRIȘ** + (j. Bihor).

In punctul numit „Alceu" așezare tip tel, întărită cu șanț și val de apărare din faza I – început de III.

In apropierea rîului Crișul Repede în punctul „Gherand" așezare din faza II.

Notă. In punctul „Alceu" săpături arheologice au fost efectuate de muzeul din Oradea în anii 1960, 1968 și Institutul Pedagogic de 3 ani din Oradea. Materialele rezultate se găsesc în colecțiile ambelor institute amintite. Informații pentru punctul „Gherand" E. Ignat.

30. **GIULEȘTI** (j. Maramureș).

In apropierea localității, lîngă pîrîul Mestecăniș, în punctul „Valea Mestecănișului", așezare de la sfîrșitul fazei I și începutul fazei II.

Notă. O serie de materiale descoperite în mod întîmplător se găsesc în colecțiile muzeului din Baia Mare. Informație M. Zdroba.

31. **GRĂNICERI** (j. Arad).

Așezare tip tel aparținînd fazei II. Tot de pe raza localității dintr-un punct neprecizat s-au găsit 3 falere de aur aparținînd probabil culturii Otomani.

Bibliografie (pentru falere). L. Marton, **AÉ,** 1909, p. 405, – 414; Hpl, **A. m. n. muzeum régiségosztály gyarapodása az 1903 ik évben,** 1903, p 427 – 28 ; I. Nestor,**Der Stand, Ber. RGK.,** XXII, 1932, p. 120–121 ; D. Popescu, **Cercetări arheologice în Transilvania (IV), Materiale,** II, 1956, p. 210.

32. **HUNEDOARA.**

Lîngă cimitirul reformat așezare din faza III.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 296/6, M. Rusu, **Depozitele de bronzuri de la Rebrișoara, Arheologia Moldovei,** II-III, 1964, nota 38.

33. **JEBEL** (j. Timiș).

De pe raza localității dintr-un punct neprecizat, fragmente ceramice din faza II în colecția Muzeului Banatului.

Bibliografie. M. Moga, **Muzeul Regional al Banatului, Rev. Muz.,** 3, 1964, p. 296.

34. **LIVADA** (j. Satu Mare).

Dintr-un punct neprecizat de pe valea pîrîului Egher ceramică din faza II.

Notă. Informație T. Bader.

35. **MEDIEȘUL AURIT** (j. Satu Mare).

Fragmente ceramice din faza a II-a în hotarul localității.

Notă. Informație T. Bader.

36. **MICULA** (j. Satu Mare).

De pe pășunea localității fragmente ceramice din faza I în colecția muzeului din Satu Mare.

Notă. Informație T. Bader.

37. **MOIGRAD** (c. Mirșid, j. Sălaj).

Pe lîngă numeroase descoperiri de obiecte de metal aparținînd epocii bronzului, se semnalizează și cîteva fragmente și vase aparținînd fazei III.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie. J. Hampel, **A bronzkor emlékei magyarhonban,** Budapesta, 1886, I. pl. LXXXII ; M. Roska, **Repertoriu,** p. 184/252 (vezi și bibliografia indicată) ; I. Nestor, **Ein Bronze Depot aus Moigrad, Rumänien, în Praehistorische Zeitschrift,** 1935, Berlin, p. 23–52.

38. **NĂDLAC** (j. Arad).

In colecția particulară a profesorului Wekerle din Șiria, există 5 vase aparținînd fazei III și un inel de tîmplă din bronz în formă de luntre. Obiectele au fost descoperite în raza localității Nădlac

Notă. Informație E. Dörner.

39. **OLARI** + (j. Arad).

La 3 km. vest de localitate, în stînga drumului Olari – Simand, în punctul numit „Holumb", așezare aparținînd fazei I amplasată pe un teli nefortificat. Așezarea compusă dintr-un singur nivel cultural a fost deranjat de mai multe morminte aparținînd fazei II. Mormintele sînt de inhumație în poziție chircită.

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Oradea în anii 1964, 1966. Materialul rezultat se găsește în colecția muzeului din Oradea.

40. **ORADEA** +.

Pe platoul Salca la fosta fabrică de cărămizi „Gutmman" așezare deschisă din faza II.

In cimitirul Rulikovsky așezare din faza III.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 198/88 (vezi și bibliografia indicată la **loc. cit.).**

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Oradea în a cărei colecție se găsesc materialele rezultate, cît și o serie de obiecte descoperite în mod întîmplător.

41.**OTOMANI** + (c. Sălacea, j. Bihor)

Stațiunea eponimă. In raza localității 3 așezări aparținînd unor faze diferite: „Cetățuia" (Var hegy), așezare fortificată tip promontoriu din faza I și II. „Inainte de insulă" (Elö sziget) așezare temporară de la sfîrșitul fazei I și începutul fazei II, „Cetatea de Pămînt (Föld vár) așezare amplasată pe un grind al rîului Er, de la sfîrșitul fazei II și faza III.

Bibliografie. M. Roska, **Repport preliminaire sur le fouilles arh. de l'année 1925, Dacia,** II, 1925, p. 400-416; **idem, Cercetări la „Cetățuia" de la Otomani, ACMIT,** 1926-1928, Cluj 1929, p. 192 și urm. **idem, Ásatások az Otományi várhegyen és Földvárban (Grabungen am Varhegy u. Földvar von Otomany), Dolgozatog-Arbeiten,** Segedin, VI, 1930, p. 163-177. **idem, Repertoriu,** p. 215/72; I. Nestor, **Der Stand., Ber. RGK.,** XXII, 1932, p. 89-92; G. Childe, **The Danube în Prehistory,** Oxford, 1929, p. 378 și urm. ; D. Popescu,**Die Frühe und Mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen**, București, 1944, p. 89 și urm; K. Horedt, M. Rusu, I. Ordentlich, **Săpăturile de la Otomani, Materiale,** VIII, 1962, p. 317-324 ; I. Ordentlich, **Poselenia v Otomani v svete poslednih raskopok, Dacia, N.S.** VII. 1963, p. 115-138 ; **idem, Depozitul de bronzuri de la Otomani, Acta Musei Napocensis,** Cluj, V, 1968, p. 397-404;

https://biblioteca-digitala.ro

idem, Sisteme de fortificație în așezarea eponimă a culturii Otomani, Rev. Muz., număr special, II 1965, p. 420.

Notă. Materialele rezultate din campaniile de săpături din anii 1924, 1925 și 1928 se află în parte în colecțiile muzeului din Cluj și Oradea, unde se găsesc integral și materiale din campaniile de săpături din anii 1957-1962 și 1966.

42. **PĂULIȘ**+ (j. Arad).

In apropierea localității în via „Körösy" într-o așezare hallstattiană s-au descoperit mai multe fragmente ceramice din faza III Otomani.

Bibliografie AÉ, 1875, p. 187; E. Varga, **Történelmi és Régészeti Értesitö,** Timișoara, II, 1876, p. 91-94, 172; S. Marki, **Arad vármegye története,** I, 1892, p. 1, 3, 4, 10, 11, 13, 17, 23; D. Popescu, **Studii,** II, 1949, p. 31.

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Timișoara în anul 1961, pe baza cercetărilor de suprafață efectuate de muzeul din Arad.

43. **PECICA**+ (j. Arad).

Pe malul drept al Mureșului în punctul numit „Șanțul Mare" (Nagy Sánc) se găsește stațiunea eponimă a culturii Pecica.

In colecția muzeului din Arad, între materialele provenite din săpăturile de la Pecica se numără și cîteva vase aparținînd începutului fazei III Otomani (inv. nr. 709, 1097, 151 1901, 35, 5996).

Bibliografie. L. Dömötör, **Romai korbeli edények a Pécskai östelepröl, AÉ,** 1901, p. 327-334, **idem, A Pécskai östelepröl származo öntömintákrol, AÉ,** 1902, p. 271-274; **idem; Două rapoarte în manuscris în arhiva muzeului din Arad;** I.Hallèr, **A Pécskai sáncokrol,** 1904, p. 235 și urm.; M. Roska, **Dolgozatok,** Cluj, III, 1912, p. 1-73; **idem, Arhiva Olteniei,** II, 1923, p. 467; **idem, Dacia,** I, 1924, p. 314 și urm : **idem, Repertoriu,** p. 224 45 ; D. Popescu, **Die Frühe und Mittlere Bronzeit in Siebenbürgen, București,** 1944, p. 54 și urm.

Notă. Săpături arheologice au fost efectuate în anii 1898, 1900-1902 (L. Dömötör), 1904 (J. Haller). 1910. 1923, 1924 (M. Roska). Majoritatea informațiilor au fost furnizate de E. Dörner.

44. **PIR**+ (j. Satu Mare).

Așezare și cimitir aparținînd fazei II pe grindul situat la circa 2 km. vest de localitate. Punctul numit „Cetate" este despărțit de al doilea punct „Curtea Cetății" printr-un șanț de apărare. Cimitirul a fost descoperit în punctul numit „Cetate".

Bibliografie. Z. Székely, **Contribuție la cronologia epocii bronzului din Transilvania. SCIV.** VI. 1955. p. 825 și urm ; **idem, Cimitirul din epoca bronzului de la Pir, SCIV,** 1, 1966, p. 125 și urm.

Notă. Săpăturile au fost executate de muzeul din Baia Mare în colaborare cu muzeul din Sf. Gheorghe. Intregul material rezultat se găsește la muzeul din Baia Mare.

45. **POPEȘTI** (c. Baciu, j. Cluj).

In colecția muzeului de Istorie Cluj, se găsește un depozit de obiecte

https://biblioteca-digitala.ro

de bronz, care au fost descoperite într-un vas aparținînd fazei III a culturii Otomani.

În raza aceleași localități se semnalizează și o așezare databilă în faza a III-a

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 199'95 (vezi și bibliografia indicată la **loc. cit.),** M. Rusu, **Depozitul de bronzuri** de la **Rebrișoara, Arheologia Moldovei,** II-III 1964, p. 234, 248.

46. **PORUMBEȘTI** (c. Halmeu, j. Satu Mare).

Pe malul unui pîriu secat fragmente ceramice din faza II.

Notă. Informație T. Bader.

47. **POTĂU**+ (C. Mediașul Aurit, j. Satu Mare).

Așezare din faza I și începutul fazei II, amplasată într-un cot al pîrîului Șeinel, întărit cu un șanț de apărare.

Bibliografie. S. Dumitrașcu, T. Bader, **Așezarea dacilor de la Mediașul Aurit,** Muzeul de Istorie Satu Mare, 1967, p. 8 și bibliografia indicată la nota 1 și 2.

Notă. Săpături efectuate de Muzeul din Satu Mare în colaborare cu Institutul de Istorie din Cluj. Întregul material rezultat se găsește în colecția muzeului din Satu Mare.

48. **RAPOLTUL MARE** (j. Hunedoara).

În apropierea localității așezare deschisă aparținînd unei faze neprecizate a culturii Otomani.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 196'68.

Notă. Informație M. Rusu.

49. **RĂTEȘTI** (c. Beltiug, j. Satu Mare).

În apropierea localității la suprafață ceramică din faza I și II.

Notă. Informație T. Bader.

50. **ROȘIA.**

Din apropierea localității fragmente ceramice din faza III dintr-un punct neprecizat.

Bibliografie. M. Rusu, **Depozitul de bronzuri de la Rebrișoara, Arheologia Moldovei,** II-III, 1964, p. 247, nota 38. (în lucrare localitatea este trecută sub numele de Veresmort).

51. **SALONTA**+ (j. Bihor).

La 5 km. vest de localitate în punctul numit „Test Halom" așezare tip tel aparținînd începutului fazei II. Între ceramica de factură Otomani și cîteva fragmente tipice aparținînd culturii Periam.

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Oradea în anul 1958. Materialul se găsește la muzeul sus amintit.

52. **SANISLĂU** (j. Satu Mare).

În punctul numit „Lutărie cu cioburi" (Cserepes vályogvetö hely) așezare aparținînd fazei II. În apropiere cimitir de incinerație de la începutul fazei III.

Notă. Materialele descoperite întîmplător se găsesc în colecția muzeului din Carei Informație I. Nemeti.

53. **SATU MARE** (c. Secusigiu, j. Arad).

https://biblioteca-digitala.ro

Din raza localității dintr-un punct neprecizat fragmente ceramice din faza II-III.

Notă. Fragmente colectate de la suprafață, se găsesc în muzeul din Timișcara. Informație M. Moga.

54. **SĂCUIENI** (j. Bihor).

In raza localității din mai multe locuri fragmente ceramice aparținînd diferitelor faze a culturi Otomani.

Notă. Informatie Z. Nánási.

55. **SĂLACEA**+ (j. Bihor).

Pe „Dealul Vida" (Vida hegy) așezare din faza I și II întărit cu un șanț și val de apărare, avînd 5 nivele de locuire.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 252/9 (M. Roșka în **loc. cit.** pentru „Dealul Vida" folosește și termenii „Burga" și „Vator", socotindu-le așezări independente, în realitate sînt una și aceiași); I. Ordentlich, **Sistemul de fortificație de la Sălcea, Rev. Muz.,** 4, 1966, p. 132; **idem, Două statuiete cu cap mobil descoperite la salacea, SCIV**, 1, 1967, p. 147 și urm.

Notă. Pe „Dealul Vida" au fost efectuate săpături de muzeul din Oradea în anii 1964-1969. Intregul material se găsește în colecția muzeului sus citat. De asemenea pe raza localității se mai găsesc trei așezări aparținînd deasemenea culturii Otomani.

56. **SÎNANDEREI** (înglobat orașului Oradea, j. Bihor).

Pe malul pîrîului Peța din locul numit „Broscărie" mai multe fragmente aparținînd fazei II.

Notă. Informații N. Tăutu. Materialele culese de la suprafață se găsesc în colecția Școlii Generale de 8 ani din Sînandrei.

57. **SÎNICOLAUL DE MUNTE** (c. Săcuieni, j. Bihor).

In mai multe puncte neprecizate din raza localității fragmente sporadice din faza II și III.

Notă. Informație Z. Nánási.

58. **SÎNMICLĂUȘ** (c. Somcuta j. Alba).

Printre ceramica de cert factură Wietenberg, mai multe fragmente tipice Otomani, de la începutul fazei III.

Bibliografie. M. Roska. **Repertoriu,** p. 253/24, fig. 312, 313 (ceramică Wietenberg); D. Popescu, **Die Frühe und Mittlere Bronzeit in Siebenbürgen,** București 1944, p. 96, 1.

59. **SÎMPETRU-GERMAN** (c. Secusigiu, j. Arad)

In colecția muzeelor din Arad și Timișoara numeroase fragmente ceramice din faza II-III din puncte neprecizate de pe raza localității.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 204/110 (pentru un depozit de obiecte de bronz descoperit pe raza localității datat în $H.A._1$ azi în colecțiile Muzeului Național din Budapesta).

Notă. Informație E. Dörner și M. Moga.

60. **SÎNTANA**+ (j. Arad).

In punctul numit „Halta Cetatea" nivelul inferior al cetății fortificate hallstattiene aparține fazei Otomani III.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie. D. Popescu, **Săpăturile arheologice din R.P.R. în anul 1963, SCIV,** IV, 1964, p. 557/45.

Notă. Săpătură efectuată în anul 1963 de Institutul de Istorie Cluj în colaborare cu muzeul din Oradea. Materialul rezultat se găsește la ambele instituții.

61. **SÎNTION**+ (c. Bors, j. Bihor).

Pe malul drept al rîului Crișul Repede pe terasa numită „Dealul Mănăstirii" (Klastrom domb) așezare nefortificată de la începutul fazei II.

Tot de pe raza localității Romer Floris, în anul 1897, semnalează un cimitir de incinerație în urnă din faza III, pe parcela „Antal Lukács".

Bibliografie, J. Hampel, **A Bronzkor emlékei Magyar honban,** II, pl. CXXXVIII (pentru cimitir); M. Roska, **Repertoriu,** p., 234/93; A. D. Alexandrescu, **Săpăturile de salvare de la Sîntion, SCIV,** 1955, 3-4, p. 487 și urm.

Notă. Materialul provenit din cimitirul de incinerație se găsește la Muzeul Național din Budapesta și cîteva exemplare în colecția muzeului din Oradea. În punctul numit „Dealul Mănăstirii" săpături efectuate de Institutul de Arheologie București în colaborare cu muzeul din Oradea. Materialul se găsește la București, Institutul de Arheologie.

62. **SOCODOR**+ (j. Arad).

La 4 km. sud de localitate pe o movilă circulară numită „Căvăjdia" așezare deschisă din faza I-II.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 271/194; D. Popescu, **Sondajele de la Socodor, Materiale,** II, 1956, p. 45 și urm.

Notă. Săpătură efectuată de M. Roska în anul 1930, materialele rezultate se găsesc în colecțiile muzeelor din Arad și Cluj. Lucrările au fost reluate în anul 1948 de Institutul de Arheologie din București, unde se găsesc materialele din această campanie.

63. **STÎNA DE SUS** (j. Cluj).

În anul 1872, în localitate s-a descoperit un depozit de bronzuri. Recent s-a mai semnalizat și o așezare aparținînd unei faze neprecizate a culturii Otomani.

Bibliografie M. Rusu, **Depozitul de bronzuri** de la **Rebrișoara, Arheologia Moldovei,** II-III, p. 234 și nota 9 (pentru depozitul de bronzuri)

Notă. Pentru așezare. Informație M. Rusu.

64. **STOLNA** (c. Săvădisla, j. Cluj).

Dintr-un loc neprecizat urnă cu mormînt de incinerație aparținînd fazei III.

Bibliografie. M. Rusu. **Depozitul de bronzuri de la Rebrișoara, Arheologia Moldovei.** II-III, p. 247, nota 38; M. Roska, **Repertoriu,** p. 278/251.

65. **ȘICLĂU**+ (c. Grăniceri, j. Arad).

Așezare deschisă dintr-o fază neprecizată în grădina sediului central al C.A.P.-ului.

În vatra satului în grădinile din jurul locurilor de casă nr 212, 213, așezare din faza I și început de fază III.

Bibliografie. M. Rusu, E. Dörner, **Săpătura de salvare de la Șiclău. Materiale,** VIII, 1962, p. 710.

https://biblioteca-digitala.ro

66. **ȘILINDRU.** (c. Șimian, j. Bihor).

In apropierea localității pe un promontoriu așezare întărită din faza I-II.

Bibliografie. Fostul inventar al muzeului din Valea lui Mihai; M. Roska, Repertoriu, p. 82/17.

67. **ȘIMIAN** (j. Bihor).

Pe versantul nordic al dealului „Locul grădinilor" așezare fortificată din faza I, II.

Bibliografie. Fostul inventar al muzeului din Valea lui Mihai, p. 35; M. Roska, **Repertoriu,** p. 82/18.

68. **ȘIMLEUL SILVANIEI** (j. Sălaj).

In apropierea localității pe dealul „Măgura" între descoperiri arheologice aparținînd diferitelor epoci, s-au descoperit și numeroase frogmente ceramice aparținînd culturii Otomani, în special din faza II.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 274/224.

69. **TARCEA** (j. Bihor).

In apropierea rîului Er în locurile numite „Nagy" și „Dealul de mijloc" (Közép hegy) așezări fortificate din faza I și II.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 82/23.

70. **TIRIAM**+ (j. Satu Mare)

In fosta albie a rîului Er, așezare nefortificată tip atol din faza I și II. Nivelele superioare deranjate ulterior de gropile unui cimitir de incinerație în urnă aparținînd fazei III.

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Carei în anul 1965. Tot în instituția amintită se păstrează și obiectele descoperite. Informație I. Nemeti.

71. **UNIMĂT** (c. Acîș, j. Satu Mare).

In așezarea deschisă aparținînd culturii Baden – Coțofeni, în nivelul superior numeroase fragmente ceramice aparținînd fazei I al culturii Otomani.

Notă. Informație, I. Nemeti.

72. **UROIU** (înglobat oraș Simeria, j. Hunedoara).

In colecția muzeului din Deva, fragmente ceramice din diferite faze ale culturii Otomani.

Bibliografie. M. Roska, **Repertoriu,** p. 27/101.

Notă. Informație M. Rusu.

73. **VALEA LUI MIHAI** (j. Bihor).

In mai multe puncte din vatra localității se semnalează așezări aparținînd diferitelor faze ale culturii Otomani. Așezarea cea mai interesantă și intens locuită este în punctul „Groapa cu lut" (Sárgaföldes gödör), aparținînd fazei III.

Bibliografie. Fostul inventar al muzeului din Valea lui Mihai, p. 12-16; M. Roska, **Repertoriu,** p. 81-82 14 (vezi și bibliografia indicată la **loc. cit.**); I. Ordentlich, **Un depozit de vase de tip Otomani de la Valea lui Mihai, St. și Cerc.,** Muzeul Brukenthal, 12. Sibiu, 1965, p. 181 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro

74. **VĂRȘAND**+ (c. Pilu, j. Arad).

In raza localității se cunosc două așezări tip tel aparținînd culturii Otomani.

1. Movila „Viezuriște" situată la 3 km. de localitate pe malul Crișului Alb, aparține fazei I și începutul fazei II.

2. „Movila dintre vii" la vest în apropierea localității, aparține fazei II și început de III.

Bibliografie. J. Domckos, **Békésmegyei Közlöny,** 1906, nr. 12 ; N. Krammer, **Békésmegyei Közlöny,** 1906, nr. 42; M Roska, **Repertoriu,** p. 103/26; D. Popescu, **Săpăturile de la Vărșand, Materiale,** II, 1956, p. 89 și urm.

Notă. Săpăturile arheologice au fost întreprinse în anul 1906 (de muzeul din Gyula – R.P. Ungaria), 1930 (M. Roska și M. Covaci) 1949 (D. Popescu). Materialele rezultate din ultima săpătură se găsesc la Institutul de arheologie din București.

75. **VĂȘAD** (c. Sălacea, j. Bihor).

La nord de localitate pe malul rîului Er, așezare pe un grind din faza finală II și faza III. Pe dealul viilor așezare fortificată cu val și șanț de apărare din faza I, II.

76. **VIIȘOARA** (j. Cluj).

In colecția muzeului de Istorie din Cluj o ceașcă ornamentată cu caneluri aparținînd fazei III, provenind dintr-un loc neprecizat de pe raza localității.

Notă. Informație M. Rusu și N. Vlassa.

77. **ZĂDĂRENI** (c. Felnac, j. Arad).

In apropierea localității așezare fortificată din faza II și probabil I, în punctul numit „La vii".

Notă. Informație E. Dörner.

78. **ZIMANDUL NOU** (j. Arad).

In apropierea localității așezare aparținînd fazei II.

Notă. Informație, E. Dörner.

79. **CĂUAȘD** (c. Tulca, j. Bihor).

La 1 km. sud-vest de localitate pe teritoriul fermei zootehnice în punctul „La islaz" așezare tip tel din faza I, II probabil nefortificată.

80. TULCA (j. Bihor).

La 2 km. nord-est de localitate în punctul numit „Holumb" așezare tip tel aparținînd fazei I și II.

81. **VOIVOZI** (c. Șimian, j. Bihor).

Lîngă grajdurile C.A.P. pe o dună de nisip cimitir de incinerație în urne din faza III.

Notă. Informație Z. Nánási.

82. **BERNADEA**+ (c. Bahnea, j. Mureș).

In punctul „Gorgău" așezare fortificată dacică, în straturile preistorice numeroase fragmente ceramice aparținînd fazei I al culturii Otomani.

Notă. Sondaj efectuat de Institutul de Istorie Cluj, Informație N. Vlassa.

https://biblioteca-digitala.ro

83. **TÎMPA**+ (c. Băcia, j. Hunedoara).

In locul numit „La cazan" situat la vest de localitate cu ocazia unor lucrări de teren s-a descoperit o așezare aparținînd culturii Wietenberg, în cadrul aceleași așezări s-au descoperit mai multe fragmente ceramice aparținînd culturii Otomani, faza finală.

Bibliografie. B. Bassa, **O așezare de la sfîrșitul epocii bronzului, Sargetia,** V, 1968, p. 15 și urm.

84. **DEUȘU**+ (c. Chinteni, j. Cluj).

La marginea de est al localității, pe partea vestică a văii „Lunga" așezare din faza II și III. În nivelele Otomani, ceramică numeroasă aparținînd culturii Wietenberg și Suciu de Sus.

Bibliografie. Gh. Lazarovici, **Sondajul arheologic de la Deusu** (în manuscris.

Notă. Sondaj efectuat în anul 1969 de Muzeul de Istorie din Cluj, unde se și găsesc materialele rezultate. Informație Gh. Lazarovici.

85. **CĂPRIOARA** (c. Recea-Cristuri, j. Cluj).

În punctul „Sălișteˮ așezare tip promontoriu din faza II, eventual și I.

Notă. Material de la suprafață în muzeul din Cluj. Informație Ch. Lazarovici.

86. **BĂDENI**+ (c. Moldovenești, j. Cluj).

În locul numit „Halom dombˮ lîngă grajdurile C.A.P., așezare din faza II și III.

Notă. Sondaj efectuat de muzeul din Cluj în colaborare cu muzeul din Turda în anii 1968 și 1969. Materialul rezultat se găsește în muzeul din Turda. Informație Gh. Lazarovici.

Cele 86 de localități menționate mai sus, însumează exhaustiv așezările cunoscute, ce aparțin culturii Otomani, la începutul anului 1970. Bineînțeles, acest lucru nu înseamnă că în viitorii ani acest repertoar al așezărilor nu se va îmbogăți cu noi descoperiri, dar credem că acestea nu vor influența esențial aria de răspîndire a culturii Otomanii, cel mult vor îmbogăți repertoriul lor. În același timp, trebuie să atragem în mod expres atenția că, în studiul de față, nu am întocmit decît lista așezărilor de pe teritoriul României. Cultura Otomani nefiind delimitată de hotarele administrative ale țării, ea întinzîndu-se mai departe spre vest în Cîmpia Panonică și în Slovacia de Sud. Pentru aceste teritorii nu am avut posibilitatea tehnică de a întocmii lista așezărilor. Cert este însă că aria culturii Otomani spre vest se întinde cel puțin pînă la Tisa, iar în Slovacia de Sud pînă la linia Bodrog-Barca.

Revenind la aria ei de răspîndire din România, ca o delimitare mai precisă o putem încadra în perimetrul cuprins între granița de vest, nord-vest a țării și între coordanatele 45°30'N-24°10' E. Cu alte cuvinte, aria culturii Otomani ocupă Cîmpia Crișurilor, spre sud depășind aliniamentul Mureșului, pînă la nord de pîrîul Birzava. În nord se întinde pînă în Cîmpia Someșului, iar spre est pînă aproximativ la jumătatea Podișului Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro

In ansamblu putem afirma, pe baza ariei de răspîndire a culturii Otomani, că această cultură este o cultură tipică de cîmpie, prin excelență a zonelor mlăștinoase, sau cu multă apă și cu enclave în zona podișurilor joase, ocolind în toate cazurile zonele medii sau înalte ale munților.

Judecînd după densitatea așezărilor cunoscute și semnalate în harta anexă, constatăm că epicentrul acestei culturi este zona mlăștinoasă a văii Erului și perimetrul adiacent din Cîmpia Nirului cît și dealurile din jur.

Pe baza unor considerente geografice cît și pe baza unor criterii arheologice, în contextul ariei culturii Otomani, s-au putut delimita următoarele grupe.

1. Grupul cuprins între rîurile Someș și Bereteu, cu o serie de penetrații la nord de Someș.
2. Grupul cuprins între Bereteu și rîul Crișul Repede.
3. Grupul cuprins între rîul Crișul Alb și Mureș, cu o serie de infiltrații la sud de Mureș.

Enclava din Podișul Transilvaniei — asupra căreia mai revenim în prezentul studiu — ținem să amintim doar că este o infiltrație la un moment dat, pe decparte pe aliniamentul Mureșului, iar pe de altă parte pe valea Someșului și a Crișului Repede.

Aceste grupe amintite nu înseamnă în același timp și o diferențiere în ceea ce privește și materialul concret arheologic. Deoarece una din trăsăturile caracteristice de bază ale culturii Otomani, este, tocmai, unitatea ei — stilistico-evolutivă pe toată aria ei de răspîndire. Singura deosebire ce se poate sesiza și aceasta determinată doar de strictele influențe geografice ar fi că, dacă așezările din grupul Someș-Bereteu sînt, îndeobște, plasate în faza I și II, pe promotorii, care în această zonă reprezintă terasele medii și superioare a apelor, așezările din faza similară din perimetrul Crișul Repede-Mureș — care cuprinde 2 grupe — sînt amplasate deobicei pe așa zisele teluri, dar în marea lor majoritate situate în apropierea unor ape curgătoare.

Iar enclava din Podișul Transilvaniei este rezultatul unor condiții istorice date. Este știut că la sfîrșitul fazei II (cronologic la sfîrșitul Bronzului Mijlociu), cultura Otomani a suportat dinspre vest presiunea puternică a purtătorilor culturii tumulare[6] : Mai mult ca sigur că tocmai datorită acestei presiuni, o parte din populație aparținătoare culturii Otomani a migrat spre Podișul Transilvaniei. Acelorași evenimente, de fapt, se poate atribui și fenomenul de restrîngere a ariei culturii Otomani. Din lista așezărilor putem constata că grupele Crișul Alb-Mureș (ca densitate al doilea grup), viețuiește, în deobște numai în faza I și II, ca în faza a III-a aria culturii să fie restrînsă, de fapt, în zona grupului Someș-Bereteu, cu penetrații la sud de Crișul Repede și enclava din Podisul Transilvaniei, acesta din urmă nefiind o cultură care a evoluat în această zonă, ci se poate considera ca o cultură „venetică" dinspre vest, în contextul culturii Wietenberg. Dar nici evo-

6). Pentru această problemă vezi în mod detaliat I. Ordentlich. **Probleme legate de sistemul de fortificație a așezărilor în aria Românească a culturii Otomani. Dacia, N.S., XIII,** (p. 457 sq.)

https://biblioteca-digitala.ro

luția sa din această zonă nu a fost de prea lungă durată, deoarece împreună cu cultura Wietenberg – cu care se pare că a avut relații îndeobște pașnice – sînt distruse de purtătorii culturii Noua, care, înaintînd dinspre răsărit, invadează Podișul Transilvaniei, dar este barat în expansiunea sa spre vest, pe de o parte de triburile Otomani, supraviețuitoare șocului din faza antecedentă pricinuită de purtătorii culturii tumulare.

Prezentul studiu – repertoarul așezărilor din cultura Otomani – sperăm că va contribui la cunoașterea și mai aprofundă a acestei culturii din epoca bronzului din vestul și nord-vestul României.

DIE VERBREITUNG DER OTOMANIKULTUR IN RUMÄNIEN

– Zusammenfasung –

Verf. stellt in vorliegenden Studium eine Liste der Ortschaften auf, in denen bis zum Jahre 1970 auf dem Gebiete Rumäniens Spuren der Otomani-Kultur ans der Bronzezeit gefunden wurden. Insgesamt sind 86 solcher Ortschaften bekannt. Jede Ortschaft trägt eine Zahl, die der Lokalisation auf der Karte entspricht. Um die Ortschaften leichter auffinden zu können sind in Klammern die direkten verwaltungsmässigen Verbindungen angegeben. Die Ortschaften, in denen Grabungen durchgeführt wurden, sind durch ein + kenntlich gemacht. Für jede Ortschaft gibt es eine Beschreibung der Siedlung, so weit wie möglich ihre chronologische Eingliederung, die Angabe des Museums wo das aus dem entsprechenden Ort stammende Fundgut aufbewahrt wird, wer und wann die Grabungsarbeiten durchgeführt hat, die vollständigen Literaturhinweise über die Ortschaft, aber nur in bezug auf die Otomani-Kultur. In Anm. 1 des vorliegenden Studiums wurde ebenfalls eine komplette bibliographische Aufstellung der auf die Otomani-Kultur bezüglichen in Rumänien erschienenen Facharbeiten aufgestellt. Die betreffende Aufstellung wurde nach dem Erscheinungsjahr und nicht nach der Bedeutung der Arbeiten angeordnte.

Nach der Übersicht über die 86 Ortschaften wird ganz besonders betont, daß in vorliegendem Studium nur die Ortschaften aus Rumänien betrachtet sind, daß sich aber die Otomani-Kultur nach Westen bis in die Pannonische Ebene, mindestens bis Theiß und in der Südslowakei bis zum Grenzstrich Bodrog-Barcá erstreckt. Die genaue Lokalisation der Otomani-Kultur in Rumänien liegt an der West-nordwestgrenze des Landes und zwischen den Koordinaten 45°30' N und 24°10' O. Mit anderen Worten: die Criș-Ebene, gegen Süden über den Muresch hinüber, gegen Norden bis in die Somesch-Ebene und gegen Osten bis etwa zur Hälfte des Siebenbürger Hochlandes. Aufgrund des Verbreitungsgebietes ist festzustellen, daß diese Kultur für niedriggelegene

https://biblioteca-digitala.ro

Ebenen vorzugsweise für Zonen mit viel Wasser oder Moor kenzeichnend ist und in allen Fällen die mittelhohen und hohen Zonen des Gebirges umgeht.

Aufgrund der geographischen und archäologischen Kriterien konnten folgende Gruppen geographischer Verbreitungsflächen festgesetzt werden:

1. Die Gruppe zwischen dem Somesch-FluB und dem Bereteu-FluB mit gewissen Eindringungen nördlich des Somesch.

2. Die Gruppe zwischen dem Bereteu-FluB und dem Crişul-Repede-FluB.

3. Die Gruppe zwischen dem Crişul-Alb-FluB und dem Muresch mit einer Reihe von Eindringungen südlich des Muresch.

4. Der EinschluB in der Siebenbürgischen Hochebene.

Es wird betont, daB vom stilistischen Standpunkt, so wie vom archäologischen sich diese Gruppen nicht voneinander unterscheiden. Der einzige Unterschied, der zwischen ihnen besteht, ist der des Anordnungssystems zwischen der Gruppe Somesch-Bereteu, wo für die erste und zweite Phase die Siedlungen auf Landerhebungen vorherrschen und der Gruppe Crişul-Alb-Muresch, wo die Hügelförmigen Siedlungen vorherrschen. Diese Unterschiede sind geographisch bedingt.

Die Gruppe im EinschluB des Siebenbürgischen Hochlandes ist eine „eingewanderte" Kultur in Wietenberg-Milieu, die das Muresch —, das Crişul-Repede — und das Somesch — vielleich auch das Kokel-Tal entlang gezogen ist. Verf. meint, daß diese Wanderung gegen das Sibenbürgische Hochland von dem Druck bewirkt würde, den die Träger der Hügelgrabkultur ausübten. Diese Völkerschaften erreichten die Grenze der Otomani-Stämme gegen Ausgang der mittleren Bronzezeit. Besonders die Gruppe Crişul-Alb-Muresch hatte diese Invasion zu spüren. Nach diesem Geschehen schränkte sich das Verbreitungsgebiet der Otomani-Kultur auf die Gruppe Somesch-Bereteu und auf das EinschluBgebiet in der Siebenbürgischen Hochebene ein.

Die Otomani — und die Wietenberg-Kultur in der Siebenbürgischen Hochebene werden von den neuen Ankömmlingen aus dem Osten, u. zw. von den Trägern der Noua-Kultur zerstört. Diese werden auf ihrem zuge nach Westen nur von den Trägern der Otomani-Kultur, hauptsächlich von der Gruppe Somesch-Bereteu aufgehalten.

https://biblioteca-digitala.ro

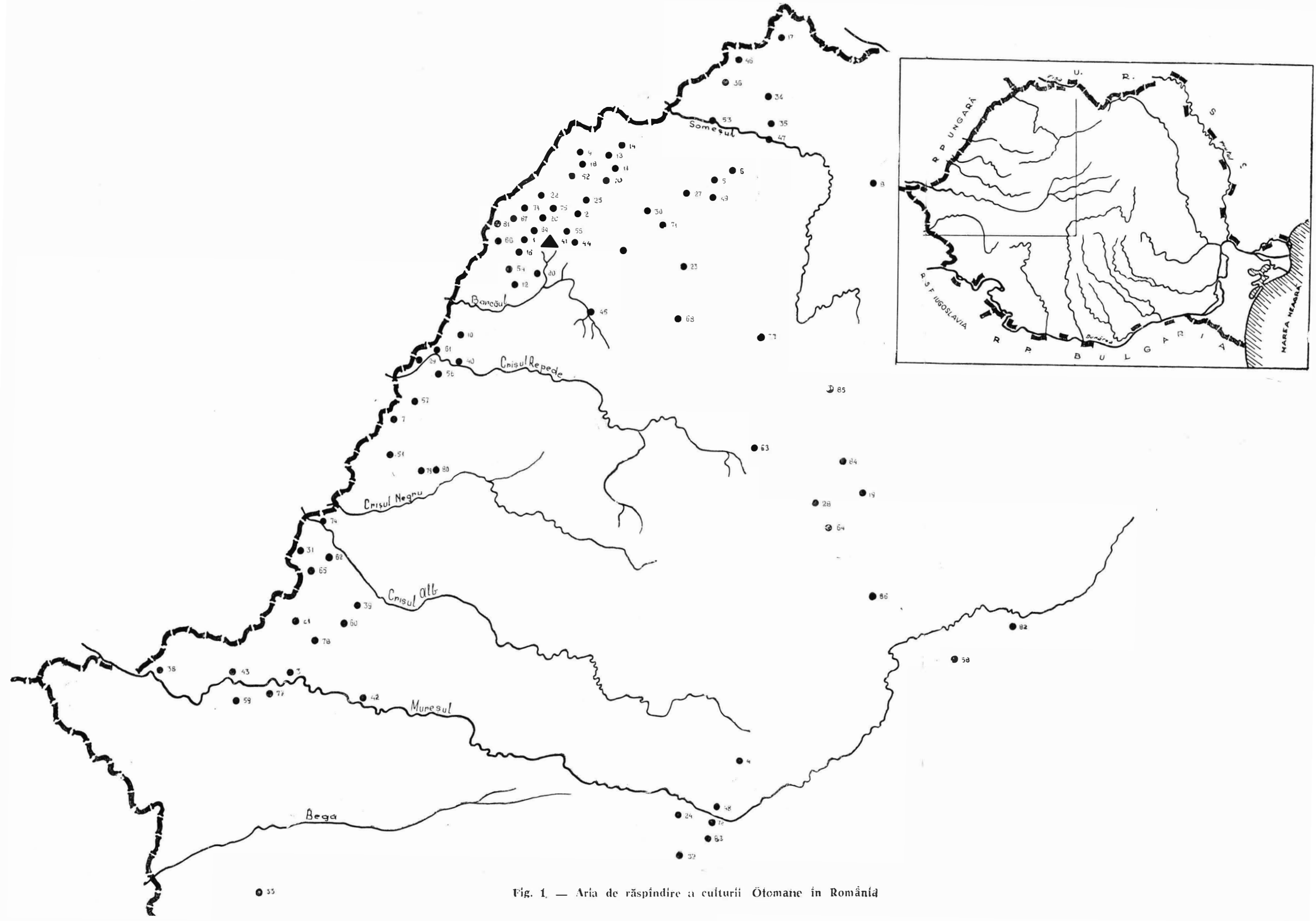

Fig. 1. — Aria de răspîndire a culturii Ötomane în România

https://biblioteca-digitala.ro

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA GENEZA CERAMICII DIN NECROPOLA TUMULARĂ DE LA LĂPUȘ

CAROL KACSÓ

În ultimul timp, problema începuturilor epocii fierului în Transilvania a fost obiectul a numeroase cercetări arheologice sistematice, fiind abordată în mai multe studii de specialitate[1].

Descoperirile arheologice au relevat existența — în cadrul unei întinse arii de cultură, a cărei regiune de bază o constituie Cîmpia Tisei — a mai multor grupe culturale, a căror diferențiere se poate sesiza, în stadiul actual al cercetărilor, în primul rînd prin ceramică, în formarea căreia un aport substanțial o au elementele ce persistă de la sfîrșitul epocii bronzului. Chiar aceste elemente, pe fondul unei tendințe generale de uniformizare a ceramicii, dau coloratura locală diferitelor grupe culturale.

Recentele cercetări din necropola tumulară de la Lăpuș (județul Maramureș) au permis identificarea, pentru prima dată în nord-vestul Transilvaniei, a unei astfel de grupe culturale, care, deși, cronologic este paralelă cu descoperirile de la Bobda — Susani, Sîntana, Pecica etc., încadrîndu-

1. — I. Nestor și Eug. Zaharia, **Săpăturile de la Mediaș,** în **Materiale,** VII, p. 171 sq. ; N. Vlassa și St. Dănilă, **Săpăturile arheologice de la Sărățel,** în **Materiale,** VIII, 1962, p. 341 sq. ; K. Horedt, I. Berciu și Al. Popa, **Săpăturile de la Teleac,** în **Materiale,** VIII, 1962, p. 353 sq. ; I. Berciu și Al. Popa, **Așezare hallstattiană fortificată de la Drimbar-Teleac,** în **Apulum,** V, 1965, p. 71 sq. ; K. Horedt, **Un depozit de vase hallstattiene la Dej,** în **Probleme de muzeografie,** 1954, p. 71 sq. ; idem, **Așezare fortificată de la Șeica Mică,** în **SCIV,** V, 2, 1964, p. 187 sq. ; idem, **Așezarea fortificată din perioada tîrzie a bronzului de la Sighetul Marmației,** Baia Mare, 1966, p. 3 sq. ; idem, **Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat în Transilvania,** în **Studii și comunicări,** 13, Sibiu, 1957, p. 137 sq. ; St. Ferenczi, **Contribuții la cunoașterea așezării întărite din epoca hallstattiană de la Someșul Rece,** în **Acta Muz. Nap.,** I 1964, p. 67 sq. ; idem, **Cîteva considerații asupra problemei cetățiilor de pămînt din Transilvania și din părțile mărginașe,** în **Apulum,** V, 1965, p. 115 sq. ; I. Alexa, St. Ferenczi, N. Șteiu, **Sondaje arheologice la Huedin-„Bolic",** în **Acta Muz. Nap.,** II, 1965, p. 637 sq. ; M. Rusu, **Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien von Ende der Bronzezeit bis die mittlere Hallstattzeit, in Dacia,** VII, 1963, p. 177 sq. ; idem, **Considerații cu privire la unele probleme hallstattiene în Transilvania (în manuscris)** ; Eug. Zaharia, **Remarques sur le Hallstatt ancien de Transylvanie. Fouilles et trouvailles de Mediaș 1958,** în **Dacia,** IX, 1965, p. 83 sq.; Z. Székely, **Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei,** Sf. Gheorghe, 1966, p. 5 sq.; I. Mitrofan, **Așezarea hallstattiană de la Teleac,** în **Acta Muz. Nap.,** IV, 1967, p. 431 sq.; I. Ordentlich și C. Kacsó **Contribuții la cunoașterea ritului de înmormîntare practicat în necropola tumulară de la Lăpuș (județul Maramureș),** în **Marmația,** I, Baia Mare, 1969, p. 11 sq.

https://biblioteca-digitala.ro

se în Hallstatt A, se deosebește de acestea, fondul local, care stă la baza formării ceramicii hallstattiene de aici, fiind diferit[2].

Articolul de față își propune analiza unor forme și motive ornamentale întîlnite în ceramica complexului hallstattian de la Lăpuș, a căror origine se află în epoca bronzului. Dar determinarea acestora — fapt ce ar permite o înțelegere mai justă a fenomenelor, nu numai de cultură materială, dar și istorice, este mult îngreunată de lipsa quasitotală de cercetări arheologice sistematice pentru sfîrșitul epocii bronzului în zona nord-vestică a României (bazinele Someșul superior și Tisa superioară).

Dacă pentru Banat se poate vorbi cu certitudine că la baza Hallstattului timpuriu stă faciesul tîrziu al culturii Vatina, pentru cursul mijlociu al Mureșului faciesul tîrziu al culturii Pecica, iar pentru Crișana și Valea Erului ultima fază a culturii Otomani, pentru nod-vestul Transilvaniei situația este mai puțin clară.

În general, această zonă este considerată ca făcînd parte din aria de răspîndire a culturii Suciu de Sus, aici fiind plasată chiar stațiunea eponimă a culturii[3].

Dar atît problema poziției cronologice a acestei culturi cît și-a originii ei, sînt încă controversate. Unii autori o plasează în Bronz B_2 — C^4, alții în Bronz C — D[5].

După A. Mozsolics în formarea culturii Suciu de Sus un rol important joacă cultura Otomani — Vărșand, alături de culturile Füzesabony, Komaromo și cultura ceramicii cu încrustații de cretă[6], iar după N. Kalicz ea reprezintă o sinteză tîrzie a culturilor Otomani și Wietenberg[7].

K. Horedt consideră însă cultura Suciu de Sus, cu toate afinitățile ce le prezintă cu culturile amintite, de sine stătătoare, cu o ornamentație specifică, ce se poate net deosebi de a celorlalte culturii[8]

O părere asemănătoare este exprimată și de M. Rusu[9], care emite ipoteza că în dezvoltarea culturii Suciu de Sus au existat două etape. Prima este plasată în bronzul mijlociu (Bronz B) sau puțin mai devreme (Bronz A_2), ținîndu-se seama că în cimitirul de incinerație plan de la Suciu de Sus a

2. — Primele săpături în necropola tumulară de la Lăpuș au fost executate de Szendrei János în anul 1890, cf. Arch. Ert., X, 1890, p. 431 sq. Ele au fost reluate în anul 1961 și continuate în anii 1967—1969 sub conducerea lui M. Rusu. Din colectiv au făcut parte I. Ordentlich, C. Kacsó, A. Socolan și N. Reisfeld. Elaborarea unui studiu monografic despre materialele descoperite în cele patru campanii, care se păstrează în muzeele din Cluj și Baia Mare, este în curs.

3. — Harta de răspîndire a culturii Suciu de Sus la N. Kalicz, **A későbronzkori Felsőszöcsi csoport leletei és kronologiai helyzete**, în Arch. Ert., 1960, 1, p. 8.

4. — T. Kemenczei, **Adatok Észak Magyarország későbronzkori történetéhez**, în **Arch. Ert., 1963, 2, p.** 182—183 ; I. Bona, **A tiszakeszi későbronzkori leletek**, în **Herman Otto Muzeum Evkönyve**, III, 1963, p. 28.

5. — A. Mozsolics, **Der Tumulus von Nyirkarász-Gyulaháza,** în **Acta Arch. Hung.**, XII, 1960, p. 113 sq.; N. Kalicz, **op. cit.,** p. 12; K. Horedt, **Problemele ceramicii. . .,** p. 144.

6. — A. Mozsolics, **op. cit.,** p. 113 sq. Cercetătoarea maghiară consideră cultura Suciu de Sus contemporană cu culturile Egyek, Piliny și Noua, în parte și cu grupul Hajdubagos.

7. — N. Kalicz, **loc. cit.** Această ipoteză este acceptată și de E.A. Balaguri, **Kárpátukrajna későbronzkori emlékei,** în **Szegedi Tanárképzö Föiskola Tudomanyos Közleményei,** Szeged, 1958, p. 147 și N. Chidioșan, **Contribuții la cunoașterea grupei Suciu de Sus în contextul epocii de bronz din Crișana,** în **SCIV,** XXI, 2, 1970, p. 291.

8. — K. Horedt, **op. cit.,** p. 145.

9. — M. Rusu, **Cultura Suciu de Sus, (în manuscris).**

https://biblioteca-digitala.ro

fost descoperită, alături de una din urne, o daltă plată de cupru. La naşterea acestei etape timpurii ar fi contribuit un facies tîrziu periferizat al culturii Vučedol[10]. A doua etapă a culturii aparţine bronzului tîrziu (Bronz C – D).

Admiţînd ipoteza cercetătorului clujean, notăm că în descoperirile ce pot fi încadrate în prima etapă a culturii – cimitirul de incineraţie plan din staţiunea eponimă[11], cimitirul de la Mediesul Aurit [12], aşezarea de la Satulung[13] şi eventual Nyíregyháza–Morgotemető[14], Berkesz–Csonkásdüló[15] etc. – materialele Suciu de Sus nu apar contaminate cu cele ale altor culturi. Acest fenomen s-a produs, după părerea noastră, în etapa a doua a culturii, cînd are loc, în special în zona bazinelor Tisei superioare şi a Someşului superior, pătrunderea elementelor Otomani şi Wietenberg în aria de răspîndire a culturii Suciu de Sus, eventual sub impulsul înaintării dinspre est a culturii Noua, iar dinspre vest a culturilor influenţate de mişcarea tumulară. Această pătrundere, documentată de descoperirile de tip Otomani de la Giuleşti[16] şi Baia Mare[17] şi Wietenberg de la Lăpuş[18] şi Nadişul Român[19], determină preluarea de către purtătorii culturii Suciu de Sus a unor componente caracteristice culturilor Otomani şi Wietenberg, fenomen ce, deocamdată, n-a fost sesizat în săpături arheologice.

Această ipoteză este întărită şi de faptul că formele ceramice descoperite în necropola tumulară de la Lăpuş, a căror descendenţă din epoca bronzului se poate urmări cu destulă certitudine, aparţin culturilor Suciu de Sus şi Otomani, iar în motivistica ornamentală, alături de prezenţa preponderentă a culturii Suciu de Sus, apar şi elemente Otomani şi Wietenberg.

Pentru evidenţierea acestor forme şi motive sîntem nevoiţi, deocamdată, să apelăm la analogii în ariile clasice de dezvoltare ale celor trei culturi din epoca bronzului, rămînînd cu convingerea că toate elementele de referire le vom regăsi în aşezările şi cimitirele fazei de sfîrşit a epocii bronzului din această zonă[20].

Subliniem de la început faptul că, prezenţa formelor şi motivelor ornamentale din epoca bronzului în ceramica de la Lăpuş nu o înţelegem doar ca o supravieţuire răzleaţă şi de scurtă durată a unor elemente izolate, ci ca o participare masivă şi activă la elaborarea repertoriului ceramicii hall-

10. – Urmele materiale ale acestei culturi sînt semnalate în mai multe puncte din nord-vestul Transilvaniei, Ciumeşti, Berea, Satulung, Oarţa de Jos. Vezi I. Ordentlich şi C. Kacsó, **Cimitirul din epoca bronzului de la Ciumeşti**, în **SCIV**, XXI, 1, 1970, p. 61, fig. 2/6.
11. – M. Roska, **Repertoriu, p. 90, nr. 78.**
12. – Inedit în Muzeul de istorie Satu Mare, Cf. **SCIV**, XXI, 3, 1970, p. 503, nr. 75.
13. – Inedit în Muzeul judeţean Maramureş.
14. – N. Kalicz, **op. cit., p. 4.**
15. – **Ibidem.**
16. – Informaţii R. Popa şi M. Zdroba. Inedit în Muzeul judeţean Maramureş.
17. – Inedit în Muzeul judeţean Maramureş.
18. – M. Roska, **op. cit.**, p. 209, nr. 23, fig. 247. Fragmentele ceramice descoperite la Lăpuş aparţin fazei tîrzii a culturii Wietenberg. Cf. N. Chidioşan, **Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur im Lichte der neuen Funde von Derşida**, în **Dacia**, XII, 1968, p. 171, fig. 12.
19. – Informaţii M. Zdroba.
20. – Prezenţa elementelor Otomani în aşezările Suciu de Sus a fost semnalată şi în zona de la nord de Tisa superioară a culturii. Cf. E.A. Balaguri, **Noveişie pamiatniki felşesecevciskoi kulturi na teritorii Zakarpatskoi oblasti USSR**, în **Mora Ferencz Múzeum Évkönyve, Szeged**, 1969 – 2, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro

stattiene. Desigur, atît formele ceramice, cît și motivele ornamentale moștenite din epoca bronzului, apar uneori modificate, dar schimbările intervenite — marginea fațetată, corpul tronconic, unele combinații ornamentale noi etc. — nu le îndepărtează prea mult de prototip, astfel că dezvoltarea lor tipologică este clar sesizabilă.

Una din formele ceramice frecvente în necropola tumulară de la Lăpuș este vasul cu marginea lată, răsfrîntă în exterior și fațetată, gîtul înalt și cilindric, umeri rotunjiți, pe care sînt plasate simetric patru proeminențe mici, conice, înconjurate, la unele exemplare, de una sau mai multe caneluri, corpul mult îngustat spre bază — tumulul 2, 4, 5, 6, (fig. 1,a,b,c.)[21]. Vasele sînt ornamentate, în afară de proeminențe, cu linii reliefate, ce coboară vertical sau oblic pe umeri. Culoarea este cafenie sau cenușiu — închisă, pasta amestecată cu pietriș, arderea destul de bună.

Forma aceasta de vas este caracteristică mai multor culturi de la sfîrșitul epocii bronzului (Otomani, Egyek etc), dar este necunoscută în cultura Suciu de Sus. Prezența ei în necropola tumulară poate fi explicată numai prin substratul Otomani, participant, așa cum arătam mai sus, la definirea mediul cultural de la sfîrșitul epocii bronzului în zona de formare a noii grupe hallstattiene. Spre deosebire de exemplarele de la Lăpuș, cele din mediul Otomani au corpul, nu tronconic, ci mult bombat[22]. Și aici, proeminențele conice, plasate în dreptul bombării maxime a vasului, sînt înconjurate de caneluri circulare[23].

O altă formă de ceramică originară din cultura Otomani este vasul vatră-portativă. In săpăturile de pînă acum au fost găsite cinci exemplare ce au putut fi întregite — tumulul 4, 6,7, 9, (fig. 2, a, b, c, d, e,), dar în aproape fiecare tumul se găsesc fragmente din acest tip de vas. Vasul propriu-zis are forma unei căldări cu marginea lată, dublu sau triplufațetată și mult răsfrîntă în exterior, care se sprijină pe două picioare late, pornite aproximativ de la mijlocul înălțimii vasului, unite, în partea de sus, sub forma unei arcade. Ornamentul striat, întîlnit pe fiecare vas, este completat de proeminențe în formă de cioc de pasăre, butoni, creste alveolate. Marginile suportului sînt încadrate de una sau două borduri canelate. Culoarea vaselor este în general roșu-cărămizie, un singur exemplar (tumulul 6) fiind de culoare cenușie, pasta amestecată cu pietriș, arderea destul de slabă.

In descoperirile Otomani un vas întreg de acest tip este cunoscut de la Valea lui Mihai[24], fragmente apar însă în majoritatea așezărilor din faza finală a acestei culturi (Otomani, Pir, Tiream etc.). Spre deosebire de

21. — Un singur exemplar, descoperit în tumulul 5, are, în loc de patru, doar trei proeminențe.
22. — I. Ordentlich, **Poselenia v Otomani v svete poslednih raskapek**, în **Dacia**, VII, 1963, p. 134, fig. 15, 2, 4 ; St. Foltiny, **Zum Problemen der sogenannten „Pseudo-Protovillanovaurnen"**, în **Origini**, II, 1968, p. 345, fig. 5, 1. 3.
23. — Același fenomen se observă și la ceramica aparținătoare faciesurilor tîrzii ale culturilor Pecica și Votina.
24. — Vas inedit în colecțiile Țării Crișurilor — Oradea, nr. inv. 1013. Un vas-vatră portativă de formă și mărime apropiată de cea de la Valea lui Mihai, a fost descoperită la Gănovce, în aria cehoslovacă de răspîndire a culturii Otomani. Cf. Em. Vlčec și L. Hájek, **A Ritual Well and the Find of ar Early Bronze Age Iron Dagger at Gánovce near Poprad (Czechoslovakia)**, în **A Pedro Bosch — Gimpera en el septuagésimo de su naciemento**, Mexico, 1963, p. 432, fig. 6, 16.

https://biblioteca-digitala.ro

cele de la Lăpuș, vasele vatră-portativă din cultura Otomani, judecînd după exemplarul întreg amintit, sînt mai înalte, avînd pereții mult mai groși, iar marginea dreaptă și nu răsfrîntă în exterior[25].

Tot o moștenire din ceramica epocii bronzului sînt vasele în formă de sac – tumulul 4, 6, 7, (fig. 3, a, b,). Ele sînt înalte ,au marginea fațetată și răsfrîntă în exterior, sub ea fiind plasate creste alveolate sau proeminențe mici, conice, alăturate, pereții exteriori fiind acoperiți cu striuri, dispuse neregulat, iar pereții interiori cu un slip lucios. Culoarea este roșiatică, pasta amestecată cu mult pietriș, arderea slabă.

Vasele în formă de sac sînt caracteristice atît culturii Otomani[26], cît și culturii Suciu de Sus, unde apar însă în dimensiuni mult mai mici[27]. În mormîntul nr. 3 de la Ciumești, care aparține fazei tîrzii a culturii Otomani, vasul în formă de sac are dimensiunile apropiate cu cele de la Lăpuș, iar sub marginea alveolată sînt plasate tot creste alveolate.

Străchinile în formă de semicalotă, cu marginea lată și răsfrîntă în exterior, prevăzute cu o mică toartă semicirculară – tumulul 1, 2, 3, 4, 6, 9 (fig. 3, c, d, e) își au prototipul în cultura Suciu de Sus. Forma în care apare acest tip de strachină la Lăpuș este caracteristică fazei mai noi a culturii Suciu de Sus[28], dar evoluția ei începe, cu siguranță, încă în bronzul mijlociu[29]. Culoarea străchinilor este cenușie sau cafeniu deschisă, pasta amestecată cu pietriș, arderea bună. Majoritatea sînt ornamentate, fie cu striuri, dispuse neregulat, fie cu motive geometrice, dar apar și unele exemplare neornamentate, pereții lor fiind acoperiți, atît în interior, cît și în exterior, cu un slip lucios.

Cele patru forme de vase descrise mai sus, la care vor putea fi adăugate, eventual, și altele, reprezentate într-un număr destul de mare în necropola tumulară de la Lăpuș, documentează contribuția fondului local la formarea ceramicii grupului cultural de la începuturile epocii fierului apărut în nord-vestul Transilvaniei.

Prezența elementelor epocii bronzului în ceramica de la începutul Hallstattului timpuriu se poate urmări cu și mai mare certitudine în motivele ornamentale folosite.

Din punct de vedere al ornamentației, ceramica descoperită la Lăpuș se împarte în trei categorii :

– ceramică canelată, însoțită uneori de proeminențe și linii reliefate ;
– ceramică ornamentată cu motive geometrice ;
– ceramică striată, însoțită de diferite motive în relief.

25. – Fragmente de vase-vatră portativă apar și în sud, în grupul Insula Banului. Cf. S. Morintz și P. Roman, **Un nou grup hallstattian timpuriu în sud-vestul României – Insula Banului în SCIV, XX,** 3, 1969, p. 411. În grupul Virtop (Oltenia) din Hallstatt B, forma de vas-vatră portativă este foarte apropiată de cea de la Lăpuș. Cf. D. Berciu, **Die Verbicioara-Kultur,** în **Dacia,** V, 1951, fig. 204. H. Hencken, **Terquinia, Villonovans and Early Etruscans,** vol. II, 1968, p. 444, fig. 455 d.
26. – I. Németi. **Descoperiri funerare din epoca bronzului în jurul Careiului,** în **Satu Mare. Studii și Comunicări.** 1969, p. 58, pl. XI, 7 și p. 62, pl. XV, 2.
27. – N. Kalicz, **op. cit.,** p. 5, fig. 2, 1
28. – **Ibidem,** p. 6, pl. IV. 7. În descoperirea de la Igrici, Molata, strachina Suciu de Sus apare împreună cu o ceașcă de tip Suciu și vase Egyek.
29. – M. Roska, **op. cit.,** fig. 113.

https://biblioteca-digitala.ro

Canelurile late sau înguste apar pe mai multe forme de vase : vase mari cu marginea lată și răsfrîntă în exterior, gîtul înalt, cilindric sau în formă de trunchi de con, cu corpul tronconic sau puternic bombat, cești de diferite tipuri cu torți supraînălțate, uneori prevăzute cu butoni, străchini etc.

Ornamentul geometric este folosit pentru decorarea a două tipuri de vase : străchinile în formă de semicalotă și vasele mari cu marginea lată și răsfrîntă în exterior, gîtul înalt și cilindric sau în formă de trunchi de con, umeri lați, pe care sînt plasate simetric patru proeminențe, și corp tronconic, dar, exclusiv pe gît și numai în forma unor registre de benzi incizate, circulare, este prezent și pe o anumită categorie de cești și vase cu marginea răsfrîntă în exterior și fațetată, gîtul înalt, pe care sînt plasate două torți semicirculare din bandă groasă, umeri rotunjiți prevăzuți cu proeminențe, și corp tronconic.

Ceramica striată este din punct de vedere cantitativ cea mai numeroasă : vase în formă de sac, vase vatră-portativă, vase-borcan, prevăzute cu o toartă, capace în formă de scut cu toartă semisferică, vase de provizii de mari dimensiuni, cu marginea fațetată și răsfrîntă în exterior, cu pereții groși pînă la 2–2,5 cm., din care au fost descoperite numai fragmente, care permit totuși stabilirea, de exemplu, a diametrului gurii pînă la 1–1,50 m., străchini de diferite tipuri.

Pe anumite vase diferitele categorii de ornamentații apar combinate : unele străchini adînci sînt ornamentate în exterior cu striuri și în interior cu caneluri late, circulare, iar pe marginea răsfrîntă în exterior al unor vase mari, ornamentul geometric este completat de caneluri late sau înguste, fie circulare, fie oblice.

Ornamentul canelat, caracteristic tuturor grupelor culturale de la începutul epocii fierului din bazinul carpato-dunărean, reprezintă o tendință generală de decorare a ceramicii, antecedentele lui sigure găsindu-se în mediul cultural de la sfîrșitul epocii bronzului (Otomani[30], Wietenberg[31], Egyek[32]).

Ornamentul geometric prezent pe vasele de la Lăpuș își are de asemenea originea în ornamentica ceramicii epocii bronzului.

Tehnica de realizare a acestei ornamentații este incizia, „stampilarea" și redarea motivului geometric în relief, suprafața înconjurătoare fiind excizată, prezentîndu-se uneori neted, dar de cele mai multe ori zgrunțuros.

Decorarea străchinilor diferă de la un exemplar la altul, fiecare reluînd însă aceleași motive : spirala, triunghiul, liniile în zig-zag, liniile crestate, grupurile de linii oblice, cercurile concentrice etc. Majoritatea acestor motive sînt folosite și în ornamentarea vaselor din culturile Suciu Sus și Wietenberg.

30. — I. Ordentlich, **op. cit.**, p. 129; idem, **Un depozit de vase de tip Otomani de la Valea lui Mihai**, în **Studii și comunicări**, 12, Sibiu, 1965, p. 189, pl. III, 5–7; I. Németi, **op. cit., pl. XVII, 1–3.**
31. — K. Horedt, **Die Wietenbergkultur, în Dacia**, IV, 1960, fig. 12; N. Chidioșan, **op. cit., fig. 12.**
32. — T. Kovécs, **A holcmsiros kultura leletei az Eszak — Alföldön**, în **Arch. Ert.**, 1965, 2, p. 175, fig. 14, 10 și p. 183, fig. 19, 8, 10, 13.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe străchinile Suciu de Sus motivele ornamentale acoperă doar marginea și peretele exterior[33], iar pe cele de tip Wietenberg atît peretele exterior, cît și peretele interior[34]. Din punct de vedere al dispunerii motivelor ornamentale, străchinile de la Lăpuș, care tipologic, așa cum arătam mai sus, continuă vasele de acest fel din cultura Suciu de Sus, apar ca o sinteză a celor două culturi din epoca bronzului, ornamentația fiind plasată pe margine, pe peretele exterior și fundul vaselor, iar la unele exemplare și pe peretele interior.

Motivul spiralic, puțin diferit ca execuție față de cel existent în cultura Suciu de Sus este cel mai des uzitat (fig. 4, a). Este folosit cu preponderență pentru decorarea peretelui exterior, dar apare uneori și pe fundul vaselor. Pe majoritatea străchinilor acest motiv este dispus în patru grupuri de cîte trei spirale de dimensiuni diferite, elementul principal constituindu-l spirala cea mai mare, plasată aproximativ la mijlocul înălțimii vasului, din spițele căreia sînt trase și celelalte două (fig. 4, a1). Așezarea spiralelor una față de alta este asimetrică, dar dispunerea grupelor pe corpul vasului este totdeauna simetrică. O astfel de aranjare a spiralelor este proprie culturii Suciu de Sus, unde se întîlnesc frecvent grupuri de cîte trei spirale, o spirală mai mare din care sînt dezvoltate alte două spirale mici[35].

Pe unele străchini de dimensiuni mai mici, grupurile de cîte trei spirale sînt înlocuite de o singură spirală, a cărei ultimă și penultimă spiță se îndepărtează de centru și formează, prin excizie, două triunghiuri de mărimi diferite, prelungite una în alta — tumulul 2 (fig. 4, a2).

Triunghiul incizat sau „stampilat", frecvent atît în cultura Suciu de Sus, cît și în cultura Wietenberg, apare de cele mai multe ori pe străchinile de la Lăpuș pe și sub margine, uneori și pe fundul vaselor (fig. 4, b). Spre deosebire de vasele Wietenberg, unde motivele triunghiulare sînt aproape totdeauna combinate între ele[36], pe vasele Suciu de Sus sînt folosite cu preponderență într-o singură bandă[37]. Astfel sînt prezente și pe străchinile de la Lăpuș.

Crestăturile sînt moștenite din cultura Suciu de Sus[38]. La fel ca și pe vasele din această cultură, ele reprezintă pe străchinile din necropola hallstattiană mai ales decorația plasată pe și sub margine (fig. 4, c).

Grupurile de linii oblice, cercurile concentrice, motive ornamentale mai puțin frecvente, sînt și ele moștenite din cultura Suciu de Sus.

Redarea motivului geometric în relief, avînd suprafața înconjurătoare excizată, este preluată tot din cultura Suciu de Sus[39]. La fel ca și în această cultură, suprafețele excizate apar de cele mai multe ori zgrun-

33. — M. Roska, **loc. cit.**
34. — K. Horedt, **op. cit.**, p. 122, fig. 9.
35. — N. Kalicz, **op. cit.**, pl. V, 9.
36. — K. Horedt, **op. cit.**, p. 120, fig. 7, 8, 16—18.
37. — N. Kalicz, **op. cit.**, pl. VI, 7 și pl. VII, 1.
38. — **Ibidem**, pl. VI, 8, 9, pl. VII, 3, 9, 13.
39. — **Ibidem**, pl. VI—VII.

https://biblioteca-digitala.ro

turoase. Acest procedeu este cunoscut și în cultura Wietenberg, care însă îl utilizează mai puțin și numai în linii late adîncite[40].

Cealaltă categorie de ceramică în care apare ornamentația geometrică este cea a vaselor de dimensiuni mari. Și ornamentația acestora diferă de la exemplar la exemplar, respectîndu-se totuși o anumită regulă în dispunerea motivelor, pe margine fiind plasate în registre concentrice, pe gît, de cele mai multe ori, în registre orizontale și, mai rar, în registre orizontale combinate cu registre oblice (tumulul 5 și 9), iar pe umeri și corp în mai multe registre curbilinii, ce înconjoară deasupra sau dedesubt cele patru proeminențe, între acestea fiind dispuse simetric, pe unele vase, cîte un grup de ornamente.

Combinațiile de motive pe aceste vase sînt mult mai complexe decît pe străchini, ele apărînd asociate și cu anumite motive simbolice, solare, animaliere etc. Datorită acestui fapt, majoritatea registrelor ornamentale sînt modificate față de cele folosite în epoca bronzului, chiar dacă motivele rămîn în general aceleași : spirala, spiralele continue, triunghiurile, liniile haşurate etc. Totuși, tehnica de realizare a acestor ornamente și chiar păstrarea uneori neschimbată a unor registre ce repetă pe cele folosite în culturile Suciu de Sus și Wietenberg, demonstrează indubitabil prezența motivisticii ornamentale a epocii bronzului și pe acest tip de vas.

Triunghiul adînc incizat sau „stampilat" este motivul cel mai des folosit. El apare fie în registre de benzi simple, ca pe vasele din cultura Suciu de Sus și pe străchinile descrise mai sus, fie în combinație de două benzi, ce menajează un spațiu în relief în formă de zig-zag, procedeu a cărei origine se găsește în cultura Wietenberg[41] (fig. 5, a).

Spiralele continue, mai puțin frecvente, sînt realizate pe vasele de la Lăpuș în aceeași manieră ca și în cultura Suciu de Sus, spațiile dintre spirale prezentînd zgrunțurozitatea caracteristică[42] (fig. 5, c). Pe vasul din tumulul 9 registrul de spirale continue este aproape identic cu motivul de pe o ceașcă descoperită la Valea lui Mihai, care aparține culturii Suciu de Sus[43].

Spiralele, de asemenea mai puțin folosite pe vasele mari, apar întotdeauna în combinație cu un cerc format din triunghiuri incizate (fig. 5, d). Folosirea acestui element, cel mai caracteristic motiv ornamental al culturii Suciu de Sus, și pe acest tip de vas, subliniază încă odată puternica influență pe care a primit-o ornamentica ceramicii necropolei tumulare de la Lăpuș de la această cultură.

Pe unele vase din această categorie apar proeminențe hipertrofiate de formă conică, teșite la vîrf și prevăzute cu un mic orificiu, realizate fie prin aplicarea pe suprafața vasului, fiind astfel masive, fie prin împingerea spre exterior, înainte de ardere, a peretelui vasului, proeminențele fiind goale în interior (fig. 5, f 2–3).

40. – K. Horedt, **Problemele ceramicii. . .** p. 144.
41. – Idem, **Die Wietenbergkultur, fig. 7,** 16.
42. – N. Kalicz, **op. cit.,** pl. IV, 7.
43. – N. Chidioșan, **Contribuții la cunoașterea grupei Suciu de Sus,** p. 287, fig. 1, 5.

https://biblioteca-digitala.ro

Practica hipertrofierii proeminențelor, precum și al dispunerii lor în cruce, este caracteristică și culturii Gáva, originea ei fiind atribuită substratului Otomani-Egyek[44].

Ținînd seama că aria inițială de formare a culturii Gáva — Cîmpia Tisei — este relativ îndepărtată de bazinul Lăpuș, prezența proeminențelor pe vasele din necropola tumulară de la Lăpuș poate fi explicată mai puțin prin influențe Gáva și, mult mai plauzibil, tot printr-un substrat local Suciu de Sus, acestei culturi fiindu-i caracteristice proeminențe acoperite cu spirale incizate[45].

Este semnificativ faptul că în necropola de la Lăpuș proeminențele cu incizii concentrice apar numai pe vasele ornamentate cu motive geometrice, iar vasele de culoare neagră în exterior, ornamentate cu caneluri, sînt prevăzute cu proeminențe canelate. Aceste vase aparțin însă, în mod sigur, unor complexe mai recente decît cele în care au fost descoperite vasele ornamentate cu motive geometrice, datînd dintr-o perioadă în care influențele Gáva pătrund spre răsărit[46].

Sistemul dispunerii proeminențelor pe vasele ornamentate cu motive geometrice de la Lăpuș este același ca și pe vasele Gáva, acest fapt fiind explicabil însă, avînd în vedere participarea fondului Otomani și la elaborarea ceramicii de la Lăpuș.

O altă categorie de proeminențe aplicate pe vasele mari de la Lăpuș sînt cele zoomorfe, redînd capete de cîine, berbec sau pasăre — tumulul 3, 4 și 5 (fig. 6).

In cultura Otomani, cît și în cultura Suciu de Sus astfel de reprezentări sînt necunoscute, în schimb în cadrul culturii Wietenberg, la Lechința de Mureș, a fost descoperit un fragment de model de car ornamentat cu o proeminență zoomorfă[47]. Prezența acesteia în contextul epocii bronzului transilvănean ar putea, eventual, explica originea proeminențelor zoomorfe de la Lăpuș, dar, mult mai probabil, ele s-au născut sub impulsul unor influențe răsăritene[48].

Prezența masivă a ornamentului striat pe ceramica de la Lăpuș este, deocamdată, greu de explicat știut fiind faptul că acest mod de ornamentare este caracteristic numai etapelor timpurii atît al culturii Otomani[49],

44. — K. Horedt, **Așezarea fortificată de la Sighetu Marmației**, p. 19; J. Paulik, **K problematike vychodneho Slovenska v mladsej dobe bronzovej**, în **Sbornik Slovenského Narodnéha Muzea**, l. XII — p. 40, fig. 3–4.

45. — N. Kalicz, **op. cit.**, pl. V, 10; N. Chidioșan, **op. cit.**, fig. 1, 4.

46. — Ca un reflex al înaintării culturii Gáva spre răsărit apar descoperirile de la Cluj și Mediaș, eventual și cele de la Trifești. Cf. K. Horedt, **loc. cit.**, și nota 26.

47. — K. Horedt, **Die Wietenbergkultur**, fig. 12, 1/7; Gh. Bichir, **Autor du problème des plus anciens modèles de chariots découvert en Roumanie**, în **Dacia**, VIII, 1964, p. 71, fig. 4, 3; I. H. Crișan, **Săpături** și sondajele în valea mijlocie a Mureșului, în **Acta Muz. Nap.**, II, fig. 17.

48. — In cultura Koban, mai ales pe obiectele de bronz, reprezentările zoomorfe sînt extrem de numeroase. Cf. S. Gallus et T. Horváth, **Un peuple cavalier préscythique en Hongrie**, în **Diss. Pan.**, II, 9, 1939, pl. LXVII–LXXIX. Reprezentări zoomorfe numeroase, în special de berbec și cal, apar în această perioadă și în sud. Cf. B. Hänsel, **Plastik der jüngeren Bronzezeit und der älteren Eisenzeit aus Bulgarien**, în **Germania**, 47, 1969, p. 62 sq. Asupra problemei originii reprezentărilor zoomorfe se va reveni pe larg în lucrarea monografică despre cercetările de la Lăpuș.

49. — I. Ordentlich, **Die chronologische Gliederung der Otomanikultur auf dem rumänischen Gebiet und ihre wichtigsten Merkmale**, în **Dacia**, XIV, 1970, p. 88; I. Ordentlich și C. Kacsó, **Cimitirul din epoca bronzului de la Ciumești**, p. 60–61.

https://biblioteca-digitala.ro

cît și al culturii Wietenberg[50], iar în cultura Suciu de Sus nu este aproape de loc cunoscută. Se pare totuși că, în așezarea Suciu de Sus de la Diakovo (Uniunea Sovietică), din bronzul tîrziu, a fost descoperită și ceramică ornamentată cu striuri[51], astfel că, prezența acestui ornament în necropola de la Lăpuș își găsește, eventual, explicația tot în formele de cultură materială de la sfîrșitul epocii bronzului.

Analizînd cele trei moduri de ornamentare a ceramicii hallstattiene de la Lăpuș, se poate constata că toate își au originea în ornamentația epocii bronzului. Dacă ornamentul canelat este caracteristic tuturor grupelor culturale de la începuturile epocii fierului din bazinul carpato-dunărean și persistă în tot Hallstattul timpului, ornamentul geometric, în felul în care este prezent pe ceramica de la Lăpuș, aparține numai acestui grup și, precizăm, fazei lui de început.

Cronologia internă a necropolei, stabilită, deocamdată, doar pe baza ceramicii, indică această situație.

In cei 12 tumuli cercetați pînă în prezent (tumulii A-C în 1961, tumulii 1-9 în 1967-69), ceramica ornamentală cu motive geometrice apare pe rugul de incinerație în cantitate relativ mare în tumulii 1, 2, 3, 4, 5, 7 și 9. In tumulul 6 este prezentă doar fragmentar pe vatra nr. 2, în tumulul B a fost găsită numai în manta, iar în tumulii A și 8 lipsește. Tumulul C a fost descoperit complet deranjat, din această cauză nu intră în discuție.

In tumulii în care ceramica ornamentată cu motive geometrice s-a găsit în cantitate mare, ceramica canelată de culoare neagră-roșie apare numai sporadic. Astfel, în tumulul 1 și 4 au fost descoperite cîteva fragmente, iar în tumulul 9 este prezent un vas de culoare neagră în exterior, roșiatică în interior, care are canelurile largi plasate numai pe gîtul în formă de trunchi de con, iar umerii sînt decorați cu patru proeminențe conice. De altfel, și vasul mare ornamentat cu motive geometrice din acest tumul este tot de culoare neagră în exterior și roșu-cărămizie în interior, fapt ce indică începutul asimilării noii tehnici de ardere a ceramicii. Acești tumuli aparțin, după părerea noastră, fazei timpurii a necropolei de la Lăpuș.

O fază mai nouă, o numim intermediară, este reprezentată de tumulul 6, în care ceramica de culoare neagră-roșie, ornamentată cu caneluri plasate pe gît și pe corp, este mai numeroasă și apare sub forma unor vase mari cu marginea răsfrîntă în exterior, gîtul cilindric și corpul mult bombat, nefiind însă însoțite de proeminențe[52]. Din inventarul acestui tumul fac parte în cantitate destul de mare (cca. 40%) tipurile de vase pe

50. — K. Horedt, **Problemele ceramicii,** p. 139; N. Chidioșan, **Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur,** p. 171, fig. 12. Recent, în așezarea de la Rotbav, aparținînd Wietenbergului tîrziu, au fost descoperite și fragmente ceramice ornamentate cu striuri. Apariția lor în mediul Wietenberg pare să fie însă o influență a culturii Tei. Informație Al. Vulpe.

51. — E. A. Balaguri, **Noveișie pamiatniki,** p. 66, fig. 2, 16.

52. — Pe vatra de incinerație nr. 1 din tumulul 6 au fost descoperite fragmentele a două vase mari, ornamentate cu caneluri, de culoare neagră — roșie, dintre care numai unul o putut fi restaurat în întregime. Astfel că, nu se poate preciza cu certitudine dacă proeminența în formă de umflătură, decorată cu patru caneluri late, găsită pe aceeași vatră, a aparținut sau nu vasului nerestaurabil.

https://biblioteca-digitala.ro

care le-am considerat ca forme originare din epoca bronzului, precum și cîteva fragmente de străchini ornamentate cu motive geometrice. In acest tumul apar forme de vase neîntîlnite în tumulii din prima fază, cum sînt străchinile adînci, cu marginea lată și canelată, umărul accentuat, corpul tronconic, și cestile de aspect octogonal, prevăzute cu torti supraînălțate din bandă lată.

Celei de a doua fază a necropolei îi aparține tumulul A, în care ceramica canelată este însoțită de proeminențe hipertrofiate, ornamentate cu caneluri late.

O situație încă neprecizată din punct de vedere cronologic are tumulul 8, unde majoritatea ceramicii (cca. 90%) o constituie vasele mari striate. In acest tumul a fost descoperită pentru prima dată și ceramică canelată de culoare roșie, atît în interior, cît și în exterior, de aceași factură cu cea găsită în așezarea de la Sîntana. Lipsa ceramicii ornamentate cu motive geometrice și prezența pe vatră a unor fragmente de ceramică neagră-roșie canelată indică, foarte probabil, apartenența acestui tumul tot la faza mai nouă a necropolei.

Trebuie subliniat faptul că și ritul de înmormîntare apare diferențiat în cele trei faze cronologice ale necropolei[53].

In prima fază a necropolei incinerația se făcea pe o vatră simplă, oasele calcinate fiind lăsate pe suprafața vetrei, amestecate cu obiectele de ofrandă. In tumulul 1, 2, 3, 5, 7, 9, exista o singură vatră, iar în tumulul 4 două vetre complet separate.

In faza intermediară incinerația avea loc tot pe o vatră, în care a fost practicată, înainte de actul incinerării, o groapă, în care erau depuse vase de ofrandă.

In ultima fază, după incinerația făcută tot pe o vatră amenajată în prealabil, o parte din oasele calcinate erau adunate și depuse într-o urnă funerară.

Cronologia internă a necropolei expusă mai sus, făcută numai pe baza ceramicii și confirmată de practica rituală, pare să fie indicată și de bronzurile și piesele de aur descoperite. In tumulii considerați de noi ca aparținînd primei faze coexistă piese de bronz — topoare cu disc și spin, celt, daltă — specifice sfîrșitului epocii bronzului (Bronz D) cu lame de pumnal tipice pentru Hallstatt A_1. In tumulul 6, care aparține fazei intermediare, a fost găsită o piesă de harnașament ce poate fi încadrată cronologic numai în Hallstatt A_1. O analogie perfectă pentru această piesă se află în depozitul de tipare de la Ciumești, care aparține seriei de depozite Cincu-Suseni[54].

Inelele de aur din sîrmă torsionată, cu capetele subțiri apropiate, descoperite numai în tumulii din prima fază a necropolei (tumulul 2 și 4), își

53. — O primă prezentare a problemelor din rit din necropola tumulară de la Lăpuș este făcută de I. Ordentlich și C. Kacsó, **Contribuții la cunoașterea ritului de inmormintare practicat în necropola tumulară de la Lăpuș,** în **Marmația,** I, p. II sq.

54. — Depozitul inedit în colecțiile Muzeului Județean Maramureș. V. M. Rusu, **Die Vebrzeitung der Bronzehorte in Transsilvanien,** p. 207, nr. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

găsesc, deasemenea, analogii, atît în tezaurele şi depozitele de la sfîrşitul epocii bronzului, cît şi în cele de la începutul epocii fierului (Bătarci[55], Olcsvaápáti[56], Sarasău[57], Meseşenii de Sus[58], Tăuteu[59]).

Interesant este de amintit şi faptul că mărgelele de aur găsite în tumulii din prima fază (tumulul 2, 4, 5, 7 şi 9) sînt majoritatea de aceaşi formă, sferoidal turtite şi cu profil rotunjit, iar în tumulul 6 mărgelele sînt mai mari şi au profilul bitronconic.

Prezenţa celtului de fier în tumulul 1, prima fază a necropolei, indică faptul că acest metal a fost cunoscut şi întrebuinţat încă la începutul complexului hallstattian de la Lăpuş.

Ţinînd seama de numărul încă redus de tumuli cercetaţi, consideraţiile în legătură cu cronologia internă a necropolei trebuie socotite doar ca preliminare, săpăturile viitoare putînd aduce noi contribuţii şi în această problemă.

Din cele expuse mai sus reiese că, ceramica ornamentată cu motive geometrice, moştenite din ornamentica epocii bronzului, persistă numai în faza de început a necropolei, ea dispărînd complet în etapa următoare, probabil spre sfîrsitul Hallstattului A_1, cînd, prin pătrunderea culturii de tip Gáva, se desăvîrşeşte procesul de uniformizare a ceramicii pe o arie geografică întinsă, prin generalizarea ornamentului canelat şi a culorii specifice, negru-grafitat în exterior, roşu în interior[60].

Pe de altă parte, prezenţa bogatei ornamentaţii geometrice, de origine Suciu de Sus, pe vasele de la Lăpuş infirmă, cel puţin pentru zona nord-vest transilvăneană a culturii, ipoteza lui N. Kalicz[61], acceptată şi de E. A. Balaguri[62], că spre sfîrşitul epocii bronzului ar avea loc o degradare treptată pînă la dispariţie a ornamenticii geometrice. Nu excludem posibilitatea ca menţinerea mai îndelungată a acestei ornamentaţii în această zonă s-ar fi putut datora şi impulsului primit de la culturile Wietenberg şi Otomani, în urma pătrunderii acestora în aria de răspîndire a culturii Suciu de Sus.

O ultimă problemă ce dorim să o abordăm în acest articol este cea a destinaţiei vaselor din necropola tumulară de la Lăpuş.

Marea majoritate a ceramicii descoperite aparţine categoriei de vase uzuale, folosite probabil în mod curent de membrii comunităţii.

O parte însă din ceramică, din care fac parte în mod cert şi vasele

55. — M. Macrea şi C. Kacsó, **Depozitul de bronzuri de la Bătarci**, în **Satu Mare. Studii şi comunicări**, II (sub tipar).
56. — J. Hampel, **Branzkór**, II, p. 105-108; A. Mozsolics, **Die Goldfunde von Nyiregyháza und Szárvaszó**, în **Acta Arch. Hung.**, XVIII, 1966, p. 27, fig. 12.
57. — Fl. Romer, **A két hazánkban talált régij arany müemlékről, különösen a szarvaszói Màrmaros — megyecrany kincsről**, în **Arch Közl.**, V, 1865, p. 37 sq.; D. Popescu, **Cercetări arheologice în Transilvania (IV)**, în **Materiale**, II, 1956, p. 228; A. Mozsolics, **op. cit.**, p. 15 sq.
58. — M. Roska, **op. cit.**, p. 208, nr. 21; A. Mozsolics, **Der Bronzefund von Opályi**, în **Acta Arch. Hung.**, XV, 1963, p. 75; idem, **Die Goldfunde**, p. 23, fig. 9.
59. — Vl. Dumitrescu, **Le dépôt de bronze du fin de l'âge du Bronze, découvert à Tăuteni in Dacia**, V—VII, 1935-1936, p. 225 sq., fig. 6, 7-11; M Roska, **op. cit.**, p. 292, nr. 80; M. Petrescu- — Dîmboviţa, **Date noi cu privire la depozitul de la Tăuteni**, în **Arheologia Moldovei**, I, p. 103.
60. — M. Rusu, **Consideraţii.**
61. — N. Kalicz, **op. cit.**, p. 12.
62. — E. A. Balaguri, **Kárpátukrajna késöbronzkori emlékei**, p. 144.

https://biblioteca-digitala.ro

mari ornamentate cu motive geometrice, sînt realizate, foarte probabil, cu scopuri rituale, în vederea înmormîntării, fiind eventual chiar „comandate" cu această ocazie. Este surprinzătoare contradicția dintre tehnica desăvîrșită a ornamentației și modul în care sînt realizate aceste vase, dintr-o pastă grosolană, amestecată cu mult pietriș. Arderea este foarte slabă, din care cauză folosirea îndelungată a vaselor nu ar fi fost posibilă.

Că aceste vase sînt legate de anumite practici religioase ar indica-o și frecventa folosire a motivului solar, precum și apariția asinilor incizați și a proeminențelor zoomorfe. Nu este exclus ca aceste reprezentări să fi avut caracterul de simboluri totemice.

Semnificația celorlalte motive este greu de descifrat, din această cauză orice interpretare a lor, deși tentată, în stadiul actual al cunoștințelor noastre, este imposibilă.

QUELQUES CONSIDERATIONS CONCERNANT LA GENÈSE DE LA CÉRAMIQUE DE LA NÉCROPOLE TUMULAIRE DE LĂPUȘ

— Résumé —

Cómpte tenu du fait qu'au debut de l'époque du fer (Hallstatt A) en Transilvanie se forment quelqués groupes culturels locaux, qu'on puisse les distinguer, dans le stade actuel de recherches, premiérement par céramique, à la formation de laquelle un apport substantiel est donné par les éléments persistants de l'époque du bronze, on fait l'analyse de certaines formes céramiques (fig. 1, 2, 3) et des motifs ornementaux (fig. 4 et 5) du répertoire de la céramique découverte dans la nécropole tumulaire de l'aspect hallstattiènne hâtif de Lăpuș (dép. Maramureș), qui sont considérées comme descendantes de la céramique du fin de l'époque du bronze.

Ces formes et motifs ornementaux sont présent seulement dans les tumulus de la première phase de la nécropole, disparaissant complètement dans la suivante phase, probablement vers la fin du Hallstatt A_1, quand s'achève le procès d'uniformisation de la céramique sur un aire géografhique étendue par la généralisation de l'ornement cannelé et de la couleur spécifique noire à l'extérieur, rouge en intérieur.

https://biblioteca-digitala.ro

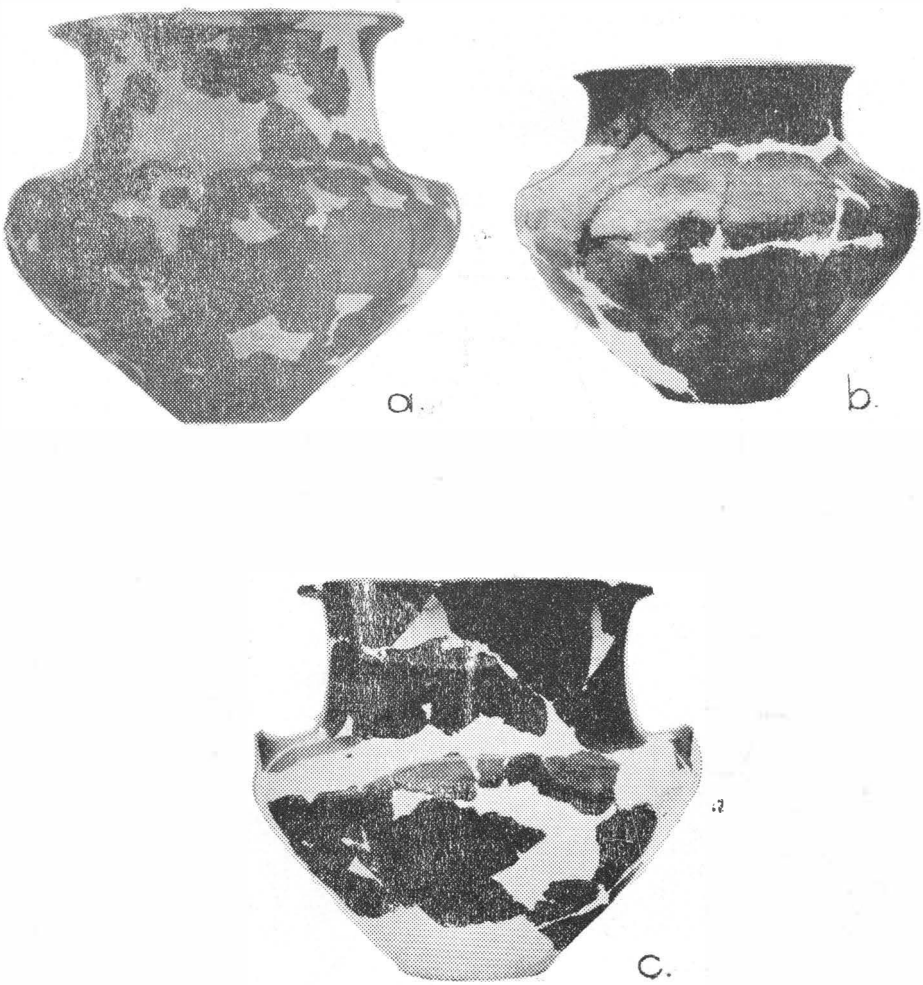

Fig. 1. a, b, c, — Vase cu gît înalt și corp tronconic.

https://biblioteca-digitala.ro

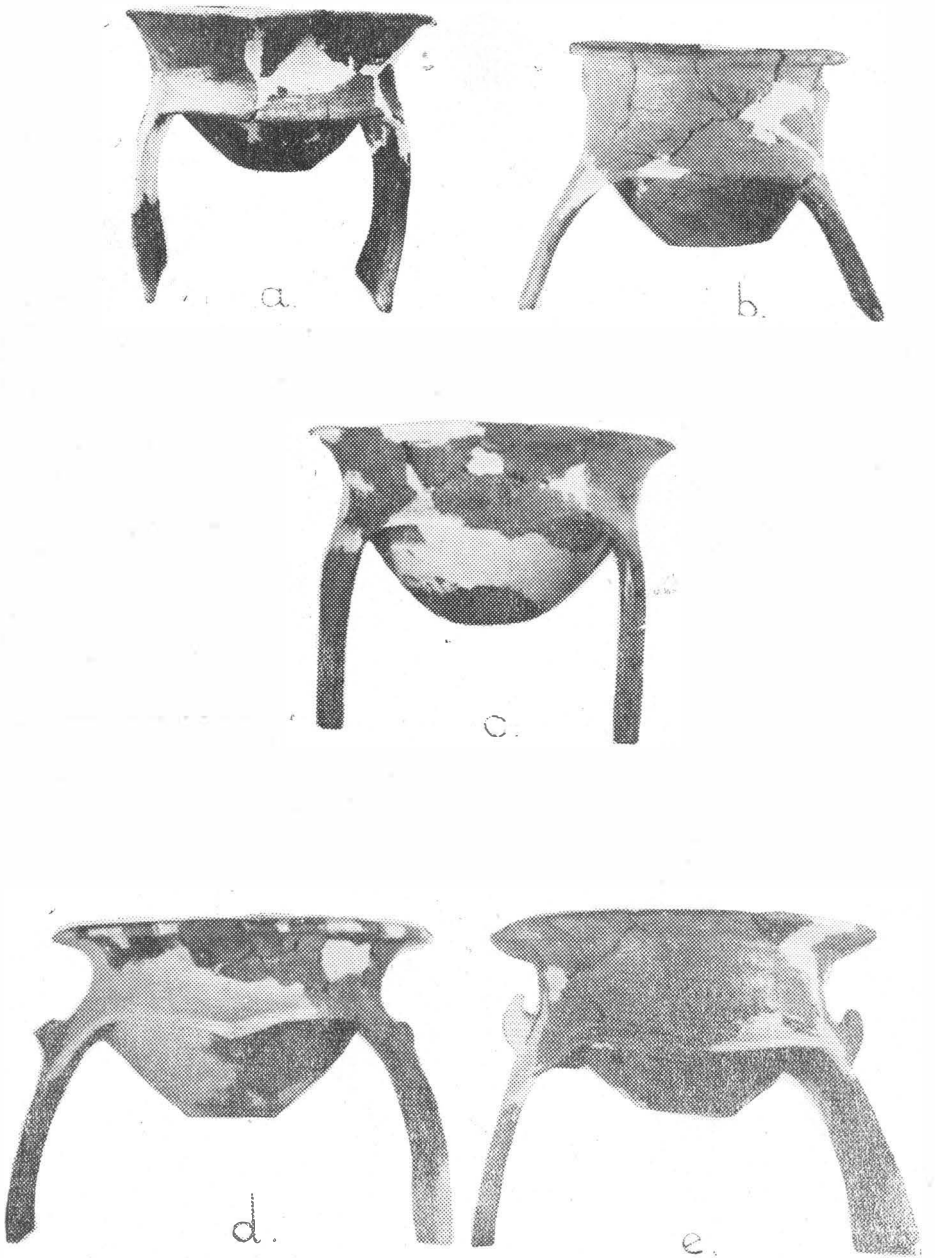

Fig. 2. a, b, c, d, e — Vase vatră-portativă.

https://biblioteca-digitala.ro

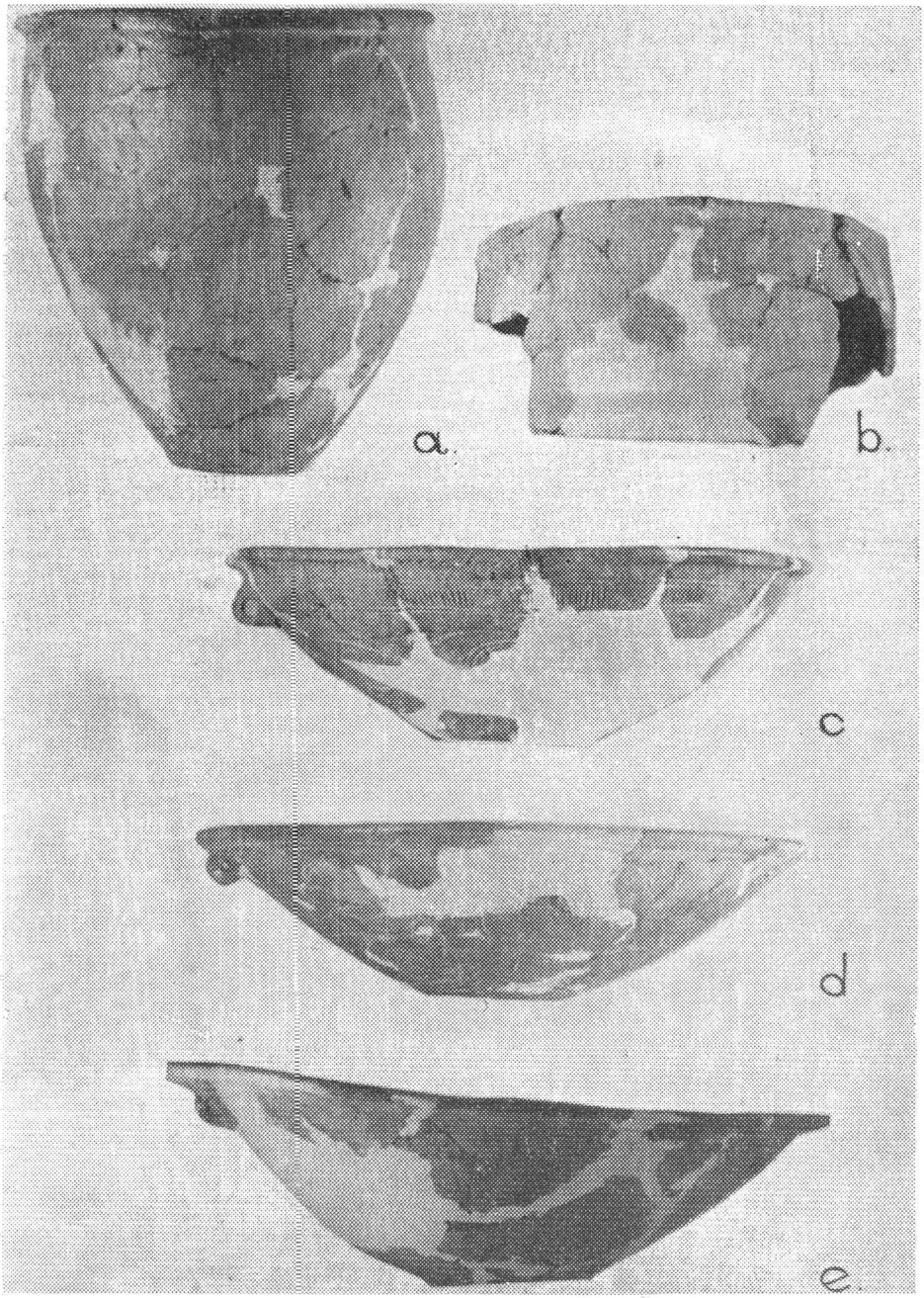

Fig. 3. a, b — Vase în formă de sac; c, d, e — străchini în formă de semicalotă.

https://biblioteca-digitala.ro

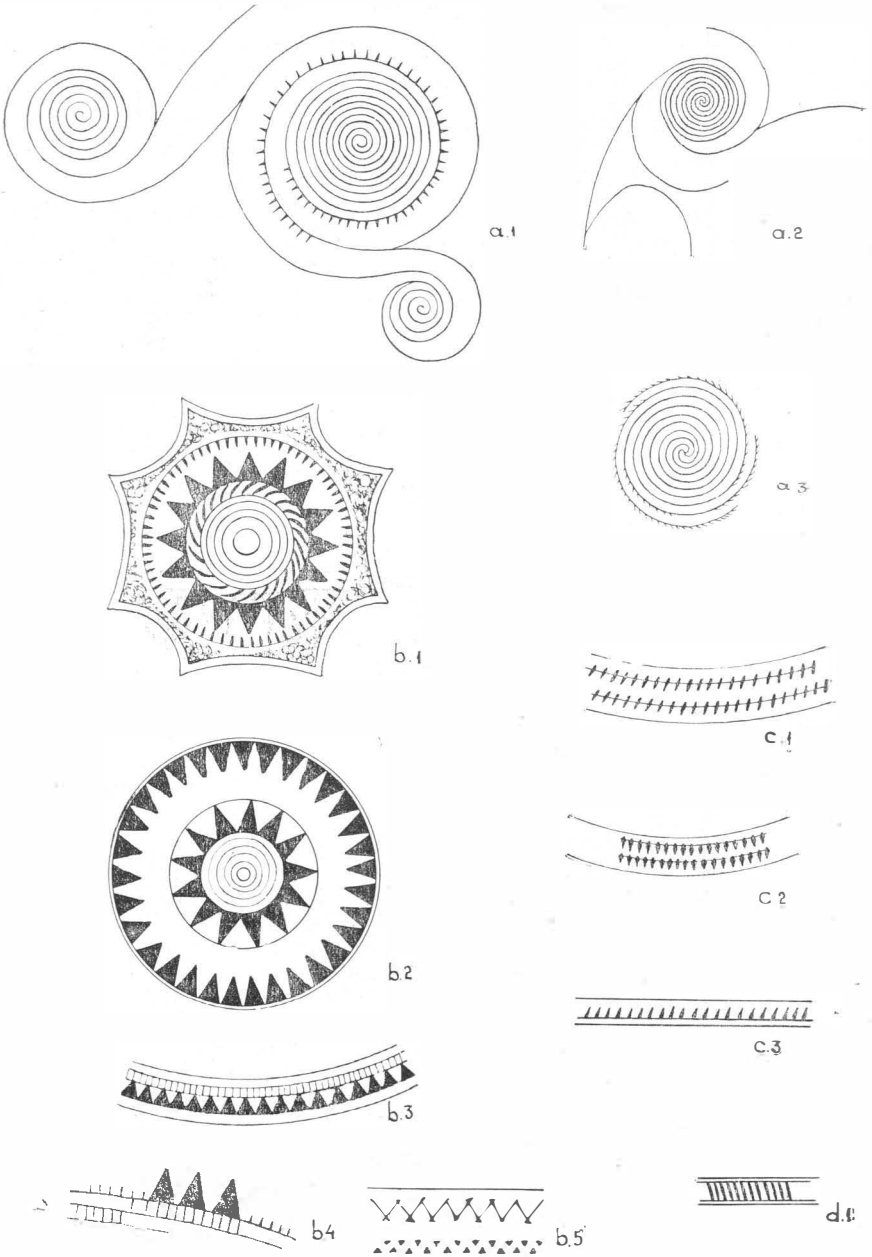

Fig. 4. — Motive ornamentale geometrice de pe străchini.

https://biblioteca-digitala.ro

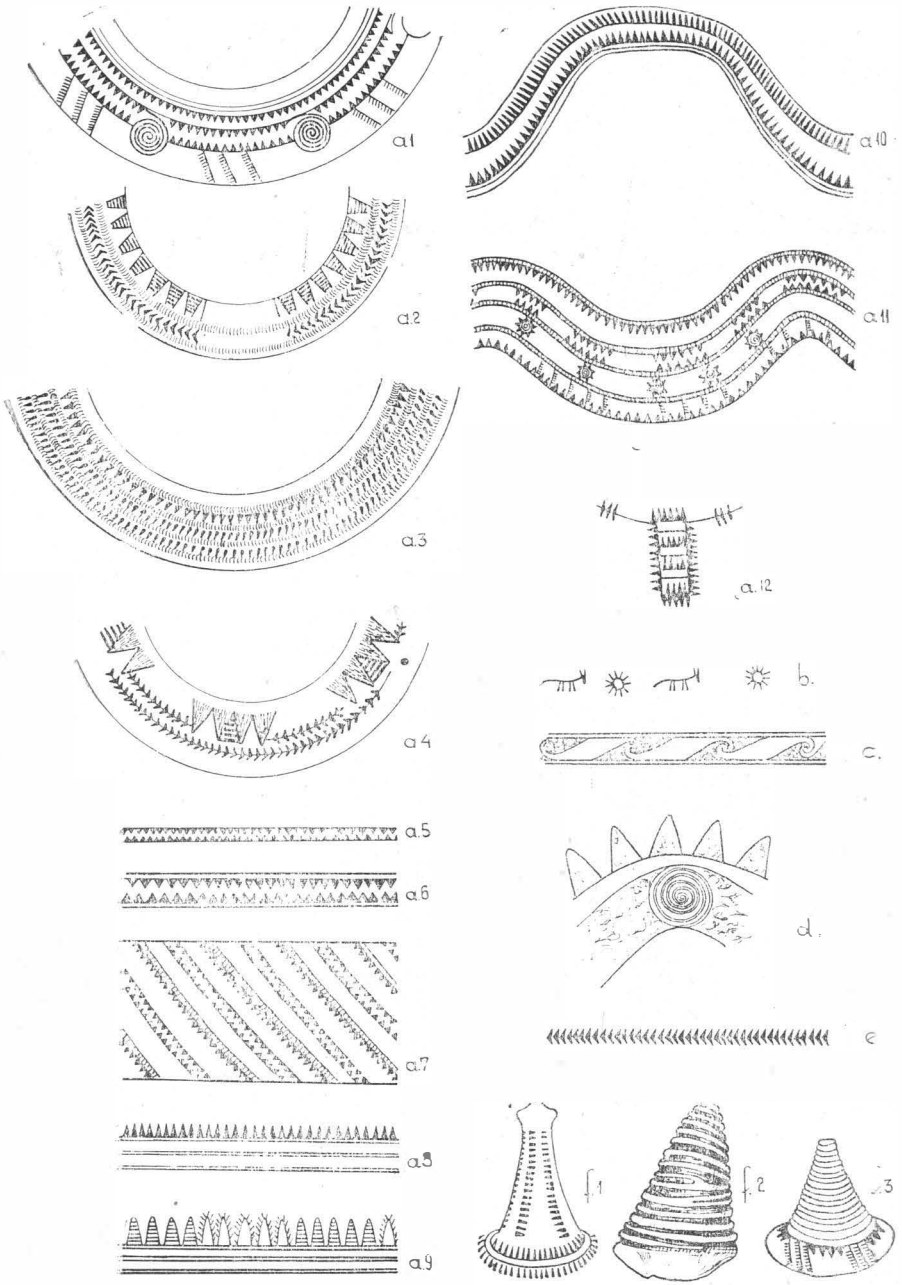

Fig. 5 — Motive ornamentale geometrice de pe vasele mari.

https://biblioteca-digitala.ro

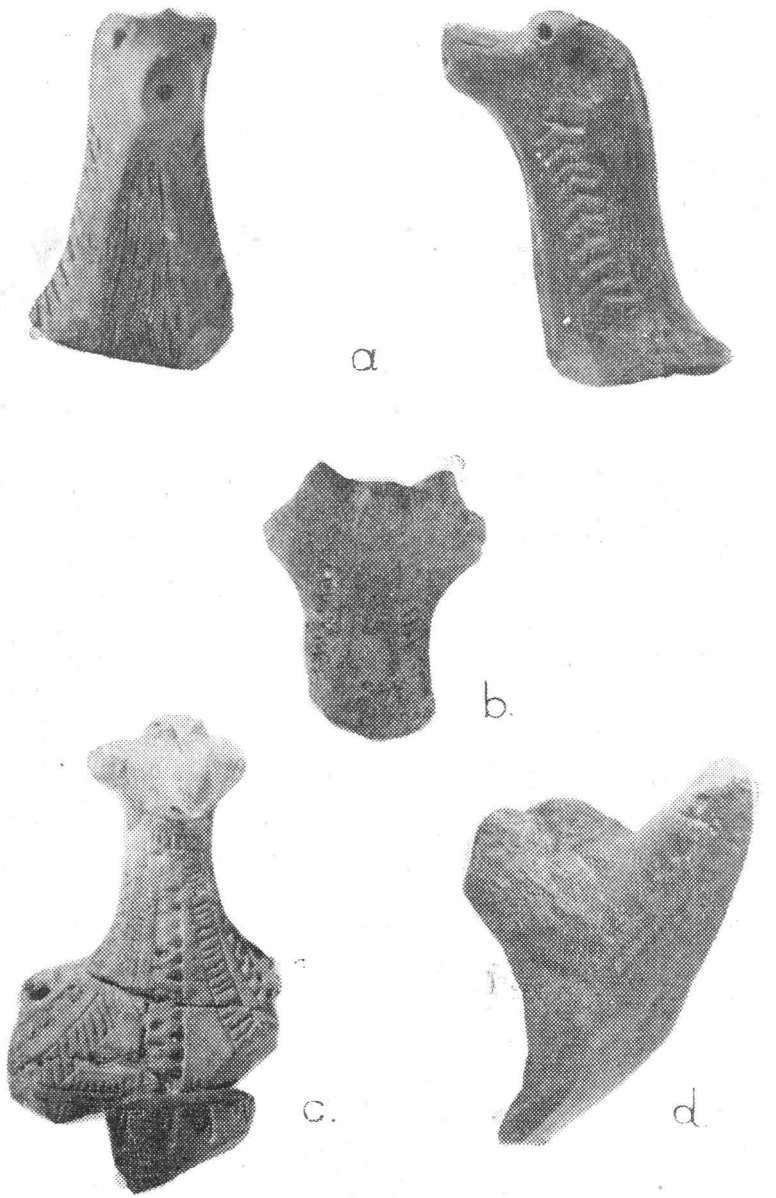

Fig. 6 — Proeminențe zoomorfe.

https://biblioteca-digitala.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU DATAREA NECROPOLEI CELTICE DE LA CIUMEȘTI

Dr. ION HORAȚIU CRIȘAN

Pînă destul de recent singura necropolă celtică transilvăneană mai bine cunoscută era cea de la Apahida. Aici, în 1911, I. Kovács a dezvelit, pe calea săpăturilor sistematice, 21 morminte de incinerație în gropi, ce aveau să se adauge la numeroase alte morminte descoperite întîmplător. I. Kovács a publicat la scurtă vreme după terminarea cercetărilor, rezultatele obținute la Apahida[1] și în acest fel ele au intrat în literatura de specialitate[2]. Cea de a doua necropolă celtică din Transilvania, cercetată sistematic și publicată este cea de la Ciumești[3]. Importanța acesteia pentru elucidarea problemei celților de pe teritoriul patriei noastre și în general pentru cea a celților de pe teritoriile de est ale expansiunii lor, nu scapă nici unui cercetător preocupat de această perioadă și de aceea nu vom insista asupra ei. Considerăm însă absolut necesară reluarea problemei cronologiei cimitirului de la Ciumești, problemă ce comportă implicații majore de ordin istoric. In legătură cu acest subiect s-au exprimat puncte de vedere deosebite, materializate în diferențe considerabile de timp. Astfel, Vlad Zirra conducătorul celei mai mari părți a cercetărilor efectuate la Ciumești, și cel care le-a publicat, datează necropola de aici, pe parcur-

---

1. I. **Kovács, Az apahidai őskori telep és La Tène temetö,** în **Dolg. Cluj,** II, 1911, p. 1-69.

2. Vom cita aici citeva dintre lucrările care se referă la descoperirile făcute la Apahida : J. Déchelette, **Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine,** II, 3, Paris, 1914, p. 1081–82, 1823, fig. 446, 518 ; V. Pârvan, **Getica. O protoistorie a Daciei,** București, 1926, p. 919 (indice) ; L. Márton **A korai La Tène-kultura Magyarországon,** în **Arch. Hung.,** XI, Budapest, 1933, p. 12., I. Nestor, în 22 **Ber. RGK,** 1933, p. 633 ; **idem,** în **Dacia,** VII-VIII, 1937-1940, p. 182 ; I. Hunyady, **A keltàk a Karpàtmedencében,** în **Diss. Pann., ser.** II, **nr.** 18, Budapest, 1942, pl. XX, 2, XXXI, 5 și altele ; M. Roska, **Erdélyi régészet; repertoriuma** (Repertoriul arheologic al Transilvaniei), Cluj, 1942, p. 25-26 ; **idem,** în **Közl, Cluj,** IV, 1-2. 1944, p. 53-54 ; D. Popescu, **Celtii în Transilvania,** an 75, Sibiu, 1944, p. 649-651 ; J. Filip, **Keltové ve stredni Evropè,** Praha, 1956, p. 15, 76, 105, 137, etc.; I. H. Crișan, **Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raportului dintre daci și celți în Transilvania,** Baia-Mare, 1966. p. 44-51 ; **idem, Necropola celtică de la Apahida,** în **Acta MN,** VIII, 1971, p. 37-71; Vlad Zirra, **Un cimitir celtic în nord-vestul României,** Baia-Mare, (1967), p. 57 și urm ; M. Rusu-O. Bandula, **Mormîntul unei căpetenii celtice de la Ciumești,** Baia-Mare, 1970, p. 36.

3. Vlad Zirra, **op. cit.;** I. H. Crișan, **Materiale dacice. . . ;** M, Rusu–O. Bandula, op. cit,

https://biblioteca-digitala.ro

sul a circa 100 de ani, începînd de la 230 î.e.n. pînă la 130 î.e.n., în cronologie absolută și în Latène C, în cronologie relativă[4]. Atunci cînd am publicat materialele dacice descoperite în necropola ciumeșteană și în așezarea corespunzătoare ei, le-am dat de la sfîrșitul sec. IV î.e.n. pînă la începutul sec. II î.e.n., deci cu aproximativ un secol mai devreme decît a făcut-o, ceva mai tîrziu, colegul Vlad Zirra, datare cu care n-am fost și nu putem fi de acord[5]. Argumentarea noastră de acum cinci ani se sprijinea aproape în exclusivitate pe ceramica autohtonă dacică găsită în cadrul cimitirului, ori al așezării celtice. La aceasta vin să se adauge acum alte argumente, poate mai convingătoare, ce se desprind din analiza, de data aceasta a materialelor celtice intrate în compunerea inventarelor funerare de la Ciumești. Cu datarea așa de joasă a cimitirului ciumeștean făcută de Vlad Zirra nu sînt de acord nici M. Rusu și O. Bandula[6].

Dat fiind faptul că toate punctele de vedere exprimate pînă acum cu privire la datarea necropolei ciumeștene au văzut lumina tiparului în lucrări editate de Muzeul Județean Maramureș din Baia Mare, muzeu ce a finanțat și săpăturile, am socotit că muzeul băimărean este cadrul editorial cel mai potrivit pentru lucrarea de față. Ea nu va fi o analiză critică a cărții lui Vlad Zirra ci o continuare, din alte unghiuri și pe baza altor criterii, a discuției cu privire la datarea necropolei celtice de la Ciumești, pe care am început-o acum cinci ani. Bine înțeles însă, că, ne vom folosi de materiale pe care le-a publicat cercetătorul bucureștean, de la care le-am preluat.

Pornind de la un fapt unanim admis de către toți arheologii și anume că un mormînt reprezintă un complex închis va trebui să discutăm cronologia fiecărui mormînt în parte, fără să ne lăsăm influiențați de considerații cronologice generale. Acestea vor putea fi formulate numai pe baza diagnosticului cronologic al fiecărui mormînt în parte. Cronologia pe care urmează s-o stabilim este cea relativă, ca mai apoi pe aceasta s-o transpunem, în măsura cunoștințelor actuale, în cronologie absolută. Vom insista, în special, asupra acelor materiale care ne oferă posibilitatea unor încadrări cronologice mai fine, renunțînd la acele care sînt comune, cu analogii multiple în toată lumea celtică și care au o durată de existență eșalonată pe o perioadă de timp foarte îndelungată. Avem în acest sens în vedere, mai ales, unele forme ceramice mai greu de limitat în timp.

Să trecem acum la discutarea fiecărui mormînt în parte, păstrînd numerotarea lui Vlad Zirra.

1. Mormîntul 1/1962, este de incinerație în groapă. Din inventarul lui făceau parte, pe lîngă oase umane calcinate, două vase și o fibulă de bronz. Unul dintre vase, o strachină, n-a putut fi recuperat, așa că ne-au rămas de discutat doar un vas și fibula.

Vasul (pl. I, 1) este de mari dimensiuni, are formă bitronconică, cu

4. Vlad Zirra, **op. cit.**, p. 114.
5. I. H. Crișan, **Materiale dacice** p. 42.
6. M. Rusu – O. Bandula, **op. cit.**, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

gura strîmtă, gîtul scurt și corpul bombat, apropiindu-se ca formă de vasele carafă. El face parte dintre acele bunuri comune întîlnite pe mari spații și pe o perioadă îndelungată de timp. In Transilvania vasul din mormîntul 1 de la Ciumești își găsește numeroase analogii. Dintre acestea amintim pe cele descoperite în necropola de la Apahida[7] și vasul de la Mediaș[8]. In teritoriile învecinate vasele de tipul celui de la Ciumești sînt frecvente în necropolele celtice de pe teritoriile Ungariei[9] și Slovaciei[10] de azi, nelipsind nici din Austria.[11] Am mai putea adăuga vase de aceași formă descoperite în necropolele celtice de pe teritoriul Iugoslaviei[12].

Datarea vaselor de tipul celor în care se încadrează vasul din mormîntul 1 al necropolei ciumeștene nu poate fi limitată la o perioadă restrînsă de timp. Ele apar în morminte ce se datează în Latène B, pe baza inventarului metalic, dar și în Latène C. Cele mai multe dintre ele aparțin fazei de sfîrșit a Latène-ului B.

Fibula (pl. I, 2) este lucrată din sîrmă de bronz și este prevăzută pe corp cu 3 „opturi". Piciorul ei lipsește, așa că nu mai putem ști cu siguranță dacă acesta se lipea ori nu de corpul fibulei, deci dacă fibula aparține schemei Latène B ori Latène C. Cele trei fibule cu „opturi" găsite în așezarea de la Ciumești[13] au „opturile" mai mici și piciorul înfășurat în spațiul dintre „opturi" și resortul fibulei. Un asemenea spațiu nu există în cazul exemplarului găsit în mormîntul 1. De aceea, putem presupune că piciorul fibulei despre care discutăm nu era prins de corp și deci, prin forma sa se încadrează în schema fibulelor Latène B.

După cît se pare, fibulele de bronz cu „opturi"lipsesc din zonele vestice ale lumii celtice. In schimb ele se întîlnesc pe teritoriul de azi al Ungariei și Cehoslovaciei[14]. Exemplarul din mormîntul 1 se încadrază, din punct de vedere tipologic, la începutul evoluției acestui tip de fibulă, ceea ce cronologic înseamnă începutul Latène-ului C. Pentru o fază finală a Latène-ului B și de început a fazei următoare pledează și vasul mare.

Așadar, mormîntul 1 poate fi datat, cu probabilitate la începutul Latène-ului C.

2. Mormîntul 2/1962 este și el de incinerație în groapă ca și cel precendent. Inventarul lui se compune doar din ceramică : două vase mari, unul scund și o strachină ce n-a putut fi recuperată.

Unul dintre vasele mari (pl. II, 1) este bitronconic, cu gura largă și fundul prevăzut cu **omphalos.** Și în acest caz ne găsim în prezența unei forme comune ce nu poate fi limitată mai restrîns în timp și care își gă-

7. I. Kovàcs, **op. cit.,** fig. 23, 3–6; 32; 42; 51 și 69. La acestea se adaugă cele descoperite de E. Crosz; I. H. Crișan, **Necropola celtică de la Apahida.** în **Acta MN, VIII.**

8. I. Nestor, **Keltische Gräber bei Mediaș,** în **Dacia,** VII–VIII, 1937–1940, p. 175, 6, 1.

9. Vezi de ex. I. Hunyady, **op. cit.,** pl. LXXVII, 3 ; LXXX. 1 și altele ; L. Mărton, **A korai La Tene sirok leletanyega,** în **Dolg. Szeged,** IX–X, 1–2, 1933–34, pl. XLVII, 12.

10. B. Benadik – E. Vlček – C. Ambros, **Keltische Gräberfelder der Südwestslowakei,** Bratislava 1957, pl. I, 9;

11. Vezi de ex. R. Pittioni, **Beiträge zur Urgeschichte der Landschaft Burgenland im Reichsgau Niederdonau,** Wien, 1941, pl. XVIII, 3; XIX, 7, 9.

12. J. Todorović **Kelti u jugoistocnoj Evropi,** Beograd, 1968, pl. XL, 3; XLVIII, 6.

13. Vlad Zira **op. cit.,** fig. 28.

14. I. Hunyady, **op. cit.,** pl. XXI, 16; J. Filip, **op. cit.,** fig° 30, 2, 3 și 7.

https://biblioteca-digitala.ro

seşte numercase analogii, atît în Transilvania cît si în afara ei. Vom aminti din nou necropola de la Apahida şi pe cele de pe teritoriul Ungariei[15] şi Slovaciei[16].

Vasul scund (pl. II, 2) cu gura largă face parte din categoria castroanelor bitronconice înalte, a lui Vlad Zirra, ce îşi găseşte şi el, numeroase analogii atît în Transilvania cît şi în afara ei[17].

Cele trei vase din mormîntul 2 nu sînt suficiente pentru a putea face o precizare cronologică mai restrînsă a mormîntului. Dată fiind poziţia lui periferică putem presupune că el a aparţinut Latène-ului C.

3. Mormîntul 3/1962 este şi el de incineraţie, cu un inventar relativ bogat. Din acesta făceau parte, alături de oase umane arse, două fibule de bronz trecute prin foc, o brătară fragmentară de bronz cu semiove mici, o fibulă mare de fier, două limbi de curea din fier, o verigă şi fragmente din lama unui cuţit mic de fier. Inventarul ceramic era alcătuit din partu vase, dintre care unul în formă de situlă lucrat din pastă cu grafit şi acoperit cu striuri paralele un al doilea vas mare, de tipul celui descoperit în mormîntul 1, unul decorat cu motive stampilate şi o strachină ce n-a putut fi recuperată.

Dintre cele trei fibule, doar una este mai bine păstrată (pl. I, 2). Ea este de bronz, are corpul puternic şi arcuit, decorat cu proeminenţe, iar piciorul terminat în două mici sfere. Piciorul fibulei se ridică aproape pînă la nivelul maxim al corpului, sprijinîndu-se de acesta fără însă să fie prins. Resortul a fost alcătuit dintr-un număr restrîns de spirale. Fibula se încadrează cu certitudine în schema fibulelor Latène B. Ea îşi găseşte numeroase analogii în necropolele celtice din Elvetia ce se datează în faza Ic. a lui Viollier[18], constituind tipul 47 a lui F. R. Hodson pentru necropola celtică de la Münsingen[19]. W. Krämer[20] atribuie acest tip de fibulă subfazei sale Laténe B_2, ceea ce corespunde Laténe-ului I c din cronologia lui D. Viollier. Ele sînt considerate ca specifice pentru faza Latène B_2 şi de către D Trümpler[21].

Cea de a doua fibulă (pl. I, 1), tot de bronz, din mormîntul 3 al necropolei de la Ciumeşti se păstrează fragmentar, lipsindu-i vîrful piciorului. Prin toate elementele sale fibula se dovedeşte a face parte din categoria celor discutate anterior. A treia fibulă este de fier, de dimensiuni mai mari şi rău conservată (pl. I, 7), lipsindu-i cea mai mare parte a corpului şi extremitatea superioară a piciorului, aşa că ea nu poate fi atribuită cu certitudine unui anumit tip.

---

15. I. Hunyady, **op. cit.**, pl. LXXVII, 5; LXXXVI, 1, şi altele.
16. B. Benadik, şi colaboratorii, **op. cit.**, pl. V, 24; X, 12; XII, 14 şi altele.
17. Vlad Zirra, **op. cit.**, p. 97.
18. D. Viollier, **Les sépultures du second âge du fer, sur le plateau Suisse,** Genéve, 1916, pl. 4, nr. 140–156 şi pl. 5, nr. 193–211.
19. F. R. Hodson, **The La Thène Cemetery at Münsingen-Rain,** Bern, 1968, **ActaBernensia, V,** pl. 123.
20. **Manching** II, **în Germania,** 40, 1962, p. 305–307 şi tab. I.
21. **Die Frühe La Tènezeit im Mittelland und Jura.** în **Repertoriun der Ur-und Frühgeschichte der Schweiz,** Heft 3, Zürich, 1957, p. 15–21, pl. 8, nr. 8–10.

https://biblioteca-digitala.ro

Brățara de bronz cu semiove mici și numeroase (pl. I, 6) este și ea specifică pentru faza Latène B_2[22].

Dintre piesele de metal ce au intrat în compunerea inventarului funerar al mormîntului 3 ne-au mai rămas de discutat cele două limbi de curea (pl. I, 9-10). Acestea nu sînt piese celtice caracteristice care să poată fi încadrate cronologic cu destulă certitudine. Printre analogiile citate de Vlad Zirra[23] se înscrie și necropola celtică de la Kósd, necropolă ce se datorează începînd cu Latène B pînă în faza de trecere spre Latène C[24].

Vasul în formă de situlă (pl. I, 8) cu grafit în pastă este caracteristic pentru faza Latène C, însă el apare și mai înainte. Un exemplu concludent în acest sens ni-l oferă un vas de același tip găsit într-un mormînt, tot de incinerație, la Aradul Nou, care se datează cu siguranță în Latène B. Datarea acestui mormînt este asigurată de o sabie celtică caracteristică pentru Latène-ul B_2[25].

Luînd în considerare cele mai numeroase și reprezentative piese, în primul rînd cele două fibule de bronz, la care se adaugă brățara cu semiove mici, trebuie să datăm mormîntul 3 al necropolei de la Ciumești în Latène B_2. La această datare nu se opun nici celelalte materiale ce alcătuiesc inventarul funerar al mormîntului 3.

4. **Mormîntul 4/1962** face și el parte din categoria celor de incinerație cu groapă. Inventarul lui a fost alcătuit numai din ceramică : două vase mari, unul scund, o strachină și o cană cu o toartă. Dintre acestea s-au putut salva doar vasul scund ce are aura largă și corpul rotunjit (pl. II, M. 4,2), precum și cănița cu o toartă (pl. II, M. 4.1). Nici unul dintre cele două vase nu ne poate asigura o datarea fermă și restrînsă. Ținînd însă seamă de analogiile destul de apropiate ale cănii cu o toartă ce se cunosc din zona de est a răspîndirii celtice[26], datate în Latène C, putem data și noi mormîntul 4 în Latène C, fără a putea face precizări mai exacte.

5. **Mormîntul 5/1962,** de incinerație cu groapă, conținea o fibulă de fier și o strachină de lut, ce n-a putut fi salvată. Din păcate, fibula (pl. II, M.5) din acest mormînt se păstrează fragmentar și de aceea ea nu poate fi încadrată din punct de vedere tipologic cu suficientă certitudine. Ea este de dimensiuni mici, are corpul arcuit și resortul, după cît se pare, alcătuit dintr-un număr redus de spirale. Piciorul fibulei se termina, probabil, într-o proeminență și cu siguranță nu se ridica peste corp și deci, nu putea fi prins de acesta. Urmele de rugină ce se mai văd încă pe corpul fibulei

22. Vezi în acest sens W. Krämer, **Keltische Hohlbuckelringe vom Istmus von Korinth,** în **Germania,** 39, 1961, p. 34 și urm.; **idem, Manching** II, în **Germania,** 40, 1962, p. 304–37 și tab. 1; D. Trümpler, **opt. cit.,** pl. 8. nr. 24.

23. Op. cit., p. 76.

24. Unele piese de aici sînt datate de către P. Jacobsthal, **Early Celtic Art,** Oxford, 1944, p. 88 în sec. V–IV î.e.n. Pentru datarea necropolei vezi de ex. M. Párducz, în **Dolg. Szeged,** 11, 1935, p. 172 și J. M. de Navorro, în 40 **BerRGK,** 1960, p. 103, n. 78, care plasează necropola în perioada de trecere de la Latène timpuriu la cel mijlociu.

25. I. H. Crișan, **Descoperiri celtice păstrate în Muzeul județean Arad,** în **Ziridava,** IV, (în curs de publicare).

26. Vasele cu torți lipsesc din aria vestică și au fost preluate, după cît se pare, de la autohtoni, cf. de ex. I. Nestor, **op. cit.,** p. 174 și n. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

par să provină de la proeminența piciorului. Pentru fibula de fier din mormîntul 5 există destule analogii ce se datează în Latène I c[27].

Fibulele de fier de tip Latène C sînt de dimensiuni mai mari, au corpul mai alungit și piciorul prins de arc.

Pe baza fibulei putem încadra mormîntul 5 al necropolei ciumeștene, cu oarecare rezervă, în Latène B_2.

6. **Mormîntul 5 b**/1962 este de incinerație cu urnă. Ca recipient funerar s-a folosit un vas lucrat cu mîna, acoperit cu o strachină confecționată în același mod (pl. III). Mormîntul, pe baza celor două vase și a unor particularități rituale, a fost atribuit unui autohton și l-am datat la sfîrșitul secolului IV și începutul secolului III î.e.n.[28].

7. **Mormîntul 6**/1962 a fost și el de incinerație dar cu groapă. Din inventarul lui făceau parte : un fragment dintr-un colier de fier, o fibulă de bronz, o brățară tot de bronz, cu semiove mici ornamentate cu spirale în relief, apoi o a doua brățară de bronz și 6 vase de lut, dintre care se mai păstrează : un vas mijlociu, o cană cu o toartă și două străchini (pl. IV)

Pentru datarea acestui mormînt ne stau la îndemînă trei piese și anume cele două brățări de bronz și fibula. Brățara tubulară (pl. IV, 3) este lucrată din placă de bronz si ornamentată, pe întreaga suprafață, prin presare, cu motive geometrice. Sistemul de închidere al brățării este realizat prin înbucare (Muffenverschluss). Asemenea brățări sînt foarte numeroase, am putea spune comune, în inventarele funerare celtice, purtate fie pe braț, fie pe picior. Ele sînt caracteristice pentru Latène B. Brățările de acest tip apar încă de la începutul celei de a doua fază din evoluția Latène-ului și se mențin pe toată durata ei, fără să fie tipice ori să-și încheie existența pe parcursul uneia din subfazele Latène-ului B. Ele nu trec pe parcursul Latène-ului mijlociu[29]. Brățara tubulară își găsește numeroase analogii. Dintre acestea amintim : un exemplar întreg găsit în mormîntul 7 al aceleiași necropole, apoi tot o brățară fragmentară găsită într-un mormînt celtic timpuriu de la Archiud în județul Bistrița-Năsăud[30]. Din afara Transilvaniei cnologiile pentru brățara tubulară ornamentată sînt foarte numeroase[31]. In necropola de la Münsingen brățările tubulare de bronz cu ornamente geometrice în relief apar încă în primele faze ale necropolei (tipul 8 la F. R. Hodson)[32].

Fibula este și ea de bronz (pl. IV, 2). Ea este mică, are corpul masiv și piciorul prevăzut cu o mică sferă în porțiunea terminală. Extremitatea superioară a piciorului vine să se ridice deasupra corpului fibulei, fără să se prindă însă de aceasta. Fibulele de acest tip sînt caracteristice pentru

27. Vezi de ex. D. Viollier, **op. cit.,** pl. 6, nr. 251–253
28. I. H. Crișan, **Materiale dacice,** p. 22; pentru atribuire etnică vezi și Vlad Zirra **op. cit.,** p. 48–49.
29. U. Schaaff, **Fibel und Ringschmuck im westlichen Frühlatène-Krais.** Disertație la Univ. Marburg/Lchn, 1965.
30. I. H. Crișan – Șt. Dănilă, **Celții pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud** (in curs de publicare), fig. 12, 1 și fg. 14, 4.
31. Vezi de ex. D. Trümpler, **op. cit.,** pl. 7, 36, 38; pl. 8, 26; U. Schaaff **op, cit**
32. **Op. cit.,** pl. 123, nr. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Latène Ic din sistemul lui Viollier[33] și Latène B_2 din cronologia lui P. Reinecke[34].

Aceleași faze, Latène B_2, îi aparține și cea de a treia piesă și anume brățara de bronz cu semiove mici ornamentate cu spirale în relief (pl. IV, 1). Aceasta a avut 6 semiove și își găsește numeroase analogii. Două frumoase exemplare de acest tip s-au descoperit, întîmplător, pe teritoriul comunei Bratei din județul Sibiu[35]. Brățările de bronz cu semiove decorate cu spirale în relief, au fost studiate relativ recent de prof. W. Krämer și datate în Latène B_2[36]. In necropola de la Münsingen brățările despre care discutam, constituie tipul 55 a lui F.R. Hodson și s-au descoperit în morminte ce aparțin Latènului Ic[37].

Socotim de prisos să mai discutăm celelalte piese ce au făcut parte din mormîntul 6, care nu pot fi încadrate tipologic și implicit cronologic, mai exact. Ele trebuiesc, fără îndoială, datate după piesele principale pe care le-am discutat deja.

Pe temeiul celor arătate, mormîntul 6 se datează, cu destulă certitudine, în Latène B_2.

8. **Mormîntul 7**/1962 a fost de inhumație și a avut ca inventar funerar două brățări de bronz. Una dintre acestea (pl. II, M. 7. 1) face parte din categoria brățărilor tubulare cu ornamente în relief ca și brățara din mormîntul 6, situat în imediata apropiere. Am arătat mai înainte că brățările tubulare ornamentate se întîlnesc pe toată durata Latène-ului B. Fixarea mai precisă în timp o putem face cu ajutorul celeilalte brățări (pl. II, M. 7, 2). Ea are nouă semiove mici (Hohlbuckelring ori Nussring) și se datează în Latène B_2 după sistemul lui Reinecke și Latène Ic după cel al lui Viollier ca și brățările decorate cu spirale în relief[38].

Așadar mormîntul 7 se datează, cu siguranță, în Latène B_2.

9. **Mormîntul 8**/1964 și el de inhumație, a aparținut unui copil de 8-10 ani, iar ca inventar funerar a avut doar o verigă de fier, puternic oxidată, ce nu poate fi datată (pl. V). Fiind vorba de un mormînt de inhumație, situat în imediata vecinătate a unor morminte ce se datează în Latène B_2, putem presupune că și acesta datează din aceeași vreme.

10. **Mormîntul 9**/1964 este de incinerație în groapă și a aparținut unui luptător. Inventarul lui este relativ bogat (pl. VI), fiind compus dintr-o sabie de fier cu teacă și lanțul său pentru suspendat, un cuțit de luptă, un vîrf de lance, un umbo de scut, o gresie de ascuțit, o fibulă de bronz și, în sfîrșit. un cîrlig de cingătoare. Din inventarul mormîntului mai făceau parte 6 vase: două vase scunde cu gura largă, și fundul prevăzut cu **omphalos,** două vase mari bitronconice, două străchini și un polonic de fier.

---

33. D. Viollier, **op. cit.,** p. 10. Tipul 51 la F. R. Hodson, **loc. cit,**

34. **Cf. de ex.** D. Trümpler, **op cit.,** pl. 8, 10; U. Schaaff, **op. cit,**

35. Inedite în Mz. Mediaș. Materialele de la Ațel-Bratei le-am putut studia datorită amabilității tov. director W. Hermann.

36. **Germania,** 40, 2, 1962, p. 32-42 ; **Germania,** 39, 1961, p. 306-307, tab. I. Vezi în același sens D. Trümpler, **loc. cit.,** nr. 25.

37. F. R. Hodson, **loc. cit.**

38. Vezi nota 22. Brățările cu semiove mici constituie una dintre piesele caracteristice pentru necropolele Latène B_2 din Elveția of. D. Trümpler, **loc. cit.,** nr. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

La încadrarea cronologică a acestui mormînt intră în discuție, în primul rînd armele. Sabia (pl. VI, 10) grație buterolei tecii sale, poate fi încadrată în tipul 4, varianta 2 a lui U. Osterhaus și datată în Latène B_2[39]. Pentru vechimea săbii pledează, în afară de forma buterolei cu marginile prelungite și unite printr-o bară transversală, deasemenea și lățimea sa[40]. Lanțul de fier pentru atîrnarea săbii la centură își face apariția în lumea celtică spre sfîrșitul Latène-ului timpuriu. El este format, de regulă, din două bucăți, așa cum este și lanțul din mormîntul 9 al necropolei de la Ciumești (pl. VI, 4, 11)[41]. Acesta, din punct de vedere tipologic se situează între lanțurile alcătuite din inele simple sau opturi răsucite și cele plate, caracteristice pentru Latène-ul C[42].

Vîrful de lance (pl. VI, 1) în formă de frunză de salcie constituie o armă celtică comună, cu o existență eșalonată pe o foarte lungă perioadă de timp, acoperind cel puțin două faze din evoluția culturii Latène. De aceea, el nu ne poate sluji la o încadrare cronologică mai fină. Vîrfurile de lance din fier sînt foarte numeroase, atît în descoperirile celtice din Transilvania, cît și din afara ei. Numai din regiunea nord-balcanică J. Todorović a catalogat un număr de 250 exemplare. Vîrful de lance din mormîntul 9 al necropolei ciumeștene se încadrează în tipul I, varianta A, din clasificarea cercetătorului jugoslav[43].

Umbo-ul de scut (pl. VI, 8), din fier, este prevăzut cu o creastă mediană și cu plăci de fixare triunghiulare. El își găsește apropiate analogii în necropola de la Apahida[44], din Transilvania și multe altele din afara acestui teritoriu[45]. Umbo-urile de fier aparținînd tipului celui găsit în mormîntul 9 se datează în Latène C, dar ele își fac apariția încă pe parcursul Latèneului timpuriu[46].

Cuțitul de luptă (pl. VI, 12) are lama arcuită și mînerul rupt, fapt ce ne împiedică să-l putem încadra mai exact din punct de vedere tipologic. Cuțitele de luptă sînt, mai cu seamă, caracteristice pentru perioadele timpurii ale Latène-ului[47].

Din inventarul mormîntului 9 ne-a mai rămas de discutat fibula (pl. VI, 2). Ea este de bronz, are corpul scurt și înalt, iar piciorul, prevăzut cu sferă ornamentată, se ridică deasupra corpului, prinzîndu-se de acesta printr-un manșon. Prin toate caracteristicile sale fibula în discuție se înca-

---

39. Udo Osterhaus, **Die Bewaffung der Kelten zur Frühlatènezeit in der Zone nördlich der Alpen,** Disertație la Univ. din Marburg/Lohn 1966, p. 47-48, fig. 7, 7. Aceasta este cea mai recentă monografie cu privire la armele celtice (în curs de publicare).

40. Ea măsoară 6,4 cm, dimensiune caracteristică pentru săbiile celtice timpurii. Cf. J. M. de Navarro, **Zu einigen Schwertscheiden aus La Tène,** în 40 **Ber. RGK.,** 1959, p. 106.

41. U. Osterhaus, **op. cit., p. 86-87.**

42. Pentru lanțurile de sabie vezi de ex. L. Franz, **Keltische Schwertketten, in Der Schiern Bozen,** 23, Heft 9-10, 1949, p. 397-398 ; J. Reitinger, **Die latènezeitlichen Funde des Braunauer Heimathauses. Ein Beitrag sur Kenntnis der latènezeitlichen Bronze — und Eisenketten, in Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealverreinis,** Band, 111, Linz, 1966, p. 198-199.

43. J. Todorović,**Prilog klasifikaciji i hronološkoj determinaciji kelts ih kopalja,** în **Vesnik,** 10, p. 196 și urm., tob. II (extras).

44. I. Kovàcs, **op. cit.,** p. 37, fig. 43.

45. Vezi de ex. R. Wyss, **Die Mittlere — und Späte La Ténezeit im Mittelland und Jura,** în **Reportorium der Ur — und Frühgeschichte der Schweiz,** Heft, 3, 1957, pl. 9, nr. 16.

46. Cf. U. Osterhaus, **op. cit., p.** 131.

47. **Ibidem,** p. 149-166.

https://biblioteca-digitala.ro

drează în schema celor caracteristice Latène-ului mijlociu. In cadrul fibulelor Latène C se deosebește o variantă cu sferă, mai mare ori mai mică, decorată ori fără ornamente, plasată în porțiunea superioară a piciorului[48]. Acestei variante îi aparține și fibula găsită în mormîntul 9 al necropolei de la Ciumești. Fibula noastră, avînd corpul scurt, se încadrează tipologic, în variantele timpurii ale Latène-ului C[49].

Așadar, mormîntul 9 se datează la începutul Latène-ului C.

11. **Mormîntul 10** 1964 este de incinerație cu groapă, iar inventarul lui se compune din trei vase, dintre care doar unul a putut fi recuperat (pl.V, M. 10). Pe baza acestuia nu putem face o încadrare mai precisă a mormîntului. Dată fiind situarea periferică a celui de al 10-lea mormînt, putem presupune că el aparține unei faze de sfîrșit a necropolei, respectiv Latène-ului C.

12. **Mormîntul 11** 1964 face parte din grupa mormintelor de incinerație cu groapă. Inventarul acestui mormînt se compune din 4 fibule, dintre care una de fier, iar restul de bronz, apoi fragmente dintr-un colier de bronz, un vas mare de lut ce n-a mai putut fi recuperat, o strachină, un vas scund, deasemenea nerecuperabil și, în sfîrșit, o căniță cu o toartă (pl. V, M. 11).

Datarea mormîntului 11 se poate face pe baza celor 4 fibule. 3 dintre ele sînt de bronz și de dimensiuni reduse, întrebuințate la îmbrăcăminte. Cea de a patra fibulă este cu mult mai mare, a fost lucrată din fier, și cu ajutorul ei se prindea mantaua. Două dintre fibulele mici au la extremitatea piciorului cîte o proeminență. O fibulă are piciorul legat de corp (pl. V, 3), încadrîndu-se astfel în schema fibulelor Latène mijlocii. A doua fibulă are piciorul liber, ceea ce înseamnă că ea apartine schemei fibulei celtice timpurii (Latène B). A treia fibulă mică de bronz nu poate fi determinată mai exact, deoarece îi lipsește piciorul. Fibula mare de fier (pl. V, 7) are o proeminență pe piciorul care se prinde de corp prin intermediul unui manșon proeminent. Deci, fibula aparține tipologic schemei Latène C. Tot în Latène C se datează și cele cîteva fragmente dintr-o centură ornamentală de bronz.

Pe baza acestei podoabe specific feminine putem presupune, că, mormîntul 11 a aparținut unei femei. Pentru această atribuire pledează, în afară de centură și numărul mare al fibulelor.

Cele mai multe dintre piesele de inventar conținute de mormîntul 11 se datează în Latène C. Existența unei fibule de tip Latène B ne arată că mormîntul se plasează cronologic la începutul Latène-ului C.

13. **Mormîntul 12** 1964 este și el de incinerație cu groapă și a fost descoperit în imediata apropiere a celui precedent. Mormîntul 12 a aparținut unui luptător și avea ca inventar funerar : o sabie de fier, păstrată împreună cu teaca ei, o fibulă de fier și două vase de lut ce n-au mai putut fi recuperate.

Buterola săbii se termină rotunjit (pl. VII, M. 12, 2), iar teaca, pe fața anterioară, este decorată cu cercuri, S-uri și triscele realizate prin gravare.

48. J. Filip, **op. cit.**, p. 525-526.
49. R. R. Wyss, **op. cit.**, p. 21, pl. 9. 60.

https://biblioteca-digitala.ro

Forma buterolei ne indică o fază dezvoltată a Latène-ului[50]. Fibula găsită în același mormînt (pl. VII, 1) este de dimensiuni mari și are piciorul prins de corp. Deci, ea aparține cu siguranță Latène-ului mijlociu. In necropola de la Münsingen asemenea fibule aparțin tipului 64 al lui F. R. Hodson și se datează în Latène IIa[51], deci în prima parte a Latène-ului mijlociu.

Așadar mormîntul 12, ce a aparținut unui luptător, se datează în prima parte a Latène-ului C.

14. **Mormîntul 13**/1964 este de incinerație cu groapă și conține : două fibule din fier, un vas mare, nerecuperabil, o strachină, un vas scund și o cană cu o toartă, lucrată cu mîna (pl. VII).

Una dintre fibule (pl. VII M. 13) are corpul alungit și piciorul terminat printr-o proeminență, fără să putem ști dacă se prindea ori nu de corpul fibulei. Cel de al doilea exemplar (pl. VII, 2) este de dimensiuni mai mari și are piciorul prins de corp, printr-un manșon situat după punctul de înălțime maximă a corpului fibulei. Asemenea fibule aparțin tipului 63 stabilit de F. R. Hodson, ce se datează în faza de trecere de la Latène Ic la Latène II. Judecînd după încadrarea tipologică a fibulei mai mari putem presupune că prima fibulă avea piciorul terminat într-o sferă, fără să fi fost prins de arc.

Cana (pl. VII, 4) este lucrată cu mîna, și aparține tipului de cană dacică cu toarta supraînălțată și corp globular, ce derivă din cele hallstattiene[52].

Pe baza celor două fibule de fier, mormîntul se datează în primele timpuri ale Latène-ului C din cronologia lui Reinecke și în faza de trecere de la Latène Ic la Latène II în cea a lui Viollier.

15. **Mormîntul 14**/1964 este de incinerație cu groapă și avea ca inventar funerar, pe lîngă oase umane incinerate și de animale, un cuțit de luptă din fier, o strachină nerecuperabilă, apoi alte două vase mari și ele imposibil de recuperat, un vas scund ce n-a putut fi ridicat, în interiorul căruia se găsea o căniță cu o toartă.

Singura piesă ce ne poate ajuta la o încadrare mai strînsă a mormîntului 14 este cuțitul de luptă (pl. VIII, M. 14, 2). El își găsește analogii apropiate în două morminte ale necropolei de la Apahida, ce se datează în prima parte a Latène-ului C[54].

16. **Mormîntul 15**/1964 este și el tot de incinerație cu groapă. Din inventarul lui, în afară de oase, mai făceau parte o fibulă de bronz și vase de lut ce n-au putut fi salvate.

Fibula (pl. VIII) este de dimensiuni mari, cu corpul alungit, prelung și cu piciorul îndoit deasupra corpului. El este prins, aproximativ, la mijlocul corpului fibulei cu un manșon. Atît corpul cît și piciorul fibulei sînt decorate. Ornamentarea piciorului este realizată din cerculețe incizate, iar a corpului de mici reliefe. Tipologic, fibula de bronz din mormîntul 15, aparține

50. J. M. de Navarro, **op. cit.**, p. 87.
51. F. R. Hodson, **loc. cit.**
52. **Ibidem.**
. R. Wyss, **op. cit.**, p. 21, pl. 9, 60.
53. I. H. Crișan, **Materiale dacice**, p. 21.
54. **Idem, Necropola celtică de la Apahida.**

https://biblioteca-digitala.ro

tipului 64 stabilit pentru necropola de la Münsingen ca și fibula din mormîntul 12 și se datează în Latène II a[55] (Latène C).

17. **Mormîntul 16**/1964 face parte din aceeași categorie cu cel precedent. Din inventarul acestui mormînt făceau parte numai vase de lut (pl. VIII). Două dintre acestea, în formă de „carafă" ar putea indica, eventual, o epocă timpurie a mormîntului: poate, începutul Latène-ului C.

18. **Mormîntul 17**/1964 a fost de inhumație și a conținut, doar o gresie de ascuțit, precum și cîteva fragmente din lama unui cuțit mic de fier. Toate acestea nu ne pot servi la datarea mormîntului.

19. **Mormîntul 18**/1964 este, ca cel precedent, de inhumație. El a conținut numeroase podoabe și anume : 5 fibule, 3 de bronz și două de fier, apoi un colier și un lanț de centură din fier, opt brățări și două vase de lut (pl. IX). Numărul deosebit de mare al podoabelor și totala absență a armelor, fac dovada că mormîntul 18 a aparținut unei femei. Pentru încadrarea cronologică a cestui mormînt va trebui să discutăm fiecare podoabă în parte. Dintre fibule, doar trei, cele de bronz, pot fi încadrate tipologic mai precis, deoarece cele de fier sînt extrem de slab conservate.

Toate cele trei fibule de bronz din mormîntul 18 sînt de mici dimensiuni. Una dintre ele (pl. IX, 3) are piciorul terminat în două mici sfere, fără să fie legat de corp. Ea aparține tipului 47 a lui F. R. Hodson și se datează în Latène Ic[56]. Celelalte fibule de bronz sînt de același tip, însă au piciorul prins de corp și nu terminat într-o proeminență. Asemenea fibule se cunosc din necropolele elvețiene datate în Latène B_2[57].

Brățările tubulare (pl. IX, 12), cu sistem de închidere prin îmbucare (Muffenverschluss), cu, ori fără ornamente geometrice se întîlnesc pe toată durata Latène-ului B[58]. Brățara de fier (pl. IX, 4) a fost ornamentată prin adînciturи și mici nodozități, ce s-au uniformizat prin intensa ruginire a piesei. Ea își găsește analogii foarte apropiate în mormîntul 7 al necropolei de la Fîntînele[59]. În același mormînt al necropolei bistrițene își găsesc analogii lanțurile de fier folosite ca centură, ori drept colier, în mormîntul 18 al cimitirului de la Ciumești[60].

Brățara de sapropelit (pl. IX, 10) are secțiune plan convexă. Ea este frecvent întîlnită în Latène-ul C, de exemplu în Ungaria[61] și Cehoslovacia[62], dar apare și mai înainte[63].

Ne-a mai rămas de discutat brățara cu semiove (pl. IX, 8) și frumoasa

---

55. Vezi nota 51.
56. F. R. Hodson, **op. cit.,** pl. 123 și fig. 5.

57. R. Wyss, **cp. cit.,** pl. 8, nr. 6.
58. Vezi notele : 31-32. În Boemia și în Moravia asemenea brățări se întîlnesc începînd din așa numitul orizont Dux, J. Filip, **op. cit.,** p. 527.
59. Mormîntul 7 l-am descoperit în campania 1969 și este încă inedit. El se datează în Latène B_2.
60. Pentru lanțul folosit colier ori centură vezi bune analogii la B. Frei, **Die Eisenzeit in den Alpentälern, in Repertorium der Ur – und Frühgeschichte der Schweiz,** Heft 3, Zürich, 1957, pl. 14. 40 ; pl. 16, 44 ; pl. 17, 41.
61. I. Hunyady, **op. cit., p. 97,**
62. J. Filip, **op. cit.,** p. 530.
63. Pentru brățările de sapropelit vezi O. Rochna, **Zur Herkunft der Manchinger Sapropelit Ringe,** în **Germania,** 39, 1961, p. 329-354 ; idem, **Hallstattzetlichen Lignit – und Gagat-Schmuck. Zur Verbreitung Zeitstellung und Herkunft,** în **Fundberichte aus Schwaben,** NF, 16, 1962, p. 44-83 ; idem, **Gagat-Schmuck aus der frühen Eisenzeit in Unterfranken,** în **Mainfränkisches Jahrbuch f. Geschichte u. Kunst,** 15, 1963, p. 185-199.

https://biblioteca-digitala.ro

brățară de bronz ornamentată cu spirale în S (pl. IX, 11). Aceasta din urmă face parte din grupa brățărilor cu semiove decorate, cu deosebirea că, aici nu este vorba de semiove ci de romburi. Ambele brățări sînt caracteristice fazei finale a Latène-ului B[64].

Pe baza celor arătate putem conchide că mormîntul 18 se datează în Latène B_2, pericadă pentru care pledează cele mai multe dintre numeroasele podoabe cu care a fost înhumată celta de la Ciumești. O bună analogie pentru acest mormînt, luat în ansamblu, îl constituie mormîntul 7 al necropolei de la Fîntînele, care, și el se datează în Latène B_2.

20. **Mormîntul 19**/1964 este de incinerație cu groapă. Din inventarul lui făceau parte : o fibulă de fier aproape complet distrusă de foc (pl. X, 3), alte două fibule mici de bronz, o centură de fier fragmentară, două brățări de bronz cu cîte patru semiove, un vas mare și unul scund ce n-au putut fi recuperate, oase de animale și de om.

Cele două brățări (pl. X, 5-6) sînt alcătuite din 4 semiove mari. Ele își găsesc numeroase analogii în Transilvania[65] ori în altă parte. Brățările de acest fel încheie, după cum arătat W. Krämer, evoluția brățărilor de bronz cu semicve mici și se datează în Latène C[66]. Tot Latène-ului C îi aparțin și cele două fibule mici de bronz care au cîte o mică sferă pe picior și extremitatea acestuia legată de corpul fibulei, cu puțin înaintea punctului său de maximă bombare (pl. X, 1-2). Ele sînt, fără îndoială, continuarea fibulelor cu două proeminențe și cu piciorul nelegat caracteristice pentru Latène-ul B[67], uneori fiind descoperite împreună în același mormînt [68]. Aceasta pledează pentru o etapă timpurie a Latène-ului C, ceea ce nu exclude fibulele mici de bronz prevăzute cu cîte o mică sferă ori proeminență și cu piciorul prins de corp. Brățările cu semiove mari în Transilvania par să aparțină și ele unei etape timpurii a Latène-ului C. In acest sens pledează mormîntul 5 al necropolei de la Apahida unde, pe lîngă 2 brățări cu patru semiove mari, s-a descoperit și o fibulă cu nodozitate pe picior[69]. In sprijinul acestei încadrări vine și exemplarul găsit la Dipșa, ce se datează, cu siguranță, într-o etapă timpurie a Latène-ului C[70]. Că mormîntul 19 al necropolei de la Ciumești aparține unei faze timpurii a Latène-ului C o dovedește și fragmentul de lanț cu ochiuri în cruce (pl. X, 4), care apare în necropola de la Münsingen în faza de trecere de la Latène Ic la Latène Ii[71].

Așadar, mormîntul 19 se datează într-o pericadă de început a Latène-ului C.

---

64. Vezi notele 36-37.
65. D. Popescu, **Le bracelet celtique d'Uroiu,** în Dacia, IX-X, 1941-1944, p. 183-188.
66. W. Krämer, în **Germania,** 39, 1961, p. 34-38 ; M. Jahn, **Die Kelten in Schlesien,** Leipzig, 1931, p. 41-43.
67. M. Jahn, **op. cit.,** pl. II, fig. 1.
68. Ca de ex. mormîntul 27 al necropolei de la Andelfingen, cf. R. Giessler – G. Graft, **Untersuchungen zur frühen und älteren Latènezeit am Oberrhein und in der Schweiz,** în Ber. **RGK,** 32, 1942 (1944), p. 77, pl. 9, fig. 11 și 13.
69. I. Kovàcs, **op. cit.,** în **Dolg. Cluj,** II, 1911, p. 65, fig. 37-38 6, a-b.
70. Cf. I. Nestor, **Keltische Gräber bei Mediaș,** în **Dacia,** VII-VIII, 1937-1940, p. 181-182 ; D. Popescu, **op. cit.,** p. 188 ; K. Horedt, **Zwei keltische Grabfunde aus Siebenbürgen,** în **Dacia,** IX-X, 1941-1944, p. 199-200 ; I. H. Crișan – St. Dănilă, **op. cit.,**
71. F. R. Hodson, **loc. cit.,** tipul 60.

https://biblioteca-digitala.ro

21. **Mormîntul 20**/1964 se încadrează în aceeași serie a mormintelor de incinerație cu groapă ca și cel precedent. Inventarul lui se compunea, pe lîngă casele umane arse, numai din ceramică : un vas mare bitronconic cu gît înalt, unul scund cu gura largă și o strachină. Dintre cele trei vase, doar unul a mai putut fi salvat (pl. X). Pe baza acestuia nu putem face precizări de ordin cronologic. Situarea periferică a mormîntului 20, în vecinătatea imediată a unor morminte ce se datează în Latène C, constituie un indiciu pentru datarea acestui mormînt în aceiași perioadă de timp.

22. **Mormîntul 21**/1964 este și el de incinerație, dar cu urnă. Ca recipient funerar s-a folosit un vas scund cu gura largă (pl. X, M. 21). Pe aceleași considerente ca și la mormîntul precedent și mormîntul 21 poate fi datat, ipotetic, în Latène C.

23. **Mormîntul 22**/1964 este de inhumație și a avut ca inventar funerar doar o verigă de fier oxidată, pe baza căreia mormîntul nu poate fi datat.

24. **Mormîntul 22b**/1964 a fost de incinerație cu urnă. Ca recipient funerar s-a folosit o cană cu o toartă (pl. XI, 1). Pe lîngă urnă, mormîntul mai conținea o altă cană cu o toartă (pl. XI, 2) și o strachină mică (pl. XI, 3). Toate cele 3 vase descoperite în mormîntul 22b sînt lucrate cu mîna și aparțin populației autohtone dacice. Ele sînt de formă și factură încă pregnant hallstattiană, fapt care ne-a determinat să le datăm într-o fază de început a necropolei, ceea ce în cronologia lui Reinecke ar însemna Latène B_2[72].

25. **Mormîntul 25**/1964 este și el de incinerație cu urnă ca și cel precedent. El a fost parțial deranjat. Ca urnă s-a folosit un vas mijlociu de formă bitronconică (pl. XI, 1). Mormîntul mai conținea, pe lîngă oase arse, o brățară și o limbă de curea, amîndouă din bronz.

Brățara se păstrează fragmentar (pl. XI, 2). Ea are placă patrulateră și este ornamentată cu ochiuri umplute, probabil, cu email colorat. Asemenea brățări sînt neobișnuite în lumea celtică și de aceea n-o putem încadra din punct de vedere tipologic, implicit, cronologic. În schimb, pentru limba de curea din bronz, ce are forma unei frunze de salcie, se cunosc analogii ce datează din Latène C[73]. Pentru această datare pledează și poziția periferică a mormîntului în cadrul dunei de nisip de la Ciumești.

26. Mormîntul 28/1964 a fost de inhumație și ca inventar funerar avea doar o lamă de cuțit din fier, ce nu ne poate servi la datarea mormîntului.

27. **Mormîntul 28**/1964 s-a găsit întîmplător și a fost recuperat parțial. El a fost de incinerație cu groapă. Din inventarul lui (pl. XII) făceau parte : un fragment dintr-un lanț de brîu din bronz, o brățară de sticlă deformată de foc, o lamă de cuțit mic din fier și patru vase de lut. Dintre vase s-au putut salva doar o cană cu o toartă și un vas mare bitronconic. Lanțul (pl. XII, 5) face parte din categoria acelor centuri ornamentale de bronz care au extremitățile terminate în capete de animale. Ele sînt bine cunoscute și larg răspîndite în lumea celtică, aparținînd mormintelor de femei și se

72. I. H. Crișan, **Materiale dacice**, p. 22.
73. I. Hunyady, **op. cit.**, p. 104, pl. XXXIII, 10 și 13.

https://biblioteca-digitala.ro

datează în Latène C[74]. Tot în Latène C se datează și brățara de sticlă descoperită în mormîntul 28. Aceasta este de culoare albastră și a fost împodobită cu trei șiruri paralele de mici proeminențe. Ea aparține tipului 14 stabilit de Th. E. Haevernick ce se datează în prima parte a Latène-ului C[75].

28. **Mormîntul 29**/1965 a fost de incinerație cu groapă. Inventarul lui consta, în afară de oase umane și de animale, dintr-un ornament de fier cu semitimpane prins de un inel, tot de fier, apoi două vase de lut (unul mare și o strachină), ce n-au putut fi salvate, și două fibule mici de bronz. Cele două fibule au piciorul terminat în cîte două proeminențe și nelipit de corp (pl. XIII, M. 29, 2–3). Asemenea fibule se datează în Latène B_2[76], pericadă căreia îi aparține, cu siguranță, mormîntul 29.

29. **Mormîntul 31**/1965 face parte din grupa mormintelor de incinerație cu urnă. Drept recipient funerar s-a folosit un vas mare, cu pereți arcuiți, ornamentat pe gît cu linii ondulate, adîncite și lustruite (pl. XII). In afară de urnă s-a mai descoperit un fragment din lama unui cuțitaș de fier, foarte oxidat.

Datarea mormîntului nu se poate face decît, cu totul ipotetic, pe baza urnei, în Latène C.

30. **Mormîntul 32**/1965 a fost de inhumație. Din inventarul lui făceau parte două fibule mici de bronz cu cîte o sferă pe piciorul care se prinde de corpul fibulei, imediat înaintea punctului său de maximă înălțime (pl. XIII, 3–4). Pe lîngă fibule, mormîntul 32 mai conținea un vas în formă de carafă (pl. XIII, M 32, 1) și o strachină (pl. XIII. 5).

Cele două fibule mici de bronz sînt aproape identice cu cele găsite în mormîntul 19. Ele se datează într-o perioadă de început a Latène-ului C. În sprijinul acestei atribuiri cronologice vine și vasul în formă de carafă, ce a aparținut aceluiași mormînt. Aceasta este, fără îndoială, o formă timpurie, care există însă o vreme mai îndelungată[77].

Deci, mormîntul 32 se datează la începutul Latène-ului mijlociu.

31. **Mormîntul 33**/1965 a fost de incinerație cu groapă. Printre oasele umane calcinate s-a găsit o fibulă de fier, singurul inventar funerar al defunctului. Fibula (pl. XIV, M.33) are corpul acoperit cu un strat gros de rugină și de aceea nu poate fi încadrată cu destulă certitudine. După forma prelungită a corpului, fibula și implicit, mormîntul 33 se datează în Latène C.

32. **Mormîntul 34**/1965 s-a găsit în imediata apropiere a celui precedent și face parte tot din grupul mormintelor de incinerație cu groapă. Printre oasele calcinate s-a găsit o fibulă de bronz. În afară de fibulă, mormîntul mai conținea: două vase bitronconice (unul mare și al doilea mijlociu), două străchini și o cană cu o toartă (pl. XIX, 2–6).

Fibula (pl. XIV, 1) este de dimensiuni mijlocii, cu corpul arcuit și piciorul prelung. Piciorul fibulei este ornamentat cu două mici proeminențe

74. J. Filip, **op. cit.**, (seria a III-a), pag. 152 și 534. Pentru centurile ornamentale de bronz vezi și J. Reitinger, **op. cit.**, p. 165-236.

75. Th. E. Haevernick, **Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel – und Spätlatènzeit auf dem europeischen Festland**, Bonn, 1960, pl. 11, nr. 14, 9 și pl. 12, 14, 84.

76. Vezi notele : 18-21.

77. Pentru forma vasului vezi exemplarul de la Medias la I. Nestor, **op. cit.**, p. 160, fig. 2, 1.

https://biblioteca-digitala.ro

conice, laterale și liniuțe paralele incizate. El se prinde cu ajutorul unui manșon, în punctul de maximă înălțime a corpului. Fibula din mormîntul 34 are numeroase analogii și se datează la începutul Latène-ului C[78].

Pe baza fibulei, mormîntul se datează în prima parte a Latène-ului C.

33. **Mormîntul 35**/1965 a fost de incinerație cu urnă acoperită. Drept urnă s-a folosit un vas mare bitronconic (pl. XV, 2) acoperit cu o strachină cu buza evazată (pl. XV 1). In interiorul urnei, printre casele calcinate, s-a găsit o cană cu o toartă (pl. XV, 3) iar în imediata apropiere, un fragment din lama unui mic cuțit de fier (pl. XV, 4). Toate cele trei vase sînt lucrate cu mîna în bună tradiție hallstatiană locală. Mormîntul a aparținut unui autohton dac și se datează în Latène B_2 [79].

34. **Mormîntul 36**/1965 este tot de incinerație însă cu groapă. Printre casele calcinate s-a găsit un rest dintr-o fibulă mică de bronz (pl. XVI, 2) și cîteva fragmente dintr-un lanț de bronz cu ochiurile în formă de opt (pl. XVI, 3). Din inventarul funerar al mormîntului 36 mai făceau parte, un vas mare bitronconic, păstrat fragmentar și o strachină (pl. XVI, 4). Din păcate, din fibulă nu ni se păstrează acele părți pe baza cărora ea ar fi putut fi încadrată tipologic mai exact. Știut fiind faptul că lanțurile de centură apar numai în faza mijlocie a Latène-ului[80] putem data mormîntul în acest răstimp. Fibula mică de bronz ne indică o perioadă de început a Latèneului C.

Deci, mormîntul 36 se datează într-un răstimp de început a Latène-ului C.

35. **Mormîntul 37**/1965 a fost de incinerație cu urnă. Drept recipient funerar s-a folosit o strachină (pl. XVI, M.37) acoperită cu o altă strachină de dimensiuni mai mari. Lipsind alte piese de inventar funerar, mormîntul nu poate fi datat mai precis. Este posibil ca el să fi aparținut Latène-ului C, perioadă în care străchinile cu pereți arcuiți și muchia buzei îngroșată și rotunjită sînt foarte frecvente[81].

36. **Mormîntul cu coif** a fost descoperit, întîmplător, în anul 1961. El a aparținut unui luptător, o căpetenie celtică. Pe lîngă un coif de fier, pe care planează o splendidă pasăre de bronz cu aripile deschise, mormîntul mai conținea, o cămașe de zale din fier cu ornamente de bronz, două cnemide de bronz și un vîrf de lance din fier (pl. XVII).

Bazați pe un numeros material comparativ, M. Rusu și O. Bandula, care au publicat acest mormînt, l-au datat în Latène B_2[82].

La cele 36 de morminte cunoscute din necropola de la Ciumești ar mai fi de adăugat altele, al căror număr nu-l cunoaștem, distruse cu ocazia unor lucrări edilitare, efectuate în cuprinsul necropolei, începînd din anul

78. D. Viollier, **op. cit.,** pl. 7, nr. 285-286, tipul 64 a lui **F. R. Hodson,** pentru necropola de la Münsingen, ce se datează în Latène II a.

79. I. H. Crișan, **Materiale.,** p. 8 și urm.

80. Vezi nota 42.

81. O dovadă în acest sens o constitue numeroasele străchini de acest tip descoperite în necropola de la Apahida (I. H. Crișan, în **ActaMN,** VIII).

82. M. Rusu — O. Bandula, **Mormîntul unui căpetenii celtice de la Ciumești,** Baia-Mare, 1970. Vezi și M. Rusu, **Das keltisehe Fürstengrab von Ciumești in Rumänien,** in 50. **Ber. R.G.K.** 1959, **Berlin,** 1971, p. 267—300.

https://biblioteca-digitala.ro

1960. Cele 25 piese salvate din aceste morminte nu ies din limitele cronologice ale mormintelor dezvelite pe calea săpăturilor sistematice și de aceea nu le vom comenta[83].

★

★ ★

La capătul diagnozei cronologice intreprinsă pentru fiecare din cele 36 de morminte ale necropolei ciumeștene, sîntem datori cu cîteva considerații cronologice generale, privind întregul cimitir.

Dacă facem o statistică a mormintelor din unghiul de vedere strict al datării constatăm următoarele : 11 morminte se datează în Latène B_2. Dintre acestea 3 sînt de inhumație (mormintele 7, 8, 18) iar restul de incinerație (mormintele 3, 5, 5b, 6, 22b, 29, 35 și mormîntul cu coif). La începutul Latène-ului C se datează 13 morminte, dintre care doar unul (mormîntul 32) este de inhumație, iar restul de incinerație (mormintele 1, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 28, 34, 36). Un număr de nouă morminte 2, 4, 10, 20, 21, 25, 31, 33, 37) n-au piese metalice de inventar care să poată fi datate cu destulă certitudine pe un spațiu de timp mai restrîns. Este vorba, în covărșitoarea majoritate a cazurilor, doar de ceramică comună, ce nu poate fi încadrată cu destul certitudine într-un spațiu de timp limitat. Mormintele 17, 22 și 28, toate de inhumație, sînt aproape complet lipsite de inventar, motiv pentru care n-au putut fi datate.

Dintre mormintele de inhumație ce se pot data, cele mai numeroase se dovedesc a fi aparținut Latène-ului B_2. Un singur mormînt de inhumație aparține începutului fazei mijlocii a Latène-ului.

Din punct de vedere al repartizării geografice în cadrul cimitirului, pe cuprinsul dunei de nisip de la Ciumești (vezi fig. 1) constatăm o grupare a mormintelor timpurii, Latène B_2, în zona centrală, cea mai înaltă. Din păcate, tocmai această zonă a fost cel mai puțin cercetată pe calea săpăturilor sistematice. Mormintele ce se datează în Latène C sînt situate spre limitele dunei. Gruparea de care vorbeam ne arată succesiunea înmormîntărilor, fără să putem face însă o stratigrafie orizontală a cimitirului. Numărul mic de morminte și mai cu seamă forma terenului fac imposibilă stabilirea unei cronologii orizontale, așa cum ea a fost făcută în cadrul celebrei necropole de la Münsingen. Aici, pe un spațiu restrîns, s-au aglomerat un număr mare de morminte, într-o strictă succesiune cronologică ce a putut fi determinată[84]. In acesta rezidă importanța de primă mărime a necropolei elvețiene, ce constituie punctul de bază și de plecare al oricărei încercări de datare pentru materialele celtice de pe toată aria de răspundere a acestora[85].

Dacă datarea mormintelor de la Ciumești, în sistemul cronologiei relative, n-a întîmpinat dificultăți prea numeroase și aceasta am putut-o face cu destulă ușurință, nu același lucru îl putem spune despre cronologia absolută.

---

83. Vezi descrierea lor la Vlad Zirra, **op. cit.**, p. 52-54, cu ilustratiile respective.

84. Pentru aceasta vezi **F. R. Hodson, Les périods de La Tène en Suisse et dans les Iles Britaniques, în Celticum** (supliment la OGAM), VI, nr. 86, 1963, p. 75-80 ; idem, **La Tène Chronology, Continental and British, în Bulletin of the Institute of Archaeology,** 4, London, 1964, p. 133.

85. Cf. de ex. U. Schaaff. **op. cit.,**

https://biblioteca-digitala.ro

Este știut că una dintre cele mai dificile probleme ale arheologiei europene în momentul de față este cea a cronologiei absolute a Latène-ului[86]. Ea a comportat și continuă să suscite numeroase controverse ce s-au materializat într-o vastă bibliografie. Există însă cîteva sisteme cronologice devenite clasice, cum este cel a lui O. Tischler, precizat de către J. Déchelette, care împarte Latène-ul în trei mari perioade, I-III[87] La aceasta se adaugă sistemul lui P. Reinecke[88] cu patru faze : Latène A, (500-400); B (400-300); C (300-100); D (100 î.e.n.-1 e.n.). Acestora li se adaugă numeroase alte sisteme cronologice, dintre care vom aminti aici pe cel al lui D. Vioiller, a lui J. Wiedmer-Stern, P. Jacobsthal, J. M. de Navarro, mai recent cel a lui J. Filip. La toate acestea au existat și continuă să existe nenumărate tentative de îmbunătățire și de precizări mai restrînse. Nu este locul și cazul aici să discutăm toate aceste încercări, care au generat o întreagă literatură[89]. Vom reține doar faptul că nu există un punct de vedere unanim acceptat de către toți cercetătorii problemei și că au existat perioade în care cei mai mulți învățați s-au fixat asupra unei cronologii ridicate, ca apoi aceasta să fie coborîtă. În momentul actual, tendința aproape unanimă este de a urca din nou cronologia. Diferențele de datări între cercetători, sau grupe de cercetători, se cifrează, în unele cazuri, la mai bine de un secol. În general se admite că epoca Latène se desfășoară în timp între anii 500 î.e.n. și începutul erei noi.

Cel mai des folosit dintre sistemele cronologice amintite este cel a lui Reinecke, care a rămas valabil aproape în totalitatea lui, așa cum a fost el conceput de savantul german încă la începutul secolului nostru, cu toate că numărul cercetătorilor, al descoperirilor și al studiilor s-au înmulțit considerabil de atunci și pînă astăzi. În legătură cu prima perioadă a Latène-ului s-a ajuns la o subîmpărțire a lui în Latène A_1 și A_2[90]. La fel a fost divizată și cea de a doua fază, în Latène B_1 și B_2[91]. Nu lipsesc nici tentativele de precizări și subîmpărțiri ale Latène-ului C și D, într-un Latène C_1 și C_2.

86. Vezi în acest sens de ex. G. V. Merhart, in **WPZ**, 27, 1940, p. 98 și urm. ; W. Krämer, **Manching, ein vindelitisches Oppidum an der Donau Neue Ausgribungen in Deutschland**, Berlin, 1958, p. 175 și urm., idem, în **Reinecke Festschrift**, Mainz, 1950, p. 84-95 ; K. Willvonseder, **Die Kelten in Mitteleuropa**, în vol. **Beiträge Österreichs zur Erforschung der Vergangenheit und Kulturgeschichte der Menscheit**, Horn, 1959, p. 75-93 ; W. Dehn — O. H. Frey, **Die absolute Chronologie der Hallstatt — und Frühlatènezeit Mitteleuropas auf Grund des Südimports**, în **Atti del VI Cong. Inter. d. Scienze Preistoriche e Protoistoriche**, I, Roma, 1962. p. 204 ; J. M. de Navarro, în 40 Ber. RGK, 1959, p. 114 ; J. Filip **Chronologische Probleme der Latènezeit in Europa**, în vol. **Bericht über den V Inter. Kongr. für Vor — und Frühgeschichte**, Hamburg, 1958, p. 276-280.

87. O. Tischler, **Uber die Gliederung der La Tène Periode und über die Dekorirung der Eisenwaffen in dieser Zeit**, în **Corespondez-Blatt der Deutschen Gesellschaft Anthropalogie Ethnologie und Urgeschichte**, 16, 1885, p. 157-172 ; J. Déchelette, **Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo — romaine**, vol. II 3. **Second âge du fer au époque de La Tène**, Paris, 1914.

88. P. Reinecke, **Zur Kenntnis der La Tène-Denkmäler in der Zone nordwärts der Alpen, in Festschrift des Römisch-germanischen Zentralmuseums zu Mainz**, 1902, p. 33-109. Reeditare în vol. P. Reinecke, **Mainzer Aufsätze zur Chronologie der Bronze — und Eisenzeit**, Bonn, 1965, p. 88-144.

89. Vezi pentru aceasta I. H. Crișan — St. Dănilă, **op. cit.**, unde am discutat amplu problema determinării în cronologie absolută a Latène-ului si diferite sisteme cronologice.

90. Vezi de ex. K. Bittel, **Zur Späthallstattkultur**, în **Sudeta**, 6, 1930, p. 45 și urm ; W. Kersten, **Der La Tène-Zeit in Nordostbayern**, în **PZ**, 24, 1933, p. 96-174 ; H. Zürn, **Zur Chronologie der späthallstatt zu Latène A im süddeutschen Raum**, în **Germania**, 30, 1952, p. 38-45 și mai recent H. P. Uenze **Zur Frühlatènezeit in der Oberfflanz**, în **Bayerische Vorgeschichts-Blätter**, 29, München, 1964, p. 77-118, cu o bogată bibliografie.

91. Pentru aceasta vezi de ex. R. Giesler — G. Kraft, **op. cit.**, p. 20-115 ; W. Krämer, în **Germania**, 39, 1961, p. 34, **Germania** 40, 1962 p. 304.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru Latène-ul D se preconizează chiar trei subfaze, Latène D_1, D_2 și D_3[92].

Am arătat că primele înmormîntări în cadrul necropolei de la Ciumești s-au făcut la sfîrșitul Latène-ului B, în acea subfază cunoscută sub numele de Latène B_2. In cronologie absolută acesta înseamnă sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n., în jurul anului 300.[93] In unele dintre mormintele ce se datează în acest răstimp s-au găsit fibule de tip Dux a căror cronologie a fost coborîtă de către J. Filip, din secolul IV î.e.n. pe parcursul veacului următor[94]. Această datare așa de coborîtă este însă respinsă de studiile ulterioare ale cercetătorilor cehoslovaci, care datează fibulele de tip Dux în a doua jumătate a secolului IV î.e.n.[95]. Printre podoabele ce s-au găsit în mormintele acestei prime etape ale necropolei figurează și brățările de bronz cu semiove mici, ce se datează și ele în jurul anului 300 î.e.n.[96]. Din același răstimp datează și mormîntul căpeteniei celtice cu coif[97] și cel puțin două dintre mormintele autohtone, dacă nu toate.

Etapa următoare, și ultima, pe care o avem atestată în cimitirul de la Ciumești, aparține Latène-ului C și anume primei părți a acestuia, ceea ce în cronologia absolută înseamnă sfîrșitul secolului III și începutul secolului II î.e.n.

Un indiciu despre vechimea necropolei de la Ciumești ni-l oferă și existența mormintelor de inhumație. Acest rit de înmormîntare este caracteristic pentru celți în fazele timpurii din evoluția Latène-ului (A și B). Trecerea definitivă la ritul incinerației se face în Europa centrală și de est abia în Latène C, după cum s-a presupus, sub influența autohtonilor[98]. In necropola de la Ciumești mormintele de inhumație, ce pot fi datate, aparțin Latène-ului B_2. Unul singur se datează, după cît se pare, în faza de trecere de la Latène B la Latène C, ori într-o fază foarte incipientă a Latène-ului mijlociu.

Necropolele celtice din Transilvania cercetate în ultima vreme se dovedesc a fi birituale. In acest sens pot fi citate cimitirele de la Fîntînele, Curtuișeni, Aradul Nou ori Sanislău[99]. Toate acestea își încep existența pe

92. W. Krämer, **Das Ende der Mittellatènefriedhöfe und die Grabfunde der Spätlatènezeit in Südbayern,** in **Germania,** 30, 1952, p. 330-337 ; R. Pittioni, in **Sudeta,** 1928, p. 64-67 ; Idem, **La Tène in Niederösterreich,** Wien, 1930, cap, III, p. 74-76 ; idem, **Beitrege zur Urgeschichte der Landschaft Burgenland in Reischgau Niederdonau,** Wien, 1941, p. 126 și urm. ; C. A. Maberg, **Wen did late La Tène begin ? A study of the basis of the curent absolute dating,** în **Acta archaeologica, Kopenhagen,** 21, 1950, p. 83-136 ; 23 ; 1952, p. 1-29 ; 25, 1954, p. 1-48 ; W. Krämer, **Manching II,** în **Germania,** 40, 1962, p. 293-317.

93. Cf. W. Krämer, **in Germania,** 40, 1962.

94. J. Filip, **op cit., p. 523-524 și 540.**

95. Vezi de ex. K. Ludikovszky, **Akeramischer Horizont reicher Frauengräber in Mähren,** in **PA,** LV, 1964, 2, p. 346-349 **și** J. Maduna, **Zur Frage der ersten Bestattungen auf den keltischen Flachgräberfeldern in Mähren,** în **AR,** XVII, **nr.** 6, 1965, p. 823-825.

96. Vezi nota 22.

97. M. Rusu și O. Bandula, **op. cit,**

98. Cf. de ex. I. Nestor, în **Dacia,** VII-VIII, p. 163 ; R. Pittioni, **La Tène** in . . . p 115_116 ; Hunyady. op. cit., p. 50 ; J. Filip, op. cit., p. 548 ; C.F.C. Howkes, **The Celts, in VII-a Conb. int. d'Arch, classique,** Paris, 1963, p. 14.

99. Cercetarea necropolei **de la Fîntînele** am început-o în anul 1969, cînd au fost dezvelite 10 morminte. Lucrările sînt în curs. Pentru descoperirile întîmplătoare de aici a se vedea lucrarea noastră în colaborare cu St. Dănilă citată în nota 30. Săpăturile de la Curtuișeni, jud. Bihor, au fost întreprinse în 1968 de către N. Chidioșan și au dus la dezvelirea a 9 morminte. Merită subliniat faptul că și la Curtuișeni este vorba de o dună de nisip ca și la Ciumești. Rezultatele sînt încă inedite. Materialele le-am văzut grație amabilității descoperitorului lor. Pentru Aradul Nou vezi lucrarea noastră, **Descoperiri celtice păstrate în Muzeul județean Arad,** în **Ziridava,** III (în curs de publicare), iar pentru Sanislău Vlad Zirra, **op. cit.,** p. 77. Materialele se păstrează în Mz. Carei și le-am văzut datorită amabilității lui Vlad Zirro, care a condus săpăturile efectuate aici în 1965.

https://biblioteca-digitala.ro

parcursul Latène-ului B și iau sfîrșit în Latène-ul C, ca și necropola de la Ciumești. Tot birituale au fost și cimitirele celtice de la Aiud, ce se datează și ele în aceași vreme[10]. O excepție face doar necropola de la Apahida, care este de incinerație cu gropi și începe ceva mai tîrziu decît toate celelalte. Ea aparține Latène-ului C[101].

In legătură cu datarea necropolei celtice de la Ciumești putem conchide că ea a durat mai bine de un veac, înscriindu-se în linii mari pe parcursul secolului al III-lea î.e.n. Cimitirul își începe existența la sfîrșitul secolului IV î.e.n. și durează pînă în sec. II î.e.n. fără să putem face precizări mai exacte, care ne par lipsite de temei. A limita în cifre exacte ar presupune să avem documente de altă natură decît cele arheologice.

ZUR DATIERUNG DER KELTISCHEN NECROPOLE VON CIUMEȘTI

— Zusammenfasung —

In Ciumești, im Nordwesten Rumäniens, wurde auf einer grossen Sanddüne eine keltische birituelle Nekropole mit Flachgräbern entdeckt. Durch systematische Grabungen wurden 35 Gräber aufgedeckt; dazu kommt ein 1960 zufällig gefundenes Grab mit reichhaltigem Inventar. Durch verschiedene auf dem Gebiete der Nekropole durchgeführte öffentliche Arbeiten wurde eine nicht mehr zu bestimmende Anzahl von Gräbern zerstört.

Das Bestehen mehrerer Standpunkte bezüglich der Datierung des Gräberfeldes von Ciumești, worunter auch einer des Verfassers[5], der dem Ausgrabungskollektiv von Ciumești angehörte, veranlasste ihn, die Diskussion wiederaufzunehmen. Die Arbeit stelt auf anderen Grundlagen eine Fortsetzung der Beweisführung des Verfassers vom Jahre 1966 dar.

Von der Tatsache ausgehend, dass jedes Grab eine geschlossene Einheit darstellt, wird die Datierung eines jeden der 36 Gräber vorgenommen. Sie erfolgt aufgrund der Beigaben und anderer Elemente, wie Begräbnisritus und der Platz, den das Grab innerhalb der Nekropole einnimmt.

Die chronologische Diagnose ist folgende:

Grab 1 (Taf. I) gehört dem Latène C an; Grab 2 (Taf. II) gleichfalls dem Latène C; Grab 3 (Taf. I) Ende Latène B_2; Grab 4 (Taf. II) Latène C; Grab 5 (Taf. II) Latène B_2; Grab 5 b (Taf. III) Latène B_2; Grab 6 (Taf. IV) Latène B_2; Grab 7 (Taf. II) Latène B_2; Grab 8 (Taf. V) hypothetisch Latène B_2; Grab 9 (Taf. VI) Latène C; Grab 10 (Taf. V) Latène C; Grab 11 (Taf. V)

100. I. H. Crișan, **Precizări în legătură cu descoperirile celtice de la Aiud,** în **Studii și Comunicări,** Sibiu, 16, (în curs de publicare)
101. Idem, în **ActaMN,** VIII

https://biblioteca-digitala.ro

Latène C; Grab 12 (Taf. VII) Latène C; Grab 16 (Taf VIII) Latène C; Grab 17 (Taf. VIII) undatiert; Grab 18 (Taf. IX) Latène B_2; Grab 19 (Taf. X) Latène C; Grab 20 (Taf X) Latène C; Grab 21 (Taf X) Latène C; Grab 22 undatiert; Grab 22 b (Taf. XI) Latène B_2; Grab 25 (Taf. XI) Latène C; Grab 28 (Taf XII) Latène C; Grab 29 (Taf. XIII) Latène B_2; Grab 31 (Taf. XIII) Latène C; Grab 32 (Taf. XIII) Latène C; Grab 33 (Taf. XIV) Latène C; Grab 34 (Taf. XIV) Latène C; Grab 35 (Taf. XV) Latène B_2; Grab 36 (Taf. XVI) Latène C; Grab 37 (Taf. XVI) Latène C; Grab mit demn Helm (Taf. XVII) Latène B_2.

Statistisch lässt sich feststellen, dass 11 Gräber dem Latène B_2 angehören (3 Skelett-und der Rest Brandgräber). 13 Gräber stammen aus einer Anfangsphase des Latène C (ein einziges Skelettgrab). 9. Gräber könnten hypothetisch und ohne genauere Feststellungen ins Latène C angesetzt werden, während drei andere (alles Skelettgräber) zeitlich nicht bestimmt werden können, da sie fast keine Beigaben enthielten.

Bezüglich der geographischen Verteilung (Abb. 1) ist das Bestehen eines älteren zentralen Kernes auf der ehemaligen Höhe der Düne festzustellen. Die Gräber am Rand sind jüger. Der grösste Teil der mittleren Zone ist noch nicht untersucht.

Der Verfasser kommt zum Schclusse, dass die Nekropole von Ciumești gegen Ende des Latène B beginnt. also in Latène B_2 und sich im weiteren Verlauf im Latène C fortsetzt. Aller Wahrscheinlichkeit nach handelt es sich hauptsächlich um den Beginn des Mittellatène.

Unter Hervorhebung der zahlreichen Schwierigkeiten hinsichtlich der Festsetzung einer absoluten Chronologie für die Latène-Kultur, datiert der Verfasser die Nekropole von Ciumești vom Ende des 4. bis zum Anfang des 2. Jhs. v.u.Z.

Abschliessend wird gezeigt, dass die grosse Mehrzahl der in letzter Zeit untersuchten keltischen Nekropolen aus Siebenbürgen im Latène B ihren Anfang nehmen und im Verlauf des Mittellatène enden. So die Gräberfelder von Fîntînele, Curtuișeni, Aradul Nou usw. Eine Ausnahme von dieser allgemeinen Regel bildet die keltische Nekropole von Apahida mit Brandflachgräbern nur aus dem Latène C.

https://biblioteca-digitala.ro

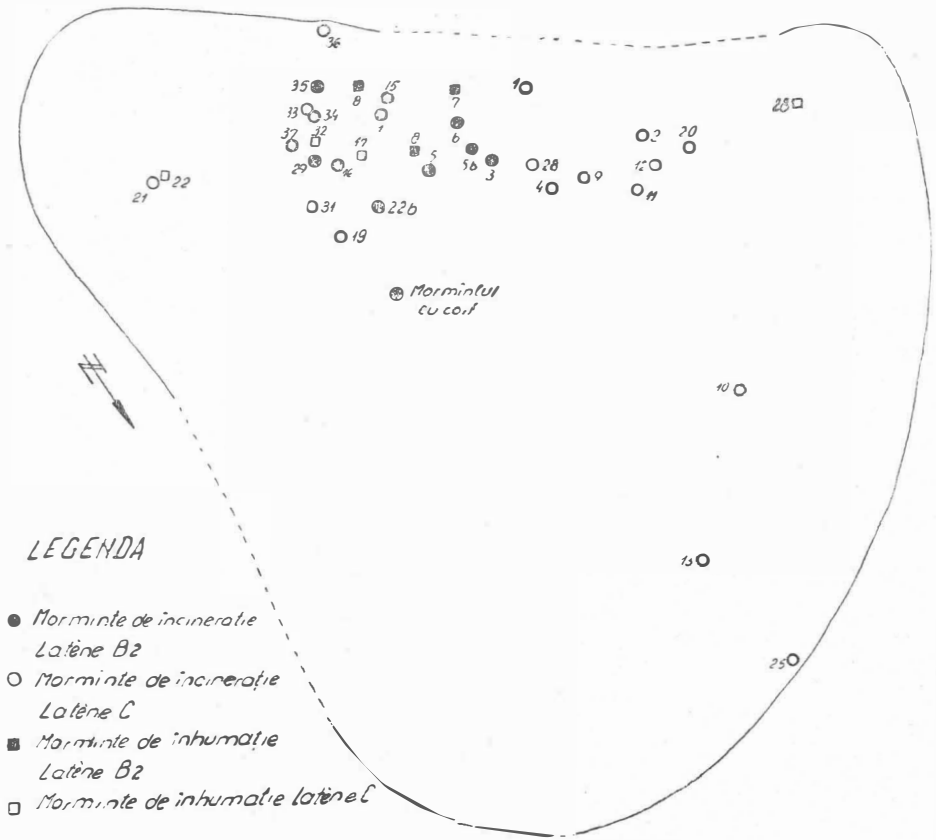

Fig. 1. Repartizarea geografică a mormintelor de la Ciumești.

https://biblioteca-digitala.ro

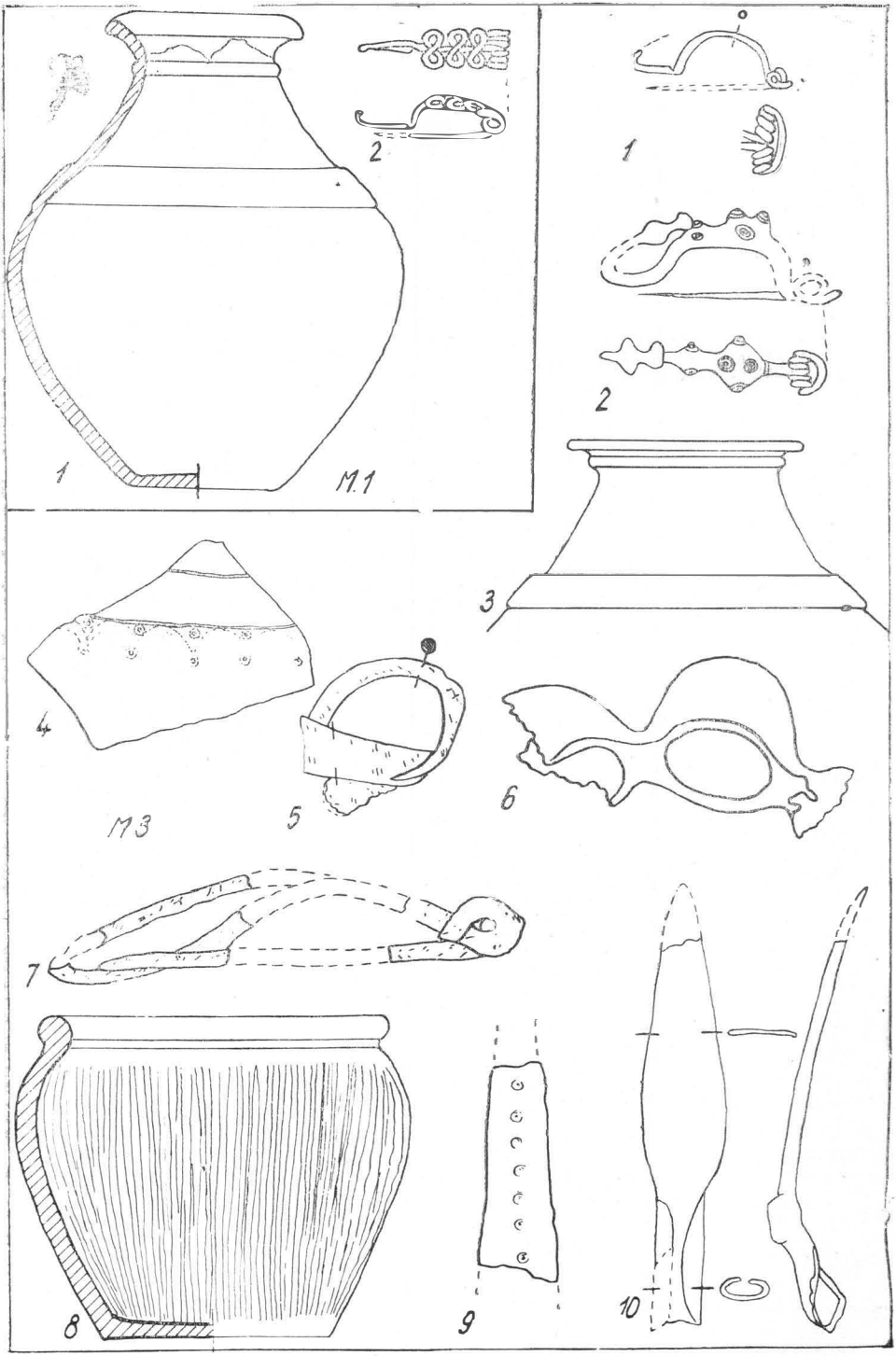

Pl. I. Materiale păstrate din mormintele 1 și 3.

https://biblioteca-digitala.ro

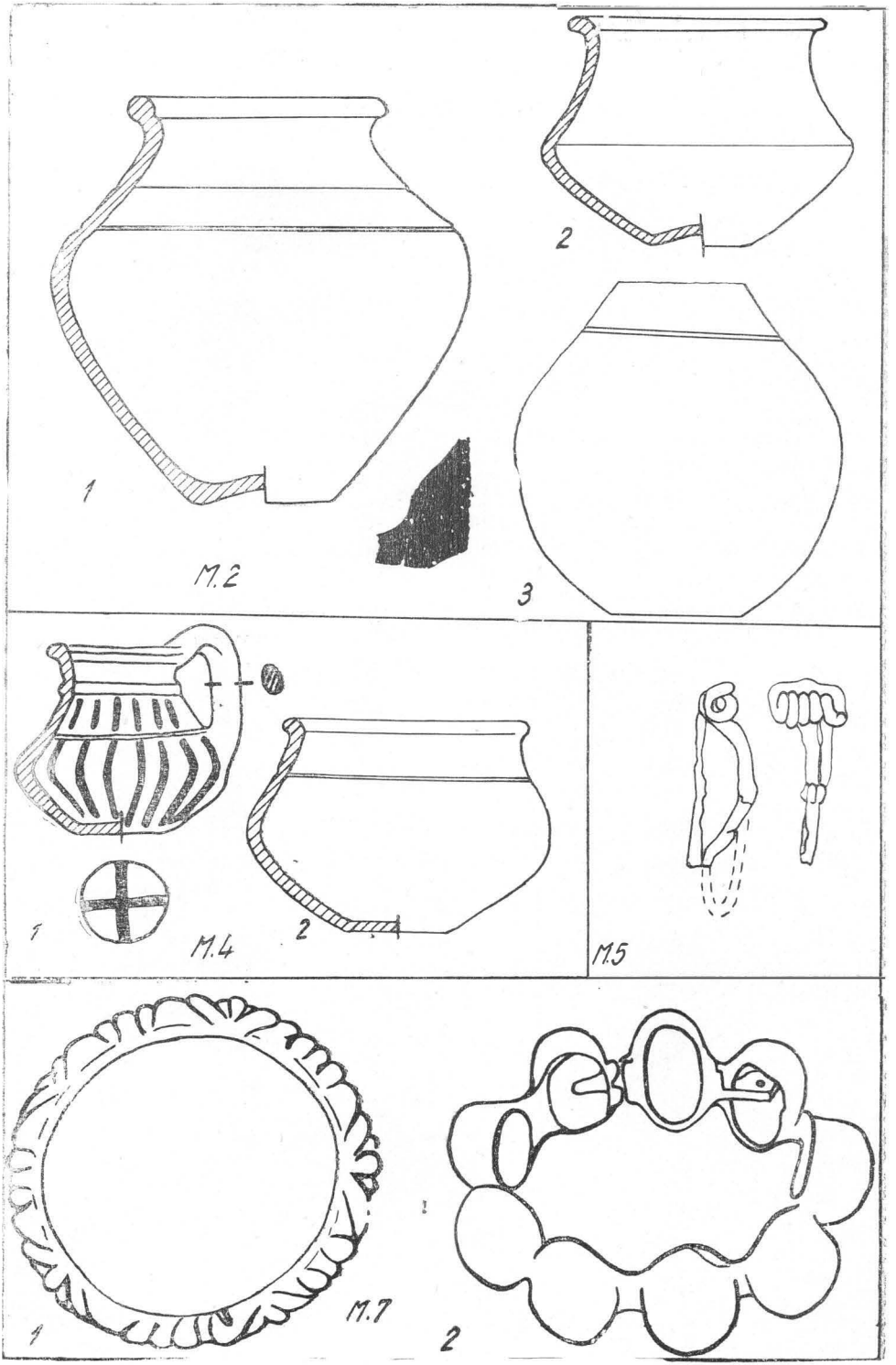

Pl. II. Inventarele mormintelor 2, 4, 5, și 7.

https://biblioteca-digitala.ro

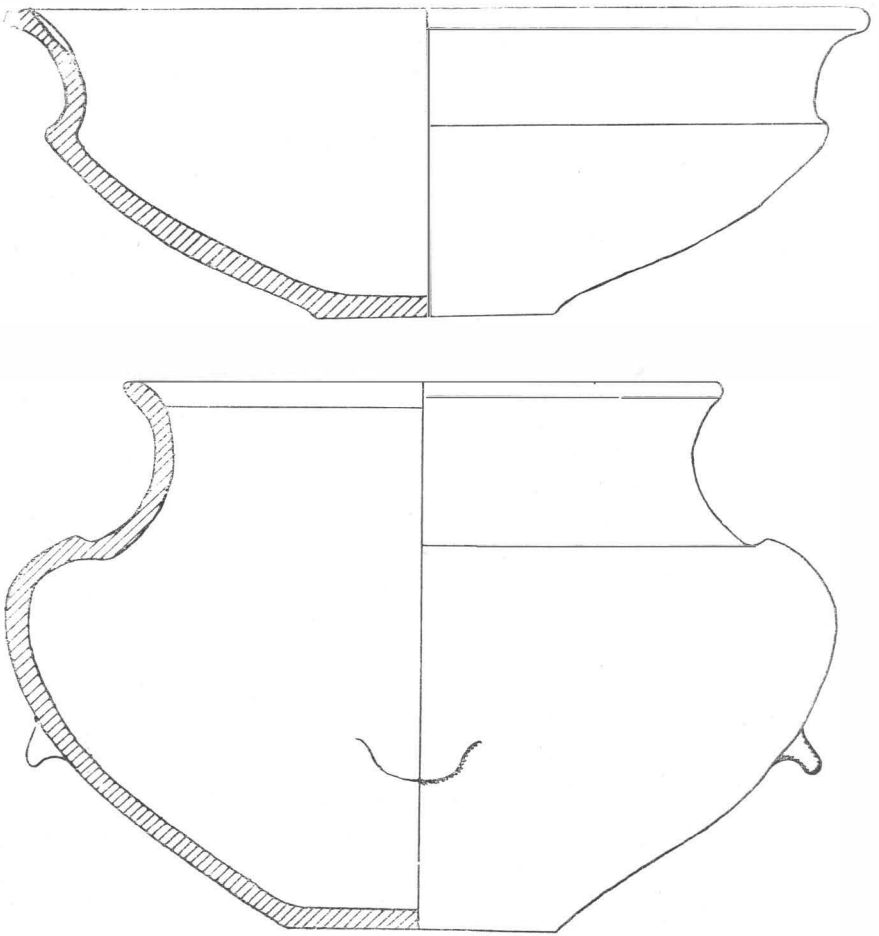

Pl. III. Urna mormîntului 5 și capacul ei.

https://biblioteca-digitala.ro

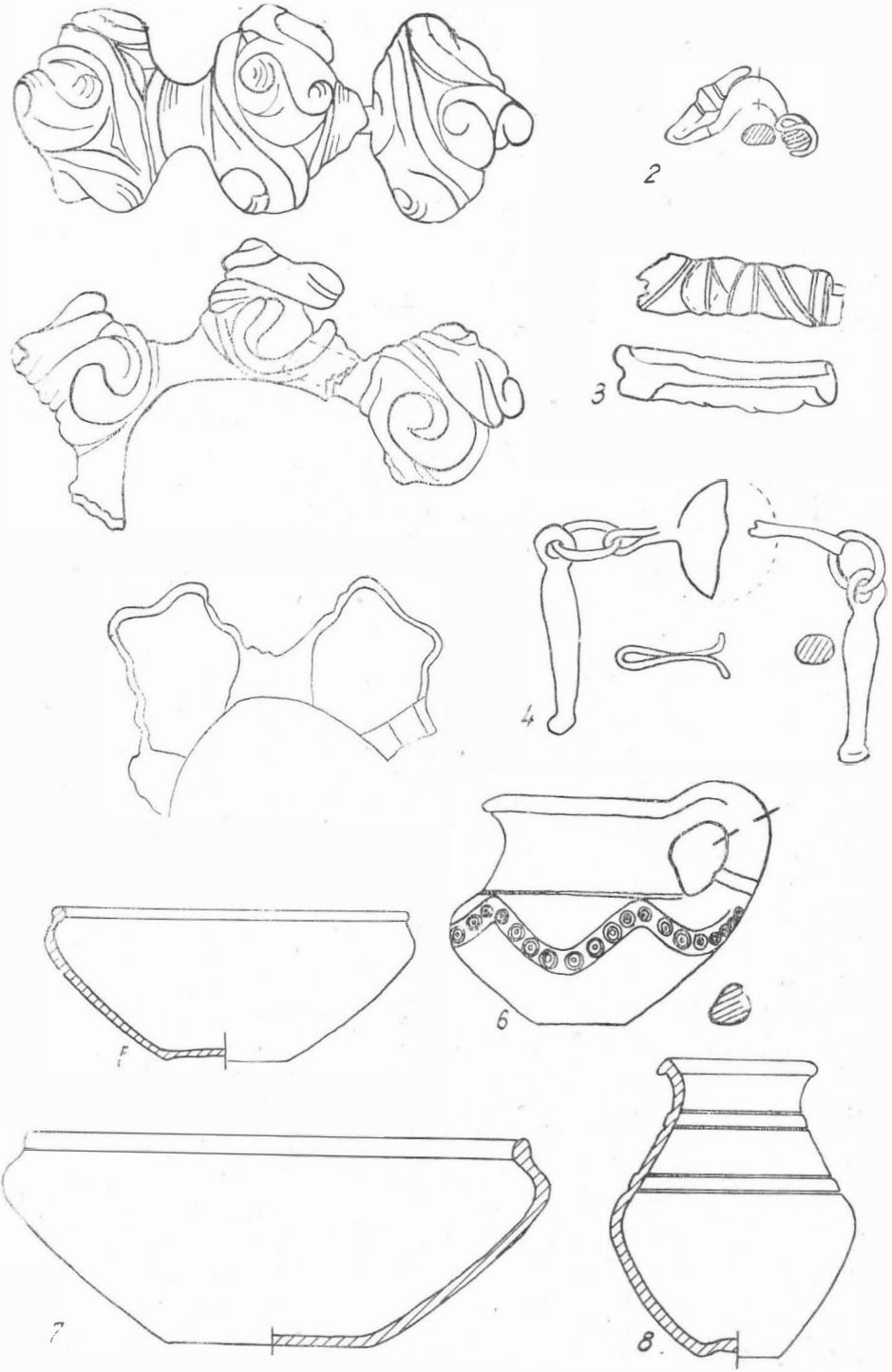

Pl. IV. Inventarul mormîntului 6.

https://biblioteca-digitala.ro

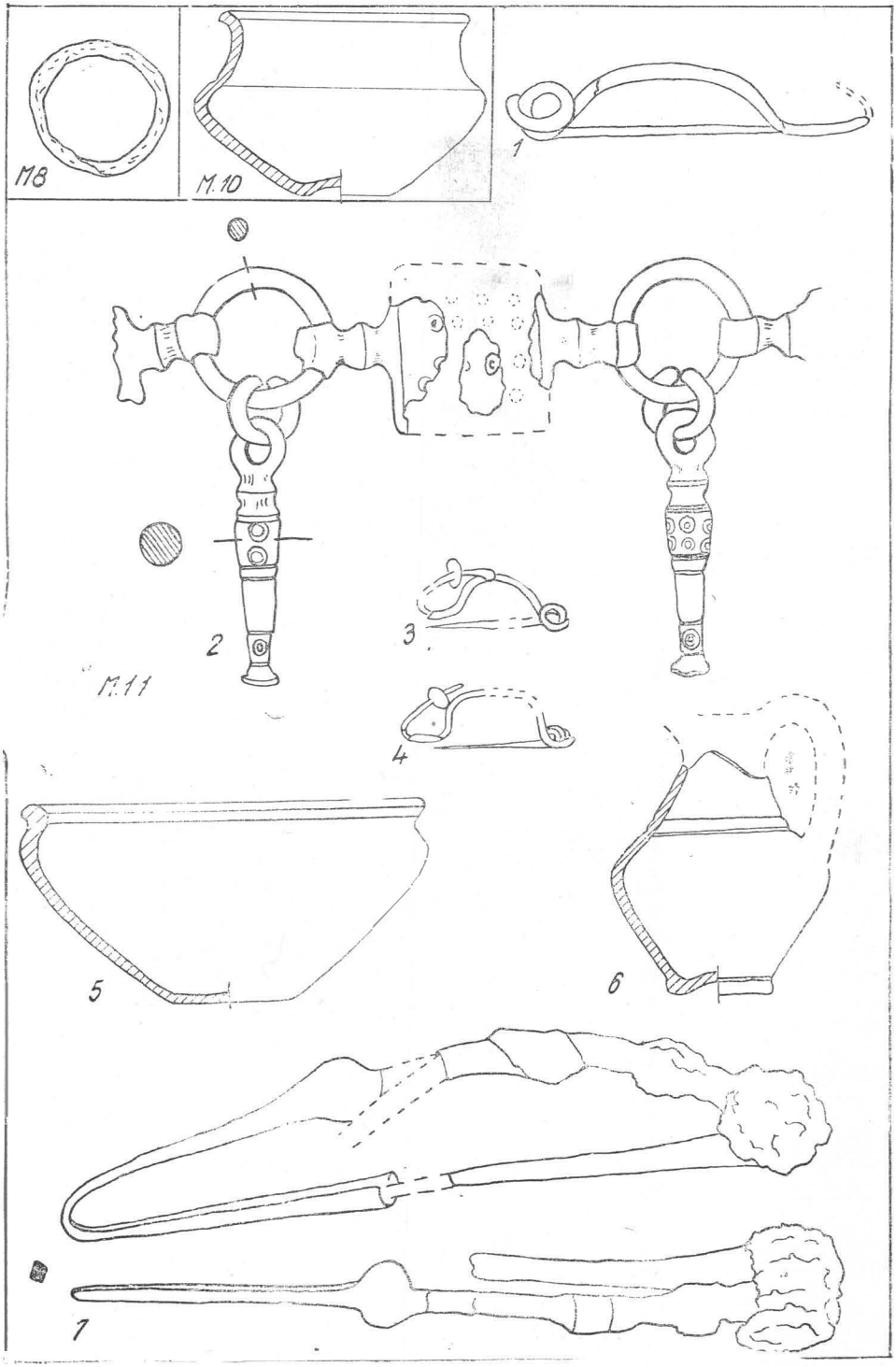

Pl. V. Obiectele ce s-au recuperat din mormintele 8, 10 și 11.

https://biblioteca-digitala.ro

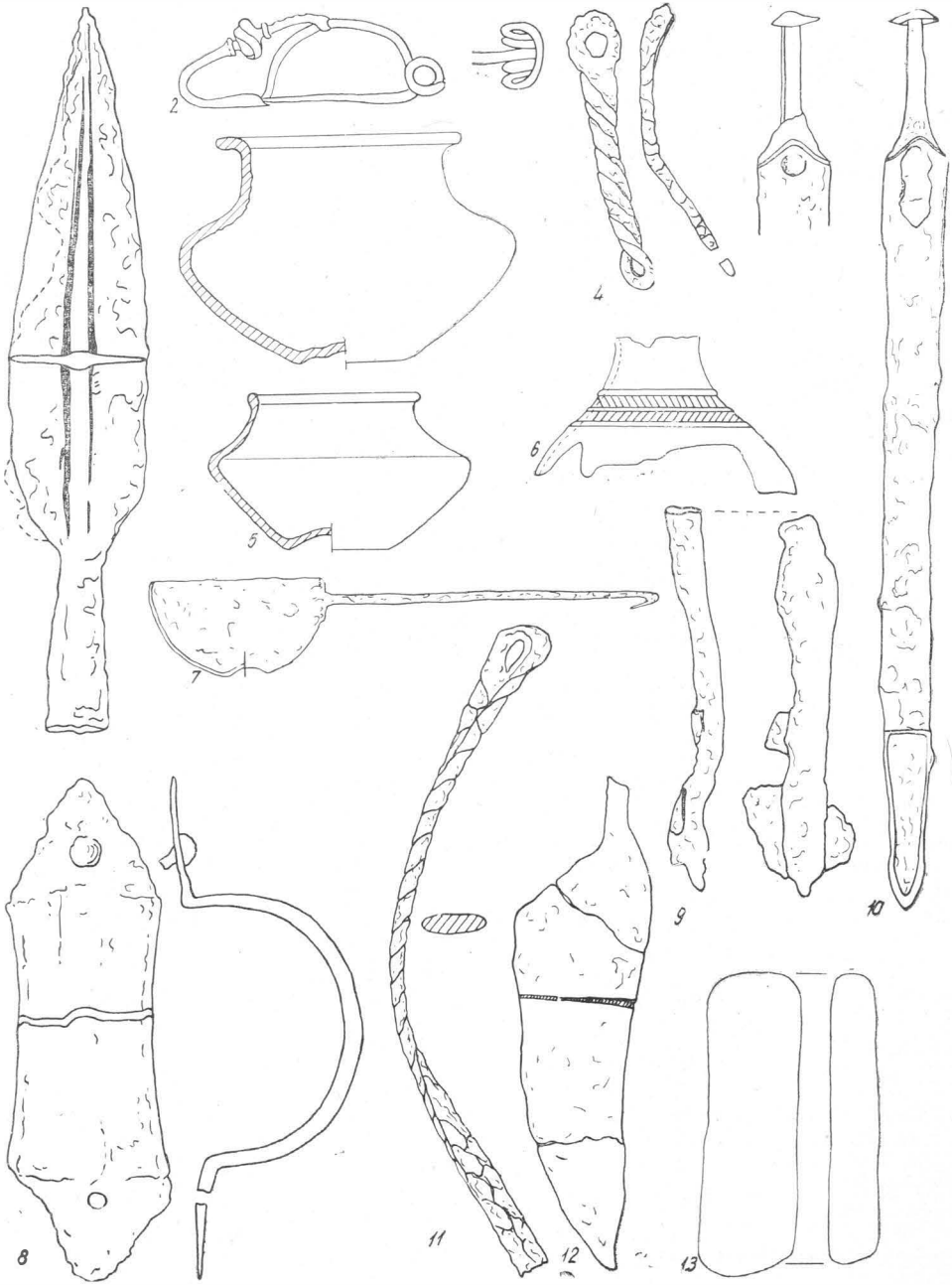

Pl. VI. Inventarul mormîntului 6.

https://biblioteca-digitala.ro

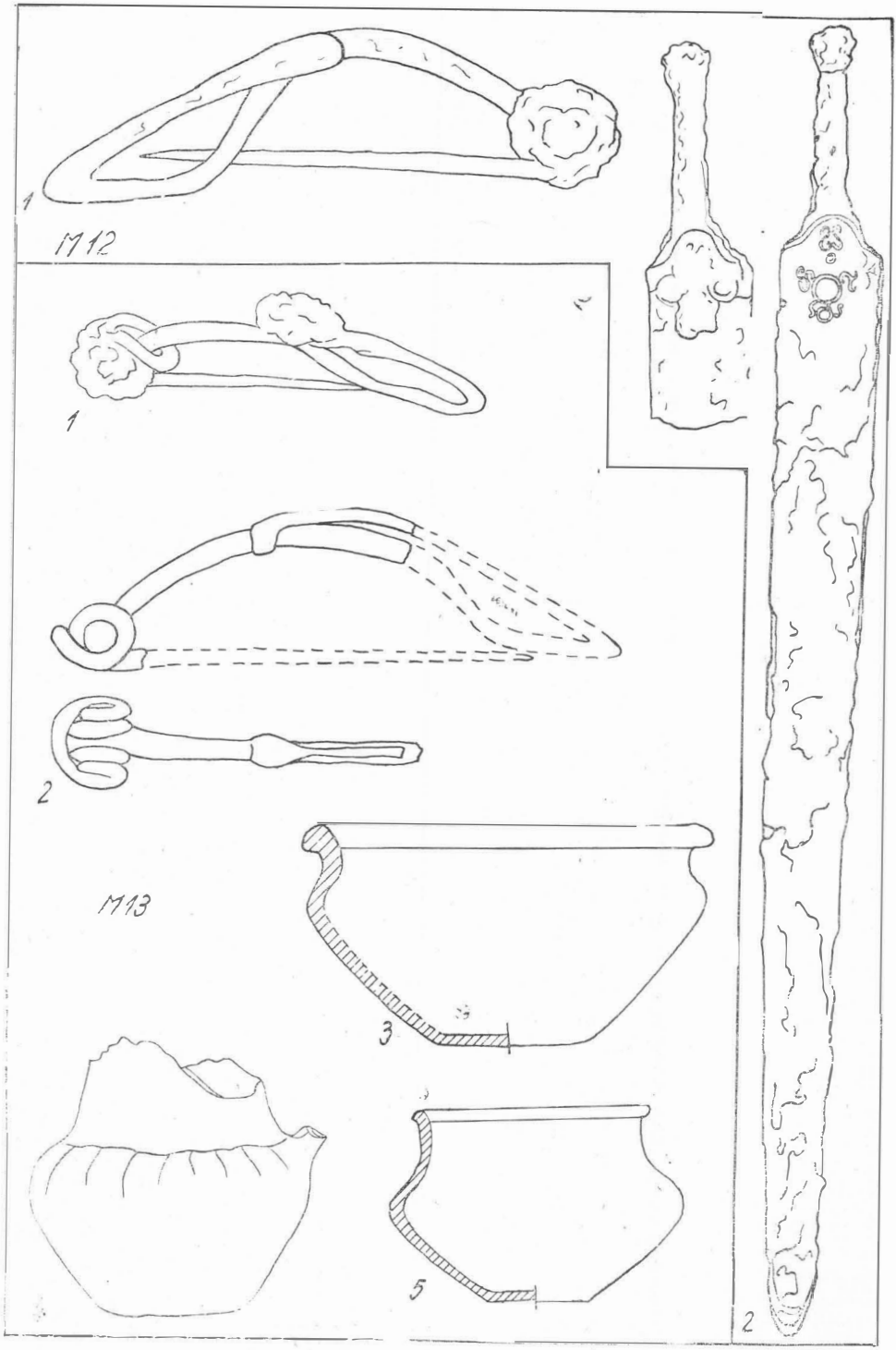

Pl. VII. Sabia și fibula din mormîntul 12 și inventarul mormîntului 13.

https://biblioteca-digitala.ro

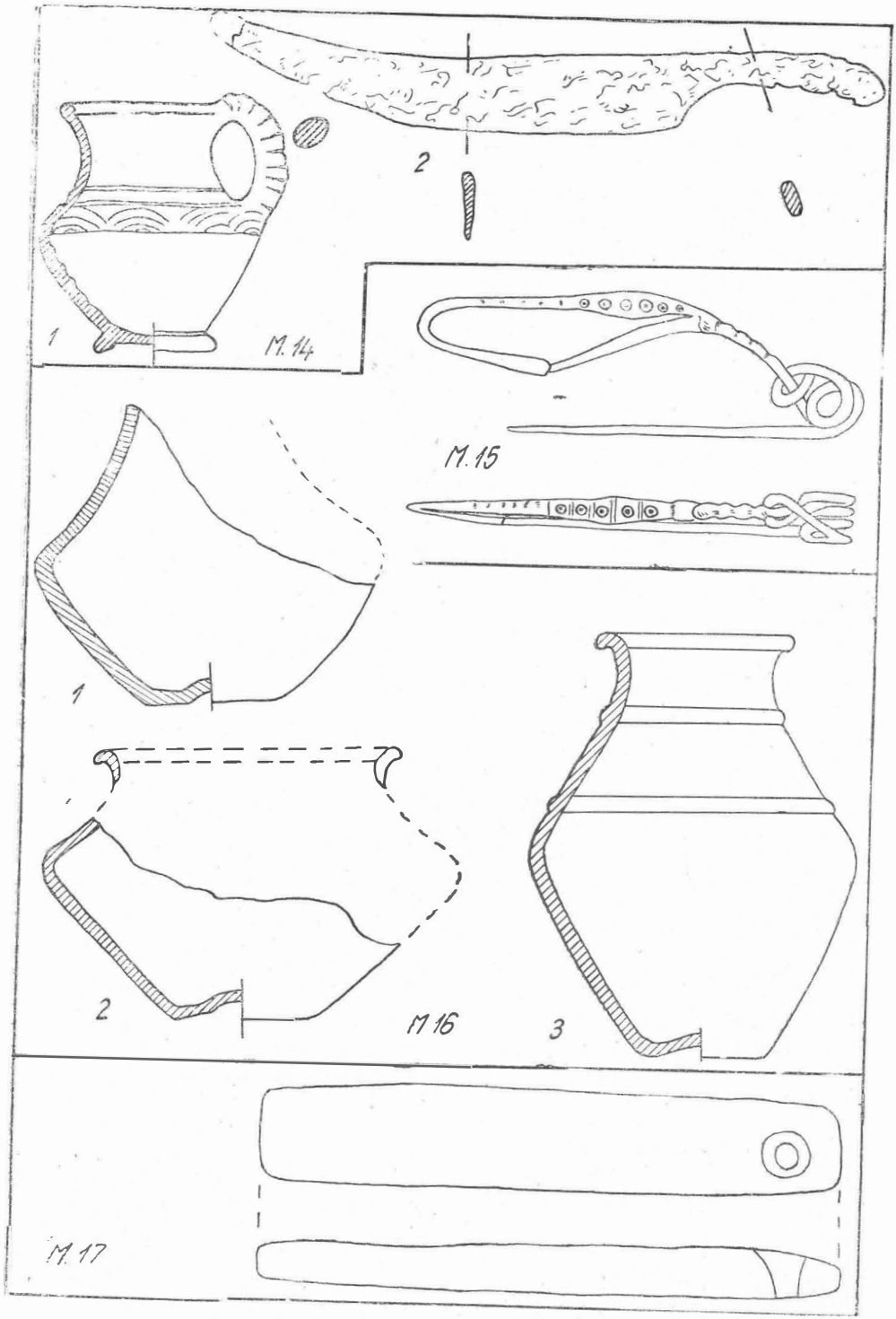

Pl. VIII. Obiectele păstrate din mormintele 14, 15, 16, 17.

https://biblioteca-digitala.ro

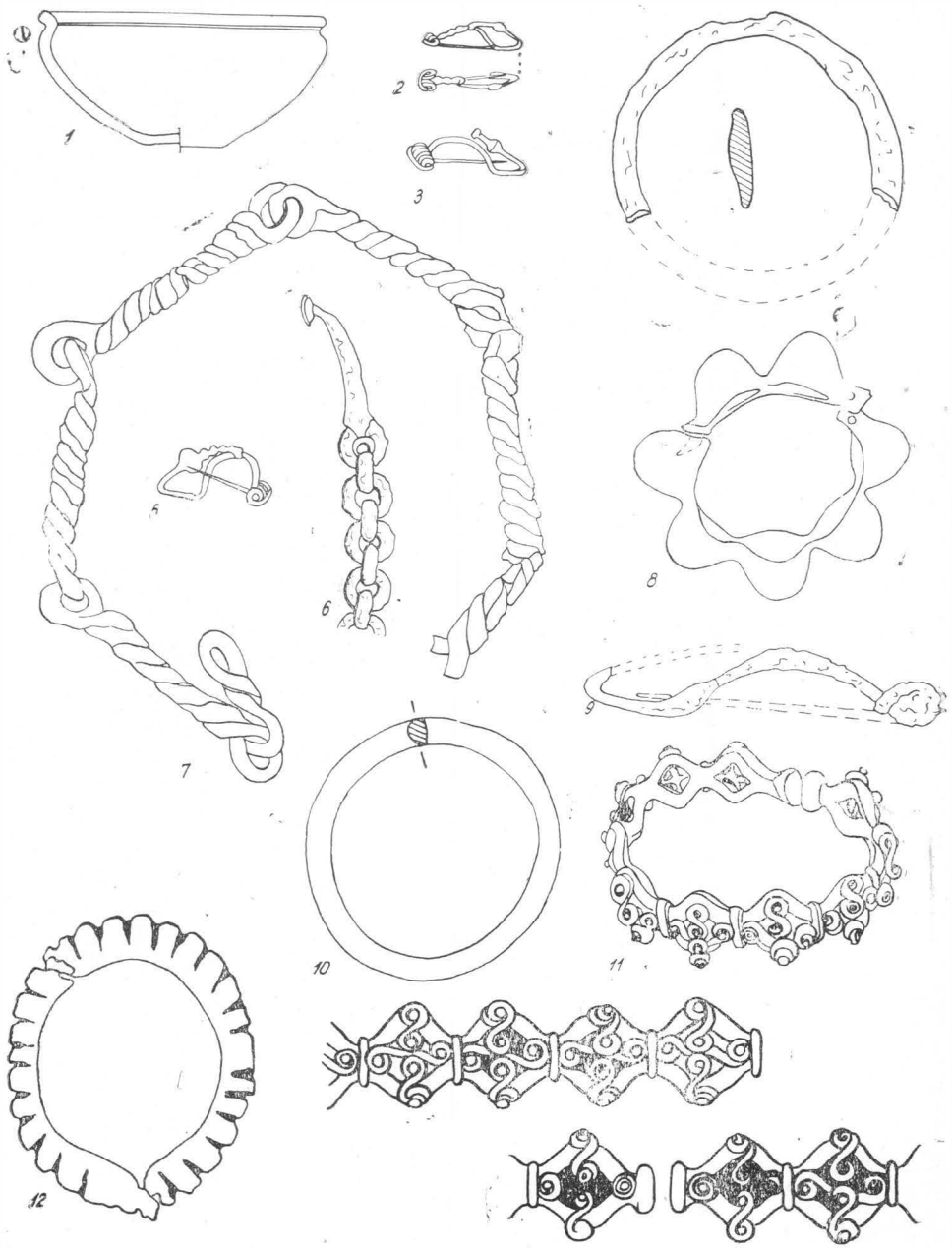

Pl. IX. Bogatul inventar al mormîntului 18.

https://biblioteca-digitala.ro

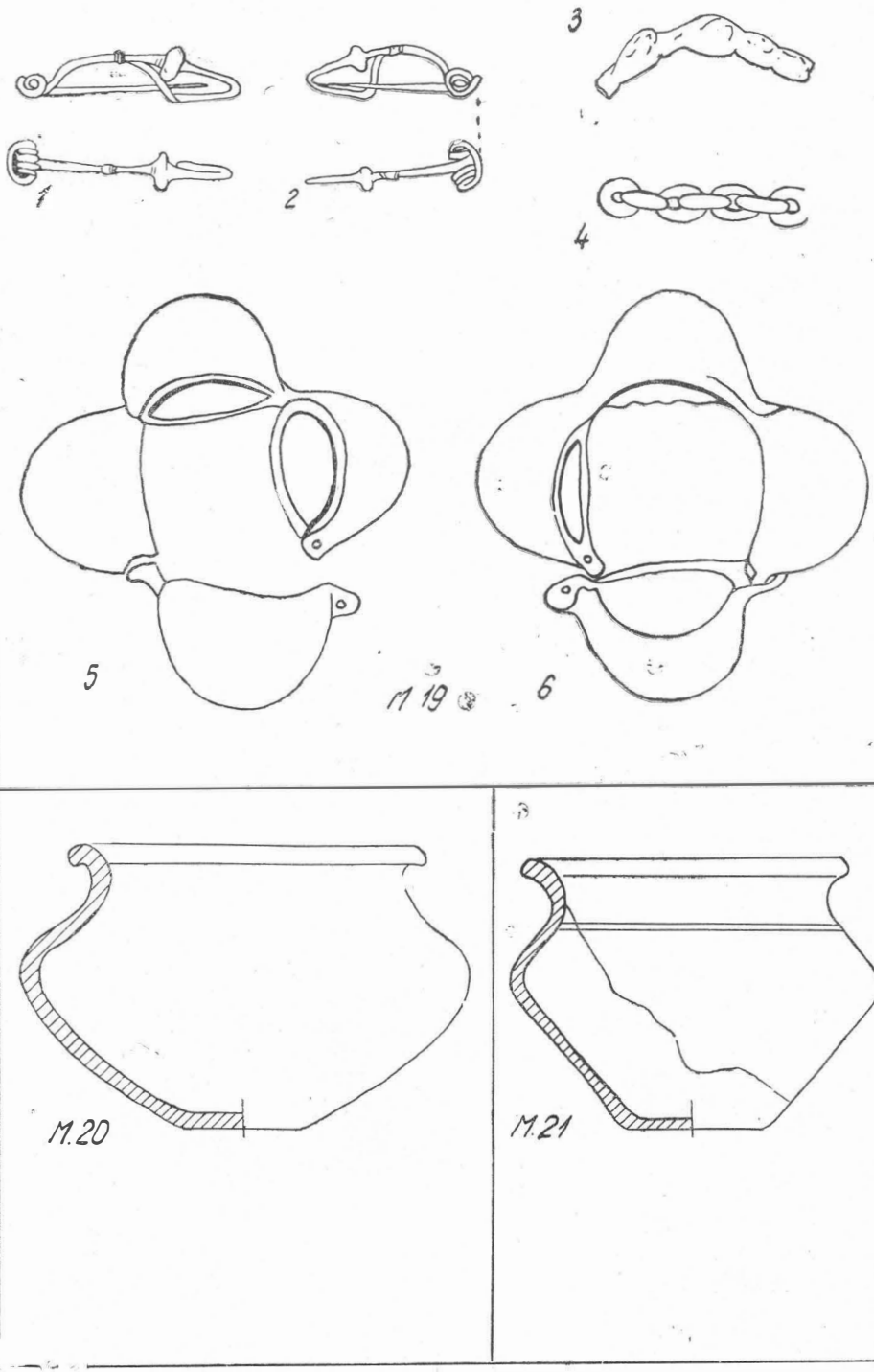

Pl. X. Inventarul mormîntului 19, vas din mormîntul 20 și urna mormîntului 21.

https://biblioteca-digitala.ro

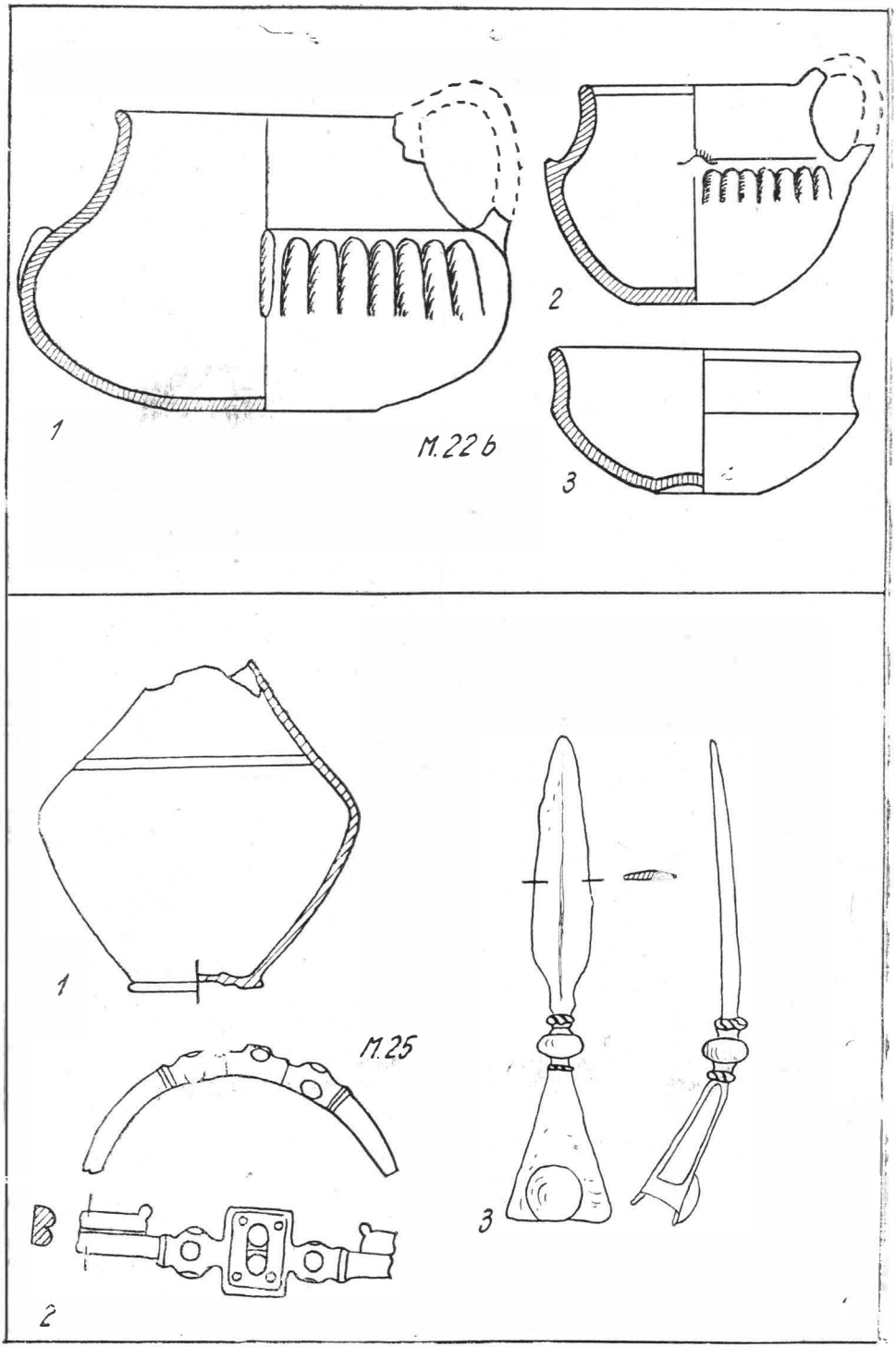

Pl. XI. Cele trei vase dacice din mormîntul 22 b şi inventarul mormîntului 25.

https://biblioteca-digitala.ro

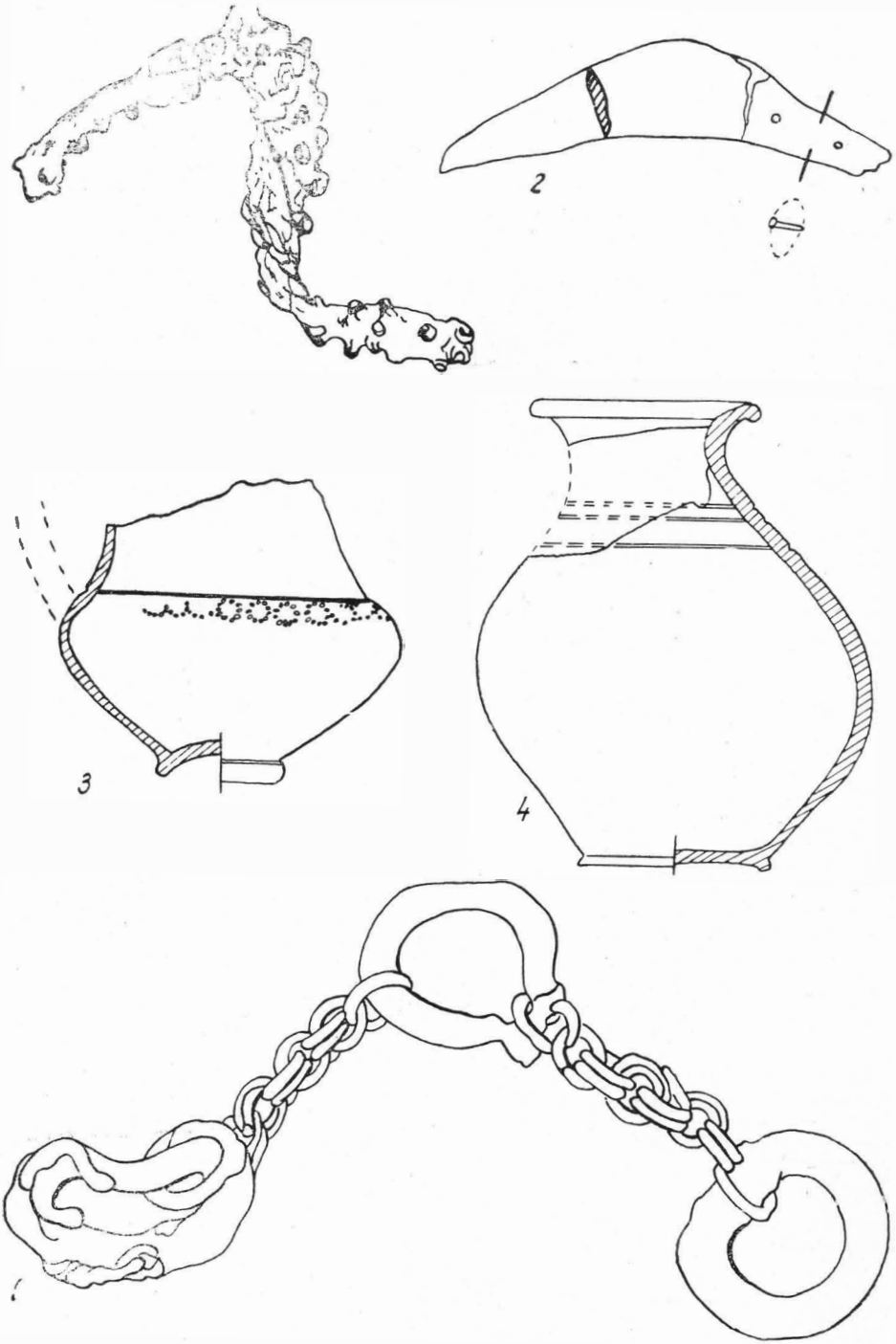

Pl. XII. Parte a inventarului mormîntului 28 găsit întîmplător.

https://biblioteca-digitala.ro

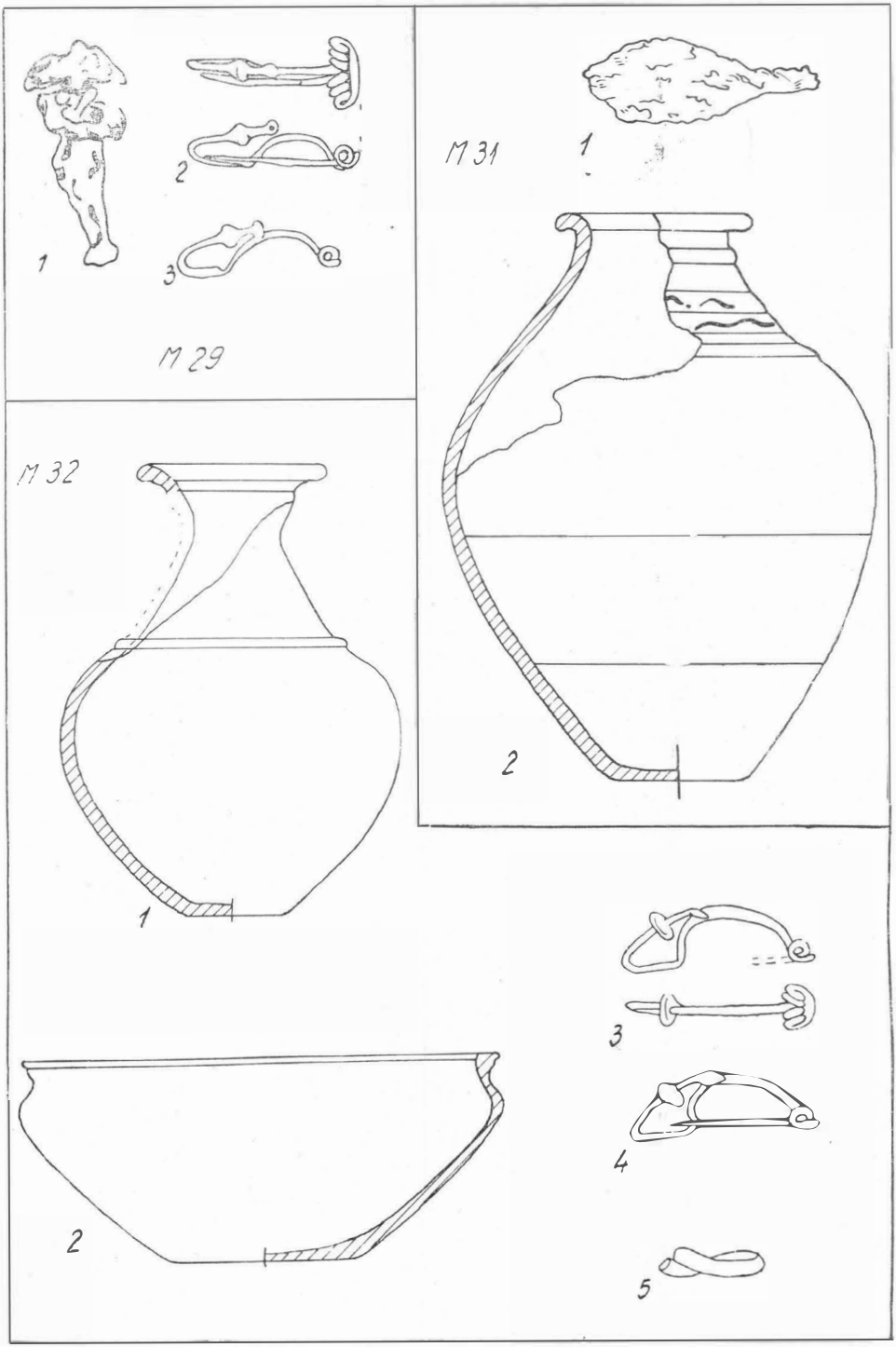

Pl. XIII. Obiectelt păstrate din mormintele 29. 31 și 32.

https://biblioteca-digitala.ro

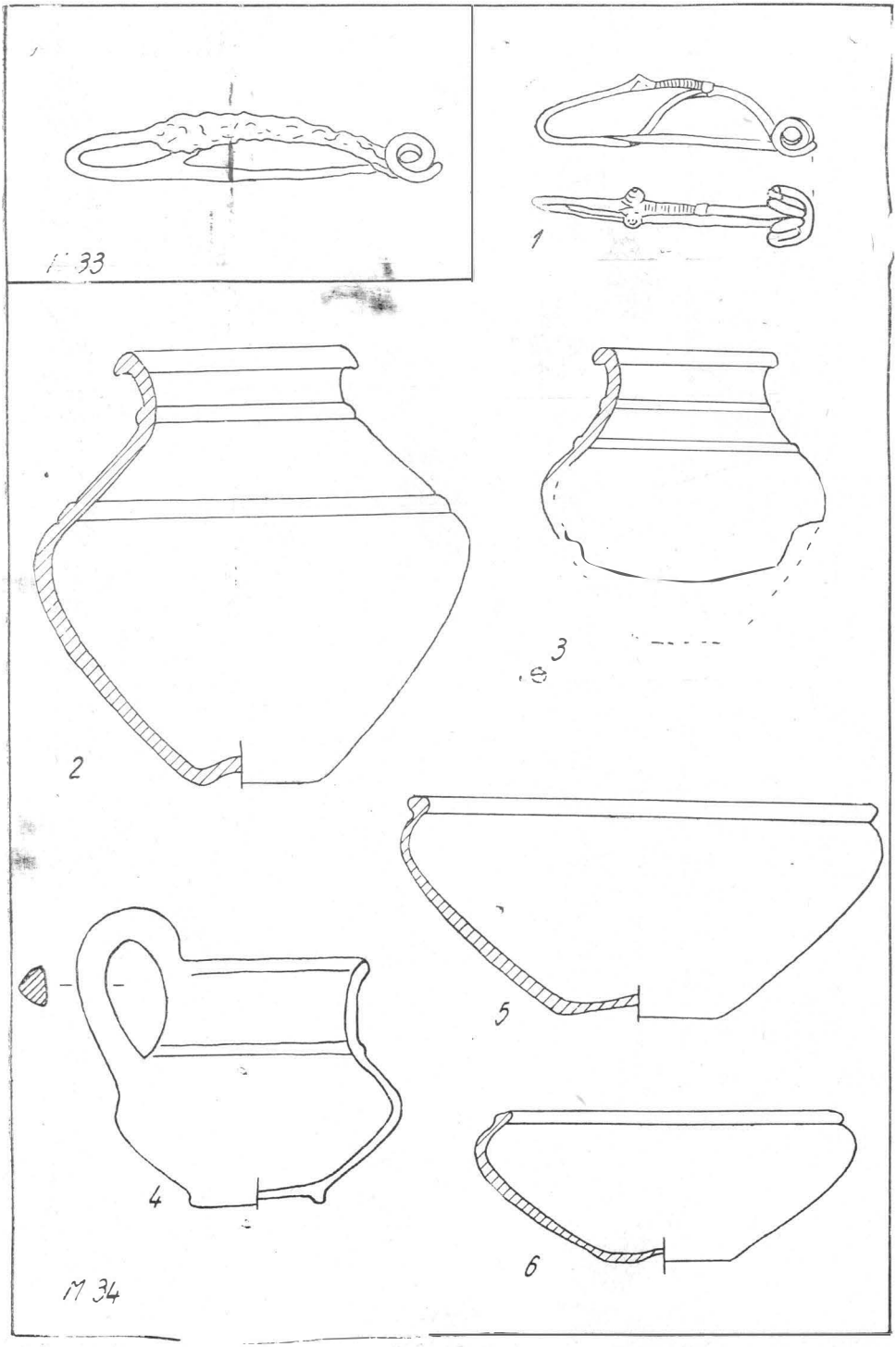

Pl. XIV. Materiale recuperate din mormintele 33 și 34.

https://biblioteca-digitala.ro

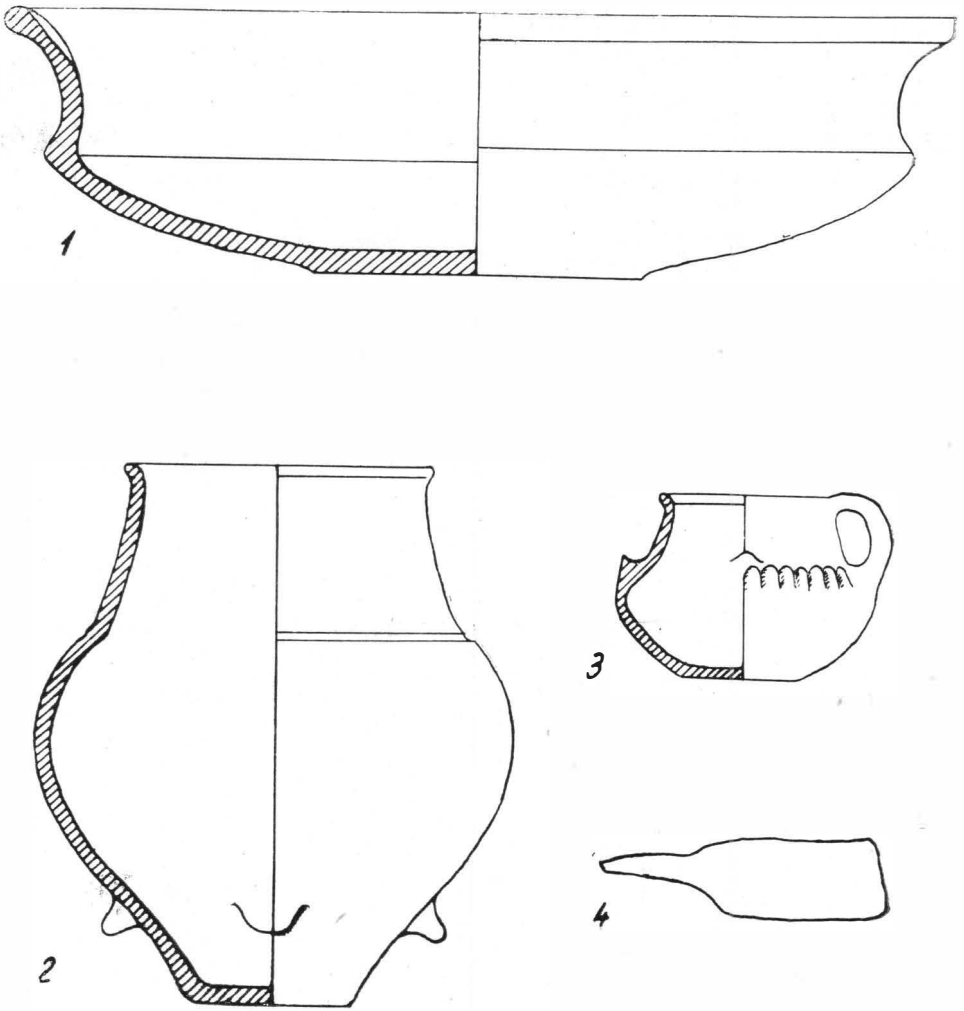

Pl. XV. Inventarul mormîntului 35, 1 capac, 2 urnă, 3 vas adiacent, 4 cuțit de fier.

https://biblioteca-digitala.ro

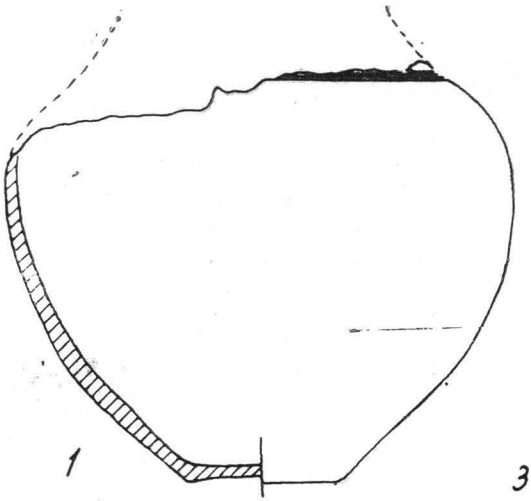

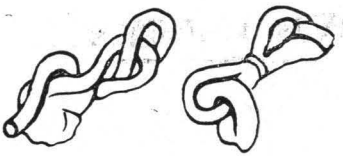

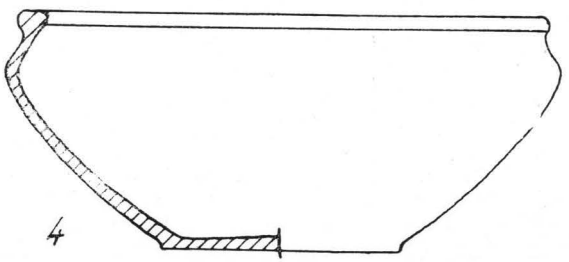

M. 36

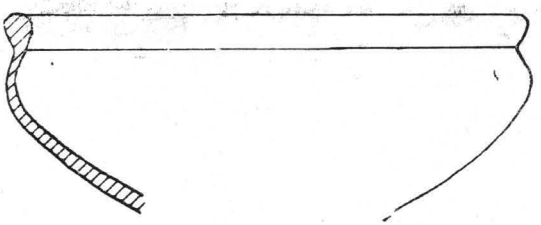

M. 37

Pl. XVI. Obiectele recuperate din mormîntul 36 și urna mormîntului 37

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. XVII. Inventarul mormîntului cu coif găsit în 1961.

https://biblioteca-digitala.ro

DEPOZITUL DE VASE ROMANE DE BRONZ DE LA DIPȘA

I. GLODARIU și ȘT. DĂNILĂ

Materialul documentar-arheologic privitor la istoria Daciei de dinaintea cuceririi romane, îmbogățit substanțial, numeric și ca importanță, mai ales prin cercetările arheologice susținute de după ultimul război, a contribuit în mod hotărîtor la conturarea tabloului dezvoltării societății dacice din epoca premergătoare ultimelor conflicte cu Roma imperială și la elaborarea de sinteze istorice cuprinzătoare[1]. Cercetările și descoperirile mai recente, ca și valorificarea altora mai vechi, din colecții private ori muzeale, rămase necunoscute specialiștilor, vin să aducă noi detalii și preciziuni asupra unuia ori altuia din aspectele istoriei economice, sociale și politice a daco-geților.

Descoperirea, despre care se va vorbi cu această ocazie, provine de la Dipșa (com. Galații Bistriței, jud. Bistrița-Năsăud) și se pare că ea a fost făcută prin 1930, chiar în vatra satului, prilejuită fiind de executarea unor lucrări edilitare[2]. Informațiile în legătură cu ea nu ne permit alte precizări nici asupra locului exact de aflare, nici asupra altor materiale, ce ar fi putut însoți vasele de bronz, posibil, neluate în seamă de sătenii descoperitori. Ceea ce se știe cu siguranță este aflarea a trei vase de bronz, de forme și dimensiuni diferite, astăzi în stare fragmentară, datorată în mai mare măsură curiozității descoperitorilor decît condițiilor de depozitare. Cum însă formele lor au putut fi cu ușurință reconstituite, deteriorările afectează mai degrabă valoarea muzeistică[3] a pieselor, decît pe cea strict documentară. Condițiile în care au fost păstrate ani și ani cele trei vase

1. — R. Vulpe, în **IstRom, I**, 1960, p. 216-231, 237-248; D. Popescu, în **IstRom, I**, 1960, p. 232-237; C. Daicoviciu, în **Istrom**, I. 1960, p. 255-338 ; H. Daicoviciu, **Dacii**. București, 1965 (ed. a II-a 1968) ; D. Berciu, în **IstDob, I**, 1965, p. 94-136; D. M. Pippidi, în **IstDob, I**, 1965, p. 266-324.

2. — Informațiile sumare asupra descoperirii au fost furnizate, cu ani în urmă, de ing. Otto Dahinten (Bistrița).

3. — Vasele sînt păstrate astăzi în Muzeul județean Bistrița-Năsăud.

https://biblioteca-digitala.ro

de bronz au făcut imposibilă conservarea patinei, la două dintre ele, în timpul prelucrării lor în laborator.

1. **Carafă** (fig. 1/3=2/2) înaltă, zveltă, cu diametrul maxim cam la jumătatea înălțimii, prevăzută la gură cu o bandă îngustă, îngroșată ; fundul vasului, împins spre interior, are mai multe nervuri circulare în relief. Patină verde închis. Înălțimea 29,4 ; dm. gurii 6,4 ; dm. max. 10,8 ; dm. fund. 7,6 cm.

În jumătatea superioară a corpului vasului, aproape de diametrul maxim, se obsearvă urmele unei rupturi, astupată apoi, prin sudare, de o mînă priceputâ. Urme de reparații și finisări se văd și la gura vasului, a cărei bandă este îngustată pe o mică porțiune. De remarcat că reparația de la gura vasului și cea de pe corp sînt, în plan vertical, pe aceeași linie.

Vasele de bronz de această formă, fără a fi foarte numeroase, sînt cunoscute în Imperiul roman și în zonele nu prea depărtate de fruntariile lui, locuite de seminții „barbare". O asemenea carafă, dar întreagă (deci, cu toarta păstrată), e semnalată la Hauxton, în Britannia[4]. Carafa de la Hauxton are o toartă îndoită în unghi drept și terminată, la partea inferioară, cu un ornament în forma a două labe alăturate ale membrelor inferioare umane. O altă carafă, de același tip, e cunoscută în Olanda, la Millingen[5].

Avîndu-se în vedere analogiile citate, cît și urmele reparațiilor vasului de la Dipșa, menționate mai sus, acesta din urmă va trebui reconstituit adăugîndu-i-se o toartă de tipul celor de la Hauxton și Millingen (fig. 1/3), care a fost deteriorată, în antichitate, și s-a renunțat la ea din motive ce ne scapă. Carafa este, probabil, de factură italică.

2. **Castron** (fig. 1/2=2/3), de formă trapezoidală, cu buza îngroșată și ușor evazată și cu fundul retras puțin spre interior. Pentru mai multă stabilitate, vasul este prevăzut la fund cu un inel nu prea lat, în relief. Pe peretele vasului, în jumătatea superioară a lui, se vede un ornament de forma a două șănțuiri înguste, paralele, dispuse orizontal. Fără patină. Înălțimea 9,3; dm. gurii 34,2; dm. fund. 11,1 cm. Castronul este astăzi — în urma rupturilor făcute de descoperitori — în stare fragmentară, lipsindu-i aproape jumătate din buză si bucăți din perete. Inițial el trebuie să fi fost vasul care se monta pe un trepied.

In literatura existentă la noi nu se cunosc castroane identice celui de la Dipșa. El este, foarte probabil, ca de altfel, și precedentul, un produs roman, posibil italic.

3. **Caserolă** (fig. 1/1=2/1) înaltă, fragmentară. Toarta, ruptă de descoperitori, are la capăt un orificiu circular, înconjurat de două adînciturl, tot circulare. Mînerul se continuă în buza vasului, puțin îngroșată și ușor evazată. În partea superioară a pereților, nu mult sub buză, se află două șănțuiri înguste, paralele, și dispuse orizontal. Fără patină. Înălțimea păs-

4. — H. J. Eggers, **Römische Bronzegefässe in Britannien**, în **JahrbMainz**, 13, 1966, p. 99, catalog nr. 39 și fig. 39 c.

5. — M. H. P. Boesterd, **The bronze vessels in the Rijksmuseum G. M. Kam at Nijmegen**, 1956, p. 82, nr. 289, pl. XVII, 289 și 289 a.

https://biblioteca-digitala.ro

trată 8,5; dm. gurii 16,5; lungimea torții 13,5 cm. Fundul caserolei și o porțiune din partea inferioară a pereților au fost deteriorate la descoperire.

Caserolele de acest tip sînt foarte frecvente în Imperiul roman și în teritoriile învecinate lui. Pentru a nu cita decît unele analogii trimitem la exemplarele aflate în teritoriile europene locuite de populații germanice[6] și în Britannia[7]. Caserolele de forma celei de la Dipșa au două variante; unele înalte și altele mai scunde; primele se datează în prima jumătate a secolului I e.n. (Eggers, perioada B_1), iar celelalte în a doua jumătate a secolului menționat și în prima jumătate a celui următor (Eggers, perioada B_2)[8]. Caserola de la Dipșa aparținînd tipului înalt și, deci, formei timpurii a acestui fel de vase, este de plasat — ca perioadă de fabricație — în prima jumătate a secolului I e.n. Locul ei de producere poate fi socotit, cu destulă probabilitate, ca fiind atelierele de bronzieri de la Capua[9].

Singurele indicii de care dispunem pentru datarea depozitului de la Dipșa — atîta timp cît pentru primul dintre vase referințe sigure în acest sens lipsesc, iar pentru al doilea nu cunoaștem nici analogii — rămîn cele oferite, în ordinea prezentării, de ultimul dintre vase. Cu prudența absolut necesară într-o asemenea situație socotim, totuși, primul secol al erei noastre, eventual primii ani ai celui următor, drept perioadă de producere și utilizare a tuturor vaselor depozitului. Unei prelungiri a datării pînă la sfîrșitul perioadei Eggers B_2, deci 150 e.n., i s-ar opune caracterul perisabil al acestor produse, ce nu erau utilizate — în condiții normale — mult timp (în cazul de față, dacă se are în vedere caserola, circa un secol) după perioadele în care au fost produse. Înclinăm, deci, cum s-a mai spus, pentru întîiul secol al erei noi și, eventual, primii ani ai celui următor.

Aflarea cauzelor ce au dus la punerea la adăpost a vaselor în pămîntul care le-a păstrat pînă astăzi este cu totul iluzorie. N-ar fi exclus însă ca ele să se refere tocmai la războaiele de cucerire a Daciei.

Interesul suscitat de depozitul de vase de bronz de la Dipșa, după cum reiese din prezentarea de mai sus, nu constă nici în conținutul lui ca atare și nici în ambianța descoperirii: cele trei vase, atît ca număr, cît și ca factură, nu sînt dintre cele mai interesante, iar cît privește condițiile și locul descoperirii orice supoziții în acest sens devin, dintru început, inutile, cîtă vreme informațiile asupra lor sînt lacunare și nici nu mai pot fi verificate. Ceea ce a atras atenția asupra depozitului este, în primul rînd, încadrarea lui cronologică, anume datarea vaselor, cu destulă siguranță, în prima jumătate a sec. I e.n., dacă avem în vedere timpul cînd s-au produs, în atelierele de bronzieri, asemenea tipuri, și prelungirea vremii în care ele au fost utilizate — cu atît mai mult, cu cît reparațiile pot fi grăitoare în acest sens — în a doua jumătate a secolului menționat și în primii ani ai celui următor. Și, în al doilea rînd, depozitul este important,

6. — H. J. Eggers, **Römische Import im freien Germanien,** 1951, tip 140, p. 172, pl. 12/140 și catalog nr. 36, 70, 71, 91, 132, 148a etc.; M.H.P. Boesterd, **op. cit.,** p. 9, nr. 23, pl. II, 23 și 23a.
7. — H. J. Eggers, în **JahrbMainz,** 13, 1966, p. 104, fig. 11/a; p. 106, fig. 40/a; p. 109, fig. 76/d; p. 127, fig. 22/d; p. 130, fig. 26/a; p. 132, fig. 30/a.
8. — H. J. Eggers, **Römische Import im freien Germanien,** 1951, p. 172.
9. — M.H.P. Boesterd, **op. cit.,** p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

prin factura, foarte probabil, italică a vaselor din care e constituit. Vasele depozitului se înscriu, deci, în seria de produse romane ajunse în Dacia înaintea cuceririi romane a ținuturilor nord-dunărene, ce aveau să constituie o nouă provincie a Imperiului.

Vase de bronz romane, produse și utilizate în primul secol al erei noi și chiar mai vechi sînt cunoscute în așezările dacice databile în perioada premergătoare victoriei romane în războaiele cu dacii. Variabile ca număr, tipuri și, am zice, prețiozitate, ele sînt departe de a lipsi din așezările mari cercetate pînă astăzi. Fără intenția de a face un repertoriu al acestor descoperiri — ce nu și-ar avea rostul aici — menționăm, doar pentru exemplificare, descoperirile de la Poiana[10], Popești[11], Bîtca Doamnei[12], Gușterița[13], Pecica[14] și cele, mult mai numeroase, din cetățile dacice din Munții Orăștiei[15]. Asemenea produse sudice, superioare calitativ celor autohtone, erau — socotind după descoperiri — mult prețuite în Dacia. Ele au ajuns, foarte probabil, a face parte din inventarul obișnuit al gospodăriilor aristocrației locale, aproape singura în măsură să-și ofere luxul de a le achiziționa.

Căile pe care au ajuns în Dacia pot fi, în general, două: cea obișnuită, a negoțului, și ca pradă de război din ținuturile sud-dunărene. Prima dintre căile de pătrundere a produselor din lumea romană este de presupus a fi cea care a furnizat majoritatea acestor produse, din moment ce legăturile de schimb cu sudul au fost constante, mai mult chiar, sporite, ca volum și intensitate, tocmai în epoca statului dac[16].

Noile descoperiri și semnalările de materiale mai vechi, care, treptat, ajung să acopere întreaga Dacie de dinaintea cuceriri romane, vin să adauge noi date privitoare la legăturile economice — comerciale cu Imperiul, la gradul și adîncimea penetrației economice romane în ținuturile nord-dunărene.

---

10. — R. și Ec. Vulpe, în **Dacia**, III-IV, 1927-32, p. 332, 336; R. Vulpe, în **SCIV**, II, 1, 1951, p. 204; J. Werner, în **AISC**, II, 1933-35, p. 166.

11. — R. Vulpe, în **SCIV**, VI, 1-2, 1955, p. 256; **Materiale**, VI, 1959, p. 314; VII, [1961], p. 333; Informații Al. Vulpe.

12. — Informații **N. Gostar** și **S. Sanie**.

13. — K. Horedt, în **St Com Sibiu**, 12, 1965, p. 35-45.

14. — Idem, **op. cit.**, p. 42; informații I. H. Crișan.

15. — J. Werner, **op. cit.**, p. 164 sqq; C. Daicoviciu, **Cetatea dacică de la Piatra Roșie**, Buc., 1954, p. 87-88, 94-95; K. Horedt, **op. cit.**, p. 42; I. Glodariu, în **Apulum**, VII/1, 1968, p. 353 sqq.

16 — Sînt grăitoare în acest sens în primul rînd descoperirile monetare. Un studiu mai recent asupra monedelor romane republicane în Dacia la B. Mitrea, **Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace**, în **Unitate și continuitate în istoria poporului român**, București, 1968, p. 53 sqq.

https://biblioteca-digitala.ro

EIN VERWAHRFUND RÖMISCHER BRONZEGEFÄSSE AUS DIPȘA

— Zusammenfasung —

Die Verfasser veröffentlichen ein kleines Depot von Branzegefässen, das um 1930 in Dipșa (Gem. Galații-Bistriței, Bez. Bistrița-Năsăud) gefunden wurde. Es besteht aus einem Krug *(Abb. 1/3=2/2, einer* Schüssel *(Abb. 1/2=2/3) und einer* Kasserolle *(Abb. 1/1=2/1).*

Auf Grund der Kasserolle werden die Gefässe — für die Zeit ihrer Herstellung — in die erste Hälfte des 1 Jhs. u. Z. und — für die Periode ihres Gebrauchs — in das gange 1. Jb. und vielleicht auch die ersten Jahre des folgenden Jahrhunderts datiert.

Die Bronzegefässe gehören also zu den römischen. Erseugnissen, die nach Dazien noch vor der Eroberung durch die Römer kamen.

https://biblioteca-digitala.ro

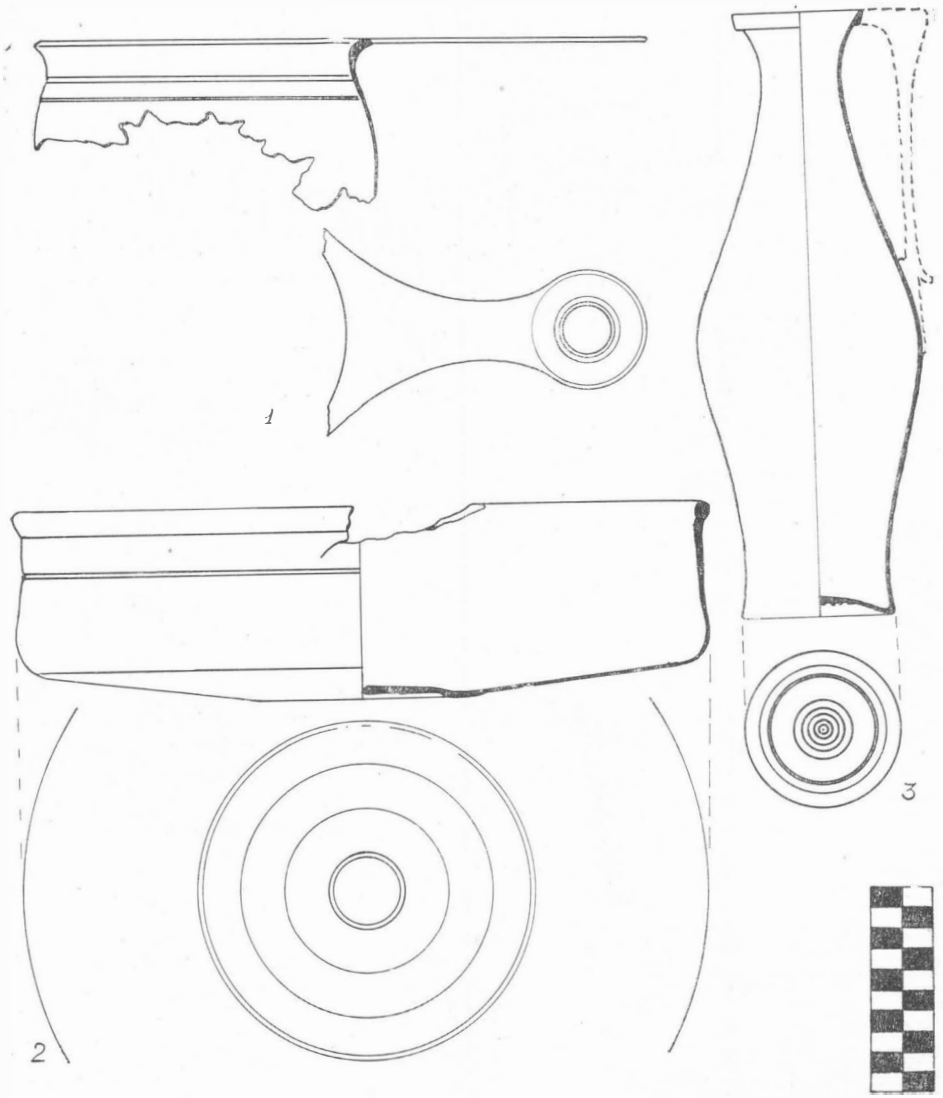

Fig. 1. 1 carafă ; 2 castron ; 3 caserolă ;

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. 1 cazerolă ; 2 carafă ; 3 castron.

https://biblioteca-digitala.ro

UN DOCUMENT INEDIT DESPRE ORAȘUL BAIA MARE

AUREL SOCOLAN

La Filiala Arhivelor statutului din Baia Mare se păstrează un document inedit, al cărui conținut atestă contractul pe care l-au avut armatele moldovene cu orașul Baia Mare, după lupta de la Baia (Moldova) din 1467.

In cursul secolului al XV-lea puține orașe din Transilvania puteau rivaliza cu Baia Mare sub raport economic — edilitar. Dezvoltarea mineritului a imprimat orașului un ritm accelerat de înflorire sau decădere în raport de gradul de exploatare al minelor. Una din epocile de înflorire a orașului a constituit-o perioada anilor 1445-1490, cînd bazinul minier băimărean ajunge în posesia lui Iancu de Hunedoara și a fiului său Mathia Corvin. Aceștia au inițiat și sprijinit intensificarea și extinderea exploatărilor miniere. Concomitent, au reorganizat vechea monetărie, care exista încă din anul 1411. Venitul minelor și al monetăriei devine tot mai însemnat.

În anul 1468 venitul minelor erariale se ridică la suma de 20.000 florini, iar monetăria din Baia Mare și încă alte două (Roșia și Sibiu) aduceau un venit de 13.000 florini anual.

Pe lîngă minerit, și legat de acesta, este impulsionată dezvoltarea meseriilor, organizate în parte în bresle. Alături de meserii, a luat un avînt deosebit și comerțul. Tîrgurile orașului erau vizitate de negustori din centrele învecinate, precum și de negustori din alte țări.

Sub raport edilitar nu cunoaștem prea multe detalii, dar din puținele știri documentare și arhitecturale transmise, se poate afirma că în oraș existau cîteva clădiri monumentale.

Asemenea clădiri erau : Biserica Sf. Ștefan, cu dimensiunile de 51×18,6m. și Turnul Ștefan ce are o înălțime de 50 m., mărturii ale arhitecturii secolelor XIV-XV. Biserica Sf. Ștefan era flancată de alte două edificii ecleziastice, iar construcțiile particulare au fost măreț și cu arhitectură aleasă. Centrul vechi al orașului pare să fi fost grandios, fapt ce se poate atesta prin resturile catacombelor păstrate. Faptul că aici și-a construit un castel Iancu de Hunedoara, ne dă dreptul să credem că avem de-a face cu un oraș în-

https://biblioteca-digitala.ro

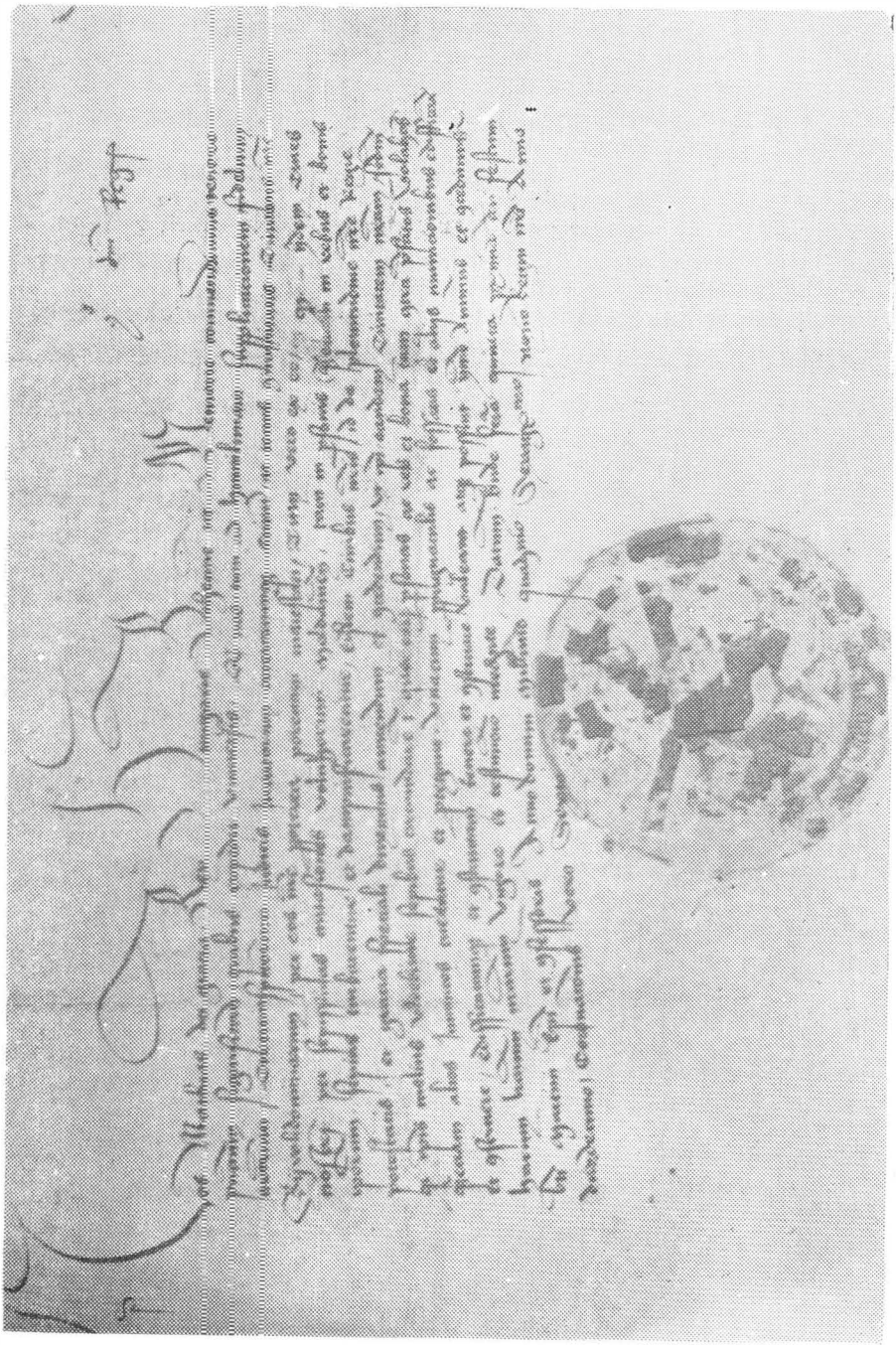

Fig. 1. — Fotocopia documentului original, emis în limba latină, la 9 noiembrie 1469.

https://biblioteca-digitala.ro

semnat din toate punctele de vedere. Orașul era vestit pe plan european pentru bogățiile minerale de aur.

Bogățiile acumulate de către cămara erarială și de către unii cetățeni din Baia Mare, au stîrnit de multe ori atacuri și incursiuni de jaf împotriva orașului, unele soldate cu grave prejudicii materiale cauzate orășenilor. Uneori aceste atacuri aveau un substrat politic, cum a fost cel organizat de Ștefan cel Mare, în urma luptei de la Baia (Moldova), din 1467.

Ostilitățile dintre Moldova și Ungaria au survenit din cauza susținerii și întreținerii lui Petre Aron, unchiul lui Ștefan cel Mare și pretendent la tronul Moldovei, de către regele Mathia. Moldovenii au făcut dese incursiuni în Transilvania spre a-l prinde pe fostul domn Petru Aron. Mathia Corvin, a intrat în Moldova cu gîndul de a-l reînscăuna pe domnul pribeag.

Campania întreprinsă în Moldova a avut însă un sfîrșit nescontat pentru rege în lupta de la Baia. Mathia scapă cu greu și grav rănit. Armata lui s-a transformat într-o ceată de fugari, care urmăreau să ajungă cît mai repede în Transilvania.

După acest dezastru militar suferit de armata regală, Ștefan cel Mare a trimis armate de pedepsire împotriva regelui, care au cutreierat Transilvania, cu scopul de a lovi direct în averea personală a lui Mathia. De aceea, au căutat să păgubească orașele regale maramureșene ; Teceu, Hust, Vișc, Cîmpulung la Tisa, Sighetu Marmației, dar mai ales domeniul personal Baia Mare, care a fost călcat și incendiat de mai multe ori.

Tulburați de aceste campanii de pedepsire întreprinse de moldoveni, care au provocat mari pierderi materiale și umane, cetățenii orașului Baia Mare apelează la regele Mathia Corvin, ca să le aprobe construirea unui zid de împrejmuire a urbei, pentru a se putea apăra de desele incursiuni ale armatelor românilor moldoveni (per sepissimas invasiones volahorum moldavien (sium), după cum ne arată textul documentului emis în anul 1469 noiembrie 9, la Buda (fig. 1).

Documentul are următorul conținut:

„Nos Mathias Dei, Grecia Rex Hungariae, Bohemiae etc. Memorie commendamus tenore, praesantium significantes quibus expedit universis, quod nos tum ad humilimam supplicacionem fidelium nostrorum circumspectorum judicis juratorum ceterorumque civium ac tocius comunitatis civitatis nostre Ryvulidominarum per eos nostre propteres peractam maiestatis[1], tum vero ex quod quia, idem cives nostri per sepissimas invasiones volahorum moldavien (sum) tam in personis quam eciam in rebus et bonis ipsorum sepius turbarentur et damphificarentur, eisdem civibus nostris, id de planitudine n(ost)re regie potestatis et gracia speciali duximus anuendum et concedendum ut ips(i) eandem civitatem nostram s(ecum)dum q(uod) ipssis melius videbitur, sepbus circumdare, i(n) que e(or)um personas ac res te bona tam contra p(re)fatos valahos guam eciam alios inimicos tueantur et

1. – Greșala copistului

https://biblioteca-digitala.ro

protegant Unacum propugnaculis ac fossatis et alüs municionibus edificare et construere, edificatamque et[2] constructam tenere et conservare valeant atque possint, ymmo anuimus et concedimus harum litterarum nostrarum vigore et testimonio mediante.

Datum Bude feria quinte proxime an(te) festum b(eat)i Martini e(pisco)pi et confessoris anno Domini millesimo quadrigentesimo sexagesimo nono, regi nostri anno duodecimo, coronacionis verosexta"[3].

* * *

Conținutul documentului în traducere:

„Noi Mathia, din grația lui Dumnezeu rege al Ungariei, Boemiei etc. Dăm de știre prin cuprinsul prezentei scrisori, aducînd la cunoștința tuturor cărora se cuvine, că atît la cererea smerită a chibzuiților juzi jurați credincioși și a celorlalți cetățeni și a întregii obști din cetatea noastră de pe Rîușorul Doamnelor, care a fost trimisă prin ei din această cauză maiestății (noastre), cît și datorită faptului că aceiași cetățeni ai noștri prin foarte desele invazii ale valahilor moldoveni sînt adesea tulburați și păgubiți atît în persoana lor cît și în lucrurile și bunurile lor, am hotărît să le încuviințăm și să le aprobăm aceloraşi cetățeni, din plenitudinea noastră regească și din deosebită grație, să împrejmuiască cetatea noastră cu întărituri — după cum lor li se va părea mai bine — în care să fie păziți și apărați ei înșiși si lucrurile și bunurile împotriva numiților valahi cît și împotriva altor dușmani; să edifice și să construiască deodată cu întăriturile și cu șanțurile și alte fortificații; cele ridicate și construite să fie în stare să poată să le stăpînească și să le păstreze, ceea ce le chiar încuviințăm și le aprobăm în temeiul și prin mijlocirea acestei scrisori a noastră.

Dată în Buda în joia cea mai apropiată înainte de sărbătoarea fericitului Martin episcopul și mărturisiorul, anul Domnului 1469, al domniei noastre al doisprezecelea, al încoronării noastre al șaselea".

* * *

Din actul prezentat reiese situația precară a fortificației orașului Baia Mare, care, din această cauză, putea fi supus cu destulă ușurință de către oști vrăjmașe, chiar puțin numeroase. In această postură este suprinsă comunitatea orașului de armata moldoveană, fapt pentru care s-a solicitat aprobarea de a se înconjura orașul cu ziduri de piatră.

Relațiile furnizate de acest document au o dublă semnificație. Prima informare se referă la existența contactului moldovean cu orașul Baia Mare, chiar dacă este de natură ostilă, și are menirea de a ne atesta legăturile

2. — Adăugat greșit de copiat, gue=et,
3. — Documentul se găsește la Filiala arhivelor statului din Baia Mare. Originalul pe hîrtie; urme de sigil în ceară roșie sub text.

https://biblioteca-digitala.ro

directe cu moldovenii. Din aceeași informație deducem existența unei dominații temporare a moldovenilor asupra orașului, care nu se poate opune, iar puterea regală nu-l poate apăra. Singura salvare a orașului este de a construi ziduri de apărare în jurul urbei. Cea de a doua semnificație constă în cunoașterea stării de fapt a orașului, care n-avea posibilitatea de a se pune la adăpost și să se apere cu eficacitate sporită, din cauza lipsei fortificațiilor. Cererile orășenilor fiind îndreptățite, ele sînt aprobate. In acest fel, orașul își construiește zidurile de apărare, ce au existat pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea. Din aceste ziduri a rămas pînă astăzi doar Turnul de Muniție, cunoscut și sub numele de Turnul Măcelarilor (fig. 2).

Cu timpul, relațiile dintre moldoveni și regele Mathia se normalizează. Ca preț al împăcării, Ștefan cel Mare este dăruit cu două cetăți transilvănene: Cetatea Ciceu și Cetatea de Baltă.

Prin stăpînirea cetății Ciceu timp de peste 100 ani de către domnii Moldovei, românii de pe aceste meleaguri au fost în raporturi directe de

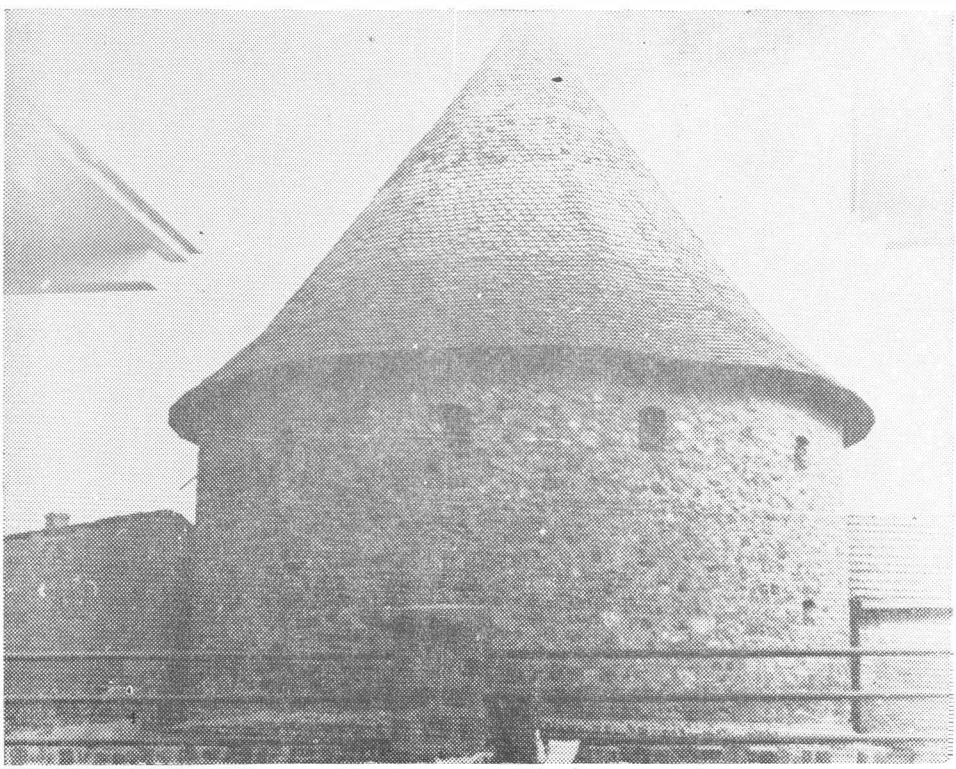

Fig. 2. — Turnul de muniție, ultima mărturie din zidul ce a împrejmuit odinioară orașul Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

natură cultural-spirituală, cu Moldova, fapt atestat și de înființarea episcopiei de Vad, dependentă de mitropolitul Sucevii. Această episcopie a avut jurisdicție asupra satelor românești, ce aparțineau de domeniul Ciceu, sau chiar în afara acestuia.

Legăturile cultural-spirituale dintre moldoveni și românii din Transilvania au continuat în permanență, contopindu-se sub toate aspectele în cursul secolului al XX-lea, prin desăvîrșirea unității naționale de la 1 decembrie 1918.

UN DOCUMENT INÉDIT CONCERNANT LA VILLE DE BAIA MARE

— Résumé —

À la Filiale des Archives d'Etat de Baia Mare on garde un acte inédit, dont le contenu se rapporte à un contacte que les armées de Moldavie ont eu avec la ville de Baia Mare entre 1467—1469.

Par suite des hostilités de cette periode, des habitants de la ville de Baia Mare demandent au roi Mathia la permission d'entourer la ville avec des murailles, demande que le roi approuve par l'acte émis le 9 novembre 1469.

Par cet acte on approuve aux citoyens d'entourer la ville avec des murailles et différentes fortifications. Ils justifient qu'ils ont été troublés et endommagés par les trés fréquentes invasions des valaques de Moldavie. Le document prévoit le remplacement de l'ancien systéme défensif de la ville par la construction d'un nouveanu systéme avec des murailles de pierre. Sur le systéme annulaire de ces murs, on a relevé, ca et là, des puissant bastions avec des parapets.

https://biblioteca-digitala.ro

DOCUMENTE INEDITE REFERITOARE LA PINTEA VITEAZUL ÎN ARHIVELE MARAMUREȘENE

COLOMAN OSZÓCZKI

Numele vestitului haiduc Pintea Viteazul a fost deseori cîntat de-a lungul secolelor în doinele și baladele create pe teritoriul județelor Maramureș, Satu Mare, Bistrița și Cluj, unde și astăzi multe locuri toponimice poartă numele lui.

In amintirea populației de pe aceste teritorii, este și astăzi vie figura lui și luptele duse de haiduci împotriva exploatatorilor, iar în memoria oamenilor el apare nu odată ca un personaj fantastic, cu calități supraomenești.

Dincolo de lumea basmelor și a baladelor însă, arhivele celor patru județe au păstrat în documente, bogate știri istorice din care se creionează persoana haiducului Pintea Grigore, supranumit Viteazul, originar din localitatea Măgoaja (Hollómező), din județul Cluj.

Teritoriul județului Maramureș este relativ de vreme ocupat de armatele austriece ale generalului Veterani, încă din anul 1685[1]. Din cauza abuzurilor armatei austriece și a obligațiilor sporite față de stăpînii feudali, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, situația economică și socială a țăranilor de pe aceste teritorii devine din ce în ce mai insuportabilă.

Astfel, nu este întîmplător faptul că în această perioadă chiar pe aceste teritorii se nasc haiduci renumiți ca Pintea, Costin Ieremia și Kis Albert, care au condus lupta iobagilor români, maghiari, ucraineni și de alte naționalități împotriva exploatatorilor comuni.

Exploatarea cruntă a îndemnat pe mulți țărani săraci să ia drumul codrului, să se stringă în jurul celor mai isteți și mai curajoși, să prade

1. A Magyari, **A parasztsàg helyzete, Habsburg ellenes és antifeudalis harco a XVII. szàzad fordulójàn Màramaros tartomànyban (Situația țărănimii, lupta antifeudală și anti habsburgică la răscrucea sec. al XVII-lea în regiunea Maramureș)** în **Stud. Univ. B.B.**, Series IV, fasciculus 1 1951, p. 37

https://biblioteca-digitala.ro

și să se răzbune crunt pe asupritorii direcți ai mulțimii năpăstuite, să prade pe cei bogați și să împartă prada cu cei în suferință[2].

În documentele vremii găsim numeroase date care ne vorbesc despre diferitele forme ale luptei țăranilor împotriva exploatatorilor, printre care amintim nesupunerea la lucru, fuga, haiducia etc.

Haiducia apare ca formă a luptei populare împotriva exploatării feudale și austriece, desigur cu caracter local, a cărei putere de lovire în clasa stăpînitoare, spirit de sacrificiu și eroism popular nu au atins nivelul răscoalelor țărănești[3].

În ultimul deceniu al secolului al XVII-lea documentele care ne relatează despre lupta dusă de haiduci pe teritoriul județului Maramureș se înmulțesc.

După știrile istorice de care avem cunoștință, Pintea și haiducii lui sînt semnalați prima dată în anul 1694 în ținutul Baia Sprie[4], iar în documentele aflate la Filiala Arhivelor Statului Maramureș, în anul 1695.

Într-o scrisoare adresată județului orașului Baia Mare, Nicolae Bethlen, unul dintre reprezentanții aristocrației ardelene, vorbește despre atacul săvîrșit de către haiduci împotriva comerciantilor greci în munții Maramureșului. După cum se precizează în acest document, în lupte au căzut 5 haiduci din cei 35, iar alții au fost răniți.

În încheierea scrisorii se ordonă județului să-l informeze dacă spițerii din Baia Mare au vindecat vreun haiduc din cei răniți și să cerceteze din ce localitate sînt[5].

Din documentele vremii cunoaștem că lupta haiducilor a fost larg sprijinită de locuitorii satelor din județul Maramureș. În anul 1697, august 14, retragerea lor spre Lăpuș, unde speră la ajutorul populației, menționînd conducerea comitatului Maramureș face cunoscută comitelui din Solnoc-Dobîca acțiunea de urmărire a haiducilor de pe teritoriul comitatului și totodată că și în comitatul Maramureș haiducii sînt sprijiniți de populația localităților Mara (Krácsfalva) și Hoteni (Hotinka) din fosta plasă Șugatag[6].

În anul 1699 lupta și atacurile haiducilor devin din ce în ce mai „periculcase", astfel încît căpitanul cetății Sătmarului, Fredericus comes a Löwenburg, se ocupă personal cu prinderea și persecutarea haiducilor. În acest an și Consiliul de război din Viena[7] cunoaște lupta dusă de Pintea și haiducii lui pe aceste meleaguri, iar în anul 1701, după cum rezultă din documentele mai jos prezentate, împăratul Leopold I promite pentru capul lui Pintea 500 de taleri imperiali, fapt care demonstrează teama autorităților imperiale față de atacurile tot mai insistente la care erau supuse din partea haiducilor.

2. L. Patachi, **Căpitani de cete militare și haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea,** în **Studii și articole de istorie,** II /1957, p. 137.
3. **Ibidem**
4. A. Szmik, **Adalékok Felsőbánya monográfiájához (Contribuții la monografia Baia Sprie),** Budapesta 1900. pp. 392, 398
5. Filiala Arhivelor Statului Maramureș, **Fond Primăria orașului Baia Mare,** anul 1695, fasc. 1, nr. 35.
6. Idem, **Fond Prefectura județului Maramureș,** Protocollum IX, 1697–1704, o.l.
7. Idem, **Fond Primăria orașului Baia Mare,** anul 1699, fasc. I, nr. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

În primăvara anului 1703, concomitent cu răscoala iobagilor din părțile de sus ale Tisei, condusă de căpitanii curuți, Esze Tamás și Kis Albert, se intensifică atacul haiducilor lui Pintea în munții Maramureșului în așa măsură încît guberniul trimite severe instrucțiuni pentru împiedicarea luptei acestora[8].

În momentul în care izbucnește răscoala condusă de Francisc Rákóczi II Pintea și haiducii lui sprijină această luptă, sperînd în încetarea inegalității sociale și probabil, pentru a-și arăta fidelitatea față de principe, au încercat să ocupe cu forța orașul Baia Mare. Desiaur că documentul din 14 august 1703, în care se descrie moartea vestitului haiduc, va prezenta pentru cercetători lucruri interesante, care eventual pot elucida controversele în jurul morții sale.

Haiducii au continuat lupta și după moartea lui Pintea, numele lui fiind purtat de mulți conducători ai acestora, pînă pe la mijlocul secolului al XIX-lea.

Nu trebuia să ne surprindă faptul că în aceste documente haducii sînt numiți „latrones", „praedones", „malefactores", în limba latină sau „tolvajok". „rablók" și „Rauber" în limba maghiară și germană, deoarece în ochii membrilor clasei stăpînitoare, ei au constituit un real pericol.

Prin articolul de față desigur nu analizăm situația social-economică a vremii, și nici lupta, în ansamblu dusă de haiduci. Prin aceste documente inedite venim doar în ajutorul cercetătorilor și a celor pasionați de istoria poporului nostru, care vor să cunoască amănunțit conținutul lor.

* * *

Document I.

Generose Prudens ac Cir(cumspe)cti
D(omi)ni D(omi)ne ob(servandi)ssi(mi).

Salutem ac Serviticr(um) paratissimor(um) commenda(ti)onem, Isten sok jókkal állgya keg(yelme)tek kivánnyuk. Mostan sietséggel érkezék hozzánk Máramorosbúl Iura Ionás nevü szolga biro(n)k levele, ki irja hogy a tolvajok Lengyelország széléb(en) Rhona nevö Castéllyt felvertenek benne nro 250 embereket levágtak és 150 ló tereh kincset és jószágot fel raktanak, és jutottak az máramarosi bérczek alá, s által is jöttenek, mostan az Butfalusi hegyekb(en) vadnak, Máramaros fel keölt utánnok vagyon, izentek hogy innenis mennének fegyveresek eleikb(en), talán Isten kézbe adná öket. Azért. ur(am) kea(ye)l(me)d közölvén commendans uramnál az hirt mennél jobb(an) alkalmastassa keg(ye)l(me)d eő keg(ye)lmével ez dolgot.

In reliquo Isten oltalma legyen keg(ye)l(me)-den Datum raptim Felseő Bánya. Die 21 july-Anno D(omi)ni 1698.

Prae(di)cta eiusdem D(o)minis D(omini) V(est)ra. Bene Voles

8. A. Magyari **op. cit.**, p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro

P.S. Com(m)endans ur(am), hogy kővári Commendans u(rama)t is postán ezen dolog felől tudosicsa, itimállya keg(yelme)dt.

Ad servisendum paratiss(imum) Iudex Oppidi Felseö Bánya.

Filiala Arhivelor Statului Maramureș.
Fond Primăria orașului Baia Mare,
Anul 1698 iulie 21, fasc. 1, nr. 24.
Original, limba maghiară, sigiliu timbrat.

Traducere :

Salutăm nemărginita amabilitatea dvs.

Dorim ca Dumnezeu să vă binecuvînteze. Acum a sosit cu multă grabă din Maramureș scrisoarea pretorului Jura Ionas, care ne înștiințează că „tîlharii" au atacat castelul Rona de la marginea Poloniei, unde au decapitat 250 de oameni și au încărcat bunuri și comori, povară a 150 de cai, ajungînd la poalele munților maramureșeni, peste care au și trecut și acum sînt în munții Budeștiului; maramureșenii sînt în urmele lor și vă roagă ca și din partea dumneavoastră să-i întîmpine oameni inarmați, poate Dumnezeu ne ajută să-i prindem. De aceea domnia dvs., înștiințîndu-l pe domnul comandant despre aceasta veste în așa fel încît să pună în aplicare dorința noastră. Dumnezeu să vă ocrotească, Data urgentă, din Baia Sprie 21 iulie 1698.

P.S. Dvs. să interveniți la domnul comandant ca să înștiințeze prin poștă pe comandantul din Chioar despre această știre. űű

* * *

Document II. Interogatoria.

1. Ob Deponens wisse, gesehen oder gehöret habe dass Simon Pintye mit sambt sein(en) Gesellen bloss aus freyn willen, oder gezurüngener weis die Gnade angenchm(en) ob Er eine ander gelegenheit sich zu Salviren beftreyn oder durch, die Plucht durch, zu komm(en), oder auf ander weis und sorge gehabt, solle bekenn(en).

2. Ob Er wisse, gehöret oder gesehe habe, als der Pintye aus den Wäldern erschienen, wass selber vor Kleyder und Gewehre gehabt, oder aber ohne Kleyder zur zeit der Comparation gewesen seye.

3. Ob Deponens wisse, gesehe oder gehöret habe als diese Leuthe hier in Szathmar auf dem Marchte Brandtwein in dem Weinschenken aber wein getruncken und gesteigert mit wass vor Münze, în Current, Gold oder Thaler sie die weinschenke ausgezahlet.

4. Ob Deponens wisse etc. dass sie V. G. vor den ersten Arrest oder gefänglich Naft=nehmung herein gekomm(en) mit vass vor Kleydern und Gewehre ; ob selbige kostbahrer als die ersteren gewesen, oder aber in den selbe Kleydern herein gekomm(en), welche sie vorher gehabt, hier aber in

https://biblioteca-digitala.ro

Szathmar wass vor Kleyder sie sich machen lassen und welcher Schneider die selben gemachet.

5. Ob Deponens wisse etc ; so lange sie als begnadigte oder aber nach der Gnade in den Comitate heraus gegangen wie sie sich verhalten, wass schaden und ungelegenheiten sie in den Dörpfen verursachet, und ob sie nicht mit ander Räubern Corespondiret.

6. Ob Deponens wisse etc. wass vor güther und sachen sie unter der zeit nach der gnade verkaufet, und verschenket haben dasselbige wann und wie viel.

7. Ob Deponens gehöret etc. dass sie die Leuthe ausgeraubet hätten oder Geldt und dergleichen erpresset, wo solches geschenken, und ob es nach der Gnade als sie in den Comitat heraus gegangen.

8. Ob Deponens, an ihren Hönden gesehen bey diesen Leuthen hier mit kosstbahren Edelgestein gezirte kamen, wenn sie sache gegeben oder geschencket. und unter vesse Potestet selbige gegenwertig seyn.

9. Ob Deponens gesehe etc. als der Pintyhe mit sein(en) Gesellen herein kommen bey den selbigen Tuch, Gulden-und Silbern faden oder Scofium genant gesehen ; waan er gesehen Tuch bey ihm, was farbe das selbe, wie viel, und wenn es anvertrauet seye.

10. Ob Deponens gehöret etc. dass als diese Leuthe die Gnade anzunehm(e)m herein kommen verbothen seyn worden, dass diese Leuthe keine Rauber solten heissen.

11. Ob Deponens wisse etc. dass dieselben hier jemand(en) Gold oder Thaler zu ver wechseln gegeben, wann sie es ver vechslet. wenn sie selbige zu ver wechslen gegeben, und in welchen Jahre sie geschlagen werden.

12. Ob Deponens gewiss visse etc. dass diese Leuthe nur gewehr, Sebel und Pallasch auch Röhre gekauft was vor welche es gewesen und in was Münze sie es bezahlet haben, in gold oder Thalern.

Pe verso :
1700. 20-a februarie.

Comes a Lőwenburg petit vincula seu compedes în quibus Praedones Szathmarium deducti. . · ibi reliqui donec ii Co(mi)t(a)tui resignati fuerint p(er)manent(a) q(ue) cuntos esse circa institutam a G(ene)roris inquisitionem. Adnectuntur demum certa puncta circa factu(rum) Praedonum aggratiutor(um).

Filiala Arhivelor Statului Maramureș.
Fond Primăria orașului Baia Mare.
Anul 1700 februarie 20, fasc. I. nr. 3.
Transumpt, limba germană.

Traducere :

1. Dacă martorul știe, a văzut sau a auzit, să recunoască, dacă Simion Pintea împreună cu tovarășii săi a acceptat grațierea din bună-voie sau silit ; sau dacă a avut o altă posibilitate de a se elibera, a se salva, a fugi ; sau dacă a avut un alt plan ?

https://biblioteca-digitala.ro

2. Dacă el știe, a auzit sau l-a văzut pe Pintea apărînd din pădure — în ce fel de îmbrăcăminte și arme, sau dacă n-a fost înarmat (îmbrăcat) în momentul întîlnirii ?

3. Dacă martorul știe, a văzut sau a auzit cînd acești oameni aici la Satu Mare, în tîrg, au băut țuică sau vin la cîrciumă și la tocmeală cu ce fel de monedă au plătit vinul turnat ; cu curant, aur sau taleri ?

4. Dacă martorul știe despre intrarea V.S. (sus-numiților lor în oraș), înainte de primul arest, în ce fel de haine erau, cu ce au fost înarmați, dacă acestea (hainele) erau mai valoroase decît cele din urmă, iar aici, la Satu Mare ce fel de haine au comandat și la care croitor le-au făcut?

5. Dacă martorul știe despre comportarea lor în județ în timp ce au fost grațiați, sau după gratiere; ce fel de pagube și neplăceri au săvîrșit în sate și dacă cumva au colaborat cu alți „tîlhari".

6. Dacă martorul știe ce fel de bunuri și obiecte au vîndut sau au dăruit, după grațiere, cînd și cîte?

7. Dacă martorul știe etc. despre jefuirea oamenilor de către ei, dacă prin șantaj au stors bani și alte bunuri de la ei, unde s-a întîmplat așa ceva și dacă s-a întîmplat după grațierea lor, cînd au ieșit în județ?

8. Dacă martorul știe că mîinile acestor oameni au fost împodobite cu bijuterii, cui au dăruit asemenea bunuri și cine-i protejează în momentul de față?

9. Dacă martorul a auzit etc. despre intrarea (în oraș) a lui Pintea și oamenilor săi, dacă a văzut la ei postav, ață de aur și argint și scoifuri, postavul ce culoare a avut si ce cantitate și cui le-au încredințat ?

10. Dacă martorul a auzit că în momentul intrării lor (în oraș), venind pentru grațiere s-a interzis ca acești oameni să fie numiți „tîlhari".

11. Dacă martorul știe etc. că numitii au dat aici cuiva aur sau taleri pentru schimb — cui le-au dat și ce fel de aur sau taleri au fost aceștia și în ce an au fost bătuți?

12. Dacă martorul știe sigur că acești oameni au cumpărat numai arme: săbii, spade și pistoale, ce fel de arme au fost și cu ce fel de monede le-au plătit, în aur sau taleri?

Pe verso :

Comitele Löwemburg pretinde închisoare sau pedepse prin care „tîlhari"din Sătmar adus la. . . să rămînă acolo pînă ce aceștia vor fi aduși în fata instanței din comitat, și să fie ținuți acolo pînă ce se hotărește modalitatea interogării, acestora. Să se anexeze în sfîrsit toate punctele sigure aproximativ stabilite pe baza săvîrșirii faptelor „tîlharilor".

Document III.

Leopoldus Dei gratia electus Romanor(um) Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae q(ue)Rex.

R(ever)endi, Honorabiles, Sp(ecta)b(i)les ac Magnifici, Egregy item et Nobiles, Fideles nobis dilecty. Postea quam famosus ille Predo nomine

https://biblioteca-digitala.ro

Pintye e(t) Custodia Military Comitatui traditus, sive in curia vigilum sive alio quovis modo cvasisset, nova jam moliri dicitur facinora, et fortiori, quam antehac manu, Regionem Trans Tybiscanam vel maxime in Partibus Maramarossiensibus, Zatthmariensibus, et Bihariensibus pervagatur, unde metus et ruina istius Populi inmuineret.

Ad reprimendos itaq(ue) ejusdem Pintye, ac ipsius Asseclaru(m) ausus, Populi vero quietem, et tranquillitatem procurandam, non solum(m)odo eundem Pintye publice proscribendum, et ubiq(ue) persequendum esse, verum etiam statutu(m) Quingentor(um) Imperialium Praemium, Ei qui dictum Pintye viwum, aut mortuum tradiderit pendendum, praeter alios consuetos modos per valachicos quoq(ue) sacerdotes i suggesta et Cathedris proclamandum et divulgandum benigne decrewimus.

Quapropter vobis hisce firmiter com(m)ittimus et mandamus, quatemis acceptis praesentibus, iuxta dictamen Legum Patriae, omni conatu, et dum op (us) esset Germanico etiam n(ost)ro assumpto Milite, dictum Praedonem et eius Asseclas ubiq(ue) persequi, Capi, et semet deffendentes etiam occidi statutumq(ue) per Majestatem n(ost)ram Quingentor(um) Talleroru(m) Praemium, Ei qui dictum Pintye ut praemissum ést vivum, aut mortuum tradiderit exolvendum ubiq(ue) prae declarato modo promulgari facere debeatis et teneamini, Mandata enim jam data sunt Camerae n(ost)rae Scepusiensi prout et Thesaurariatui Transylvanico, ut indicator Authore necis, aut captivitatis dicto Praedoni Pintye inflictae, promissum enumeret Quingentorum Imperialium Praemium. Gratia in reliquo n(ost)ra Caesareo, Regia vobis benigne propensi manet.

Datum in Civitate n(ost)ra Vienna Austriae, die vigesima tertia Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo Septingentesimo Primo.

Leopoldus

Ladislaus Mátyássovsky
Ep(isco)pus Nittnensis.
Franciscus Somogy

Filiala Arhivelor Statului Maramureș.
Fond Prefectura județului Maramureș.
Anul 1701, fasc. I. nr. 3.
Oroginal, limba latină, sigiliu-timbrat.

Traducere :

Leopold din mila lui Dumnezeu împărat ales al romanilor, veșnic divin și al Germaniei, Ungariei și Bohemiei.

Nobililor stimați, onorați, respectabili și măreți, de asemenea deosebiți, credincioși si iubitori față de noi. După ce acel faimos „tîlhar" pe nume Pintea predat pazei militare a Comitatului sau în grija străjii, sau într-un alt fel cercetat deja, se zice că a făcut o nouă ispravă, una și mai (puternică) mare decît cea făcută mai înainte în ținutul Transtibiscan, sau într-o măsură foarte mare în părțile Maramureșene, Sătmărene și Bihorene este cunoscut, unde contribuie la înfricoșarea și distrugerea acestui popor.

Și în felul acesta pentru prinderea aceluiași Pintea și a însoțitorilor lui,

https://biblioteca-digitala.ro

cine are curaj pentru a redobîndi într-adevăr liniștea și pacea poporului, nu numai pentru a-l dezvălui pe acest Pintea ci și pe unde a fost zărit, cu siguranță i se oferă o răsplată imperială de o valoare de 500 taleri, aceluia care îl predă pe zisul Pintea, viu sau mort, trebuie răsplătit pe lîngă celelalte obiceiuri prin părțile valahice chiar și preoții trebuie să proclame aceste sugestii prin biserici, și noi hotărîm cu bunăvoie că acest lucru trebuie răspîndit.

Din această cauză noi vă împuternicim prin aceasta scrisoare și vă poruncim în moment ce le preluați acestea, după obiceurile legii patriei să încercați tot posibilul și, precum este nevoie după obiceiul nostru militar german, prezisul „tîlhar" și pe însoțitorii acestuia oriunde îi aflați sau întîlniți, prindeți-i și în caz dacă se vor apăra, ucideți-i chiar, prin hotărîrea majestății noastre... și 500 de taleri premiu să fie achitat aceluia care pe zisul Pintea, precum este anunțat, îl predă viu sau mort, peste tot trebuie declarat sau răspîndit (acest lucru), trebuie să faceți și să vă temeți, căci deja poruncite și ordonate sînt unităților noastre din Spis (Szepes R.S.C.) precum și Tezaurariatul Transilvănean că, după ce a fost indicat făptașul omorului sau al prinderii zisului „tîlhar" Pintea, imediat suma promisă de 500 taleri imperiali să-i fie achitată.

În continuare vă rămîne vouă recunoștința noastră imperială și regească cu bunăvoință.

Dată în orașul nostru Viena a Austriei în ziua de 23 a lunii aprilie 1701.

* * *

Document IV.

1703. Die 14 Aug(usti). In g(e)n(e)rali Congrega(ti)one Incl(iti) Sen(atus) et Comm(ita)tis conclus(ione).

1. Máramarosban Szigethen lèvö feö kapitánnya az kuruczok(na)k Majos János két izbe(n)ir levelet az N(eme)s Tanács(na)k, elsöben kéri és inti az N(emes) Várost az engedelemre; másodszor penig keménye(n) parancsol két rendbeli levelébe(n); hogy 3 vagy 4 tona puska port, tizennyolcz sing, angliai postot, száz tallért, onat, töltést, mennél többet Zászlónak való bagaziat küldgyön az Város élete, jószága el vesztése, és Feleségeik(nek)s-gyermekeinek fegyverre való hányattatása, és Birok(nak)s-Tanács(na)k fel karoztatása alatt; iollehet Szigetröl Majos úr uttvát más felé vötte s bántódása az Városnak miatta nem esett, de más rendbeli kuruczok Sig(nant)ur Békéssy András, Lantos János. Balla Urszulv Hadnagyck. két Zászlóval, és amaz régi hires Tolvay Hollómezey Pintye úr, heted vagy 8 csad magával, ki ekkor az Méltós(ágos) Fejedelem Felsső Vadászi Rákóczi Ferencz k(e)g(ye)l(me)s urunk. Gra(tidi)at más ember által sollicitàlta és egynéhány Gyalogos az Vórchoz es alá estve felé sebessen jövén. a Magyar kapu eleibe(n) álvá(n) octenter urgealák s-kévánák hogy a Várost adayák fel az Méltós(ágos) Fejedelem számára, és sok beszédek után mind ök, mind az Város részéről

https://biblioteca-digitala.ro

arra hajlotta(na)k, hogy akkor estvé(ne)k ideje lévén mind két részről Zállogot adván egymásnak végeznének sub bonis modis az kévánság és az Városnak meg maradása iránt; a mint hogy akkor estve az Zállogok invicem be jövén s-kimenvén reggel mind az Város részéről mind a kuruczok iránt arra hajlottanak, hogy embere által az Nemes Város a Mélt(óságos) Fejedelmet meg találllya mely végezésbe(n) minnyájja(n) acquietálvá(n), étellel itallal gazdálkodvá(n), sőt szekeren kenyeret, hust átalagba(n) bort vivén az Várcsról a kuruczok(na)k; nem tudatik mitől viseltetvén a hust kenyeret széllyel hányvá(n), a boros átalag(na)k, fenekét kiverték és a kapura nagy dühösséggel jövén, a külsső kaput be vágták,közöttök fő és elsső lévén az meg emlitett Pintye magais vágta a kaput az Városban lévő kurucz Zállogok s Hadnagyok sok rendbeli tilalmazások ellen; azért az kurucz Zállogok nógatásából midön már kétszeri lövéseket el szenvedtek volna a lakossok puskázáshoz kénszerittettek nyúlni és a puskázás közbe(n) az meg mondott Pintye meg lövettetett mivel ö az ország uttyá(n) sok ártatla(n) vért ontott, ö nekys vére az ország uttyába(n) az kapu előtt ki ontotot teste penig mint gonosztevőnek tisztesség nélkül az Várdombon belül az keritésen el temettettett.

Filiala Arhivelor Statului Maramureș.
Fond Primăria orașului Baia Mare.
Protocollum V ab anno 1701 usque 1715 inclusive, anul 1703, p. 20—21.
Original, limba maghiară.

Traducere :

1703 august 14. Concluziile ședinței generale Senatoriale a Comitatului.

Ioan Majos, căpitanul șef al curuților din Sighetul Marmației, trimite de două ori scrisori (Consiliului nobil) magistratului orașului, prima oară solicită supunerea „Orașului nobil" și-l amenință, în al doilea rînd ordonă hotărît ca pentru salvarea orașului, ale bunurilor lui, pentru (scăparea) soțiilor și copiilor, pentru a-i cruța pe magistrat și jurați de a-i trage în țepi și de a-i împușca — să trimită: 3 sau 4 tone praf de pușcă, 18 sing, postav englezesc, 100 de taleri, staniu, cartuse, și cît mai mult material pentru steaguri; deși domnul Majos de la Sighet și-a luat drumul în altă direcție și din cauza lui orașul n-a avut de suferit; au sosit însă la marginea orașului, înaintea porții Maghiare (poarta sud-vestică a orașului) alți curuți: locotenenții Andrei Békéssy, Ioan Lantos, Ursu Balla cu două companii, precum și acel vechi și vestit „tîlhar" domnul Pintea din Hollomező (Magcaja) cu vre-o 7 sau 8 de ai lui care, în această vreme, prin alți oameni și-a solicitat încrederea excelenței sale Principele Francisc Rákóczi din Felső Vadász, precum si cîtiva pedestrasi — care cer ca orașul să i se supună excelenței sale Principelui — după multe tocmeli, fiind seară, au căzut de acord atît ei cît și cei din partea orașului ca din amîndouă părțile să se schimbe ostateci drept chezășie pentru satisfacerea cerințelor cît și pentru nevătămarea orașului ; și pentru că în aceea seară s-au schimbat reciproc ostateci dimineața atît cei din partea orașului cît și curuții au ajuns

https://biblioteca-digitala.ro

la înțelegerea ca orașul, prin solul său să-l găsească pe Excelența Sa Principele, înțelegere care a fost acceptată de toți; cei din oraș au oferit curuților hrană și băutură și pe de-asupra în căruțe pîine, carne și în butoiașe vin; nu se știe din ce cauza carnea și pîinea au fost aruncate, butoiașele cu vin sparte – și porțile (orașului) cu multă îndîrjire atacate, poarta exterioară a fost spartă ; printre ei primul și cel mai însemnat a fost sus amintitul Pintea, care el însuși a luat parte la atacul portii, cu toată intervenția repetată a curuților ostateci și a locotenenților din oraș. După ce locuitorii au suferit două atacuri, la insistențele ostatecilor au fost „nevoiți" să pună mîna pe arme și în timpul atacului amintitul Pintea a fost împușcat; pentru că el a vărsat mult sînge nevinovat pe drumurile țării și sîngele lui s-a vărsat la marginea drumului în fața porții, iar trupul lui a fost înmormîntat, fără cinste lîngă zidul cetății, în interior.

* * *

Document V

Perillustres ac G(ene)rosi Prudentes item et circumspecti D(omi)ni mihi ob(servandi)ssimi.

Sub dato 13 p(re)sentis költ k(e)a(ye)llemetek levelét melyben informál, hogy k(e)g(ye)l metek böcsületes és érdemes birája bányásza Miszt Tót Falusi bányáiában menö alkalmatosságával az hegyeken s völgyeken mint egy 14 fel fegyverkezet Tolvaiokat látot volna el vettem igen kedvessen és noha immár mind azon völgyekre és hegyekre való szorgalmatos vigyázás iránt vagjon dispozitio, hogy valamiként aféle kóborlót találnak azonnal megh fogiák, mind azon által továb recomendálom és kedvessen veszem ha az illyeténekrül maga informátioját transmittálni nem fogia sainálni. His cupio p(re)titulatas D(omi)na(ti)ones V(est)ras diu ad vota sua Foeliciter vivere permanendo.

Preatitulatar(um) D(omi)na(ti)orum V(est)rar(um).
Posony 30 may 1724

Servus Paratimus
Alexander Comes Károly
L. R. Civitatis Nagybánya

Filiala Arhivelor Statului Maramureș.
Fond, Primăria orașului Baia Mare.
Anul 1724 mai 30, fasc. 1 nr. 20.
Original, limba maghiară, pecete aplicată.

Traducere :

Prezenta dumneavoastră scrisoare datată în 13, în care mă informați, că onorabilul și demnul dvs. primar, minier, cu ocaziunea deplasării lui în minele sale din Tăuții Măgherăuș, în munți și văi, ar fi văzut cam 14 „tîlhari" înarmați – m-a bucurat foarte mult; cu toate că deja există dispoziținne

https://biblioteca-digitala.ro

că în caz de se găsesc asemenea „vagabonzi" să-i prindă imediat – vă recomand și pe mai departe și m-ar bucura dacă nu ați cunoaște oboseala să-mi mai transmiteți asemenea informațiuni.

Vă doresc mult stimați domni multă fericire și viață lungă.

Bratislava 30 mai 1724. Alexander Comes Károlyi

* * *

Din mulțimea actelor aflate în păstrarea Filialei Arhivelor Statului Maramureș, am prezentat cele mai semnificative documente, care reflectă și atestă lupta dusă de Pintea Viteazul și haiducii lui, din nordul Transilvaniei, pentru încetarea inegalității sociale.

DOCUMENTE IN BEZUG AUF PINTEA GRIGORE, DIE NICHT VERÖFFENTLICHT WURDEN

– Zusammenfasung –

In diesem Artikel stellt der Autor im original und übersetzung 5 bedeutende Dokumente vor, die sich im Archiv der Staatsarchiv-filiale Maramureș befinden.

Sie attestieren und reflektieren, die von dem berühmten Pintea Grigore (Beiname Pintea der Tapfern) und von seinen Freischärler geführten Kämpfe, gegen den Missbrauch der österreichischen Armer und gegen die Feudalherren aus dem Komitat Maramureș.

Das erste von dem Autor vorgestellte Dokument stammt aus dem Jahre 1698 (Juli 21) und attestiert den Angriff der Freischärler gegen das Rona schloss an der polnischen Grenze. Wie am dem Dokument des Jahres 1700 (Februar 20) hervorgeht führte der Hauptmann der Burg Satu Mare Fredericus comes a Löwemburg selbst den Kampf gegen die Freischärler, aber am 23 April 1701 ist Kaiser Leopold I gezwungen 500 Taler für die Gefangennahme Pinteas zu versprechen.

Als, der von Franz Rákoczi II geführte Aufstand ausbrach, unterstützten Pintea und seine Freischärler diesen Befreiungskampf hoffend, dass die soziale ungleickeit aufhört.

In diesem, für die Eroberung der Stadt Baia Mare geführten Kampf, starb der Berühmte Freischärler Pintea, dessen lebendige Figur auch heute in der Erinnerung der Bevölkerung dieses Gebietes lebt.

https://biblioteca-digitala.ro

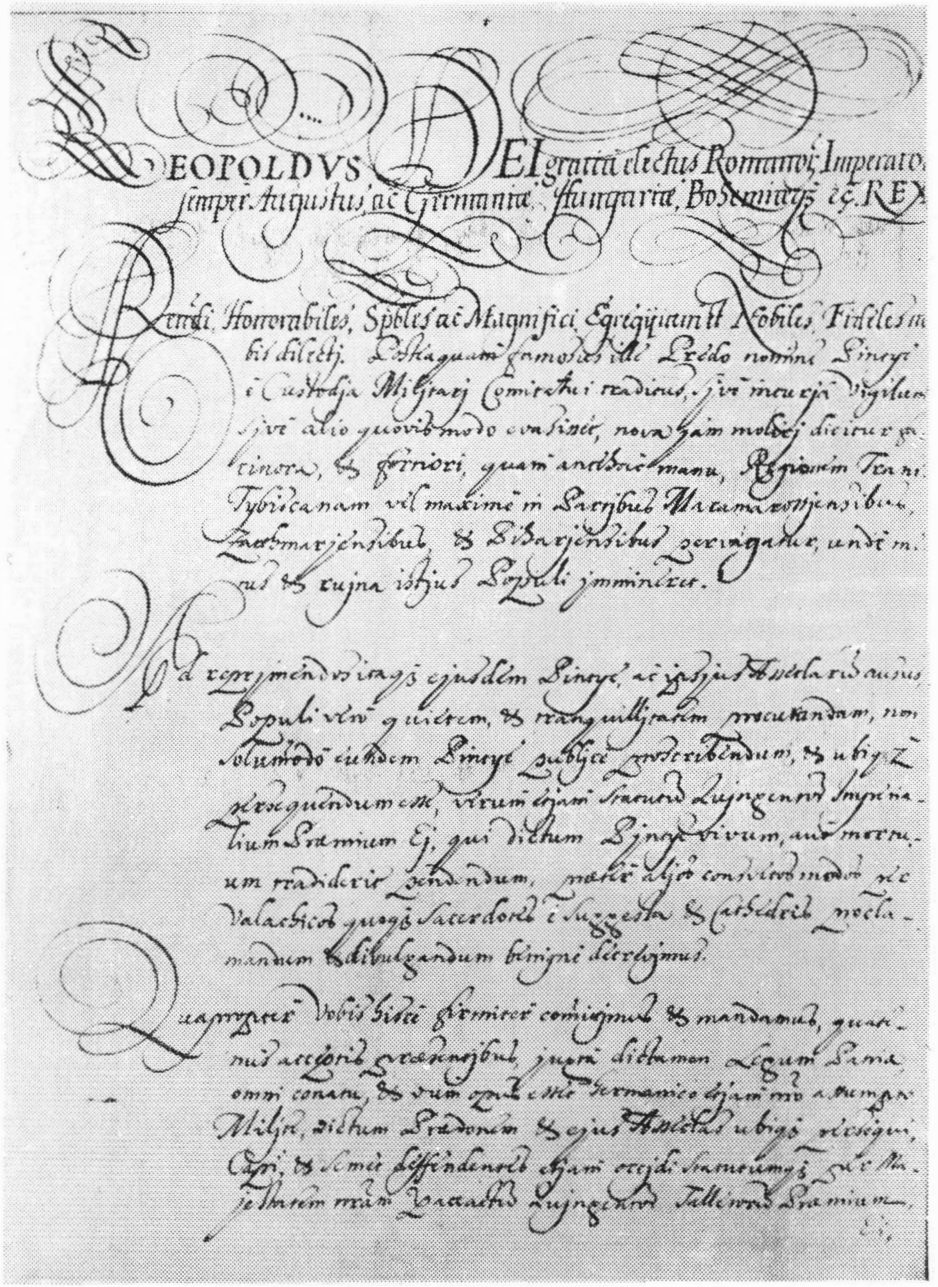

Fig. 1. — Fotocopia documentului din 23 aprilie 1701, p. I.

https://biblioteca-digitala.ro

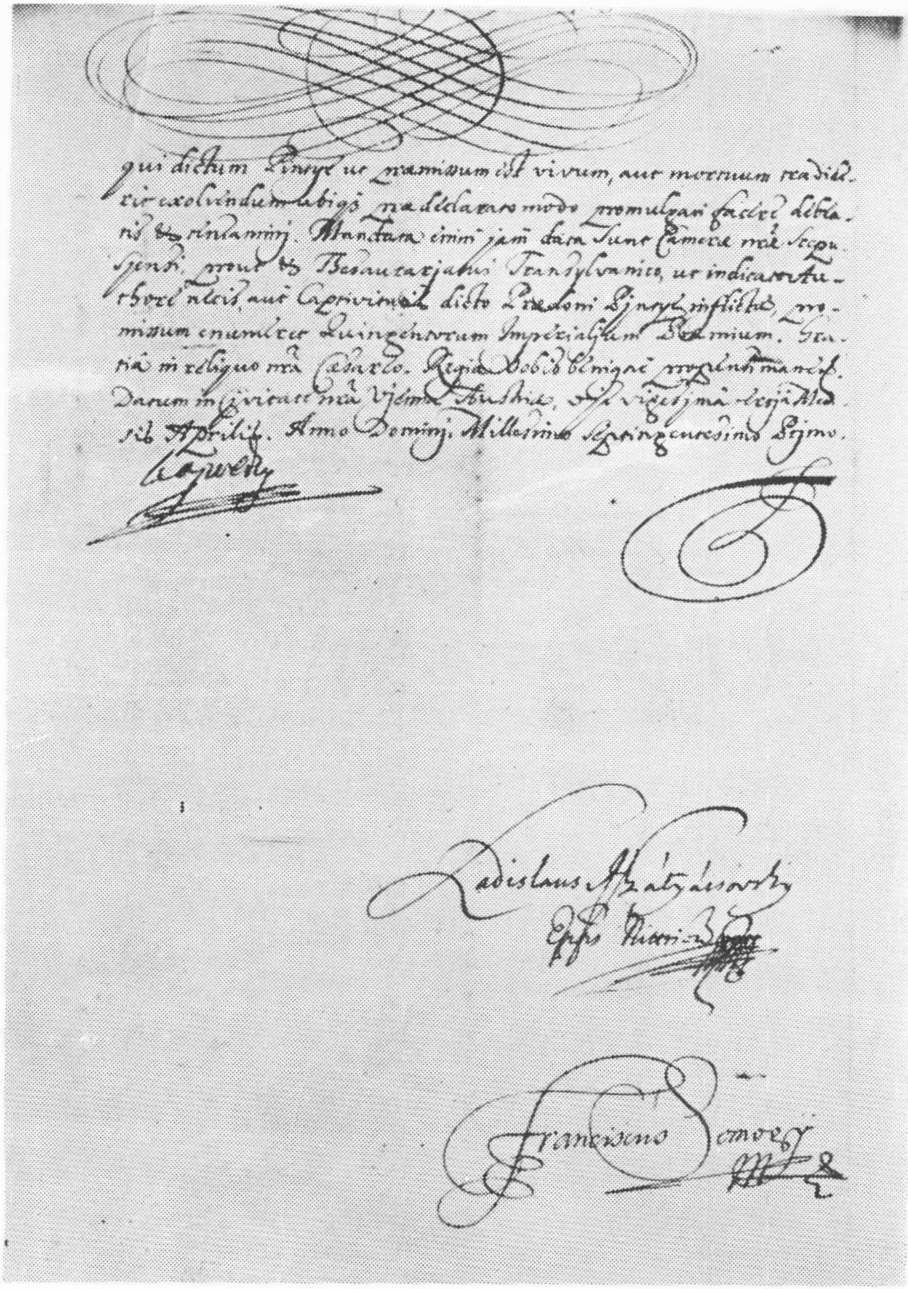

Fig. 2. — Fotocopia documentului din 23 aprilie 1701, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

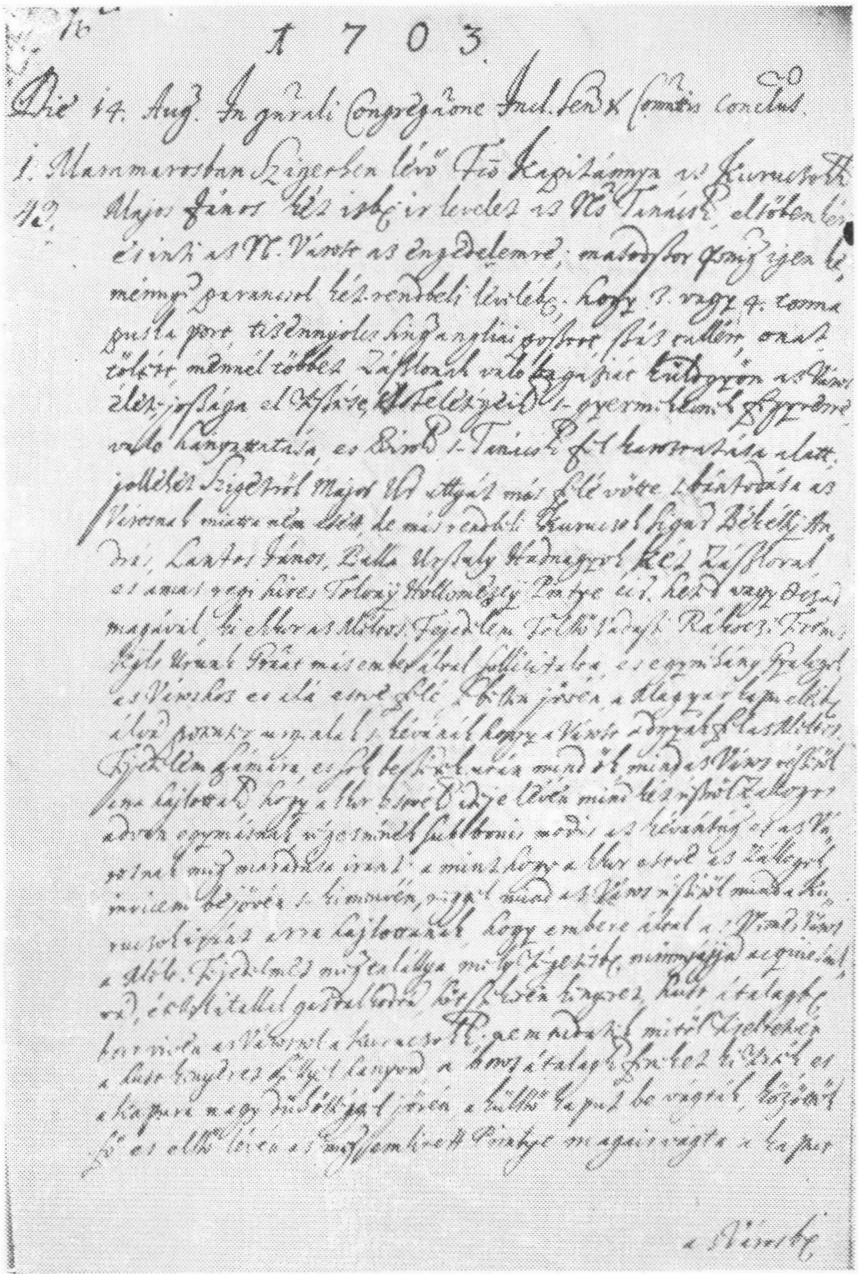

Fig. 3. — Fotocopia documentului din 14 august 1703.

https://biblioteca-digitala.ro

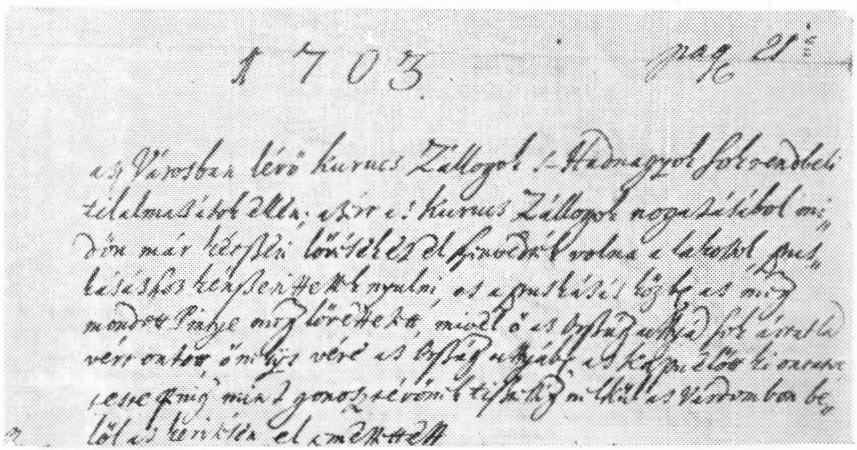

Fig. 4. — Fotocopia documentului din 14 august 1703.

https://biblioteca-digitala.ro

SIGILII ALE BRESLELOR DIN BAIA MARE PĂSTRATE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI JUDEȚEAN MARAMUREȘ

MIRCEA ZDROBA

Orașul Baia Mare a jucat un rol important ca centru economic în istoria explcatărilor miniere din nordul țării. Avînd o bază puternică de dezvoltare, datorită bogățiilor subsolului, orașul s-a întărit și s-a extins cu repeziciune, în secole. Este atestat pentru prima dată documentar în anul 1327 sub numele Zazarbánya[1]. Sprijinită de regalitatea maghiară, care, în anul 1347, declară orașul Baia Mare, oraș „liber-regal"[2], viața orășenească se dezvoltă intens[3]. Pentru a satisface necesitățile complexe ale unei cetăți tot mai înfloritoare — unde mineritul juca un rol important — se dezvoltă diverse meșteșuguri : prelucrarea aurului și argintului, lăcătușeria, tîmplăria, cizmăria, olăritul, etc.

Meșteșugarii se organizau în bresle fapt atestat în documente, începînd din anul 1412[4]. Breslele și meșteșugarii băimăreni joacă în viața orașului un important rol economic, politic și militar. Elocvent este faptul că în anul 1408 meșterul aurar („aurifaber"), Simon, este primar al orașului, iar un altul, Konrad, consilier[5]. Totodată, este cunoscut faptul că în 1663 dogarii, iar în 1666 măcelarii, aveau obligația de a apăra cîte un bastion din centura de ziduri ce înconjura orașul, trebuind ca la primejdie să tragă trei focuri de armă pentru alertarea restului populației[6].

Priceperea meșterilor băimăreni a dus faima lor dincolo de zidurile orașului, mărfurile executate de ei fiind solicitate pe piața internă și externă. Faptul că episcopul de Strigoniu, Hyppolit, o persoană cu gusturi artistice rafinate, face o comandă importantă de harnașamente poleite cu aur și argint meșterilor băimăreni, este elocvent[7].

1. **Szatmár Vármegye,** Budapesta, Országos Monografia Társaság, p. 195.
2. **Ibidem,** p. 196.
3. Asupra privilegiilor obținute cu această ocazie de locuitorii orașului, vezi O. Bandula și colectivul, **Baia - Mare, Schiță monografică,** 1965, p. 15.
4. L. Szádeczky **Nagybánya régi ipararól és czeheiről,** în Szazadok, 1889. p. 676.
5. **Ibidem,** p. 675.
6. **Ibidem, p. 674.**
7. **Ibidem,** p. 675.

https://biblioteca-digitala.ro

Actele emise de conducerea breslelor erau întărite cu peceți de ceară, acest lucru presupunînd confecționarea unor tipare sigilare pentru fiecare breaslă din oraș.

In cadrul Muzeului județean Maramureș, s-au păstrat mai multe tipare sigilare aparținînd breslelor băimărene.

Breasla olarilor din Baia Mare, atestată documentar în 19 februarie 1665, cînd judele regal din Satu Mare, Keczely Ioan, cere consiliului orașului Baia Mare, printre alte categorii de meșteri, și olari, pentru a face sobe[8], este reprezentată de un tipar ce datează din 1846[9]. Tiparul este confecționat din fier, avînd formă circulară, diametrul de 28 mm, iar amprenta de 27 mm, (fig. 1).

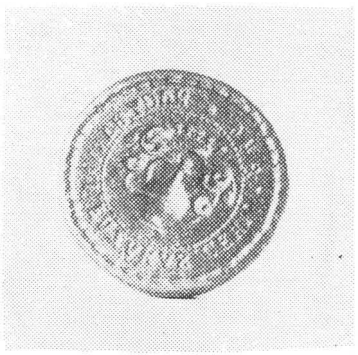

Fig. 1. — Sigiliul breslei olarilor (1846).

Fig. 2. — Sigiliul breslei curelarilor și șelarilor (1651).

Intre două cercuri, cel din exterior în formă de spic, cel interior perlat, ce urmează circumferința sigiliului, a fost gravată în limba maghiară legenda, cuvintele fiind despărțite prin puncte :

NAGY, BÁNYAI, FAZAKAS, CÉHI, 1846.

Vasul din cîmpul sigiliului este ulciorul specific de Baia Mare, puternic bombat la mijloc, cu gît îngust și toartă. Deasupra ulciorului este gravată o coroană heraldică cu cinci raze, de la care pornesc spre partea inferioară elemente vegetale stilizate.

Acest tipar sigilar nu a fost singurul de care s-a folosit breasla olarilor. Pe un document din 1824 ni s-a păstrat un alt tip de sigiliu datat din 1715, în cîmp fiind redată o oală și un pieptene de olar[10].

8. **Ibidem**, p. 699.
9. Muzeul județean Maramureș, nr. inv. 150.
10. Arhivele Statului Baia-Mare, fondul Primăriei orașului, pachetul achiziționat de la Muzeul județean Maramureș, dosarul referitor la bresle, II, 931.

https://biblioteca-digitala.ro

Tiparul de sigiliu aparținînd breslei curelarilor și șelarilor[11] este datat din 1651, confecționat din aramă, de formă circulară, cu diametrul de 33 mm, amprenta de 32 mm. Mînerul este confecționat din lemn înmănușat cu buza tiparului (fig. 2).

Sigilul propriu-zis este mult schematizat. În interiorul celor două cercuri, în formă de spic în exterior și linear în interior, se găsește legenda în limba maghiară, cu litere majuscule, cuvintele fiind despărțite prin puncte amplasate la mijlocul spațiului ce cuprinde legenda:

SZ(abad). K(iralyi), B(anya), N(agy) BÁNYA, SIJJ, ES NYEREGJATOB, CZEH.

Meșterul gravor, în lipsa unui spațiu mai mare, renunță, sau uneori necunoscînd scrierea corectă, adaugă unele litere la cuvintele legendei. Astfel gravează „SIJJ" în loc de „SZIJ" iar la cuvîntul „NYEREGJATOB" omite un „G" și incizează la sfîrșit un „B" în loc de „K".

În cîmpul sigiliului este gravată o șa de călărie cu partea din spate mult înălțată, iar deasupra ei este trecut anul 1651. Partea de deasupra cîmpului este acoperită cu o coroană heraldică amănunțit redată.

Este de remarcat faptul că, în legenda sigiliului, conducătorii breslei au cerut gravorului să incizeze titlul de oraș „liber-regal minier".

Breasla pantofarilor[12] este reprezentată printr-un tipar de sigiliu confecționat din fier masiv, de formă circulară, cu diametrul de 33 mm, amprenta de 32 mm. Mînerul sigiliului este octogonal, cu laturile de dimensiuni variabile (fig. 3).

Spre deosebire de celelalte tipare sigilare prezentate, acesta are un singur cerc în formă de spic, cuvintele legendei, scrise în limba germană, fiind despărțite prin puncte:

Fig. 3. — Sigiliul breslei pantofarilor (1757).

Fig. 4. — Sigiliul breslei cizmarilor (1833).

11. Muzeul județean Maramureș, nr. inv. 153.
12. Idem, nr. inv. 152.

https://biblioteca-digitala.ro

K(öniglich). K(ayserlich) PRIVILEGIRTES.
SCHUMACHER. SIG (el).

In partea inferioară a cîmpului sigiliului, pe orizontală, despărțită printr-o linie de restul cîmpului, este gravată denumirea orașului „NAGY-BÁNYA", iar sub aceasta anul 1757. După primele două cifre sînt incizate două ciocane încrucișate, simbolizînd orașul minier. Gravorul adaugă un „S" la cuvîntul „PRIVILEGIRTE".

In cîmpul sigiliului este reprezentată o cizmă cu carîmb înalt, pe care se sprijină pe picioarele din față, de o parte și de alta, doi lei, fiindu-le redate în amănunțime elementele fizice caracteristice. Partea de sus este ocupată de o coroană heraldică.

Înrudiți ca meserie cu pantofarii, erau meșterii cizmari. Tiparul sigilar aparținînd acestei bresle[13] este confecționat din aramă, care se înmănușa cu un mîner de lemn, are o formă ovală, diametrul de 29×24 mm., amprenta de 28×23 mm. (fig. 4).

După un cerc oval perlat și unul linear, urmează legenda în limba maghiară, cuvintele fiind despărțite prin puncte :

N(agy) B(ánya). CSIZMADIÁK. C(e)HÉ(nek).
PETSETYE. 1833.

In cîmp este reprezentată o cizmă cu partea turcacului din față mai înaltă, iar în partea opusă, un cuțit, specific tăietorilor în piele, cu vîrful mult încovoiat. Între ele este intercalată o unealtă pentru baterea pieii.

Toate reprezentările sînt amplasate pe un scut cu talpa ascuțită, înconjurat în părțile laterale de puncte, iar în partea inferioară de un element vegetal stilizat. In partea superioară a scutului este redat un înger cu aripile mult schematizate[14].

Interesante sînt tiparele sigilare aparținînd breslei tîmplarilor și lăcătușilor, meșteșuguri ce jucau un rol de prim rang în viața economică a orașului.

Pe unul din aceste tipare, datat din 1807[15], tîmplarii apar alături de lăcătuși (fig. 5). Discul tiparului este de argint, care a fost atașat ulterior la un mîner de aramă, are formă circulară, cu diametrul de 34 mm. amprenta de 32 mm., grosimea discului de argint de 2 mm. Legenda tiparului este intercalată într-un cerc cu spic și unul linear, cuvintele legendei sînt despărțite prin puncte dispuse la mijlocul literelor.

N(agy). BÁNY(ai). ASZTA(los). ÉS LAKA(tos).
CZÉ(h). PETSÉ(tye). AV(no) ? 1807.

In cîmpul sigiliului, pe două scuturi baroc, cu elemente marginale, sînt redate însemnele celor două bresle : pentru lăcătuși două chei încrucișate,

13. Idem, nr. inv. 154.
14. Un tipar sigilar asemănător, din anul 1619, aparținînd breslei cizmarilor din Baia - Mare este prezentat de M. Bunta în, **Sigilii de breslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj, în Acta Musei Napocensis**, III, 1966, p. 222.
15. Muzeul județean Maramureș, nr. inv. 151.

https://biblioteca-digitala.ro

întretăiate la mijloc de un ciocan, iar pentru tîmplari o rindea, un colțar și un compas. Sus, o coroană heraldică cu cinci raze.

Pe cel de al doilea sigiliu, datat tot din 1807[16], alături de tîmplari și lăcătuși apar sticlarii și armurierii, (fig. 6.)

Tiparul este confecționat dintr-o placă de argint circulară, ce depășește baza mînerului, diametrul este de 50 mm., amprenta de 49 mm., grosimea discului de argint de 2 mm. Legenda este intercalată între două cercuri lineare și este gravată în limba germană, cuvintele fiind despărțite prin două puncte :

TISCHL(er) : SLOSS(er) : GLASS(er) : BICOSM ? (Bichsmacher) : N(agy) : BANYER : ZUNFT : IN SIG(e)L.

Inceputul legendei este marcat de un asterisc, iar la sfîrșit este incizată o săgeată cu patru aripioare.

Fig. 5. — Sigiliul breslei tîmplarilor și lăcătușilor (1807).

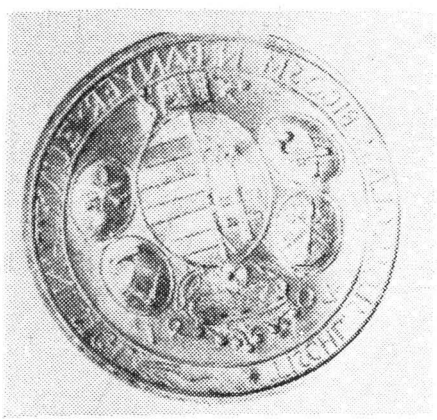

Fig. 6. — Sigiliul breslei tîmplarilor, lăcătușilor, sticlarilor și armurierilor (1807).

Cîmpul sigiliului este ocupat de un scut de tip baroc, în interiorul scutului fiind redate elemente ce amintesc de stema regatului maghiar. Pe părțile laterale, de dimensiuni reduse, alte patru scuturi baroc, pe care au fost gravate însemnele celor patru branșe meșteșugărești : sus rindeaua, colțarul și compasul, reprezentînd însemnele tîmplarilor, pe partea opusă, două chei încrucișate întretăiate de un ciocan ce simbolizează branșa lă-

16. Idem, nr. inv 156.

https://biblioteca-digitala.ro

cătușilor, în partea de jos, lateral, un hîrleț, un ciocan și două unelte folosite de sticlari, iar în partea opusă sînt două pistoale încrucișate simbolizînd armurierii. Deasupra scutului principal este redată o coroană heraldică intercalată de anul 1807. În partea inferioară a tiparului sigilar este gravat un compas, o bardă și un obiect neidentificabil. Pentru aplicarea corectă a sigiliului pe discul de argint a fost incizată o linie verticală.

Fig. 7. — Sigiliul breslei unite a tîmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și morarilor (1861).

Ultimul sigiliu în care tîmplarii apar alături de tinichigii, armurieri și morari datează din 1861[17] (fig. 7). Tiparul sigiliilor este confecționat din aramă, avînd formă circulară, diametrul de 35 mm., amprenta de 34 mm.

Legenda, datorită întinderii ei, este trecută pe două rînduri :

AZ N(agy) BÁNYAI EGYESÜLT ASZTALOS LAKATOS BALTAGOS PUSKAMÜVES ÉS MOLNÁR CZÉ(h) PECSÉTYE.

De remarcat, în legendă apare cuvîntul „baltagos" și nu „bádogos" cum ar concorda cu insemnele din cîmpul tiparului.

Mijlocul sigiliului este ocupat de un scut heraldic, care se termină în partea inferioară cu un pinten. Pe scut sînt trecute insemnele celor cinci bresle, trei dispuse sus, reprezentînd lăcătușii cu cele două chei încrucișate, în mijloc, o cană de metal cu capac, reprezentînd tinichigii, iar alături compasul și rindeaua reprezentînd tîmplarii. Jos, de dimensiuni mai mari, două pistoale încrucișate, insemnele armurierilor, alături o roată cu palete reprezentînd pe morari. In partea superioară a scutului este o coroană heraldică cu cinci raze, lateral, intercalînd scutul, este trecut anul 1861. Pentru corecta folosire s-a incizat un „X" pe spatele discului.

Faptul că lăcătușii și tîmplarii apar împreună, iar apoi însoțiți de alte categorii de meșteșugari, indică fenomenul decadenței breslelor tradiționale din oraș. O parte a breslelor, care aveau ocupații asemănătoare sau foloseau marfă de prelucrat identică, s-au unit, pentru a-și apăra mai bine interesele economice.

Cu toate că breasla unită a tîmplarilor, lăcătușilor, tinichigiilor, armurierilor și morarilor, poseda sigiliul din 1861, pe o serie de documente din anii 1867-1869-1870, apare sigiliul din 1807, reprezentînd doar pe lăcătuși și tîmplari[18].

17. **Muzeul județean Maramureș, Idem,** inv. 157.

18. Arhivele Statului Baia - Mare, Fondul Primăriei orașului, documentele referitoare la bresle, pachetul achiziționat de la Muzeul județean Maramureș, II, 902, 903, 905, 908.

https://biblioteca-digitala.ro

Tiparele de sigilii ale breslelor din Baia-Mare, în perioada evului mediu dezvoltat, erau confecționate de către meșteri locali, fie aurari, care au gravat discul sigiliului, fie chiar lăcătuși, cum se poate vedea din cele două sigilii duble, pretențios lucrate, din orașul Baia Sprie : unul aparținînd breslei unite a lăcătușilor, rotarilor, tîmplarilor, și un alt tipar aparținînd breslei cizmarilor din acest oraș. Primul este datat din 1826, iar al doilea din 1828. Pe mînerul acestor două tipare a fost trecut numele și ocupația meșteșugarului lăcătuș care le-a confecționat.

Legendele erau scrise în limba oficială a statului, uneori însă originea și numărul preponderent al meșteșugarilor din breaslă avea un rol hotărîtor.

Conducerea breslelor cere meșterului gravor să treacă în legendă titlul de oraș „liber-regal", alteori „oraș minier", iar dacă spațiul nu permitea acest lucru, se treceau în cîmpul tiparului sigilar cele două ciocane încrucișate, simbol al orașului în care mineritul jucă un rol preponderent în viața economică.

Apariția diferitelor tipare, uneori în timp foarte apropiat, demonstrează faptul că breslele posedau mai multe sigilii, pe care le foloseau în diferite ocazii, totodată, documentează că aceste sigilii erau confecționate cu ocazia unor evenimente importante legate de viața internă a breslelor.

ZUNFTSIEGEL AUS BAIA MARE IN DER SAMMLUNG DES KREISMUSEUMS MARAMUREȘ

— Zusammenfasung —

Die Stadt Baia - Mare verzeichnete in den vergangenen Jahrekunderten eine starke Entwicklung des Zunftwesens. Bereits im Jahre 1412 dokumentarisch erwähnt, haben die Zünfte aus Baia-Mare eine wichtige Rolle in dem wirtschaftlichen, sozialen und militärischen Leben der Stadt, gespielt.

Unter den Originalgegenständen die diese Tatsache veranschaulichen befinden sich auch die Siegelstempel, die in den Depots des Kreismuseums Maramureș aufbewahrt sind. Einige dieser Zunftsiegel, die aus Kupfer, Eisen oder Silber erzeugt wurden, zeigen im Siegelfeld zwei sich kreuzende Beile oder die Aufschrift „Grubenstadt". Neben der Tätigkeit der Zünfte bildete der Bergbau eine Hauptbeschäftigung der Stadtbewohner von Baia - Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

STAMPE INEDITE DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN MARAMUREȘ

BLAGA MIHOC și GAVRIL BĂLAN

Un adaos prețios pentru documentația istorică bazată pe izvoarele scrise îl constituie reprezentările iconografice, planurile, gravurile, desenele și stampele, alcătuite de către contemporanii vremii prin fidela respectare a realităților.

Muzeul județean din Baia Mare are în colecțiile sale cîteva stampe, care privesc fie orașul de pe malurile Săsarului, centru industrial și minier dezvoltat, fie unele evenimente istorice. Dintre acestea, una a fost publicată într-o lucrare monografică despre orașul Baia Mare, iar altele au apărut într-o lucrare publicată la Leipzig.[1]

Dintre cele inedite ne vom ocupa în continuare de trei.

★ ★ ★

Prima stampă (70/44 cm.), reprezintă aspecte din lupta de recucerire a Budei de către coaliția armatelor europene, în frunte cu armata habsburgică (fig. 1).

Coaliția statelor europene, creată în jurul imperiului habsburgic încă înainte de 1683, după ce a înfrînt pe turci sub zidurile Vienei, a trecut la eliberarea Europei Centrale. In 1684 armatele coaliției au încercat fără succes să cucerească Buda. In 1686 o nouă expediție, de proporții mult mai mari, se va solda cu ocuparea Budei.

Inainte de organizarea expediției, între Carol de Lotharingia (1643 –

1. – **In Baia Mare. Schiță monografică,** Baia Mare 1965, a fost publicată o stampă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, reprezentînd o vedere a podului de peste Săsar din dreptul porții de nord a orașului Baia Mare. In Bernard von Cotta, **Ungarische und Siebenbürgische Bergorte (Localități montane ungurești și transilvănene),** Leipzig, 1862, au fost publicate două desene executate cu penița de Heinrich von Iossa înainte de 1847. Primul reprezenta o vedere dinspre nord a Băii Mari, de pe Dealul Viei,"... de pe proprietatea administratorului de munte von Brugberger" ; al doilea reprezenta o vedere a orașului dinspre vest..

https://biblioteca-digitala.ro

1690), comandantul suprem, și principele elector Maximilian Emanuel de Bavaria (1662–1726), comandantul secund, au avut loc neînțelegeri cu privire la obiectivele ce trebuiau să fie atacate : Carol susținea necesitatea ocupării urgente a Budei, pe cînd Maximilian Emanuel, împreună cu Herman, marcgraful Badenului, susțineau că înainte de ocuparea Budei să fie ocupate celelalte cetăți din Pașalîc.

Fig. 1. — Stampă reprezentînd bătălia pentru recucerirea Budei de către armatele coaliției antiotomane, în 1686.

La 31 mai 1686 s-a hotărît să fie atacată și cucerită Buda și în acest scop, la 9 iunie, s-au trimis soli pentru a cere ajutor statelor membre ale coaliției antiotomane.

La 12 iunie 1686, sub conducerea lui Carol de Lotharingia, trupele coaliției au sosit în apropierea Budei ; au ocupat Pesta și au construit un pod ce lega insula Margareta de Buda.

La 18 iunie, după ce au sosit pe Dunăre mai multe convoaie de vase cu alimente, arme și muniții, au fost ocupate principalele drumuri, pentru a rupe legăturile Budei cu exteriorul.

După înfrîngerea unor trupe turcești care voiau să vină în ajutorul

https://biblioteca-digitala.ro

Budei, de către trupele locotenentului Bottyan lános[2] și după încercarea zadarnică din partea turcilor de capturare a unor convoaie de vase ce soseau pe Dunăre, s-a realizat încercuirea cetății pe care o apăra o garnizoană de 10.000 de turci conduși de către Abdi – pașa[3].

Trupele coaliției cuprindeau 62.000 soldați mercenari imperiali, cca. 15.000 de maghiari, la care se mai adaugă voluntarii (300 spanioli, 20 italieni, englezi și scoțieni) și două corpuri auxiliare sosite în ajutor înainte de bătălia decisivă, dintre care unul era din Brandenburg și altul din Suedia[4].

Pe lîngă aceasta, armatele asediatorilor dispuneau de o puternică artilerie și de un sistem de aprovizionare, facilitat de transportul pe Dunăre, pe care l-a asigurat contele Rudolf Rabatta.

Armata otomană, destul de anarhică datorită influenței unor răscoale din Arabia, era demoralizată de înfrîngerile suferite pe tot cuprinsul Ungariei. Cu toate acestea, garnizoana cetății, în frunte cu Abdi și Ismail-pașa, comandanți pricepuți și viteji, dispunea de apreciabile cantități de alimente și muniții și se arăta hotărîtă să se apere eroic.

După ce, la 13 iulie 1686, au atacat fără succes Buda, ostașii bavarezi conduși de principele elector Maximilian Emanuel, au reușit, prin atacuri succesive, date între 22 iulie – 3 august, să ocupe prima incintă de fortificații din jurul cetății Budei, omorînd 1.500 de turci și aruncînd în aer una din marile pulberării[5].

În ciuda primelor succese, armata imperială nu reușește să ocupe Buda propriu-zisă, ba mai mult, bolile epidemice încep să facă ravagii în rîndul asediatorilor. In ajutorul garnizoanei din cetate a sosit, la 8 august, marele vizir Soleiman, cu o armată de 10.000 de ieniceri, 5.000 de spahii și alte trupe auxiliare.

Atacate de turpele lui Soleiman, armatele coaliției s-au fortificat în prima incintă de fortificații, pe care o cuceriseră în iulie–august 1686, și și-au constituit astfel două fronturi, pe direcții opuse: unul spre garnizoana din Buda, iar altul spre armata Marelui Vizir.

După trei încercări neizbutite din partea Marelui Vizir de a-și strecura trupele spre Buda, a cărei garnizoană, în ciuda dîrzeniei din luptele anterioare, începuse să dea semne de slăbiciune, Carol de Latharingia a dat, la 2 septembrie 1686, ordinul de atac general. Spre seara zilei de 2 septembrie armatele coaliției au pătruns în cetate, înfrîngînd garnizoana turcă.

---

2. – La 18 iunie Bottyán lános, locotenent de husari din Esztergom, cade în spatele armatei turcești ce se îndrepta din Fehérvár spre Buda. In 19 iunie, cu trupele din Győr și Esztergom ce înaintau de-a lungul țărmului și cu ajutorul unor luntrași înarmați ce înaintau pe Dunăre, Bottyán a atacat insula Csepel ; în insulă se refugiaseră mulți turci cu familiile și averile lor, de unde voiau să plece spre Belgrad. In lupta care s-a dat în noaptea de 19–20 iunie 1686, husarii au ocupat insula capturînd 100 de cadine, între care și una dintre soțiile pașei din Buda ; Cf. I. Acsády, **Magyarország története I. Lipót és I. József korában (1657 – 1711), (Istoria Ungariei, în epoca lui Leopold I și Francisc I (1557 – 1711).)**, Budapesta, 1898, p. 449.

3 – Ultimul pașă al Budei, albanez de origine, numit de turci „Vesir Arnaud". A fost numit pașă de Buda la sfîrșitul lunii noiembrie 1684. A căzut la 2 septembrie 1686 în lupta pentru ocuparea Budei.

4. – L. Kropf, **Tört, Tár, 1894,** p. 35

5. – I. Acsády, **op. cit.,** p. 450

https://biblioteca-digitala.ro

Cucerirea Budei a însemnat pentru turci pierderea unui important punct strategic, dar mai ales începutul alungării lor din Europa.

★

★ ★

Stampa redă un tablou sintetic al luptelor desfășurate între 22 iulie — 20 august 1686 în jurul primei linii din complexul de fortificații ce înconjurau Buda. (fig. 1).

Primul plan, care poartă explicația „capete de turci înălțate în sulițe", conține mai multe scene de luptă, prezentate în manieră barocă; acestea ne introduc de la bun început în atmosfera medievală de bătălii sîngeroase, în care, în modul cel mai firesc, ostași viguroși taie capete, împușcă cai și călăreți, înfruntînd cu vitejie primejdiile.

În planul al doilea armata creștină, comandată de „preastrălucitul duce de Lorena „(Lotharingia n.n.)" (Il Sermo D. di Lorena), al cărui drapel flutură legat de trompeta unui ostaș, și de „preastrălucitul principe elector de Bavaria" (Il Sermo Elec. di Bavaria), atacă pe turcii așezați în

Fig. 2. — Detaliu din stampă.

6. In I. Acsády, **op. cit.,** p. 449 și urm. au fost publicate cîteva stampe și gravuri care reprezintă cucerirea Budei sau o altor cetăți din Pașalîc. Astfel este gravura executată de I. Vichman din Hamburg, reprezentînd asediul cetății Étsekujvár și o stampă cu autor necunoscut, reprezentînd „reocuparea Budei de către trupele imperiale".

9*

https://biblioteca-digitala.ro

ajutorul garnizoanei din Buda si îi înfrîng, omorînd 3.000 dintre ei și luînd 500 de prizonieri. Comandantul turcilor aleargă dezarmat spre grupul ostașilor turci din imediata apropiere. (fig. 2).

Scenele din planul al treilea prezintă armata otomană compusă din două grupuri de ostași așezați în formație de luptă. Fiecare grup este dispus în formă patrulateră; pe de lături, de o parte și de alta, se găsesc ieniceri înarmați cu sulițe (fig. 3). Imediat în stînga celor două grupuri observăm pe Marele Vizir cu trei din subalternii săi și garda sa personală, iar

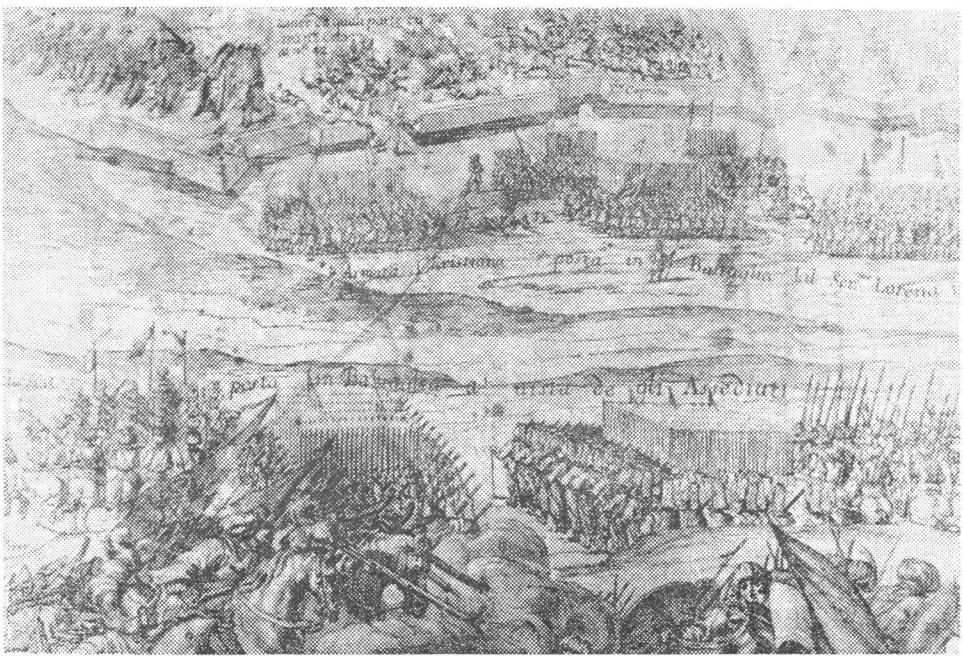

Fig. 3. — Detaliu din stampă.

mai la stînga se distinge cavaleria otomană, compusă din spahii și trupe auxiliare, în spatele căreia stau tunurile, ce vor bombarda pozițiile armatelor creștine. (fig. 4).

Intr-un plan izolat, în dreapta stampei, se vede un grup compus probabil din haiduci ce jefuiesc pe cîțiva turci rătăciți de grosul trupelor, contribuind prin aceasta la izbînda armatelor creștine.

În planul al patrulea, în centru, se poate observa armata creștină comandată de Carol de Lorena; ieșită din interiorul primei incinte de fortificații, armata s-a așezat în poziții de luptă, avînd în față pușcașii și

https://biblioteca-digitala.ro

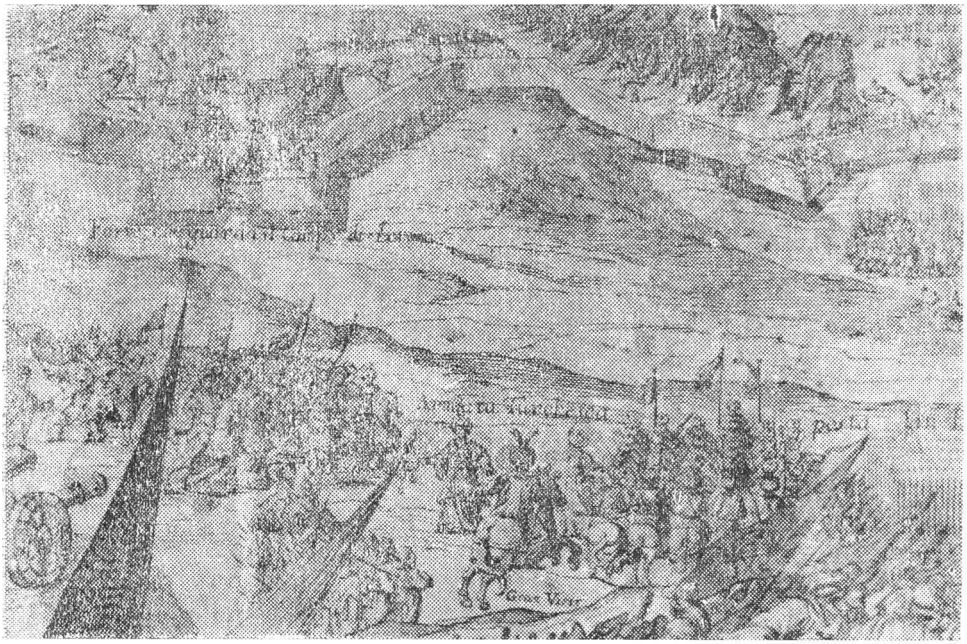

Fig. 4. — Detaliu din stampă.

cavaleria și în spate lăncierii. In partea dreaptă, în același plan, o coloană de ostași se îndreaptă victorioși, pe un drum șerpuit, spre armata creștină, cu o pradă de 10 tunuri, 40 steaguri și 500 de prizonieri turci (fig. 5).

Pe poarta din dreapta liniei de fortificații se vede ieșind o coloană de ostași, ce se îndreaptă spre pozițiile din fața zidurilor.

Un grup de turci, porniți într-un atac furtunos pentru a pătrunde în cetatea asediată, au trecut de armata creștină pusă în linie de bătaie în fața și spatele primei linii de fortificații, pe care o cuceriseră în iulie—august 1686, — și au spart zidurile, pornind spre cetate. Generalul Caprara[7], în fruntea ostașilor săi, a trecut la distrugerea turcilor intrați între ziduri (Diffata de Turci entrati nelli'nre linee).

În ultimul plan se întinde zidul unei incinte fortificate a cetății Buda.

Dispunerea celor 15 tunuri, cu frontul pe direcția opusă înaintării armatei turcești din fața zidurilor, indică un atac asupra garnizoanei ce apăra cetatea propriu-zisă. Această primă incintă de fortificații avea bastioane puternice, apărate de tunuri. Pe ziduri se găsesc 10 tunuri așezate pe diferite basticane, și mai mulți ostași.

7. — Pentru meritele cîștigate în bătălia de la Buda, acest general a primit, în anul 1689, din partea împăratului Leopold I (1657 — 1705) o moșie în județul Boranya în valoare de 900.000 florini.

https://biblioteca-digitala.ro

Una dintre citadele, situată pe înălțimea ce se vede în ultimul plan al stampei, are forma unui patrulater, cu cîte un bastion puternic în fiecare din cele patru colțuri; în colțul din stînga de jos, numerotat cu nr. 33, se găsesc două tunuri și un ostaș. Ca o dovadă a cuceririi fortificațiilor de către armata creștină (armata Cristiana) drapelul acesteia stă înfipt în bastionul din colțul drept al porții practicate în dreapta zidurilor reprezentate în stampă.

Fig. 5. — Detaliu din stampă.

Pe lîngă scenele descrise mai sus, care se întind pe majoritatea suprafeței stampei, în partea dreaptă se găsește o cheie explicativă în limba italiană, compusă din două părți; prima este o dedicație făcută papei Inocențiu al XI-lea de către autorul stampei; a doua cuprinde explicarea notelor (fig. 6).

Textul dedicației, tradus în limba română este următorul: „Prea fericite părinte,

Iată la picioarele Sanctității Voastre faimoasa Buda, capitala Ungariei, cucerită de către armatele creștine, prin opera minții chibzuite a Sanctității Voastre; căruia, însuflețit de jubilările universale, îndrăznesc de-a o consacra, sperînd că, ornată de marele nume al Sanctității Voastre, v-a

https://biblioteca-digitala.ro

impulsiona întotdeauna sufletul împăratului și al principilor, legați prin sentimente de generoasă pietate, de ură insațiabilă și sfîntă, (față de turci — n.n.), de unde voi putea cu dăruire și mai mare, să mă reîntorc la preasfintele Voastre picioare, pe care acum, cu cea mai mare veneratie, îngenunchiat le sărut.

Al Sanctității Voastre".

În ceea ce privește notele din cheia explicativă, menționăm că nu pot fi urmărite aproape de loc în contextul stampei. Se pare că legenda (cheia explicativă), este adăugată fortuit stampei, întrucît explicațiile date sînt mult mai ample decît ceea ce reprezintă stampa. Reproducem mai jos o traducere a lor :

Explicarea Notelor.

A. Atacul imperialilor.

B. Atacul brandenburghezilor.

C. Bateria de 22 diverse piese de artilerie cu care brandenburghezii aruncă proiectile.

D. Focul celor 12 tunuri grele.

E. Focul celor 5 tunuri grele.

F. Focul celor 4 tunuri grele.

G. Focul celor 6 tunuri grele.

H. Focul celor 9 tunuri (executat n.n.) asupra spărturii (din zid n. n.)

Fig. 6. — Detaliu din stampă.

I. Focul celor 5 tunuri asupra marelui bastion.

K. Focul celor 8 tunuri ale suedezilor.

L. 8 mortiere ale inginerului spaniol.

M. 4 mortiere ale brandenburghezilor.

N. Focul celor 8 mortiere.

O. Focul celor 6 mortiere.

P. Focul celor 4 mortiere.

Q. 2 lupte de mortiere sub spărtură.

https://biblioteca-digitala.ro

R. S. Focul celor 2 tunuri de cîmp contra ieşirilor (din cetate n.n.).

T. Cei trei basticane cu artileria lor, cîştigată de către ai noştri la 26 iulie, prin asalt.

V. Breşă în zidul interior.

W. Şanţ adînc de trei prăjini şi larg de 30 de picioare, astupat de către ai noştri.

X. Minele turcilor.

Y. Minele alor noştri.

Z. Cartier de rezervă al maghiarilor şi al croaţilor.

1. Atacul bavarezilor.

2. Marea grădină plină de case, cu o moschee.

3. Grădina mică.

4. Poarta mare.

5. Marele bastion cîtşigat de bavarezi în 26 iulie (prin asalt n.n.).

6. Măcelul turcilor în bastionul ce serveşte pentru ai noştri de parapet.

7. Tăietura de deasupra breşei din bastion.

8. Scara cea mică.

9. Linia transversală alor noştri, de deasupra bastionului, întărită de posturi de pază.

10. Fortificaţia de palisade.

11. Fortificaţia din saci de pămînt[8].

13. Trei mortiere cîştigate de către ai noştri.

14. Fortificaţie transversală întărită de palisade.

15. Fortificaţie similară întărită cu bolovani şi saci de pămînt.

16. Fortificaţie similară cu mari posturi de pază pentru apărarea podului nr. 17.

17. Pod al inamicilor, reparat de către ai noştri.

18. Porţi mici.

19. Nou parapet făcut de către ai noştri în 29 iulie.

20. Breşă în zidul cel mare al Cetăţii.

21. Trei mortiere capturate de către ai noştri în grădină.

22. Trei tunuri ţintuite, capturate de către ai noştri.

23. Poarta grădinii, întărită de către ai noştri cu palisade.

24. Pod nou făcut de către ai noştri în breşa din marele bastion, pentru a transporta mortiere şi tunuri.

25. Două (armate n.n.) de cavaleri care atacă bastionul cel mare.

26. Focul executat de către trei tunuri Colombrine.

27. Focul executat de către trei tunuri grele.

28. Bătălia dată mai întîi de 5 tunuri şi apoi de 5 mortiere la Valle.

29. Focul executat cu patru tunuri.

30. Focul executat din flanc cu 6 tunuri de cîmp.

31. Focul executat de către 12 tunuri mijlocii Colombrine.

32. Focul executat de către tunuri falconet.

33. Focul executat de către două tunuri falconet.

---

8. — Autorul a greşit numerotarea omiţînd numărul 12.

https://biblioteca-digitala.ro

34. Focul executat de către șapte mortiere.
35. Focul executat de către două mortiere.
36. Pulberărie a turcilor aruncată în aer în 22 iulie.
37. Moschee a turcilor.
38. Zid nou pentru siguranța apei.
39. Palisada inamicilor.
40. Pașa, comandant mort pe dărîmături.
41. Vicepașa cu restul garnizoanei se predă necondiționat.

La prăvălia Remondini

Schițat și gravat de către Arnoldo Van Vestrhö, cum și tipărit tot de către același și vîndut în atelierul său, la Cesarini. Cu permisiunea superiorilor" (fig. 6.).

Alături de alte stampe, gravuri sau picturi tratînd același subiect, considerăm că stampa de mai sus poate oferi o imagine de ansamblu, cît de cît veridică, a marilor lupte ce s-au dat în vara anului 1686 pentru cucerirea cetății Buda.

★

★ ★

A doua stampă (53/37 cm.) reprezintă, după cum indică inscripția cu caractere gotice, o vedere spre berăria din Baia Sprie[9] (fig. 7), satul Tăuții de Sus și orașul minier regal Baia Mare (Ansicht gegen dem Felsöbanier

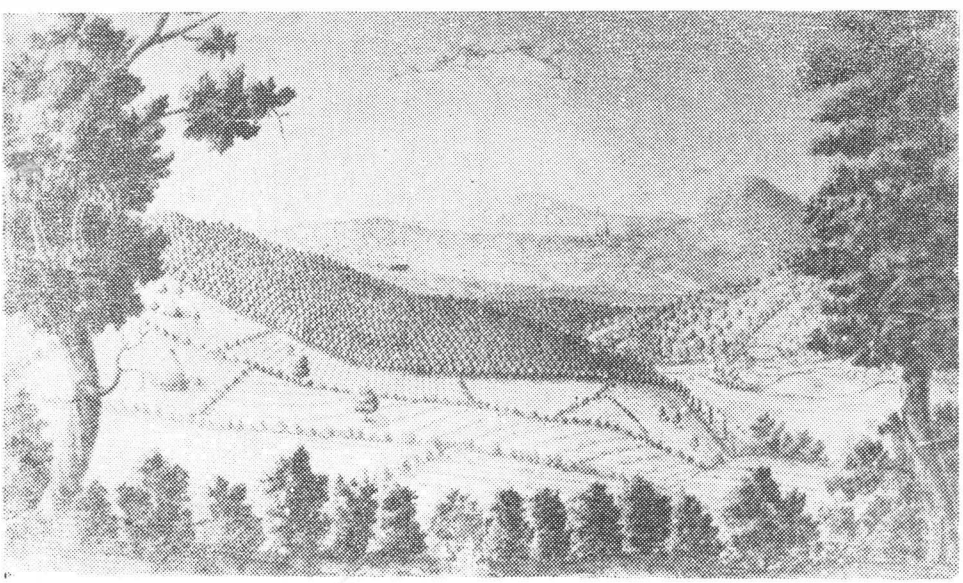

Fig. 7. — Stampă reprezentînd o vedere spre vechea berărie din Baia Sprie, satul Tăuții de Sus și orașul Baia Mare, din 1787.

9. — P. Socol, **Metalele și minereurile Dealului de Mijloc din Baia Sprie**, Baia Mare, 1929, p. 2, crede că vechea berărie se găsea la poalele de est ale muntelui Șomoș.

https://biblioteca-digitala.ro

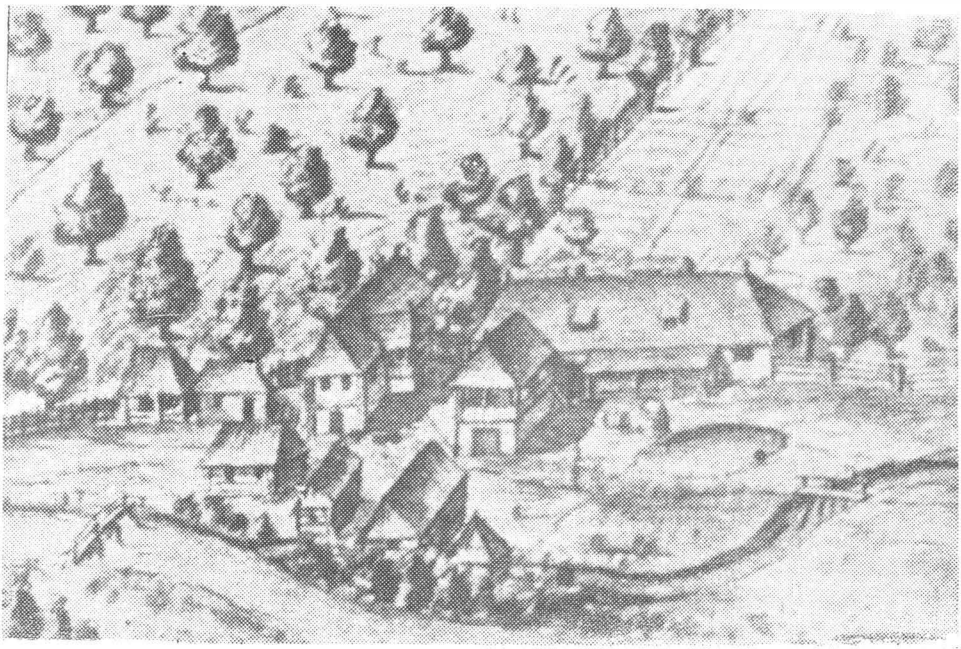

Fig. 8. — Detaliu din stampă.

Brau = Hauss Dorf Thotfallu, und der kö / nigliche / Bergstadt Nagybánya-ien. . .). Stampa a fost lucrată în tuș de către baronul Franz de Haklberg și Landau, la 12 iunie 1787 (Gemacht Franz Freyherr von Haklberg und Landau den 12-ten iuny 1787).

In primul plan, pe pantele dealului, se găsesc stejari viguroși, a căror coroane sînt redate cu abundență de tuș, pentru evidențierea umbrelor.

In planul următor se întinde pămîntul cultivabil, fragmentat în zone, prin garduri vii și în parcele mai mici, prin șanțuri (răzoare), precum și zone de pășune și fînețe indicate prin clăile de fîn și semnele obișnuite din hărțile topografice mai recente.

Vederea se prelungește apoi spre pădurea mare și deasă din stînga vechii berării din Baia Sprie (fig. 8) și a localității Tăutii de Sus (Tothfallu), în dreapta cărora curge riul Săsar. Intre clădirile din Tăutii de Sus se ridică turnul bisericii catolice,[10] care posedă patru turnulețe pe cele patru colțuri (fig. 9). In stînga bsericii se întnd parcele cu pomi fructiferi. Dincolo de Tăutii de Sus, aproape de confluența Văii Ferneziului cu Săsarul, pe malul drept al Săsarului, exista, în 1787, o biserică, probabil românească, care astăzi

10. — Biserica a fost construită în secolul al XV-lea, probabil pe cheltuiala Susc:ei Bàthory. Clădirea a păstrat numai în parte stilul gotic inițial.

https://biblioteca-digitala.ro

a dispărut (fig. 10). De la capătul dinspre Baia Mare al Tăuților de Sus, Săsarul a format, în secolul al XVIII-lea, un cot uriaș, de formă aproape patrulateră, ce se întindea în marginea de est a Băii Mari ; intrarea în oraș se făcea trecînd Săsarul pe un podeț de lemn.

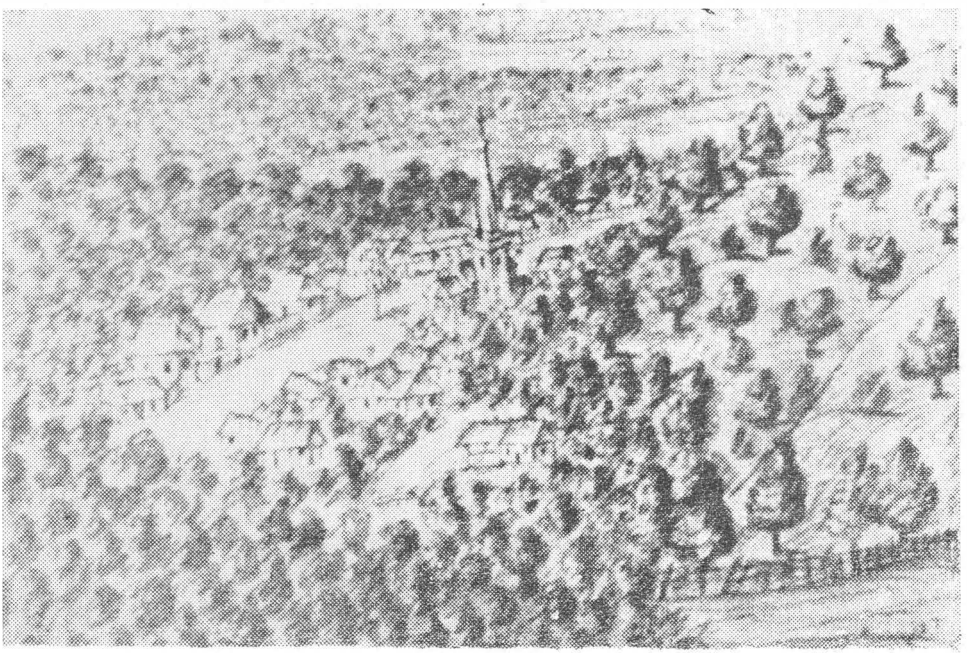

Fig. 9. — Detaliu din stampă.

In următorul plan, pe malul stîng al Săsarului, se observă Baia Mare ; în ansamblul lucrării, clădirile au dimensiuni mici, însă, cu atenție, se poate distinge Turnul și ruinele bisericii Sfîntul Ștefan, biserica catolică a Sfintei Treimi[11], bastionul Măcelarilor[12] și capela Rozalia din cimitirul romano-catolic[13] (fig. 11.).

In anul 1787, cînd a fost executată stampa, Turnul Ștefan din orașul

11. — Biserica catolică Sf. Treime a fost construită între anii 1718 — 1722, pe ruinele vechii biserici Sf. Martin, care a aparținut lutheranilor. Biserica Sf. Martin a fost dărîmată din ordinul lui Ravàs Ferencs. Cf. I. Révesz. **A nagykanyai ap. h. evang. egyház története**. Nagybánya, 1905, p. 33.

12. — Zidurile de piatră ce au împrejmuit orașul Baia Mare, au avut o formă aproape patrulateră. Ele au fost construite în urma privilegiului dat băimărenilor de regele Mathia Corvin la 7 noiembrie 1469 : actul arăta că, din cauza „ . . . foarte deselor invazii ale valahilor moldoveni" (. . . sepissimas invasiones valahorum moldavien. . .) băimărenii au dreptul să construiască ziduri de piatră în locul vechilor palisade. Vezi A. Socolan. **Un document inedit despre orașul Baia Mare,** în volumul prezent.

13. — Capela Rozalia s-a construit din contribuția credincioșilor romano-catolici din Baia Mare, în 1771, ca „vot" pentru încetarea epidemiei de pestă.

https://biblioteca-digitala.ro

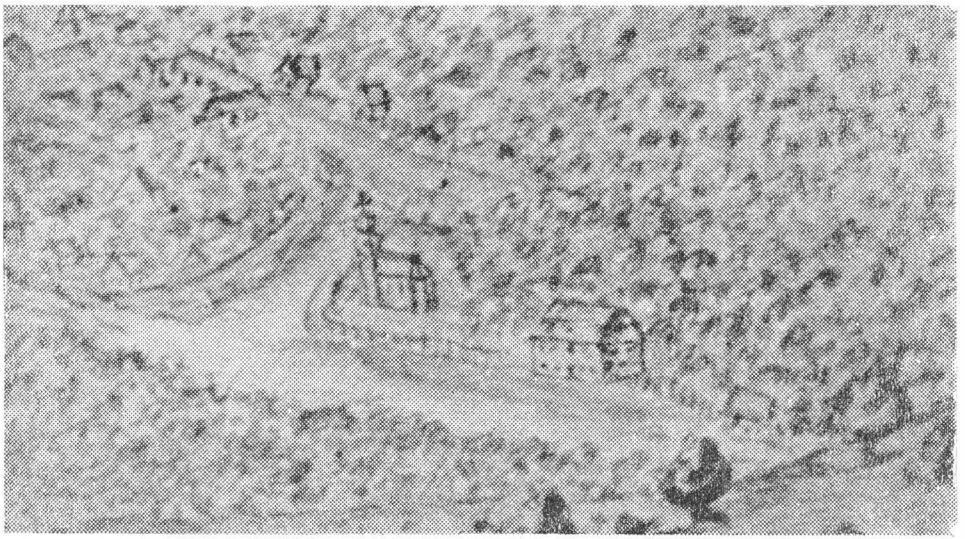

Fig. 10. — Detaliu din stampă.

Baia Mare a avut un acoperiș cu baza în formă de bulb și vîrful conic prelung. De precizat că turnul și sacristia se găseau în stînga intrării în biserică. Stampa prezintă biserica în ruină, dar cu pereții, sacristia și o parte a acoperișului din zona altarului încă în picioare.

In partea dreaptă a Săsarului, pe latura septentrională a Băii Mari, se întinde un lanț muntos, din care se văd dealurile Crucii (501 m.) și Morgăului (633 m.).

★ ★ ★

A treia stampă (51,5/41 cm.) reprezintă o „vedere din centrul regal economic de schimb de pe lîngă marea mină din Baia Sprie[14], din Ungaria septentrională" (Ansicht des königlichen Berghandels bey der Grossen Gruben

14. — Primele atestări documentare de exploatare minieră în bazinul Baia Mare sînt din secolul al XIV-lea. Printr-un privilegiu regal din 1376 au fost numiți în fruntea orașului administratori ai camerii, care supravegheau producția minieră. La începutul secolului al XV-lea mineritul a decăzut. O reînflorire s-a produs în timpul lui Iancu de Hunedoara, care în 1455 a hotărît să unească administrațiile minelor din Cavnic cu cele ale minelor din Baia Sprie. După o nouă perioadă de decădere, sub domnia regelui Ludovic al II-lea (1509-1526), exploatarea minieră din Baia Sprie a cunoscut, pentru scurt timp, un oarecare progres. Epoca de nesiguranță din urma bătăliei de la Mohaci (1526) a afectat grav exploatările miniere. In 1531 Baia Sprie a primit noi privilegii de la Ioan Zapolya, însă războaiele pentru tron precum și incendierea orașului de către turci, în 1562, au dus la încetarea exploatărilor la multe galerii. Din 1664 minele din Baia Sprie au intrat în stăpînirea împăratului Leopold I. (1657 — 1705). In acest timp exploatările miniere au cunoscut o dezvoltare fără precedent. In a doua jumătate a multe galerii. Din 1664 minele din Baia Sprie au intrat în stăpînirea împăratului Leopold I (1657-1705) ; secolului al XVIII-lea, în timpul domniei Mariei Thereza (1740-1780), mineritul a luat un mare avînt. În urma extinderii exploatărilor existau, la 1 800, 46 asociații miniere și, 344 exploatări particulare, 11 șteampuri cu un total de 211 ciocane, un atelier de fierărie, două cuptoare de topit metal și unul de preparat metal. Cf. dr. Szokol Pál, Erztelepülés a Közephégy telerben, Baia Mare, 1924, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

zu Felsöbánie in Ober : Ungarn) și a fost executată în tuș, în anul 1773, de același Franz de Haklberg și Landu (Gemacht Franz Freyherr von Haklberg und Landu) (fig. 12).

Din primul plan, reprezentînd, în aceeași ambundență de tuș, o înălțime cu ierburi și cîțiva copaci, se deschide o amplă perspectivă asupra complexului minier de pe Muntele de Mijloc (Mons Medius) (729 m.).

Pe terasele artificiale ale muntelui se întind, de la poale spre vîrf, în

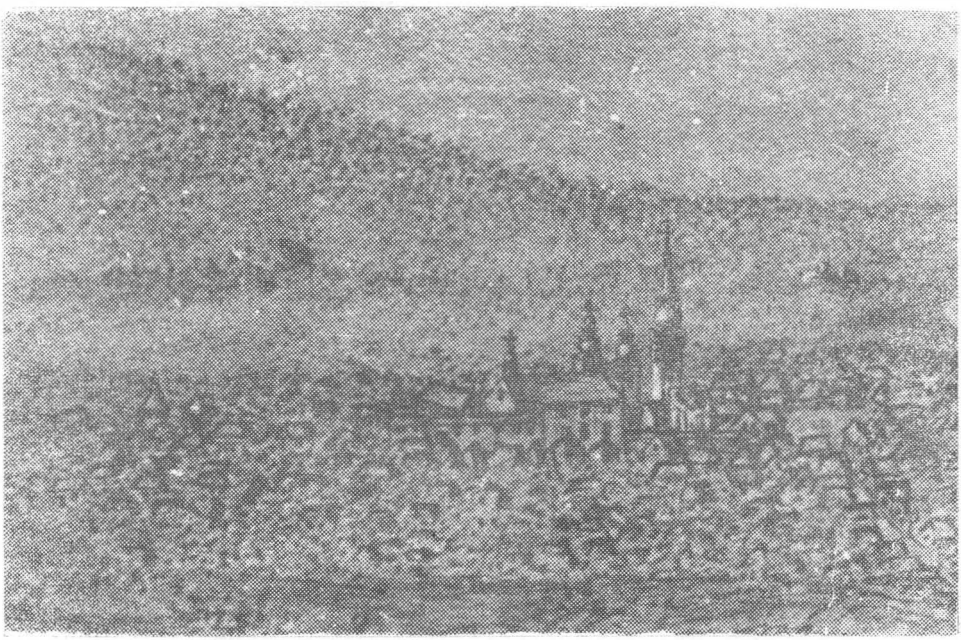

Fig. 11. — Detaliu din stampă.

apropierea mai multor galerii, instalațiile de depozitare și de prelucrare a minereurilor. Construite în majoritate din bîrne de lemn și acoperite cu șindrilă, aceste instalații erau legate între ele prin poteci, drumuri și linii de lemn, pe care circulau vagonete cu roți de fier, (honturi) trase de cai.

Autorul a surprins o secvență de muncă obișnuită, la care erau antrenați lucrători și animale de tracțiune. In jurul galeriilor de mină și a clădirilor accesorii se întind pădurile ce acoperă coastele Muntelui de Mijloc și ale altor vîrfuri din lanțul Munților Gutîi.

https://biblioteca-digitala.ro

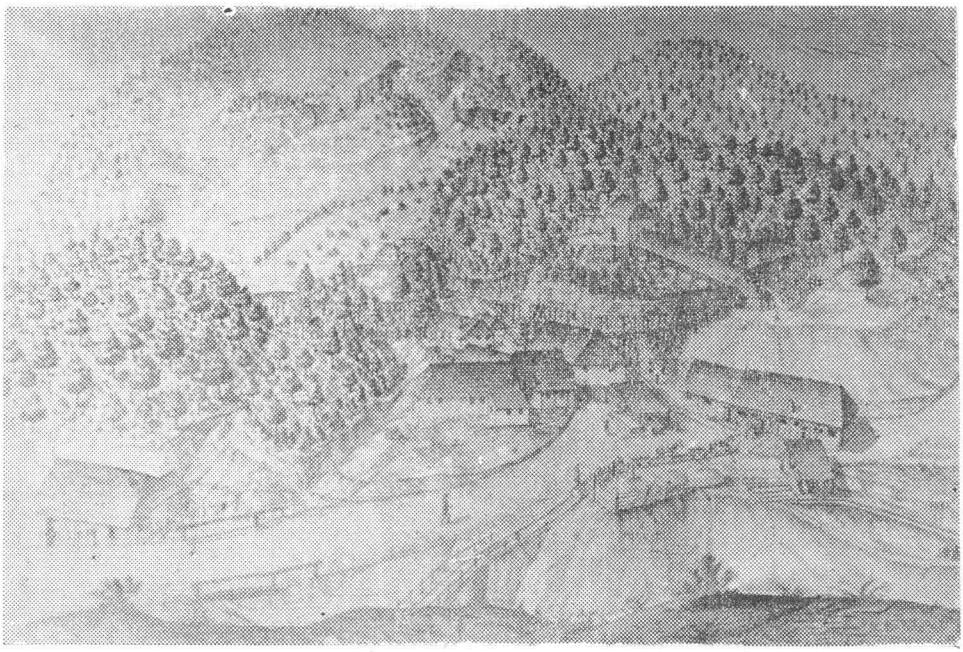

Fig. 12. — Stampă reprezentînd o vedere a Complexului minier de pe Muntele de Mijloc (Mons Medius) din Baia Sprie, din 1773.

Credem că publicarea stampelor, ce prezintă, una o vedere panoramică asupra bazinului minier băimărean, iar cealaltă un complex minier din secolul al XVIII-lea, va constitui pentru cercetători un ajutor pentru completarea cunoștințelor privind istoria unor vechi localități din Maramureș și, într-un context mai larg, pentru cunoașterea istoriei mineritului transilvănean.

https://biblioteca-digitala.ro

ESTAMPES INÉDITES DANS LA COLLECTION DU MUSÉE DU DÉPARTAMENT DE MARAMUREȘ

— Résumé —

Les auteurs présentent trois estampes inédites qui se trouvent dans la collection du Musée du département de Maramureș.

La première a été exécutée par Arnoldo van Vestrhö et elle représente quelques scènes des luttes menées pour la reconquète de la ville de Buda, en 1686.

La deuxiéme a été faite par Franz de Haklberg et Landau, et elle présente une vue panoramique du bassin minier Baia Mare,

La troisiéme, dessinée par le même auteur, Franz de Haklberg et Landau, présente une vue du „Centre minier" du Mont de Milieu/Mons Medius /de Baia Sprie.

https://biblioteca-digitala.ro

CIRCULAȚIA ÎN MARAMUREȘ A CĂRȚILOR ROMÂNEȘTI TIPĂRITE ÎN MOLDOVA PÎNĂ LA 1850

AUREL SOCOLAN

Maramureșul a cunoscut în toate timpurile legături economice, politice și socio-culturale cu Moldova și Țara Românească, în contextul relațiilor cu Transilvania, fapt atestat de istoriografia noastră națională și de istoriografia străină. Relațiile dintre țările române, au fost intense, trăinicia lor datorîndu-se în primul rînd limbii comune, obiceiurilor specifice, unității etnice și religioase, toate acestea punînd bazele unui fond cultural comun, care s-a păstrat nealterat pînă astăzi.

Limba vorbită de către români era unitară și, fiind înțeleasă de toți, indiferent de țara în care trăiau (Moldova, Țara Românească ori Transilvania), a dus la cimentarea relațiilor, iar slova scrisă a avut darul să conserve graiul nostru strămoșesc.

Cărțile tipărite în Țara Românească și Moldova au circulat în Maramureș fără să poată fi oprite de autoritățile statului austriac, ele fiind adevărate relicve, ce au contribuit intens la cultivarea dragostei față de limba noastră maternă. Intensele relații, sub diverse aspecte, ale românilor din Maramureș cu cei ce locuiau în Moldova, Țara Românească sau Transilvania, au generat susținerea luptei comune pentru înfăptuirea unității statului național român și apărarea ființei sale.

Unul dintre statele feudale românești cu care Maramureșul a avut intense legături este Moldova, a cărei independență a fost cîștigată prin lupta comună a românilor moldoveni și maramureșeni, care, reușind să înlăture vasalitatea efemeră a coroanei angevine, au făurit, în 1359, statul feudal independent Moldova.

Relațiile de ordin economic și politic, înfiripate înainte de anul 1359, au fost intensificate în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, care, pentru rezolvarea ostilităților ivite în anul 1467, trimite campanii de pedepsire îndreptate împotriva posesiunilor și orașelor regale Baia Mare, Sighet,

https://biblioteca-digitala.ro

Teceu. . . etc. După împăcare, Matei Corvin acordă lui Ștefan cel Mare cetățile Ciceu și Cetatea de Baltă, împreună cu domeniile lor. Domeniul Ciceu era locuit aproape în exclusivitate de români, unele localități făcînd parte din zona Lăpuș, iar altele fiind cumpărate de către Ștefan cel Mare și fiul său Bogdan.

In cursul anului 1 500 sînt cumpărate de către Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, și de către fiul său Bogdan localitățile Borcut[1], Văleni[2], Suciul de Jos[3], Tîrgu Lăpuș[4], Răzoare[5] și Rohia[6].

In 1506, Bogdan, domnul Moldovei, cumpără alte localități (unele părți de moșie fiind cumpărate anterior): Dămăcușeni[7], Lăpuș[8], Libotin[9], și Rogoz[10]. La 1552, Alexandru Lăpușneanu acordă dreptul de înființare pentru localitatea Drăghia[11]. In anul 1553, aparțin de domeniul cetății Ciceu următoarele localități din Maramureș : Baba, Borcut, Văleni, Fîntînele, Dămăcușeni, Ruoja (localitatea de lîngă Lăpuș, dispărută), Drăghia, Suciul de Jos, Suciul de Sus, Băiuț, Vima Mare, Dobric, Tg. Lăpuș, Libotin, Răzoare, Peteritea, Rogoz și Rohia, așa cum sînt ele consemnate în conscripția din 1553[12]. Teritoriul ce aparține domnilor Moldovei era mai extins decît hotarul satelor arătate, deoarece, după această dată, au luat ființă multe localități în perimetrul hotarului acestor sate.

Petru Rareș, în anul 1529, trece din Moldova prin Maramureș, unde i se alătură românii din Lăpuș, care probabil trăiau pe domeniul Ciceu.

In anul 1555, Alexandru Lăpușneanu și Pătrașcu cel Bun au venit la Sighetu Marmației, ca să-l apere pe noul principe al Transilvaniei, Ion Sigismund, pe care-l înscăunează la Alba Iulia. Legăturile economice ale orașelor Baia Mare și Sighetu Marmației cu Moldova erau destul de intense, căci drumurile comerciale legau aceste centre de Moldova[13].

Mihai Viteazul, la 1599, a cucerit cetățile Chioar și Hust, stăpînind în întregime teritoriul județului Maramureș[14], și a înglobat Maramureșul în statul unitar făurit de el.

Domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan (1658), fiind detronat, vrea să se stabilească la Baia Mare[15], dar aici i se refuză dreptul de a-și închiria, ori cumpăra o casă.

Relațiile religioase, sub aspectul îndrumării, studierii și procurării

1. — I. Kádar, **Szolnok — Doboka Vármegye monografiája.** Vol. II., Dej, 1900, p. 241.
2. — **Ibidem,** p. 521.
3. — **Ibidem,** vol. VI., p. 488.
4. **Ibidem,** vol. V., p. 6.
5. — **Ibidem,** p. 96.
6. — **Ibidem,** p. 571.
7. — **Ibidem,** vol. III. p. 353.
8. — **Ibidem,** vol. V. p. 32.
9. — **Ibidem,** p. 57.
10. — **Ibidem,** p. 561.
11. — **Ibidem,** vol. III. p. 375.
12. — In conscripția din 1553 este amintită fiecare localitate în parte, cf. I. Kadar, **op. cit.,** II, pp. 83, 241, 521 ; vol. III, pp. 313, 353, 374, 375 ; vol. V., pp. 57, 96, 445, 561, 571.
13. — K. Palmer, **Nagybanya és környéke,** Baia Mare, 1894, p. 41.
14. — **Istoria României,** vol. III., p. 999.
15. — K. Palmer, **op. cit.,** p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro

de cărți necesare cultului, au constituit o problemă dificilă din cauza restricțiilor, a depărtării de centrele tipografice și a prețului ridicat.

Pe domeniul cetății Ciceu, Ștefan cel Mare a înființat Episcopia de Vad, care era în legătură canonică deplină cu mitropoliții din Suceava. Astfel Teofan și Grigore[16] au fost consacrați la Suceava. Tot aici sînt consacrați Ilarion (1523), Varlaam (1527), Tarasie (1546), Gheorghe(1550)[17]; între 1600-1614 îl găsim episcop al românilor din Maramureș pe Sîrghie[18] fostul egumen al mănăstirii Tismana, Vasile Tarasovschi (1633)[19] a fost sfințit în Moldova, iar Dosoftei și Venedict[20] sînt veniți tot din Moldova.

Legăturile existente între maramureșeni și moldoveni erau extinse între mănăstiri și slujitorii ei. Din Moldova veneau adesea călugări trimiși pentru o perioadă sau pentru stabilirea definitivă. In 1672 au sosit la mănăstirea Moisei doi călugări, trimiși de egumentul mănăstirii Putna, care acceptă cererea boierilor din Maramureș (închinarea mănăstiri Moisei)[21]. Mai vin și alți călugări moldoveni : ieromonahul Gheorghe, de la mănăstirea Neamțului (1737). monahul Tănase stă în 1745 la mănăstirea Moisei; mănăstirea Putna dăruiește la 1751 o psaltire mănăstirii Moisei. Tot mănăstirea Putna trimite la cea din Moisei, drept egumen, pe Teofan (1769), iar egumenul Calistrat al Putnei adresă o scrisoare episcopilor, vicarilor, protopopilor, preoților și boierilor din Maramureș. La Moisei întîlnim, între anii 1775-1780, pe Andrei, arhimandritul de la Moldovița. De remarcat este trecerea cronicarului moldovean Miron Costin prin Maramureș, în anul 1674[22].

Mulți tineri maramureșeni au studiat în Moldova și, reîntorși de la studii, devin preoți pe la schituri și biserici, iar unii ajung episcopi: Petronie, Silimon, Savul, Iosif Stoica etc. Ierotei, egumenul Putnei, originar din Ungureni, județul Maramureș, ajunge episcop de Huși (1742-1750)[23].

La 12 octombrie 1685, Popa Lupul și protopopul din Moisei au scris juzilor din Bistrița, cerîndu-le să scutească de vamă pe un călugăr de la mănăstirea Humor, călugăr care este dascălul casei lor[24].

Popa Gheorghe din Borșa (secolul al XVIII-lea) scrie egumenului mănăstirii Dragomirna, rugîndu-l să-l învețe carte pe copilul său Moise[25].

Uneori vin dascăli din Moldova, spre a învăța carte tinerimea de aici și a copia cărți. Este amintit dascălul Ievon (Ioan), care a învățat coconi în Cuhea, în casa lui Mariș Vășii (1715), originar din Comănești Moldova. In Dragomirești este semnalat dascălul Ștefan din Moldova, La

16. — N. Iorga, **Istoria bisericii românești,** ed. II., 1929. București, vol. I, p. 114.
17. — **Ibidem,** p. 114.
18. — **Ibidem,** p. 227.
19. —**Ibidem,** p. 228.
19. — **Ibidem,** p. 228.
20. — **Ibidem,** p. 327.
21. — St. Meteș, **Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria,** Sibiu, 1936, pp. 164-165.
22. — M. Costin, **Opere,** Ed. de Stat pentru literatură și artă, București, 1958, p. 260-261.
23. — St. Meteș, **op. cit.,** p. LXXIX.
24. — **Ibidem,** pp. LXXVIII-LXXIX.
25. — **ibidem,** p. LXXVIII.

https://biblioteca-digitala.ro

1760, mănăstirea din Crăcești (azi satul Mara) adăpostea pe dascălul „Ioniță" Voițea Moldoveanu din orașul Suceava.

Răspîndirea cărților vechi, tipărite în centrele tipografice din Moldova, reprezintă mărturii documentare ce confirmă în plus legăturile cultural-religioase cu românii de peste munți. Cartea și însemnările marginale sînt documente care au o importanță destul de semnificativă pentru istoria națională în general și importanță prețioasă pentru istoria locală în special, deoarece îmbogățesc cu date noi monografia satelor noastre.

Cărțile vechi românești aflate în bisericile din actualul județ Maramureș, în colecțiile particulare, în biblioteci și muzee, tipărite în Moldova în secolele al XVII-lea — al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, sînt importante documente, ce confirmă relațiile strînse dintre cele trei țări române, într-o etapă istorică în care oficialitățile transilvănene încercau să împiedice, prin toate mijloacele, legăturile românilor din Transilvania cu cei din Principate. Despre aceste încercări vorbesc, de pildă, hotărîrile Dietei din Laczfalu, aduse la 25 octombrie 1600: „Fiindcă stricăciunea și pericolul nostru de acum a venit din cele două țări române. . . nici un popă românesc să nu mai poată intra niciodată în cele două țări române. Iar călugării să fie de tot proscriși din întreaga țară. De se va afla vre-unul că a intrat sau va intra în contra hotărîrii țării, pe acela să-l prindă și să-l despoaie ori și unde"[26].

Incercările de a rupe legăturile cu românii din principate n-au avut efectele scontate, masa mare a românilor continuînd să întrețină relații economice și culturale cu frații de peste munți. Dovada concludentă a acestor relații o fac și cărtile indentificate în Maramureș, provenite din Principate. Cercetările pe teren, întreprinse în decurs de cîțiva ani, ne-au pus în fața unui număr însemnat de cărți vechi românești, care circulau în Maramureș.

Pînă în prezent am identificat un număr de 102 cărți vechi românești tipărite în Moldova, prezente în bisericile ortodoxe române din actualul județ Maramureș. Numărul lor a fost desigur mai mare, dar, din cauza vicisitudinilor de tot felul, multe s-au deteriorat. La aceasta s-a adăugat, evident, la mijlocul secolului al XIX-lea, înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin. Ca atare, multe cărți au fost schimbate cu altele noi, tipărite cu litere latine.

Numeroase manuscrise și tipărituri au fost, apoi, înstrăinate din biserici de către diverși diletanți în materie de istorie bisericească, de istorie a literaturii noastre vechi, sau de bibliofili și au intrat în posesiunea particulară. Aceste cauze au dus la dispariția totală a cărții vechi din multe biserici. De fapt, cărțile păstrate aici sînt în totalitate cărți de cult.

Cărțile laice care au circulat pe teritoriul actualului județ Maramureș sînt greu de identificat din cauza dispariției bibliotecilor vechi .

După locul de tipărire, cele mai multe cărti provin din Iași (85 exemplare), din Rădăuți (14 exemplare) și din Neamț (3 exemplare).

26. — **Ibidem**, p. LXXXII.

https://biblioteca-digitala.ro

In urma cercetării de teren și bibliografice[27] au fost găsite un număr de 102 cărți ieșite din tiparnițele moldovene, semnalate pe teritoriul actual al județului Maramureș. Pe titluri se repartizează astfel : 9 antologhioane, 8 apostolare, 15 cazanii, 4 catavasiere, 14 ceasloave — orologhiere, 10 euhologhioane-molitvelnice, 5 evangheliere, 15 liturghiere, 1 octoih — paraclitic, 3 minee, 7 psaltiri, 3 pentecostare și 8 triodioane.

Cele mai vechi exemplare provenite din tiparnițele românești ale Moldovei sînt din secolul al XVII-lea. Este vorba de opera mitropolitului Varlaam **„Cartea românească de învățătură dumenecele preste an și la praznice impărătești și la svinți mari"** (cunoscută sub numele de **cazanie),** tipărită la Iași, în anul 1643. Această carte este semnalată la bisericile din Berința, Borșa (2 ex.), Budești, Deseși, Durușa, Groși (Lăpuș), Iadăra, Leordina*, Săpînța, Strîmtura*, Șomcuta Mare, Ticău, Vad (Mănăștur) și în proprietatea profesorului Vasile Doniga din Baia Mare.

In cursul secolului al XVIII-lea, circulația de cărți moldovene a atins apogeul, pentru ca în cursul secolului al XIX-lea să se reducă la numai 3 cărți. Intre anii 1701 — 1800 au fost cumpărate și aduse din Moldova un număr de 83 cărți, după cum urmează :

1. — **Antologhioane,** semnalate 9 exemplare, din care, tipărite la Iași, 8 exemplare. Din acestea, 2 exemplare, tipărite la 1726, se află la Moisei* (biserica din comună), din 1745 la Nănești*, din 1755 la Bîrsana, Hărnicești*, Hoteni, Slătioara*, din 1760 la Sieu*. Un exemplar, provenit din tipografia de la Rădăuți, editat în 1745, este semnalat la Deseși*.

2. — **Cartea apostol,** originare din Moldova, se cunosc 8 exemplare, toate provenite din tiparnițele din Iași ; 2 din 1736 la Ieud deal* și Ieud șes* ; 6 din 1756 la Baia Mare parohia I, Bîrsana, Moisei*, Rozavlea, Satșugatag* și Slătioara.

3. — **Cartea „Ceaslov"** este semnalată în 14 exemplare. Din aceste, 11 exemplare editate la Rădăuți, în 1745, sînt cunoscute la : Bocicoel*, Borșa*, Budești — Susani*, Dănești, Deseși*, Ieud deal*, Săcel*, Săpînța*, Surdești, Vișeul de Jos* și Vișeul de Sus*. Din Iași, 1 exemplar, editat în 1773, se cunoștea la Tăuții de Sus*, iar din 1777 sînt cărți la Botiza* și Leordina*.

4. — **Cartea Catavasier** este cunoscută în 4 exemplare, din care două din 1774, ediție Rădăuți, se află în Cărbunari și Mireșu Mare, iar din Iași două cărți la Fereștí* și din 1768 la Vișeu de Jos*.

5. — **Evangheliere** se cunosc în 5 exemplare, toate ediția de Iași. Din ediția 1762 sînt la Cicîrlău, Fărcașa, Mara și Groși (Baia Mare)**, iar ediția 1765 la Fîntînele.

6. — **Cartea Euhologhion — Molitvelnic,** tipărită la Iași, este cunoscută în 10 exemplare. Din ediția 1741 este semnalată la Rozavlea*, ediția 1744 se află la Slătioara*, și Vișeu de Jos*, ediția 1746 se află la Bîrsana și Dragomirești*, ediția 1749 era la Bocicoel*, Sieu*, și Ieud șes, din 1754, la Săliște—Nistorești*, iar o ediție neidentificată la Șindrești.

---

27. — Cărțile citate după I. Bîrlea, **Insemnări din bisericile Maramureșului,** București, 1909, sînt notate cu*, iar cele citate după D. Pop, **Mărturii strămoșești,** Satu—Mare, sînt notate cu**.

https://biblioteca-digitala.ro

7. — Una din cărțile religioase importante era **liturghierul.** Din tipăriturile de la Iași sînt cunoscute : un exemplar, ediția 1715, semnalat la Săpînța*, 13 exemplare, ediția 1759, semnalate la Bîrsana, Berbești*, Bogdan Vodă*, Breb*, Copalnic, Coruia, Ieud*, Plopiș, Poenile Glodului*, Strîmtura, Șindrești, Vișeu de Jos* și Baia Mare* ; ediția 1762 se află la Tămaia.

8. — Cartea **Octoih** sau **Paraclitic** se cunoaște într-un singur exemplar ediție 1748, din Iași, se află la Nănești*.

9. — Tot la Iași s-a tipărit și **Pentecostarul** cunoscut, în ediția 1753, la Chiuzbaia și la Deșești și o ediție neindentificată la Ieud deal*.

10. — **Psaltirea,** tipărită la Iași, în ediția 1743, se află la Călinești*, Costeni, Rogoz, Săcel* și Săsar*, ediția 1748 la Borșa*, iar ediția din 1757 la Breb*.

11. — Pentru Strana bisericească s-a tipărit la Iași, cartea rituală **Triodion.** Din această tipăritură sînt edițiile : 1746 aflat la Șieu*, ediția 1747 la Borșa*, Breb*, Călinești*, Mara, Șurdești și Vișeul de Jos.

Din secolul al XIX-lea ne-au parvenit 3 cărți — minee — tipărite la Neamț, ediția 1847 în două exemplare și un exemplar ediția 1848. Cele trei cărți se află la biserica din Rogoz.

Cu toate că în mai multe centre din Transilvania funcționau tipografii (Alba Iulia, Sibiu, Brașov, Blaj, începînd cu 1747) și cu toate că și alte centre tipografice scoteau cărți românești (Viena, Karlovitz), cartea românească de peste munți penetrează în mai mare măsură decît cele tipărite la Viena sau alte centre considerate neromânești. Pentru secolul al XVIII-lea am identificat doar 8 exemplare de carte românească, provenite din tipografia vieneză. Aprovizionarea insistentă cu cărți din Țara Românească și Moldova, aduce după sine interzicerea importului de carte. Celor prinși asupra faptului li se confiscă marfa și sînt supuși la amenzi.

Un asemenea act, interzis prin lege, a comis popa Toader din Vișeul de Jos, căruia i se confiscă un manuscris adus din Moldova în aprilie 1777. Vameșii din Sighetu Marmației voiau să trimită manuscrisul la cenzură, dar episcopul de Muncaci, Andrei Bacinschi, fiind în Sighetu Marmației îl cumpără pentru sine, despăgubind pe preot cu 6 galbeni[28]. Deși restricția în privința cumpărării cărților de peste munți se menține în continuare, acestea se mai procură încă pînă la sfîrșitul secolului. Astfel, Timotei Bora din Vișeul de Jos cumpără un Catavasieriu cu 3 lei moldovenești, de la tîrgul din Hîrlău[29]. Pe un Catavasieriu din Feresti scrie : Sfînta carte o am cumpărat din Moldova, anume Ieaș, drept am ma datu bani moldovenești doi lei"[30]. El este donat apoi bisericii, în anul 1781. Mai sînt și alte însemnări ce confirmă greutățile ce stau în calea procurării cărților, una dintre ele fiind distanta mare și prețul ridicat.

Procurarea de cărți punea probleme dificile. Totuși, cartea tipărită în Moldova ajungea în timp relativ scurt la bisericile maramureșene. Astfel, la Dănești s-a cumpărat un Ceaslov, tipărit în Rădăuți, în 1745, care este do-

28. — St. Meteș. **op. cit.,** p. CI.
29. — I. Bîrlea, **Insemnări din bisericile Maramureșului,** București, 1909, p. 205.
30. — **Ibidem,** p. 101.

https://biblioteca-digitala.ro

nat în același an bisericii din localitate ; la Șurdești se găsește un Ceaslov, tipărit la Rădăuți în 1745, și donat bisericii în anul 1746.

Sînt însă și cazuri cînd unele cărți au fost cumpărate după mai bine de 10—15 sau 20 de ani de la apariție.

Prin filiera Moldovei au ajuns multe cărți din Țara Românească în Maramureș. Insemnarea de pe un Triod editat la Rîmnic în 1731. ne arată drumul parcurs de carte, de la Tipografie, pînă la locul unde se află azi : „Acest Triod l-am cumpărat eu nemeș (nobil) Popa Mihai din Lăpușul Românesc drept 16 florinți, de la Popa Cosma, din Iași, 1773 februarie 4 zile". Această mărturie atestă că uneori cărțile au fost procurate prin intermediul Moldovei.

Circulația intensă a cărții vechi românești tipărită în Moldova sau Țara Românească pe meleagurile maramureșene, atestă trainicile legături economice, comerciale și cultural-spirituale, care au existat de-a lungul veacurilor între cele trei țări române.

Din prima jumătate a secolului al XIX-lea ne parvin numai trei cărți tipărite în Moldova, trei minee de Neamț. In această etapă cartea necesară cultului a fost procurată de la tipografiile din Blaj, Sibiu și Buda.

N-am identificat nici-o carte din tipografia brașoveană, care să fi circulat în actualul județ Maramureș si nici cărți scoase de sub teascurile tipografiei din Peri, de către tipograful Sveipold Fiol, care, fiind refugiat din Cracovia, a tipărit aici o Evanghelie românească și un Molitvelnic la 1696, iar în limba slavonă un Bucvar, un Penticostar și un Triod, dar fără a se indica anul tipăririi lor[31].

LA CIRCULATION EN MARAMUREȘ DE VIEUX LIVRES ROUMAINS IMPRIMÉS EN MOLDAVIE JUSQU' EN 1850

— Résumé —

L'ancien livre roumain, imprimé dans les Pays Roumains est répandu dans toutes les provinces habitées par les Roumains. Les frontières de l'Etat n'ont pas pu empêcher la circulation de ces livres.

De ces livres imprimés en Moldavie on a gardé sur l'actuel territoire du district de Maramureș un nombre de 102 livres. D'après la localité où ils ont été émis, ces livres se divisent ainsi : 85 exemplaires imprimés à Iași, 14 exemplaires à Rădăuți et 3 exemplaires imprimés à Neamț. Par titres de livre on connait : 9 antologions, 8 apostoles, 15 cazanias, 4 catavasiers, 14 livres

31. — St. Metеș, **op. cit.**, p. 174.

https://biblioteca-digitala.ro

d'heures logherone, 10 euhologhione — molitvelnic, 5 évangeliaires, 15 missels, 1 octoih — paraclitics, 3 minologhiones, 7 psaltires, 3 pentecostaires et 8 triodiones.

Le plus ancien livre roumain trouvé en Maramureş provient de l'imprimerie de Iaşi et il s'agit de l'oeuvre du mitropolite Varlaam „Cartea românească de învăţătură duminecele peste an şi la praznice împărăteşti şi la svînţi mari" (connu sous le nom de Cazanie), imprimé à Iaşi, en 1643. Ce livre est signalé dans les èglises de Berinţa, Borşa, Budeşti, Deseşti, Duruşa, Groşi (Lăpuşului), Iadăra Leordina, Săpînţa, Strîmtura, Şomcuta-Mare, Ţicău, Vad, (Mănăştur) et dans la propriété du professeur Vasile Doniga de Baia Mare.

Pendant le XVIII-e siècle la circulation du livre roumain imprimé en Moldavie a atteint l'apogée en étant achetés et apportés de Moldavie 83 livres :

1. Des Antologhioane signalés en 9 exemplaires dont 8 exemplaires imprimés à Iaşi. Des exemplaires imprimés en 1726, 2 se trouvent à Moisei, dès 1745 ils se trouvent à Năneşti, dès 1755 il sont à Bîrsana, Hărniceşti, Hoteni, Slătioara, dès 1760 à Sieu. Seulement un exemplair provient de l'imprimerie de Rădăuţi, édité en 1745 et signalé à Deseşti.

2. Le livre Apostol originaire de Moldavie en connait 8 exemplaires, tous provenus des typographies de Iaşi : 2 de 1736 à Ieud-deal et Ieud-şes, 6 de 1756 á Baia Mare la paroisse I, Bîrsana, Moisei, Rozavlea, Sat-Şugatag et Slătioara.

3. Le livre „Ceaslov" (livre d'heure) nous est signalé comme existant en 14 exemplaires. De ces exemplaires, 11 édités à Rădăuţi en 1745, sont connus à Bocicoel, Borşa, Budeşti Susani, Dăneşti, Deseşti, Ieud deal, Săcel, Săpînţa, Şurdeşti, Vişeul de Jos et Vişeul de Sus.

De Iaşi, l'exemplaire edité en 1773, on le connaît à Tăuţii de Sus ; de 1777 il y a des livres à Botiza et Leordina.

4. Le livre Catavasier est connu en 4 exemplaires, dont deux exemplaires, de 1744 édités á Rădăuţi, se trouvent á Cărbunari et Mireşu Mare, et de Iaşi il y à 2 livre à Fereşti et de 1768 à Vişeu de Jos.

5. Evangeliaires — il y á 5 exemplaires, dont trois édités à Iaşi. De l'édition de l'année 1762 il y a á Cicîrlău, Fărcaşa, Mara et Groşi (Baia Mare) et de l'édition de 1765 à Fîntînele.

6. Le livre Euhologhion — Molitvelnic (rituel) édité à Iaşi est connu en 10 exemplaires. De l'édition de 1741 il y a signalé un à Rozavlea, de l'édition 1744 á Slătioara et Vişeul de Jos, celle de 1746 á Bîrsana et Dragomireşti, de l'édition de 1749 il y a á Bocicoel, Şieu et Ieud-Ses, de l'édition 1754 il y a un exemplair á Sălişte. Un exemplair non identifié comme edition se trouve á Şindreşti.

7. Un des livres religieux d'une importance capitale et le missel. Des éditions de Iaşi (des exemplaires imprimés à Iaşi) nous sont parvenues : 1 de l'édition 1715, signalé à Săpînţa ; 13 exemplaires de l'édition 1759, signalés à

https://biblioteca-digitala.ro

Bîrsana, Berbeşti, Bogdan Vodă, Breb, Copalnic, Corniа, Ieud, Plopiş, Poienile Glodului, Strîmtura, Şindreşti, Vişeu et Baia Mare ; de l'édition de 1762 se trouve un exemplair à Tămaia.

8. Le livre Octoih ou Paraclitic se trouve dans un seul exemplaire, imprimé en 1748 à Iaşi, qui se trouve maintenant à Năneşti.

9. Un livre imprimé à Iaşi est aussi le Pentcostarul, connu dans l'édition de 1753 à Chiuzbaia, édition 1756 à Deseşti et une édition qui n'est pas identifié à Ieud-deal.

10. Le Psautier imprimé à Iaşi se trouve à Călineşti, Costeni, Rogoz, Săcel, et Săsar dans l'édition de 1743, dans celle de 1748 à Borşa, et dans l'édition de 1757 à Breb.

11. Pour les besoins de l'église on a tipografié le livre rituel Triodion. De cet imprimé nous avons les éditions suivantes : 1746, qui se trouve à Şieu, l'édition 1747 à Borşa, Breb, Călineşti, Mara, Şurdeşti et Vişeu de Jos et l'édition 1746 à Şieu.

Du XIX-e siécle nous sont parvenus 3 livres — minee imprimés à Neamţ (édition 1847 — deux exemplaires) et l'exemplaire de l'édition 1848 ; les trois livres se trouvent à l'église de Rogoz.

Dans cette dernière période le livre nécessaire au culte a été procure de la tipografie de Blaj, Sibiu et seulement un nombre limité de livres ont été achetés de Buda.

https://biblioteca-digitala.ro

IDEILE FUNDAMENTALE ALE „ISTORIEI PENTRU INCEPUTUL ROMÂNILOR ÎN DACHIA" DE PETRU MAIOR

ION IUGA

„Istoria pentru începutul românilor în Dachia", apărută în anul 1812 în tipografia Universității din Buda, reprezintă punctul culminant al activității istorice și filologice a lui Petru Maior. In această operă, marele erudit al Școlii ardelene reușește să dea o interpretare de multe ori nouă problemelor privind originea limbii și poporului român. Petru Maior a dat o operă complexă, care datorită acestei calități s-a impus în epocă prin valoarea științifică cu largi implicații politice.

După cum arată și titlul, Pentru Maior și-a propus să scrie o istorie a anilor, a secolelor în care s-a definitivat procesul istoric al formării limbii și poporului român. Evident, nu toate soluțiile oferite de către istoricul transilvănean sînt dintre cele mai bune, sau cele bune, dar trebuie să precizăm că și aceste greșeli de optică, exagerări, au o justificare istorică, de care trebuie să se țină seama. Dacă avem în vedere aceste considerații vom putea înțelege mai bine creația istoricului transilvănean.

Lucrarea pe care încercăm să o analizăm are un caracter polemic, fiind scrisă ca răspuns la atacurile unor istorici străini ca : Eagel, Eder, Sulzer, aduse împotriva continuității românilor pe acest teritoriu. In prefața „Istoriei", Petru Maior arată că scopul operei sale, este acela, să servească trecutul istoric al poporului nostru drept pildă pentru epoca sa și pentru viitor : „Cugetul meu este nu intreaga Istorie a Românilor în Dachia, din vechii scriitori, pentru aceasta a le însemna, ca văzînd românii din ce viță strălucită sînt prăsiți, toți să se îndemne strămoșilor săi întru omenie și în buna cuviință a le urma. . ."[1].

Această operă a fost redactată într-un foarte scurt timp si de aceea Petre Maior precizează în prefața „Istoriei" sale: „Aceea încă îmi caută să mărturisesc, că dobîndind cu foarte scurtă vreme spre întocmirea Isto-

1. P. Maior, **Istoria pentru începutul românilor in Dachia,** Buda, 1812, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

riei aceştia cît nici a o scrie a doua oară nu m-au suferit încungiurările stării mele, nu pot să mă lingusesc mie, că doară nici o greşeală nu s-au vîrît aici, ba nici rîndul tuturor lucrărilor, pentru aceasi cauză nu l-am putut ţinea, ci care unde mi-au venit aminte, acolo l-am însemnat"[2]. Petru Maior a avut la dispoziţie prin urmare foarte puţin timp pentru întocmirea operei sale. Marele cărturar transilvănean, a avut multe obligaţii administrative care nu i-au îngăduit să se consacre în întregime activităţii cultural-ştiinţifice. Cu toate aceste vicisitudini, Petru Maior reuşeşte să dea posterităţii o operă bogată, fecundă în idei, care ni s-ar părea miraculoasă, dacă n-am ţine seama de climatul vremii, de nivelul atins de cultura românească la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor[3].

„Istoria" lui Petru Maior are la bază o documentaţie impresionantă, rod al unei munci desfăşurate de-a lungul mai multor ani[4], consultînd mai multe arhive din ţară şi străinătate. De asemenea, de un însemnat folos i-au fost unele lucrări referitoare la originea limbii şi poporului român.

Ideile fundamentale care se desprind din opera sa sînt : originea limbii şi poporului român; problema dacilor în vremea romanilor; continuitatea populaţiei daco-romane după retragerea aureliană; migraţiunile popoarelor — raporturile dintre popoarele migratoare şi populaţia autohtonă; despre pătrunderea ungurilor în Panonia şi Transilvania.

Originea limbii şi poporului român este ideea centrală a întregii opere a fruntaşului Şcolii arlelene, ca de altfel şi la Samuil Micu şi Gheorghe Şincai. Spre deosebire de cronicarii moldo-munteni, care şi ei au abordat această temă, fruntaşii Şcolii ardelene, dar mai ales Petru Maior, „au fost aceia care au luat această idee ca punct de plecare al întregii lor activităţi istorice"[5], aducînd argumente noi şi o mai mare competenţă .

Petru Maior dezbate originea limbii şi poporului român şi în alte opere[6], dar opera în care îşi etalează în toată complexitatea sa concepţia, punctul său de vedere asupra acestei idei, este fără îndoială „Istoria pentru începutul românilor în Dachia".

Prin soluţiile care le dă procesului istoric al originii limbii şi poporului român se deosebeşte de ceilalţi reprezentanţi de seamă ai Şcolii ardelene, fapt care l-a consacrat în istoriografia şi lingvistica noastră modernă.

Susţine pe bună dreptate că limba română este urmaşa limbii latine populare vorbită de coloniştii romani. In acest sens, Petru Maior face o distincţie între limba latină populară şi cea clasică ; „Nu poate fi îndoială nici cît e mai mică, că două limbi au avut romanii cei de demult, una gramati-

2. P. Maior, **op. cit.,** p. 2.
3. Vezi D. Prodan, **Supplex Libellus Valachorum,** Ediţia a II-a, Bucureşti, 1967.
4. Problema documentaţiei istorice la Petru Maior a constituit subiectul unei lucrări intitulată : **„Petru Maior cercetător de izvoare"** prezentată la Sesiunea a II-a de comunicări ştiinţifice a muzeelor din anul 1965.
5. O. Densusianu, **Literatura română modernă,** Ediţia a IV-a, Bucureşti, f a/p 14.
6. P. Maior, **Disertaţie pentru începutul limbii româneşti,** idem, **Disertaţie pentru literatura veche a românilor** (Ambele studii au fost publicate ca anexe la ediţia din 1812 a lucrării **„Istoria pentru începutul românilor în Dachia").**

https://biblioteca-digitala.ro

cală, alta poporană"[7]. Această constatare rezistă și astăzi, cînd s-au adus multe date edificatoare în sprijinul tezei enunțate pentru prima oară de Petru Maior.

Totuși, observă că în limba noastră sînt și alte cuvinte decît cele latine: „Măcar că aceea nu putem tăgădui, că în limba românească sînt vîrîte de ale varvarelar ghinte (cuvinte-n.n.) anume ale slovenilor, cu care au petrecut împreună. Însă slovenii de tesătura limbei românești cea din lontru nu s-au atins, că aceea au rămas întreagă . .. "[8]. Intr-adevăr, Petru Maior a surprins acest fenomen remarcabil al limbii noastre, al păstrării caracterului său latin, merit de o covîrșitoare importanță pentru istoriografia noastră modernă, cu atît mai mult pentru epoca în care trăiește și scrie.

Solutia care o dă, de a purifica limba, prin eliminarea a tot ce nu este latin, evident este greșită. Cu toate acestea însă, Petru Maior este conștient de necesitatea introducerii neologismelor în limba noastră, cu atît mai mult cu cît se puneau bazele culturii noastre moderne: „Unde intră științele cele înalte nu ne-ar ajunge unele cuvinte precum grecilor le este slobod în lipsele sale de a se împrumuta din limba elinească și sîrbilor și rușilor de la limba slovească cea din cărți, așa și noi toată cădința (dorința-n.n.) avem de a ne ajuta cu limba italienească, cu cea frîncească și cea spanioleasca[9].

In general, Petru Maior se dovedeste un mare erudit în problemele filologice pe care le discută, dînd dovadă de cunoștințe ample asupra multor limbi europene.

Vorbind de originea poporului român, Petru Maior afirmă eronat că este „pur" roman. conform tezei latinității „pure". După ce arată că Dacia a fost „distrusă", „deșărtată" de daci de către romani, arată că locuitorii Daciei după părăsirea aureliană, sînt urmașii coloniștilor romani. Narînd evenimentele de după anul 271, accentuează de foarte multe ori că sîntem romani urmasi ai coloniștilor romani veniți din Peninsula italică si mai ales din Latium. Nicăieri nu vom găsi în opera sa afirmația că în Dacia au venit coloniști din alte provincii.

Combate cu vehemență teza eronată sustinută de Sulzer si Eder, care afirmau că românii de pe actualul teritoriu ar fi venit din sudul Dunării prin secolele XII-XIII.

La Petru Maior, poporul român se întinde pe vaste teritorii geografice. Ii „regăseste" pe români în perioada migrațiunii popoarelor sub denumirea de Patinație, Cumani, Schiti, Triboli, Pegenegi etc. Poziția lui este determinată de faptul că pentru această perioadă nu avem la dispoziție izvoare istorice suficiente, care să se refere direct la populația autohtonă.

De aceea, Petru Maior, răsounde atacurilor istoricilor străini, făcînd apel la araumente filologice, la bun simț, la analogii nu lipsite de adevăr de cele mai multe ori.

O a doua idee care se desprinde din „Istoria" lui Petru Maior este cea

7. P. Maior, **Dialog pentru începutul limbii române intre nepotu și unchiu, în Lesican Românescu – Latinescu – Unguresc – Nemțescu** . . . , Buda, 1825, p. 63.
8. P. Maior, **Disertație pentru începutul limbii românești,** p. 307.
9. P. Maior, **Dialog pentru inceputul limbei române intre nepotu și unchiu,** p. 71.

https://biblioteca-digitala.ro

privitoare la situația dacilor în timpul războaielor cu romanii și în timpul dominației acestora în Dacia. In descrierea războaielor daco-romane, subliniază ercismul luptătorilor daci, vitejia lor. De asemenea, scoate în evidență exemplul de curaj al regelui Decebal, despre care spune : . . . „cumplitul Dechebal bărbat foarte iscusit în măestria războiului și priceput"[10].

Trecînd la momentele cuceririi cetăților dacice de către romani, scoate în evidență „cruzimea" cuceritilor. Este o prezentare denaturată a adevărului istoric, care vine să sprijine ideea autorului „Istoriei" cu privire la „exterminarea", „deșertarea" populației dacice: „. . . . cine, zisei, fără prejudecare va socoti,, lipsește să creadă, cum că dachii îmbulziti de cunoștința răutăților sale celor dăcești carii au avut timp, nu au așteptat să dea față cu romanii, nice nu au mai rămas nici unii în Dachia, cu precum mulți neputînd scăpa cu muieri și cu prunci cu tot au fugit, precum se și văd în Columna lui Traian la numărul 113 și 114 fugind într-altă țară cu muierile, cu pruncii și cu vitele"[11]. Pentru a ajunge la teza „deșertării" totale a Daciei face apel la argumente forțate, care în aparență susțin punctele de vedere ale autorului. Astfel, Petru Maior îi prezintă pe romani ca pe niște cuceritori care „ . . . aprind, ucid, robesc și că nici unul nu scapă de ucidere sau de robie . . ."[12], face analogii cu situația Cartaginei, Corintului, unde într-adevăr au fost masacre ale populației, dar situația concretă este diferită la acestea de cea a Daciei, fapt lămurit astăzi.

Deci, în sprijinul tezei sale, Petru Maior avea nevoie de o Dacie lipsită de populație autohtonă dacică, neromană. El nu admite amestecul dintre romani și daci, atunci cînd vorbește că în Dacia au mai rămas femei si copii. Atunci cînd se află în fata unor nume de origine dacică (Aia, Nandonis, Bilivianus, Bricena, Badanus), forțează lucrurile, susținînd că sînt de origine romană.

La capitolul II, analizează situația Daciei în cadrul imperiului roman, pînă la mijlocul secolului al III-lea e.n., deci pînă la retragerea aureliană. Aici, Petru Maior analizează istoria Daciei în spiritul concepției iluministe, adică integrează istoria acestei provincii romane în cadrul larg al istoriei imperiului roman. Se remarcă sărăcia datelor de care dispune Petru Maior în legătură cu Dacia în timpul stăpînirii romane. De aceea nu ne vom mira că va consemna mai multe izvoare care tratau istoria Daciei tangențial.

Tratînd perioada stăpînirii romane în Dacia, face prin excelență o istorie politică. Exagerează rolul istoric-politic al împăraților romani.

Teza asupra „deșărtării" Daciei în urma războaielor daco-romane este apărată de Petru Maior si în răspunsurile polemice pe care le-a avut cu slavistul vienez J. B. Kopitar.

Trecînd la prezentarea momentului retragerii aureliene din anul 271, Petru Maior este susținător înflăcărat al continuității de viață a poporului

10.. **P. Maior, Istoria pentru inceputul românilor în Dachia,** p. I.
11. **Ibidem,** p. 8.
12. **Ibidem,** p. 8-9.

https://biblioteca-digitala.ro

nostru. De data aceasta, istoricul transilvănean rezolvă în mod just problema. Ca și ceilalți reprezentanți de seamă ai Școlii ardelene se ocupă în primul rînd de analiza izvoarelor contemporane cu evenimentele care au dus la retragerea legiunilor și administrației romane.

Argumentele în sprijinul continuității de după retragerea aureliană, pe care le dă și le explică Petru Maior sînt : imposibilitatea ca un întreg popor legat de acest pămînt prin diverse legături, să-l părăsească pentru a trece în sudul Dunării, unde i se ofereau aceleași condiții vitrege de viață ; goții au constituit și ei o cauză a neputinței retragerii întregii populații din Dacia, De asemenea, el precizează că în Transilvania ar fi rămas mai multă populație romană decît în celelalte regiuni locuite de romani, explicînd acest fapt prin condițiile geografice mai favorizate, Munții Carpați servind un obstacol fericit de apărare în fața deselor năvăliri ale popoarelor migratoare.

Argumentele în sprijinul continuității poporului nostru după retragerea aureliană, pe care le dă Petru Maior, au o deosebită importanță pentru definirea personalității istoricului transilvănean în cadrul istoriei culturii noastre naționale.

Legată strîns de această problemă,, Petru Maior trece la nararea evenimentelor din timpul migrațiunii popoarelor de pe teritoriul patriei noastre, la explicarea raportului dintre populația autohtonă și popoarele migratoare. Pentru început dă cîteva date interesante privind raporturile dintre imperiul roman și popoarele migratoare de la granițele sale, mai ales cu cele din nord-estul imperiului. In acest sens, folosește o documentație bogată, constînd din izvoarele narative existente, în majoritate contemporane cu evenimentele. De data aceasta îl găsim pe Petru Maior deosebit de pînă acum, avînd unele contribuții, e drept timide, dar importante privitoare la situația economică. Astfel, cînd vorbește de teritoriul Transilvaniei din această perioadă arată : ,, . . . mai vîrtos fiind că acolo au fost aurăriile și alte băi, bună oară de sare, de fier, ș.c. (și celelalte-n. n.) care romanii le lucra, precum astăzi prin nepoții lor, adică prin români mai toate se lucră"[13].

Fiecare subcapitol are un titlu bine conceput, care aproape în totalitatea lor se confundă cu numele populațiilor migratoare: „De Gotii"; „De Gepide"; „De Avari", în care surprinde evenimentele principale strîns legate de prezența acestor popoare în Europa. In primul rînd, trebuie subliniată aprecierea că în tot timpul perioadei migrațiunii popoarelor, poporul român a fost majoritar față de popoarele cu care venea în contact. Apoi, afirmă fenomenul confirmat de cercetările de astăzi, că între populația autohtonă și populațiile migratoare a existat o strînsă legătură de ordin economic, arătînd interacțiunea între aceste două părți. Vorbind de raporturile dintre români și bulgari aduce argumente istorice, documentare, logice în favoarea tezei inexistenței unei stăpîniri bulgare asupra ro-

13. **Ibidem**, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

mânilor. El recunoaște că a existat un stat al românilor-bulgarilor. Pe slavi îi numește „sclavini"; „sclavi".

Ultimul subcapitol are un titlu care nu necesită nici un comentariu în ceea ce privește conținutul lui: „Romanii și după vremile lui Aurelian au rămas în Dachia neam osebit"[14]. Printre altele afirmă în legătură cu raportul dintre populația autohtonă și popoarele migratoare următoarele: „. . . fiind oameni și inimoși. . . adeseori își vor fi împreunat armele cu ale barbarilor. . ."[15].

O altă idee fundamentală care se desprinde din „Istoria" lui Petru Maior este pătrunderea ungurilor în Panonia și Transilvania. Pentru elucidarea acestui eveniment, s-a folosit foarte mult de cronica lui Anonymus, dar nu neglijează nici pe Turoczi sau pe alți cronicari maghiari, care-i furnizează un material bogat. Primul subcapitol este intitulat: „Necumpănite dragoste au avul Notarul lui Bela spre unguri".

Cel de-al doilea subcapitol este intitulat: „Intrarea ungurilor în Panonia", unde face o scurtă expunere a evenimentelor care au precedat intrarea ungurilor în Transilvania. Următorul subcapitol se ocupă de „Solia lui Tuhutum către Arpad Duca ungurilor". După aceea Petru Maior prezintă războaiele feudalilor unguri cu cnezatele și voievodatele românești din Transilvania. Face aprecieri asupra raporturilor de forțe între cele două armate în luptă, subliniind eroismul și curajul lui Gelu, care întruchipase dorința de libertate și independență. Cu acest prilej istoricul face o strînsă legătură între luptele pentru libertate și independență din Transilvania și cele din Țara Românească și Moldova, avînd pasagii de o frumusețe stilistică remarcabilă, cînd vorbește despre Ștefan cel Mare și Ioan de Hunedoara. Despre marele voievod moldovean, Petru Maior vorbește astfel: „Ce să zic de Ștefan cel Mare din Moldova, carele cînd avu războiul cel dintîi cu Turcii, cum scrie Miron Logofătul, o sută de mii de Turci într-o zi cu ostașii săi omora (este o exagerare des întîlnită la cronicari și la alți cărturari din epoca feudală — n.n.) Acesta fiind Domn Românilor în Moldova 47 de ani, pre toți cîți se sculară asupra lui, pre Turci, pre Leși, și pre alții i-au bătut, pînă pre urmă muri în casă de podagră. Despre Ștefan Vodă scrie Felix Petannius în Disertația cea pentru căile pre care se poate da războiu asupra Turcului, ca la cetatea Vasillu (Vaslui — n.n.), întră Țeara Românească și întră Moldova așa au bătut pre pașe Soleiman si pre Duca Romanie (domnitorul Radu cel Frumos — n.n.), cît din 100.000 de Turci foarte puțini, carii avea cai buni de fugă, au scăpat"[16]. Aceleași cuvinte de admirație le are și pentru Ioan de Hunedoara, subliniind rolul acestuia în lupta antiotomană: ". . . și cel mai mare în toată oastea . . . Arhistratia sau General, la toată Europa penru alesele lui vitejii Ioan Corvinu de Huniad, curînd se văzu. . . Iară cînd ajunse, marele General Ioan de Huniad a întocmit oastea spre a lovi pe Turcul, pre toți îi așeza cu Căpeteniile lor la locuri anumite, care

14. **Ibidem,** p. 78.
15. I. Lupaș, **Scrierile istorice ale lui Petru Maior,** în **Anuarul Institutului de istorie din Cluj,** vol. I. (1921-1922), Cluj, 1922, p. 95.
16. P. Maior, **Istoria pentru inceputul românilor în Dachia,** p. 105-106.

https://biblioteca-digitala.ro

să le țină și de acolo să dea războiu, iară în virtutea, în bărbăția, și în vitejia Românilor atît se încredința cunoscătorul de viteji Arhistatia, cît sie, și celor patru mii de Români nici un loc anumit nu le deade, ci îi ținu lîngă sine, că cu ei toată oastea și la oricare parte, unde ar fi lipsă, cu dînșii să alearge a da ajutoriu,"[17]. Nu este o întîmplare că s-a oprit asupra acestor voievozi, figuri de seamă din istoria poporului român. Prin această tratare paralelă a istoriei celor trei țări române, Petru Maior a urmărit servirea cauzei unității politice, culturale și economice a poporului nostru de pe ambele versante ale Carpaților.

Intr-un capitol următor aflăm despre situația Transilvaniei de după evenimentele din sec. X. Aici narează evenimentele tîrzii, cum ar fi răscoala de la Bobîlna, care este privită de către istoric ca o răzvrătire a „prostimii" împotriva „nemeșilor" răzbind note de simpatie față de această luptă sîngeroasă a țărănimii ardelene crunt exploatate. Cînd vorbește despre „Unio trium nationum" are următoarea precizare „... nu neamul unguresc, ci neamești fură socotiți între națioanele cele unite sau primite în Ardeal."[18] Deci, Petru Maior face dinstincție între clasele dominante care au constituit această uniune feudală în scopul reprimării mișcărilor populare din partea cricărei naționalități și clasele de jos. Un exemplu concret îl constituie acțiunea acestei uniuni în urma războiului țărănesc de sub conducetrea lui Gheorghe Doja din anul 1514. Trece foarte repede peste răscoala secuilor din anul 1562. Arată apoi situația poporului român din Transilvania, răzbătînd protestul și nemulțumiera sa față de această situație : „Și pre urmă, precum românii care nu sînt neamești, nu pot dobîndi dregătorii politicești, așa și ungurii care nu sînt neamești, nu pot dobîndi aceleași dregătorii", apoi continuă : „De unde precum chiar este că ainta ungurească nici o nedreptate nu au făcut gintei românești. . ."[19] Deci, Petru Maior, așa cum afirmam mai sus, știe să facă distincție între clasele sociale dominante și cele dominate indiferent de naționalitate.

Un alt capitol se intitulează : „Pentru împărăția lui Menumorut și a lui Glad", unde de asemenea are considerații importante asupra celor doi voievozi.

Tratează în continuare problema originii sașilor și secuilor din Transilvania, căutînd prin aceasta să dea o cît mai amplă frescă a vieții social-politice a acelor vremuri.

Urmînd istoria patriei noastre, dedică un capitol aparte situației poporului român la începutul mileniului al II-lea, avînd interesante considerații privitoare la cumani, pecenegi și slavi.

Aici are o mare reflexie : „ . . . cu vremea s-au împărțit românii în Dachia întru atîtea părți, și domenii cîte ținuturi au fost acele ale Italiei, de unde veniseră strămoșii lor. Și această împărțire în mai multe domenii, care au făcut să nu fie românii toți sub un cap, au pricinuit pre urmă româ-

17. **Ibidem,** p. 110-111.
18. **Ibidem,** p. 135-136.
19. **Ibidem,** p. 138.

https://biblioteca-digitala.ro

nilor slăbiciunea cea mare. Să fi fost românii toți uniți sub un cap, nu cred eu, că ar fi venit vremea să se dea ei învinși turcilor, de oară ce și așa împărțiți încă multă vreme au îndrăznit a ține război cu turcii, ba foarte puțini românii asupra a nenumărate gloate de turci, asemenea minunei biruințe au făcut "[20]. Aici Petru Maior expune necesitatea unității politice a poporului nostru în fața primejdiei externe.

In ultimele capitole ale lucrării sale, Petru Maior trece la prezentarea istoriei slavilor, a influenței lor asupra poporului nostru, a istoriei celor două țarate româno-bulgare, scoțind în evidență figura luminoasă a lui Ioniță Kaloianu, cu care încheie de altfel opera.

Opera istorică a lui Petru Maior și mai ales cea pe care am încercat să o prezentăm, a avut o mare difuziune în epocă în toate cele trei țări românești. „Istoria pentru începutul românilor în Dachia" cunoaște patru ediții de apariție : în 1812 (după care ne-am ghidat) ; în 1834 (aceasta a doua ediție este îngrijită de Iordache Mălinescu și D. Damaschin Bojincă care erau moldoveni) ; în 1883, a treia ediție fiind scrisă cu litere de caracter latin, iar primele două cu litere chirilice românești și cea mai recentă în anul 1971.

Scurta prezentare a uneia dintre cele mai importante opere istorico-filologice a lui Petru Maior, este o contribuție modestă la îmbogățirea cunoștințelor privitoare la personalitatea marelui erudit transilvănean.

LES PRINCIPALES IDÉES DE „L'HISTOIRE POUR LE DEBUT DES ROUMAINS EN DACIE" PAR PETRU MAIOR

— Résumé —

C'est l'oeuvre la plus signification et la plus remarquable de toute l'activité d'historien et de philologue de Petru Maior illustre représentant de l'Ecole Transilvaine.

L'oeuvre ci-dessus de faire une appréciation critique sur la moyen dont Petru Maior recherche et répond à une série de problèmes concernant le processus historique de la formation de la langue et du peuple roumain. Trop remarquables sont des idées concernant la descendance de la langue roumaine du latin populaire, la romanisation du peuple Dac ; les influences des peuples émigrants après la retraite Aurélienne ; l'introduction des neologismes dans la langue roumaine.

Dans cette oeuvre on met en evidence la contribution de Petru Maior au développement de l'historiographie roumaine; il peut être considéré, sans exagéret un pionnier de cette historiographie.

On a souligné aussi l'esprit critique de l'historien transilvain dans la présentation des problemes en discution.

20. **Ibidem**, p. 210.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA PREOCUPĂRILOR PENTRU ÎNFIINȚAREA DE ȘCOLI MEDII ROMÂNEȘTI ÎN BAIA MARE ȘI SEINI, DUPĂ REVOLUȚIA DE LA 1848

VASILE CĂPÎLNEAN

Despre preocupările pentru dezvoltarea învățământului transilvan s-au scris multe lucrări, atît în veacul trecut, cît și în veacul nostru. Cele mai multe lucrări se referă la istoria învățămîntului din Principatul Transilvaniei, a cărui arie geografică nu a cuprins decît vremelnic comitatele din Nordul Transilvaniei, respectiv Maramureșul și Satu Mare. De aceea lucrările respective fac mai puține referiri și mai mult de ordin general la situația învățămîntului din aceste județe.

Alte lucrări s-au referit la învățămînt în general[1].

Încercarea noastră de contribuție la o monografie a învățămîntului are un obiectiv mult mai restrîns, ea referindu-se la o perioadă istorică mai scurtă, cuprinsă între anii 1848–1865 și numai la învățămîntul românesc, respectiv la amploarea preocupărilor pentru promovarea acestuia după revoluția de la 1848/49 în actualul județ Maramureș, ca urmare directă a revoluției, care a demonstrat în mod strălucit dorința de emancipare națională și socială a poporului român din Transilvania. Mai exact, vom aborda problema eforturilor depuse de înaintașii noștri pentru înființarea unor licee sau gimnazii românești în Baia Mare, Seini, Șomcuta Mare, sau a unor catedre de limbă română pe lîngă liceele maghiare din Baia Mare și Satu Mare, care erau frecventate de un mare număr de elevi români, în lipsa altor posibilități de instruire.

Cercetarea istoriei învățămîntului românesc în general și al celui din Transilvania în special prezintă o mare importanță documentar-științifică deoarece „Interpretarea învățămîntului în limba română-așa cum se subli-

1. O bibliografie completă a lucrărilor referitoare la istoria învățămîntului din Transilvania se găsește în lucrarea L. Protopopescu. **Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania 1774–1805**, București, Ed. did. și ped., 1956, p. 341–350.

https://biblioteca-digitala.ro

niază în mesajul de salut adresat de tov. N. Ceaușescu liceului „N. Bălcescu" din București cu prilejul sărbătoririi a 150 de ani de la înființarea sa — reprezintă un moment de mare însemnătate în dezvoltarea culturii noastre naționale, o dată memorabilă în istoria poporului român".[2]

Tratarea acestei teme legată de nașterea învățămîntului mediu românesc în această parte a țării noastre impune o succintă prezentare a cadrului istoric al Transilvaniei între anii 1848—1865.

Revoluția de la 1848/49 din Transilvania găsește poporul român de aci trudind pe întinsele domenii feudale. Relațiile feudale de producție apăsau din greu asupra iobagilor, în majoritate români. Exploatarea feudală era dublată și de o puternică asuprire națională, de aceea „obiectivul revoluției era în Transilvania eliberarea socială și națională"[3].

Țărănimea din Transilvania, lipsită de pămînt, se afla, în preajma revoluției, într-o necontenită stare de frămîntare. Legea urbarială din toamna anului 1847 o amenință cu o nouă jefuire a pămînturilor sale.

Burghezia era tot mai nerăbdătoare să scape de restricțiile de breslă, care împiedecau dezvoltarea fortelor de producție. Ea mai dorea să scape de privilegiile feudalității, pentru a putea deschide calea liberă dezvoltării capitalismului[4].

Burghezia românească în formare, mai puțin numeroasă decît cea maghiară sau germană, suferea de pe urma celor dintîi, care, în baza rușinoasei înțelegeri dintre „națiunile politice" alcătuită în 1437 și cunoscută sub numele de „unio trium nationum" o împiedecau să participe la viața politică a țării. De aceea, Revoluția din 1848 a aprins mari speranțe în sufletele românilor transilvăneni, care socoteau că a sosit timpul pentru desființarea iobăgiei și pentru cucerirea de drepturi naționale.

Ea era concepută de către Avram Iancu sau Simion Bărnuțiu ca o ridicare la luptă pentru „ștergerea iobăgiei nației române, congres național, în care să ne înțelegem mai înainte de dobîndirea acestora"[5].

Ideea că poporul român din Transilvania nu se va putea bucura de îmbunătățirea situației sale materiale si de libertăți democratice fără a i se asigura în primul rînd dreptul la existență națională a fost atît de puternic imprimată în conștiința conducătorilor revoluției, încît Simion Bărnuțiu declara în proclamația sa din 24 martie 1848 că „fără naționalitate pentru noi și republică e numai un despotism afurisit"[6].

Revoluționarii români din Transilvania erau convinși că fără garantarea naționalității, în calitate de indivizi, oricît de strict ar fi fost respectate drepturile lor civile și politice, nu puteau spera să-și păstreze limba, obiceiurile și religia — într-un cuvînt, identitatea etnică, că vor fi absorbiți de popoarele înconjurătoare[7].

Privită din perspectiva celor 12 decenii care au trecut, temerea aceas-

2. **Scinteia,** nr. 7653 din 25. III. 1968.
3. **Istoria României,** vol. IV., Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 113.
4. Idem, p. 114
5. Idem, p. 120
6. **Din Ist. Transilvaniei,** vol. II, ed. Acad. R.P.R., București, 1961, p. 32.
7. K. Hitchins, Românii din Transilvania și compromisul dualist, în Studii, 2/1969 p. 200.

https://biblioteca-digitala.ro

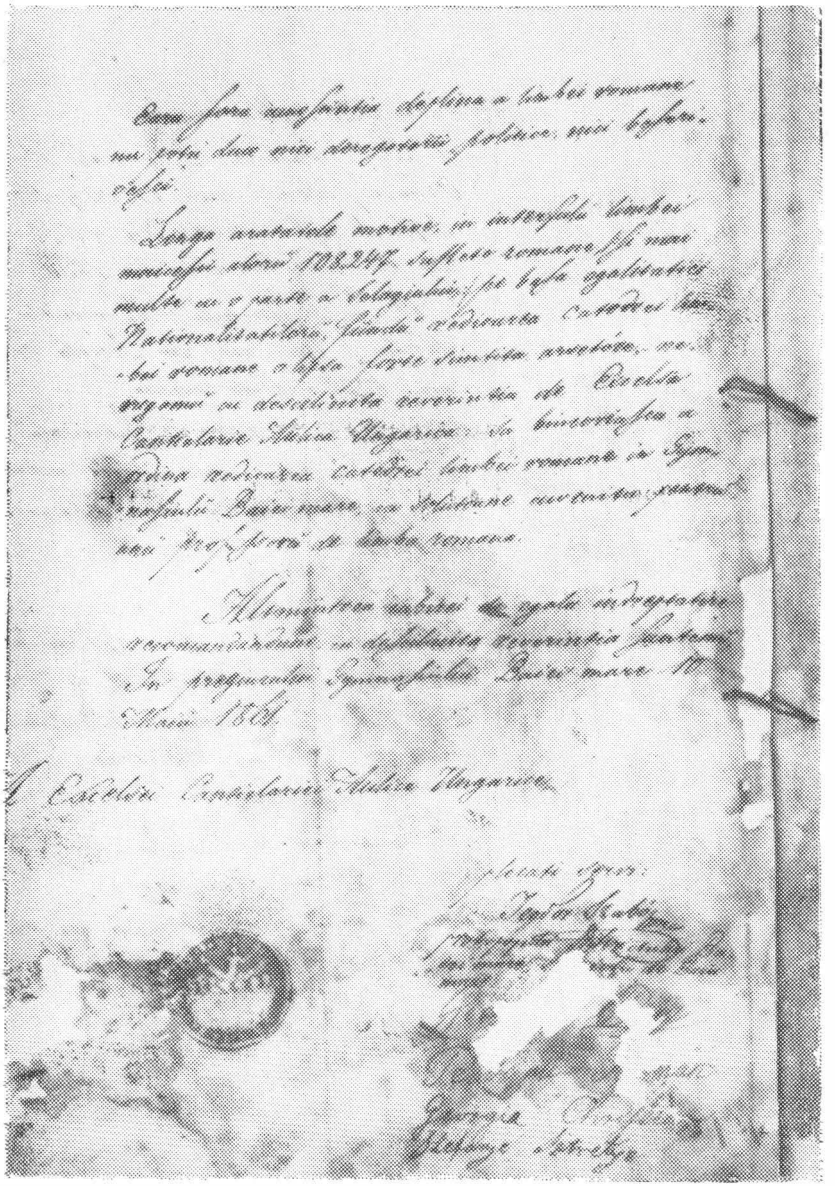

Fig. 1. — Filă din memoriul din 1861.

https://biblioteca-digitala.ro

ta, că fără asigurarea naționalității nu e posibilă nici împlinirea aspirațiilor de dreptate socială, este firească. Menționăm faptul că politica de deznaționalizare a românilor cunoscuse în preajma revoluției o mare intensificare. La dieta ungară din 1847, așa după cum arăta, Marx, condamnînd tendințele șovine, de deznaționalizare prin reluarea proiectului de maghiarizare, . . . s-a manifestat cel mai injurios dispreț față de slavi și români : a topi toate naționalitățile în naționalitatea maghiară"[8].

După cum se cunoaște, cele două revoluții, respectiv cea română și maghiară, nu s-au desfășurat unite, ceea ce a constituit una din principalele cauze care au dus la înfrîngerea lor de către armatele imperiale, cu concursul armatelor țariste.

După înfrîngerea revoluției din Țara Românească, N. Bălcescu a încercat să realizeze colaborarea revoluționarilor români cu revoluționarii maghiari, dar fără succes.

În aceste împrejurări istorice, Curtea din Viena și-a desfășurat în voie și cu succes politica sa de învrăjbire a naționalităților, pentru a le putea slăbi și domina mai ușor.

Constituția din martie 1849 a constituit un mijloc „de inducere în eroare a conducătorilor români de a se alătura la politica reacționară a Habsburgilor" în credința că împăratul îndurerat pentru atîtea jertfe aduse „va face dreptate poporului român, va recunoaște și întări stăpînirea română în principatul Transilvaniei"[9].

Deși înfrîntă, revoluția de la 1848`49 nu a rămas însă fără urmări. Sub aspect național, lupta maselor române și a conducătorilor revoluționari n-a fost zadarnică : „S-au desființat cele trei națiuni medievale, românii nu mai au după 1848 situația înjositoare de popor „tolerat"[10], iar, după cum se exprimă Gh. Baritiu, prin luptele de la 1848`49, cînd valahii disprețuiți și-au măsurat puterile cu trufașii nemeși, poporul român a ajuns „nu numai la conștiința individualității sale naționale, dar și la conștiința demnității și valorii sale"[11].

O urmare a revoluției, demnă de subliniat, este și faptul că desfășurarea ei în Moldova, Transilvania și Muntenia a prilejuit un contact strîns între revoluționarii din cele trei Țări Românești, făcînd să se accentueze tendințele spre unire politică. . . „Marea generație pașoptistă a conceput mai clar și a înaripat gîndul unirii românilor într-un stat național"[12].

In timpul desfășurării evenimentelor de la 1848, și după, s-a întărit conștiința națională a poporului român din Transilvania, s-au intensificat preocupările pentru înființarea și consolidarea instituțiilor culturale, care să contribuie la dezvoltarea culturii române.

După înfrîngerea revoluției de la 1848 49 urmează o perioadă de reacțiune, menită să consolideze — după grelele lovituri primite — domnia

8. K. Marx, **Insemnări de români,** București, ed. Acad. R.P.R. 1964, p. 146.
9. S. Dragomir, **Avram Iancu,** ed. științifică, București, 1965, p. 238.
10. **Din Ist. Transilvaniei,** II. p. 132.
11. G. Baritiu, **Părți alese din istoria Transilvaniei,** vol. II. p. 621.
12. **Din Istoria Transilvaniei,** II,. p. 132.

https://biblioteca-digitala.ro

habsburgilor și unitatea imperiului. Se întărește aparatul de constrîngere, poliția, jandarmeria, guvernatorii militari instaurați suspectează orice persoană cu idei democratice. Este decretată starea de asediu, se introduce cenzura . este impusă limba germană ca limbă oficială. „Formal, constituția din martie 1849 — ale cărei prevederi erau un simulacru de libertăți și pentru români — este menținută pînă în decembrie 1851"[13].

Din punct de vedere economic, absolutismul continuă politica industrială în favoarea Austriei, subordonînd prin aceasta industria și comerțul celorlalte provincii ale imperiului, frînînd dezvoltarea lor. Sub aspect politic, românii, departe de a obține o unitate teritorială, rămîn despărțiți de bariere administrative în : principatul Transilvaniei, Banat, Ungaria, etc. Crișana și Maramureșul rămîn în cadrul Ungariei.

După un deceniu de guvernare absolutistă, Curtea din Viena se vede constrînsă de împrejurări interne și externe, să adopte din nou o fațadă constituțională. Această schimbare a metodei de guvernare este marcată de dezbaterile Senatului imperial, respectiv a diplomei din 20 octombrie 1860. Diploma, deși avea ca punct de plecare „principiul reprezentării instituțiilor și drepturilor istorico-feudale ale țărilor și provinciilor Imperiului habsburgic așa cum fusese înainte de 1840"[14], prevedea și anumite reforme, proclama egalitatea cetățenilor în fața legilor, garanta libertățile religioase etc. Diploma imperială din 20 octombrie 1860 și Patena imperială din 26 februarie 1861 au trezit noi speranțe în inimile conducătorilor poporului român din Transilvania, deoarece prin aceste legi se întrezărea o oarecare autonomie provincială și o participare activă a naționalităților negermane la toate procedurile constituționale, de la adunările locale ale comitatelor pînă la parlamentul central[15].

Și de data aceasta, greșala reprezentanților burgheziei și intelectualității române a constat în faptul că au continuat să creadă în sinceritatea habsburgică și în principiul egalei îndreptățiri politice, iar în congresul național din ianuarie 1861 de la Sibiu s-au declarat gata să sprijine tendințele liberale enunțate în noul program de guvernare, fără să bănuiască faptul că, după cinci ani, aceeași Curte imperială va vota încorporarea Transilvaniei la Ungaria, pentru ca în 1867 să se instaureze regimul dualist austro-ungar.

Din această scurtă dar frămîntată pericadă istorică, în care speranțele poporului român în cucerirea drepturilor naționale au cunoscut o puternică afirmare, datează cîteva documente originale extrem de importante și în cea mai mare parte inedite, care ne permit să urmărim efortul și acțiunile întreprinse de generația pașoptistă din fostul comitat Satu Mare pentru înființarea de școli românești la sate și mai ales a unor școli superioare : licee, gimnazii sau școli comerciale românești, care să asigure posibilități tinerilor proveniți din sînul poporului român de a se instrui, de a ocupa

13. Idem p. 133.
14. Idem p. 177.
15. K. Hitchins, **op. cit.**, p. 291.

https://biblioteca-digitala.ro

diferite funcții administrative în aparatul de stat, pentru a putea sluji și apăra interesele naționale ale poporului nostru.

Ca urmare directă a evenimentelor politice de la 1848, a ridicării la luptă a poporului român din Transilvania pentru drepturi egale cu celelalte naționalități din Imperiu, trebuie pusă și numirea lui Iosif Selegianu în funcție de director al școlilor românești din diecezele Oradea Mare și Muncaci.[16]

De aceste dieceze aparțineau toate parohiile gr. cat. din Maramureș și Satu Mare pînă în anul 1853, cînd se înființează episcopia de la Gherla[17].

Inaugurîndu-și noua carieră, canonicul Iosif Selegianu trimite un lung și patetic apel, intitulat „Iubiților români", în care militează pentru dezvoltarea învățămîntului românesc, în comitatele din N. V. Transilvaniei, prin înființarea de școli românești „în tot satul". Dîndu-și seama de greutățile inerente oricărui început, pentru că el dorea ca învățămîntul sporadic de pînă atunci să fie înlocuit cu o largă mișcare generală de extindere a învățămîntului, proaspătul director face apel la sentimentele patriotice ale conaționalilor săi, încercînd să le trezească mîndria descendenților strămoșești, amintindu-le că sînt „nepoții vestiților... romani, care pentru înțelepciune, știință și virtuți au fost cinstiți în toate limbile pămîntului"[18].

Apelul adresat „Poporului român..." cuprinde și îndemnul pus în circulație de atît de popularul „Răsunet" al maramureșului de origine Andrei Mureșan. „Deșteaptă-te dară române, stîrnește din adîncul somn în care și acuma zaci"; iar pentru a fi și mai mobilizator face legătura cu situația celorlalte popoare, a căror prosperitate o vede, în spirit luminist evident, în binefacerile culturii : „Caută în prejur la alte neamuri și limbi, cu cari împreună locuiești pe pămîntul acesta, cum sînt ele mai luminate, mai învătate, pentru aceea sînt și mai puternice, mai fericite și mai cinstite decît tu, Române"[19].

Urmărind să trezească încrederea în forțele morale si intelectuale ale poporului nostru, înflăcăratul cărturar repetă îndemnul de deșteptare națională : „înțelege că și tu esti om asemenea cu alți oameni... și tu poți fi luminat, învățat, înțelept, cinstit, fericit : numele care-l porți — române — e strălucit, arată-te că ești vrednic să te numești Român" !

Apelul se adresează preoților, dascălilor, părinților de la care pretinde mai mult decît grija pentru hrana și îmbrăcămintea copiilor lor : „dacă ati născut prunci în lume asudați-vă, agiuți mai dinainte de cît de îmbrăcămintea și hrana lor, ca să poată umbla la școală și ca să se crească întru învățătură".[20].

După ce printr-un ton înflăcărat s-a insistat asupra importantei școlii, de care sînt legate mari speranțe, documentul se încheie cu un îndemn practic, asupra sarcinior cu care trebuie să se înceapă înfăptuirea și sus-

16. Filiala Arhivelor Statului Maramures. **Fond. Protop. gr. cat. Baia Mare, dos. 75/849.**
17. Idem. **Fond. Protop. gr. cat. Baia Mare,** dos. 151/1855.
18. **Ibidem,** dos. 75/1849.
19. **Ibidem**
20. **Ibidem**

https://biblioteca-digitala.ro

ținerea scolii românești : „Strîngeți-vă în casa preotului și vă sfătuiți despre întemeierea, zidirea și ținerea școlii, hotărîți plata învățătorului... și dacă veți împlini datoriile voastre să nu traga plata în zadar ci să învețe și să aveți bucuria în pruncii voștri, care se vor lumina, deștepta și înțelepți spre fericirea lor, cinstea neamului, bucuria și mîngăierea noastră"... [21].

Așadar, la tot pasul se subliniază că numai prin sprijinirea școlii, prin ridicarea nivelului de cultură, poporul român va putea să-și cîștige stima celorlalte naționalități conlocuitoare, va putea să prospere.

Fără îndoială că acest apel înflăcărat către români, prin care sînt chemați să profite de prevederile Constituției din martie 1849 în care se prevedea, într-o formă generală, dreptul poporului român de a avea școli proprii cu limba de predare română, trebuie să fi avut un larg ecou în rîndurile maselor, care au sprijinit cu căldură școala și pe slujitorii ei. După 1848, au luat ființă școli confesionale românești în satele mai mari[22].

Greutăți în generalizarea învățămîntului primar – („școală în tot satul"), erau destul de multe, lipsa de învățători era greu de suplinit în condițiile în care, în toată Transilvania, funcționau puține preparandii. Oficiul de dascăl era îndeplinit de cantori-învățători, oameni ceva mai instruiți, care erau verificați periodic, cu ocazia adunărilor preoțești de toamnă și primăvară, fiind examinați din cîntare, catechism, scris-cetit, notîndu-se cu „bine, mediocrite, etc."[23].

Învățămîntul primar românesc nu se bucura de nici un sprijin din partea statului. El era slab încadrat, funcția de învățător fiind îndeplinită de regulă de așa numiții „cantori-învățător" care erau susținuți prin contribuția familiilor copiilor. Mai mult, acești „dascăli" primeau plată numai după funcția lor de cantori, nu și după aceea de învățători, ceea ce era foarte puțin. Acest lucru îl aflăm din repetatele intervenții ale protopopului Stefan Bilțiu din Baia Mare, care era, în același timp, și inspector al școlilor românești de pe cuprinsul protopopiatului.

Neprimind „soluțiune" de la stat pentru activitatea școlară, acești dascăli erau obligați de împrejurări ca odată cu începerea lucrărilor agricole de primăvară să închidă scoala pentru a se îngriji „de pîinea cea de toate zilele". De aceea, învățămîntul în școlile poporane „e în tot anul numai de la Sf. Mihai și pînă la Sf. Gheorghe" deci anul școlar avea o durată mult mai scurtă în comparație cu cel din școlile oficiale de stat sau confensionale ale celorlalte naționalități.

Lipsa de sprijin din partea statului avea însă și o altă consecință, care agrava și mai mult soarta învățămîntului românesc. Pe de o parte, anul școlar încheindu-se foarte devreme, copiii uitau tot ce au învățat peste lunga vacanță de vară, iar pe de altă parte, faptul că învățămîntul se desfășura mai mult în lunile de iarnă, el era foarte slab frecventat deoarece „mulți prunci mișei (săraci) lipsiți de veșminte de iarnă și mulți fiind mai

21. **Ibidem**
22. V. Achim, I. Lehoczi, A. Socolan, N. Timiș, **Momente ale dezvoltării culturii și artei in Maramureș**, Baia Mare, 1967, p. 36.
23. Filiala Arhivelor Statului Maramureș, **Fond. Protop. gr. cat. Baia Mare**, protocol 1842–1856.

https://biblioteca-digitala.ro

mici, care pentru că pe aici sunt foarte împrăștiate casele comunelor și departe de la casa școalei, în gerul iernei nu pot umbla la școală"[24].

Lipsa de învățători precum și lipsa de oameni cu studii medii sau superioade, pentru diferite funcții administrative, judecătorești sau politice e greu de suplinit în condițiile inexistenței unor gimnazii sau licee românești în această parte a țării. De aceea paralel cu extinderea învățămîntului primar confesional în limba română, oamenii prind curaj, își formulează pretenții mai mari, sînt preocupați de înființarea de licee, gimnazii, școli reale etc.

Prima încercare de înființare a unui gimnaziu românesc în județul Maramureș datează din anul 1850. Acest gimnaziu românesc urma să se înființeze în orașul Baia Mare, el fiind destinat atît tinerilor români din oraș, cît și celor din satele aparținătoare a căror populație era covărșitor românească. Astfel, în protocolul pe anul 1850 al oficiului protopopesc Baia Mare se menționează că s-a întocmit un memoriu, care s-a trimis pentru semnare tuturor preoților, după care urma să fie înaintat „la locul înalt pentru aprobare"[25]. Răspunsul din partea „locurilor înalte" nu se cunoaște. Se pare că el n-a putut fi decît negativ, deoarece înființarea unui astfel de gimnaziu românesc n-ar fi fost pe placul oficialităților. Neprimirea aprobării pentru un gimnaziu românesc în Baia Mare trebuie pusă în legătură și cu teama autorităților ca nu cumva prin aceasta să se pericliteze situația gimnaziului maghiar care, în 1857 de pildă, în cele 4 clase de elevi cuprindea 62 elevi români și numai 51 de elevi maghiari și unul german[26]. De aceea, după părerea noastră, nu atît „lipsa de fonduri" a împiedicat înființarea gimnaziului din Baia Mare, ca și a altor școli românești care se încearcă a se organiza, ci alte cauze au stat la baza nereușitei. Cercurile diriguitoare trebuie să fi fost îngrijorate de aceste pretenții ale românilor, iar o concesie de această natură ar fi făcut să crească astfel de cereri și pentru alte localități.

Nereușind să înființeze un gimnaziu în Baia Mare, reprezentanții burgheziei românești nu renunță la luptă, fac o nouă încercare în 1853, de data aceasta la Seini[27]. In anul respectiv ei alcătuiesc un amplu memoriu adresat principelui Albricht, prin care solicită aprobarea pentru înființarea unei societăți economisitoare sub denumirea de „Reuniunea pentru înființarea școalelor reale române din comitatul Sătmarului", care urma să se ocupe cu strîngerea fondurilor necesare în acest scop. Și de data aceasta memoriul este întocmit în numele națiunii române, îndreptățită a se bucura de școli în limba sa, spunîndu-se textual ; „Noi, care sîntem fiii națiunii române de sub înaltul sceptru al Austriei, uitîndu-ne la națiunea noastră, despre o parte cu însuflețitoare bucurie o vedem plină de merite către tro-

24. Idem, **Fond.** cit. Protocol, 1851.
25. Idem, **Fond. Protop. gr. cat. Baia Mare,** Protocol 1850, poz. 126.
26. V. Scurtu, M. Triteanu, **Societatea de lectură a elevilor români de la liceul din Baia Mare, în Studii și articole de istorie,** VIII, 1966, p. 145.
27. Filiala Arhivelor Statului Maramureș, **Fond. Protop. gr. cat. Baia Mare,** Protocol, 1853, poz. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

nul M. S. sale, iar pe de altă parte nu cu puțină întristare privim la lipsa instituțiilor ei de cultură"[28].

Nefiind vorba de „pretenții" ca statul să susțină acest liceu, deoarece socitatea economisitoare urma să se ocupe de strîngerea celor 2 000 de florini prin colectare de la populația română, memoriul scoate în evidență cît de necesară este o astfel de școală pentru poporul român de pe aceste meleaauri.

„De aceea noi subsemnații și alți mai mulți frați ai noștri . . . voind a folosi binelui comun și în special văzînd că poporul român din comitatele Satu Mare, Ugocea și Maramureș este lipsit de totul de folositoare cunoștințe industriale și comerciale . . . am dori a se înființa în opidul Seini . . . o școală superioară reală română pe seama poporului român din sus-numitele comitate"[29].

Memoriul, după cum rezultă din protocol, poartă semnăturile protopopilor din Baia Sprie, Baia Mare, precum și ale parohilor din Seini, Băița ș. a.

Documentele de mai tîrziu nu atestă că acțiunea de înființare a acestei școli, care urmărea să instruiască o serie de tineri proveniți din rîndurile poporului român în tainele industriei și coretului, să fi dus la vreun rezultat concret. Aceasta nu-i descurajează însă pe inițiatorii acestor instituții culturale, de la care așteptau „binele și fericirea poporului român". Erau obișnuiți cu astfel de eșecuri și pregătiți să le primească, după care concepeau alte obiective, alte planuri, nerenunțînd niciodată la o luptă în a cărei izbîndă finală credeau cu toată convingerea.

Presupunînd probabil că cererile de obținerea aprobărilor pentru înființarea unor licee sau gimnazii românești ar putea fi socotite acte de prea mare îndrăzneală, de aceea n-au primit răspunsuri favorabile, dorite cu atita ardoare, aceiași bărbați patrioți, dornici de propășire națională a poporului nostru, și-au modificat tactica de luptă. Incercînd să-și formuleze pretenții ceva mai modeste ei nu pierdeau desigur din vedere obiectivele major, astfel că fac noi încercări, de data aceasta cerîndu-se doar o catedră de limbă română în cadrul gimnaziului maghiar din Baia Mare. Această hotărîre este luată în toamna anului 1859 în cadrul unei adunări de la Firiza a preoților și cantorilor-învățători din oficiul protopopesc Baia Mare.

In cadrul adunării se constată . . . cu nespusă întristare străbătătoare pînă la inimă luînd seama această adunare că în gimnaziul din Baia Mare, unde e cea mai mare parte de școlari români, ba tot jurul Băii Mari e locuit de români, și totuși pentru limba română nu e catedră, nu se învață pentru ridicarea unei culture române în acest gimnaziu"[30].

Și de data aceasta se hotărește să se facă intervenții la „locurile mai înalte". Această nouă intervenție trebuie pusă în legătură cu faptul că

28. **Ibidem.**
29. **Ibidem.**
30. Filiala Arhivelor Statului Maramureș, **Protop. gr. cat. Baia Mare,** Protocol 1843–1882.

https://biblioteca-digitala.ro

începînd din toamna aceluiași an 1859 se înființase o astfel de catedră pentru elevii români de la liceul catolic din Satu Mare, al cărui prim profesor fusese Petru Bran, o personalitate proeminentă, care a depus o neobosită activitate pentru dezvoltarea culturii românești.

Începînd cu anul 1860, an în care politica austriacă, sub presiunea intensificării mișcărilor de eliberare națională, renunță la absolutism, îmbrăcînd o fațadă constituțională, trecînd la așa numita perioadă „liberală" de guvernare, mișcarea pentru înființarea de noi instituții românești de cultură cunoaște o nouă afirmare.

In primii ani de guvernare liberală sosesc la Baia Mare ordine circulare din partea Episcopiei gr. cat. din Gherla, prin care se militează pentru sprijinirea școlii românești, a tinerilor care manifestă aptitudini pentru științe, dar care, din lipsă de posibilități materiale, sînt siliți a părăsi aceste școli „pentrucă părinții lor sînt săraci și nu au cu ce-i susține cu pese la orașe unde umblă copiii lor la scoală"[31]. Pentru susținerea acestor tineri la școli mai înalte se recomandă organizarea de colecte publice deoarece „toți acești tineri sînt fii ai întregii noastre națiuni și precum au învățat tinerii strămbunilor noștri romani cu multe cheltuieli . . . și tinerii noștri trebuie să învețe la universități în orașe mari, la Lyceume și la Academii, ca să avem doctori în medicină, iure (justiție) și în alte științe deșteptați . . ." deoarece „ . . . nu numai de preoți avem lipsă ci mai mare lipsă avem de acești bărbați învățați care sînt frumusețea și decorarea națiunii noastre"[32].

Rezultatul intensificării acestor preocupări îl constituie faptul că în anii 1859—1861 se înființează Preparandia din Năsăud, Preparandia din Sighet (1862—1868), Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș și „Astra", în 1861, care au avut o mare influiență și contribuție de dezvoltarea conștiinței naționale a poporului nostru, la cultivarea limbii și literaturii române.

Folosindu-se de climatul favorabil și de prevederile diplomei imperiale din 1960, reprezentanții vieții intelectuale românești din județul Maramureș duc lupta pe două fronturi : pe de o parte în 1861 ei încearcă înființarea unui liceu românesc în orășelul Seini printre sprijinitorii acestei acțiuni aflîndu-se și Petru Bran, secretarul adunării ținute în acest scop în 12 septembrie 1861 la Seini, care a donat personal suma de 100 de florini[33] ; pe de altă parte întocmesc un amplu și documentat memoriu adresat către „Excelența Cancelaria Aulica Ungarică" prin care cer să se aprobe înființarea unei catedre de limba română la gimnaziul din Baia Mare[34].

Acest nou memoriu este formulat în mod mai curajos, în termeni mai hotărîți, făcîndu-se simțită îndreptățirea cerințelor poporului român, majo-

31. **Idem Fond citat** dos. 215 1861.
32. **Idem, ibidem.**
33. Filiala Arhivelor Statului Maramureș, **Protop. gr. cat. Baia Mare,** Dos. 215/1861.
34. **Ibidem**

https://biblioteca-digitala.ro

ritar în Transilvania și deci cel care are cea mai mare contribuție la susținerea „greutăților și sarcinilor Țării"[35]. In memoriu se aduc argumente de ordin iuridic — diploma imperială din 1860 „în care s-a edis egalitatea naționalităților de sub coroana Ungariei, pe egalitatea naționalităților edisa prin Dieta Țării din 1848" — la care sînt adăugate argumente de ordin logic, invocîndu-se dreptul dat de la „ursitorul naturii", amintindu-se apoi de „spiritul timpului înaintatoriu, de a cărui geniu puternic e electrizată toată Europa"[36].

De data aceasta se cere și salariu cuvenit pentru un profesor de limbă română, aducîndu-se ca justificare și argumente de odin statistic. Aceste argumente se referă atît la compoziția națională a elevilor români de la gimnaziul catolic din Baia Mare, în care „peste toți (numărul lor) este de 95 din care numai români sînt 51, de alte naționalități 44"[37], dar se au în vedere mai ales perspectivele de viitor, necesitatea unei asemenea catedre fiind cerută în numele a „108.247 suflete române din comunele aflate în protopopiatele Baia Mare, Baia Sprie, Seini, Ardusat, distrinctul Chioar („unde sunt 57.000 suflete române"), care gravitează înspre Baia Mare.

De aprobarea înființării acestei catedre se leagă mari speranțe de viitor, deoarece „junimea română studinte are o neapărată lipsă de cunoștință deplină a limbei române, de se vor aplica din dînșii la finitul cursului școlar, la diregătorii poltice sau bisericești, iară fără cunoștința deplină a limbii române (tinerii respectivi) nu pot duce nici diregătorii politice nici bisericești"[38].

Acest document, impresonant prin argumentația sa istorică și logică, întărit cu 9 sigilii din ceară roșie și trei ștampile, plus o pecete atîrnată (păstrată fragmentar) poartă semnătura a peste 131 de protopopi, preoți, cantori-învățători și membri ai consiliilor parohiale.

După mai bine de zece ani de luptă neobosită, de memorii și petiții, la început pentru aprobarea de licee sau gimnazii românești, (iar în ultima instanță pentru o catedrală de limbă română), menite să asigure posibilitatea cuprinderii unui număr cît mai mare de tineri români care să poată urma studiile medii pentru a le putea continua la universități, populația românească din Baia Mare și jur și-a văzut realizată dorința sa arzătoare. In 1862 guvernul din Viena aprobă înființarea catedrei de limbă română în cadrul liceului maghiar din Baia Mare[39].

Astfel de catedre se mai aprobaseră, de către guvernul din Viena, în cadrul liceelor catolice din Oradea în anul 1851, pe lîngă cel din Satu Mare în anul 1859, după care au urmat gimnaziile din Șimleu, Zalău și alte centre[40].

Deși rezultatul intervenților repetate și continui, duse pe parcursul a mai bine de 10 ani, s-au încheiat cu rezultate minime, deoarece ideea unor

35. **Ibidem**
36. Ibidem,
37. **Ibidem**
38. **Ibidem.**
39. Ibidem, **Protop. gr. cat. Baia Mare,** Dos. 215 1861.
40. V. Scurtu, M. Triteanu, **op. cit.** p. 144, loc. cit.

https://biblioteca-digitala.ro

licee românești n-a putut fi înfăptuită în practică, deși tinerii proveniți din rîndurile poporului român au fost nevoiți să frecventeze în continuare școli cu limba de predare maghiară, înființarea catedrelor de limbă română a avut o mare importanță pentru afirmarea și dezvoltarea sentimentelor patriotice la elevi, pentru afirmarea conștiinței naționale.

Înființarea acestor catedre de limbă română prezintă o deosibită importanță pentru istoria culturii românești din Transilvania „Acolo unde ele au fost încredințate unor oameni bine pregătiți și cu inițiativă, s-au obținut realizări însemnate pe calea ridicării culturale a românilor[41]. Cretînd istoricul liceelor din Oradea, Satu Mare sau Baia Mare, a activității neobosite și pline de spiritul răspunderii față de idealurile progresiste ale poporului nostru se poate constata cu deplină satisfacție că deținătorii acestor catedre „au fost aleși astfel încît ei să constituie o garanție pentru munca ce aveau să o desfășoare[42].

Printre reprezentanții care și-au onorat cu cinste titlul de profesori de de limbă română, se numără, la Satu Mare, Petru Bran, întîiul titular al ei, și Vasile Lucaciu, care va avea un mare rol în mișcarea memorandistă, iar la liceul din Baia Mare profesorul Ștefan Bilț (1862–1867), Teodor Sabo (1867–1868), Ioan Pop (1868–1871) etc.

Un liceu românesc la Baia Mare precum și învățămînt mediu în general, în limba română în această parte a țării avea să se înființeze abia după 1 decembrie 1918, cînd poporul român și-a văzut împlinit visul de veacuri prin unirea Transilvaniei cu România.

CONTRIBUTIONS LA CONNAISSANCE DES PREOCUPATIONS POUR LA CREATION DES ÉCOLES MOYÉUNES ROUMAINES À BAIA MARE ET À SEINI APRÈS LA REVOLUTION DE 1848

— Résumé —

L'auteur, sappuyant sur des documents inédits découverts dans les archives départementales, apporte d'importantes contributions pour la connaissance des efforts de l'intellectualité roumaine du Nord-Ouest de la Transylvanie d'après 1848, attachée au peuple, pour la création d'écoles supérieures-lycées, écoles de commerce etc. en langue roumaine.

Dans la première partie de l'article, on présente brièvement le cadre social-

41. **Ibidem.**
42. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

politique compris entre 1848—1861 insistent sur le rôle de la Révolution de 1848 en Transylvanie, dans le renforcement de la lutte pour le développement de la culture nationale, partie intégrante de la lutte de libération nationale du peuple roumaine.

Ainsi, aprés la Révolution de 1848 en Transylvanie prend naissance un vaste mouvement pour le développement de l'enseignement élémentaire dans „toute bourgarde". Les représentants de la bourgeoisie transylvaine ont ressenti la nécessité d'écoles supérieures en roumain c'est pourquoi en 1850, ils font des démanches pour l'approbation d'un lycée roumain Baia Mare.

Trois ans aprés, on repprend l'initiative en vue d'obtenir l'approbation de fonder une école de commerce dans la localitè Seini, du département de Maramureş, pour tenter en 1861 la fondation même d'un lycée dans cette localité, où l'on a institué un conseil pour amosser les fonds, étant donné quon ne pourait pas compter sur un appui de la part de l'Etat.

Après plus de dix années de démarches auprès les autorités politiques de l'Empire, on approuve en 1862 seulement une chaire de langue roumaine dans le cadre du lycée hongrois de Baia Mare, fréquenté par un grand nombre de jeunes hommes roumains, privés d'autres ressources. Une chaire pareille fonctionnait déja depuis 1859 dans la ville de Satu Mare, ayant parmi ses titulaires de premier rang Petru Bran et Vasile Lucaciu.

L'achévement de l'article souligne l'apport des chaires de langue roumaine a la promotion de la langue et de la culture roumaine et au développement de la concience nationale de la jeunesse qui fréquentait ces écoles.

L'aspiration des Roumains transylvains de cette centrée du pays d'avoir des écoles snpérieures en roumain ne put s'accomplir qu'après le 1-er décembre 1918 à la suite de la réalisation de l'union de la Transylvanie avec la Roumanie.

https://biblioteca-digitala.ro

ECOUL RĂZBOIULUI DE ÎNDEPENDENȚA ÎN TRANSILVANIA 1877—1878

BLAGA MIHOC

Desfășurarea războiului de independență, purtat împotriva imperiului otoman în anii 1877 – 1878, a trezit în rîndurile românilor din Transilvania un puternic interes.

Dobîndirea independenței României însemna pentru românii transilvăneni creerea unor șanse mai sigure de înfăptuire a idealului lor de veacuri – unirea într-o Românie puternică și independentă.

Atitudinea de simpatie, concretizată prin trimiterea de militari și ofrande, a populației românești din Transilvania față de armata română ce lupta în sudul Dunării, este rezultatul unor aspirații manifestate în lupta asiduă pentru drepturi naționale. Această luptă, îmbrăcînd între anii 1848 – 1877 forma parlamentară, va pierde din intensitate în urma constituirii dualismului austro-ungar (1867). După 1867 va fi adoptată de către români așa numita rezistență pasivă, ca formă de dezaprobare a politicii naționaliste a guvernului ungar.

★

★ ★

In preajma izbucnirii războiului de independență din 1877 – 1878 mișcarea națională a românilor din Transilvania scade în intensitate ; centrele urbane se maghiarizau într-un ritm alert ; ziarele românești de opoziție erau slăbite sau chiar falimentare. Rînd pe rînd își încetaseră apariția ; Albina, Federațiunea și Orientul Latin, iar Telegraful român, condus de mitropolitul Miron Romanul, adoptase o atitudine de compromis.

Se menținea la Brașov, „Gazeta Transilvaniei", ca un bastion al intereselor naționale românești. Grupînd în jurul ei pe intelectualii patrioți din Transilvania, ea va desfășura în anii 1877 – 1878, o activitate publicistică laborioasă. pentru cauza armatelor române angajate în luptele cu turcii. Astfel, încă din ianuarie 1877, un corespondent al Gazetei la București re-

https://biblioteca-digitala.ro

marca o demonstrație antiotomană a studenților bucureșteni, între care se găseau și cîțiva ardeleni, nemulțumiți de faptul că în constituția turcească se vorbea de „protecția Porții acordată Principatelor"[1].

In același timp, în Transilvania, Miron Romanul a publicat, în „Telegraful român", o circulară în care cerea liniștirea frămîntărilor naționale ale românilor. Ca răspuns, brașovenii au alcătuit un memoriu cu 101 semnături, publicat în „Gazeta Transilvaniei", în care protestau contra inoportunității actului săvîrșit de mitropolitul român[2].

Articolul de fond, intitulat „Noi în fața evenimentelor", apărut în „Gazeta Transilvaniei" în 6 martie 1877, manifestă opinia necesității luptei antiotomane a României, în alianță cu Rusia. Textul articolului evidențiază mobilul luptei românilor din exteriorul și interiorul arcului carpatic, arătînd că habsburgii și turcii... „nu s-au recomandat poporului român decît prin brutalități, prin înjurii și inhumanitate, prin violențe și atentate îndreptate contra existenței sale naționale"[3].

Viziunea realistă a evenimentelor și formarea unei concepții de circumspecție au fost atribute de seamă în lupta pentru sprijinirea războiului : „Părerea conducătorilor politici ardeleni (ai românilor, n.n.), era, poate a tuturora, că România este încă prea slabă pentru a trece Carpații, Tinerimea avea ca de obicei părerea contrară"[4].

In fața creșterii potențialului militar românesc, opinia publică din Europa Occidentală acredita ideea înglobării, de către România, a Transilvaniei pînă la Mureș. „Gazeta Transilvaniei" combate această idee de compromis, întrucît, în caz de realizare, restul Transilvaniei, din nordul Mureșului . . .", ar rămînea . . . ca obiect de experimentare maghiarizatoare"[5].

Scrierile cu ocazie religioasă devin, în „Gazeta Transilvaniei", prilej de propagandă națională pntru redeșteparea poporului român, care,". . . conștient de sine, de forțele și vitalitaea sa, va năzui să ajungă și acel moment în care să poată serba și marea sărbătoare a reconstituirii, a unității sale"[6].

Speranța în succesele armatei române, concentrată după cum anunță ziarul „Neue Freie Presse", în Oltenia, în preajma izbucnirii războiului cu turcii, se concretizează în articolele polemice apărute în aprilie 1877 în „Gazeta Transilvaniei". Armata română, puternică, este în stare, după opinia unui corespondent al publicației brașovene, să evite ocuparea României de către turci ; „De așa ceva România nu se teme ; ea a înfundat Dunărea cu turcii atunci cînd era dezbinată în două și cînd turcii insuflaseră teamă Europei întregi"[7].

1. **Războiul neatîrnării, 1877/1878**, Conferințe ținute la Ateneul Român, 1927, p. 193.
2. **Gazeta Transilvaniei**, 20 februarie 1877
3. **Gazeta Transilvaniei**, 6 martie 1877
4. **Războiul neatîrnării**, 1877/1878, p. 196.
5. **Gazeta Transilvaniei**, 31 martie 1877
6. **Gazeta Transilvaniei**, 8 aprilie 1877
7. **Gazeta Transilvaniei**, 15 aprilie 1877

https://biblioteca-digitala.ro

In tot decursul războiului „Gazeta Transilvaniei" informează populația despre mersul operațiilor militare, în care . . ." tînăra armată română dă dovezi de strămoșească virtute oriunde întîmpină pe dușman"[8].

Ziarul „Românul" publică, la 17 mai 1877, o declarație a 300 de români aflați în Austria, în care arăta următoarele : „Salutăm cu înfrățească cordialitate România liberă și independentă. Urăm glorie și izbîndă armatelor sale".

Pentru a informa opinia publică din Transilvania, dar mai ales pentru a atrage interesul marilor puteri față de justețea luptei românilor, Aurel Mureșan a scris fulminantul articol „Acțiunea armatei române" publicat în „Gazeta Transilvaniei". Scrierea citată este străbătută de un fierbinte patrictism, împletit într-un limbaj plin de imaginație poetică.

Știrile despre mersul războiului vor fi publicate, cu consistente comentarii, în coloanele „Gazetei Transilvaniei" ; corespondenții de la București sau de pe front trimiteau cele mai precise detalii despre desfășurarea operațiilor militare din sudul Dunării. Românii au ajuns la Nicopole (numărul din 6/18 iulie 1877) și în curînd se îndreaptă spre sud (numărul din 12 iulie/18 august 1877) : „Brațul valoros al oștirilor române va cădea greu în cumpăna deciziunilor marilor lupte de la Plevna" (nr. din 18/30 august 1877).

Relevante, în sensul bogatei lor informări, sînt telegramele sosite la redacția „Gazetei Transilvaniei". In prima, din București, datînd din 12 sept. 1877, se arată următoarele : „Bătălia continuă de vineri. Regimente românești au luat cu asalt trei redute turcești. Românii, 33 morți, 110 răniți. Noul atac turcesc. Românii resping heroicește". (Gazeta Transilvaniei, nr. 18 din sept. 1877). Alte două telegrame din București și Turnu Măgurele, datînd din 14 sept. 1877, relatau detaliat luptele pentru cucerirea redutelor din jurul Plevnei.

Crîncenele bătălii, descrise cu minuțiozitate în publicațiile bine informate, au ca eroi pe soldații și ofițerii români al căror moral este cît se poate de bun ; corespondența lui Moise Groza, — voluntar din Transilvania în războiul pentru independență, — cu soția sa, și cu unele personalități din Transilvania, dovedește existența unui optimism și a unei mari însuflețiri patriotice, pe cîmpul de luptă din sudul Dunării. Chezășia viitoarelor succese ale armatelor române, este așa după cum remarca Groza, în pilda de trecut vitejesc al poporului nostru.

Marea contribuție a românilor din Transilvania la dobîndirea independenței de stat a României, este evidențiată de participarea directă a unor tineri, ca voluntari pe cîmpul de luptă. Vrednici de amintit în acest sens sînt liceenii blăjeni eliminați, Căluțiu și Pop, elevii Drăghici și Ciuceanu și făgărășenii Vincențiu Grama, Ioan Popovici, Gheorghe Borzea, Ioan Dejenar, Corneliu Aiser și Damaschin Radu Popa. Pe lîngă acțiunea voluntarilor, ca un fapt de deosebită însemnătate este sprijinul direct, prin ajutor material și moral, acordat oștirii române de către transilvăneni.

8. Gazeta Transilvaniei, 16 mai 1877

https://biblioteca-digitala.ro

Cîțiva intelectuali și preoți transilvăneni, între care citățm pe Ioan Maniu, Gheorghe Pop de Băsești, Emeric Pop și Gavril Trif, au cerut vicarului episcopesc al Silvaniei, Alimpiu Barbulovici, printr-un emoționant memoriu, să dispună trimiterea ofrandelor „... pentru alinarea durerilor fraților noștri răniți sau lipsiți de averea lor prin furia dieului Marte" (vezi fotocopia documenului). Din ordinul lui Barbulovici protopopiatele Silvaniei au inițiat și susținut trimiterea consistentă de ajutoare peste Carpați.

Marele patriot Gheorghe Barițiu a publicat în luna mai 1877, în „Gazeta Transilvaniei", un apel intitulat „Epistolă respectuoasă către femeile noastre", în care arăta : „Astăzi, în aceste zile de probă și criză supremă se văzu și femeile noastre ajunse în poziția... de a spăla și lega rănile acelor ostași români, frați ai noștri,... care, provocați și trași în luptă de către otomani, se bat și-și varsă sîngele, nu din vreo vanitate și trufie, ci pentru existența patriei și a națiunii, pentru libertate contra vechii tiranii sălbatice, care prefăcuse patria lor, de atîtea ori, într-un mormînt universal"[9].

Un alt apel a fost lansat de către Comitetul românilor din Brașov — pentru ajutorarea răniților, în care se cerea sprijin material și moral pentru armata română. Ca urmare a apelului lui Barițiu, în aproape toate județele Transilvaniei s-au format comitete pentru ajutorarea răniților, societăți și reuniuni ale femeilor. care strîngeau ofrande (alimente, medicamente și bani) pentru armata română. Astfel, la Brașov, Diamandi Manole și Hareti Stănescu, împreună cu „doamnele" din oraș, au strîns ofrande de 30.558 lei. La Zalău și Hunedoara activau uniuni ale femeilor române, avînd în fruntea lor pe Elena Hossu Longhin, pe care autoritățile din România o vor decora cu medalia „Mîngîiere și alinare", „... pentru meritele ce și-a cîștigat prin trimiterea... de pansamente pentru ostașii răniți pe cîmpul de glorie"[10].

In majoritatea localităților din actualul județ Maramureș, în ciuda propagandei guvernamentale făcute prin ziarul sighetan „Máramaros", populația românească a susținut, din punct de vedere material și moral, poziția României în războiul din 1877—1878. Amintim în acest sens, că în localitatea Suciul de Sus, din actualul județ Maramureș, s-a organizat o coletă publică „pentru ajutorarea soldaților români, răniți în războiul de independență". Din lista întocmită cu această ocazie, rezultă că această acțiune a fost organizată de Aurelia Mureșanu și Maria Iuga din Suciul de Sus[11].

Aceeași acțiune a desfășurat „Comitetul pentru ajutorarea răniților din războiul de independență", din Tîrgul Lăpuș; în „lista nominală a persoanelor din cercul Tîrgul Lăpuș, care au contribuit cu bani pentru ajutorarea soldaților români răniți în războiul de independență", datînd din 26 iunie

9. **Pagini din lupta poporului român pentru independență,** 1877/1878, Editura politică, București, 1969, p. 105.
10. Dr. Dăianu, **Steaua Transilvaniei,** nr. 29, apud Ioan Ardeleanu, **Senior, Oameni din Sălaj,** Zalău, 1937, p. 132.
11. Filiala Arhivelor statului din Cluj, Depozitul Dej, — **Fond** : Prefectura **județului Someș,** nr. 3/479.

https://biblioteca-digitala.ro

1877, figurează o serie de intelectuali locali, între care majoritatea dascăli și preoți[12].

Femeile române din Sibiu au format un comitet pentru ajutorarea răniților, dar autoritățile l-au dizolvat. Cu toate acestea se continuă acțiunea de trimitere individuală a unor ajutoare materiale armatei române.

Elevii și studenții din școli și institute, între care se pot aminti liceenii din Blaj și teologii din Gherla, au scris articole despre războiul de independență, în revistele proprii sau în presă, arătînd că dobîndirea independenței este primul pas spre asigurarea unui viitor luminos pentru Transilvania.

Victoriile armatelor române în sudul Dunării au fost sărbătorite cu multă bucurie în aproape toate orașele Transilvaniei. La Brașov, căderea Plevnei a fost sărbătorită de negustorii din oraș și de profesorii liceului românesc prin întruniri la restaurantele „Grivița" sau „Versailes", unde s-au cîntat cîntece eroice și s-au citit versuri închinate eroismului român. „Doamnele" din Sibiu purtau o pălărie cu o cocardă tricoloră asemănătoare cu a vitejilor ostași români (curcani) numită „Pălăria Dorobanțului". Studențimea română din Viena a primit căderea Plevnei „... cu însuflețirea furtunatică a tineretului, în toate convenirile intime ce se puteau ține nestingenite de prezența polițaiului, de față întotdeauna la ședintele lunare ale societății studențești România jună"[13]. La cîteva adunări ale acestei societăți, studentul Mihail Lazăr a citit poemul epic, „Plevna", închinat luptelor pentru cucerirea puternicei fortificații.

Studențimea română din Pesta a trimis o scrisoare prim-ministrului României în care se arăta : „Răsună din toate independența patriei românești și mărirea neamului nostru ... trăiască armata română și România independentă"[14].

Elevii și profesorii din Năsăud, după fiecare victorie în sudul Dunării, umblau pe străzi cîntînd, avînd în frunte muzica pompierilor și pe „... veteranii bănduși rămași din timpul regimentului grăniceresc"[15].

In portul Fiume, atunci cînd a avut loc o demonstrație pentru închipuitele victorii turcești, soldații de naționalitate română, staționați în localitate, „... considerînd uralele turcofililor ca insulte și batjocure la adresa conaționalilor lor, care se luptau contra turcilor, au năvălit asupra lor și i-au bătut, iar cînd a intervenit poliția i-au bătut și pe polițiști"[16].

Un ecou considerabil l-au avut victoriile împotriva turcilor în literatura transilvană. In revistele și calendarele ce apăreau, se populariza războiul, se publicau versuri și portrete ale unor luptători sau simpatizanți ai cauzei României. In revista „Familia" au apărut reproduceri și portrete care arătau: intrarea cazacilor în Craiova, înmormîntarea morților de la Grivița, lupta pentru drapel, asaltul diviziei române asupra redutei Grivița etc. De asemnea, în această revistă s-au publicat poezii și bucăți de proză în-

12. **Ibidem nr. 3/6967.**
13. **Războiul neatîrnării,** 1877/1878, pp. 208-210.
14. **Ibidem,** p. 210.
15. **Ibidem,**
16. **Familia,** 28 octombrie 1877.

https://biblioteca-digitala.ro

chinate luptelor cu turcii. Intre acestea amintim: Balcanul și Carpatul și Sergentul, de Vasile Alecsandri ; Steaua României, de G. Sion ; Armatelor române de la Vede, de M.C. Manciulescu ; Odă de rezbel, de V. Păun ; Cununa de lauri, de P. Dulfu.

Vechii militanți pentru cauza poporului român din Transilvania, Timoteiu Cipariu, și Gheorghe Barițiu, au elogiat, în scrierile lor, victoriile poporului român în luptă pentru cauza lui dreaptă. In calendarul blăjean, Timoteiu Cpariu scrie cîteva pagini în care menționează printre altele următoarele: „Anul 1877 a fost înălțare pentru cei umiliți și umilire pentru cei îngîmfați . . . Anul 1877 formează aurora plăcută a unui viitor plin de glorie . . . In inimile multor nenorociți a semănat mari puteri"[17].

Gheorghe Barițiu arăta, în „Observatorul", că pentru națiunea română „ . . . nu acum este timpul să sărbătorească și să ridice un monument vizibil în memoria triumvirilor noștri martiri Horia, Cloșca și Crișan, ci atunci cînd. . . va recîștiga drepturile sale nealienabile"[18].

Cele mai multe date privind războiul pentru independență ni le furnizează lucrarea bine documentară și vastă, intitulată „Resbelulu orientale ilustratu", a profesorilor liceului din Năsăud, Dr. A. T. Alessi și Massimu Popu, apărută la Graz în 1878. Lucrarea, cuprinzînd numeroase ilustrate colorate, se întinde, în mai multe capitole, pe 724 pagini, avînd ca dedicație următoarele : „Vitejei Armate române, Bravilor săi conducători ; Eroilor români de la Rahova, Nicopoli, Lom Palanca, Grivița, Plevna și Vidin ; Demnilor descendenți ai marilor eroi de la Călugăreni și Răsboieni ; Umbrelor măreție și de eternă memorie ale eroilor căzuți pentru România".

★

★ ★

Imperiul habsburgic, conglomerat politic decadent, și-a manifestat nemulțumirea întotdeauna față de creșterea puterii statale a țărilor românești. Intărirea statului unit România a favorizat creșterea luptei naționale a poporului român din Transilvania. Dorința legitimă a românilor, de alipire a Transilvaniei la România, se putea concretiza mai ușor în cazul în care România ar fi devenit un stat independent. De aici simpatia deosebită a guvernului austro-ungar față de politica turcilor în problema României, stat încă dependent de imperiul otoman.

Contele Iuliu Andrássy, adresîndu-se unui reprezentant al românilor, arată că Ungaria nu poate lupta împreună cu România, întrucît ambele țări doresc să stăpînească Transilvania : „Voi o vreți, noi n-o putem da. Chestiunea se va rezolva cînd o veți putea lua. Noi, cît o putem o tinem"[19]. Cuvintele exprimă baza politicii guvernului austro-ungar față de războiul legitim al României împotriva Turciei.

Relațiile de prietenie ale Ungariei cu Turcia se vădesc încă din timpul răscoalei sîrbilor. In acele zile la Budapesta au avut loc demonstrații de

17. **Calendarul blăjean C.T. și Unirea poporului,** nr. 10/6 martie 1927.
18. P. V. E. Păcățianu, **Cartea de aur,** vol. XIII, p. 144.
19. **Războiul neatîrnării,** 1877/1878. Conferințe ținute la Ateneul Român, 1927, p. 193.

https://biblioteca-digitala.ro

simpatie față de turci. Deputatul Svetozar Miletic, care îndemnase pe sîrbi să se răscoale împotriva turcilor, este arestat ; magnații din Budapesta presează guvernul să intre în război de partea turcilor.

In Transilvania reprezentanții claselor dominante și-au manifestat aversiunea față de cauza poporului român ; ei plănuiau ca, folosind un corp de voluntari secui, să atace din spate armata română, angajată în lupta antiotomană. Conspirația aceasta a fost organizată în ascuns de curtea de la Viena, prin ministrul Trefort, cu ajutorul financiar al bancherului Sapieha. Emisarii de la Viena, veniți în satele Ciucului, dispuneau de fonduri serioase și urmau să recruteze 600 de combatanți din Ciuc și 600 din Trei Scaune. Agenții vienezi ofereau pentru voluntarii ce urmau să atace armata română din spate o soldă de un florin aur și în caz de reușită un premiu special de 600 florini aur. In 20 de căruțe, care de obicei transportau apă minerală, au fost aduse arme spre a fi depozitate în Ciuc. Pe lîngă faptul că nu s-au găsit ostași, unii dintre oamenii simpli secui, „ . . . luînd cunoștință de la emisarii recrutori de scopurile acțiuni, „ . . . aveau să semnalizeze, prin reclamații insistente și repetate, acest caz jandarmeriei imperiale, căreia îi cereau să ia măsuri împotriva vinovaților"[20].

Pentru a salva aparențele, curtea imperială a renunțat la acțiune. Inscendînd procese participanților la conspirație ; după o condamnare formală aceștia au fost în scurt timp achitați. Pe lîngă acțiunea aceasta de diversiune, presa imperială, de la bun început, a atacat violent acțiunea de sprijinire a războiului de către românii din Transilvania. Ziarul vienez „Neue Freie Presse" (9 aprilie 1877) scrie, vorbind de concentrarea trupelor române în Oltenia, că acestea nu pot opri pe turci de a trece Dunărea, iar ziarul „Alföld" din Arad, menționa că un singur batalion de honvezi ar fi în stare să înfrîngă trupele române din sudul Dunării.

In fața exodului de voluntari transilvăneni, angajați în armata română, guvernul maghiar a cerut în repetate rînduri ca aceștia să fie extrădați.

Persecuțiile exercitate asupra celor care dăruiseră alimente sau bani, sau făcuseră propagandă pentru armata română, se concretizau în prigoniri și înscenări de procese.

In 1878 lui Barițiu i se va înscena un proces, dar în urma judecării va fi achitat.

Asupra teologilor din Gherla și studenților din Blaj s-au exercitat puternice represiuni. Gheorghe Barițiu arăta, în „Gazeta Transilvaniei", complexul măsurilor luate de guvernul austro-ungar pentru a zdrobi mișcarea națională a românilor, spunînd : „Legea statarială este proclamată deja în 13 comitate ale Transilvaniei . . . se atacă și religiunea spre a irita și provoca. . . Congresele ni le-au aprit, ei însă le țin pe ale lor"[21].

20. Hamza, **O conspirație eșuată,** în **Magazinul istoric,** nr. 6/1969, p. 77.
21. **Gazeta Transilvaniei,** 26 iulie 1877.

https://biblioteca-digitala.ro

Deputatul de Bihor în parlamentul maghiar, Partenie Cosma, își manifestă, într-un discurs ținut în parlament, nemulțumirea față de atitudinea ostilă a Austro-Ungariei în problema României. El arată că România „ . . . a dovedit în mod vădit înaintea lumei că acolo jos la Dunăre există un popor brav și tînăr, care-și cunoaște chemarea europeană și este în stare a și-o împlini, un popor, a cărui alianță poate fi prețioasă pentru orșicine"[22].

L'ÉCHO DE LA GUERRE DE L'INDEPENDANCE EN TRANSILVANIÉ

— Résumé —

Le 8 mai 1870 la Roumaine s'est déclarée indépendante envers la Sublime Porte mais cette indépendance a été consolidée seulement les armes à la main par les campagnes militaires déployées au sud du Danube en 1877 et le début de 1878.

En Transylvanie où la situation économique, politique et sociale habitans roumains s'était aggravée surtout à la suite du dualisme de 1867, la guerre de libération faite par la Roumaine contre l'Empire Ottoman a eu un grand rétentissement.

Malgré les sévères dispositions gouvernementales, à l'appel de l'intellectualite et du clergé roumain tous les Roumains de Transylvanie se sont ralliés à la cause de la Roumanie. Beaucoup d'élèves, d'étudiants, d'artisans et d'intellectuels de Transylvanie ont passé la montagne et se sont enrôlés dans l'armée roumaine et ont lutté, les armes à la main pour l'indépendance de l'Etat roumain.

Les comités pour l'aide des blessés, fondés à l'initiative d'A.S.T.R.A., ou à l'initiative du Parti National des Roumains ont collecté et ont envoyé des sommes, des deurées et des vêtements pour l'armée roumaine.

Les publications roumaines comme „Gazeta Transilvaniei", „Familia" ont publié de nombreuses informations sur l'évolution des luttes au sud du Danube et ont soutenu aux yeux de l'opinion publique la cause juste du peuple roumain engagé dans la lutte pur la libération.

Les victoires de l'armée roumaine, les actes d'héroisme des soldats roumains ont été chantés dans les oeuvres des écrivains, oeuvres publiées dans les revues roumaines de Transylvanie.

22. P. V. Păcățianu, **op. cit.**, vol. VI, pp. 672–673.

https://biblioteca-digitala.ro

Les actions d'appui entreprises par les Roumains de Transylvanie pour leurs fréres de delà des monts ont mené à l'anéantissement des tratatives de diversion que le gouvernement impérial, que craignait l'accroissement du pouvoir de l'Etat roumain, accroissement qui pouvait représenter, une fois l'indépendance conquise, un appui materiel et moral pour la lutte juste nationale du peuple roumain de Transylvanie, que voulait entreprendre à l'arriére des armées roumaines engagées dans les batailles au sud du Danube.

L'atitude de la population roumaine de Transylvanie à l'égard de la guerre pour l'indépendance prouve l'existence, dans la conception des masses populaires, de l'idée d'unité nationale du peuple roumain.

https://biblioteca-digitala.ro

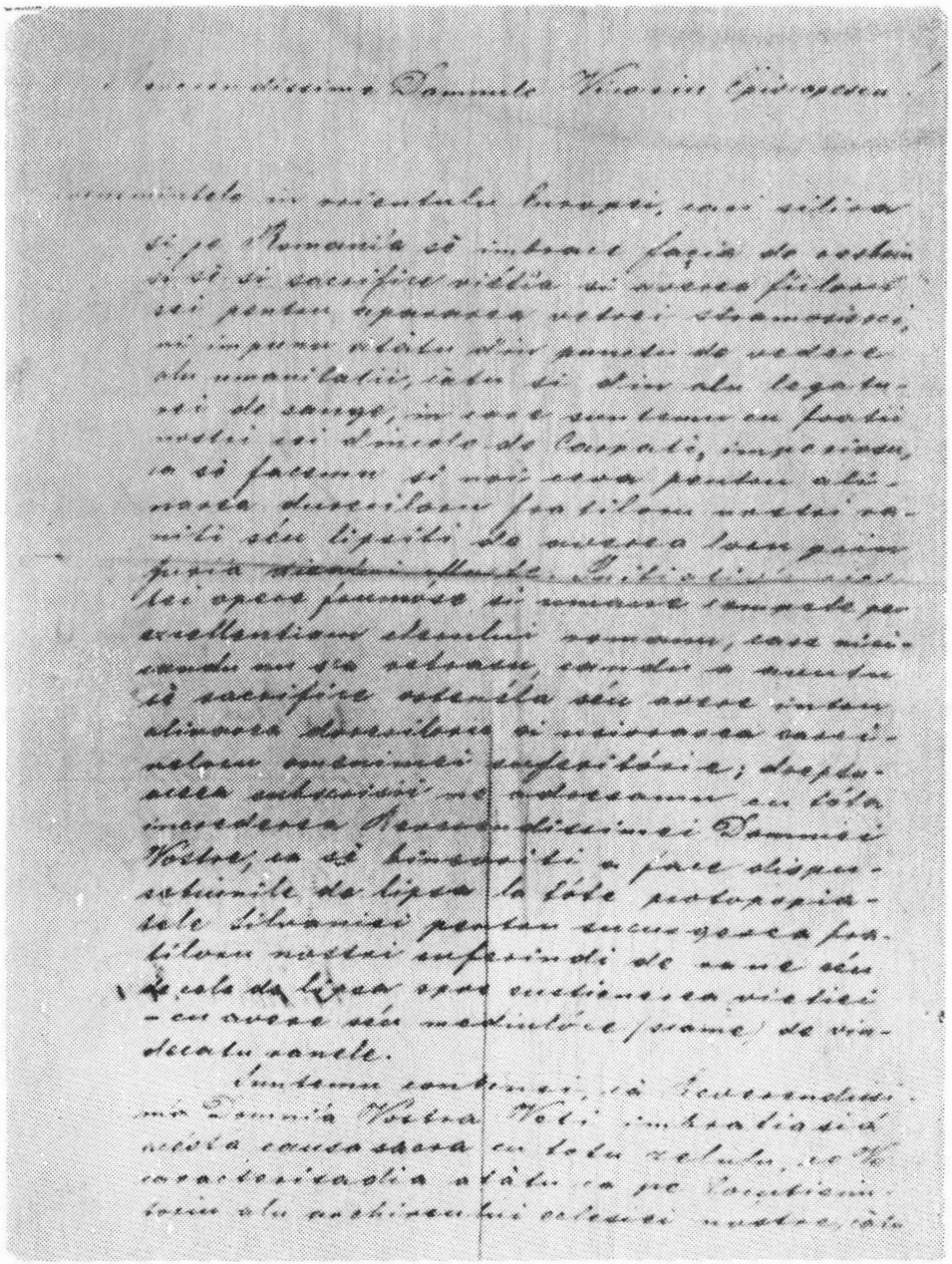

Fig. 1. Fotocopia memoriului intelectualilor sălăjeni adresat vicariului Alimpiu Barbuloviciu p. I.

https://biblioteca-digitala.ro

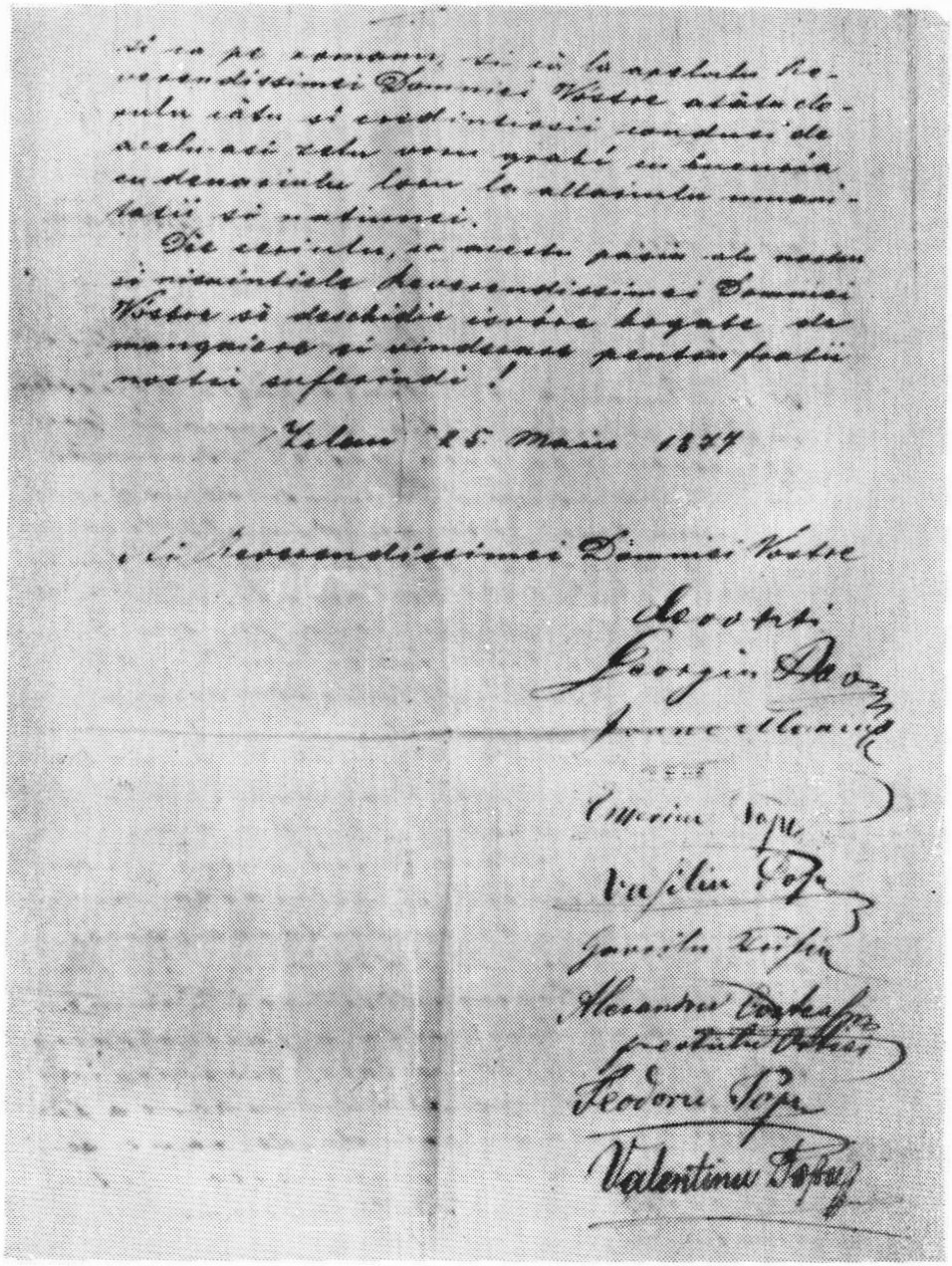

Fig. 2. Fotocopia memoriului intelectualilor sălăjeni adresat vicarului Alimpiu Barbuloviciu, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTE DIN VIAȚA SOCIAL-ECONOMICĂ ȘI LUPTA ȚĂRĂNIMII MARAMUREȘENE (1914-1918)

Dr. CONSTANTIN ENEA și VASILE ȘCHIOPU

Acțiunile țăranilor din comitatul Maramureș din anii 1914-1918 constituie o parte integrantă a luptei generale dusă de masele populare din Transilvania împotriva exploatării capitaliste și moșierești, a războiului imperialist și pentru eliberarea socială și națională. Ele s-au grefat pe contradicțiile economice, sociale și naționale, care în anii războiului s-au ascuțit la maximum, precum și pe tradițiile luptelor revoluționare comune, ale muncitorilor și țăranilor români, maghiari și de alte naționalități din Transilvania.

La 1910, gospodăriile țărănești reprezentau 99,06% și dețineau 58,09% din suprafața agricolă, iar cele moșierești constituiau doar 0,94% stăpînind în schimb 41,91% din suprafața cultivabilă a comitatului Maramureș[1].

După anul 1910, datorită accentuării exploatării și a concurenței gospodăriilor moșierești și chiaburești, numărul gospodăriilor mici și mijlocii a continuat să crească. În același timp numărul proletarilor și semiproletarilor agricoli a atins proporții considerabile, constituind o rezervă importantă pentru marile moșii. Contractele de angajare și sistemul de salarizare, reglementate printr-o lege din 1907, prevedeau condiții de muncă deosebit de grele pentru muncitorii zileri și argați, ceea ce a făcut să crească nemulțumirile și mișcările țărănești[2].

Clasele dominante din Austro-Ungaria au participat la pregătirea primului război mondial și cu scopul de a împiedica și reprima mișcările revoluționare ale oamenilor muncii de la orașe și sate, care deveniseră tot mai amenințătoare. Atît burghezia cît și moșierimea erau convinse că prin război se va întări poziția de mare putere a Austro-Ungariei, acapa-

1. I. Enescu, I. Enescu, **Ardealul, Banatul, Crișana și Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic**, București, 1915, p. 19 și 22.
2. St. Pascu, C. C. Giurescu, I. Kovács, L. Vajda, **Unele aspecte ale problemei agrare în monarhia austro-ungară la începutul secolului al XX-lea/1900-1918/, în Destrămarea monarhiei austro-ungare/1900-1918/**, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro

rînd noi țări și piețe din Peninsula Balcanică și vor scăpa de coșmarul revoluției.

Curînd însă după izbucnirea războiului și în special după ce Italia a intrat în conflagrație alături de Antanta, închizînd cercul blocadei în jurul Puterilor centrale, pentru clasele stăpînitoare austriece și maghiare au apărut greutăți aproape de nerezolvat, în aprovizionarea mașinii de război. Guvernele de la Viena și Budapsta, pentru a putea face față cerințelor, au luat o serie de măsuri, cu scopul de a împiedica scăderea producției agricole. In fiecare comitat au creat comitete economice, avînd în frunte pe subprefecți. Membrii comitetelor erau numiți dintre conducătorii secțiilor economice și ai inspectoratelor școlare județene. Comitetele alcătuite din notari, preoți, chiaburi și învățători erau subordonate comitetelor economice comitatense și stabileau suprafața ce trebuia cultivată de fiecare familie. După terminarea muncii în gospodăriile proprii, țăranii erau siliți să lucreze, cu animalele lor, în gospodăriile moșierești. Repartizarea la munca forțată se făcea cu ajutorul jandarmilor. Proletarii agricoli erau înrolați în detașamente de muncă, la fel ca muncitorii industriali.

In sfîrșit, pentru distribuirea materiilor prime care erau insuficiente, reglementarea producției și stabilirea de prețuri maximale etc., au fost create centrale militaro-economice. Cu toate măsurile întreprinse de cele două guverne ale monarhiei habsburgice, mobilizarea țăranilor capabili de muncă a dat o grea lovitură agriculturii comitatului Maramureș. Printre cei 926 462[3] mobilizați din Transilvania, mulți erau din Maramureș. „Satele rămaseră cu copiii, femeile și bătrînii de la 45 de ani în sus — scria un contemporan. Aceștia trebuiau să facă față lucrului de cîmp și să cîștige pîinea... Femeile iau rolul de bărbat în casă, îngrijesc vitele, ară, sapă, treieră, poartă saci, mînă caii la căruță, vînd și cumpără, cu un cuvînt împlinesc toate lucrurile bărbaților..."[4] In august 1916 — subprefectul comitatului Maramureș, ocupîndu-se de problema muncilor de vară, arăta că, deși era lipsă de forță de muncă, seceratul și treieratul progresau. în schimb adunarea fînului era îngreunată din lipsă de cosași, cu toate că în unele locuri femeile luaseră locul bărbaților[5].

Mulți dintre cei plecați pe front nu s-au mai întors acasă și mii de familii au rămas îndoliate. Potrivit unui recensămînt, efectuat de ASTRA, au murit sau au dispărut pe front 3% din populația românească a Transilvaniei. Din acest procent 95,4% proveneau din rîndurile țăranilor[6].

Agricultura a fost lovită și prin rechiziționarea unei mari părți din animalele de tracțiune, cai, vite cornute, care formau baza gospodăriilor țărănești. In Ungaria propriu-zisă, vitele cornute au fost rechiziționate mai ales în ultima parte a războiului.

---

3. **Magyar sztátisztikai évkönyv,** vol. XX, Ed. Atheneum, Budapest 1914, p. 14, 24 25; T. V. Păcățian, **Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș aduse în războiul mondial din 1914-1918,** Sibiu, 1923, p. 20.
4. K. Ciorogar, **Zile trăite, Oradea,** 1926, p. 2 40.
5. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul acte prezidențiale ale subprefectului, 1-634, dos. 303/1916.
6. V. Liveanu 1918. **Din istoria luptelor revoluționare din România,** Ed. Politică, **București** 1959, p. 147-148.

https://biblioteca-digitala.ro

In Transilvania însă ele au fost rechiziționate în anii cînd unele teritorii ale acestei provinciii deveniseră teatrul operațiunilor militare. Astfel, comitatul Maramureș a fost impus în anul 1914 cu 1000 vite de tăiat și 1500 ci'. Din raportul subprefectului, din 15 februarie 1915, aflăm că, în urma rechizițiilor, a pătrunderii armatelor rusești și a consumului excesiv de carne cerut de starea de război, numărul vitelor cornute a scăzut cu 40%, al porcilor cu 80%[8]. In 1918, pe baza ordinului nr. 157167 al Ministerului Agriculturii, privind asigurarea aprovizionării armatei cu carne, comitatul Maramureș a fost obligat să predea 2465 capete vite, dintre care: 320 plasa Vișeu, 320 plasa Șugatag, 280 plasa Sighet, 250 plasa Iza, 25 orașul Sighetul Marmației[9].

Urmărind efectivul vitelor din plasele Sighet, Șugatag, Teceu, Iza și Orașul Sighet, între anii 1915—1919, constatăm că, în 1915 numărul vitelor cornute era de 106986, al cailor de 17402, al porcilor de 21612, al oilor de 114096, al măgarilor de 2727, iar al caprelor de 12514 capete. In anul următor numărul vitelor cornute a scăzut la 99514, al cailor la 12997, al porcilor la 13388, al oilor a crescut la 132256, iar al caprelor, la 14963. In 1919 efectivul vitelor a scăzut la 20179, al cailor la 1822, al porcilor la 3049, al oilor la 12007, al măgarilor la 7, iar al caprelor la 944 capete[10].

Datorită reducerii masive a forței de muncă și a numărului vitelor de tracțiune, agricultura Maramureșului n-a mai putut produce cantitățile de cereale necesare întreținerii populației. La scăderea forței de tracțiune a vitelor a contribuit, în mare măsură, rechizițiile de furaje. Astfel, la 7 septembrie 1917, primpretorul plasei Vișeu raporta subprefectului de Maramureș că „surplusurile" de fîn și paie ce trebuiau să fie predate comandamentului armatei, nu existau în plasă. Nutreț din anii precedenți — continuă primpretorul nu a rămas, iar producția anului curent abia atinge 1/3 din producția anilor trecuți, astfel că populatia nu-și va putea ierna animalele nici cu cea mai mare cruțare și va fi silită să le vîndă. Primpretorul cerea subprefectului să ia în considerare faptul că, miile de cai și vite cornute ale armatei, staționate pe teritoriul plasei, au păscut toată vara pășunile satelor. Ba mai mult, la data cînd el raporta, în multe comune se aflau regimente, care își procurau nutrețul prin rechiziții[11].

Guvernul de la Budapesta, neținînd seamă de situația specifică a comitatului Maramureș, în iunie 1918, a obligat acest comitat să predea 232000 chintale fîn. Consiliul administrativ dîndu-și seama că această cantitate era prea mare, în raport cu capacitatea de producție, a propus subprefectului să intervină pe lîngă guvern pentru a reduce cota, deoarece armata rechizitionase o parte din furaj. Totodată consiliul a cerut să se sisteze rechizițiile, în caz contrar vitele țăranilor vor muri de foame[12].

---

7. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul acte prezidențiale ale subprefectului, pachetul 1-634, dos. 30/1916.
8. **Ibidem,** pachetul 1-1630, dos. 366/1915.
9. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 20 000-23950, dos. 20315/1918.
10. **Ibidem,** pachetul 118-320, dos. 250/1920.
11. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 159-199, dos 159/1918.
12. **Ibidem,** pachetul 321-399, dos. 327/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

La scăderea producției agricole a comitatului Maramureș au contribuit, de asemenea, corvezile. Pentru a ilustra acest fapt vom cita un singur exemplu edificator. La începutul primăverii anului 1918, primpretorul plasei Teceu raporta subprefectului următoarele: „A sosit timpul pentru începerea lucrărilor de primăvară și vă raportez că ele se lovesc de cele mai mari greutăți... Cu excepția comunelor Uglia și Darva, în celelalte se află foarte multă armată, care nu are terenuri de luptă, astfel că zi de zi, pentru transportul lemnelor și alimentelor, folosește animalele de tracțiune împuținate și slăbite ale populației, în așa fel că țăranilor nu le rămîne timp pentru executarea muncilor gospodărești și agricole. In atare situație nu pot garanta executarea la timp a muncilor agricole de primăvară"[13].

Cauzele descrise mai sus, ca și lipsa de semințe, au făcut ca în toamna anului 1914 suprafețele însămînțate ale comitatului Maramureș să se reducă cu 2/3 față de toamna lui 1913. Pentru a completa suprafețele rămase, cu culturi de primăvară, Inspectoratul agricol al comitatului a propus Ministerului Agriculturii să distribuie o cantitate mai mare de grîu de primăvară[14]. In anul următor, după cum rezultă din raportul subprefectului —, lucrările s-au desfășurat mai încet din cauza scăderii și mai mult a utilajelor și brațelor de muncă, s-au arat și însămînțat suprafețele cu 25-30% mai mari ca în anul precedent. Totuși, suprafața însămînțată în această toamnă a atins abia 50% din suprafața cultivabilă a comitatului[15].

In toamna anului 1916, datorită timpului deosebit de favorabil, muncile agricole s-au desfășurat fără prea mari dificultăți. Cu toate acestea, lipsind brațele de muncă, vitele și semințele, suprafața însămînțată a rămas cu mult sub nivelul celei cultivate în perioada antebelică[16]. In 1918 au fost însămînțate 4422 iugăre cu grîu, 4461 iugăre cu secară, 2276 iugăre cu orz, 18216 iugăre cu ovăz și 31748 iugăre cu porumb. In total, fără suprafața cultivată cu cartofi, au fost însămînțate 61123 iugăre, adică 33,20% din suprafața cultivabilă a comitatului Maramureș. Dintre acestea 3158 iugăre cu grîu, 1702 iugăre cu secară, 1879 cu orz, 9825 cu ovăz și 13699,5 iugăre cu porumb în plasele Vișeu, Iza, Șugatag, Sighet și orașul Sighetul Marmației[17].

Din lipsă de îngrășăminte chimice și naturale, ca și de mașini agricole, producția a scăzut. Dacă în anul 1911 producția medie la iugăr a fost de 1080 kg la grîu, 940 kg la secară, 860 la orz, 890 la ovăz, 1590 la porumb iar la cartofi de 5990 kg, în 1915 a scăzut la 663 kg la grîu, 742 kg la secară, 638 kg la orz, 601 kg la ovăz, 905 kg la porumb și 4190 kg la cartofi[18].

Spre sfîrșitul primului război mondial, datorită scăderii catastrofale a suprafețelor însămînțate și a producției de cereale, foametea bătea la ușa

13. **Ibidem,** pachetul de acte prezidențiale ale subprefectului, actul nr. 23/1918.
14. **Ibidem,** 7-835, dos. 366/1915.
15. **Ibidem,** pachetul 1-634, dos. 120/1916.
16. **Ibidem,** pachetul cu acte ale comisiei administrative, 9-145/1916.
17. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative, 14901-15160, dos. 14997/1918 și pachetul 671-910, dos. 909/1919.
18. **Ibidem,** pachetul cu acte ale subprefectului, 1-634, dos. 120/1916.

https://biblioteca-digitala.ro

multor case țărănești. Cu toate acestea, pentru a menține capacitatea de luptă a armatei austro-ungare, guvernele de la Viena și Budapesta au ordonat nenumărate rechiziții de cereale și alte produse alimentare. Pentru a evita însă tulburările țărănești rechizițiile au fost precedate de o serie de apeluri prin care țăranii erau chemați să predea de bunăvoie cantitățile ce depășeau necesitățile familiilor și gospodăriilor lor. Un astfel de apel lansat de Ministerul Agriculturii maghiar a apărut în presa din Transilvania la 28 februarie 1915. Ministerul cerea producătorilor să ofere spre cumpărare centralei regnicolare surplusul de porumb. Prețul oferit de centrală era de 27–30 de coroane chintalul de porumb. In cazul cînd acțiunea nu va reuși — avertiza ministerul — rechiziția va fi inevitabilă, iar prețurile vor fi mult mai scăzute[19].

La cîteva luni, apelul amintit a fost urmat de un ordin al guvernului prin care interzicea vînzarea și cumpărarea liberă a recoltei din anul 1915. De asemenea, anula toate convențiile care se refereau la vînzarea și cumpărarea grîului, secarei, amestecului de grîu cu secară, ovăzului, porumbului, păstăioaselor, rapiței, semințelor de oleaginoase și a cartofilor[20]. La 27 septembrie 1915 un alt ordin al guvernului declara indisponibilă întreaga recoltă de porumb. Potrivit acestui ordin, producătorul nu putea păstra pentru sine decît cantitatea stabilită de guvern. Surplusul îl putea vinde numai acelora care aveau dreptul de cumpărare și anume neproducătorilor, comitatelor și municipiilor, întreprinderilor și instituțiilor pentru nevoi proprii; de asemenea, comercianților care nu puteau vinde porumbul rechiziționat decît societății anonime „Haditermény"[21]. In sfîrșit, pe baza ordinului nr. 354/1915 cu privire la rechiziționarea porumbului din anul 1915, Ministrul Agriculturii a obligat pe fiecare perscană să declare întreaga cantitate de porumb aflată în posesiunea sa, pînă la 26 decembrie același an[22].

La rechizitia de cereale efectuată în toamna anului 1916 în baza ordinului nr. 1303, din plasa Șugatag — după cum rezultă din raportul primpretorului întocmit la 26 ianuarie 1917 — au fost ridicate 10,35 chintale grîu, 5 chintale secară, 14 chintale orz și 516,6 chintale ovăz, în cît la rechizitia efectuată de armată în ianuarie 1917, nu s-a găsit nimic disponibil[23]. In același timp din plasa Iza s-au rechiziționat 441,09 chintale grîu, 35,64 chintale secară, 488,72 chintale orz, 3946,16 chintale ovăz și 11873,66 chintale porumb[24]. Cu toate acestea, armata a mai ridicat, în ianuarie 1971, de la acești țărani 895, 16 chintale grîu, 58,10 chintale secară, 654,93 chintale fasole și 23,98 chintale tătarcă (sorg n.n.)[25].

La mijlocul anului 1917 guvernul maghiar a emis un ordin în care

19. **Szatmármegyei Közlöny,** nr. 9 din 28 februarie 1915.
20. Idem, nr. 16 din 18 aprilie 1915.
21. Idem, nr. 240 din 3 octombrie 1915.
22. **Arhivele Statului Sighet** fondul **Prefecturii județului Maramureș,** pachetul cu acte prezidențiale ale subprefectului, 1–6534, dos 10/1916.
23. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative, 60-148, dos. 81/1917.
24. **Ibidem**
25. **Ibidem**

https://biblioteca-digitala.ro

preciza că : „Recolta de grîu, secară, amestec de grîu cu secară, mei, orz şi ovăz din 1917 este rechiziţionată pentru a asigura alimentaţia şi nevoile publice". Conform ordinului producătorii nu puteau dispune decît de produsele prevăzute de Ministerul Alimentaţiei Publice[26]. In anul următor, guvernul a impus noi restricţii. In gazeta oficială a apărut o ordonanţă care declara rechiziţionată întreaga cantitate de porumb a anului.[27].

A doua zi după apariţia ordonanţei amintite, Ministerul Agriculturii comunica subprefectului de Maramureş următoarele: „Ca urmare a tratativelor duse cu împuterniciţii comitatelor şi cu referire la raportul d-voastră vă aduc la cunoştinţă că, comitatul de sub conducerea d-voastră este obligat să predea, pentru nevoile publice, 200 vagoane ovăz. Cantităţile de grîu, secară şi orz nu doresc să le stabilesc, vă invit însă să continuaţi în modul cel mai sever rechiziţionarea lor". Termenul pentru predarea în întregime a acestor produse este 30 noiembrie 1918[28].

Producătorii au fost obligaţi să predea, de asemenea, mari cantităţi de cartofi şi alte produse alimentare. La 2 mai 1915, Ministerul Agriculturii a publicat o ordonanţă prin care ţăranii erau obligaţi să declare cantităţile de cartofi şi să cedeze de bunăvoie surplusul, centralei economice. Preţul maximal al unui chintal de cartofi era stabilit la 11 coroane, în care se includea şi transportul la staţia de încărcare[29]. In toamna aceluiaşi an a apărut în presa din Transilvania ştirea că Ministerul Agriculturii a hotărît rechiziţionarea cartofilor pentru aprovizionarea Budapestei[30]. Rechiziţia din toamna anului 1916 a fost întreruptă de guvern pe motivul că ţăranii nu au predat benevol cantităţile de cartofi necesare aprovizionării armatei şi asigurării alimentaţiei publice.

Rechiziţionarea cerealelor şi a cartofilor a fost însoţită de rechiziţionarea seminţelor oleaginoase şi a uleiului de cînepă, a sforii de cînepă, a pieilor, a obiectelor de aramă etc.[31].

Datorită războiului imperialist şi consecinţelor sale, o dată cu decăderea agriculturii şi scăderea producţiei s-a înrăutăţit brusc situaţia social-economică a muncitorilor şi ţăranilor.

Pentru a face faţă situaţiei, guvernul maghiar a emis numeroase ordonanţe prin care s-au stabilit raţiile alimentare necesare fiecărei categorii de cetăţeni, a interzis consumarea făinii de grîu neamestecată cu făină de orz sau porumb şi a introdus sistemul cartelelor.

Raţiile stabilite de guvern, atît pentru populaţia rurală cît şi pentru cea urbană, erau însă numai formale — adică pe hîrtie. Practic, aproape o treime din populaţia satelor, din martie şi pînă la noua recoltă, nu avea nici un bob de grîu sau de porumb.

26. **Szamos,** nr. 157, din 4 iulie 1917.
27. **Szatmármegyei Közlöny,** nr. 33 din 18 august 1918.
28. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii judeţului Maramureş,** pachetul cu acte administrative 14901-15197, dos. 14997/1918.
29. **Szatmármegyei Közlöny,** nr. 18 din 2 mai 1915.
30. **Szamos** nr. 293 din 26 octombrie 1915.
31. Idem, nr. 6 din 6 ianuarie 1916 ;**Arhivele Statului Sighet fondul Prefecturii judeţului Maramureş,** pachetul 20-59, dos. 48 1917 ; **Szamos,** nr. 85 din 31 martie 1915 şi **Szatmármegyei Közlöny** nr. 9 din 28 februarie 1915.

https://biblioteca-digitala.ro

In comitatul Maramureș, deși recolta a fost bună în anul 1916, în urma pătrunderii trupelor rusești și datorită consumului ridicat al armatei ce staționa acolo, foametea în rîndurile muncitorilor și țăranilor a început să bîntuie din anul 1915 — după cum rezultă din raportul subprefectului din 15 februarie 1915. Pentru a opri extinderea foametei a fost necesar să se aducă mai multe vagoane de porumb și făină, din alte comitate, și să se distribuie populației la prețuri convenabile[32]. Dintr-un raport al subprefectului, înaintat Ministerului de Interne, aflăm că numărul celor lipsiți se ridica la 224417 persoane și era nevoie de 1942 vagoane de cereale. Dintre cei lipsiți, 192 444 trăiau în mediul rural[33]. Numărul înfometaților din plasele Vișeu, Sighet, Iza și Șugatag se ridica la 69244[34].

Pentru aprovizionarea înfometaților, conform raților stabilite de guvern și anume: 7,20 kg. cereale (grîu, secară, orz), 10 kg. porumb și 15 kg. cartofi, lunar, de persoană, comitatul Maramureș, avea nevoie — în ianuarie 1917 — de 6879 chintale cereale, 14155 chintale porumb și 8434 chintale cartofi[35]. In luna octombrie, același an, cifra celor lipsiți din comitatul Maramureș era de 154590, din care 102387 se aflau în plasa Iza, Sighet, Vișeu, Șugatag și orașul Sighetul Marmației[36]. In 1918 totalul celor care trebuiau aprovizionați cu cartofi se ridica la 139824, din care numai în plasa Vișeu se aflau 31625. Pentru aprovizicnarea lor erau necesare 1120 vagoane[37].

Sporirea continuă a populației lipsite, pe de o parte și scăderea producției de cereale, porumb și cartofi, pe de altă parte, a avut drept consecință reducerea rațiilor stabilite de guvern. Intr-un raport al primpretorului plasei Sighet, înaintat subprefectului la 25 aprilie 1918, rația de făină a populatiei lipsite era de 2,40 kg. lunar[38], iar la Vișeu de 3—4 kg. lunar[39]. Lipsa de alimente — după cum rezultă din procesul verbal încheiat la pretura din Vișeu cu ocazia consfătuirii reprezentanților comunelor, care a avut loc în 24 octombrie 1918—, a provocat cea mai mare nemulțumire în rîndurile populației. Foarte mulți săteni, neavînd alimente, mîncau iarbă cosită și fiartă[40]. Reprezentanții comunelor au arătat că tot mai dese erau amenințările si tulburările din cauza foametei, că numai cu promisiuni și cu perspectivele unui viitor mai bun, poporul nu mai poate fi ținut în frîu. Ei au cerut primpretorului să intervină de urgență la forurile competente pentru a ameliora situația fără întîrziere. Reprezentanții comunelor au accentuat că „populația este atît de agitată, că nemulțumirile sînt atît de mari încît, dacă nu se îndreaptă situația, fără întîrziere, ei își declină orice răspundere privind menținerea liniștii pe mai departe"[41].

32. **Arhivele statului Sighet fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul cu acte prezidențiale ale subprefectului, 7-630, dos. 366/1915
33. **Idem,** pachetul nearanjat, dos. 22803/1915.
34. **Ibidem,** pachetul cu acte nearanjate, dos. 22803/1915.
35. **Ibidem,** pachetul cu acte prezidențiale ale subprefectului, actul nr. 10/1917.
36. **Ibidem,** dos. 17575/1917.
37. **Ibidem,** pachetul 3392-3611, dos. 3602/1918.
38. **Ibidem,** 7815-8846, dos. 8712/1918.
39. **Ibidem,** pachetul 20403-20998, dos. 20841/1918.
40. **Ibidem.**
41. **Ibidem,** pachetul 21029-21499, dos. 21214/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Cele descrise în procesul-verbal au fost confirmate și de primpretor, care în raportul său către subprefect, din 26 octombrie 1918, conchidea: „... trebuie să vă raportez cu regret că stăm în pragul unor împrejurări înspăimîntătoare... In urma înghețului din iunie a.c. s-a distrus recolta de porumb, cartofi și grîu în așa măsură încît abia va rezulta sămînța folosită. Deși recolta anului trecut a fost bună, totuși populația a dus în acest an cea mai mare lipsă, sperînd însă că o dată cu noua recoltă această lipsă va fi atenuată. Acum, cînd această speranță s-a spulberat, populația este cuprinsă de cea mai grozavă amărăciune și mă cuprind cele mai negre gînduri mai ales aflînd, că cota de făină a plasei este atît de redusă... O mare parte din populație care trăiește în munți este silită să mănînce iarbă fiartă pentru a nu muri de foame. Sîntem martorii unor scene înspăimîntătoare, încît, dacă aceste (știri n.n.) vor ajunge la cunoștința poporului vom avea de a face cu o revoltă generală"[42].

In raportul subprefectului, pe luna noiembrie 1918, prezentat comisiei administrative, se arăta că printre cauzele imediate care au declanșat marile răscoale țărănești din această parte a țării se numără și lipsa de climente. Din cele 130 vagoane repartizate comitatului, societatea „Haditermény" nu a dat decît o mică parte și cu mare întîrziere. Acest fapt a îngreunat nu numai aprovizionarea, ci a provocat și mișcările revoluționare, care s-au întins în mod înspăimîntător în rîndurile populației satelor[43].

Populația din Maramureș nu suferea numai din cauza lipsei de alimente, ci și a altor produse necesare gospodăriei, cum ar fi săpunul, soda, lemnele, petrolul etc. De exemplu, potrivit datelor prefecturii Maramureș, pentru cele 60353 locuințe cu o cameră și 13225 cu mai multe camere erau necesare 286575 litri petrol, dar Ministerul Comerțului nu a aprobat, pentru 1917, decît 94400 litri petrol, adică a treia parte[44].

Lipsa alimentelor și a articolelor de uz gospodăresc a dat naștere la o speculă deșănțată, recunoscută chiar de autorități. Mizeria oamenilor muncii de la orașe și sate s-a accentuat și datorită faptului că ajutoarele de război cuvenite familiilor celor plecați pe front, fie că nu se acordau, fie că se plăteau foarte neregulat și cu mari întîrzieri. Dintr-un raport întocmit de șeful minei Coștiui, rezultă că în anul 1915 muncitorii de la această întreprindere nu au primit nici un fel de ajutor de război[45]. Mihály Károlyi în memoriile sale arată că familiile celor mobilizați, în majoritatea lor covîrșitoare, trăiau în mizerie. Ajutorul de război care se plătea acestor familii era ridicol de mic. Pe lîngă aceasta se plătea foarte neregulat și în unele cazuri chiar deloc, din care cauză exista o nemulțumire generală"[46].

---

42. **Ibidem,** pachetul 20403-20998, dos. 20841 1918.
43. **Ibidem,** pachetul 555–625, dos. 555/1919.
44. **Ibidem,** pachetul cu acte prezidențiale ale subprefectului, actul nr. 10/1917.
45. **Arhiva Inspectoratului Regional de Control Geologic și Minier Baia Mare, fondul Capitanatului Minier Baia Mare,** actul 379 și 396/1917.
46. M. Károly, **Egy egész világ ellen** (Contra unei lumi întregi), vol. I., München, 1923, p. 177–178.

https://biblioteca-digitala.ro

Plîngerile – după contesa Apponyi din Foth — erau de două feluri. Din prima categorie făceau parte cele îndreptate împotriva ajutoarelor prea mici, care nu asigurau întreținerea familiilor. Cele din categoria a doua arătau că, stabilirea ajutoarelor nu se făcea corect. Așa se explică faptul că familii care trăiau în condiții asemănătoare, primeau ajutoare diferite[47]. Solgăbirăii (primpretorii) și notarii distribuiau ajutoarele de război „pe sprinceană", după protecția și după originea etnică. Familiile mobilizatilor nemaghiari primeau, în loc de ajutoare, adesea injurii și amenințări, din care cauză pe frontul din sud a izbucnit o grevă a soldaților brutari și trei zile trupele au rămas fără pîine[48].

Neplata ajutoarelor de război și mizeria au silit ca 25 de femei din comuna Remeți. comitatul Maramureș, a căror soți sau fii se aflau pe fornt, să înainteze prefectului o plîngere, în care citim : „Noi trăim în cea mai neagră mizerie, sîntem expuse celor mai mari lipsuri, la care se mai adaugă și recolta slabă din anul acesta, am lucrat în zadar, în jumătate și a treia, pe pămîntul proprietarilor dar nu am cîștigat nici măcar valoarea zilei de lucru. La acestea se mai adaugă scumpetea mare, nu putem ajunge la haine, la alimente, la lemne de foc și nici măcar la lumină. Cerem, domnule prefect, să ni se plătească ajutorul de război, pentru ca cele 25 de familii să nu moară de foame. . ."[49].

Condițiile social-economice, mizere, ca și asuprirea națională, care între anii 1914-1918 a luat forme deosebit de aspre, au făcut ca țăranii din comitatul Maramureș, sfidînd legile excepționale și înfruntînd teroarea și dictatura militară să se ridice la luptă, de la începutul războiului.

Mișcările țărănești din Maramureș, luptele oamenilor muncii de la sate pentru pămînt, eliberare națională și socială, au îmbrăcat diferite forme.

Una din cele mai răspîndite forme de luptă a maselor țărănești a fost refuzul de a lucra pe marile moșii. In numeroase sate, țăranii refuzau să încheie contracte de seceriș cu moșierii, sau acolo unde au încheiat astfel de contracte, nu începeau munca în ziua fixată. Acestea erau acțiuni foarte apreciate de grevele de seceriș. Totodată ele erau acțiuni îndreptate împotriva efortului de război și împotriva legislației care obliga pe țărani să efectueze munci forțate pentru moșieri[50].

O altă formă de luptă, care a căpătat o largă răspîndire încă din primii ani ai războiului, a fost rezistența țărănimii față de nenumărate rechiziții ordonate de guvern. La început rezistența țăranilor s-a manifestat prin amenințarea sau maltratarea organelor împuternicite cu efectuarea rechizițiilor. Dîndu-și seama însă că, prin asemenea mijloace rechizițiile nu puteau fi oprite, țăranii au recurs la alte forme de rezistență : ascunderea vitelor în păduri și dosirea cerealelor. Pentru a salva rodul muncii lor – scria

47. **Arhivele Statului Cluj, fondul Prefecturii județului Cluj,** pachetul 21, dos. 309/1917.
48. T. Albani, **Douăzeci de ani de la unire,** vol. I.,Oradea, 1929, p. 34.
49. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul cu acte administrative, 1-55, dos. 35/1908.
50. V. Liveanu, M. Rusenescu, Tr. Lungu, M. Iosa, I. Kovács, **Relații agrare și mișcări țărănești în România, 1908–1921,** Ed. Politică, București, 1967, p. 245.

https://biblioteca-digitala.ro

un contemporan — țăranii au deschis adevărat front economic. Pe acest front existau tranșee și gropi în care țăranii își ascundeau cerealele de rezervă și peste care arau și semănau. In intimitatea lor țăranii își mărturiseau „că ascund tot ce pot ca să nu aibă ce da de mîncare soldaților și atunci se gată bătaia"[51].

La sfîrșitul anului 1916 rezistența țărănimii din comitatul Maramureș a devenit atît de puternică încît rechiziția ordonată în ianuarie 1917 nu a dat nici un rezultat — după cum reiese din raportul primpretorului plasei Sighet, înaintat subprefectului la 25 ianuarie același an[52]. In iunie, primpretorul din plasa Vișeu comunica subprefectului că „rechizițiile efectuate de organele militare nu au avut rezultat pe teritoriul plasei". Datorită rezistenței țăranilor față de rechizițiile de porumb ordonate de guvern în primăvara anului 1917 — continua primpretorul —, armata a fost silită să sisteze efectuarea ei, ca să nu se producă o revoltă generală[53]. Din alte rapoarte ale primpretorilor aflăm că, în unele localități armata a rechiziționat nu numai porumbul prevăzut, ci și cel destinat necesităților gospodărești[54].

Rechizițiile făcute de armată în mod abuziv, au provocat proteste din partea țăranilor năpăstuiți, fără însă a fi luate în considerație de autoritățile militare. Astfel, într-un memoriu înaintat de țăranii din Vișeu, prefectului, se arăta că, în ciuda recoltei slabe, datorită calamităților naturii, armata care staționa acolo și avea un efectiv între 4 000 și10 000 soldați se alimenta pe seama plugarilor, care trăiau în cea mai neagră mizerie ; rechiziționa finul, deși el nu era suficient nici pentru întreținerea vitelor sătenilor ; țăranului Szabo Iosif și altora le-a ridicat finul, lăsîndu-se vitele să moară de foame ; de la Mărcuș Iosif și de la alți săteni a confiscat cartofii, fără să-i cîntărească; rechizițiile le-a făcut fără a ține seama de constatarea autorităților comunale și umblînd din casă în casă a dus tot ce a găsit, cu toate protestele țăranilor[55].

Primind mai multe plîngeri și proteste din partea țăranilor, aduși la sapă de lemn din cauza rechizițiilor făcute după bunul plac al organelor militare, în mai 1918 Comandamentul general al armatei austro-ungare s-a adresat subprefectului de Maramureș cu un ordin în care citim : „S-a constatat că în anumite circumscripții, cu ocazia rechizițiilor, unii producători au fost tratați cu indulgență, în detrimentul altora. Din acest motiv este de dorit ca învățătorii, preoții, notarii, cu un cuvînt toate persoanele care se bucură de încrederea populației, să explice poporului că, rechizițiile sînt o măsură impusă. . . care trebuie să facă posibilă rezistența. . . celor două state (Austria și Ungaria n. n.), foarte strîmtorate din punct de vedere economic. Dar pentru ca rechizițiile, care sînt deosebit de greu de supor-

51. P. Cioroganu, **op. cit.**, Oradea, 1926. p. 43.
52. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș**, pachetul cu acte administrative ale subprefectului, 60—148, dos. 81/1917.
53. **Ibidem,** actul 3805/1917.
54. **Ibidem.**
55. **Ibidem,** acte administrative, pachetul 21809—22712, dos. 22322/1917.

https://biblioteca-digitala.ro

tat, să nu pregătească terenul pentru mișcările social-revoluționare este absolut necesar să se evite avantajarea unor producători"[56].

Ordinul Comandamentului general al armatei, ca și celelalte măsuri întreprinse de guvern și administrația comitatelor, nu au putut însă împiedica ridicarea deschisă a maselor țărănești. La începutul lunii noiembrie primpretorii plaselor raportau subprefectului că, în împrejurările critice existente, nu puteau asigura rechiziționarea ovăzului, deoarece autoritățile comunale erau lipsite de posibilitatea de a executa ordinul[57].

Rezistența țăranilor maramureșeni față de rechizițiile forțate a fost stimulată, în mare măsură, de soldații care dezertau din armată sau care veneau în concediu. Dezertările din rîndurile armatei combatante a constituit o altă formă de luptă a oamenilor muncii din Maramureș împotriva exploatării nemiloase și a războiului imperialist. Potrivit datelor furnizate de Inspectoratul jandarmeriei din Budapesta, în anul 1914 numărul soldaților dezertori prinși pe teritoriul Ungariei a fost de 6 639, iar în 1915 de 26 241[58]. După intrarea României în război, alături de țările Antantei (august 1916), numărul soldaților dezertori din unitățile transilvănene ale armatei austro-ungare s-a mărit și mai mult. Ca urmare, comisarul guvernamental al Transilvaniei, la cererea Comandamentului militar din Sibiu, refugiat la Debrețin, a instituit starea excepțională. Conform dispozițiunilor procedurii de stat cei care recrutau soldați pentru un stat dușman Austro-Ungariei, soldații care refuzau serviciul militar, dezertorii și spionii erau condamnați la moarte și executați imediat[59]. Cu toate acestea numărul dezertorilor din unitățile combatante a continuat să crească atingînd, la sfîrșitul anului 1916, cifra de 38 866, iar în 1917, 81 605[60].

Dacă luăm în considerare faptul că aceste cifre se referau numai la dezertorii prinși, ne putem da seama cît de mare era numărul soldaților care fugeau din armată și că armata austro-ungară se afla într-un proces progresiv de descompunere. Datorită înrăutățirii situației soldaților, ca urmare a prelungirii războiului, în anul 1918 dezertările din armată au căpătat proporții de masă. Soldații dezertori, ajutați de populația satelor, au alcătuit adevărate detașamente supranumite „cadre verzi". Ele s-au ascuns și fortificat în sate și păduri, de unde au început să atace autoritățile locale și pe moșieri[61]. Detașamentele de „cadre verzi" din Transilvania, care, după unele date numărau zeci de mii, acționau mai cu seamă în munții Maramureșului și Bistriței[62].

Inmulțirea detașamentelor de „cadre verzi" și acțiunile lor tot mai îndrăznețe, sprijinite de populație, au produs alarmă în rîndurile cercurilor guvernante ale monarhiei austro-ungare. La 19 ianuarie 1891 Ministerul de Interne a cerut subprefecților de comitate să îndrume organele în subordine

56. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative ale suprefectului, actul 101/1918.
57. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 14901–15160, dos. 14997/1918.
58. **Magyar munkásmozgalom történetének válogatot dokumentumai,** vol. V., Budapest, 1960, p. 207.
59. **Ellenzék,** nr. 21 din 4 septembrie 1961.
60. **Magyar munkásmozgalom történetének válogatot dokumentumai,** vol. V., Budapest, 1960, p. 207.
61. M. Károlyi, **op. cit.,** p. 360.
62. C. Daicoviciu, L. Bányai, V. Cheresteșiu, V. Liveanu, **Lupta revoluționară a maselor factor hotărîtor în unirea Transilvaniei cu România,** în **Studii** nr. 6/1958, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

să urmărească cu cea mai mare atenție controlul dezertorilor militari. In același timp ministerul a cerut subprefecților să dea ordin organelor de poliție să execute riguros dispoziția privind adunarea armelor și a muniției de la populație[63].

La 22 februarie 1918 Ministerul de Interne se adresează din nou prefectului de Maramureș precizînd că : „In ordinul confidențial . . . din 2 februarie a.c., am arătat. . . că în unele părți ale țării la populația civilă se găsesc foarte multe arme și muniție; în multe cazuri populația civilă dispune de arme militare și muniție obținute de la soldații reîntorși acasă înarmați, ceea ce produce mare îngrijorare. . .“[64].

Tot cu scopul de a împiedica extinderea dezertărilor, la 12 iunie 1918 Inspectorul de jandarmi ungar a propus Ministerului de Interne să sporească efectivul jandarmeriei cu încă 6 000 oameni ; să instituie starea excepțională pe teritoriul tuturor comandamentelor militare, iar populația care va sprijini pe dezertori să fie pedepsită conform legii nr. 63 din 1912[65]. In urma rapoartelor Inspectoratului jandarmeriei și altor autorități militare și civile la 5 iulie 1918 a fost introdusă, din nou, starea excepțională pe întreg cuprinsul Transilvaniei[66].

In ciuda sporirii efectivului jandarmilor și a reîntroducerii stării excepționale, soldații dezertori organizați în puternice detașamente atacau și devastau, fără încetare, trenurile, pe marii proprietari, ducînd lupte împotriva celor trimiși în urmărirea lor. Astfel de detașamente, după cum am amintit mai sus, acționau la hotarul dintre munții Bistriței și Maramureșului. Ziarul Ellenzék din Cluj scria la 1 septembrie 1918 că, în această regiune muntcasă soldații dezertori, înmulțindu-se foarte mult, s-au constituit în detașamente care „jefuiesc și fură, ba au organizat și o întreprindere unde prelucrează lemnele . . . și le valorifică prin schimb de produse. Jandarmeria a avut multe lupte cu aceste bande . . .“

La creșterea luptei revoluționare a muncitorilor și țăranilor maramureșeni un rol important au avut prizonierii de război reîntorși din Rusia sovietică. După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie prizonierii transilvăneni, care au asistat sau au participat la revoluție, s-au reîntors în țară. Legăturile stabilite de ei cu muncitorii și țăranii au provocat neliniște administrației comitatului Maramureș. Pentru a împiedica contactul dintre ei, subprefectul s-a adresat la 11 martie 1918 Cartierului armatei a VII-a care se afla în Colomeea, arătînd că : „Asigurarea normală a exploatării sării în minele din Slatina, Coștiui și Șugatag cere ca prizonierii noștri care se reîntorc din Rusia să nu fie încartiruiți în aceste comune. Rog dispoziținni urgente în această privință“[67]. Iar în ședința din 14 martie 1918

63. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul Mișcarea socialistă din Maramureș.
64. Idem. Diverse. Mișcare socialistă din Maramureș, 1918.
65. **Magyar munkásmozgolom történetének válogotot dokumentumai,** vol. V., Budapest, 1960, p. 208.
66. **Arhivele Statului Cluj, fondul Prefecturii județului Cluj,** pachetul 57, dos. 11578/1918 ; **Ujsàg.** nr. 104 din 16 iunie 1918.
67. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul cu acte diverse, dos. Mișcare socialistă din Maramureș, 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

a Comisiei administrative a comitatului Maramureș, unul din membri a propus ca, „prizonierii reîntorși din Rusia să fie puși sub control întrucît în comuna Poiana un prozonier întors acasă a răspîndit idei periculoase"[68].

Mulți prizonieri transilvăneni, membri sau simpatizanți ai organizațiilor revoluționare, care au luat naștere din rîndurile prizonierilor austro-ungari aflați în Rusia, au primit — la reîntoarcere — materiale (broșuri, ziare, manifeste) și îndrumări pentru desfășurarea agitației revoluționare. Aceste materiale au fost răspîndite atît în rîndurile populației civile, cît și ale soldaților. Ele demascau caracterul nedrept al războiului și refuzul claselor stăpînitoare de a încheia pacea generală. Subliniind faptul că soldații ruși au ajuns la convingerea că, pămîntul pe care trebuiau să-l cucerească se afla în patria lor, un manifest răspîndit printre soldații din Maramureș îi îndemna să refuze a mai lupta și să întoarcă armele împotriva acelora care au dezlănțuit războiul[69]. Un alt manifest — după cum rezultă din adresa prefectului de Maramureș către subprefect, din 25 ianuarie 1918, îndemna pe soldați să se răscoale și să plece acasă. Prefectul cerea subprefectului să urmărească cu cea mai mare atenție orice mișcare care avea drept scop „redactarea și răspîndirea manifestelor ostile armatei". In încheiere prefectul cerea să i se raporteze imediat despre orice simptome suspecte pentru a se putea lua măsuri corespunzătoare împotriva lor[70]. La începutul lunii martie 1918 un manifest, cu conținut asemănător, a fost răspîndit printre soldații călători din Transilvania. El îndemna soldații să refuze a se supune, să depună armele și să nu mai lupte[71].

Mulți prizonieri reîntorși din Rusia sovietică voiau să pună capăt războiului distrugînd recolta de pe marile moșii. Astfel, dintr-o adresă a Comandantului armatei către subprefectul de Maramureș aflăm că „prizonierii întorși din prinsoarea rusească s-au înțeles între ei, ca în cazul cînd vor fi puși să lucreze la seceriș, vor incendia recolta fiindcă numai în felul acesta vor pune capăt războiului"[72].

In urma înrăutățirii accentuate a situației economice și a ascuțirii la maximum a contradicțiilor sociale și naționale, acțiunile oamenilor muncii din Maramureș s-au transformat în adevărate răscoale. Răscoalele țărănești s-au manifestat cu mai multă intensitate și profunzime începînd cu toamna anului 1917 și pe tot parcursul anului 1918.

Țărănimea maramureșeană, la fel ca cea din întreaga Transilvanie, sprijinită de soldați a atacat, concomitent, atît organele locale ale vechiului regim și anume notari, primari, primpretori și jandarmi, cît și pe moșieri și chiaburi. Acest lucru era cît se poate de firesc. In urma războiului, care a durat patru ani, poveri extraordinar de mari au apăsat pe umerii maselor populare, strivindu-le atît fizic, cît și moral. In lumea satelor sarcinile au fost distribuite de reprezentanții orînduirii burghezo-moșierești. Multiplele re-

68. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 321—399, dos. 327/1918.
69. **Ibidem,** pachetul cu acte confidențiale ale subprefectului, actul nr. 16/1918.
70. **Ibidem,** pachetul cu acte diverse, dos. Mișcarea socialistă din Maramureș, 1918.
71. **Ibidem.**
72. **Ibidem,** pachetul cu acte confidențiole ale subprefectului actul 171/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

chiziții și nedreptăți erau considerate ca fiind opera notarilor, primarilor și jandarmilor. Intr-adevăr, în multe sate aceștia abuzînd de funcțiile lor s-au comportat brutal cu familiile celor plecați pe front, punînd asupra unora și îndeosebi a celor sărace, sarcini impovărătoare. Intr-o plîngere a țăranilor săraci din Călinești plasa Sighet, înaintată subprefectului de Maramureș la 3 decembrie 1917, aflăm că, primarul în calitatea lui de președinte al comisiei de alimentație a luat din cele 100 chintale făină destinată oamenilor lipsiți, pe o perioadă de trei luni, mai mulți saci ; la distribuirea făinii unele familii au fost favorizate în detrimentul altora ; nu a distribuit țăranilor zahărul repartizat de forurile administrative superioare. Cu populația din comună se purta foarte brutal și pe unii săteni chiar i-a maltratat. Astfel, a bătut-o pe soția lui Jumelea Vasile pe motivul că a cerut făina ce i se cuvenea[73].

Un soldat venit în concediu și apoi reîntors pe front a înaintat subprefectului o scrisoare în care arăta : „In luna trecută, cînd eram în concediu, am călătorit prin Maramureș pentru a vizita rudele și am văzut jaful și specula de acolo. In satele unde se află numai femei sărace și bătrîni in culți, oameni fără ajutor, se face mare nedreptate cu alimentele trimise. In primul rînd se aprovizionează notarii și ajutoarele lor și alți domni de felul acestora, luînd o parte considerabilă, iar cu restul fac afaceri. Zahărul se vinde cu 16 coroane kilogramul, iar petrolul cu 8 coroane litrul. . . . Soldații care se întorc din concediu se plîng și cer ajutor împotriva acestui jaf"[74]. La 3 ianuarie 1918, locuitorii din plasa Sighet au înaintat prefectului comitatului Maramureș o reclamație împotriva lui Szabados Geza, funcționar la pretură. Acest funcționar cerea pentru eliberarea unui permis de călătorie 20-30 coroane. De asemenea, pentru cele mai mici lucrări pe care era obligat să le facă publicului lua sume mai mari decît un avocat din Budapesta. Plîngerile adresate prim-pretorului erau respinse, deoarece veniturile se împărțeau între prim-pretor și funcționar. S-au făcut mari abuzuri și cu ocazia distribuirii alimentelor. Prim-pretorul și funcționarul Szabados Geza au ascuns mari cantități de făină luate de la comune. La fel se întîmpla și cu celelalte articole de primă necesitate. In încheiere locuitorii plasei Sighet subliniau că era imposibil a înșira „toate șantajele și înșelăciunile" comise de reprezentanții preturii. Prin aceste șantaje și înșelăciuni Szabados Geza și-a adunat o avere de 200000 coroane. Prim-pretorul era „aproape un Dumnezeu", iar notarul „un semi-Dumnezeu". După aceștia urma primarul comunal și ceilalți conducători aleși din toate naționalitățile și din partea cărora „poporul era atît de asuprit, încît nici nu cuteza să respire"[75].

Intr-o altă reclamație înaintată de locuitorii din Trebușa, plasa Iza, suprefectului, la 19 februarie 1918 citim : „Ne adresăm d-voastră cu rugămintea de a ne asculta plîngerea împotriva proastei distribuiri a alimentelor și a dispune ca locuitorii săraci ai comunei să primească cantitatea de 8,4 kg.

73. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 2300-2494, dos 2304/1918.
74. **Ibidem,** pacheul 21809–22167/1918.
75. **Ibidem,** pachetul 321–399, dos 335/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

făină, conform ordonanței ministeriale. Clasa mai bogată a comunei huzurește în făină și zahăr datorită protecției, toate fiind în mîna primarului. Noi trebuie să flămînzim fiind că primarul în loc de 8,4 kg. făină ne dă numai 3 kg."[76].

O reclamație asemănătoare a fost înaintată, la 20 iunie 1918, Ministerului de Interne de țăranii din Săliște, în care au arătat : „Subsemnații locuitori ai Săliștei ne plîngem domnului ministru că, conducerea comunală : primarul, notarul, preoții și învățătorul, care sînt împuterniciți cu distribuirea alimentelor trimise de stat, comit abuzuri. Din făina de grîu, cafea, zahăr nu dau în general nimic oamenilor mai săraci . . . ci numai domnilor și evreilor bogați. Din făina de mălai jumătate o reține pentru ei și din ea dau atîta la păsări încît din acea cantitate ar putea trăi 5-6 familii. Ceea ce rămîne împart între evreii mai bogați și conducătorii comunei, iar oamenii săraci nu primesc decît 2 kg. de persoană. . . și astfel mai multe familii mor de foame". In partea finală țăranii cereau ministrului o anchetă, care să fie efectuată de un comandant militar. De asemenea, și distribuirea alimentelor[77].

Ziarul „Românul" răspunzînd la întrebarea „De ce s-a ridicat poporul la revoluție în noiembrie 1918 ?", scria : „In timp ce războiul măcina sute de mii de vieți, în timp ce foamea făcea ravagii, ni s-au pustiit ogrăzile, ni s-au risipit familiile pe drumuri. Sute de mi de văduve și orfani blestemă urgia războiului. In vremea asta cei rămași acasă s-au îngrășat ca vampirii din sîngele semenilor săi, din sîngele martirilor . . . Inima bogatului e împietrită și nu cunoaște îndurerarea. Administrația, vrînd-nevrînd, s-a făcut unealta spurcată a militarismului și s-a infectat și de boala lăcomiei. . . "[78]. Iar în circulara lui Apáthy din 19 decembrie 1918 se arată că guvernele au forțat pe notari, primari și alte organe locale să execute ordinele stării de război cu privire la mobilizare, la munca de război, la rechiziționarea cerealelor, vitelor etc., la stabilirea de multe ori neechitabilă a ajutoarelor de război și altele. La toate acestea se mai adăugau abuzurile de tot felul comise de ei[79]. Chiar notarii au recunoscut că, stăpînirea autro-ungară le-a încredințat rolul de călăi, jupuind țăranii de propria lor piele[80].

Din aceste motive acțiunile țăranilor îndreptate împotriva notarilor, primarilor, prim-pretorilor și jandarmilor nu trebuie să fie privite ca un simplu act de răzbunare personală, ci ca o luptă împotriva organelor locale ale puterii de stat autro-ungure, a „corpului notarilor", a antistiei comunale și a jandarmilor, după cum explică documentele vremii, organe care au devenit deosebit de odioase în anii primului război mondial.

Acțiunile țărănești din toamna anului 1918 au început întîi în satele din jurul orașelor cu garnizoane militare și în cele din jurul centrelor miniere. Treptat, însă, ele au cuprins cele mai îndepărtate cătune. Ridicările

76. **Ibidem,** pachetul 4002–4158, dos. 4072/1918.
77. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 2731–2870, dos. 2773/1918.
78. **Românul,** nr. 23 din 7 decembrie 1918.
79. **Arhivele Statului Alba Iulia, fondul Prefecturii județului Alba, U.,** 40/1919.
80. M. Kertész, **Caracterul și activitatea sfaturilor din perioada revoluției burghezo-democratice in Ardeal (octombrie 1918–martie-1919),** in **Studii** nr. 5/1957, p. 132.

https://biblioteca-digitala.ro

revoluționare ale soldaților și țăranilor aveau un profund caracter social și național.

La 4 noiembrie 1918, soldații înarmați veniți de pe front și țăranii răsculați din Cuteiuș au atacat pe ajutorul de notar, l-au maltratat cu patul armelor și cu bîte și i-au devastat locuința în așa fel încît nu i-au lăsat nici lenjeria de corp. După cum rezultă din plîngerea adresată subprefectului de Maramureș, țăranii i-au provocat o pagubă de 13500 coroane. Reclamantul cerea subprefectului sprijin pentru a putea să-și redobîndească bunurile luate[81].

In raportul său din 14 decembrie subprefectul arăta că, din cauza războiului, unii notari au fost nevoiți să părăsească sediile. Pentru a liniști masele, subprefectul a luat o serie de măsuri, între care și înlocuirea notarilor alungați[82].

Inspăimîntat de amploarea răscoalelor și de violența cu care țăranii și soldații atacau organele locale ale puterii de stat și pe moșieri, oficiul poștal din Sighet a cerut prefectului să ia sub paza sa telefonul și telegraful. In adresa înaintată prefectului se arăta că în împrejurările existente, primejdia amenința totul și în special instalațiile telefonice și telegrafice din comitatul Maramureș. Oficiul sublinia că, apărarea instalațiilor telefonice și telegrafice era tot atît de necesară ca și menținerea ordinei publice, deoarece ele sînt un auxiliar al acesteia. Direcțiunea oficiului poștal își exprima rugămintea ca prefectul să țină seama de faptul că Maramureșul era izolat de conducerea centrală superioară, iar menținerea legăturilor cu guvernul era absolut necesară[83].

Ținînd seamă de informațiile primite și încercînd să restabilească ordinea în comitat, prefectul a cerut subprefectului, la 6 noiembrie 1918, să-i raporteze de urgență, telegrafic, efectivul jandarmilor de încredere, al gărzilor financiare, al paznicilor de păduri, al polițiștilor de frontieră și al celor din orașe și comune, de care dispune și să se îngrijească de menținerea ordinei publice fără ajutorul armatei, deoarece aceasta era cu totul insuficientă[84].

Fără a ține seamă de măsurile luate de prefect, concomitent cu devastarea sediilor notariale și alungarea reprezentanților stăpînirii austro-ungare, soldații demobilizați și țăranii din Maramureș au atacat pădurile, castelele și conacele moșierești, împărțind între ei cerealele, vitele și alte bunuri mobile. Din telegrama postului de jandarmi Borșa către Ministerul de Război din Budapesta nr. 1059 din 9 noiembrie 1918, rezultă că, „în zilele de 4, și 5 l. c. militari înarmați lăsați la vatră și populația au jefuit moșia baronului Bánffy Ferenc, locuința și biroul notarului cercual, casieria comunală, precum și trei familii izraelite și prăvăliile lor. Jafurile continuă acum în comu-

81. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș**, pachetul cu acte administrative 1–35, dos. 13/1919.
82. **Ibidem,** pachetul 3382–3611, dos. 31818/1918.
83. **Ibidem,** pachetul 21001–21499, dos. 21216/1918.
84. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 21001–21499, dos. 21177/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

nele vecine"[85]. După cum vedem în unele comune țăranii răsculați s-au îndreptat și asupra prăvăliilor negustorilor bogați și a chiaburilor, precum și asupra preoților și învățătorilor, care în perioada războiului au sprijinit autoritățile în acțiunile de jefuire a poporului.

La începutul lunii noiembrie 1918 țăranii din comuna Sînmihai-Certeze plasa Sighet au pătruns pe domeniul statului tăind pădurea. Răspunzînd la raportul primpretorului plasei Sighet, subprefectul îi cerea acestuia să ia toate măsurile pentru apărarea pădurilor statului și prin mijloace potrivite să lămurească țărănimea că fapta lor este ilegală și poate atrage după sine consecințe grave[86]. La 4 noiembrie soldații reîntorși de pe front și țăranii au atacat un alt domeniu al statului, cel din Taraborfalva. Ei au ridicat porcii și au amenințat paznicii silvici cu moartea. In telegrama oficiului silvic către subprefect arată că jandarmii au fugit și că au nevoie de forță armată pentru a împiedica devastările[87].

După o săptămînă, primpretorul plasei Dolha comunica Comandamentului militar din Kosiće că, revoluția a cuprins și comunele de sub administrația sa și, pe baza dispoziției nr. 29577 a Ministerului de Război ungar, cerea forță militară pentru cele cinci comune," unde populația și soldații reîntorși acasă împart între ei averea domnilor și din cauza cărora domnește anarhia și au inceput răscoalele țărănești. Armata venită, din cauza timpului scurt, nu a putut face ordine decît parțial, deoarece a fost chemată în alte locuri"[88]. In ziua de 11 noiembrie 1918 țăranii din Crăcești au pătruns pe domeniul statului devastînd pădurea. La această veste oficiul silvic din Baia Mare a telegrafiat subprefectului de Maramureș, că averea statului și paznicii de pădure din comuna Crăcești erau în primejdie și-i cerea să intervină imediat prin trimiterea forței militare necesare[89].

Dintr-un ordin al Comandamentului militar Kosiće, din 13 noiembrie 1918, rezultă că inițiatorii răscoalelor țărănești, care au cuprins Transilvania, părțile ungurene si Maramureșul, sînt, în cele mai multe cazuri, prizonierii de război și soldații care se întorceau de pe front. Comandamentul cerea ca organele militare, în înțelegere cu autoritățile civile, să ia măsuri pentru primirea soldaților în trecere și care urmau să fie demobilizați. Să li se asigure hrana și cazarea necesară, să fie lămuriți asupra principiilor după care vor fi lăsați la vatră. In același timp autoritățile să ia măsuri ca soldații să nu plece acasă cu armele[90].

In scopul restabilirii de urgență a ordinei interne și a siguranței publice — vor fi folosite gărzile naționale, care sînt la dispoziția autorităților. In același timp este necesară să fie ridicate armele de la populație, dezarmați „jefuitorii" și „tîlharii". Pentru dezarmarea acestora se recomanda fo-

85. L. Vajda, **Documente despre mișcările țărănești din Transilvania din noiembrie 1918,** in **Anatele Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.,** nr. 5/1957, p. 156.
86. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul cu acte administrative 21765–23875, dos. 22028/1918.
87. **Ibidem,** pachetul 21001–21498, dos. 21115/1918.
88. **Ibidem,** pachetul 330–600, dos. 330/1918.
89. **Ibidem,** pachetul 21001–21499, dos. 21257/1918.
90. **Ibidem,** pachetul cu acte adminstrative 21756–23875, dos. 21819/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

losirea unităților mici, mobile, care mergînd din sat în sat pot înlătura atît pe cei care săvîrșesc abuzuri, cît și să dezarmeze pe răsculați, depozitînd armele. Comenduirile pieții nu trebuie să se limiteze numai la asigurarea ordinei în orașe, ci să acționeze și în satele din jur[91].

Cu toate acestea, la sfîrșitul lunii noiembrie subprefectul raporta Ministerului de Interne, cu cea mai mare părere de rău, că ordinea publică din comitatul Maramureș se prăbușise complect. Siguranța personală și a averii, aproape încetase. „Tîlhăriile și jafurile" erau la ordinea zilei, în urma lor pierzîndu-se valori de zeci de milioane, atît ale statului, cît și ale cetățenilor. Soldații care se reîntorceau de pe front și de la unitățile lor militare aveau arme și muniția corespunzătoare. In drumul lor spre casă, adunîndu-se în grupuri, au atacat și au dezarmat pe jandarmi," au jefuit clădirile căilor ferate și ale poștei, precum si magazinele particulare. In comunele mai mici această stare de anarhie a făcut mai multe jertfe omenești". Pentru menținerea ordinei — continuă subprefectul — am luat toate măsurile posibile, dar fără rezultat, deoarece nu dispuneam de forță armată corespunzătoare, iar ajutorul jandarmilor a fost redus la minimum[92].

La 1 decembrie 1918 țăranii din comunele Călinești, Giulești, Bîrsana și alte localități din jurul Sighetului, întorcîndu-se de la mitingul ținut cu ocazia proclamării unirii Translivaniei cu România, de către Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, circa 2000 au pătruns în unele cîrciumi și prăvălii din Sighetul Marmației devastînd totul, ridicînd mărfuri, bani și unele lucruri[93].

După această dată, „liniștea tulburată în primele zile ale revoluției — scria subprefectul în raportul său pe luna noiembrie — a fost pe deplin restabilită în întreg comitatul"[94]. Pentru faptul că în timpul revoluției „elemente ale dezordinii au făcut pagube mari în averea persoanelor particulare din mai multe comune ale comitatului" — continua subprefectul — conform dispozițiilor guvernului, ele vor fi stabilite la fața locului și achitate. Pentru cei care au suferit daune mai mari și care nu permit amînare, subprefectul a propus guvernului să trimită, de urgență, comisii la fața locului. Totodată a luat măsuri ca o parte dintre notari să se întoarcă la posturile lor[95].

Alungarea, de către soldații înarmați demobilizați și țăranii răsculați, a organelor locale ale puterii de stat austro-ungare de pe cuprinsul Maramureșului, a pregătit condițiile pentru desăvîrșirea unității de stat a românilor, înființîndu-se noi organe ale puterii locale și anume consiliile și gărzile naționale. In multe localități din Maramureș consiliile și gărzile naționale s-au constituit în primele zile ale lunii noiembrie 1918[96]. Astfel, în zilele de 4 și 5 noiembrie au luat naștere consiliile naționale de pe valea Izei. Vișeului și

91. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 21756—23875, dos. 21819/1918.
92. **Ibidem,** pachetul cu acte confidențiale ale subprefectului, actul fără nr. din noiembrie 1918.
93. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 1—35, dos. 13/1919.
94. **Ibidem,** pachetul cu acte administrative 3382—3611, dos. 13118 1918.
95. **Ibidem,** pachetul 3382—3611, dos 3602 1918.
96. I. Kovács, **Lupta maramureşenilor pentru unirea cu România in toamna anului 1918,** in **Revista arhivelor,** nr. 2/1968, Bucureşti, p. 172.

https://biblioteca-digitala.ro

Marei. Consiliile naționale comunale erau subordonate consiliilor naționale de plasă, iar acestea celor ale comitatului.

Consiliul Național Român județean din Sighet s-a constituit în 22 noiembrie 1918. Aflînd că la constituirea acestui consiliu vor participa, alături de populația românească din oraș și țărani din satele maramureșene, precum și faptul că data fixată coincidea cu aceea a tîrgului săptămînal, șeful poliției a comunicat subprefectului că, ținerea adunării provoacă îngrijorare mai ales că nu dispunea de forță suficientă[97]. Intr-adevăr, la adunarea de constituire au participat 5000–6000 de oameni, avînd steaguri și ecoarde tricolore românești. Consiliul alcătuit număra 200 de membri, cite doi din fiecare sat.

Alături de consiliile naționale române au luat naștere consilii naționale maghiare, ucrainene, evrești care îndeplineau sarcinile vechiului aparat local de stat. La început între aceste consilii și cele românești a existat o colaborare, dar numai în privința liniștirii maselor răsculate și menținerea ordinei[98].

In vederea asigurării securității și liniștei, pe lîngă consiliile naționale s-au înființat gărzi naționale, înarmate cu puști luate din depozitele de armament, care au intrat în stăpînirea consiliilor, sau de la unitățile militare și de jandarmi.

Una din principalele preocupări ale consiliilor naționale române din Maramureș a fost pregătirea maselor în vederea unirii Transilvaniei cu România. Cînd Consiliul Național Român Central a chemat poporul român să participe la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia de la 1 decembrie 1918, aceste organe, însuflețite de idealul măreț al desăvîrșirii unității de stat a poporului român, au desfășurat o vie activitate pentru pregătirea și mobilizarea maselor populare în vederea unirii. Cu ocazia constituirii Consiliului Național Român Județean din Sighet au fost aleși și delegați care trebuiau să participe la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, din 1 decembrie 1918. Printre ei se aflau: Dr. Vasile Chindriș, Ilie Filip, Dr. George Bîrlea, Vasile Micu, Mihail Dan, Aurel Sabău, căpitan în rezervă, Floruțiu Bilț sublocotenent, Ioan Ionescu sergent, Ioan Bilț-Dăncuș, Grigore Lupu, Dionisie Vereș și Ioan Doroțiu. Aceștia reprezentau consiliile naționale, gărzile naționale, precum și Asociația pentru literatură și cultura poporului român din Maramureș, Reuniunea învățătorilor români din Maramureș etc.[99].

După cum scrie „Sfatul", ziarul Consiliului Național Român din Sighet, 22 noiembrie 1918 „a fost ziua cea mai frumoasă, cea mai aleasă a Maramureșului românesc... S-au adunat 5–6000 de oameni, fiștecare cu dor sfînt în inimă. Cu dorul arzător de a arăta lumii întregi că neamul românesc din Maramureș știe să-și croiască viitorul, știe să-și aleagă oame-

97. **Arhivele Statului Sighet, fondul Prefecturii județului Maramureș,** pachetul cu acte administrative 21756–23875, dos. 21970/1918.
98. I. Kovàcs, **op. cit.,** p. 173.
99. **Ibidem,** p. 172. ; Trofim Hăgan, **Mișcări muncitorești și țărănești maramureșene în anii primului război mondial,** in **Anuarul Institutului de Istorie** Cluj, 1959, p. 171.

https://biblioteca-digitala.ro

nii și mai ales vrea să dovedească. că stă ca o stîncă pe lîngă Marele Sfat Național Român . . ."[100].

La 1 decembrie 1918, delegații maramureșeni, cu sau fără credenționale, s-au alăturat celor peste 100.000 țărani, muncitori intelectuali etc. din toate colțurile Transilvaniei, votînd și aclamînd cu un entuziasm de nedescris, unirea cu România.

Din cele expuse rezultă că, între anii 1914—1918 situația social-economică a țăranilor din Maramureș, ca și a celor din alte comitate ale Transilvaniei, a fost deosebit de grea. Din această cauză țăranii s-au ridicat la luptă încă din primii ani ai războiului. Lupta lor a crescut an de an, culminînd cu marile răscoale din noiembrie 1918. Caracteristic pentru mișcările țărănești din această perioadă a fost împletirea organică a luptelor pentru revendicări economice cu mișcarea largă a maselor populare din imperiul habsburgic pentru eliberarea lor socială și națională, precum și desfășurarea lor într-un lanț neîntrerupt. Răsccalele țăranilor maramureșeni din noiembrie 1918 au înlăturat stăpînirea austro-ungară din această parte a țării, creînd condiții pentru unirea pămînturilor românești de la vest de arcul carpatic cu România.

ASPEKTE AUS DEN SOZIAL–ÖKONOMISCHEN LEBEN UND DEM KAMPF DER BAUERNSCHAFT AUS MARAMUREȘ (1914–1918)

– Zusammenfasung –

In den Jahren 1914—1918 war die sozial-ökonomische Lage der Bauern aus Maramureș besonders schwer. Aus diesem Grunde hoben sich die Bauern zum Kampf auf. Charakteristisch für die Bauernbewegungen aus dieser Periode war das organische Zusammenflechten des Kampfes für witschaftliche Forderungen mit der breiten Bewegung der Volksmassen aus dem Habsburgerreich für soziale und nationale Befreiung.

100. **Sfatul**, organ al C.N.R. din Maramureș, nr. 1 din 7/20 decembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

MOBILIZAREA DE CĂTRE P.C.R. A ORGANIZAȚIILOR MUNCITOREȘTI DIN SIGHETU MARMAȚIEI ÎN ACȚIUNEA DE AJUTORARE A SINISTRAȚILOR (1933)

VALERIU ACHIM și NÁNDOR KATZ

Luna iulie a anului 1933, abundentă în ploi în întreg centrul și sud-estul Europei[1], a cauzat mari inundații și în România. Apele dezlănțuite de râurile Prut, Siret, Mureș, Someș au acoperit mii și mii de hectare de pământ, au izolat sate și orașe, au produs mari pagube materiale și pierderi de vieți omenești. Titluri de articole ca cele ce urmează au apărut cu majuscule în cotidienele vremii : **Prăpădul ploilor în țară[2], Prăpădul inundațiilor în Ardeal[3], Dezastrul pe valea Someșului[4], Inundații catastrofale la Bistrița și în județul Năsăud[5], In județul Satu Mare[6], Județul Maramureș este inundat[7], Prăpădul inundațiilor în regiunea Brașovului[8], Ninge în Carpați[9] ș. a.**

In săptămînalul „Astra", organ al Despărțămîntului Maramureș, subtitlul „Potop în Sighet și județul Maramureș", citim :" După o lună și mai bine de ploaie aproape continuă și vreme rece, vineri 7 iunie (a se citi iulie)[10] după masă parcă s-au deschis izvoarele cerului pentru a stoarce pe pământ tot conținutul norilor încărcați cu apă. (. . .) Toate râurile și părăiele s-au umflat peste măsură și în cîteva minute regiunile mai joase erau o mare de apă. Prima mare cantitate de apă a adus-o Tisa, apă murdară,

---

1. Presa vremii semnalează mari inundații în Polonia, Ungaria, Ucraina ; vezi **Curentul,** anul VI, nr. 1955. 1956, din 13, 14 iulie 1933, pp. 5, 7, respectiv **Universul,** anul al 50-lea, nr. 185, luni 10 iulie 1933, p. 11.
2. **Universul,** anul al 50-lea, nr. 181, joi 6 iulie 1933, p. 7, apoi nr. 182, vineri 7 iulie 1933, p. 9.
3. **Curentul,** anul VI, nr. 1952, luni 10 iulie 1933, p. 5.
4. Ibidem.
5. Ibidem.
6. **Universul,** anul al 50-lea, nr. 183, simbătă 8 iulie 1933, p. 9.
7. **Szamos,** politikai napilap, péntek, Satu Mare (Szatmár), 1933 VII 9,65 évfolyam, 154 szám, 3 old.
8. **Curentul,** anul VI, nr. 1949, vineri 7 iulie 1933, p. 8.
9. **Ibidem.**
10. Din confruntările făcute cu alte surse de informare rezultă că data declanșării inundației este 7 iulie 1933 și nu 7 iunie 1933, cum din greșeală apare în articolul citat.

https://biblioteca-digitala.ro

plină de lemne și obiecte casnice. Inundația a venit așa de repede, încît a împrejmuit într-o clipă mica insulă din fața Vereșmortului, unde păsteau vacile țăranilor..."[11]

In continuare, articolul descrie amploarea inundațiilor. raza ei de acțiune și distrugerile pe care le-a pricinuit încă din primele ore. Se arată astfel că de la spital în jos, mai ales după împreunarea Tisei cu Iza, pînă departe la Cîmpulung, toată valea Tisei era o mare. Ultima ispravă în județ a făcut-o Tisa la Teceul Mic, unde printre alte case. a fost devastată și primăria, îngropînd în noroi toate actele și casa de bani.

Pe de altă parte, Iza a ruinat o mulțime de sate, de la Săcel pînă la Vad, intrînd în Sighet încărcată cu tot felul de obiecte casnice, rămășițe de clădiri și animale.

Nu a scăpat neatinsă nici linia ferată, care a suferit pagube enorme. S-a întrerupt circulația spre Borșa de la Cuzi în sus, spre Coștiui în mai multe locuri și spre Ocna-Șugatag la Vad[12].

Intr-un alt ziar local[13], sub titlul „Ravagiile ploilor", se arată că inundațiile au fost așa de mari și năpraznice, încît plasa Vișeu a rămas două săptămîni izolată de restul județului, pagubele ridicîndu-se la zeci de milioane de lei. „Fără milă apele revărsate au pustiit întreg Maramureșul, cauzînd pagube în special acolo unde și așa despre sărăcie se putea vorbi numai la superlativ"[14]. La sfîrșit, semnatarul articolului se întreabă, și nu fără temei, că cine ar putea aprecia momentan ce pagube a cauzat această inundație Maramureșului.

Pagubele s-au evaluat totuși, cu aproximație, de către organele administrației de stat. Astfel, prefectul județului, dr. Vasile Lazăr, într-un interviu acordat ziarului „Máramarosí Független Ujság", arată că pagubele în județ s-au ridicat la peste 150 milioane lei, din care în plasa Vișeu la peste 60 milioane lei, în plasa Iza la 40 milioane, în plasa Șugatag 15 milioane, alte milioane în plasa și orașul Sighet etc.[15].

In plasa Vișeu toate drumurile și podurile au fost distruse, precum și 18 case, pe valea Izei n-a existat nici o comună în care Iza să nu se fi revărsat și să nu fi pustiit pămînturile însămînțate, în plasa Șugatag riul Mara a distrus unele poduri, drumuri și culturi. Mari pagube au cauzat riurile Tisa, Iza și Ronișoara și în plasa Sighet.

Recurgînd la documente arhivistice aflăm că în ziua de 15 iulie 1933, primăria Săcel cere ajutor prefecturii pentru alimentarea populației sinistrate[16], iar primăria din Bîrsana cere reducerea de impozite pentru sinistrații din Bîrsana și Nănești[17]. In ziua de 24 iulie, primăria Vișeu de Sus înain-

11. Locclitatea Vereșmort se numește astăzi Tisa, sat aparținător comunei Bocicoiul Mare.
12. Ziarul **Astra,** organ al despărțămîntului Maramureș, anul III, nr. 25, Sighet, 15 iulie 1933, p. 1.
13. **Acțiunea maramureșană**, organ al Partidului Național Țărănesc din Maramureș, anul V, nr. 10, Sighet, 29 iulie 1933, p. 1.
14. **Az árviz, Máramarosi Független Ujság,** Politikai társadalmi és Kézgazdasági hetilap, XXV évfolyam, 29 szám, Sighet (Márnarossziget), 1933 iulius 17, 1 old.
15. **1933 iulius 8.** Máramarosban százötvenmilió lejt maghaladja, az árviz okozta kár, ibidem, 3 old.
16. Filiala județeană a Arhivelor statului Maramureș, fond Prefectura județului Maramureș, dosar nr. 3938 (pierdut), act consemnat în Registrul de intrare și ieșire pentru anul 1933, sub nr. 8952, din 15 iulie 1933.
17. **Ibidem,** sub nr. 8954, 8957, din 15 iulie 1933.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. — Oameni în luptă cu stihiile naturii.

tează prefecturii județului un memoriu al locuitorilor sinistrați, prin care cere suspendarea încasărilor impozitelor către stat, motivînd cu faptul că „locuitorii au pagube neînchipuite în urma inundațiilor"[18]. Mai tîrziu, la data de 9 septembrie, aceeași primărie cere prefecturii suspendarea încasărilor forțate pentru sinistrați[19].

La 11 iulie 1933, primăria Teceul Mic raportează prefecturii că inundațiile care s-au abătut asupra comunei au distrus primăria și arhiva[20], iar dr. Hodor Iuliu, Batin Dezideriu și Coman Mihai —care probabil erau proprietari de curse particulare — primesc din partea Prefecturii județului Maramureș o adeverință din care rezultă că „în urma inundațiilor șoseaua Sighet—Borșa a devenit impracticabilă"[21].

Alte rapoarte, informări și cereri sosesc la Prefactura județului Maramureș în aceeași perioadă — iulie—septembrie 1933 — și din partea primăriilor Bistra, Fereşti, Giuleşti, Leordina, Ocna Şugatag, Petrova, Ruscova, Repedea, Săcel, Strîmtura, Văleni, Valea Vişeului și altele[22], fie raportînd pagubele cauzate de inundații, fie cerînd ajutor pentru sinistrați.

18. **Ibidem,** sub nr. 9648, din 28 iulie 1933.
19. **Ibidem,** sub nr. 11.360, din 9 septembrie 1933.
20. Ibidem, sub nr. 8753, din 11 iulie 1933.
21. Ibidem, sub nr. 8751, din 15 iulie 1933.
22. Ibidem, nr. 8755, 8758, 8870, 8871, 8872, 8882, 8912, 8953, 8964, 8972, 9006, 9011, 9037, 9039, 9071, 9081, 9082, 9289, 9363, 9681, 9864.

https://biblioteca-digitala.ro

Este interesant de remarcat faptul că la foarte scurtă vreme de la catastrofă – 24 iulie 1933 –, șeful postului de jandarmi din comuna Ruscova se vede nevoit să raporteze prefecturii "că în comună, de la întîmplările catastrofale, în urma inundațiilor ivite, comercianții acestor comune s-au dedat la speculă. In privința alimentelor – informează șeful de post– zilnic urcă prețurile"[23].

Ce a însemnat pentru maramureșeni această inundație, mai ales sub aspect moral, ne putem da seama mai bine frunzărind presa vremii. Pentru moment, ne vor fi edificatoare două exemple. In articolul intitulat „Toamnă tristă și pustie", profesorul Andrei Radu consemnează: „... ce triste și pustii sunt acum satele noastre (ici colo cîte un car aduce cîțiva cucuruzi mici și necopți). In colo, cîtă îngrijorare, ce fețe posomorîte, cîtă sărăcie ! (...) Un vînt de disperare suflă acum printre bordeiele pustiite de sărăcie din satele maramureșene. Și o stare de spirit primejdioasă și de rău vestitoare domnește printre locuitorii pînă acum cuminți și liniștiți (...)"[24]. In completare parcă, Anton Dunca, în articolul „Panem et circenses", reluînd ideea, continuă „... poporul nu mai cere spectacole emoționante și distracții tari ca odinioară, ci revendică cu înfrigurare pîinea cea de toate zilele, care acum în pragul iernii îi lipsește complect. Mai ales în regiunile inundate și pustiite de furia necruțătoare a apelor și ploilor cum este (...) Maramurășul. Nevoia de distracții și de veselie au dispărut complect din sufletul poporului sub spectrul amenințător al foamei..."[25].

Este evident deci că inundațiile din primele zile ale lunii iulie 1933 au cuprinse aproape toate localitățile așezate în văile rîurilor Tisa, Iza și Vișeu, producînd mari dureri și importante pagube materiale locuitorilor și statului. De stihiile acestei catastrofe nu a fost ferit nici Sighetu Marmației, orașul – azi municipiu – de la confluența Tisei cu Iza.

★

★ ★

La Sighetu Marmației, în ziua de 7 spre 8 iulie 1933, apele Tisei au început să crească, concomitent cu ale Izei, trecînd peste maluri. Aici, numai în ziua de 7 iulie 1933, au căzut 105 kg de apă de ploaie pe metru pătrat[26]. Apele revărsate ale Izei au acoperit străzile Solovan (azi Titu Maiorescu), Dobrogeanu – Gherea, Xenopol. Plugarilor, ajungînd pînă în strada Iza, de unde s-a revărsat cu putere în Grădina Morii, strada M. Eminescu, Abator, Cîmpul Negru, distrugînd maluri, case, anexe gospodărești, pînă la strada principală dinspre spital.

Tisa de la Cămara a început să treacă peste linia ferată Sighet – Vișeu, apele inundînd moara de sare (azi Intreprinderea locală Maramureșeana), iar de pe calea Dragoș Vodă a trecut spre podul Slatina, inundînd

23. **Ibidem**, nr. 9407, din 24 iulie 1933.
24. Ziarul **Graiul Maramureșului,** cultural – social, nr. 14, din 26 octombrie 1933.
25. **Ibidem.**
26. **Ravagiile ploilor,** în ziarul **Acțiunea maramureșană**, etc., anul V, nr. 10, Sighet, 29 iulie 1933, p.l.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. — O casă distrusă din Grădina Morii.

toate grădinile și casele pînă la cca. 50 m de Palatul cultural (actuala Casă de cultură).

Apele revărsate au distrus case, au înecat multe animale mari și mici, păsări etc. Cei rămași fără adăpost au fost mai ales dintre muncitori și țărani, adică locuitorii periferiilor orașului[27].

Cea mai întristată panoramă au oferit-o străzile Petöfi, Grădina Morii, Cărăușilor și Bandzsalgó. Albia deviată a rîului Iza a fost aici fără milă, distrugînd 13 case cu anexele aparținătoare, precum și întreaga recoltă din grădini și alte suprafețe de pămînt. Inundația a afectat și terenul sportiv, restaurantul din Grădina Morii (unde apa a lăsat un mîl de o jumătate de metru grosime), zidul de apărare din beton dovedindu-se nefolositor[28].

Ploaia a căzut continuu timp de 24 de ore, apa ajungînd cota maximă la ora 1 în noaptea de 7/8 iulie. Un contemporan al evenimentului, privind din turnul bisericii, mărturisește că i s-a deschis în fața ochilor o priveliște exasperantă. De la fabrica de cărămidă în jos, în jurul Sighetului, cît a pu-

27. Katz Nándor, Sighetu Marmației, Str. Ștefan cel Mare nr. 32;
28. **1933 iulius 8. Máramarosban etc.**, în **Máramarosi Független Ujság (. . .) XXV évfolyam, 29 szám,** Sighet (Maramaressziget), 1933, iulius 17, 3 old.

https://biblioteca-digitala.ro

tut cuprinde cu ochii, o mare a fost totul. De asemenea, dincolo de Iza și de Tisa, totul a fost sub apă[29].

Intr-un memoriu înaintat Prefecturii județului Maramureș de către comuna urbană Sighet, la data de 15 iulie 1933[30], printre altele se spune că în localitate au inundat trei rîuri — Tisa, Iza și Ronișoara, care au acoperit cu apă și nămol toate pămînturile situate pe șesul acestor văi, iar începînd de la gura Ronișoara pînă la Ciarda s-au distrus drumurile, au dispărut digurile, s-au dărîmat 15 case, iar 30 s-au degradat. Unde a trecut apa, recolta a fost distrusă, ba pe multe locuri pe unde a trecut apa și „pemintele" însăși.

Valcarea aproximativă a pagubelor provocate de inundații pe raza orașului este evaluată la 7.000.000 de lei, comuna (adică orașul) însăși avînd pagube de aproape 1.000.000 de lei.

In ceea ce privește situatia sinistraților, primăria Sighet este de părere că „în primul rînd și de urgență ar trebui să primească ajutoare în bani sau în natură (alimente, haine) aceia care au rămas fără adăpost și cărora li s-au dus mobilele și hainele, pentru care scop ar trebui cca. 200.000 lei ca ajutor prim".

Primăria Sighet mai cere ajutcare bănești pentru restabilirea drumurilor, digurilor etc. „fondurile normale nefiind îndestulătoare pentru aceste lucrări extraordinare"[31].

★ ★ ★

Comitetul județean „Maramureș" al Partidului Comunist Român, atunci în ilegalitate, în fața pericolului inundațiilor, a efectelor dezastruoase mai ales pentru masele muncitoare de la periferiile orașului, a luat hotărîrea de a organiza o grabnică acțiune de salvare și ajutoare a sinistraților, de ridicare a lor la luptă pentru revendicări vitale în fața organelor locale ale administrației de stat, de a-și asigura solidaritatea păturilor largi ale populației, în această acțiune reușind să mobilizeze celulele de partid, masele muncitoare din oraș, în frunte cu comuniștii, organizațiile muncitorești, sindicale, sportive.

Acest lucru, în condiții de ilegalitate, nu a fost deloc ușor. Conducerea Comitetului de partid a dezbătut problema chiar a doua zi, acceptînd propunerea[32] de a organiza și conduce o mare acțiune de solidarizare și de ajutorare a sinistraților de către partid, în mod deghizat, printr-un comitet de acțiune, compus din conducătorii organizațiilor muncitorești, militanți încercați, simpatizanți ai comuniștilor, sinistrați.

Hotărîrea de a porni acțiunea s-a adoptat după o discuție destul de

29. **Szigeti veszedelem,** în ziarul **Máramaros,** társadalmi és politikai lap, XVIII évfolyam, 29 szám, Sighetu Marmației (Máramarossziget), 1933 iulius 16, vasárnap, 1 old.
30. Filiala județeană a Arhivelor Statului Maramureș, fond Primăria municipiului Sighetul Marmației, nr. 5824, din 18 iulie 1933.
31. **Ibidem.**
32. Făcută de către Katz Nándor, după cum rezultă din **Amintiri** ale pensionarului A.F.D.A. Katz Nándor, din Sighetu Marmației, 7 noiembrie 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

lungă, și nu fără dificultăți, în cadrul căreia s-au ridicat voci care susțineau că această acțiune nu ar fi revoluționară, că a veni în sprijinul celor loviți de calamitate ar însemna o colaborare de clasă cu burghezia, sprijinirea regimului etc.

După informațiile pe care le deținem[33], Comitetul de acțiune a urmărit în acele împrejurări cel puțin două obiective, strîns legate între ele :

a) de a atrage păturile largi ale populației la ajutorarea materială a sinistraților, în care scop s-a hotărît organizarea de colecte în bani, cu participarea mai multor asociații culturale, organizații profesionale ale diferitelor categorii sociale din oraș, întruniri, manifestări culturale și sportive etc.; de a solidariza păturile largi ale populației cu cauza sinistraților și astfel a asigura o largă opinie publică care să susțină politicește și moralicește cauza dreaptă a sinistraților față de autoritățile locale ;

b) de a mobiliza și conduce lupta masei sinistraților împotriva autorităților de stat locale pentru satisfacerea unor revendicări mai generale ca : ștergerea impozitelor, crearea unor fonduri pentru alimentarea muncitorilor șomeri, care vor presta cîteva zile de muncă voluntară la lucrările de construire și reparare a caselor distruse de inundații, ajutorarea sinistraților cu materiale de construcții în mod gratuit, obținerea transportului gratuit al materialelor necesare prin mijloace de transport militare, acordarea de completă gratuitate pentru biletele tuturor reprezentanților, manifestărilor cultural-sportive ce se vor organiza în vederea ajutorării sinistraților, crearea de urgență a unui fond pentru refacerea digurilor distruse și altele.

Aceste obiective, fixate de către partid, discutate și aprobate în întrunirile sinistraților, au fost popularizate în presa locală, în diferite întruniri profesionale, și, în sfîrșit, formulate într-un memoriu detaliat, care apoi a fost înaintat primăriei orașului[34].

Traducînd în fapt indicația Comitetului județean „Maramureș" al P.C.R., încă în primele zile ale catastrofei se procedează la constituirea **Comitetului de acțiune pentru ajutorarea sinistraților,** în componența căruia își trimit delegați : **Sindicatul muncitorilor de îmbrăcăminte, Sindicatul muncitorilor constructori, Asociația angajaților particulari, Clubul sportiv muncitoresc** „Stăruința", **Cercul micilor industriași** (meseriași) și **sinistrații**[35].

Indată ce valurile Izei au inundat periferiile orașului, organizațiile muncitorești, sindicale, ai Clubului sportiv „Stăruința", și-au format echipe de salvare, care împărțite pe trei grupuri (grupul Grădina Mcrii, grupul Abator, grupul Tisa), au acționat operativ pntru evacuarea caselor și salvarea vieților omenești.

---

35. **Ibidem** ; a se vedea și articolul **Az árvizi akciobizottság memorándumа a városi nagytanács előt,** în **Máramarosi Független Ujság** (. . .), XXV évfolyam, 32 szám Sighet (Máramaros-sziget), 1933 augustus 7, 2 old.
34. O copie de pe acest **memoriu,** adresat primarului și Consiliului orășenesc Sighet, purtînd data de 29 iulie 1933, este înregistrată la Primăria Comunei Urbane de Reședință Sighet, sub nr. 05223, din 2 august 1933, Reg. S. Tehnic/5 — în prezent în posesia lui Katz Nándor.
35. **Ibidem ;** în completare articolul **Az árvizi akciobizottság memorándumа a városi nagytanács előt,** în **Máramarosi Független Ujság,** etc., conf. nota de la 33. În conducerea Comitetului sînt numiți dr. Tite Gheorghe și Klein Géza — avocați, Schiller György și Simcsák Istvan — mici meseriași (zidari) și Sémmel Dezső angajat particular.

https://biblioteca-digitala.ro

„Cînd apa a crescut — ne informează un participant la această acțiune[36], am început să scoatem copiii, femeile, bătrînii, animalele. Tot vineri noaptea a sosit o echipă de salvare din partea primăriei orașului, condusă de Vasile Nistor, care era compusă din îngrijitori, oameni de serviciu, pompieri. Muncitorii dulgheri din echipele de salvare au confecționat imediat cîteva plute, dar după ce și acestea au fost luate de valuri în locul

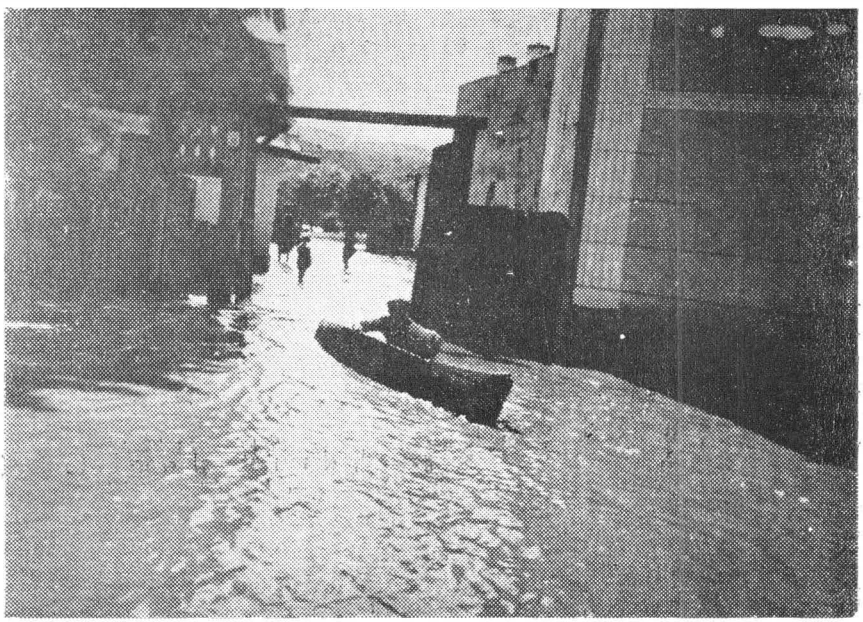

Fig. 3. — În strada Abatorului pentru salvarea populației

cel mai periculos din Grădina Morii (azi strada Eminescu), s-au apucat să construiască — intrînd în apă — niște podețe din grinzi, legate cu funii de la un copac la altul... Așa au fost scoși din apă mulți oameni".

O contribuție importantă la salvarea populației inundate și-a adus-o unitatea militară din localitate, care a pus la dispoziția sinistraților căruțe și soldați[37].

In articolul intitulat „Ce au făcut muncitorii și micii meseriași în inte-

36. Lieberman Moritiu, **depoziție scrisă,** cu data de 23 mai 1970, în posesia lui Valeriu Achim, Baia Mare, str. Cioconului 25/47.
37. **Szigeti veszedelem.** in Máramaros, (...). LXXVIII, évfolyam, 29 szám, Sighetul-Mormației (Máramarossziget), 1933 iulius 16, vasárnap, 1 old.

https://biblioteca-digitala.ro

resul sinistraților din oraș"[38], semnatarul aduce la cunoștință publică constituirea Comisiei de ajutorare a sinistraților, componența conducerii acesteia, scopul urmărit și apreciază că acțiunea are un început de bun augur. Informează astfel că în ședințe extraordinare, organizațiile muncitorești s-au atașat cu mare entuziasm acțiunilor de ajutorare. Participanții angajați și-au oferit cîștigul pe o zi, iar șomerii au oferit munca pe o zi în favoarea sinistraților,dar foarte mulți din cei prezenți au oferit atît valoarea unei zile de muncă, cît și o zi muncă în folosul celor loviți de calamitate.

Semnatarul articolului mai informează că ideea ingenioasă de a folosi munca șomerilor a fost formulată pentru prima dată de un maistru zidar, care și-a oferit totodată munca pentru construirea și repararea caselor celor sinistrați ; acțiunea a început cu demolarea casei unui sinistrat, la care a participat nemijlocit susnumitul în fruntea cîtorva muncitori. Pe de altă parte, în cadrul Corporației industriale, și a căminului micilor industriași, a continuat fără întrerupere acțiunea pentru crearea de fonduri bănești ale Comisiei pentru ajutorarea sinistraților. Manifestările culturale organizate (ceaiuri dansante și altele), au servit și ele aceluiași scop[39]. Micii meseriași și-au oferit și pe mai departe munca lor gratuită și atelierele pentru reconstruirea și repararea clădirilor celor sinistrați și s-au angajat să acorde jumătăți de zile libere acelor muncitori angajați, care doresc să participe la construcțiile conduse de Comisia pentru ajutorarea sinistraților.

In sfîrșit, cititorii sînt informați și despre faptul că memoriul întocmit în sprijinul sinistraților, ale cărui prevederi vor fi prezentate și dezbătute în numerele viitoare ale ziarului, se va preda conducerii primăriei orașului în zilele următoare.

Din conținutul memoriului înaintat Primăriei comunei urbane de reședință Sighet, semnat în numele Comitetului de dr Gheorghe Tite — avocat, și înregistrat sub nr. 06223 din 2 august 1933, rezultă evident preocuparea Comitetului pentru găsirea „posibilităților care ar putea în mare parte să ajute la îmbunătățirea situației mizere a sinistraților", și constată totodată cu regret „că în anii de după război nu s-a depus nici o activitate pentru reglementarea cursurilor riurilor ce înconjoară orașul (. . .) deși acestea de mai multe ori și-au părăsit albia. . .".

Comitetul de acțiune și-a formulat programul pe baza cunoașterii realității, a revendicărilor ridicate, discutate larg și adoptate în întrunirile ținute cu masele de sinistrați. Aceste revendicări sînt, în principal, următoarele :

1. Scutirea din oficiu de plata oricărui fel de impozit către oraș a celor ce au suferit stricăciuni, precum și suspendarea oricărei urmăriri pentru rămășițe, pînă la 1 august 1936.

38. Katz Nàndor, **A Vàros munkàssàga és kisiparosàga a helyi àrviz kàrosultak érdekében, Màrmarosi Fiiggetlen Ujsàg,** (. . .), XXV évfolyom, 31 szám, Sighet (Màromorossziget), 1933 iulius 31, 2 old.
39. Vezi **Az àrviz kàrosultak részére. in Màrmarosi Fiiggetlen Ujsàg,** (. . .) XXV éfolyam, 29 ezám, Sighet (Màramarossziget), 1933, iulius 17, 2 old

https://biblioteca-digitala.ro

2. Taxele ce se iau de la acei ce își fac carnete de trecere a frontierei — asupra căror sume dispune orașul sub titlul de „fond al șomerilor" — să fie atribuit pentru hrana acelora dintre muncitorii șomeri și a familiilor lor, care înțeleg să lucreze cîteva zile fără plată pentru sinistrați, pînă la 15 octombrie al anului respectiv.

3. Din cei 200.000 de lei primiți de către oraș din partea Prefecturii — drept restituire de împrumut — să se alimenteze lucrările de construcție și de reparare a clădirilor sinistraților, în modul următor :

a) să se cumpere material de clădit (var, ciment etc.) pentru aceia dintre sinistrați, care nu au alte izvoare de a și-l procura ;

b) să se dea lemne în mod gratuit din pădurile orașului și a composesoratului pentru construcții, și acestea să fie transportate prin cărăuși din oraș, plătindu-li-se bonuri de lemne, eventual să li se dea în plus o anumită sumă în numerar. La fel să se dea piatră din carierele ce le are orașul ;

c) toți acei muncitori șomeri, care vor lucra 7 zile la aceste construcții pentru sinistrați, să primească gratuit bon pentru lemne de foc de la composesorat sau de la oraș ;

d) să se intervină cît mai urgent ca lemnele de construcție să fie fasonate în întreprinderile din localitate ale C.A.P.S.-ului.

4. Conducerea orașului să intre în legătură cu autoritățile militare superioare pentru ca Ministerul Apărării Naționale, în contul chiriei ce o datora pentru cazărmi, să pună la dispoziția orașului carele cu tracțiune necesare cărăușiei de material de construcții.

5. In baza unor studii, expertize, să se discute și să se întocmească un plan serios, pe mai mulți ani, pentru lucrări sistematice de îndiguire în care scop să se treacă o sumă corespunzătoare în bugetul fiecărui an ; pentru moment propun crearea unui fond extraordinar cu care să se poată începe lucrările de îndiguire încă din luna septembrie a aceluiași an.

6. Reprezentațiile aranjate pentru ajutorul sinistraților să fie scutite de orice taxă, impozit sau oră de închidere.

7. Să se suspende repaosul duminical pentru lucrătorii care vor munci în favorul sinistraților, atîta timp cît vor ține lucrările.

8. Să se intervină la administrația Fabricii de cărămizi din Sighetu Marmației, ca să livreze cărămizi sinistraților în contul lemnelor ce le-ar primi din pădurile orașului sau composesoratului.

Este demn de reținut faptul că însuși Comitetul de acțiune, din dorința sinceră de a veni în ajutorul cît mai concret și imediat al sinistraților, se angajase să îndeplinească următoarele :

a) să facă convocarea și invitarea tuturor muncitorilor, și în special a muncitorilor șomeri, la munca nobilă ce o pretindea ajutorarea sinistraților ;

b) să organizeze o colectă publică de bani și alimente pentru sinistrați și hrana muncitorilor care vor lucra gratuit pentru refacerea gospodăriilor acestora ;

c) să se facă apel la fiecare membru al organizațiilor ce iau parte la ajutorare, ca venitul lor de o zi să-l dea pentru fondul sinistraților ;

d) să facă apel la membrii industriei locale ca să dea două jumătăți

https://biblioteca-digitala.ro

de zi libere angajaților care doresc ca în acest timp să ajute la lucrările de construcții ;

e) să aranjeze serate, ceaiuri dansate, ale căror venit să treacă în întregime la fondul de acțiune și ajutor.

Memoriul se încheie cerînd ca pentru examinare și ducerea la bun sfîrșit a propunerilor să fie convocat Consiliul orășenesc, „ca să poată fiecare să contribuie la asanarea și rezolvarea acestor necazuri".

Spre a impune autorităților locale satisfacerea revendicărilor sinistraților, Comitetul de acțiune a organizat o demonstrație cu participarea sinistraților — muncitori și țărani — adunați în curtea Primăriei și în stradă, susținînd cu mult curaj delegația care, în numele Comitetului, a predat primarului memoriul susmenționat, pretinzînd satisfacerea lui. In acest scop, delegația a cerut convocarea imediată a Consiliului orășenesc la o ședință, la care să participe toate organizațiile muncitorești aderente, în frunte cu Comitetul de acțiune.

Primarul, înfricoșat de amploarea demonstrației, de vehemența cu care manifestau masele de sinistrați, fără să promită ceva concret delegației, se vede nevoit să părăsească localul.

Un participant direct la aceste dramatice evenimente arată că la Primărie s-a prezentat o delegație compusă din 5-6 persoane, în fruntea căreia se găsea avocatul Gheza Klein. Memoriul a fost predat primarului Alexandru Lazăr și secretarului său. Primarul în răspunsul dat a precizat că nu au posibilități de ajutorare, din lipsă de fonduri, dar vor încerca, vor vedea... Demonstranții aflînd răspunsul evaziv al primarului, cu și mai mare hotărîre cereau prime și ajutor (...). A vorbit demonstranților șeful poliției — Traian Meseșan — și un funcționar de stat, încercînd prin intimidare să liniștească poporul adunat.

Pînă la urmă primarul încolțit a coborît în curte înconjurat de polițiști și huiduit de mulțime a urcat în trăsură și a plecat spre casă[40].

Demonstrația sinistraților, în fruntea căreia se găseau comuniștii, a relevat spiritul combativ al populației năpăstuite de stihiile naturii și indiferența regimului, solidaritatea în lupta comună a muncitorilor și țăranilor pentru cîștigarea dreptului la o viață mai omenească, popularitatea și prestigiul partidului, precum și a organizațiilor muncitorești care s-au solidarizat cu această acțiune, forța mobilizatoare a organizațiilor locale ale P.C.R.

★

★ ★

Este interesant de cunoscut poziția oficială a conducerii administrative a orașului Sighet față de aceste revendicări drepte ale sinistraților, ale organizațiilor muncitorești, care, la chemarea partidului, s-au angajat să sprijine din toate puterile lupta dreaptă a celor loviți de mînia apelor.

---

40. Lieberman Moritiu. **depoziție scrisă,** în data de 23 mai 1970, în posesia lui Valeriu Achim, Baia-Mare, str. Ciocanului nr. 25, ap. 47

https://biblioteca-digitala.ro

La început, conducerea orașului a respins să ia în dezbatere în Consiliul comunal revendicările propuse și să adopte măsuri categorice care priveau întreaga masă de sinistrați. Soluționarea individuală a cazurilor li se părea mai comodă. In acest sens este suficient să citâm din răspunsul pe care Primăria comunei urbane de reședință Sighet îl dă, cu mare grabă, în 16 august 1933[41], la memoriul depus de Comitetul de acțiune. Iată răspunsul : „La memoriul ce ni-a fost înaintat de Comitetul de acțiune pentru ajutorarea sinistraților din Sighet, avem onoarea a vă face cunoscut că memoriul a fost dezbătut de Delegația Consiliului care a aflat de prisos ca să fie supus deliberării Consiliului comunal deoarece chestia sinistraților **nu poate fi soluționată în mod colectiv"** (s. n.). Și după ce răspunsul precizează că astfel de cazuri le va soluționa „examinînd fiecare cerere justă ce se înaintează fie pentru scutire de impozit, fie pentru ajutoare bănești sau de lemn" – nu uită să sublinieze și limitele acestui ajutor introducînd precizarea „cît îi permite situația materială". Ba mai mult, în mod cu totul contradictoriu, finalul răspunsului anulează chiar și aceste ajutoare individuale cînd se spune : „Avînd însă în vedere că și comuna a suferit pagube, în urma cărora sînt necesare sute de mii pentru lucrările de restabilire, **comuna nu poate acorda ajutoare bănești din fondurile ei proprii,** (s. n.), iar și lemne poate aproba numai în cantitate restrînsă, pădurea comunei fiind mică și o parte din lemnele exploatabile sînt necesare pentru lucrări".

Evident, răspunsul este pripit și rău intenționat.

Motivul principal al satisfacerii individuale a unor cereri de ajutorare era de fapt refuzul tacit al administrației de stat de a satisface revendicările cu caracter mai general ale Comitetului de acțiune, și astfel a nu da cîștig de cauză acestei acțiuni de mare popularitate printre organizațiile muncitorești din Sighetu Marmației. Soluționarea individuală a mai multor cereri a însemnat în același timp o încercare a conducătorilor Primăriei de a nu sta de vorbă cu Comitetul de acțiune, singurul reprezentant al maselor muncitoare, al sinistraților în această luptă.

Surprinse nepregătite de natura dezlănțuită, pe de o parte, de presiunea tot mai insistentă a maselor, pe de altă parte, organele administrației de stat s-au văzut obligate să ia totuși unele măsuri.

Astfel, la data de 10 iulie 1933, printr-o telegramă de 150 de cuvinte, înaintată de către Prefectura județului Maramureș prim-ministrului Alexandru Vaida Voievod, se cere ajutor în bani și alimente[42]. Drept rezultat, după o vizită la fața locului a unui subsecretar de stat de la Ministerul de Interne și mai multe consfătuiri cu conducătorii județului, cu reprezentanții partidelor politice, guvernul a acordat un prim ajutor, și se pare ultimul,

41. Copia răspunsului la Memoriul nr. 06223/din 2 august 1933, înaintat la adresa D-lui Klein Gheza advocat Loco, str. Șincai 21 (sediul Comitetului de actiune), data 16 august 1933, aflată în posesia **lui Katz Nándor,** Sighetu Marmației, str Ștefan cel Mare nr. 32.

42. Filiala județeană a Arhivelor statului Maramureș, fond Prefectura județului Maramureș, dosar nr. 3038 (pierdut), act consemnat în Registrul de intrare și ieșire pentru anul 1933, sub nr. 8.736, din 10 iulie 1933 ; vezi **Ravagiile ploilor,** în ziarul **Acțiunea Maramureșană,** (. . .) anul V, nr. 10, Sighet, 29 iulie 1933, p.I.

https://biblioteca-digitala.ro

în sumă de 325.000 lei. O comisie întrunită sub președinția prefectului județului a hotărît ca plasele Vișeu și Iza să primească fiecare cîte 100.000 lei, plasele Sighet și Șugatag 100.000 lei, iar orașul Sighet 25.000 lei. In conformitate cu hotărîrea adoptată, urma să primească ajutor mai întîi acei sinistrați cărora apele le-au distrus casele (maximum 3.000 de lei), apoi acei cu pagube în vite și recolte. Pentru orașul Sighet s-a organizat și o colectă publică[43]. Nu este lipsit de interes să semnalăm faptul că, la acordarea acestor ajutoare, organele administrației de stat au comis o serie de nedreptăți, favoritisme etc. Acordarea sumelor pînă la limita maximă s-a făcut nu de puține ori în funcție de starea socială a sinistratului, apartenența politică etc. Muncitorul zidar Béres Alexandru s-a plîns că el, a cărui casă a fost dusă complet de valuri, a primit un ajutor de 2.000 de lei, timp în care un domn, în casa căruia apa n-a intrat decît în pivniță, a primit un ajutor de 2.500 de lei[44].

Mai tîrziu, la data de 7 septembrie 1933, Ministerul de Interne cere Prefecturii justificarea sumei de 325.000 lei, pusă la dispoziția populației sinistrate[45].

La data de 17 iulie 1933, Prefectura județului Maramureș, ca răspuns la memoriul înaintat la data de 15 iulie 1933, ordonă Primăriei Sighet să avanseze de la Uzina electrică din localitate suma de 100.000 de lei pentru ajutorarea sinistraților. In registrul de intrare și ieșire a Prefecturii la această poziție se menționează : „S-a acordat"[46].

Probabil că la intervenția guvernului, la data de 15 iulie 1933, Centrala Cooperativelor de Import și Export din București cere Prefecturii comunicarea cantităților de făină și porumb necesare pentru aprovizionarea populației[47]. La data de 24 iulie 1933, Administrația financiară a județului trimite în copie ordinul Ministerului Finanțelor nr. 123.103/1933 referitor la suspendarea urmăriri și încasării impozitelor pentru comunele sinistrate[48], iar la 9 septembrie 1933, Casa Autonomă a Pădurilor Statului (C.A.P.S.) trimite răspuns Prefecturii cu privire la lemnele cerute pentru repararea caselor și a podurilor distruse de inundații.

La presiunea maselor, o problemă viu și repetat discutată în Consiliul permanent al primăriei orașului Sighet după inundații a fost aceea a găsirii mijloacelor materiale necesare pentru prevenirea de noi inundații, Astfel, într-o ședință de Consiliu permanent din primele zile ale lunii august se face aprecierea că pentru apărarea împotriva unor noi inundații ar fi necesar să se ridice diguri în jurul Izei, care ar costa cca. 400.000

43. **Vizita D-lui Subsecretar de Stat Dr. Ioan Pop în Maramureș,** în **Acțiunea Maramureșană, (. .),** anul V. nr. 11, Sighet, 11 august 1933, p. 4.
44. Dohi Ioan, **declarație,** domiciliat în Sighetul Marmației, str. Xénopol nr. 20, aflată în posesia lui V. Achim.
45. Filiola județeană a Arhivelor Statului Maramureș, Fond Prefectura județului Maramureș, dosar nr 3038 (pierdut), act consemnat în Registrul de intrare și ieșire pentru anul 1933, sub nr. 11.311, din 7 septembrie 1933.
46. **Ibidem,** nr. 9057, din 17 iulie 1933.
47. **Ibidem,** nr. 9007, din 15 iulie 1933.
48. **Ibidem,** nr. 9415, din 24 iulie 1933.

https://biblioteca-digitala.ro

de lei. Se cere acordul Consiliului pentru împrumutarea acestei sume de la Uzina electrică din localitate, iar pentru recuperare mărirea taxelor comunale (impozitul) cu 50%. Firește, Consiliul a aprobat împrumutul, dar suplimentarea impozitului nu, recuperarea integrală a sumei trebuind să se facă de la buget în anul următor[49].

Problema îndiguirilor este reluată frecvent și de presa locală, care critică primăria orașului, pe consilieri, pentru faptul că, deși vine toamna ploioasă, nu s-au luat măsuri urgente pentru îndiguirea Izei[50]. Digul a fost terminat împreună cu lucrările de la podul Vad, de abia în anul următor (august 1934), constînd 500.000 de lei. Lucrările terminate au fost evaluate însă la 1.200.000 de lei[51]. Această lucrare a constituit și un obiectiv formulat în Memoriul întocmit de Comitetul de acțiune pentru ajutorarea sinistraților și înaintat primăriei orașului (vezi punctul 5 din Memoriu).

Dacă măsurile întreprinse în favoarea sinistraților de către Comitetul de acțiune n-au putut fi duse pînă la capăt, aceasta s-a datorat și faptului că o mare parte din conducătorii locali ai mișcării comuniste și muncitorești au fost arestați și deferiți tribunalului, sau urmăriți de autorități, obligați astfel să-și înceteze activitatea. Titluri de articole ca: „Bravura poliției : au fost arestați 2 curieri comuniști"[52], „Sentință severă în procesul comuniștilor"[53], „Comuniști condamnați"[54], „Descoperirea centrului comunist din Maramureș într-o vilă părăsită de la Solovan"[55], „Condamnarea comuniștilor Szabo Z. și Katz Martin; centru comunist cu minori"[56] apar frecvent în presa vremii la Sighetu Marmației în perioada iulie — octombrie 1933.

Aceste arestări și condamnări au paralizat un timp mai îndelungat și activitatea celor două sindicate muncitorești: al constructorilor și de îmbrăcăminte, localul lor comun fiind închis. Nu de puține ori s-au efectuat razii și deținere în rîndul membrilor acestor sindicate.

Să nu uităm însă că ne găsim în anul 1933, an de criză economică, anul celor mai crunte bătălii de clasă, al apariției fascismului în Germania, al luptei antifasciste.

Arestările și condamnările de la Sighetu Marmației au urmărit concomitent și frînarea mișcării antifasciste locale îndrumată de Partidul Comunist. Semnificativ pentru înțelegerea acestui fapt este relatarea că în numărul din 18 septembrie al gazetei „Máramorosi Független Ujság" (Gazeta independentă, de orientare democratică), se publică Apelul Comitetului

---

49. Vezi **Összeült a város parlamentje**. în **Máramarosi Független Ujság**, (. . .), XXV évfolyam 32 szám, Sighet (Máramarossziget) 1933, augustus 7, 2 old.
50. **Mikor kezdik meg az Iza — parti vizvédmuvaknok épitését (. . .)**, in **Máramarosi Független Ujság**, (. . .) XXV évfolyam, 35 szám, Sighet (Máramarossziget) 1933 augustus 28, 3 old.
51. **Terminarea lucrărilor de indiguire ale riului Iza,** în **Graiul Maramureșului,** anul II, nr 52. Sighet, 16 aunust 1934, p. I.; cu acest prilei sînt evidentioti d-nii Mihalyi Petru — președintele comisiei interioare Sighet și Vasile Nistor — conducător tehnic al lucrărilor.
52. In gazeta **Máramaros,** társodalmi és politikai lap, évfolyam 29 szám, Sighet (Máramarossziget), 1933 julius 16, 2 old.
53. **Ibidem**, 34 szám, 1933 august 23, 2 old.
54. **Ibidem,** 35 szám, 1933 augustus 27, 2 old.
55. In gazeta **Máramarosi Független Ujság** (. . .) XXV évfolyam, 40 zam, október 2, 2 old.
56. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Național Antifascist, semnat de Radu Cernătescu, Iorgu Iordan, P. Constantinescu-Iași, Barbu Lăzăreanu, Ilie Cristea și alții, sub titlul: „Lupta împotriva fascismului", care a avut un larg ecou în rîndurile maselor de oameni ai muncii.

★

★ ★

Față de cele mai sus, putem afirma că anul 1933, pentru județul Maramureș, a însemnat nu numai puternice frămîntări economice și social-politice, determinate de criza economică din România, ci și de calamitățile naturale, care au adăugat la cele existente noi nenorociri pentru masele de oameni ai muncii, noi sarcini pentru organele administrației de stat.

Organele și organizațiile Partidului Comunist Român din Sighetu Marmației — deși în ilegalitate — au fost atente la nevoile materiale și spirituale implicate de această inundație, mobilizînd masele de muncitori, țărani și intelectuali, organizațiile muncitorești la acțiuni energice pentru ajutorarea sinistraților.

Constituirea Comitetului de acțiune pentru ajutorarea sinistraților este rezultatul aplicării în practică în mod creator, de către Comitetul „Maramureș" al Partidului Comunist Român, a unei noi forme de mobilizare și antrenare a maselor — Comitetul de acțiune — preconizată de către Congresul al V-lea al Partidului Comunist Român din 1931.

Acțiunile întreprinse de Comitetul „Maramureș" al Partidului Comunist Român prin organizațiile muncitorești s-au soldat pînă la urmă cu măsuri politice și administrative menite să înlesnească și să ajute efectiv masele de sinistrați la înlăturarea treptată a efectelor calamității, dar și cu represiuni împotriva celor mai activi și combatanți reprezentanți ai mișcării comuniste și muncitorești locale.

Numeroasele razii, percheziții, arestări și condamnări, efectuate cu cerbicie de organele administrative ale regimului burghezo-moșieresc în rîndurile comuniștilor, a uteciștilor, a membrilor organizațiilor muncitorești și Comitetului de acțiune, n-au reușit să schimbe hotărîrea acestora de a lupta cu și mai mult curaj și avînt pentru ajutorarea celor loviți de stihiile naturii, pentru adevăratele libertăți democratice, pentru eliberarea omului de orice exploatare, pînă la victoria finală.

https://biblioteca-digitala.ro

LA MOBILISATION PAR LE P.C.R. DES ORGANISATION DES OUVRIERS DE SIGHETU MARMAŢIEI DANS L'ACTION DE L'AIDE POUR LES SINISTRÉS. (1933)

— Résumé —

Les auteurs, dans la premiére partie de l'étude, montrent que le mois juillet de l'année 1933 a été tres abandonte eu pluies au centre et au sud-est de l'Europe en causant de grandes inondations en Roumanie.

Le district de Maramureş avec les chef-lieu de canton, Vişeu, Iza, Ocna-Sugatag et Sighet même la ville de Sighet a été eu majorité inondé, causant des dégâts materiaux en valeur de plus 150 millions lei.

Le comité du district de „Maramureş" du P.C.R., qui était en ilégalité, a décidé d'entreprendre des actions de solidarité et de l'aide des sinistrés, pour cela on constitue un comité pour l'action de l'aide des sinistrés. De ce comite font partie les délegues du : Syndicat des travailleurs des vêtement, du Syndicat des travailleurs constructeurs, L'association des engagés particuliers, le club ouvrier „Străruinţa", le cerc des petits industrièls (artisans) et les sinistrés.

Le comité pour l'action de l'aide des sinistrés redige un Memoire *ou on stipule une serie des mesures que la direction de la mairie de la ville de Sighetu Marmaţiei devra les prendre, organise des travaux volontaires, des collectes d'argents, des soirées, des lotéries en faveur des sinistrés.*

La direction de la mairie réfuse prendre en considération le Memoire, *mais, sous la préssion des hommes, la Préfecture et la Mairie de la ville de Sighet sont obligés prendre des mesures administratives en faveur des sinistrés (on obtient du Gouvernement la somme de 325.000 lei, on partage des aliments, on répare des chemins, des ponts et on s'élève des digues pour prevenir d'autres inondations). En même temps, on prend des mesures contre le mouvement communiste et ouvrier locale, faisant une serie de perquisitions et d'arrêtes.*

En conclusion, les auteurs constatent aue quoique missént dans des situations difficiles, souvent portés devant le juge, les communistes, les membres des organisations ouvrières (que nous les avons nommé) n'ont pas perdu leur courage et l'élan dans la lutte pour aider ceux qui ont été les victimes des cataclysmes naturels, mais par contre ils ont lutté plus courageusement pour aider les sinistrés, pour les libertés democratiques. Et leur lutte n'a pas été en vain.

https://biblioteca-digitala.ro

DIN LUPTA INTELECTUALITĂȚII UNIVERSITARE ÎMPOTRIVA FASCISMULUI (1934-1940)

Dr. OCTAVIAN BANDULA

Frămîntările social-politice din deceniul patru al secolului nostru — criza economică, pericolul fascist și al unui război mondial, care amenințau independența, suveranitatea și integritatea teritorială a României, au pus în fața partidului, a forțelor patriotice, sarcini de o deosebită importanță pentru destinele țării.

Trăgînd prețioase concluzii din practica revoluționară de zi cu zi, partidul comunist a găsit calea activizării în jurul clasei muncitoare, a intelectualității și universitarilor progresiști, a funcționărimii nevoiașe, a șomerilor, pensionarilor, micilor intreprinzători și a altor pături sociale, pentru a crea un larg front democratic în apărarea intereselor celor mai largi mase populare.

Prestigiul cîștigat în marile bătălii de clasă, influența în mase a partidului, dezvoltarea legăturilor cu masele, au constituit factori principali ai regrupării forțelor sociale și politice, începutul procesului de creare a unui nou raport de forțe prevestitoare ale victoriei revoluției populare în România.

Evenimentele politice și luptele sociale, antifasciste, desfășurate în anii 1934-1940, au evidențiat capacitatea organizatorică și politică a comuniștilor, patriotismul și internaționalismul lor. Aceasta este o perioadă cînd are loc o creștere a mișcării comuniste, o sporire a influenței pe care aceasta o exercita asupra vieții politice și sociale în România.

In cadrul bogatei și rodnicei activități desfășurate de mișcarea muncitorească și democratică din țara noastră un rol important l-a avut lupta pentru apărarea drepturilor si libertăților democratice, împotriva fascismului și războiului. Mișcarea antifascistă din România a avut un caracter profund patriotic, precum și un pronunțat caracter internaționalist.

In multitudinea acțiunilor intreprinse în acest sens de poporul român, un loc de seamă îl dețin cele ale intelectualilor democrați și patrioți, care, cu pana și cu fapta, au făcut să răsune glasul lor de protest aproape una-

https://biblioteca-digitala.ro

nim față de cea mai reacționară, mai retrogradată mișcare cunoscută de istorie — mișcarea fascistă.

Integrarea intelectualității universitare în marele detașament antifascist — în care forța principală a constituit-o clasa muncitoare în frunte cu partidul comunist — era o continuare firească a tradițiilor progresiste și democrate promovate de intelectualitate de-a lungul multor decenii de luptă împotriva exploatării, pentru independență, unitate națională, pentru libertăți și drepturi democratice. Aceste tradiții au fost ridicate la un nivel superior în condițiile cînd pericolul fascist în ascensiune amenința ființa națională a țării și cînd pe arena istoriei României se afirma tot mai mult partidul marxist-leninist al clasei muncitoare, sub a cărui îndrumare și conducere s-au obținut succese remarcabile în confruntarea cu fascismul, în lupta împotriva exploatării.

Participarea intelectualității universitare ca și a altor intelectuali la lupta antifascistă a fost determinată de o serie întreagă de cauze obiective, de condiții social-politice, care au exercitat o influență hotărîtoare în procesul de atragere, de aderare a intelectualității la diverse acțiuni împotriva fascismului. Gradul de participare a universitarilor români la lupta antifascistă a fost determinată și de apartenența la o grupare politică sau alta, de clasa căreia îi aparținea, de formația cultural-științifică.

Din analiza factorilor care au influențat starea de spirit a intelectualității la loc de frunte se situează activitatea pe tărîm organizatoric, ideologic, cultural desfășurată de partidul comunist, de forțele democratice și progresiste, care au reușit să atragă o parte însemnată a intelectualității române la lupta împotriva fascismului, să accentueze predispozițiile și starea de spirit antifascistă deja existentă în rîndul oamenilor de cultură și știință.

Tradițiile istorice progresiste ale luptei pentru eliberare națională și socială a poporului român, dragostea și considerația pe care le purtau predecesorilor, creatori ai atîtor valori culturale, realizările sociale și politice progresiste înfăptuite sub imperiul unor necesități obiective, dar și acțiunile patriotice desfășurate de mulți intelectuali și cărturari de seamă, au constituit un alt element care a favorizat pășirea a numeroși intelectuali — între care se aflau nu puțini universitari — în arena luptei antifasciste.

Puternica aversiune a intelectualității universitare față de inspiratorii și propagatorii ideologiilor retrograde în genere, și în etapa dată a celei fasciste, ideologie care nega, denatura, mistifica sau ignora cu bună știință și cu un scop precis tot ceea ce era democrat, progresist sau înaintat, pericolul pe care flagelul fascist revanșist, revizionist îl reprezenta pentru cultura și știința românească progresistă prin tradiții, pentru integritatea teritorială a României, pentru însăși ființa poporului român, au trezit în conștiința tuturor patrioților intelectuali voința fermă de a se alătura forțelor care se aflau în avangarda luptei antifasciste.

Prigoana barbară ce s-a abătut asupra oamenilor de cultură și știință din Italia și apoi din Germania în urma instaurării fascismului în cele două țări, putea deveni ușor o realitate și în România, dacă fascismul ar fi fost

https://biblioteca-digitala.ro

lăsat să acționeze nestingherit, să corupă prin demagogie și violență noi conștiințe, să cîștige noi prozeliți, să pună mîna în cele din urmă pe frînele puterii. O astfel de perspectivă sumbră a declanșat atitudini, luări de poziții. Ea a constituit un element esențial al schimbărilor ce s-au petrecut în modul de a gîndi și acționa al intelectualității române, în credința, ce cuprindea tot mai larg rîndurile ei, că împiedicarea dezlănțuirii acestor forțe oarbe în România, se poate face numai prin participarea activă a intelectualității, alături de masele populare la lupta antifascistă.

Situația materială precară a majorității intelectualității universitare — îndeosebi asistenți, preparatori și studenți — legislația învățămîntului superior, care îngrădea dezvoltarea pe un făgaș democratic a învățămîntului, au generat o serie de manifestări împotriva stării de fapt existente.

Din cercetarea documentelor de arhivă și a altor surse, a reieșit că în majoritatea cazurilor acțiunile antifasciste organizate sau la care participau intelectuali universitari, erau împletite cu lupta pentru îmbunătățirea situației materiale și democratizarea învățămîntului.

Intelectualii înaintați militau pentru un învățămînt democratic, pentru ca maselor largi populare să li se asigure condiții materiale, care să le permită să beneficieze de avantajele învățămîntului; aceasta, cu atît mai mult cu cît pericolul de exploatare a situației materiale grele pentru atragerea în curentul fascist nu era de subapreciat.

Cu toată existența în rîndul intelectualilor — ca de fapt și a altor pături sociale — a unor grupări cu concepții și vederi politice opuse, aparținînd diferitelor partide și organizații, în fața primejdiei fasciste și hitleriste o bună parte din ei s-au întîlnit pe platforme comune, acționînd — în diverse împrejurări — laolaltă: comuniști, social-democrați, socialiști, radical-țărăniști, țărăniști etc. Ceea ce a unit în anumite momente la un loc pe aceeași platformă de acțiune intelectualitatea universitară română, a fost aversiunea față de fascism, de hitlerismul instaurat în Germania, considerat pe drept ca cel mai mare și periculos dușman al independenței țării noastre și față de organizațiile fasciste românești, slujitoare ale unor interese străine României. Subliniind aceste coordonate fundamentale pe baza cărora s-a desfășurat întreaga luptă revoluționară-democratică din România în anii 1934—1940, precum și în anii următori, trebuie să evidențiem faptul că nucleul universitarilor în jurul căruia s-au grupat apoi tot mai multe elemente antifasciste, de unde a pornit semnalul luptei împotriva organizațiilor fasciste ce vizau universitățile, a fost alcătuit din comuniști, simpatizanți ai partidului și uteciști de la profesori la studenți. In pofida numărului lor mic, în raport cu marile probleme ce se puneau în fața lor, membrii partidului comunist din universități, înarmați cu un program realist pentru îndeplinirea căruia era interesat tot ceea ce era democrat, progresist și patriot în România, au reușit să mobilizeze în jurul lor o însemnată parte a universitarilor și în primul rînd, pe universitarii democrați, pe cei cu stare de spirit antifascistă.

Tărîmul principal care a unit mai strîns aceste forțe și ale căror acțiuni au avut un larg ecou în întreaga țară, au fost organizațiile democratice de

https://biblioteca-digitala.ro

masă, create, conduse sau folosite de partid, ca Liga Muncii, Comitetul național antifascist, Madoszul, Amicii U.R.S.S., Blocul democratic, Uniunea democrată și multe altele. Unele dintre ele erau formate numai din intelectuali, iar în conducerea altora, alături de muncitorii ridicați se găseau intelectuali comuniști și democrați, precum Petre Constantinescu-Iași, C.I. Prahon, Miron Constantinescu, Iorgu Iordan, Tudor Bugnariu, Manea Mănescu, Gheorghe Rădulescu, Ilie Murgulescu, Stanciu Stoian, George Ivașcu, Zoe Bugnariu, Ladislau Bányai, Radu Cernătescu, Mihail Dragomirescu, Șerban Cioculescu, Victor Cherestesiu, Gheorghe Marinescu, Florica Mezincescu, Aurel Pampu, Grigore Preoteasa, Iuliu Deheleanu-Deri și mulți alții[1].

Deși participarea intelectualilor la acțiunile diferitelor organizații antifasciste era mult îngreunată și de situația lor de funcționari ai statului, ai unui regim care recurgea la cele mai brutale mijloace împotriva curentelor progresiste, totuși, trecînd peste perspectiva de a fi demiși din posturile universitare, eliminați, arestați sau condamnați, și-au făcut datoria de patrioți, democrați și adevărați cetățeni, slujitori ai intereselor celor mulți.

Cu toate că un număr însemnat de studenți făceau parte din organizații democratice de masă, pentru a lărgi cuprinderea lor în organizații proprii, partidul comunist a luat măsuri în vederea creerii unor organizații democratice și revoluționare studențești, care, sub îndrumarea uteciștilor, să cunoască frămîntările de zi cu zi ale tuturor celor nemulțumiți de politica universitară a guvernului, să-i mobilizeze în acțiunile concrete împotriva taxelor universitare, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață în cămine, pentru mărirea burselor, împotriva fascizării tineretului studios.

Din rîndul organizațiilor studențești care în programul lor și-au înscris la loc de frunte lupta împotriva fascismului pot fi amintite: Uniunea studenților independenți, Asociația studenților revoluționari, Frontul studențesc democratic, Asociația generală a studenților evrei, secții studențești ale unor organizații de masă ca: Ajutorul roșu, Comitetul național antifascist, Blocul democratic ș.a., societăți culturale etc. De remarcat este și faptul că asemenea organizații au fost create și în străinătate. La Paris s-a înființat Asociația generală a studenților români din străinătate[2], cu ramificații și în alte orașe din Franța, Cehoslovacia, Elveția, Belgia etc.

Organizațiile studențești democrate și revoluționare care și-au adus o contribuție importantă la lupta antifascistă, antirăzboinică, în perioda anilor 1934—1938, cu toate limitele și greșelile lor, dețin un loc recunoscut în mișcarea antifascistă din țara noastră. Deși n-au reușit să adune sub același steag întreaga studențime pătrunsă de spiritul libertății și dreptății sociale, ele au călit și ridicat în focul bătăliilor cadre intelectuale valoroase, care s-au situat în perioada următoare în fruntea luptei revoluționar-democrate condusă de partid.

1. — **Arhiva C.C. al P.C.R.**, fondul nr. 95, dosarul nr. 7, vol. V, filele 418-419 ; fondul nr. 25, dosarul nr. 1323, fila 117 dosarul nr. 4179 fila 17 ; fondul nr. 33, dosarul nr. 4601, fila 151 ; Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.), fondul nr. 18, dosarul nr. 513/1, fila nr. 127.
2. — **Arhiva C.C. al P.C.R.**, fondul nr. 33, dosarul nr. 4593, fila 7.

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea organizatiilor de masă studențești care militau pentru atragerea studențimii la lupta împotriva fascismului și pentru îmbunătățirea situației lor materiale și-au extins activitatea sau au avut un larg ecou nu numai în centrele universitare ci și în alte localități din țară ca: Botoșani, Tg. Mureș, Sighet, Brașov, Baia Mare, Satu Mare, Constanța etc. Astfel, de pildă, în organul de presă, „Crainicul Maramureșului", condus de P.C.R., ce apărea la Sighet, erau publicate cu regularitate articole legate de viața universitară, se dezvăluia maselor largi de cititori pericolul ce-l reprezenta pentru civilizația umană fascismul, se publicau proteste împotriva proceselor intentate unor luptători antifasciști etc. Articolele cu un asemenea conținut purtau titluri ca: „Dreptul la carte", „Medicinistii clujeni în grevă", „Fasciștii germani și marea industrie", „O primă manifestație puternică a Frontului Popular Antifascist", „Pentru pace"[3] etc.

In apelul împotriva măsurilor luate de autorități contra presei progresiste, publicat în nr. din 16 noiembrie 1935 a Crainicului Maramureșului, semnat de un grup de directori ai unor ziare democratice din țară se spunea: „Conduși numai de acțiunea legală pentru asigurarea libertăților democratice, luptători ai condeiului împotriva tuturor curentelor fasciste și hitleriste, provocatorul de mizerie și război; gata de a stăvili prin luminarea opiniei publice orice încercări de a duce poporul țării românești pe drumul barbariei și întunericului am scos gazete în convingerea că servim adevăratele interese ale poporului și libertăți ale democrației.

Măsurile contra noastră nu sînt decît avertismente și încercări de a lovi în întreaga presă democratică".

P.C.R. a privit problema intelectualității universitare nu numai ca o parte integrantă a luptei pe care o ducea atunci împotriva fascismului, ci și ca o problemă de bază privind formarea cadrelor de intelectuali educați în spiritul slujirii poporului. In vederea realizării acestei importante probleme, partidul comunist s-a preocupat de creșterea rîndurilor partidului, de răspîndirea marxismului și ideilor democratice în universități.

Rezultatul activității desfășurate în universități, pe baza hotărîrilor C.C. al P.C.R. s-a concretizat în crearea a o serie de celule comuniste și U.T.C.-iste în universitățile din București, Cluj, Iași, la Academia comercială, Academia de Agricultură, Institutul Politehnic, Facultatea de Medicină (București) etc.[4].

Celule sau nuclee U.T.C.-iste, cum sînt denumite de unele note ale Siguranței, s-au organizat și în unele licee din țară. Așa de exemplu, o notă a siguranței din iulie 1934 menționa că în cursul anului, la Sighet organizația tineretului comunist a inițiat o acțiune menită să ducă la creșterea rîndurilor Uniunii Tineretului Comunist. Printre celulele U.T.C.-iste notate se număra și cele de la liceul „Dragoș Vodă" și „Școala comercială"[5].

3. — „**Crainicul Maramureșului**" din 27 octombrie și 16 noiembrie 1935.
4. — **Arhiva C.C. al P.C.R.**, fondul nr. 1, dosarul nr. 105, filele 4, 51, fondul nr. 35, dosarul nr. 4581/1, fila 76.
6. — **Ibidem**, fondul nr. 1, dosarul nr. 48 fila 336.

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea organizatorică de partid, U.T.C., organizații de masă etc., desfășurată în universități, a constituit una din premisele succeselor obținute de intelectualitatea universitară pe tărîmul luptei antifasciste. Rețeaua organizatorică creată a dat posibilitatea ca linia partidului, imperativele pe care evenimentele din acea vreme le evidențiau, să fie cunoscute, iar acțiunile legate de aceste comandamente sociale, să poată fi organizate la timp și cu eficacitate

In procesul de atragere a intelectualității universitare la lupta antifascistă, un rol important l-a avut răspîndirea ideologiei marxist-leniniste, a ideilor democratice, canalizarea forțelor intelectualității comuniste, progresiste, democrate, pentru combaterea ideologiei fasciste, pentru a stăvili răspîndirea acesteia în rîndul maselor populare.

Apreciind importanța educației marxist-leniniste a tineretului, circulara comitetului regional Iași al P.C.R. din 1933, intitulată „Către celula de partid și U.T.C. a universității din Iași", sublinia că numai prin aprofundarea cunoștințelor marxist-leniniste, a promovării ideilor democrate, tineretul se va putea ridica la înălțimea marilor și grelelor sarcini ce-i stăteau în față, numai așa vor putea face pași serioși înainte pentru întărirea organizatorică, pentru lărgirea influenței lor în masele de simpatizanți[6].

Pe prim plan în activitatea pentru răspîndirea marxismului se recomandă crearea seminariilor marxist-leniniste, care, alături de alte forme legale sau semilegale, ca cercurile literare, seminariile profesionale, conferințele, taberele de vară ale studenților, democrați, presa, cărțile, broșurile, manifestele etc., au fost forme prin mijlocirea cărora ideile revoluționar-democratice au fost răspîndite în universități.

Printre primele seminarii marxiste studențești, consemnate de documente, a fost cel de la Universitatea bucureșteană, apoi cele din Iași și Cluj. Intre anii 1933—1934, la Cluj, a funcționat un seminar marxist special pentru studenții simpatizanți ai mișcării revoluționare, la care au participat studenți de la facultățile de litere și drept.

In afara unor dezbateri pe marginea lucrărilor clasicilor marxism-leninismului, la seminariile marxiste se discuta și asupra unor teme ca: „Introducere în marxism", „Criza actuală", „Plus valoarea", „Elemente de materialism dialectic și istoric" etc.

Propaganda orală desfășurată de intelectualii comuniști, uteciști și democrați, a fost permanent împletită cu propaganda scrisă. O pleiadă de valoroși intelectuali democrați antifascisti s-au angajat în lupta pentru împiedicarea răspîndirii fascismului în mijlocul maselor din România. In rîndurile lor se aflau cu prezență activă, îndeosebi în publicistica antifascistă — Ilie Murgulescu, Petre Constantinescu-Iași, Ion Popescu Puțuri, Tudor Teodorescu-Branișteanu, Ștefan Voicu, Ion Pas, George Macovescu, Zaharia Stancu, George Ivașcu, Mihai Beniuc, Emil Condurachi, Miron Niculescu, Petre Andrei, Pop Mihai, Octav Livezeanu, Gáál Gábor și mulți alții[7].

6. — **Ibidem**, fondul nr. 96, dosarul nr. 2297, fila 410.
7. — **Ibidem**, fondul nr. 1, dosarul nr. 241, filele 407, 425.

https://biblioteca-digitala.ro

Ziarele studențești, legale sau ilegale, ca: „Studențimea nouă", „Acțiunea studențească", „Lupta universitară", „Studentul revoluționar", „Studentul leninist", „Studentul evreu", „Studentul român" și altele — militau în coloanele lor pentru un învățământ democratic, pentru pace și prietenie între popoare; se pronunțau categoric împotriva fascismului și hitlerismului. Aceeași orientare aveau și ziarele studenților români din străinătate — „Lupta studențească", „Lupta noastră" (Cehoslovacia), „Drumul nostru", „Studentul nou" (Franța).

Colaborarea profesorilor și studenților la zeci de publicații periodice democratice — la unele din ele fiind chiar inițiatori și conducători — s-a înscris în activitatea propagandei ideologiei marxiste, antifasciste, antimilitariste. Consemnînd preocuparea unor intelectuali universitari comuniști și democrați, autoritățile polițienești scriau: „Pentru a recruta noi aderenți și a populariza doctrina marxistă au imprimat... cîteva reviste în care propagau, în mod discret, dar cu persistență, ideile comuniste. Pentru a nu atrage atenția forurilor de conducere universitare au intitulat aceste foi cu titluri puțin sesizante.. [8].

Perioada vacanțelor nu însemna încetarea manifestărilor cu caracter propagandistic al studenților. Indicațiile și materialele de propagandă primite de la organizațiile de partid, U.T.C. și de masă se refereau mai cu seamă la propaganda antifascistă și antirăzboinică pe care trebuiau să o desfășoare studențimea comunistă și democrată în localitățile de origine. Se recomanda, printre altele, organizarea de conferințe, procese literare cu subiect din activitatea unor revoluționari[9], festivaluri, difuzarea de manifeste, broșuri, ziare comuniste și democrate. Așa de exemplu un document al vremii consemna că la Sighet s-au descoperit numeroase materiale de propagandă, printre care broșurile intitulate „Ajutorul roșu" și „Nici un ban, nici un pic de sînge pentru pregătirea noului măcel", precum și 116 bucăți din ziarul „Constructorul", organ al organizației antifasciste[10]. La Baia Mare în urma arestării participanților la o ședință ilegală în pădurea Lăpușel, asupra acestora s-au găsit manifeste purtînd titlul „Trăiască greva generală a muncitorilor și studenților"[11].

De remarcat este faptul că acțiunile revoluționar-democratice ale studenților români, maghiari și de alte naționalități se continuau și în timpul vacanțelor într-o strînsă solidaritate. În intenția de a ilustra aceste acțiuni comune, precum și pentru a cunoaște sarcinile pe care le avea de îndeplinit fiecare comunist, utecist sau simpatizant — sosit acasă din centrele universitare ale țării — vom exemplifica cu activitatea unui grup de studenți maramureșeni care acționau în orașul Sighet și a căror activitate era în legătură cu alte grupuri asemănătoare din Baia Mare, Satu Mare, Baia Sprie[12].

8. — **Ibidem,** fondul nr. 33, dosarul nr. 4610, fila 127.
9. — **Arhivele statului Iași,** fond comisariatul de poliție Tg. Frumos, dosar nr. 18/1134, fila 59.
10. — **Arhiva C.C. al P.C.R.,** fond nr. 33 dosar nr. 4581/1, fila 297.
11. — **Ibidem,** fond nr. 1, dosar nr. 191, fila 154.
12. — **Ibidem,** fond nr. 33, dosarul nr. 4581/1, fila 220. Fiind oraș de graniță, prin Sighet se făceau treceri clandestine de materiale de propagandă sau chiar a comuniștilor urmăriți de autorități.

https://biblioteca-digitala.ro

Grupul din Sighet se compunea din 7 studenți de diferite naționalități, cu sarcini precise repartizate pentru fiecare membru (responsabil cu răspîndirea materialului de propagandă și tipărirea lui, curier, îndrumarea organizației U.T.C. a liceului din localitate etc.). Deși fiecare avea sarcini bine stabilite, în acțiunile de masă ce se organizau, participau cu toții, fie că se făcea mobilizarea pentru organizarea unor conferințe, fie că se răspîndeau materiale de propagandă sau se asigura transmiterea mesajelor, manifestărilor, broșurilor venite din străinătate.

Activitatea celor mai înaintate și consecvente cadre ale intelectualității universitare a fost pătrunsă de spiritul realizării unui larg front comun împreună cu celelalte forțe sociale, de necesitatea unirii luptei lor cu cea a clasei muncitoare, în care a văzut forța capabilă să stăvilească și să înfrîngă fascismul, să apere independența României.

Unul din momentele cele mai însemnate din deceniul al patrulea, care a constituit de fapt și începutul unei apropieri tot mai strînse între intelectualitatea universitară și clasa muncitoare, au fost luptele ceferiștilor și petroliștilor din 15-16 februarie 1933.

Răspunzînd chemării comuniștilor, uteciștilor și studenților democrați, în ziua de 15 februarie 1933, alături de miile de oameni ai muncii din Capitală, care se îndreptau spre Atelierele Griviței, se aflau numeroși studenți. La poarta atelierelor s-a prezentat o delegație studențească care a adus la cunoștință greviștilor că, numeroși studenți care susțin lupta lor, se află dincolo de Podul Grant opriți de către forțele polițienești pentru a se apropia de ateliere. Alăturîndu-se avîntului revoluționar care cuprinse întreaga țară, în celelalte centre universitare, Iași, Cluj, Timișoara, universitarii și intelectualii în general, au urmărit exemplul colegilor lor din Capitală.

Atașamentul cadrelor universitare la mișcarea democratică și revoluționară din România a fost dovedită nu numai în momentul declanșării unor lupte, ci și în timpul pregătirii lor. Studenți comuniști, uteciști, simpatizanți ai partidului, au participat la tipărirea de manifeste, la organizarea și desfășurarea propagandei în rîndul muncitorilor, au colaborat la tipărirea gazetelor muncitorești, a broșurilor, au luat parte împreună la diverse manifestări.

Acțiunile organizatorice, de răspîndire a ideilor revoluționar-democratice și toate celelalte mijloace folosite de intelectualii comuniști și democrați pentru combaterea ideologiilor retrograde au dus și la intensificarea acțiunilor de luptă concretă împotriva organizațiilor de dreapta.

Confruntările directe dintre forțele democratice din universități si cele fasciste s-au manifestat sub diverse forme, începînd de la ciocnirile din timpul unor atacuri ale bandelor huliganice împotriva universitarilor, grupurilor sau personalităților democratice și pînă la ciocnirile de mai mare amploare din timpul grevelor studențești sau a unor manifestări organizate de forțele democratice împotriva grupurilor fasciste.

Una din caracteristicile mișcărilor greviste ale intelectualității universitare, desfășurate pînă în anul 1933 este aceea că, deși, în general, ele

https://biblioteca-digitala.ro

erau organizate de forțele democratice, în unele cazuri, în conducere s-au strecurat elemente de dreapta, care în aparență se declarau de acord cu revendicările și acțiunile pornite de masele studențești, dar în realitate încercau prin toate mijloacele să spargă grevele. Această situație dăunătoare mișcării democratice va începe să se schimbe în favoarea stîngii în anii 1932-1933, dar mai ales în anii următori. Un element nou este apariția pichetelor de greve sau gărzilor de autoapărare, iar după eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, luînd ca model tactica adoptată la atelierele Grivița, într-o serie de greve ce au avut loc, universitarii greviști vor ocupa facultățile și se vor baricada.

După 1933, situate în conducerea luptelor studențești, elementele comuniste, și democrate vor zădărnici încercările și manevrele fasciste de a sparge acțiunile studențimii democrate. Față de perioadele anterioare, cînd programele luptelor studențești cuprindeau cu precădere revendicări de ordin material, în cele de acum, un loc central, fără a neglija revendicările amintite, îl ocupă lupta antifascistă, antirăzboinică, pentru independență, suveranitate și integritate teritorială.

Dintre numeroasele acțiuni de luptă a intelectulității universitare îndreptate împotriva fascismului, pentru revendicări materiale și democratizarea învățămîntului, consemnăm ciocnirile din octombrie 1934 de la Universitatea București, greva generală a studenților de la facultățile de drept din țară din ianuarie 1935, greva de la Facultatea de Medicină veterinară din București și Facultatea de Medicină ieșeană din decembrie 1935, manifestațiile din 15 noiembrie 1936 împotriva provocărilor fasciste și a discursului lui Mussolini de la Milano; greva studenților medicinișți clujeni din decembrie 1936 —ianuarie 1937, greva din ianuarie 1938 a studenților de la Academia Comercială din București și multe altele.

Una din confruntările cele mai de amploare, dintre studenții democrați și fasciști, l-au constituit acțiunile organizate împotriva congresului legionar studențesc (al X-lea) de la Tîrgu Mureș și mai ales ciocnirile din timpul grevei legionare din mai 1936.

Pentru începutul lunii aprilie 1936, studenții fasciști au obținut aprobarea organizării unui congres „studențesc" la Tîrgu Mureș. Propunerile făcute de Frontul studențesc democratic (F.S.D.), Uniunii naționale a studenților creștini români (U.N.S.C.R.), ca la acest congres să se asigure participarea liberă a tuturor organizatiilor studențești, care să dezbată revendicările reale ale vieții universitare, au fost respinse de U.N.C.S.R., din ordinul Gărzii de fier; Congresul transformîndu-se pînă la urmă într-o manifestare a legionarilor.

Din lucrările congresului, a hotărîrilor adoptate, prin care s-au creat echipele morții pentru a duce la îndeplinire asasinatele politice plănuite de capii mișcării, rezulta că legionarii nu se mai ridicau doar împotriva comuniștilor și a minorităților naționale, ci amenințau pe toți care le stăteau în cale, în drumul lor spre putere, chiar și grupările politice burgheze ce se declarau împotriva dictaturii fasciste.

https://biblioteca-digitala.ro

Ştirile despre hotărîrile congresului au produs în toată ţara numeroase mişcări în rîndurile maselor muncitoare antifasciste, în rîndurile studenţimii democrate. Guvernul liberal, silit de aceste mişcări şi de presiunea unor oameni politici, a arestat şefii „echipelor morţii". Ca semn de protest, U.N.S.C.R., a chemat pentru zilele de 7, 8 şi 9 mai 1936, studenţimea din întreaga ţară la grevă.

Neîncrezător în intervenţia autorităţilor de stat pentru zădărnicirea grevei, Frontului studenţesc îi revenea sarcina de a face ca greva să eşueze. Exprimînd unitatea de acţiune în direcţia luptei antifasciste, grupările aderente la propunerile F.S.D. — tineretul universitar socialist, social-democratic, ţărănist şi chiar cel liberal, au hotărît să se opună grevei legionare.

Activitatea depusă de F.S.D., căreia i s-au alăturat mase largi ale studenţimii democrate şi antifasciste, a dus la eşecul grevei, efect mărturisit chiar şi de presa fascistă. Legionarii n-au reuşit să-şi mobilizeze nici propriile forţe. Din prima zi, ei au fost alungaţi de la porţile universităţii de gărzile democrate şi cursurile s-au desfăşurat aproape normal. O mare parte din cadrele didactice au sprijinit acţiunea democrată. La Iaşi, profesorii Octav Botez, Constantin Petrovici, Andrei Oţetea etc. nu s-au lăsat intimidaţi de ameninţările greviştilor şi au ţinut cursurile şi seminariile.

Greva generală demonstrativă a suferit o înfrîngere semnificativă pentru starea de spirit a studentimii şi pentru mişcarea antifascistă a universitarilor. In timpul desfăşurării evenimentelor, U.N.C.S.R., societăţile oficiale de sub influenţa şi controlul Gărzii de fier, echipele teroriste ale aceleaşi gărzi care operau de ani de zile în universităţi, au asistat neputincioase la eşecul unei greve ce trebuia să demonstreze în fapt, solidaritatea studenţimii cu fascismul român. Eşuarea ei a dovedit însă slăbiciunea cămăşilor verzi şi albastre şi o manifestare a forţei studenţimii democrate.

Victoria studenţimii antifasciste a fost întîmpinată cu satisfacţie şi entuziasm de toate forţele democrate din România şi întreaga presă democrată. „Studenţimea democrată — scria ziarul „Arena" — arată întregului tineret muncitor din România calea victoriei împotriva fascismului, calea frontului tinerei generaţii"[13], iar în „Cuvîntul liber" se nota că „experienţa zilelor de 7, 8 şi 9 mai constituie o dovadă concludentă a modului cum ar trebui să se comporte democraţia română pentru o izbîndă rapidă şi definitivă"[14].

Pe lîngă semnificaţia victoriilor obţinute de universitarii democraţi din confruntarea cu organizaţiile fasciste, subliniem faptul că, luptele pentru revendicări materiale şi profesionale au silit — în multe cazuri — cercurile guvernamentale şi autorităţile să acorde anumite concesii, să satisfacă o parte a doleanţelor intelectualităţii universitare, să modifice legislaţia învăţămîntului superior.

Creşterea primejdiei revizioniste după anul 1938, a determinat noi acţiuni şi o intensificare a stării de spirit antifasciste, antihitleriste a inte-

13. — **„Arena"** din 16 mai 1936.
14. — **„Cuvîntul liber"** din 16 mai 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

lectualității române. Atentatele puse la cale de legionari, încercările de a crea dezordine și neliniște în universități, au atras dezaprobarea profesorilor și studenților.

Manifestul intitulat „Colegi și colege", semnat „Tineretul universitar comunist", răspîndind în noiembrie 1938 la Universitatea din Iași, era străbătut de la un capăt la altul de grija profund patriotică a intelectualității universitare comuniste, față de soarta țării — amenințată de a fi împărțită și subjugată. „In aceste momente grele — pleda manifestul — cînd integritatea țării e amenințată de aliații lui Codreanu. . . o singură cale avem de urmat; lupta hotărîtă pentru libertăți, împotriva Gărzii de fier care împreună cu aliații ei Hitler și Hortyi pregătesc sugrumarea și împărțirea țării românești"[15].

In pofida tuturor eforturilor depuse, a stării de spirit generale a maselor potrivnice oricărei încălcări a fruntariilor țării, cortina istoriei avea să cadă greu peste soarta României. Anul 1940 a adus cu sine noi evenimente care aveau să influențeze negativ situația țării. Ele au culminat cu actul de la 30 august 1940, cînd puterile Axei, prin Dictatul de la Viena, au răpit României și au predat Ungariei hortiste partea de nord a Transilvaniei.

Intelectualitatea universitară democrată a fost tot timpul prezentă la acțiunile organizate împotriva dictatului. La manifestațiile care s-au desfășurat la Cluj, Brașov, București, Timișoara, Baia Mare, Iași Oradea, Sighet, Satu Mare și multe alte orașe, au participat muncitori, țărani și intelectuali, bătrîni, femei și bărbați, români, maghiari și de alte naționalități, pe care îi unea hotărîrea nestrămutată de a nu permite ciuntirea teritoriului țării. Studenți și cadre didactice țineau discursuri în fața mulțimii, adresau memorii guvernului pentru organizarea rezistenței, publicau articole în presă etc. In ședințele colegiilor universitare din Cluj, București și Iași, cadrele universitare, cu adîncă durere, și-au manifestat indignarea față de dictatul de la Viena.

Cu toate măsurile de interzicere a acestor manifestații luate de guvernul profascist Ion Gigurtu și amplificate apoi de dictatorul fascist Ion Antonescu, în anii ce au urmat, lupta împotriva dictatului, a dictaturii antonesciene și împotriva hitlerismului va continua cu și mai multă îndîrjire, îmbrăcînd o largă varietate de forme; începînd de la combaterea ideologiei fasciste, pînă la lupta cu arma în mînă.

Dacă în ultimii doi ani ai deceniului patru, mișcarea democrat-revoluționară era canalizată cu precădere în direcția apărării independenței, suveranității și integrității teritoriale a României amenințată de fascism, în anii dictaturii militaro- fasciste antonesciene, caracteristica principală a luptei maselor populare a constituit-o mișcarea de rezistență antifascistă, antihitleristă, pentru întregirea României cu teritoriul răpit în anul 1940, pentru redobîndirea independenței și suveranității naționale, stîrbită de hitleriști. Mișcarea antifascistă din România, o dată cu caracterul său profund patriotic, a avut și un pronunțat caracter internaționalist. Fiecare suc-

15. — **Arhiva C.C. al P.C.R.,** fondul nr. 8, dosarul nr. 1803, fila 526.

https://biblioteca-digitala.ro

ces al antifasciștilor români a reprezentat o lovitură dată nu numai fascismului intern, ci și fascismului internațional.

Solidaritatea internațională a clasei muncitoare, intelectualității și altor pături sociale s-a manifestat prin presă, demonstrații de masă în fața legațiilor străine, ajutor material dat victimelor terorii fasciste, prin participarea la reuniunile și congresele internaționale, prin lupta cu arma în mînă pe cîmpurile de bătălie ale Spaniei, Franței, Ungariei sau Cehoslovaciei, împotriva fascismului.

Acțiunile antifasciștilor români pentru eliberarea lui Gheorghi Dimitrov, pentru salvarea lui Ernst Thälman și a celorlalți tovarăși de luptă ; solidaritatea cu insurecțiile antifasciste ale proletariatului austriac și spaniol din 1934, cu lupta eroică a poporului spaniol împotriva agresiunii fasciste (1936-1939), condamnarea anschlussului și a acordului de la München au constituit tot atîtea momente importante de afirmare a internaționalismului dovedit de forțele patriotice antifasciste din România.

O pagină glorioasă a manifestărilor internaționaliste o constituie mișcarea de solidaritate și ajutorare a luptei eroice a poporului spaniol împotriva agresiunii fasciste (1936-1939), și participarea activă, a unor luptători români antifasciști în Rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial.

Pe pămînturile însîngerate ale Spaniei a luptat comunistul Vida Gheza (azi erou al muncii socialiste), iar în Rezistența franceză s-a distins Francisc Wolf-Baczor, originar din Baia Sprie, împușcat de naziști în februarie 1944.

In semn de recunoaștere a calităților sale de organizator, tehnician și talentat militar, antifascistul maramureșean a fost numit, după arestarea lui Conrado-Miret-Muri (comandantul unui detașament din rezistența franceză n.n.), în locul acestuia[16].

Manifestînd un mare interes pentru reuniunile internaționale, a căror țeluri erau organizarea luptei antifasciste, antirăzboinice, intelectualii democrați din România au răspuns chemărilor adresate de a sprijini conferințele sau congresele internaționale organizate. Nu de puține ori ei au fost semnatarii apelurilor sau făceau parte din conducerea unor comitete internaționale. Intelectualii români au participat și s-au solidarizat cu Congresul mondial al tineretului antifascist de la Paris (1933), Congresul mondial antifascist al studenților de la Bruxelles (1934), Congresul universal pentru pace de la Bruxelles (1936) etc.

Participantă la primul Congres din țările Europei Centrale de la Praga din 25-27 februarie 1938, delegația română formată din Stanciu Stoian, Octav Costăchel, Alexandru Popa ș.a., a prezentat opt referate și coreferate precum „Mișcarea culturală a tineretului român și posibilități de colaborare cu tineretul țărilor Europei Centrale", „Cum a fost privită ideea colaborării între statele din Europa centrală și bazinul dunărean" etc. —

16. — **Românii în rezistența franceză în anii celui de al doilea război mondial**, Editura politică București. 1969. p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro

al căror conținut era străbătut de ideea unirii tineretului din această zonă a Europei pentru a putea riposta energic în fața atîțătorilor la război[17].

Larga adeziune a mișcării democratice antifasciste din țara noastră față de mișcarea antifascistă internațională, s-a manifestat cu pregnanță și cu ocazia pregătirii și desfășurării Conferinței mondiale pentru apărarea păcii și democrației, ce a avut loc la Paris în zilele de 13 și 14 mai 1939, la care a participat și o delegație din țara noastră numărînd pe Scarlat Callimachi, Alexandru Sanielevici, Emil Fagure, Eduard Gheorghiu, dr. Nicolae Vasiliu, Ury Benador, Lazăr Aron[18].

Conferința convocată din inițiativa unor personalități politice, științifice și culturale mondiale, și-a propus ca principal obiectiv mobilizarea efortului comun al popoarelor la luptă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea păcii.

De la tribuna conferinței s-au făcut auzite cuvinte calde, de apreciere a eforturilor pe care poporul român le făcuse de-a lungul anilor pentru apărarea integrității teritoriale a patriei sale, pentru salvgardarea păcii în lume.

Participarea delegației României la această reuniune, apelurile, scrisorile de adeziune trimise conferinței de muncitori, țărani, intelectuali, de personalități politice, științifice, culturale, de artă din țară, printre care se numărau Nicolae Titulescu, Virgil Madgearu, Constantin Dumitru, Athanase Joja, Gala Galaction, Stefan Antim, Stefănescu Goangă, Zaharia Stancu, N.D. Cocea, Serban Cioculescu, Ion Vinea, Pavel Pavel, Ion Călugăru[19] ș. a. dovedesc coordonatele în care masele cele mai largi de muncitori, țărani, intelectuali și alte categorii sociale din România, de diferite orientări, acționau pentru apărarea țării, amenințată de revanșismul și revizionismul Germaniei hitleriste și al acoliților ei, pentru apărarea păcii în lume.

In timpul Conferinței, delegații români au avut contacte și discuții cu personalități științifice și culturale de reputație internațională ; s-au întîlnit cu muncitorii și intelectualii români din emigrație, în fața cărora au făcut expuneri despre situația din România, despre amploarea demonstrației de 1 Mai 1939 etc. De asemenea, s-au întîlnit cu reprezentanții voluntarilor români din Spania, printre care Mihai Burcă, Valter Roman ș. a., care au înfățișat delegației române la Conferință, eroismul de care au dat dovadă voluntarii din România pe cîmpurile de bătălie ale Spaniei[20].

Mișcarea de rezistență din România, solidaritatea manifestată de intelectualitatea română democrată cu lupta maselor populare din alte țări, dovedesc o dată în plus că adevăratul și profundul patriotism al maselor populare nu poate fi despărțit de internaționalismul proletar. Unitatea și solidaritatea popoarelor, a celor ce muncesc, indiferent de naționalitate,

17. — Fapta din 13 martie 1938.
18. — **Arhiva C.C. al P.C.R.**, fondul 25, dosarul nr. 4162, filele 287-290 ; dosarul nr. 166, filele 10-13 ; Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. 18, dosarul nr. 750, nepaginat.
19. — **Arhiva I.S.I.S.P.**, fondul nr. 18, dosarul nr. 750, nepaginat.
20. — **Arhiva C.C. al P.C.R.**, fondul nr. 1, dosarul nr. 166, filele 10-13.

https://biblioteca-digitala.ro

s-a dovedit a fi un factor puternic în lupta și victoria comună împotriva hitlerismului.

Analiza antifascismului universitarilor democrați și patrioți pe parcursul a mai bine de șase ani de confruntări, evidențiază faptul că factorul principal care a acționat pentru coalizarea intelectualității universitare la lupta antifascistă pentru alăturarea ei celorlalte forțe sociale progresiste, a fost partidul comunist. Folosind o gamă variată de forme și metode de luptă, P.C.R. le-a arătat calea justă și sigură pe care trebuiau să o urmeze pentru a-și aduce contribuția la salvarea României.

Trebuie relevat, de asemenea, faptul că în timpul manifestărilor antifasciste la care au participat intelectualii universitari, a existat o strînsă legătură între aceștia și clasa muncitoare, forța cea mai consecventă a luptei antifasciste, care, prin spiritul său revoluționar, prin victoriile obținute, înfruntînd exploatarea și fascismul, a insuflat intelectualilor universitari și celorlalte forțe sociale progresiste, încrederea în victoria din confruntarea cu dușmanul intern și extern.

Studierea mișcării antifasciste din universități, spulberă afirmațiile apologeților fascismului, care susțineau că universitarii au constituit unul dintre detașamentele de masă ale mișcării fasciste. Investigațiile documentare ne atestă faptul că numai o mică parte a studențimii, elemente aventuriere corupte, fii de bani gata, rupți de realitățile sociale ale vieții românești, au dat fascismului bande teroriste care s-au impus vremelnic în unele facultăți. Majoritatea intelectualității din România a fost inaccesibilă acestei ideologii și practici retrograde, care s-a numit fascism și nu puține au fost cazurile cînd la înfruntările fățișe, ideologice sau de stradă, dintre studenții fasciști și antifasciști, studențimea democrată, antifascistă, cinstită și conștientă de misiunea sa a triumfat.

★ ★ ★

Aderarea universitarilor democrați de la început la uriașul efort depus de clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist Român pentru edificarea noii orînduiri, era rezultatul formării unui larg contigent de intelectuali la școala luptei antifasciste din deceniul al IV-lea al secolului nostru, a încercărilor grele din vremea războiului, element important al adeziunii intelectualității române la procesul înfăptuirii revoluției populare în prima etapă democrat-populară și apoi în cea socialistă.

Acțiunea patriotică, progresistă a intelectualității universitare în lupta antifascistă pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării, dezvoltată după 1944, într-o luptă pentru dobîndirea și amplificarea drepturilor și libertăților democratice, a avut consecințe pozitive asupra învățămîntului superior, asupra educației tinerei generații. Evocarea în zilele noastre a unor asemenea pagini glorioase de luptă, pe lîngă puternicul rol educativ pe care-l exercită asupra tinerei generații, constituie un imbold, un îndemn la înzecirea eforturilor tuturor slujitorilor învățămîntului, științei și culturii în vederea ridicării României socialiste pe

https://biblioteca-digitala.ro

culmile cele mai înalte ale culturii și civilizației, culmi către care, înarmat cu hotărîrile istorice ale celui de al X-lea Congres al Partidului Comunist Român pășește cu încredere deplină întregul nostru popor.

OF THE FIGHTING TRADITIONS OF THE UNIVERSITY INTELLIGENTSIA AGAINST FASCISM 1934 – 1940

– Summary –

The aim of the present paper is to lay before thereader some aspects of the struggle of the university intellectuals against fascism during the years 1934 — 1940.

In the first part of the paper it is made evident the fact that the participation of the university intelligentsia as Well as of the other intellectuals in the antifascist struggle was determined bya series of objective causes, by sociopolitical circumstances which exerted a decisive influence in the process of attraction and adhesion of the intellectuals to the various antifascist actions.

Out of the analysis of the elements that influenced the stateof mind of the intellectuals it isevident that firstly theyare headed by the organizational, ideological and cultural activity of the communist party, of the democratic and progressive forces.

The historical progressive fighting traditions for the national and social liberation of the Romanian people, the university intellectuals strong aversion for the instigators and propagators of fascist ideology, the fierce reaction set against the scienists and menof letters in Italy and Germany are some other facts that contributed to the Romanian intellectuals to step along the path of antifascist t fight.

In the second part of this study the author asists on the forms of antifascist struggle used bythe Romanian intelligentsia, detailing mostly on the striking actions and the fights with the iron-guardists and cuzist gangs as well as similar acts organized in the județ of Maramureș.

Reference is made to some manifestations of solidarity of the Romanian intellectuals wits the antifascist fishters in Spain, France, Chechoslovakia, Germany, etc. And some general considerations wits regard to the contribution of the progressive intelligentsia confronting fascism are presented in the end of this paper.

https://biblioteca-digitala.ro

GRAFICA LUI EUGEN PASCU

MIHAI MUSCĂ

Caracter liric, subtil și intim, cu o deosebită dragoste pentru om, de o sensibilitate ieșită din comun, aproape bolnăvicioasă, sculptorul Eugen Pascu a fost o apariție strălucitoare dar meteorică pe firmamentul artei ardelene dintre cele două războaie mondiale. Capabil de o muncă tenace și susținută, atunci cînd era animat de un ideal nobil, cade în letargie retrăgîndu-se în sine la prima nereușită.

Eugen Pascu s-a născut în 2 august 1895, la Zenta în Iugoslavia, ca fiu al unui funcționar român originar din părțile Devei[1]. Curînd după absolvirea liceului are posibilitatea de a se înscrie și a urma cursurile de sculptură și grafică la Școala superioară de arte plastice din Budapesta. Incadrat în viața artistică a capitalei maghiare, precum și în mișcarea de avangardă „Ma", (Azi), Eugen Pascu se remarcă, încă înainte de absolvirea studiilor, prin lucrările sale pline de maturitate, ce relevau un artist format.

In anul 1914, ia contact cu mediul artistic băimărean și începe să-și petreacă vacanțele ca elev al Școlii libere de pictură. Mai tîrziu, după îndelungi pregrinări prin orașele Transilvaniei, se va stabili la Baia Mare ca profesor de desen la Liceul „Gheorghe Șincai". Remarcat pe merit, ca un artist de avcngardă animat de dorința propagării noilor concepții artistice în Transilvania, Eugen Pascu a fost numit în 1926 profesor la Școala de arte frumcase din Cluj[2]. Părăsește Baia Mare doar pentru o scurtă perioadă[3], deoarece se va reîntoarce curînd spre a-și continua activitatea departe de obuzitatea oficialităților.

Moare la Baia Mare în 5 septembrie 1948.

Cu toate că a depus o muncă deosebit de intensă, moștenirea artistică lăsată de Pascu este precară. Numeroasele sculpturi și machete de monumente cu caracter istoric, lucrări ce reflectau pe deplin resursele ar-

1. R. Șorban, **Eugen Pascu,** in **Arta plastică,** nr. 12/1965, p. 614.
2. R. Șorban, **op. cit., p. 616.**
3. In urma unui conflict minor cu Alexandru Popp, rectorul Școlii de bele-arte din Cluj, Eugen Pascu demisionează. Se pare că această retragere din viața profesorală a constituit una din cauzele ce l-au determinat să renunțe definitiv la sculptură.

https://biblioteca-digitala.ro

tistice și spirituale ale autorului, au dispărut aproape cu desăvîrșire, fiind distruse sau abandonate de artistul deziluzionat de zădărnicia unei munci ce nu-și găsea înțelegerea epocii și mediului. Lucrările care s-au păstrat din creația picturală, cîteva portrete, autoportrete și naturi statice, cu toate că sînt pînze de o mare sensibilitate și rafinament, vorbesc doar parțial despre ansamblul creației sale.

In lipsa creației sculpturale[4], singura urmă edificatoare asupra activității sale sînt „Mapele Pascu", colecție ce însumează peste 1.000 de schițe și crochiuri. Aflate în colecția Muzeului județean Maramureș, mapele ilustrează creația sa de grafician, permițîndu-ne totodată să intuim laborioasa muncă a sculptorului. Adunate cu minuțiozitate de către soția artistului, schițele lui Pascu, datate între anii 1911—1941, reflectă, în măsura în care s-au păstrat în totalitatea lor, intensitatea muncii, oferindu-ne în același timp și posibilitatea de a concluziona asupra mobilurilor ce îi animau creația.

Dacă din perioada 1911—1916 se păstrează lucrări relativ puține, putem afirma cu certitudine că ceea ce figurează în colecție reprezintă doar o mică parte din schițele unei epoci de mare efervescență creatoare, epocă în care sînt cuprinse și o parte a studiilor de la Budapesta. La această concluzie ne obligă succesul pe care îl repurtează, student fiind, cu ocazia participării la Salonul Oficial din Budapesta, în anul 1916.

Munca intensă din intervalul 1917—1928 se reflectă în numeroasele lucrări de grafică realizate în această perioadă. Cu toate acestea, anii de vîrf a-i creației sale grafice sînt 1917—1918, 1921 și în spcial 1928, anul din care se păstrează aproape 300 de lucrări. Această epocă de peste un deceniu reprezintă perioada încercărilor, a căutărilor și a deplinei maturități artistice, perioada în care, animat de dorința împlinirii depline (pe care o vede posibilă prin realizarea unor lucrări de artă monumentală), va munci cu frenezie în vederea realizării acestui scop. Din păcate, nefinalizarea proiectelor de artă monumentală, precum și renunțarea la catedra ce i se oferise la Cluj, zdruncină adînc spiritualitatea mult prea sensibilă a artistului, determinîndu-l să renunțe definitiv la sculptură. Acestui fapt, necesității de a-și exprima totuși plastic trăirile, se datorește izbucnirea grafică a anului 1928, precum și schimbarea mijloacelor de expresie și a viziunii artistice.

Din 1929 și pînă în 1941, ultima perioadă din care se mai păstrează lucrări datate, Pascu schițează din ce în ce mai puțin, sporadic, mînat mai mult de necesitatea materializării trăirilor sale interioare, decît de cea a reflectării mediului. Aceeași trăire intensă, aceeași necesitate de exteriorizare încărcată de noblețea sacrificiului, se manifestă în tremolul ultimelor lucrări, din care amintim schița **„Delectabile tempus"**, creată în amintirea epocii în care desenul constituia pentru Pascu o stenografie a sentimentelor.

4. Se păstrează cîteva fotocopii și o singură lucrare, **Cap de minei, aflată în patrimoniul Muzeului județean Maramureș.**

https://biblioteca-digitala.ro

Chiar și o sumară analiză a celor peste 1.000 de schițe eșalonate între anii 1911–1941, ne permite să divizăm grafica lui Pascu, pe baza materialului existent în mape, în două perioade, respectiv 1911–1927 ca fiind epoca de manifestare a graficii de factură sculptulară, și creația anilor 1928–1941, pericadă în care, după definitiva abandonare a sculpturii, grafica devine un mijloc major de exprimare.

Pericada 1911–1927 marchează epoca în care grafica constituia pentru Pascu studiul indispensabil sculptorului. Acest fapt este manifestat în majoritatea lucrărilor, deoarece, indiferent dacă analizăm nuduri, studii de mîini sau capete de expresie, lucrările sînt realizate într-o manieră sculpturală. Haşurile ce îmbracă suprafețe mari, jocul de umbră și lumină, marchează distinct volume puternice, menite să preceadă spațialitatea operei finite.

Fig. 1. — Portret de femeie (D. 194)

Modelajul ferm, contururile puternice, riguroasa distribuție a luminii și gradația umbrelor, de la haşurile aplicate cu peniță pînă la pata densă de tuș, conferă lucrării **„Portret de femeie"** (D. 194, fig. 1), materialitatea și spațialitatea caracteristică operei tridimensionale. Aceleași efecte sînt obținute și în schița **„Nud de femeie"** (D 957) printr-o deosebit de fină tratare a luminii, mijloc ce îi permite obținerea unor volume de o deosebită veridicitate și expresivitate. Cu toate că sculpturalitatea este caracteristica creației sale grafice între anii 1911–1927, apar unele elemente ce vestesc evoluția sa ulterioară. Un concludent exemplu îl constituie celedouă lucrări **„Femeie cu bufniță"** (D. 25 și D. 31, fig. 2,3), realizate, la un scurt interval, în anul 1913. Dacă în prima schiță, executată în creion, Pascu insista asupra volumelor capului și mîinilor, tratînd cu mai puțină atenție, în haşururi și pete mari restul corpului, în reluarea ulterioară a temei întîlnim o tehnică nouă, ce relevă tendința de simplificare a desenului în favoarea creșterii expresivității acestuia. Desenul 31, executat inițial în cerneală, reia motivul, realizîndu-l printr-o simplă și unitară linie de contur. Chiar dacă imperfecțiunea anatomică, evidentă sub haşurile ulterioare în tuș[5], denotă stîngăcie și lipsă de exercițiu, lucrarea este meritorie prin faptul că prefigurează realizările anilor 1928–1941.

5. Corecturile, precum și intervențiile ulterioare în tuș sînt frecvente în creația anului 1928, epocă în care majoritatea lucrărilor au fost executate în cerneală.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceeași tendință spre sintetizare, de creare a unor lucrări expresive cu mijloacele oferite de suplețea unei linii, este evidentă în autoportretele ce apar frecvent în creația sa. Dacă autoportretul (D. 927, fig. 4), executat în anul 1927, se caracterizează prin modelajul puternic, geometrizat, ce îi permite realizarea unei lucrări cu subtile implicații psihologice, autoportretul lucrat în anul următor (D. 928, fig. 5), cu toate că este schițat cu minimum de mijloace grafice — o simplă linie de contur potențată de cîteva tuse ce subliniază dramatismul lucrării — are aceeași profunzime și densitate a mesajului.

Pornind de la această tendință de sintetizare, ce îi permite să reducă totul la o linie nobilă și pură, fără a pierde nimic din consistență, Pascu va abandona maniera sculpturală a graficii sale și, începînd cu anul 1928, va îmbrățișa o nouă modalitate de expresie, caracterizată prin maxima economie grafică.

Linia fluidă, spontană și cursivă va contura siluete născute din dorința exteriorizării, din refularea unor sentimente greu descifrabile. Dacă modelele după care a lucrat pînă în anul 1927, precum și destinația transpunerii în material definitiv a schițelor, îi impuneau o grafie complexă, analitică, acum, după renunțarea la sculptură, siluetele nudurilor, (deoarece nudurile constituie majoritatea lucrărilor) iau naștere aproape instinctiv sub

Fig. 2. — Femeia cu bufnița (D. 25)

Fig. 3. — Femeia cu bufnița (D. 31)

https://biblioteca-digitala.ro

mîna artistului. Grafica anului 1928, asemănătoare cu o „caligrafie îndelung și minuțios exersată"[6] fixează instantanee de mișcare, studii realizate prin îmbinarea cîtorva tușe.

Lucrate cu stiloul, pentru a obține o linie continuă, schițele lui Eugen Pascu se remarcă prin virtuozitate și precizie anatomică, chiar dacă uneori este obligat să revină cu corecturi și completări în tuș. Bun cunoscător al anatomiei, dovedind un exercițiu îndelungat, Pascu creează spontan și

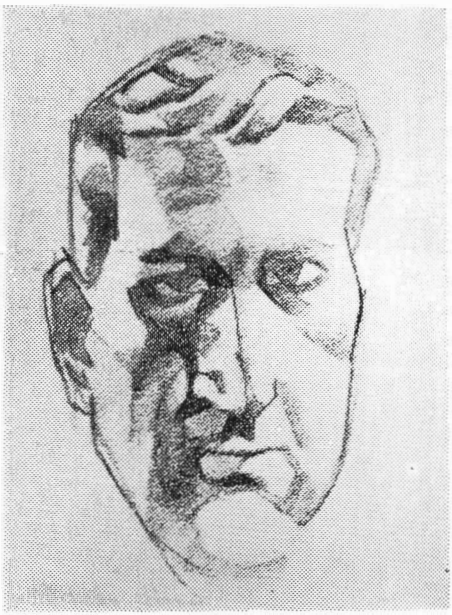

Fig. 4. — Autoportret (D. 927)

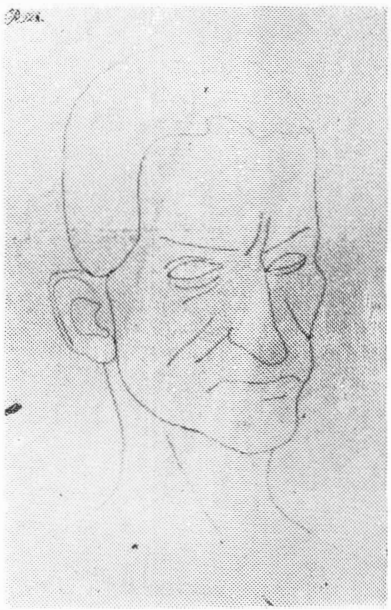

Fig. 5. — Autoportret (D. 928)

sigur, cu o linie cursivă ce ne amintește de grafica lui Matisse. Desenul **„Nud cu vioară"** (D. 631, fig. 6), exemplifică cele arătate mai sus. O linie unică, pornită dintr-o țișnire, conturează piciorul și torsul nudului, continuîndu-se cu aceeași siguranță și precizie pînă la împlinirea acestuia. Vioara și arcușul sînt rezultatul unei reveniri ulterioare cu tuș, dar chiar și fără acest adaus crochiul lui Pascu ar fi avut aceeași expresivitate.

Linia redusă la esență, spontaneitatea și suplețea, contururile puternice și economia de mijloace, fac ca grafica lui Eugen Pascu să se transforme într-un mijloc major de expresie, conferindu-i o expresivitate la fel de densă ca și oricărui alt mijloc de manifestare plastică.

6. R. Șorban, op. cit, p. 648.

https://biblioteca-digitala.ro

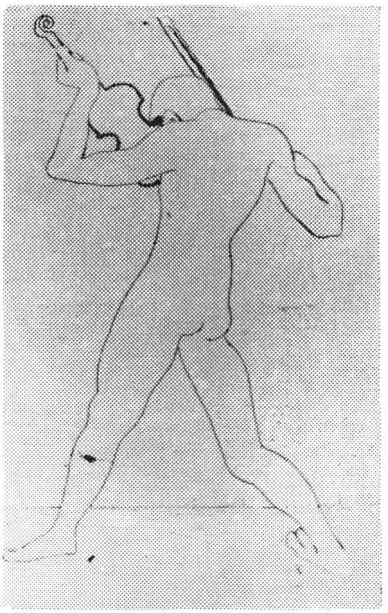

Fig. 6. — Nud cu vioară (D. 631)

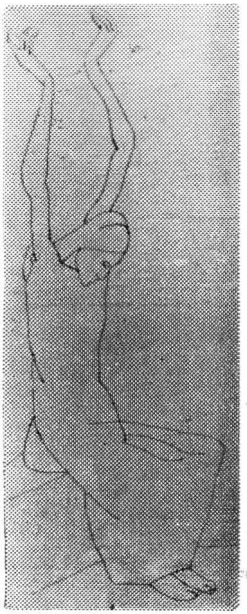

Fig. 7. — Bocitoarea (D. 662)

Interesant de remarcat este faptul că reluările intenționate ale unor teme îi oferă posibilitatea sintetizării desenului în favoarea expresivității acestuia. Am amintit reluarea tematică a lucrării **„Femeia cu bufnița"**, subliniind că schimbarea tehnicii a dat naștere fluidității conturului din varianta secundă.

In continuare vom încerca să urmărim modul în care reluarea unei teme oferă artistului posibilitatea sintetizării desenului în favoarea creșterii expresivității și densității identice. In anul 1928, Pascu schițează **„Bocitoarea"** (D. 662, fig. 7), lucrare în care deslănțuirea desenului, exagerările anatomice și crisparea membrelor au menirea de a sublinia intensa dramă a femeii. In reluarea din 1929 (D. 890, fig. 8), mînat de același sentiment, Pascu crează o lucrare cu un dramatism și mai accentuat, dominanta expresivității revenind de data aceasta capului realizat din cîteva tușe, ce valorează intensa trăire a bocitoarei. Aceeași temă, reluată în desenul 891 (fig. 9), atinge prin execuție expresionismul. Planurile mari și sintetice ale capului și corpului, subliniate ca volum doar prin cîteva tușe, compun o imagine puternică, accentuată și mai mult de jocul decorativ al falduri-lor.

Urmărind, în acest succint dar edificator exemplu, evoluția mijloacelor și a modalităților plastice de expresie, avem posibilitatea, ca prin genera-

https://biblioteca-digitala.ro

lizare, să dezvăluim esența creației lui Pascu, directoarea creației sale grafice, acel fir roșu ce o străbate de la un capăt la altul marcînd evoluția acesteia spre sintetic și expresiv.

Trecînd de la particular la general, făcînd abstracție de exemplul mai sus citat, analizînd bogata moștenire grafică lăsată de Eugen Pascu, putem desprinde concluzii ce relevă:

- strînsa corelație ce există între realizarea grafică și mobilul acesteia,
- rolul exercițiului și al schimbării tehnicii ca factor al evoluției spre sintetic,
- sintetizarea și economia grafică ca mijloc al accentuării expresivității desenului.

Subliniind realele calități de grafician ale lui Eugen Pascu, prodigioasa sa activitate de creator și novator, nu trebuie uitat că grafica reprezintă doar o mică parte din creația multilaterală a acestuia. Ca urmare a acestui fapt, se impune cu stringență o amănunțită studiere a operei și personalității sale, ca fiind singura cale ce ar permite adăugarea unui nume meritoriu la tezaurul artei noastre naționale.

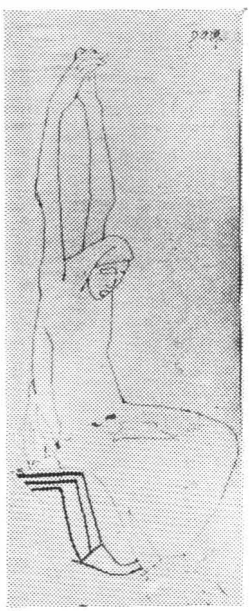

Fig. 8. — Bocitoarea (D. 890)

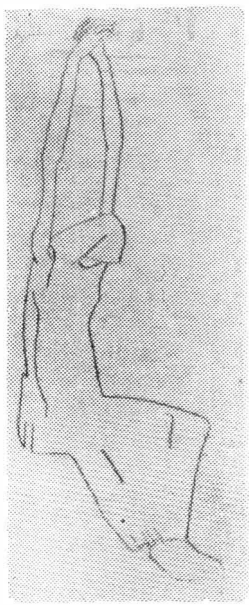

Fig. 9. — Bocitoarea (D. 891)

https://biblioteca-digitala.ro

LA GRAFIQUE DU EUGEN PASCU

— Résumé —

Datés entre 1911 et 1941 les esquisses de Pascu nous permettent de sonpconner le laborieux travail du sculpteur et en même temps d'en suivre l'évolution artistique. Ce qui la caractérise c'est passage d'un graphisme sculpturel, déstiné à dévancer l'oeuvre tridimensionneele, vers un graphisme sinthétique, avec une extréme économie des moyens d'expression. À remarquer que cette transition vers la synthétisme est faite parallélement á l'accentuation de l'expressivité des ouvrages en arrivant quelquefois à l'expressionisme.

En suivant le riche héritage graphique léqué par Eugen Pascu on peut tirer les conclusions suivantes :

— il existe une étroite laison entre la réalisation graphique et son mobile,

— l'exercice et le changement de la technique influent beaucoup sur l'evolution vers le synthétisme,

— l'expressivité du dessin est accrue par la synthèse et l'économiè graphique.

https://biblioteca-digitala.ro

IN MEMORIAM ROMULUS VUIA

O TEHNICĂ DE CARACTER ARHAIC; FĂCUTUL CUȚILOR DE COASA ÎN ZONA LĂPUȘ

Dr. KÁROLY KÓS

Orientarea noastră etnografică, mai ales a ultimelor generații, se caracterizează printr-un interes accentuat față de temele așa-zise reprezentative, cît se poate de arătoase, cu aspecte festive și decorative, în care se evidențiază în mod spectaculos specificul național. Acest fapt se reflectă clar în dominarea profilului de artă populară la majoritatea expozițiilor muzeelor și publicațiilor etnografice. Astfel a ajuns pe planul al doilea informarea asupra problemelor de fond ale etnografiei : uneltele, tehnicile, procesele și formele de muncă legate de modul de viață tradițională a poporului.

Este foarte redus interesul față de fenomenele de toate zilele, de obiectele de uz, de multe ori păstrătoare ale unor forme și tehnici străvechi, aparținătoare stratului de bază al culturilor populare. Fără luarea în seamă a acestor forme arhaice, cu caracter comun, nu putem să avem o imagine asupra structurii întregii culturi populare studiate, iar cunoașterea lor este o condiție și a recunoașterii formelor mai noi, cu caracter local, național. De aceea se apreciază atît de mult activitatea acelor etnografi care, în cursul muncii lor de colecționare și de cercetare, n-au pierdut din vedere nici o clipă această concepție științifică. Fără activitatea unor astfel de specialiști nici Muzeul Etnografic al Transilvaniei nu s-ar putea mîndri cu bogăția și valoarea colecțiilor sale de unelte, mai ales a celor legate de ocupații și tehnici primitive, de miile obiectelor de scoarță, de lemn abia fasonat, de os, de corn, de piatră, de mulțimea documentelor vii ale stărilor străvechi.

Intre cei care au merite deosebite în îmbogățirea consecventă a acestor colecții, arătînd și valoarea documentară a obiectelor care aparțin aces-

https://biblioteca-digitala.ro

tei categorii, trebuie să amintim în primul rînd pe Romulus Vuia[1]. Mai ales lucrarea sa despre „tăcălia" — în legătură cu redactarea căreia a purtat o corespondență și cu subsemnatul — m-a încurajat și pe mine să

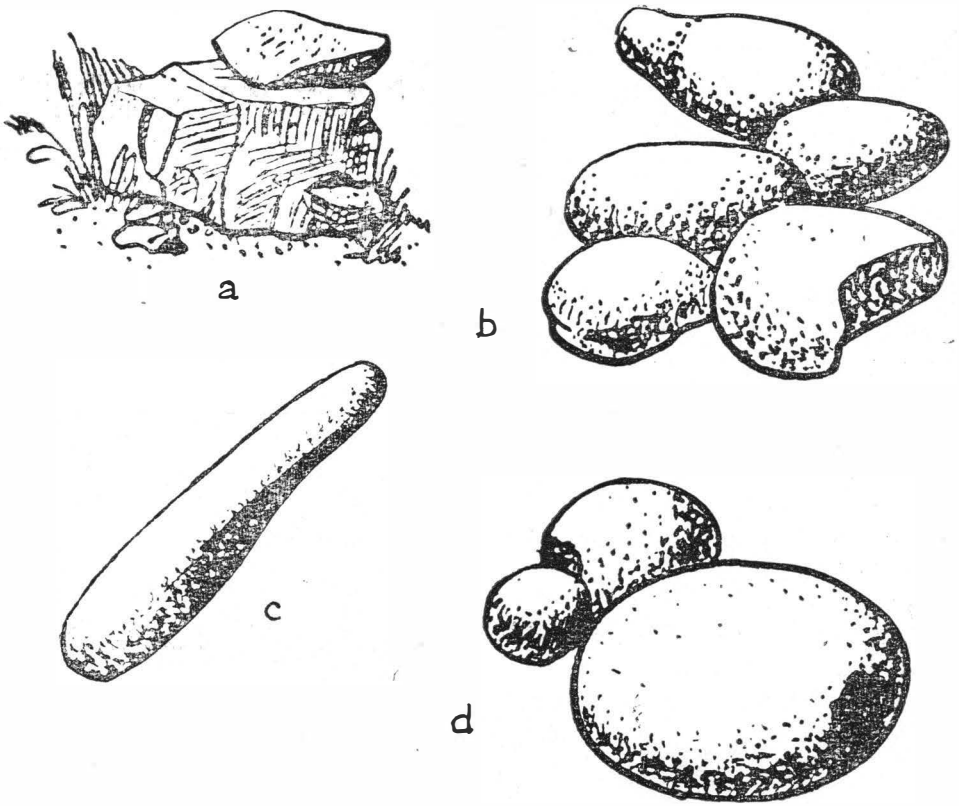

Fig. 1. — Bucăți de piatră cu diferite aplicații : a) pietre de calcar brut găsite și folosite la fața locului pentru spart alune, general ; b) bolovani pentru încălzit apa, Apahida, jud. Cluj (Muzeul etnografic al Transilvaniei), pietre de rîu de cuarț, mărime 5-12 cm ; c) piatră de gresie, aleasă din albia Siretului pentru ascuțirea coasei. Galbeni, Jud. Bacău ; d) greutăți (fonți) pentru cumpăna de lemn de la stîne, cu mici retușuri prin cioplire pentru a da greutatea exactă, cele mici din Bezid, jud. Harghita, și cea mare din Cireșoaia, jud. Cluj (Muz. etn. al Transilvaniei), pietre de rîu de cuarț, mărime 3, 6 și 15 cm.

1. R. Vuia, **Flechterei mit Sabchen bei den Rumänien, Zeitschrift fiir Ethnologie,** 1914, p. 824-928 ; **A roumanian survival of sun cult and fecundit rite, Congres Internațioral des Sciences Anthropoligiques et Ethnologiques. Compte-rendu de la premiére session,** Londra, 1934, p. 290-291 ; **Vînătoarea și curse țărănești din Țara Hațegului și Regiunea Pădurenilor, Carpați, 1943, nr. 12,** p. 3-14 și extras (cu fig. 16) ; **„Tocălia" și începutul torsului, Anuarul Muz. Etn. al Trans. pe anii 1957-1958,** Cluj, p. 79-87 (cu 9 fig).

https://biblioteca-digitala.ro

mă ocup mai de aproape și de probleme cu caracter asemănător[2]. Iar cînd, nu cu mult înaintea morții sale, i-am amintit de „cuțarii" din zona Lăpuș, m-a îndemnat la cercetarea și publicarea materialului legat de această problemă. Iată de ce simt o multiplă obligație de a consacra această modestă lucrare amintirii înaintașului nostru emerit, marele etnograf clujean Romulus Vuia.

★

★ ★

Modul de confecționare a obiectelor de piatră — material întrebuințat de om din cele mai vechi timpuri — în cursul vremurilor a trecut prin diferite schimbări. Schimbarea cea mai însemnată se datorește folosirii uneltelor de prelucrare din metal. Uneltele de bronz și mai ales cele din fier au făcut posibilă exploatarea blocurilor mari de piatră din cariere și prelucrarea acestora în elemente arhitecturale și obiecte de uz de mari dimensiuni. Din această categorie face parte meșteșugul pietrăritului popular cu ramurile băieșitul și cioplitul pietrelor de moară și a altor obiecte mai voluminoase în diferite centre sătești[3]. In schimb, formele de aplicare a pietrei, în lipsa cunoașterii uneltelor de fasonare din metale, se caracterizează prin căutarea bucăților de piatră de feluri și forme cît mai corespunzătoare scopului, ur-

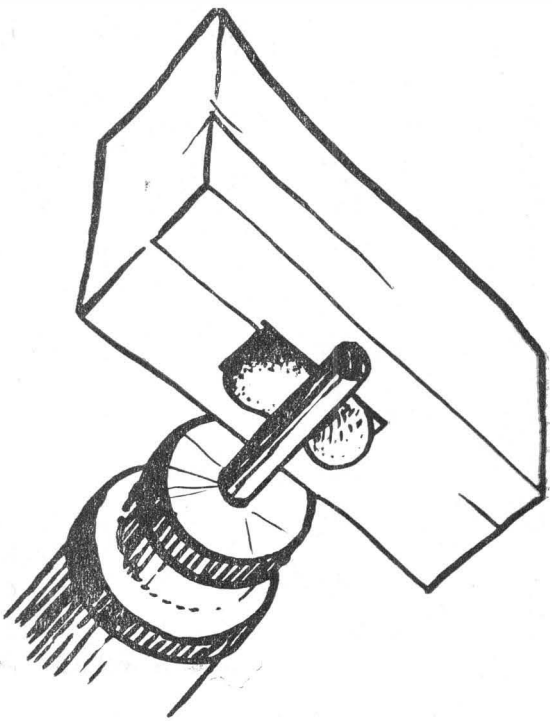

Fig. 2. — Lagăr de piatră de rîu de cuarț la un șteamp din Bucium-Poieni, jud. Alba.

2. Astfel, concomitent cu redactarea și ținerea cursului meu universitar de etnografie generală, în anul 1958-1959 și cu pregătirea expoziției **Documente etnografice de la popoarele din alte continente, (K. Kós, Idegen világrészek, Utunk,** 1960, nr. 21 cu 6 figuri), am început să mă documentez de mai aproape și asupra stratificării „survivalelor" culturii noastre populare (unele rezultate concrete : K. Kós, **Ősi népművészeti tárgyak : faragott ivókupák, Uj Elet,** 1967, nr. 17, cu 7 fig. **Ősi jellegü népi famunkáinkról, Müvelodés,** 1968, nr. 11, p. 40-47, cu 35 fig. ; **Népi Kultúrák egetemes vonásai, Korunk,** 1968, p. 53-67 cu 39 fig.

3. K. Kós, **Pietrăritul și pietrele de moară din Ciceu, An. Muz. Etn. al Trans. pe anii 1959-1961,** Cluj, p. 79-109 (vezi p. 83 și fig. 7).

https://biblioteca-digitala.ro

mărind ca intervenția muncii de modelare a omului cu modestele sale posibilități tehnice să fie cît mai redusă.

Acest mod de procurare a uneltelor, mai mult prin alegerea dintre formele existente în natură decît prin modelare artificială, este specific societăților primitive cu ocupații predominante : culesul din natură și vînătoarea. De acea, cu astfel de obiecte descoperite cu ocazia săpăturilor ne întîlnim mai ales în straturile epocii de piatră, ori la diferite popoare de pe alte continente, departe de centrele mari ale civilizației și oprite la treptele joase ale evoluției[4]. Dar totuși, așa cum cercetătorul etnograf se mai întîlnește în unele zone mai izolate ale Europei civilizate cu diverse forme (de importanță redusă) ale culesului din natură și cu alte elemente străvechi ale culturii umane, ne întîlnim tot aici și cu aplicarea unor obiecte de piatră cu caracter arhaic, atît prin modul lor de procurare cît și ca formă și folosire.

Este îndeobște cunoscut spărgătorul de alune sau sîmburi de caise, improvizat peste tot, mai ales de copii, din două bucăți de piatră căutate la fața locului, una mai mare, cu o scobitură spre mijloc pentru așezarea alunei și una mai mică folosită ca ciocan (fig. 1 a). In multe locuri pentru zolit hainele cu apă fierbinte sau pentru încălzitul laptelui în vase de lemn se folosesc niște pietre bombate, de sare de mîță (cuarț), culese din albia rîului. Lichidul se încălzește prin aruncarea în el a acestor pietre încălzite dinainte în foc (fig. 1. b.). In unele sate așezate în apropierea vreunui rîu, țăranii și aleg pietre lunguiețe din albia rîului, pentru ascuțit cuțitul, securea sau coasa (fig. 1. c), iar alții tot așa, caută niște pietre rotunjite de apă, pentru greutăți de cîntar, alegînd să corespundă greutatea lor unui font sau kilogram, sau părților (1/2, 1/3, 1/8), acestora (fig. 1 d). Au pretins de obicei oarecare fasonare prin cioplire dură și minimală pietrele tari, alese să fie aplicate la unele unelte compuse sau instalații populare : rezistențe la fundul interior al pivei de semințe, la lagărul de moară, la capătul „săgeților" șteampului etc. (fig. 2).

O altă categorie o formează elementele de piatră de cremene, cîștigate prin spargerea din bucăți mai mari, alegînd apoi formele potrivite scopului, cu eventualele mici modelări ulterioare prin plesnire. Astfel s-au procurat la noi, pînă nu de mult, cremenele necesare la făcutul focului cu amnar (fig. 3 a). Cu asemenea metodă au fost procurate și cremenele în formă de lame dure (fără retușuri), fixate în suprafața de jos a „săniilor de îmblătit" (düven), răspîndite mai ales prin bazinul răsăritean al Mării Mediterane (fig. 3 b-c). Acești cioplitori de cremene pentru düven-uri au format și în Dobrogea centre cu cariere potrivite[5].

Față de cremenea, iaspișul, calcedonul, cvartul sau obsidianul, piatra de gresie și de ardezie nu se modelează prin plesnire, ci în primul rînd

4. Din imensul material publicat de arheologi și etnografi aici este de ajuns dacă ne referim numai la cîte o sinteză cunoscută și anume a arheologului G. Childe, **The Story of Tools, London,** 1944, p. 31 și a etnografului J. Lips, **Obîrșia lucrurilor,** Bucuresti, 1958, 1958, p. 176-180.
5. Al. Arbore, **Caracterul etnografic al Dobrogei sudice,** Cernăuți, 1938, p. 32.

https://biblioteca-digitala.ro

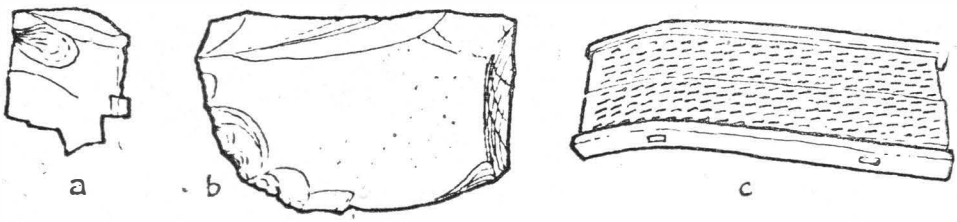

Fig. 3. — Bucăţi de cremene (silex) sparte din bucăţi mai mari : a) cremene folosite cu amnar şi iască pentru făcut focul, Vervegi jud. Sălaj, b) cremene modelată cu retuşuri dure pentru a fi aplicată la sania de îmblătit (düven), Anatolia-Turcia (Muz. etn. al Transilvaniei).

prin crăpare a blocurilor mai mari în straturi, cu ajutorul icurilor. De multe ori ele se găsesc chiar în plăci mari, crăpate de natură, prin presiunea pămîntului sau altenarea temperaturii. Dintre obiectele obţinute din astfel de piatră la noi au fost răspîndite lespezile de 2-3 cm. grosime, folosite de capac (fig. 4 a) şi mai ales de copt plăcinte (fig. 4 b), în loc de tigaie şi de plită, la vatra liberă. De asemenea, din „bolovani de pîriu", căutaţi cu ţspituri lungi de fier şi scoşi din pămînt în table mari, eventual crăpaţi şi cu icuri, în grosime de 7-15 cm, se procură şi astăzi acele mese mari (uneori şi cu diametrul de 100-120 cm), care stau în faţa caselor pe patru picioare bătute în pămînt, mai ales în satele din Cîmpia Ardealului (fig. 6).

O uneltă de piatră, compusă, este pisălogul, format dintr-o lespede de gresie sau de ardezie (eventual şi micasată), formă naturală sau cîştigată prin crăpare, precum şi dintr-un bălătruc de piatră de mîţă, zdrobito-

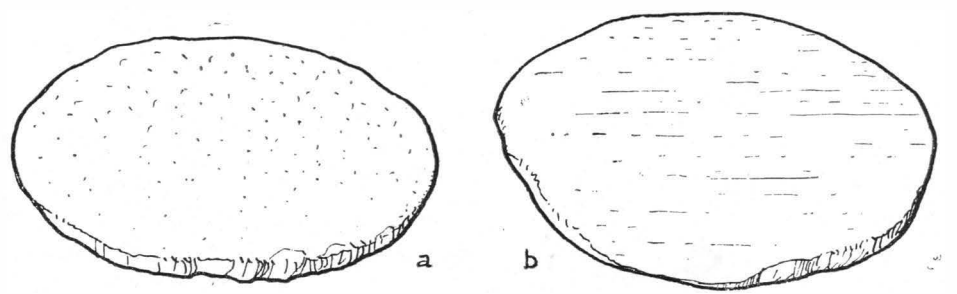

Fig. 4. — Lespezi de piatră de gresie cu mici modificări de rotunjire : a) acoperămînt de oale, din Stîna Văcaria (Munţii Retezat) jud. Hunedoara (Muz. etn. al Transilvanici), diametrul 19-20 cm ; b) lespede pentru plăcinte, Sînmiclăuş, jud. Cluj (Muz. etn. al Transilvanici), diametrul 24-26 cm

https://biblioteca-digitala.ro

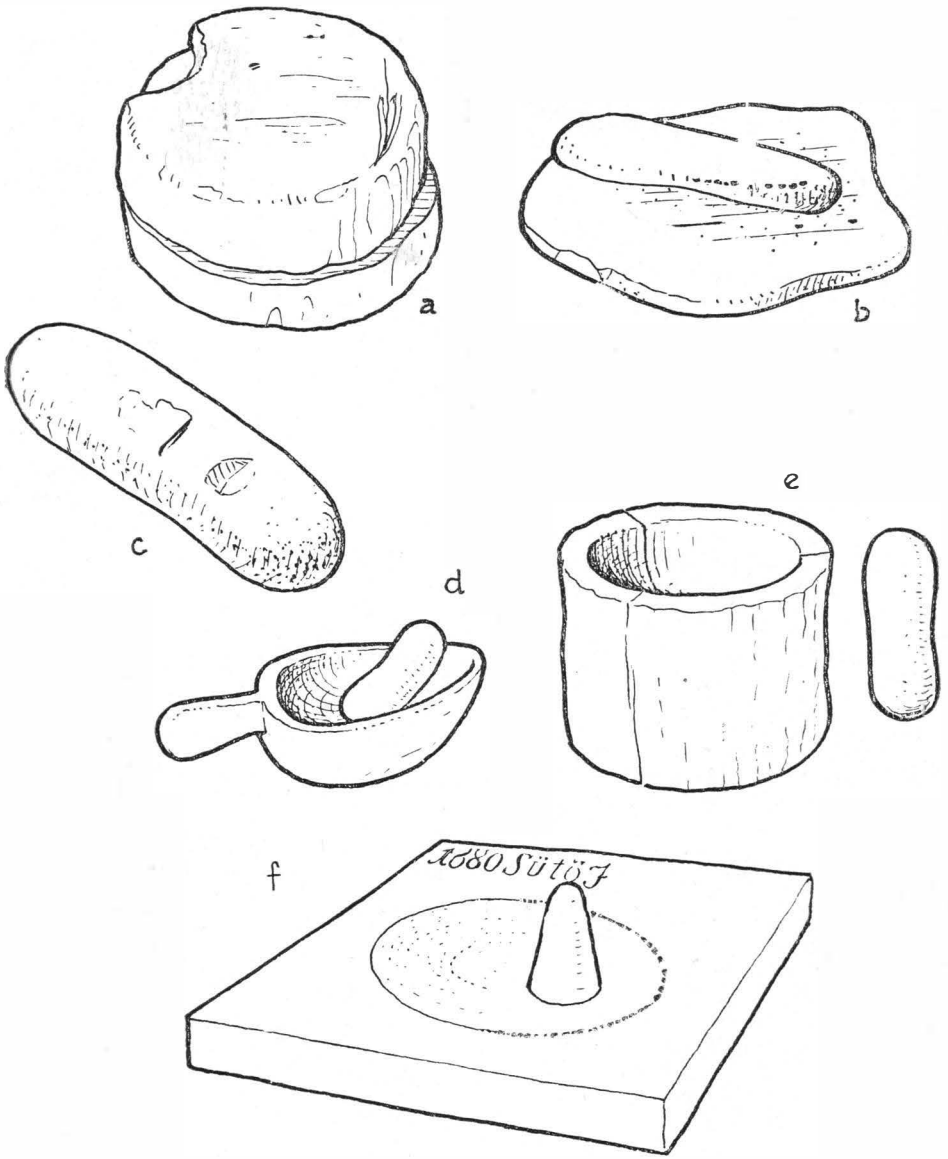

Fig. 5. — Pietre pentru zdrobit sau pisat sare. a) pietre pentru zrobit sare, Fodora, jud. Cluj (Muz. etn. al Transilvaniei, a),pietre de gresie, cea de jos cu diametrul 12 cm ; b) piatră de pisat sare, Federi, jud. Hunedoara (Muz. etn. al Transilvaniei, amîndouă sînt pietre de rîu, de gresie ; c) piatră de pisat sare, Vîlcelele Rele, jud. Hunedoara (Muz. etn. al Transilvaniei), piatră de rîu din cuarţ, lungimea 18 cm ; d) căsită (28 cm, lungime), cu piatra de pisat mujdei sau piper, Cristineşti, jud Botoşani ; e) piuă de lemn scobit semiglobal, (26 cm. înălţime), cu pisălog (de 18 cm), piatră aleasă după o ruperc de mal, Pietrarii de Sus, jud. Vîlcea ; f) piatră de marmură, cu pisălog pentru pisat vopsele, din 1680, Vîrghiş, jud. Covasna.

https://biblioteca-digitala.ro

rul sării sau al semințelor așezate pe lespede (fig. 5 a, c,). Uneori suportul de piatră (lespedea) este înlocuit cu lemn scobit, chiar dacă pisălogul a rămas de piatră (fig. 5 b, d, e,). Unealta frecventă la popoarele de culegători din natură (în Australia, Oceania, America) pentru zdrobitul diferitelor rădăcini și semințe (apărută — istoric — în paleolitic) este premergătoare rîșniței sau a morii acționate cu mișcare circulară a popoarelor de agricultori, chiar dacă mai supraviețuiesc și în unele zone muntoase ale Europei[6], astfel și în zona Carpaților[7]. Atît ca formă, cît și ca funcție, înrudite cu aceste pisăloage sînt pietrele pentru sfărîmat și frecat vopselele, folosite încă din paleolitic și pînă în zilele noastre de pictorii de totdeauna (fig. 5 f).

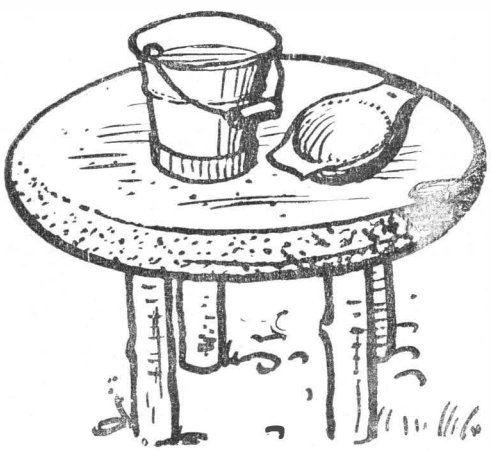

Fig. 6. — Masă de piatră, cu o lespede crepată dintr-un bolovan de rîu, căutat în hotarul satului, Geaca, jud. Cluj.

In urma muncii cu pisălogul de piatră, omul a putut să experimenteze că balătrucul oricît de rezistent, atingîndu-se de piatra de jos, se tocește. Pare deci verosimil că — chiar dacă între popoarele primitive se cunoaște tehnica ascuțitului lemnului pe piatră[8] — pisălogul de piatră paleolitică a fost acela care a dat ideea tocirii obiectelor de piatră (eventual mai moale) pe o piatră mai mare, de obicei mai aspră (de origine vulcanică sau gresie). Dintre numeroasele obiecte de piatră plată aflate în Europa în săpături neolitice, presupuse că au servit ca tocitoare, se evidențiază tocitoarea precizată cu siguranță (fiind pe deasupra și toporul de piatră jumătate șlefuit), cum este cea din Turdaș-Hunedoara[9].

Bineînțeles că arheologia lucrînd numai cu obiecte „moarte", rezultate din săpături, nu este în stare să descrie întregul procedeu de șlefuire. Iar interpretarea obiectelor neolitice din Europa prin tehnicile de fasonare a obiectelor de piatră observate numai la unele popoare primitive îndepărtate[10] este riscantă. Cu atît mai instructivă este și din acest punct de vedere cunoașterea întregului proces de procurare și de fasonare a unui fel

6. E. Werth, **Grabstock, Hacke und Piflug,** Ludwigsburg, 1954, p. 234-240.
7. B. Gunda, **Prehisztorikus őrlőkövek a Kárpátokban, Ethnographia,** 1958, p. 2-10.
8. Mikluho-Maklaj, **Papuák között,** vol. I, Budapest, 1962, p. 171. De ex. șlefuitul virfului sulițelor de lemn pe suprafața zgrunțuroasă de coral de mare la papuașii din Noua Guineea.
9. M. Roska, **Az őrségészet kézikönyve,** II, Cluj — Kolozsvár, 1927, p. 235.
10. B. Blackwood, **Technology of a modern stone age people in New Guinea,** Oxford, 1950 (vezi și seria foto).

https://biblioteca-digitala.ro

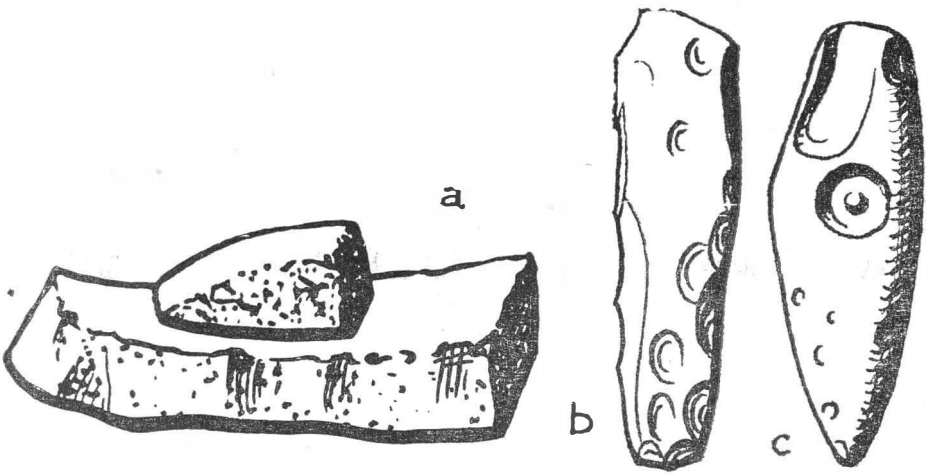

Fig. 7. — Tehnica de modelare a pietrei în neolitic după descoperirile de la Turdaș, jud. Hunedoara : a) piatră de șlefuit și un topor de piatră în pregătire (peștea) ; b) semiprodus de piatră de cremene, după prelucrare prin cioplire-plesnire ; c) topor de piatră finisat prin șlefuire și găurire

de obiect de piatră, așa cum am găsit cu ocazia cercetărilor mele în zona Lăpuș.

* * *

Zona Lăpușului, bazin izolat, cu cca 30 de sate, face parte din zonele etnografice cele mai conservative ale țării, păstrătoare ale vechilor tradiții în diversele domeni ale vieții și culturii populare[11]. Înconjurată de munți, populația zonei a fost nevoită să-și mențină un fel de autarhie și în ce privește produsele industriei, avînd o industrie casnică multilaterală, meșteșuguri de diverse branșe (tîmplari, olari, curelari, tăbăcari etc.) în centrele de tîrg (Tîrgu Lăpuș, Copalnic Mănăștur, Lăpuș) și o serie de meșteșuguri țărănești legate de cele două materiale folosite din vechime și anume : a) de lemn : dulgherit, șindrilărit, ciubărărit, rotărit, confecționarea mobilelor și uneltelor, cărbunărit etc., precum și b) de piatră : arderea varului, confecționarea pieselor de moară și de rîșnițe, a cîșițelor de fîntînă, a vălăilor și trocilor, a crucilor, a știnzilor de vraniță (stîlpi de poartă) și a meselor de piatră, a tocilelor circulare, precum și a cuțitor (gresie) pentru ascuțit

11. Fapt reflectat și în lucrarea lui K. Kós, **Mobile cioplite din zona Lăpuș, An. Muz. Etr. al Trans. pe anii 1961-1964,** Cluj, 1966, p. 179-224 și A. Tita, **Fructele în alimentația populară în zonele Lăpuș-Maramureș și Zărand-Hunedoara, An. Muz. Etn. al Trans. pe anii 1965-1967,** Cluj, 1969, p. 531-546.

https://biblioteca-digitala.ro

coasa[12]. Toate aceste meșteșuguri de obicei au fost „moștenite" prin nenumărate generații din tată în fiu, descendenții specializați formînd centre sătești.

Dintre centrele sătești de pietrari se evidențiază în primul rînd Șurdești, unde mai mulți țărani se preocupă de mult cu **pietre mari,** adică cu băiețitul și cioplitul pietrelor de moară (dintr-una, sau din **dărăburi, țicuri),** al pietrelor de **rîșniță,** a **coarfelor** (fruntarelor de la căminul vetrei), al **știnzilor de vraniță.** Nefiind la Șurdești carieră de piatră, aceste produse de mari dimensiuni au fost confecționate din pietre strînse mai mult din hotarul satului învecinat, Plopiș. In anul 1910 la Șurdești, renumiți cioplitori de pietre mari au fost : Dămian Gheorghe a lui Avram, cei șapte fii ai săi, precum Dămian Gavrilă și Todosca Lupuț. In același timp cu confecționarea **cuților** și a **tocilelor** s-a ocupat un singur om, Gheorghe a lui Avram, întrucît nu s-a găsit în sat piatră potrivită, și avînd mare concurență în meșterii din satul Plopiș.

Un alt centru al cioplitorilor pietrelor mari a fost Bloaja, unde pietrarii au confecționat în primul rînd pietre de rîjniță, și mai puține pietre de moară, dar au fost meșterii cei mai căutați de sătenii din împrejurimi pentru confecționarea **cîșițelor de fîntînă** dintr-o singură bucată de piatră, a **văläilor de marhe** și a **trocilor** pentru porci. La Cavnic au fost mai mulți zidari — fiind obișnuită de mult construirea caselor de piatră — și numai unii se pricepeau și la confecționarea pietrelor de moară și de rîșniță.

Cele două centre însemnate ale prelucrării **pietrelor mici** a rămas pînă în zilele noastre Plopiș și Rogoz. Distanța mare, de 25-30 km, între aceste două sate poate să însemne că mai de mult s-au ocupat cu confecționarea tocilelor și cuților eventual și în alte sate

Plopiș a apărut în documente în 1583 ca sat aparținător cetății Chioarului, iar din 1623 pînă la 1848 a fost sat iobăgesc al familiei Pap, fiind caracterizat în 1900 ca o așezare cu hotar aproape neproductiv, potrivit mai mult pentru creșterea animalelor (vite albe, surie, cai mici de munte, porci, capre, oi, păsări, albine) și pentru pomi (cireși și pruni), locuitorii sîrguincioși ocupîndu-se și cu făcutul pietrelor de tocile și a cuților, precum și cu confecționarea crucilor de piatră, pietrelor de moară, a lăzilor, paturilor si cocioarvelor din lemn, iar în cadrul industriei casnice cu torsul-țesutul și împletitul coșurilor[13]. In anii 1910-1915, „aproape jumătate dintre bărbați se ocupau cu făcutul cuților". Totuși, cei mai de seamă meșteri, care se ocupau regulat cu făcutul cuților și tocilelor s-au recrutat din două rudenii : dintre Puțești (Puț Ștefan, Iuon și Mihai) și Bontoșești (Bontoș Alexe și Iuon). Descendenții acestora au lucrat de regulă ca cuțari și tocilari (Puț Gheorghică, Puț Filip, Puț Alexe, Bontoș Iacob, Bontoș Iuon, Babiș Mihai), chiar dacă pe lîngă ei, în jurul anului 1960, mai lucrează temporar încă cca 25 de cuțari, care nici nu se pricepeau și la piatra de tocilă (fig. 25-28). Pe lîngă

12. K. Kós, **op. cit.**, p. 182-183.
13. J. Kádár, **Szolnok-Doboka vármegye monographiája,** Dés, 1898-1902, V, pp. 154, 254, 255.

https://biblioteca-digitala.ro

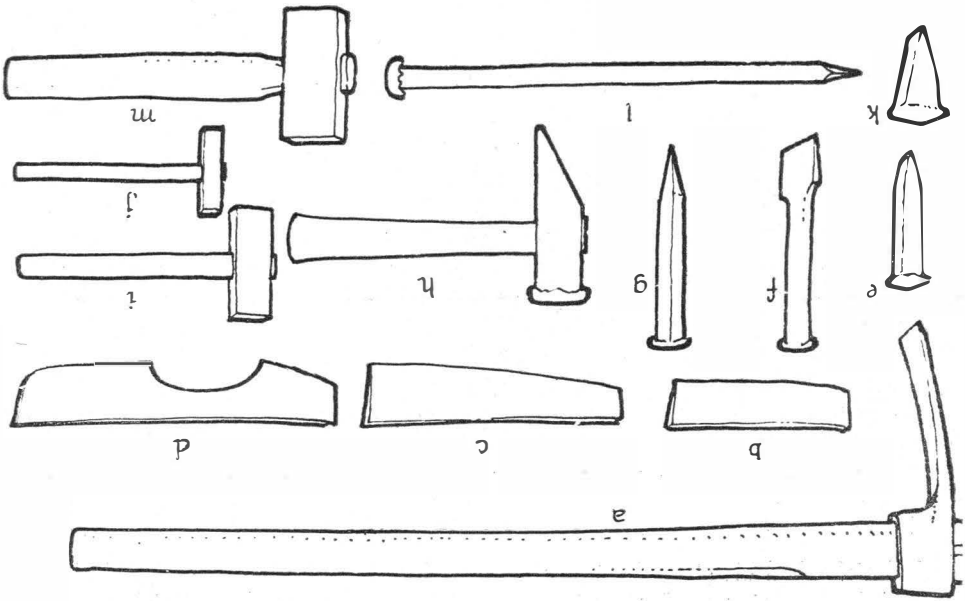

Fig. 8. — Scule de cuțari din Plopiș (a—j) și Rogoz (k—m) : a) ciocan (sapă îngustă) pentru scos piatra ; b—c) custură de cioplit ; d) custură știrbă sau întreruptă ; e) icu ; f) vișeu ; g) spiț ; h) colopaci mare (pentru vișeu) ; i) colopaci mijlociu (pentru custură întreruptă) ; j) colopaci mic (pentru custură) ; k) icu (pentru crepat cu pușcă mare) ; l) spițu (pentru curățit piatra, cu pușcuță) ; m) pușcuță sau colopaci bătăiesc.

aceștia, unul (Fuț Stefan) se pricepe numai la cioplitul pietrelor de tocile, iar alți doi oameni (Sălniceanu Ignat și Mureșan Antonie) se ocupa cu cioplitul crucilor și monumentelor din **piatră neagră.**

Al doilea centru de cuțari este Rogozul, amintit în 1488 ca sat ai cărui locuitori plătesc moșierului a 50-a parte după oi, iar în 1770 caracterizat prin hotar slab, din care jumătate este ori mlaștină ori deal, locuitorii fiind nevoiți să ia în chirie fînațe și arături de la satele învecinate, iar lemne de foc să cumpere din alte sate[14]. Date mai vechi în legătură cu confecționarea cuților și tocilelor lipsesc, cu toate că după cum ne spun bătrînii, oamenii mai săraci, „de cîtu-i lumea" practică această preocupare. Astfel, în jurul anilor 1910-1915 au lucrat intensiv ca cuțari Buta Niculae, Herța Flore, Șanta Gheorghe, Moș Flore, Bodea Niculae, Bodea Iuon și încă cîțiva, pe lîngă cei care lucrau numai ocazional. In anul 1962 Herța Gheorghe, Herța Irimie și Rodilă Iuon lucrau cu autorizație, iar mulți alți cuțari lucrau considerați numai „ajutori" unuia sau altuia dintre cei cu autorizație. Autorizația se pretinde începînd cu anul 1956, iar impozitul anual

14. J. Kádár, **op. cit.**, VI, pp. 561, 569, 570.

https://biblioteca-digitala.ro

de 280 de lei se calculează după 600 de cuți (de 3,4 sau 5 lei), cît face un meșter într-un sezon.

In afară de aceste centre de cuțari din zona Lăpuș, nu mai știm decît un singur sat, Repedea din Maramureș, unde cîțiva locuitori ruteni de asemenea se ocupă cu confecționarea gresiei de ascuțit coasa.

★

★ ★

Munca cuțarilor este o muncă sezonieră, care se practică vara, începînd dinspre 15 mai și pînă spre 15 august. Aceasta nu numai fiindcă în aceste trei luni se recoltează fînul, avînd și cuțile de ascuțit coasa o trecere în acest anotimp, dar și fiindcă — cum ne-au explicat — „cuțarul trebuie să lucreze tot timpul desculț, mult timp chiar stînd cu picioarele în apă văii" (Plopiș), „deoarece frecatul cuților trebuie făcut în apă" (Rogoz).

La Plopiș n-au fost **băi** (cariere) de piatră, deci aici nu s-a practicat **băieșitul**. Dacă cineva a avut nevoie de piatră la temelia casei, ca trepte, pentru semne de mormînt, tocile sau cuți, a plecat în hotarul satului, **căutînd și strîngînd** cît și ce fel trebuia, „un dărab aici, un dărab încolo". Pietrele strînse pentru casă s-au transportat acasă cu car de boi și le foloseau fără cioplire. Pentru cruci se folosește și acum o piatră albă, moale, ușor de lucrat. Pentru tocile și cuți s-a folosit și se folosește de obicei și acum o piatră de gresie destul de moale, de culoare **albă, galbenă** sau **sură**. In

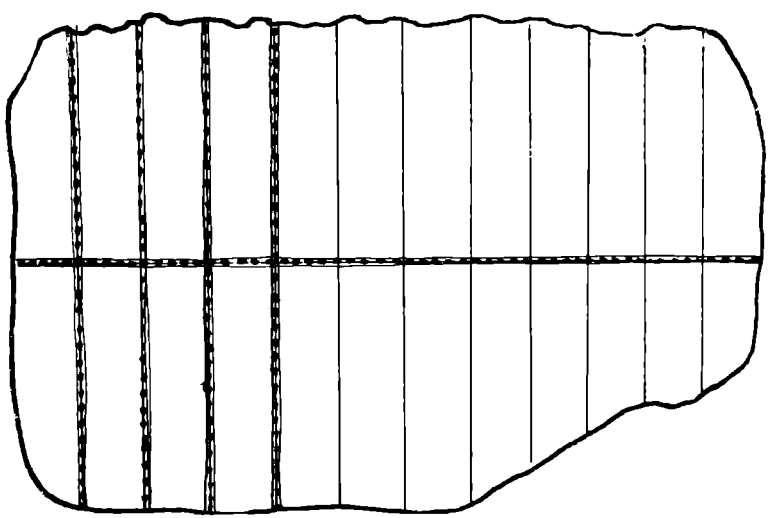

Fig. 9. — Tablă de piatră liniată pentru crepat, făcînd rit cu custură și puncte cu spițul.

https://biblioteca-digitala.ro

anii dintre cele două războaie mondiale unii se ocupau numai cu strînsul pietrelor de tocile, și cu transportarea lor cu carul la Baia Mare, unde, în atelierul lui Olga Bancea, le lipeau laolaltă dărăburile, făcînd niște tocile mari. Însă majoritatea oamenilor ei înșiși au și prelucrat pietrele strînse de ei în tocile și în cuți.

Strîngerea pietrei bune pentru cuți s-a făcut prin **scoaterea** din văi: „Ne duceam pe cursul văii și tot ciocăneam la piatră și o încărcam" — ne explica bătrînul Bontoș Iacob. Însă așa se vede că și acum tot aceasta este sistemul general al strîngerii pietrei pentru cuți (fig. 12-13). Această piatră bună, locală, se numește **piatra albă de la Răchițele** (după pîrîul de unde se strînge), spre deosebire de alte feluri de pietre folosite mai nou tot pentru cuți. Astfel se mai lucrează din **piatră neagră,** zisă și **piatră de la Sîmbru**, caracterizată prin vrîste albe în fond negru, scoase cu ciocan, tîrnăcop și șpițuri dintr-o baie apropiată de Plopiș, din hotarul satului Băiuț; precum și din **piatră roșie,** foarte fină și tare, descoperită și adusă de Puț Alexe de la Piatra Craiului, iar unii au făcut încercare și cu o **piatră de la Cîrlibaba,** adusă din Bucovina.

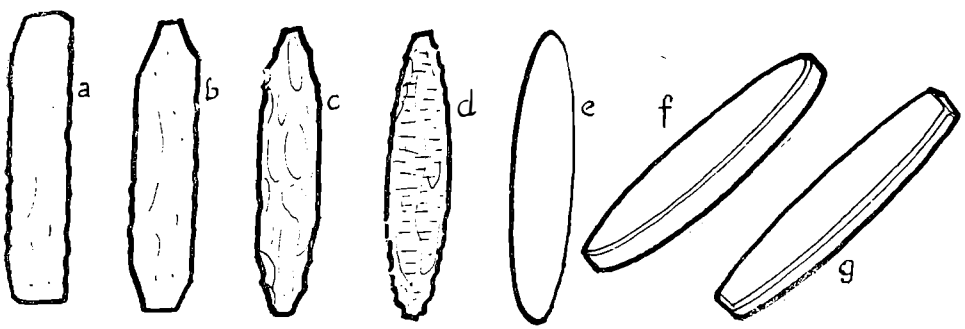

Fig. 10. — Fazele de prelucrare a unei cuți: a) dărab crepat cu custură; b) ascuțit la vîrvuri cu custură; c) rotunjit la colțuri cu custură; d) cioplit cu custură; e) tocit la vale cu tocitoarea; f) cute finisată din Plopiș (23 cm lungime, 3,5 cm lățime și 2,5 cm grosime); g) cute finisat din Rogoz (18 cm lungime, 4 cm lățime și 2,5 cm grosime).

Piatra albă, material tradițional local și rămas general pentru cuți, găsită în albia pîrîului Răchițele, se scoate din vale cu **sapă îngustă** (fig. 8), ori cu ajutorul **ciocanului** (tîrnacop), după care bucata scoasă încă pe loc se crapă de la sine în table groase de 2 degete (cca 4 cm), ori fiind ajutat crăpatul cu și **icuri** de fier sau cu **custură întreruptă** (folosită și de șindrilari), bătută cu **colopaci mijlociu** (ciocan). Crăparea în table la fața locului a fost importantă, pentru ca omul să nu care acasă decît bucățile „bune" din acest material greu. Fiindcă tablele de piatră au fost transportate acasă în spinare, în coșul de spate, ori mai nou în raniță (fig. 14.).

https://biblioteca-digitala.ro

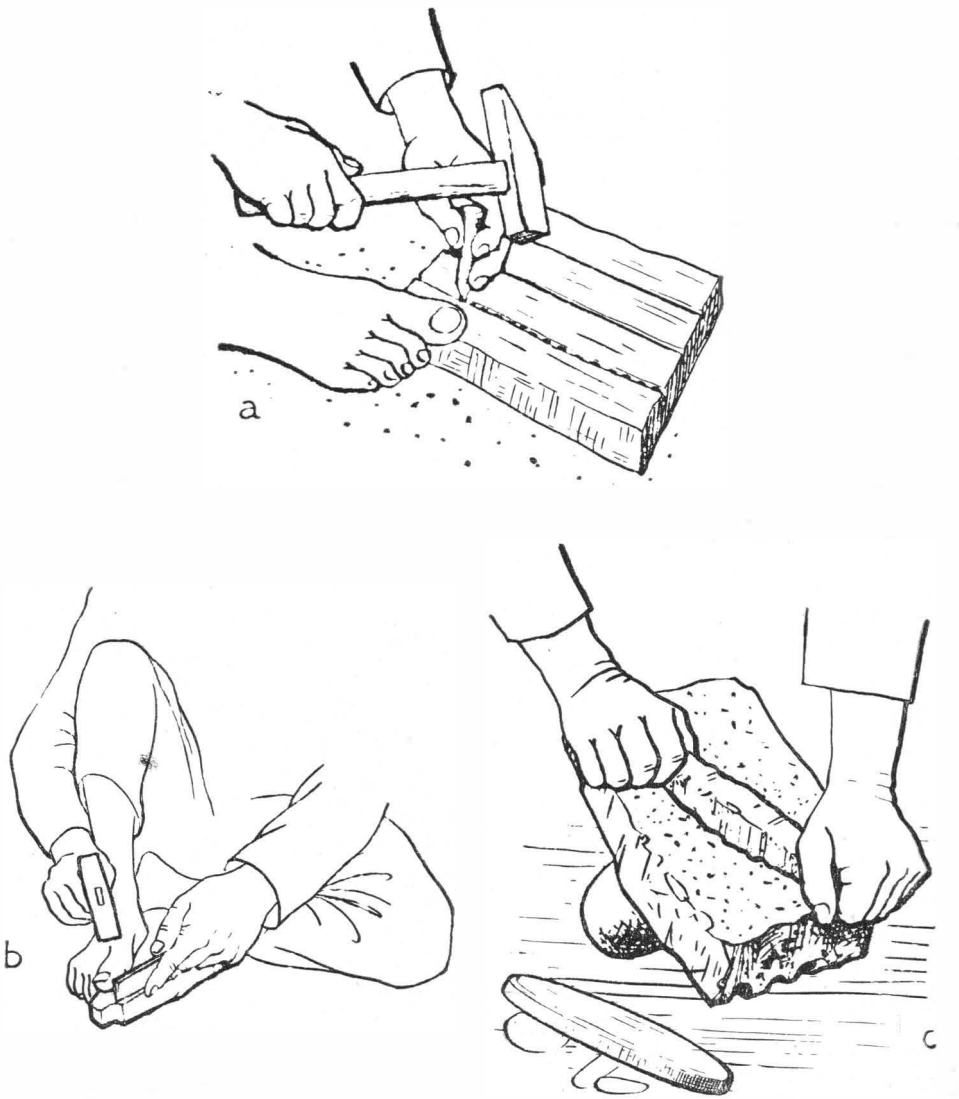

Fig. 11. — Fazele principale ale fasonării cuții : a) făcutul punctelor cu spițul în rit ; b) rotunjirea colțurilor cu custura ; c) frecarea cuții pe tocitoare, și un cute finisat.

https://biblioteca-digitala.ro

La Rogoz cuțile și tocilele mai de mult se confecționau din trei feluri de piatră. Materialul tradițional a fost gresia mai slabă, dar ușor de prelucrat, procurată din hotarul satului învecinat, Dămăcușeni. Mai durabilă a fost piatra moale din Lăpuș. Aceasta din urmă se folosește și astăzi. Dezavantajul este însă că ea trebuie scoasă din baie cu **ciocan, sapă îngustă, rangă, icuri de fier** și **pușcă** (baros de 4-5 kg.). Cu sapa se curăță stratul de pămînt de deasupra, apoi cu icurile bătute cu ciocan se desface rîndul de piatră tare **(sorea mîțului),** după care se scoate „piatra cea bună", **mînjinea,** cu tîrnacopul și ranga. Urmează crăpatul gresiei în pături cu ajutorul **vișeului (dalta),** bătutul de jur-împrejurul pietrei cu **colopaci** (ciocan mai mic), producînd table groase de 2 degete. Încă tot la baie se dă tablelor forma de cărămidă, din care apoi, cu **dălți mai mici,** se taie (într-un rînd sau în două rînduri) bucățile brute pentru cuți, de o palmă lungime și de trei degete lățime.

Bineînțeles, că, datorită acestei metode rapide de îmbucățire, direct cu dalta, sînt și multe pierderi „multe dărăburi se rup în două", dar materialul este în apropiere în cantitate mare, și meșterul n-are de transportat acasă decît semifabricatele deja făcute, evitînd purtarea greutății de piatră din care ar strica o bună parte făcînd îmbucățirea acasă. In schimb la baie în timp de două zile meșterul termină atît cu băieșitul, cît și cu crăpatul și îmbucățitul a cca 40-50 dărăburi, iar ducîndu-le acasă într-o **desagă** de cînepă, tot în două zile termină și finisarea lor prin **frecare.**

★ ★ ★

Dacă cuțarii din Rogoz, trecînd la scoaterea rapidă din carieră a materialului brut, și-au putut permite o prelucrare rapidă, calculînd chiar și cu pierderi, meșterii din Plopiș aproape cu toții rămînînd la metoda arhaică, anticară băieșitului, și anume la căutarea și culegerea materialului, după strîngerea norocoasă a unei cantități oarecare, prelucrarea acesteia a cerut o grijă și precauție mai mare. Astfel, materialul crăpat în table, după ce se transportă acasă, se ține într-o **groapă** săpată în pămînt (fig. 15), acoperită tot cu pămînt, ca să stea în umezeala necesară pentru oprirea crăpării în continuare, și fiindcă gresia umedă se prelucrează mai ușor. Apoi, cînd meșterul vrea să lucreze, ia din groapă cîte o tablă (fig. 9) se așează cu aceasta pe pămînt, în fața casei, alegînd un loc drept și țeapăn, să nu se **îndoaie** piatra în cursul prelucrării sale, și se apucă de **dărăbuirea** (îmbucățire) conform experienței nenumăratelor generații, folosind, ca și olarii, chiar și picioarele desculțe, pentru ținut piatra în cursul muncii.

Munca gingașă de îmbucățire a tablei are patru faze : 1. **linierea** cu vîrful **custurei** (un fel de cuțit fără mîner), tras pe lîngă un **liniar** de lemn ; 2) **tăiatul rîtului** (șantului) pe toate liniile, de pe ambele fețe ale tablei (fig. 17), cu ajutorul custurei ținută șreg și bătută cu **colopaciul mic** (ciocănel), adîncind treptat șanțul prin repetarea de trei ori a operației pe întreaga linie (fig. 9, 16) ; 3) urmează slăbirea în continuare a materia-

https://biblioteca-digitala.ro

lului pe linia șanțurilor, prin făcutul unor **șiruri de puncte** (găuri) la distanță de 5-6 mm una de alta, cu ajutorul **șpițului** bătut cu **colopaci** sau **bătăieș** (ciocan de 2-2 1/2 kg, 11 a, 18); 4) după această operație urmează crăpatul propriu-zis al pietrei, pe linia dată, cu ajutorul custurei (fig. 19).

Cîștigînd astfel bucățile brute de cca o palmă bună (8-9 țoli=20-24 cm) lungime și 2 degete (1 1/2 țol=3 1/2–4 cm) lățime, se trece la fasonarea lor dură prin cioplire, avînd următoarele trei faze: 1) **ascuțitul la vîrvuri,** adică tăiatul cu custura a celor patru colțuri (fig. 20); 2) **rotunjirea** colțurilor cu custura, dîndu-i pietrei o formă cam ovală (fig. 11 b, 21); 3) **cioplitul** cu custura a celor patru fețe, ajungînd la o oarecare netezime a lor, ceea ce ușurează foarte mult următoarea și ultima operațiune de fasonare: **tocitul** (fig. 11 c, 22).

După ce meșterul termină cu fasonarea brută prin cioplire la cca 40 de bucăți, le bagă pe toate în coșul de spate și le duce la vale. Aici așează în apă o piatră de gresie mai aspră, mare și grea, de formă cubică, cu față netedă, găsită în valea Răchițele și adusă în valea apropiată de casă pentru a servi ca **tocitoare.** Tocitoarea, așezată aplecat cu fața spre curgerea apei, este priptită de alte pietre mari în așa fel ca să fie udată mereu. Luînd cîte o bucată de gresie pentru cuți, ținînd-o cu amîndouă mîinile ca un gilău, o mișcă în repetate rînduri pe tocitoare pînă cînd se netezește frumos pe toate cele patru fețe. Într-o zi un om tocește întreaga cantitate adusă, adică cca 40 de bucăți.

Cu tehnică asemănătoare se finisează cuțile prin șlefuire și la Rogoz. Cuțarii din Rogoz **freacă** cuțile semifabricate în valea Suciului, pe cîte o piatră mare și aspră, găsită tot prin această vale (spre Gura Bîrloii), și lucrînd de asemenea în apă curgătoare. Întrucît însă cuțile din Rogoz nu sînt așa de bine fasonate prin cioplire, șlefuitul lor cere de două ori mai mult timp. Unii dintre meșterii mai tineri din Plopiș au început să aplice după șlefuirea pe tocitoare în vale o ultimă finisare, pentru aspect, cu polizor „carbochim". Se pare însă că această tehnică nu se va generaliza.

★ ★ ★

Randamentul muncii de confecționare a cuților este relativ mare. La Rogoz în 4 zile un meșter termină 40-50 cuți, iar la Plopiș aproape tot atîta. Aceasta înseamnă că în cursul celor 3 luni de vară, cînd lucrează toți cei cca 30 de cuțari din Plopiș și cei cca 15 din Rogoz, producția anuală a celor 45 meșteri trece de 40.000 de bucăți. Mai mult nu pot face din cauză că meșterii pierd vreme și cu vînzarea produselor lor, precum mai trebuie să facă și unele munci gospodărești, deosebite, intervenite pe lîngă cele obisnuite, ce le fac dimineața și seara, cînd n-ar putea lucra cu piatră, nici șlefui în apa rece.

Întrucît o cute ține unui țăran mai mulți ani, înseamnă că din întreaga cantitate produsă la Plopiș și Rogoz, între țăranii din zona Lăpuș nu avea trecere decît o parte, iar restul trebuia valorificată în zonele învecinate: a

https://biblioteca-digitala.ro

Chioarului, Someșului Mare, Sătmarului etc. Bineînțeles că în cursul secolului nostru cuțile artificiale (fabricate) ajunse și în prăvăliile sătești au început să concureze tot mai mult cuțile din Lăpuș, piața acestora restrîngîndu-se astfel mai mult la grupuri de sate mai conservative și la țărani mai bătrîni, care s-au obișnuit cu aceste cuți, socotite mai fine și mai durabile decît produsele de fabrică.

Cuțarii din Plopiș, după cum afirmă chiar și colegii lor din Rogoz „nu numai că sînt mai mulți, dar lucrează în angros, avînd și piatră mai bună, vînzînd cuțile lor prin toate părțile". Înainte de al doilea război mondial, încă au frecventat regulat tîrgurile din Tg. Lăpuș, Șomcuta Mare, Jibou, Dej și Reteag în direcția de sud-est, iar spre vest și nord Copalnic Mănăștur, Baia Mare, Baia Sprie, Satu Mare și Careii Mari, trecînd de multe ori și la Sighet, Vișeul de Sus și Ocna Șugatag. Plecînd în aceste centre la tîrg (de țară sau săptămînal) au mai cutreierat și satele care cădeau în cale, mai ales în zilele dintre două tîrguri, ori venind spre acasă. La tîrguri, pe piață, au expus produsele lor pe un **lipideu,** de unde cumpărătorul a putut să-și aleagă. Iar în sate au umblat pe ulițe cu coșul în spate plin de cuți, de ceva mîncare și de haine, ținînd cîteva cuți în mînă, oferite pentru cumpărare și strigînd pe la colțuri : „Haideți la cuți ! Haideți la arcare"[15]. Cuțile se vindeau pe bani, fiindcă cereale n-ar fi avut cum să le transporte acasă. Totuși cuțile serveau și ca valută obișnuită pentru cazare, uneori (cînd n-a ajuns mîncarea adusă de acasă) și pentru alimente. Mergînd pe jos spre tîrg, sau din tîrg, dacă au putut, au mai prins o căruță de tîrg, plătindu-i tot cu o cute.

În anii 1960 tîrgurile mai frecventate au rămas numai acele din Tg Lăpuș, Copalnic Mănăștur, Șomcuta Mare și Jibou. Numai din cînd în cînd merg și mai departe, avînd autorizația pe întreaga regiune administrativă. Dacă meșterul confecționează și tocile, atunci se duce cu amîndouă produsele în car, în afară de tîrgurile aminitte mai sus și la cele din Baia Mare, Reteag. Spre Carei și Satu Mare nu se mai duc, încît țăranii de acolo s-au obișnuit deja cu tocilele din pietre fabricate și cu polizorul. De asemenea, s-a îngustat și piața de desfacere a cuțarilor din Rogoz. Dacă mai demult au fost prezenți regulat la toate tîrgurile de țară din Șomcuta Mare, Ardihat, Baia Mare, Jibou, Ileanda Mare, Dej, Gherla și Beclean, în ultimele decenii frecventează mai regulat Somcuta Mare și Ardihat (de obicei și tîrgurile săptămînale) și mai rar Baia Mare.

În ce privește prețul cutilor există deosebiri după calitatea și după locul de vînzare. Mai de mult n-au fost decît două calități și anume după cele două centre : **cuți de la Rogoz,** de calitate mai slabă, de piatră și cu o fasonare mai dură, vîndute și mai lesne, precum **cuți de la Plopiș,** de piatră și cu o modelare mai fină, mai scumpe. Pe lîngă această deosebire de calitate pe centre a mai existat deosebire în preț și după lungimea cuților. Astfel de ex dintre cuțile din Rogoz cele de 18 cm lungime se vînd la tîrg cu 3 lei, cele de 21-22 cm cu 4 lei, iar cele de 24-25 cm cu 5 lei (prețuri din

15. Arcar, arcer – cute, gresie.

https://biblioteca-digitala.ro

1967). Prețul se deosebește și în ce privește locul de vînzare, adică după efortul și timpul investit de meșter ca să se apropie de cumpărători. Astfel, de exemplu, aceleași cuți din Plopiș, care acasă la meșter se vînd cu 3-4 lei, duse la tîrg au preț dublu (6-8 lei), iar purtate la sate 8-10 lei. La Plopiș mai nou se lucrează — pe lîngă piatra **albă** locală — și din **piatră neagră** și **roșie,** materiale aduse din altă parte, fiind mai bune decît cele adunate din văile satului. Bineînțeles, aceste deosebiri de calitate a materialului se reflectă de asemenea și în prețul de vînzare.

★ ★

Cuțile de ascuțit coase, seceri și cuțite nu aparțin categoriei obiectelor „reprezentative" ale culturii populare, fiind astfel neglijate pînă acum de cercetători și muzeografi. Dar făcînd parte nelipsită, din vremuri vechi, din inventariul minim al gospodăriilor țărănești, noi totuși am socotit că merită să aruncăm o privire și asupra lor. Prezentînd diferitele aspecte ale confecționării cuților în zona Lăpuș, pe lîngă că avem ocazia să atragem atenția din nou asupra acestei zone,păstrătoare de tradiții vechi, am făcut cunoscut un meșteșug încă neabordat de știința etnografică, aducînd noi contribuții la tema atît de neglijată, a pietrăritului popular.

Urmărind întreaga preocupare a confecționării cuților, ni se dezvăluie un meșteșug popular păstrător al tradițiilor străvechi. Ne referim la unele aspecte importante ale procurării materialului brut, ale fazelor de prelucrare, cît și chiar ale valorificării produselor, cum sînt: 1. folosirea materialului brut străvechi, piatra; 2. procurarea acestui material prin **culesul din natură;** 3. cîștigarea tablelor potrivite prelucrării prin **alegerea** dintre formele oferite de natură; 4. unelte de formă străveche folosite la îmbucătire (pana, dalta, sula); 5. tehnica de îmbucătire a materialului cu ajutorul **șirurilor de găuri;** 6. fasonarea obiectului prin **cioplire** și **plesnire;** 7. finisarea formei obiectului prin tocirea pe o piatră căutată mai aspră și udată de apa pîrîului; 8. însăși forma ovală a obiectului specifică monoliților; 9. **transportarea în spinare** (în coșul de spate) a materialului și a produselor de vînzare; 10. **vînzarea ambulantă** prin sate; 11. produsele de interes general folosite și ca **mijloc de plată** (bani în produse); 12. identitatea meșterului cu vînzătorul produselor.

După cum se vede, întreaga activitate a meșterului se compune dintr-un șir de momente cu caracter arhaic, dovedind că întregul meșteșug este o continuare — chiar dacă cu produse potrivite la nevoi mai tîrzii — a aceluia din epoca de piatră șlefuită (neolitică). Acestei supraviețuiri a favorizat mult așezarea izolată între munți a zonei Lăpuș, populația cu hotare sărace, trăind pînă spre sfîrșitul secolului în autarhie, menținînd o industrie casnică multilaterală, avînd meșteri și centre specializate pentru satisfacerea tuturor nevoilor și pretențiilor tradiționale locale.

Sîntem convinși că continuarea cercetărilor etnografice în această zonă vor scoate la iveală încă multe fenomene originale, atît cu specific local cît și cu caracter arhaic, care vor servi ca noi contribuții științifice la cunoașterea etnografică a zonei.

https://biblioteca-digitala.ro

AN ARCHAIC TECHNIQUE : THE OF SCYTHE WHETSTONES IN THE LĂPUȘ AREA

— Summary —

Compared with some „representative" ethnographic phenomena — mainly those connected with folk art, with national specific character — seriously investigated and published, other aspects of folk culture — not less important scientifically — were partially neglected by scholars. One of these aspects is the manufacturing of different „trifling" objects made of slightly carved wood, bone, horn, stone. Part of the etnographers of Cluj and above all Romulus Vuia successfully proved in some of his papers the significance of studying the shape, manufacturing and destination of the above mentioned objects, showing their documentary value, valid for the general etnography. This tradition — one of the valuable ones among the ethnographic movement of Cluj — is followed by the author in some of his papers including the present one.

Stone has been used by man from the oldest time in different archaic manners even in Europe. For instance, in some of the Eastern Carpathian areas we find river stones used for heating water in wood vessels, for sharpening the scythe or as weights for draw wells. The quartz stones are employed as mill bearings, whereas the broken silex is used for lighting the fire with tinder box and punk or embedded in the lower surface of the flail sledge (dîven). Another category consists of the grit stone plates used for pie baking (instead of frying pans) or as court tables and even as pounding prop for salt and seed, with river stone pestle, too and other applications.

On the occasion of his investigations of the Lăpuș area handicrafts, the author encountered two villages where the inhabitants are dealing „from time immemorial" with the making of scythe whetstones. During the haymaking the whetstones are held in wood cases full of water and hung by the belt. This modest handicraft is remarkable for its archaic character manifested in the following aspects : 1. using the very ancient raw material : stone ; *2. obtaining the stone by* gathering *it out of the brook bed ; 3.* selection *of proper plates out of the forms encountered in the natural surroundings ; 4. the tools of very* ancient shape *used in the process of cutting into pieces : wedge, chisel, awl ; 5. cutting into pieces performed with the aid of hole* series ; *6.* fashioning *the object by cutting and splitting ; 7.* finishing the object *by* blunting it on a *harder and rougher* stone *wetted by the brook water ; 8.* the oval form *in itself ; 9. carrying on back of the material and products for sale ; 10. strolling sale through the villages ; 11. products of common interest are used as* payment means, *too (payment in kind) ; 12. the master of the products is simultaneously the pedlar.*

All these aspects prove that — even if the products have an application connected with later requirements implying iron tools — the handicraft we deal about constitutes an outliving of the prehistoric (neolithic) one. Its knowledge represents a contribution to the reconstitution and interpretation of the incipient forms of stone cutter's trade.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 12. — Plecarea la strînsul pietrei pentru cuţi, cu coşul în spate, ciocan (sapă), rangă şi colopaci, Plopiş.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 13. — Căutarea pietrei pentru cuți pe cursul văii.

https://biblioteca-digitala.ro

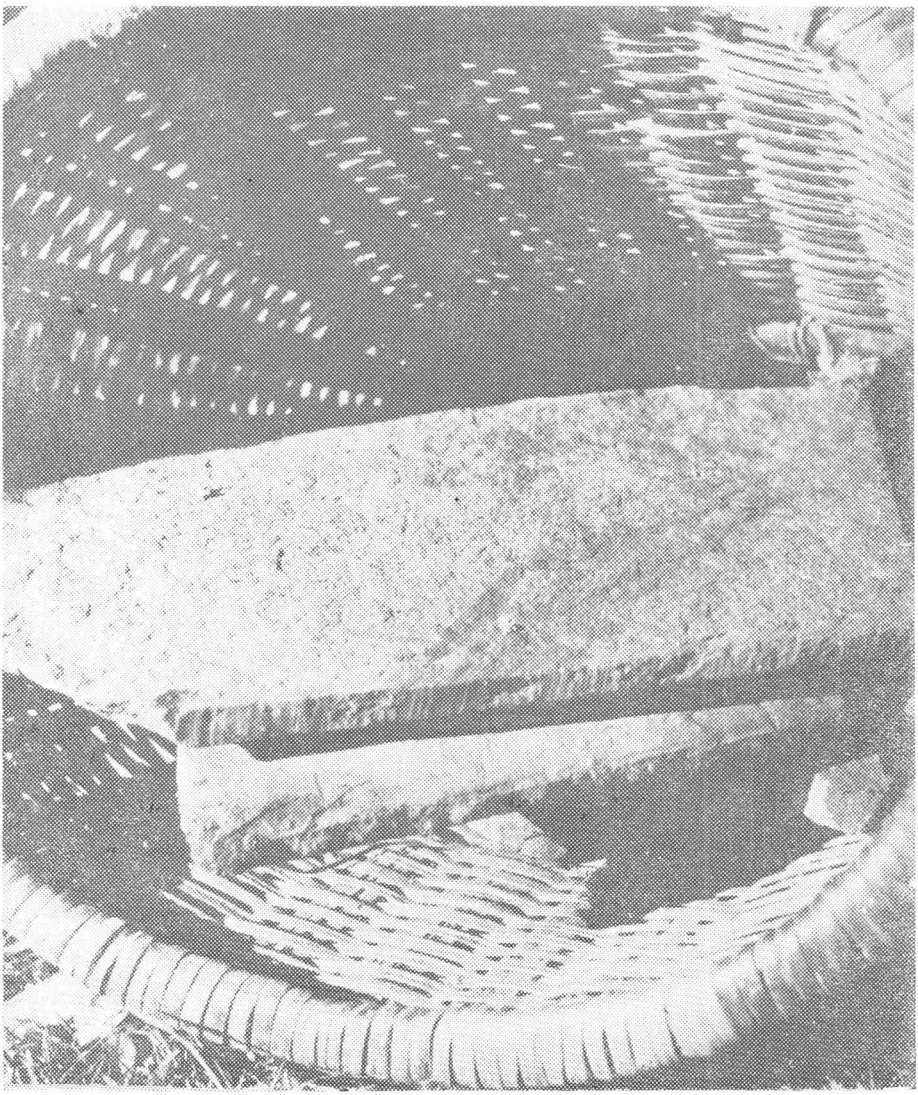

Fig. 14. — Pături de piatră strînse în coșul de spate

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 15. — Păturile de piatră se depozitează în groapa umedă

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 16. — Linierea păturii de piatră cu liniarul și custura.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 17. — Făcutul rițului (șanț) cu custura

https://biblioteca-digitala.ro

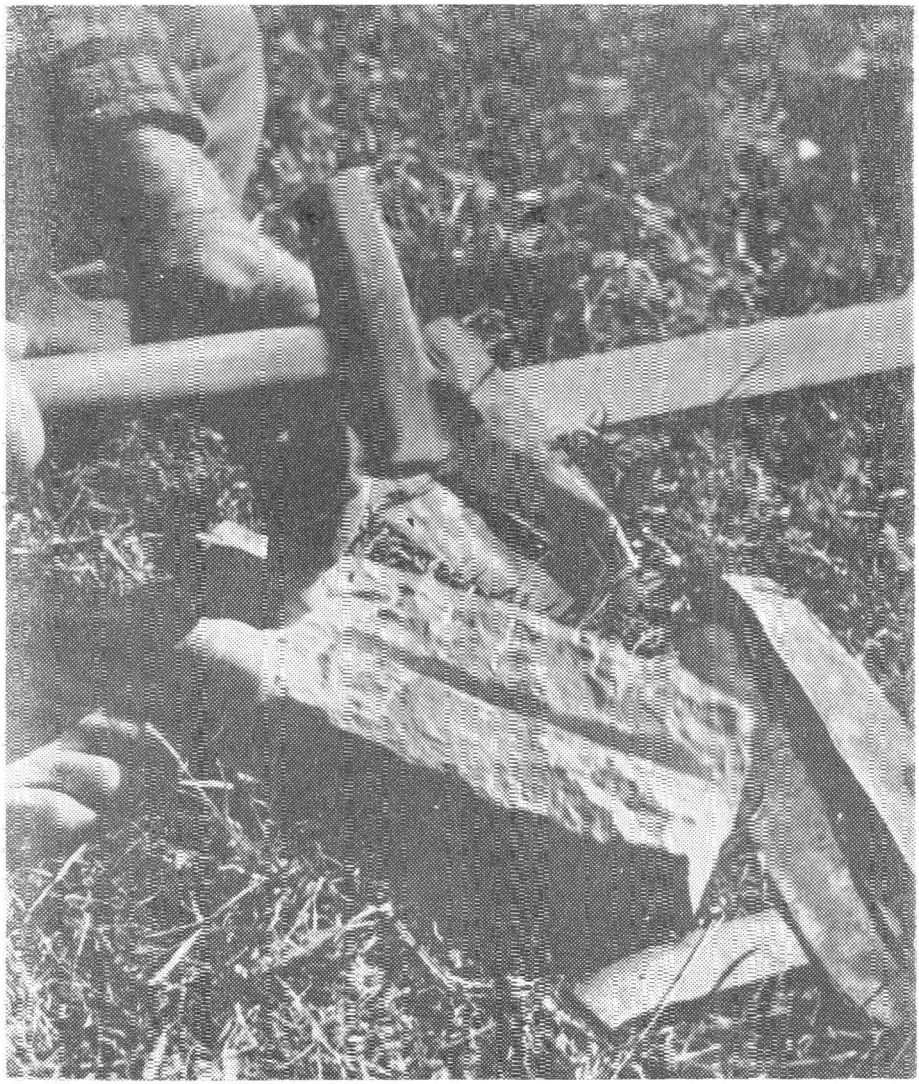

Fig. 18. — Făcutul pănctelor cu spițul

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 19. — Crepatul (segmentarea) păturii în dărăburi.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 20. — Ascuțirea cuții la vîrfuri.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 21. — Rotungirea colţurilor cu custura şi cioplirea celor patru feţe.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 22. — Frecarea cuților pe tocitoarea din vale.

https://biblioteca-digitala.ro

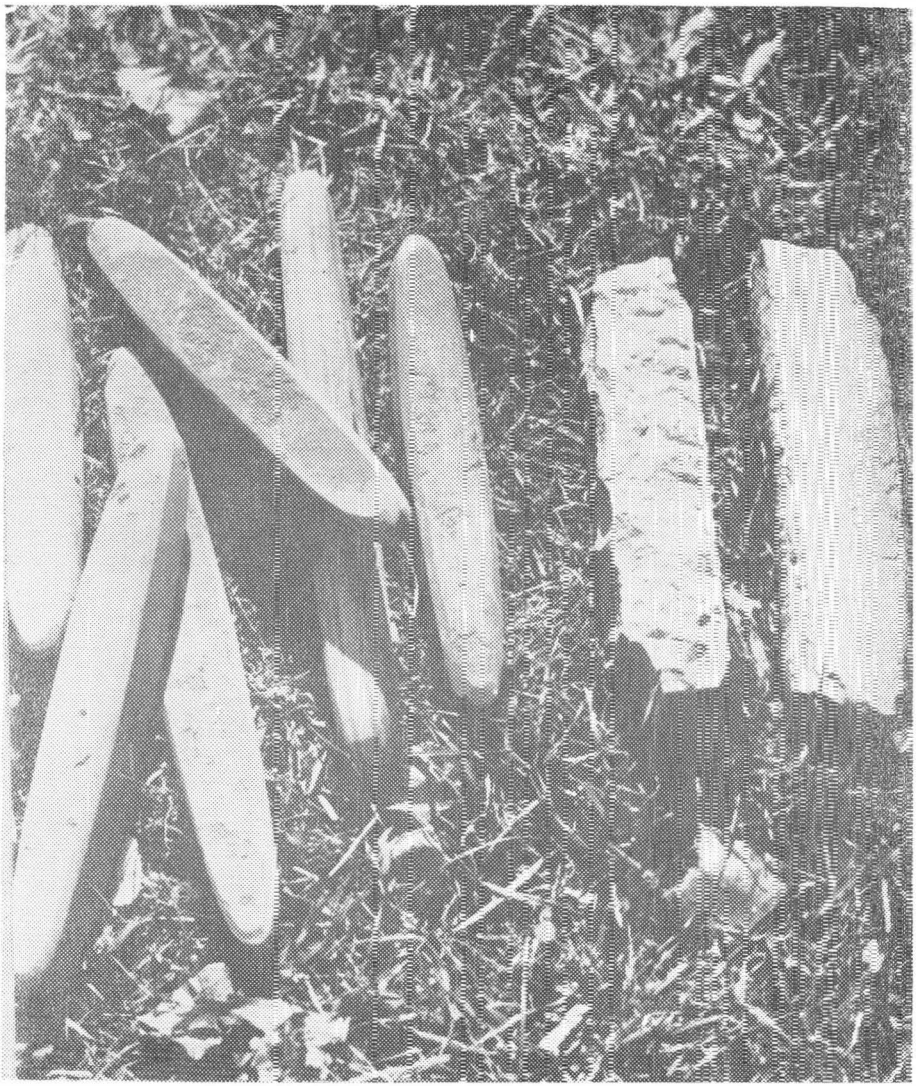

Fig. 23. — Produsele şi semiprodusele cuţarului, Plopiş.

https://biblioteca-digitala.ro

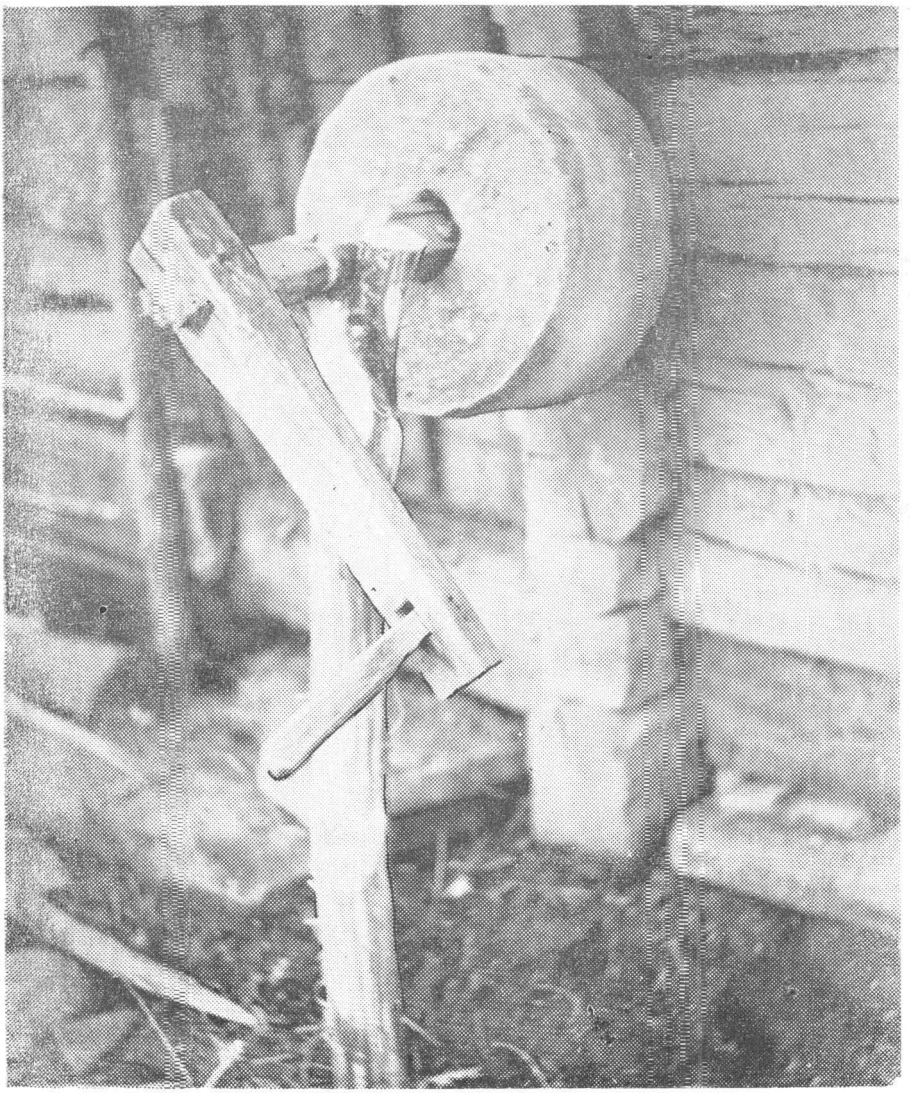

Fig. 24. — Tocila, un alt produs de piatră la Plopiș.

https://biblioteca-digitala.ro

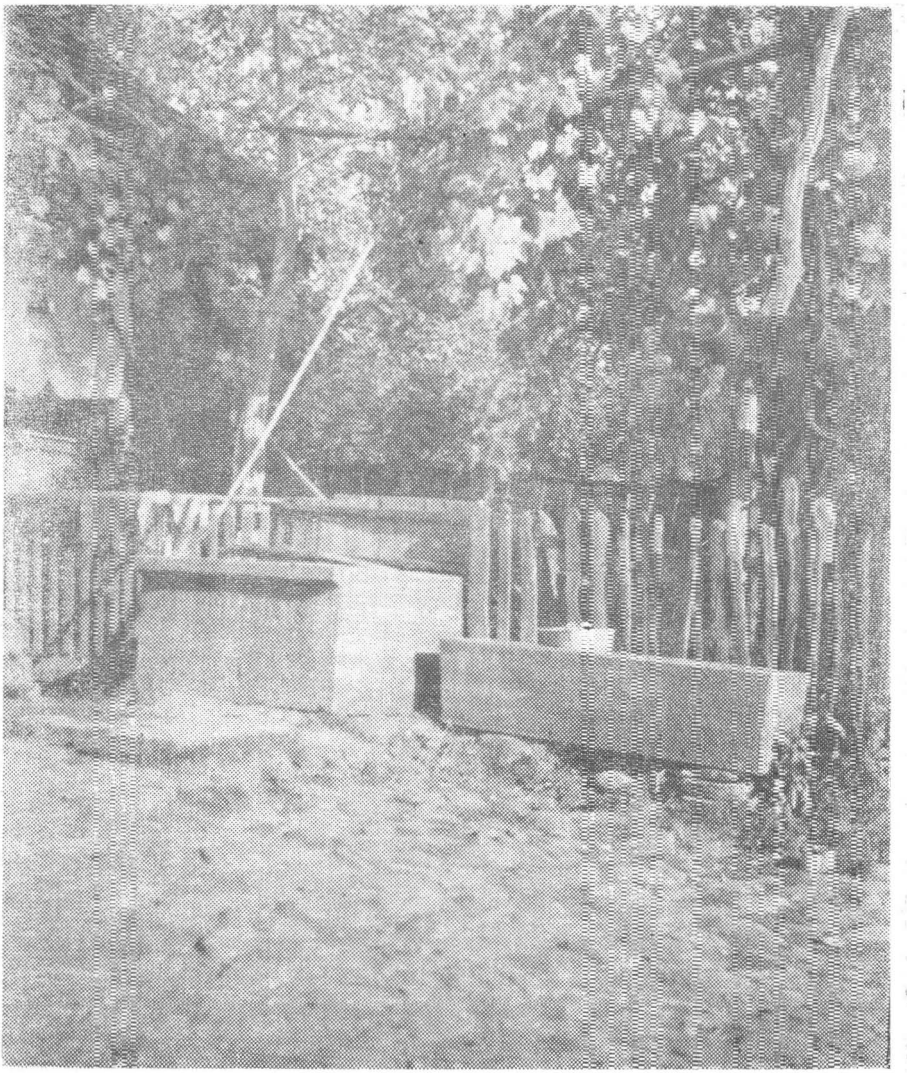

Fig. 25. — Cișiță (coș de fîntînă) și valău (troacă) cioplite din cîte o bucată de piatră.

https://biblioteca-digitala.ro

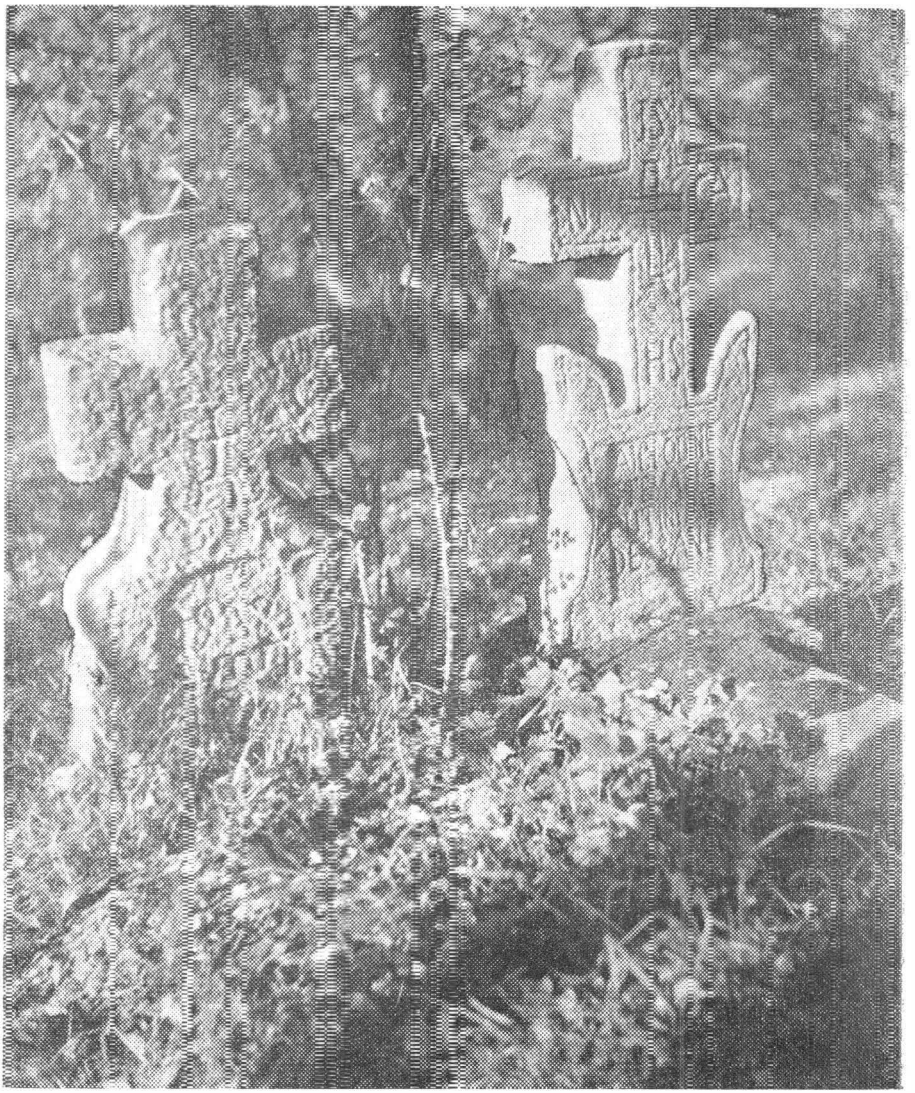

Fig. 26. — Cruci de mormînt din ţinţirimul bisericii, Plopiş.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 27. — Bontoș Iacob lucrînd pe cuți, Plopiș (1962).

Fig. 28. — Puț Ștefan lucrînd pe tocile, Plopiș (1962).

https://biblioteca-digitala.ro

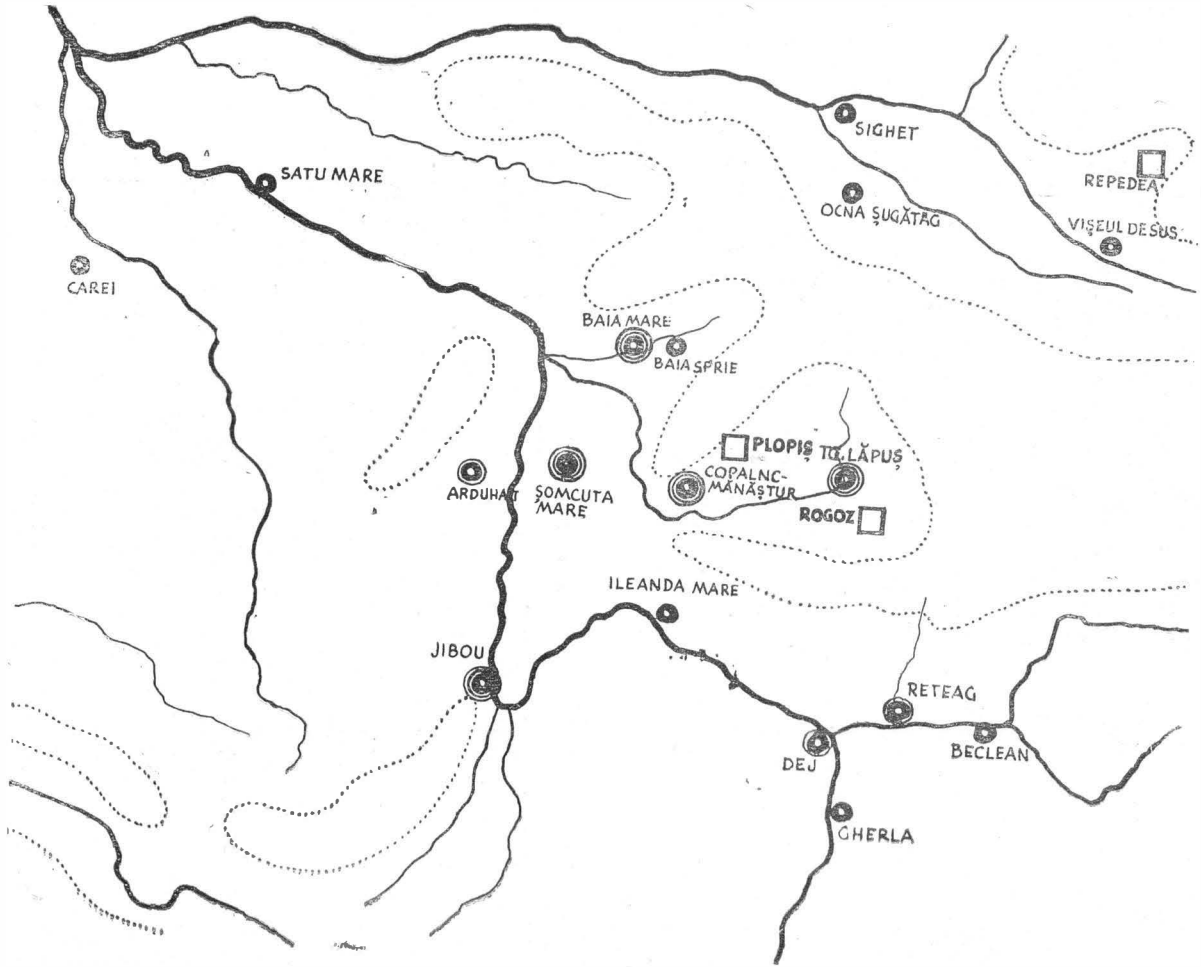

Fig. 29. — Centre de cutări — principalele centre de desfacere a cuțitelor din Lăpuș.

https://biblioteca-digitala.ro

ARHITECTURA BISERICILOR DE LEMN DIN TARA CHIOARULUI

SABIN ȘAINELIC

Țara Chioarului este ținutul geografic încadrat între munții Gutîiului și dealurile Lăpușului, între apele Someș și Lăpuș. Mai precis hotarul ținutului începe la sud de Bizușa, la Ciocman, pe apa Someșului, pe care apoi o părăsește, urcînd pe spinarea dealului zis Damurin, și revine la ea lîngă satul Rimeți. Se menține pe firul apei Someș pînă la vărsarea Lăpușului. Urcă pe valea Lăpușului pînă la Săcălășeni, de unde o apucă pe un șir de dealuri pînă la valea Cavnicului și apoi ține pas cu creasta Gutîiului pînă la defileul Lăpușului. De aici, înspre răsărit, peste dealurile Ilișuei și printre cele două Vime, ajunge la punctul Bizușa, de unde a pornit[1].

Documentele ne vorbesc despre aceste locuri începînd cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Hrisoave păstrate în arhiva conventului Lelesz și trecute în arhiva Muzeului Național din Budapesta ne dau informații despre satele care făceau parte din acest ținut[2]. De-a lungul istoriei domeniului cetății Chioar, numărul satelor care i-au aparținut a variat mereu, atingînd la un moment dat cifra de 80[3].

Numirea de Țară a Chioarului i-a dat-o cetatea regală numită Cetatea de piatră (Kövár), care a fost construită probabil în a doua jumătate a secolului al XIII-lea[4], constructor fiind familia Gútkeled. Știm că o astfel de familie nobiliară exista la curtea regelui Ștefan al **V-lea**[5].

In articolul de față intenționăm să prezentăm arhitectura bisericilor

1. (De) Gerando, **Kövárvidék**, în **Földrajzi közlemények**, III, Budapesta, 1872, p. 335-413.
2. S. Meteș, **Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria. I, București**, 1921, p. 194-198.
3. D. Prodan, **Domeniul cetății Chioar la 1566**, în **Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea, II**, București, 1968, p. 174.
4. B. Homan – Gy Szekfü, **Magyar történet**, I, Budapesta, 1933, p. 560.
5. Informații primite de la Aurel Coza (Cluj) care are în manuscris o istorie a **Țării Chioarului**.

https://biblioteca-digitala.ro

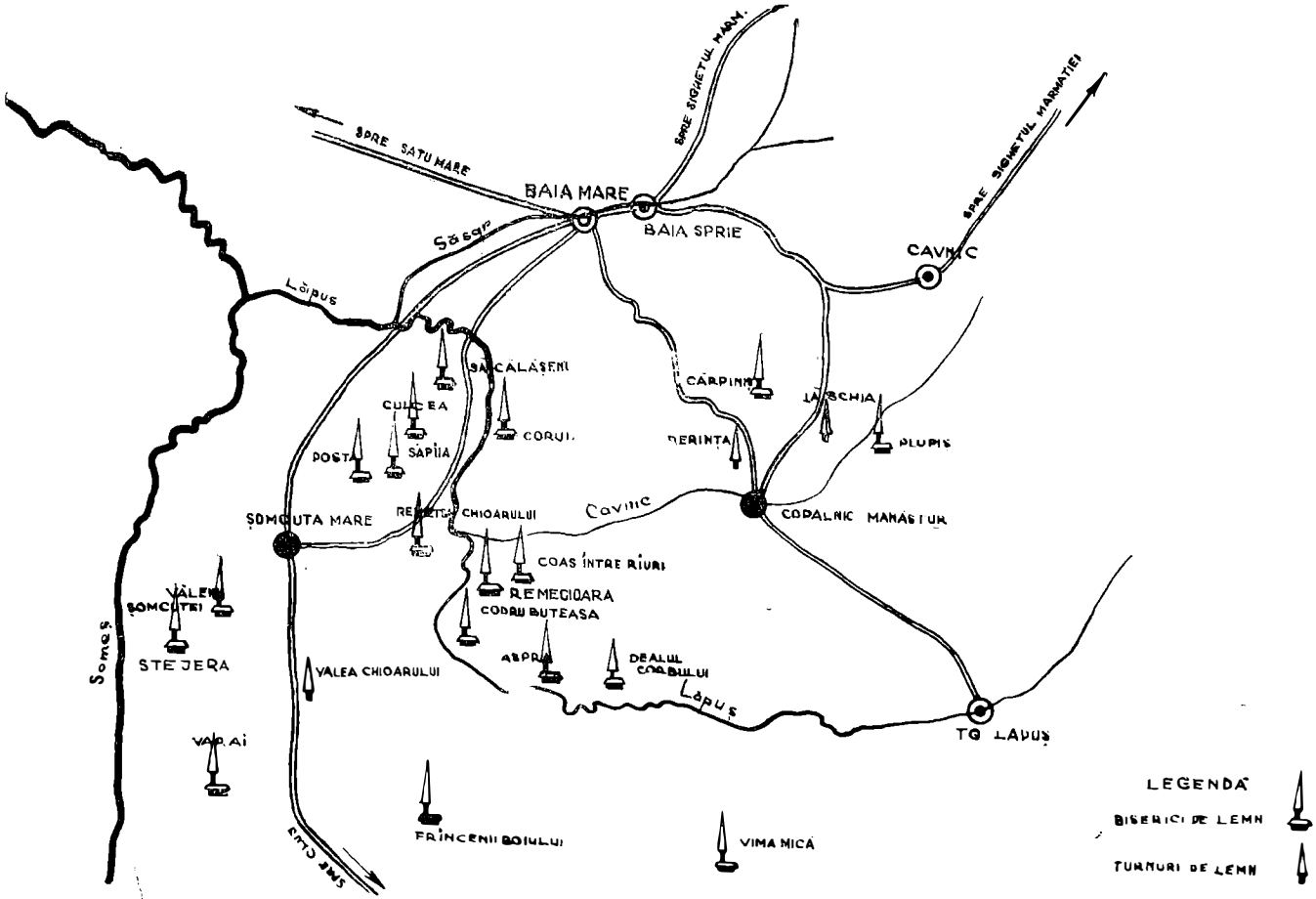

Fig. 1. Harta răspîndirii bisericilor de lemn în Țara Chioarului

https://biblioteca-digitala.ro

de lemn din această veche „țară" românească, legată organic de istoria patriei. Zona se distinge pînă în zilele noastre prin menținerea unor particularități etnografice, integrate în specificul etnografic românesc. Credem că este utilă analiza arhitecturii acestor biserici de lemn cu atît mai mult cu cît sînt prea puțin cunoscute. Lucrările de specialitate care se ocupă în general de arhitectura bisericilor de lemn[6], nu menționează răspîndirea ei și în zona etnografică Chioar.

Biserici de lemn sînt răspîndite pe întreg teritoriul țării, fiind mai răspîndite în Tansilvania[7] față de Muntenia[8], Oltenia și Moldova datorită unor restricții existente în orînduirea feudală pentru românii de rit ortodox privind construirea bisericilor de piatră[9]. Excepție fac bisericile de piatră din județul Hunedoara[10] și Maramureș[11]. Numărul mare al bisericilor de lemn în țara noastră se datorește desigur și abundenței materialului lemnos.

De fapt, materia primă, lemnul, este și unul din punctele de legătură dintre construcțiile civile și cele religioase țărănești. Desigur, în ținutul Chioar, cu păduri vaste, unde pînă nu demult se mai construiau case țărănești numai din lemn, îndeosebi de stejar, chiar dacă pereții se lipeau și văruiau, și lăcașele de cult erau mai ușor de construit din același material.

Bisericile de lemn sînt azi relativ puține în acest ținut (fig. 1.). Dintre cele 17 biserici existente 4 sînt zugrăvite în exterior (la Aspra, Codru Buteasa, Dealul Corbului și Coaș între Rîuri). Cu atît mai mult se impune intensificarea măsurilor de protecție pentru păstrarea acestor monumente istorice și de artă din partea instituțiilor care au această obligativitate.

Bisericile de lemn din Țara Chioarului, ca și cele din restul țării, sînt de dimensiuni reduse datorită materialului din care sînt construite, adică lemnul, care nu are lungimi prea mari. La bisericile mai vechi îmbinarea și fixarea bîrnelor, a șarpantei și a șindrilelor se face prin metode specifice lemnarilor, deci tradiționale, fără utilizarea unor mijloace de proveniență orășenească[12]. Astfel, bisericile de lemn din Frîncenii Boiului, Cărpiniș, Vima Mică, Vălenii Șomcutei și Vărai sînt reprezentative în această privință folosind printre alte materiale de construcție cuiele de lemn și cuiele de fier confecționate de fierari locali.

---

6. P. Petrescu, **Unitatea de concepție constructivă și decorativă a bisericilor de lemn românești** în SCIA, Seria Arta plastică, T. 14, nr. 1, București, 1967, p. 39 ; idem, **Arta populară**, în **Istoria artelor plastice în România**, Ed. Meridiane, București, 1968, p. 31.

7. C. Petranu, **Monumente Istorice ale județului Bihor : Biserici de lemn**, Sibiu, 1931, p. 7, menționează că în 1931 au fost cca. 1 200 biserici de lemn.

8. R. Crețeanu, **Biserici de lemn din Muntenia**, Ed. Meridiane, București, 1968, p. 6, menționează că în Muntenia sînt 130 de biserici de lemn și în 1909 au existat 441.

9. A. Popa, **Zugravi și școli de zugravi ai bisericilor de lemn din Transilvania. Dimitrie Ispas din Gilău Cluj, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967,** Cluj, 1969, p. 581-582.

10. V. Vătășianu **Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara,** în **Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice,** secția pentru Transilvania, Cluj, 1929.

11. R. Popa, **Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea,** în **SCIV,** 17, nr.3 București, 1966, p. 520; idem, **Cnezatul Marei,** Baia Mare, 1969, p. 28-34.

12. V. Vătășianu, **Contribuție la studiul tipologiei bisericilor de lemn din țările române, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj,** III, 1960, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

Bisericile din Săcălășeni, Culcea, Posta, Coruia, Remetea Chioarului sînt construite din bîrne de lungimi destul de mari (de 10,90 m., 11,00 m., 10,35 m., 11,75 m. și 13,15 m.) și late (o bîrnă de la biserica din Săpîia atinge lățimea de 0,90 m.) aduse din pădurile din împrejurimi. La Săcălășeni nu mai sînt azi păduri, pe cînd la Remetea Chioarului, Coruia și îndeosebi la Culcea, Posta, Săpîia și Stejera, pădurile se întind și acum pînă în apropierea satului. Tradiția spune că în Posta și Săpîia, la construirea bisericilor nu s-au folosit căruțe, lemnul aflîndu-se chiar pe locul unde au fost ridicate. Cele mai multe biserici de lemn din Țara Chioarului sînt așezate pe o colină (cele de la Aspra, Cărpiniș, Coaș între Rîuri, Codru Buteasa,

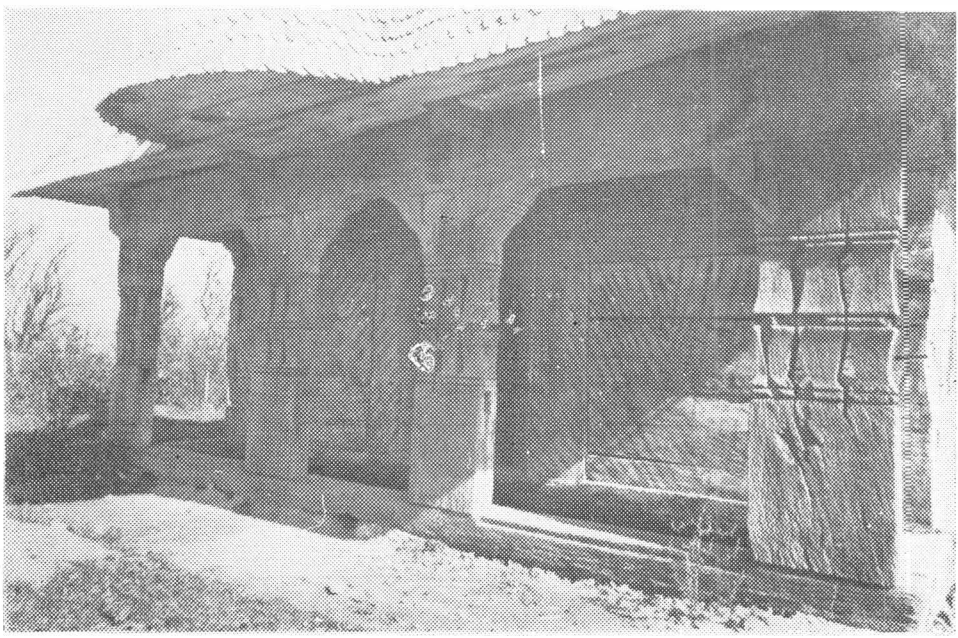

Fig. 2. Pridvorul bisericii de lemn din Culcea.

Coruia, Culcea, Dealul Corbului, Frîncenii Boiului, Plopiș, Posta, Remetea Chioarului, Săpîia, Vărai și Vima Mică), numai puține fiind așezate în văi (cele de la Săcălășeni, Stejera, Vălenii Șomcutei). Majoritatea lor sînt înconjurate de cimitir.

Locul unde se găsesc bisericile astăzi nu este întodeauna cel inițial ; unele au fost aduse în sat de pe o altă colină sau deal apropiat, ca la Coruia (adusă de pe dealul Pindar pe locul numit Cimitir). Uneori, cînd

https://biblioteca-digitala.ro

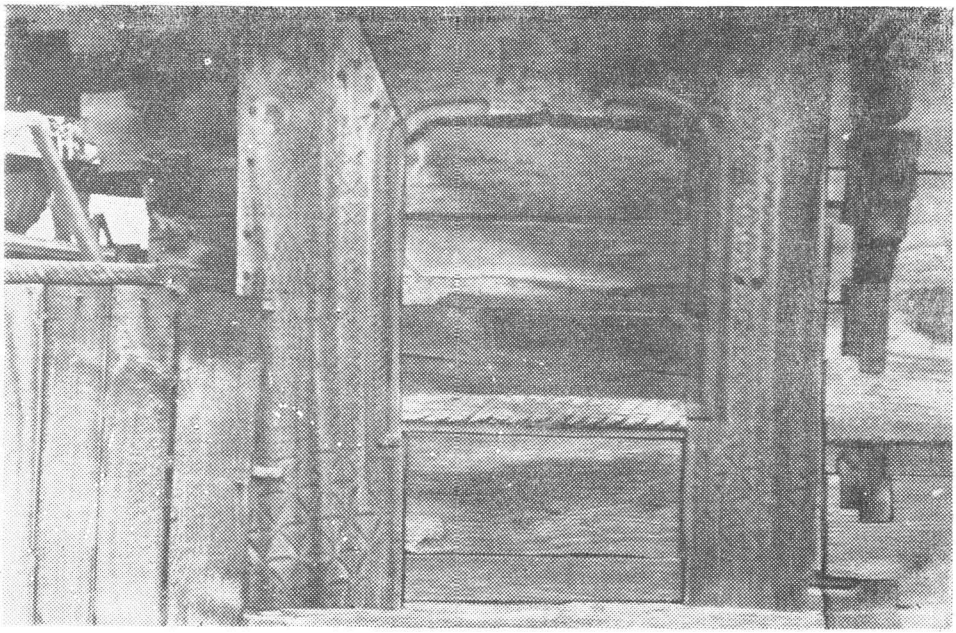

Fig. 4. Vechea intrare de pe latura de sud a bisericii din Cărpiniș.

o localitate își edifică o biserică nouă, pe cea veche o vindea unui alt sat. Așa s-a întîmplat la Coaș între Rîuri, unde biserica a fost adusă din Copalnic. Alteori era donată, cum este cea de la Codru Buteasa adusă din Preluca Nouă. Uneori aceași biserică este mutată de două ori, după schimbările pe care le suferea vatra satului (de exemplu cea de la Cărpiniș). La bisericile din Coruia și Cărpiniș se văd semnele pe care le făceau meșterii lemnari pentru a putea reconstrui clădirea aidoma formei inițiale. Fenomene asemănătoare au fost menționate și în alte zone unde sînt răspîndite bisericile de lemn[13]. Această „viață" a bisericilor de lemn este un alt aspect al legăturii monumentelor religioase cu casele țărănești care, la fel ca bisericile, sînt uneori mutate în alt loc decît cel unde au fost construite inițial[14].

13. P. Henry, **Les eglises de la Moldavie du nord,** apud C. Petranu, **Biserici de lemn ale românilor ardeleni în lumina aprecierilor străine recente,** Sibiu, 1934, p. 17, C. Petranu, **Monumente istorice ale județului Bihor : Biserici de lemn,** p. 10; idem, **Biserici de lemn din județul Arad,** Sibiu, 1927, p. 6, J. Fetzer, **Régi fatemplomok Szilágy megyében, în Archaeologiai Ertesitö,** u. f. XVI, 1896, p. 247, Ghica N, — Budești, **Cîteva biserici de lemn din Oltenia,** în **Bul Com. Mon. Istorice,** XIX, București, 1926, p. 9 ; A. Popa, **Biserici de lemn din Ardeal,** în **Anuarul Com. Mon. Istorice,** secția pentru Transilvania, Cluj, 1930-1931, p. 186 și 229, P. Petrescu, **Arhitectura,** în **Arta populară românească,** E.A.R.S.R. ; București, 1969, p. 23.

14. P. Petrescu, **op. cit.,** p. 23; idem, **Unitatea de concepție constructivă și decorativă a bisericilor de lemn românești,** p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

Orientîndu-ne după proiectul de tipologie al profesorului Virgil Vătășianu[15] putem încadra bisericile de lemn din Țara Chioarului în două tipuri (I-și II) și în patru variante ale acestor tipuri (I a 1, I b 1, II a 2 și II a 7).

Încăperile sînt așezate longitudinal în direcția vest-est, fiind legate prin pereți de legătură din bîrne așezate și îmbinate pe orizontală (sistemul

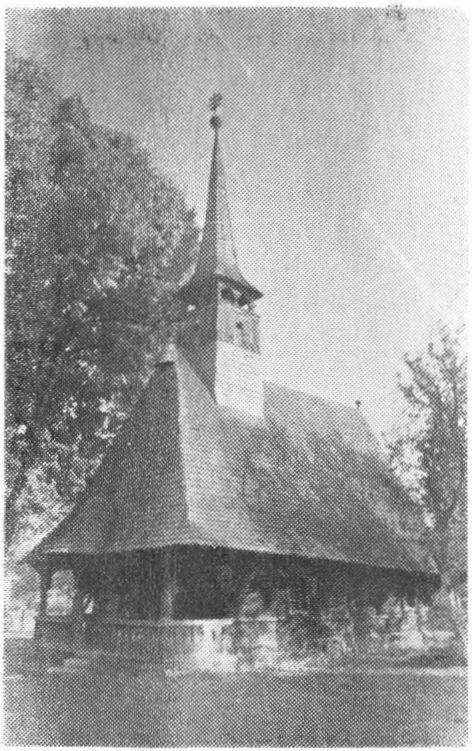

Fig. 3. Biserica de lemn din Vălenii Șomcutei.

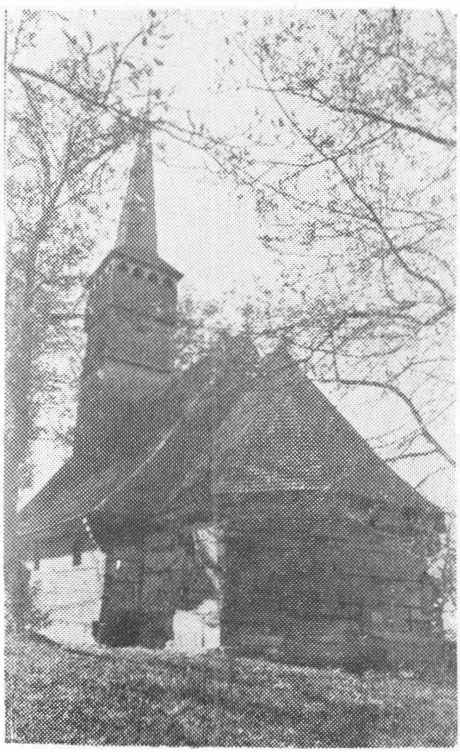

Fig. 5, Biserica de lemn din Remetea Chioarului.

constructiv blockbau) cu bîrnele pereților exteriori care cuprind tinda și naosul. De naos se leagă, tot prin așezare și îmbinare pe orizontală, o încăpere mai mică, altarul. El constituie o unitate esențială și invariabilă, ca și tinda și naosul, în cea ce privește destinația, variabilă ca plan și elevație[16].

15. V. Vătășianu. Contribuție la studiul tipologiei bisericilor de lemn din țările române.
16. Ibidem, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

Planul bisericii din Stejera este una din variantele (a 1) tipului I (vezi planșa I), analog în unele privințe cu casa țărănească[17]. Această variantă o găsim în județul Arad[18], în Transilvania și în cîteva localități din Muntenia[19].

Planul bisericii din Vima Mică (vezi planșa II), este varianta (b 1) tipului I, o variantă rară, al cărui plan de bază este interesant tocmai datorită poligonalismului tindei, lipsei pridvorului și datorită intrării pe latura de sud în biserică. Biserica din Cărpiniș (vezi planșa III) care prin mutări repetate a suferit o serie de transformări (naosul a fost prelungit cu 1,70 m. înspre altar și altarul transformat), este actualmente o variantă a tipului I cu muchie în frunte la altar, dar pare a fi fost inițial o variantă a tipului II, probabil a 7.

Biserica din Frîncenii Boiului este de tipul II (vezi planșa IV), care se găsește pretutindeni în județul Arad[20], Bihor[21] și Maramureș[22], în Transilvania, precum și în Oltenia[23] și Muntenia[24]. Cea mai veche biserică de lemn de acest tip este cea din Rona de Jos (1655)[25].

Celelalte biserici de lemn din ținutul Chioar sînt din variantele tipului II. Din varianta II a 2, cu altar pentagonal, fac parte cele mai multe biserici de lemn (vezi planșa V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII și XIV). Această variantă este cea mai răspîndită atît în Transilvania, cît și în Oltenia și Muntenia.

O variantă (a 7) a tipului II există la Posta (vezi planșa XV), cu planul de bază al altarului hexagonal, este destul de rară.

J. Strzygowski, spune despre planul pătrat că este tipul construcției în lemn fiindcă „pătratul este impus de materialul lemnos, precum rotunjimea este dependentă de piatră"[26]. Din punct de vedere logic și tehnic[27], această teză se justifică singură, practic însă pătratul se întîlnește și în afara arhitecturii de lemn, executat din piatră sau cărămidă. Dar dacă acestea din urmă folosesc deopotrivă ambele planuri, și cel rotund și cel pătrat, arhitectura de lemn, din contră, nu cunoaște decît planul pătrat, respectiv ușor alungit sau dublu alungit (adică 1 : 2), după cum clădirea are pereți longitudinali formați dintr-una sau două lungimi de bîrne.

J. Strzygowski demonstrează că poligonialinmul este tot așa de ușor explicabil prin material lemnos ca și pătratul[28]. Prin șurile de „îmblătit" cereale cu șase laturi în loc de obișnuitul patrulater întîlnit într-o mare zonă

17. P. Stahl — P. Petrescu, **O biserică — locuință țărănească,** în **SCIA,** fascicolul **I-2, 1957, p.** 329-331.
18. C. Petranu, **op. cit.**, la Băsărăbeasca, Tărmureș, Oci, Honțișor.
19. R. Crețeanu, **op. cit.**, Tabel indice, p. 38, 41, 43.
20. C. Petranu, **op. cit.**, la Poiana.
21. Idem, **Monumente istorice ale județului Bihor,** LXVI, LXX.
22. V. Brătulescu, **Biserici din Maramureș,** în **Bul. Com. Mon. istorice, XVIII, XIII, XXII,** XXXII, București 1941.
23. Ghica N., — Budești, **op. cit., la** Dobrușa de Jos, p. 9.
24. R. Crețeanu, **op. cit.,** Tabel indice, p. 44.
25. V. Vătășianu, **op. cit.**, p. 29.
26. **Die Holzkirchen in der Ungenbung von Bielitz — Biala,** p. 27, apud **V. Vătășianu, Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara,** p. 101.
27. Ibidem.
28. **Altslavische Kunst,** p. 30, apud, V. Vătășianu, **op. cit.,** p. 102.

https://biblioteca-digitala.ro

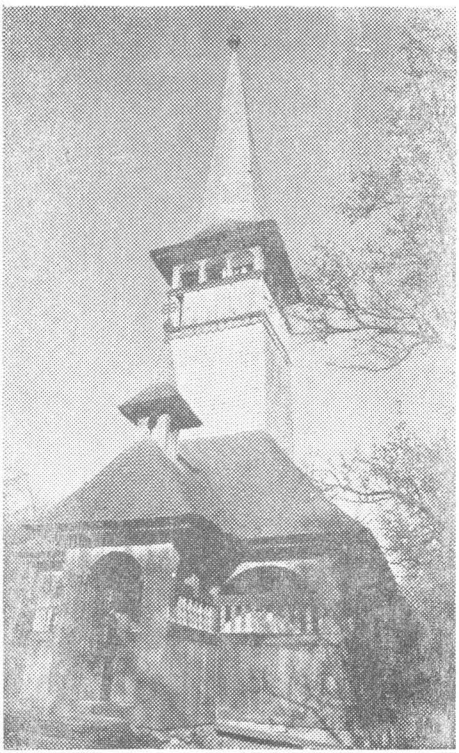

Fig. 6, Biserica de lemn din Vărai.

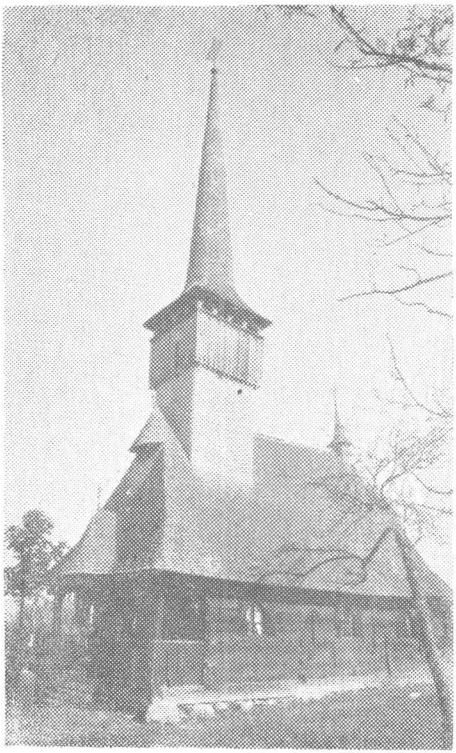

Fig. 7, Biserica de lemn din Posta.

din Munții Apuseni, unde unul din capetele șurii are o conformație identică cu cea a unui altar poligonal, se stabilește o legătură între construcțiile civile și cele religioase[29].

In ceea ce privește altarul cu muchia în frunte, cunoscută de unii numai în mediul asiatic, întîlnit la bisericile de lemn din Posta și Cărpiniș, se mai găsește în țara noastră, în județul Hunedoara, la biserica din Bîrsău, Hunedoara și la Capela Corvinești lor[30], precum și la bisericile de lemn din județele Arad[31], Bihor[32] și Cluj[33].

Temelia de piatră pe care sînt așezate unele din bisericile din Țara

29. V. Butură, **Adăposturi temporare din Țara Moților,** în **Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei,** pe anii 1962-1964, p. 348, P. Petrescu, **Arhitectura,** p. 27; idem, **Unitatea de concepție constructivă și decorativă a bisericilor de lemn românești, p.** 31. De asemenea în zona etnografică Lăpuș — la Cupșeni și Lăpuș — există astfel de șuri de „îmblătit" cereale.

30. V. Vătășianu, **op. cit.,** p. 101.

31. C. Petranu, **Biserici de lemn din județul Arad,** la Iarcoș.

32. Idem, **Monumente istorice ale județului Bihor,** p. 11, LXXII, LXXVIII, LXIX.

33. A. Popa, **Biserici de lemn din Ardeal,** la Apahida, p. 284.

https://biblioteca-digitala.ro

Chicarului are uneori numai rolul de a nivela terenul, restul „talpei" fiind în atingere cu pămîntul (la Săcălășeni, Culcea, Frîncenii Boiului, Coaș între Rîuri, Vima Mică). La altele, mai ales cele așezate pe pantă, temelia de piatră se ridică la înălțimi destul de mari deasupra solului (la Coruia, Plopiș, Remetea Chioarului și Vărai). Piatra folosită este de carieră și mai rar piatră de rîu (la Stejera și Vălenii Șomcutei). Și ca podiment interior se folosește piatra ecarisată, uneori blocurile masive fiind aduse de la distanțe destul de mari (la Culcea de exemplu piatra a fost adusă de la cariera din Buciumi, de la cca. 25 km.).

Toate bisericile de lemn au un pridvor (excepție bisericile de la Săcălășeni și Vima Mică) pe latura de vest a clădirii, cîteodată numai în fața intrării (la Codru Buteasa), iar la Frîncenii Boiului acest pridvor se prelungește și pe latura de sud pînă în dreptul navei, pentru a proteja intrarea în biserică, plasată pe această latură. Pridvoarele în majoritatea cazurilor sînt adăugiri ulterioare (la Săpîia, Cărpiniș, Frîncenii Boiului, Vălenii Șomcutei). Dovadă că ele nu sînt organic integrate în corpul clădirii este cununa, grinzile traversale și tălpile acestora, care sînt adăugate elementelor similare de la restul clădirii.

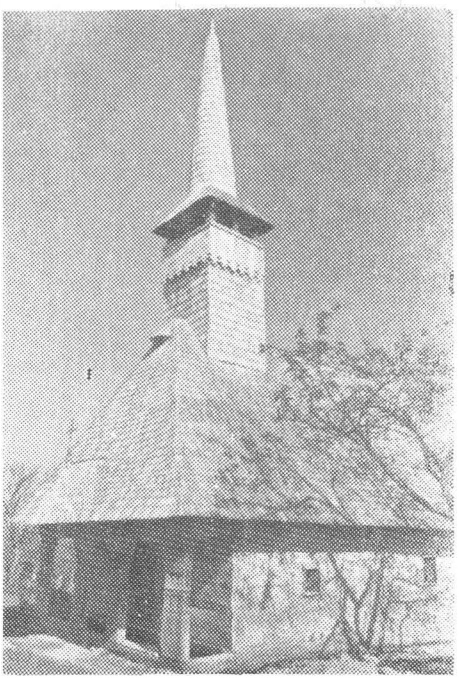

Fig. 8, Biserica de lemn din Culcea.

Fig. 10. Turnul bisericii din Valea Chioarului.

https://biblioteca-digitala.ro

Desigur, pridvorul are rolul de a proteja intrarea de ploi și ninsoare (este evident acest rol la Culcea fig. 2, unde pridvorul este foarte îngust) și pentru a adăposti credincioșii care nu încap în biserică datorită creșterii demografice. La Vima Mică, în loc de pridvor, este folosită o laviță din bîrnă masivă pe latura de sud a clădirii așezată sub streașină. Din pridvor

Fig. 9. Biserica de lemn din Aspra.

se intră în tindă pe latura de vest sau de sud (la Frîncenii Boiului) Unele biserici de lemn din Țara Chioarului au (la Frîncenii Boiului, Vima Mică, Săcălășeni) sau au avut (la Vălenii Șomcutei — fig. 3 și Cărpiniș — fig. 4) intrarea pe latura de sud. La Vălenii Șomcutei și Cărpiniș, unde intrarea s-a mutat pe latura de vest, în fața ei s-a construit cîte un pridvor. Așezarea intrării în biserică pe latura de sud est și un aspect al asemănării lăcașului de cult cu casa țărănească[34]. Tinda la aceste biserici este legată de navă printr-o deschidere care, de obicei, la majoritatea bisericilor are cadrul din stîlpi din bîrne masive, uneori decorate, ca la Culcea, Frîncenii Boiului, Vima Mică.

34. P. Petrescu, **op. cit.**, p. 31; idem, **Arhitectura**, p. 27; idem, **Arta populară**, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

Pereții despărțitori dintre tindă și navă pe cele două laturi ale intrării au deschideri prevăzute uneori cu baluștri (Vărai, Coruia) sau gratii (Vălenii Șomcutei). Aceste deschideri prin care femeile urmăresc slujba au fost la început mai înguste, apoi s-au lărgit, cum dovedesc cele de la Vălenii Șomcutei, unde datorită formării sau lărgirii lor, pictura pe pînză de pe perete s-a fregmentat în navă, păstrîndu-se numai capetele personajelor din scena patimilor lui Isus.

Tinda bisericilor au un tavan în plan orizontal datorită ridicări turnului deasupra lor, iar în navă o boltă semicilindrică, pe axa longitudinală.

In Țara Chioarului, la bisericile de lemn, bolțile navei și altarului pornesc uneori direct de pe perete (la Remetea Chioarului) alteori de pe cîte-o bîrnă, puternic accentuată, în consolă (la Cărpiniș, Coruia, Posta, Săpîia și, asemănător boltirii in Maramureș, la Plopiș), pe care se sprijină, în navă una (la Frîncenii Boiului, Coaș între Rîuri), două (la Culcea), trei (la Codru Buteasa, Remetea Chioarului, Săpîia, Stejera, Vărai, Vima Mică) bîrne arcuite în semicerc, de dimensiuni mici, care în cele mai multe cazuri sînt ascunse de scîndurile fixate în direcția axei longitudinale a bisericii. Aceste bîrne, în consolă, sînt ornamentate prin crestături (la Cărpiniș).

La altar acoperișul interior este fie o boltă semicilindrică mai joasă decît în navă, care se termină în semicalotă în est, cu baza poligonală (ca la Stejera, Culcea, Cărpiniș, Coaș între Rîuri, Remetea Chioarului. Vălenii Șomcutei, Vima Mică), fie o boltă semicilindrică, în mijloc, care coboară pînă la înălțimea pereților și se continuă în plan orizontal cu un tavan, cum întîlnim la Coruia și Săcălășeni.

La Frîncenii Boiului, altarul dreptunghiular are bolta prevăzută cu bîrne mici arcuite asemănătoare prin dimensiuni și funcție cu ogivele gotice. care pornesc din cele patru colțuri și se unesc cu o cheie de boltă în partea superioară a acoperișului interior.

In cazul bolților semicilindrice se propune o contaminare cu arhitectura de piatră din perioada romanică. Influiența acesteia nu e exclusă, fiindcă în ambianta basilicilor s-au păstrat cîteva exemplare de bolți semicilindrice, de pildă în Moldova la Sf. Nicolae din Rădăuți[35].

Bisericile din Țara Chicarului au și cîte un cor în partea vestică a navei, în care se ajunge de obicei din pridvor prin podul tindei sau, uneori, pe o scară fixă din navă (la Remetea Chioarului). S-ar putea admite că el îndeplinea la început funcția de tindă pentru femei. Aceste tribune, obișnuite mai ales în arta bizantină, unde serveau drept încăpere rezervată femeilor, sînt, la bisericile de lemn, lăsate pe seama tinerilor[36]. La bisericile de lemn din Țara Chioarului tribunele sînt adăugiri ulterioare, fapt adeverit mai ales

35. V. Vătășianu, **Contribuții la studiul tipologiei bisericilor de lemn din țările române,** p. 33.

36. Idem, **Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara,** p. 94. Totodată știm că femeile la români își au locul în tindă. Asupra pătrunderii femeilor în navă ne vorbește un document, dintr-un volum de copii de diplome și documente din 1799 din satul Săpînța — Maramureș (în proprietatea lui Pop Gheorghe Chitru din Săpînța), în care se rezolvă conflictul între două familii nobiliare românești asupra locului în biserică, îndeosebi a femeilor, de un grup de preoți din sat și din satele învecinate, a căror nume este scris și în chirilică. Documentul copiat (din 5 decembrie 1689) arată că lîngă strană să rămînă mai departe Tivadar Ștefan cu soția și soția fiului cel mai mare, apoi lîngă ei din familia Popesc (a preotului) să stea o femeie și todeauna soția fiului cel mai mare.

https://biblioteca-digitala.ro

de o greoaie și neorganică înglobare a lor în naos. La Săpîia tribuna nu are un rol practic, ci unul decorativ. La Vima Mică nu există un astfel de cor.

Bisericile de lemn din această zonă sînt prevăzute cu cîte un turn pe latura vestică, deasupra tindei. Ca pretutindeni[37] și aici unele turnuri ale bisericilor de lemn au putut avea odinioară un rol de observare, bisericile fiind așezate de obicei pe deal (ca la Coruia, Culcea, Remetea Chioarului, Coaș între Rîuri, Codru Buteasa, Aspra, Posta) sau pe o pantă (ca la Săpîia, Frîncenii Boiului, Vima Mică) dominînd întreg ținutul. La bisericile din Maramureș acest rol este și mai evident.

Toate turnurile au o secțiune pătrată, de diferite dimensiuni. Forma de prismă dreptunghiulară a părții de bază a turnului, care la unele se înalță puternic (fig. 5 și fig 6) este acoperită cu șindrilă prevăzută uneori cu o streașină pe la mijlocul ei (fig. 5). O imitație de tablă se află la biserica din Coruia. Asemenea streașină se găsește și la Plopiș, pe care unii o consideră o influență a arhitecturii de lemn rutene[38]. După cum am mai amintit, la unele biserici această prismă dreptunghilară se înalță puternic, la alte monumente abia depășește acoperișul corpului bisericii (fig. 7 și fig. 8), s-au ajunge numai pînă în dreptul coamei acoperișului. Deasupra acestei prisme se ridică o galerie ieșită puțin în afara planului de bază a turnului prevăzută cu deschideri în partea superioară, care se încheie, în cele mai multe cazuri, în arcade, prin contrafișe, de la două (fig. 8) la cinci (la biserica din Coruia). Partea inferioară a galeriei, de jur împrejur, este acoperită cu scînduri așezate pe verticală la baza căreia sînt traforate adevărate dantelării. Asemenea galerii ale turnului se găsesc în toată Transilvania, mai impunătoare fiind cele din nord. Alte turnuri au galeria cu arcade lipite de linia de bază a prismei dreptunghiulare (fig. 6), întîlnite și în județele Arad[39], Bihor[40], Cluj[41] și în alte părți ale Transilvaniei. Există în această zonă și turnuri la care numai arcadele se păstrează, restul galeriei nefiind nici măcar marcată. La altele, arcadele lipsesc (fig. 9).

Deasupra galeriilor cu arcade se ridică coifurile, care sînt răsfrînte la bază, de obicei în patru ape, ce se transformă, în partea care se înalță puternic, într-un con înalt (fig. 7) sau scund (fig. 8) sau în piramidă octogonală (fig. 5–6). Turnurile bisericilor din Coruia și Plopiș au cîte patru turnulețe la baza coifului în piramidă octogonală. Coifuri asemănătoare cu cele din Valea Chioarului (fig. 10) și Lăschia sînt frecvente la bisericile de lemn din județele Arad[42] și Bihor[43].

Clopotnița este un elemnt de arhitectură de proveniență din Europa apuseană[44], planul ei pătrat indicînd iarăși ca material original lemnul,

37. C. Petranu, **Originea turnurilor bisericilor de lemn din Ardeal,** în **Inchinare lui Nicolae Iorga,** Cluj, 1931, p. 341, I. Balogh, **Magyar fatornyok (Turnuri de lemn ungurești),** Budapest, 1935, p. 336.
38. I. Balogh, **op. cit.,** p. 67.
39. C. Petranu, **Biserici de lemn din județul Arad,** fig. 1.
40. Idem, **Monumente istorice ale județului Bihor,** pl. II, VIII, X, XII, XIV.
41. I. Toșa, **Contribuții la cunoașterea bisericilor de lemn din apropierea Clujului,** în **Anuarul Muz. etn. al Transilvaniei** pe anii 1965-1967, fig. 4, p. 493.
42. C. Petranu, **Biserici de lemn din județul Arad.**
43. Idem, **Monumente istorice ale județului Bihor.**
44. V. Vătășianu, **op. cit.,** p. 105.

https://biblioteca-digitala.ro

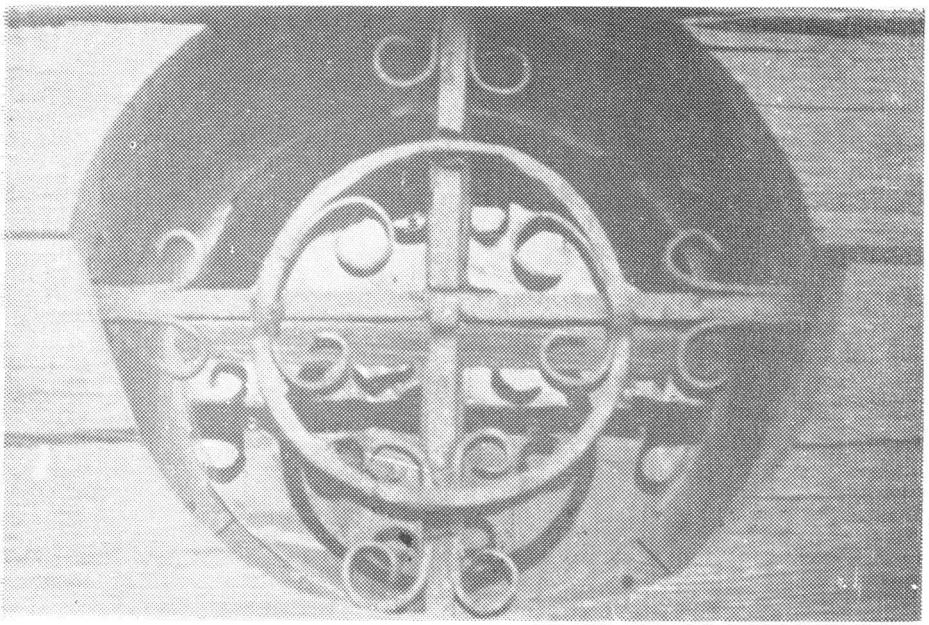

Fig. 11. Fereastră de pe latura de est a bisericii din Vărai.

numai că tehnica din care s-a dezvoltat nu e cea est-europeană ci cea nord-vest europeană, adică construcția în catarți. Așa se explică faptul că nu toate bisericile est-europene au clopotnițe (și unele biserici de lemn din țara noastră, îndeosebi cele din Oltenia, Muntenia și Moldova).

Judecînd după particularitățile formale ale tuturor bisericilor noastre de lemn, se poate presupune că recepționarea motivului s-a petrecut în goticul tîrziu, adică în secolul al XV-lea. Contaminarea se explică cu ușurință fiindcă structura coifului și la bisericile gotice e opera lemnarilor[45].

Contraversată este originea turnului cu galerie și cele patru turnulețe ale bisericilor de lemn din Transilvania[46], pe care le găsim și la Coruia și Plopiș. Cele patru turnulețe, la origine, aveau rolul de observare ori apărare, iar ulterior, la bisericile de lemn s-au transformat în element decorativ și simbolic. Introducerea în Transilvania a tipului de turn cu caracteristicile de mai sus este atribuită sașilor și altor meșteri străini, de la care l-au împrumutat românii și ungurii[47]. Bisericile gotice din Bistrița și Sighișoara păstrează împreunarea galeriei deschise și a turnulețelor[48]. La începutul sec.

45. Idem, **Contribuție la studiul tipologiei bisericilor de lemn din țările române,** p. 35.
46. C. Petranu, **Originea turnurilor bisericilor de lemn, din Ardeal** ; idem. **Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Ardeal,** București, 1936; I. Balogh, **op. cit.**
47. C. Petranu, **Originea turnurilor bisericilor de lemn din Ardeal,** p. 341.
48. Idem, **Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Ardeal,** p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

al XVII-lea biserica Sf. Ștefan din Baia Mare avea un turn cu galerie și cu coif de lemn, construit în 1619, care a ars în anul 1769[49]. Vechea înfățișare a turnului este reprezentată într-o pictură de la mijlocul secolului al XVIII-lea în care se vede coiful cu cele patru turnulețe și galeria în rezalit cu arcade[50]. Acoperișul turnului Sf. Ștefan cu cele patru turnulețe se presupune a fi fost un model pentru bisericile de lemn din apropierea acestui centru orășnesc, ca cele de la Coruia, Plopiș, ale căror coifuri sînt, de ase-

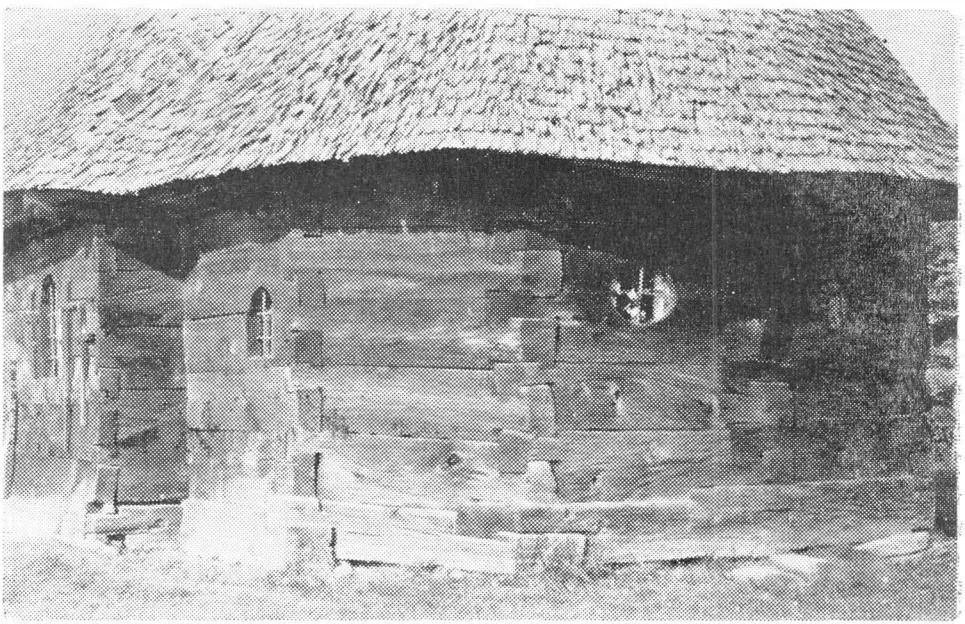

Fig. 12. Ferestre de pe latura de est a altarului bisericii din Posta.

menea, prevăzute cu patru turnulețe. Aceste turnuri din lemn (simple sau cu patru turnulețe) le găsim, cu mici transformări, la bisericile din secolul al XVIII-lea și este un specific mai mult local al construcțiilor în lemn[51]. În acest timp turnurile, ca și turnurile cu cele patru turnulețe, sînt mai simple, mai alungite, cu tendințe puternice de înălțare. Corpul turnului crește, streașina largă se retrage (fig. 5–7).

Construcția mai simplă a turnului de lemn cu coiful scund păstrează trainic o caracteristică a vechimii (fig. 8).

49. I. Balogh, **op. cit.**, p. 41.
50. **Ibidem**, fig. 10.
51. **Ibidem**, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro

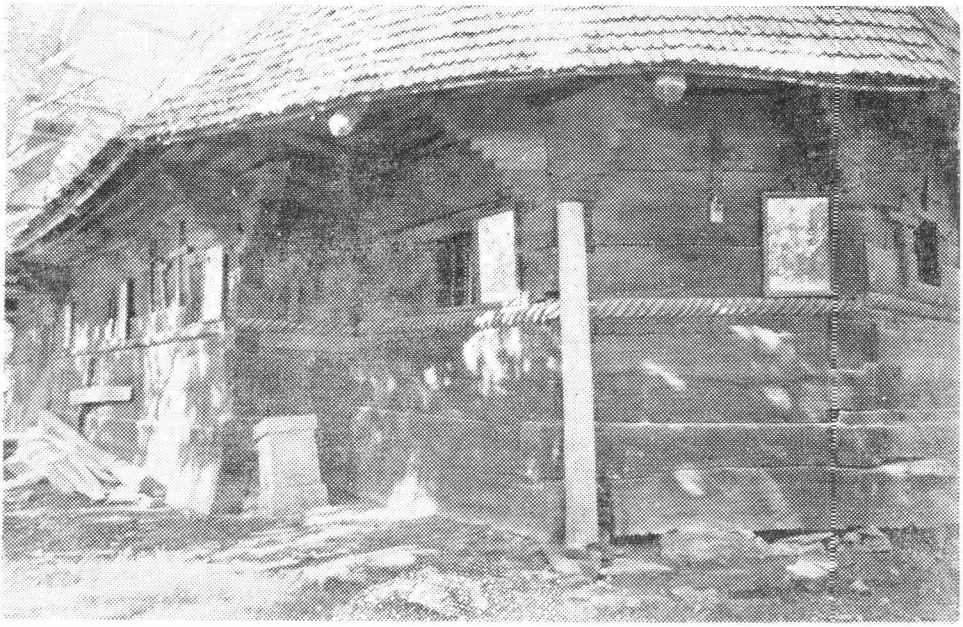

Fig. 13. Altarul bisericii din Săcălășeni.

Arcadele de lemn ale turnurilor și ale pridvoarelor bisericilor de lemn (mai ales în partea de sud și vest) nu sînt introduse în renaștere[52], ci sînt mult mai vechi. Arcadele (lauben) după J. Strzygowski, sînt tot atît de vechi ca și arhitectura de lemn[53], ele servind pentru apărarea lemnului de umezeală și putrezire. Arcada nu este contrară naturii lemnului, fiindcă ea nu se creează prin forțarea, îndoirea lemnului, ci prin cioplit și tăiat. Arcadele de la pridvarele caselor de lemn din aceeași zonă nu se deosebesc de cele ale bisericilor, doar că sînt uneori mai puțin monumentale. Acest fapt dovedește încă odată strînsa legătură între ele.

Din cele spuse mai sus rezultă că turnurile și-au păstrat doar rolul estetic și de transmitere a sunetului clopotelor, iar galeria și turnulețele au devenit un simplu decor al turnului. Galeria nu mai are pardoseala, adesecri nu iese în afara liniei turnului sau i se păstrează numai arcadele. Dar uneori bisericile au zvonițe separate de corpul bisericii, cu un plan simplu, patrat ca cele de la bisericile din Berința, Coruia, Săcălășeni, Remetea Chioarului, Valea Chioarului, care s-au construit pentru a proteja turnurile bisericilor.

52. **Ibidem,** p. 88-89.
53. C Petranu, **Biserici de lemn din județul Arad,** p. 40, I. Balogh, **op. cit.** p. 89

https://biblioteca-digitala.ro

Arhitectura de lemn a preluat și forme și elemente de baroc[54]. Coiful de la bisericile de piatră din Valea Chioarului (fig. 10), Lăschia, cu motivul bulbului, este un element de construcție barocă.

Acoperișul bisericilor în exterior este cmogen, în patru ape, trăgîndu-și originea tot din arhitectura de lemn[55]. Acest acoperiș unitar este un adăpost sigur împotriva ploilor și zăpezilor și este răspîndit în întreaga Transilvanie. Nu putem fi de acord cu afirmația că învelitoarea inițială a acoperișului a fost de paie[56], care ar fi cedat abia în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea celei de lemn sub formă de șindrilă măruntă sau de draniță. Ne gîndim mai ales la acele părți ale țării, cum este și județul Maramureș, unde există material lemnos din abundență și unde se mai păstrează și azi păduri seculare. Documente din mijlocul veacului al XVII-lea, care se referă la aceste ținuturi din nord-vestul României, infirmă această ipoteză, amintind că românii din Maramureș confecționau șindrile pentru vînzare și ca obligații feudale[57]. Un astfel de document precizează că șindrilele erau necesare pentru repararea acoperișului unei biserici[58].

La bisericile din Culcea, Coruia, Codru Buteasa, Posta (fig. 7), Remetea Chioarului (fig. 5), Săpîia acoperișul exterior al altarului este mai scund decît al restului corpului clădirii și, în cele mai multe cazuri, urmează cu aproximație planul de bază al altarului. Acoperișul care nu urmează acest plan sînt, în general, cele ce au, în exterior, o cornișă continuativă sub tot acoperișul, uneori cu profil (la Posta, Săpîia, Coruia), la care versantele de la altar se rotunjesc, în apropiere de partea inferioară a acoperișului formînd un semicon. Acestea sînt forme mai noi. La alte biserici, ca cele din Coaș între Rîuri, Aspra (fig. 9), Stejera, Vălenii Șomcutei (fig. 3), Săcălășeni și Vărai au versantele altarului pornite de la înălțimea acoperișului naosului. Cele două capete ale coamei întregului acoperiș în patru ape ale bisericilor de lemn, care sînt cele mai expuse deteriorării. pentru a fi protejate de distrugerile provocate de factorii externi, sînt prevăzute cu cîte un semicon din șindrilă, destul de proeminent, care are forma unor viziere. Acest semicon este înlocuit cîteodată în partea opusă turnului, de un turnuleț, miniatură, care imită turnul din vest — la Posta (fig. 7) și Vima Mică — și servește ca decor al acoperișului.

In fața pridvorului bisericilor din Remetea Chioarului, Coruia, Culcea,

54. C. Petranu, **Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii in lemn** din Ardeal, p. 18—19.

55. V. Vătășianu, **Contribuție la cunoașterea bisericilor de lemn din Moldova,** în **Închinare lui Nicolae Iorga,** Cluj, 1931, p. 417.

56. P. Petrescu, **Unitatea de concepție constructivă și decorativă a bisericilor de lemn românești, p.** 29 ; idem, **Arta populară,** p. 15 ; idem, **Arhitectura,** p. 23; idem, **Așezări. Arhitectură. Porți,** în **Arta populară din nordul Transilvaniei,** Baia Mare, 1969, p. 60.

57. Filiala județeană a Arhivelor statului Maramureș, Baia Mare, **Fondul primăriei orașului Baia Mare.** Fascicolul 2, nr. 31 (VII) 431 este un document din 6 august 1640 în care se spune că s-a cumpărat de la românii maramureșeni șindrilă, pe listă fiind 57 de nume de la care s-au cumpărat un total de 22.700 de șindrile. La fosc. 1, nr. 49 (XII) 786 este un document din 19-XII-1647, din Saros Patak a lui Rakoczi Gheorghe I prin care ordonă administratorului său din Baia Mare să facă tot posibilul și **să-l** aprovizioneze cu cele cerute de la conducerea comitatului Sighet și anume 100.000 de șindrilă și 900 **bucăți** de lemne de diferite mărimi.

58. Din aceași arhivă și din același fond documentele fasc. 1 nr. 27 (V) 326 cu data de 20. VII, 1638, Satu Mare și alt document care se referă la confecționarea șindrilelor, fasc. 1, nr. 21 (V). 277 **cu** data de 31. VII, 1637. Beltiug, prin care se cere de la judele orașului Baia Mare să-i procure 10.000 **de** șindrilă.

https://biblioteca-digitala.ro

Codru Buteasa iese uneori în evidență cîte un mic semicon legat de acoperișul acestuia, care ferește de scurgerea precipitațiilor; la Vărai (fig. 6) acest acoperiș este mult ieșit în afară și este sprijinit pe patru stîlpi, formînd împreună cu restul pridvorului un adevărat foișor.

Ferestrele de dimensiuni mici, încheiate în segment de cerc, de cele mai multe ori tăiate între două bîrne, sînt o formă comună a vechii crhitecturi de lemn[59]. In Țara Chioarului sînt astfel de ferestre la bisericile de lemn

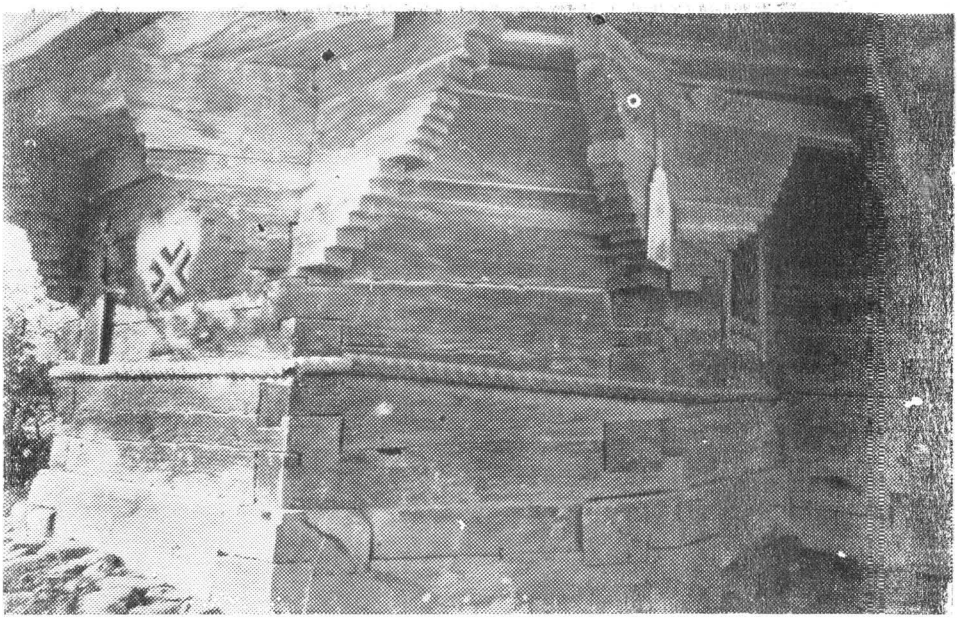

Fig. 14 Detaliu de la biserica din Vălenii Șomcutei.

din Coruia, Frîncenii Boiului, Posta, Remetea Chioarului, Remecioara, Săpîia, Stejera. Mai întîlnim cîte o fereastră mică, rotundă, pe latura de est a altarului din Vărai (fig. 11) și Remecioara cu diametrul de 0,32 m, pe latura de sud a altarului din Săpîia (cu 0,40 m diametru) și două asemănătoare de o parte și de alta a muchiei de est a altarului din Posta (fig. 12) cu diametrul de 0,30 m. Aceste ferestre rotunde, care se găsesc și la bisericile din Densuș la Bolnița mănăstirii Cozia, și pe care G. Balș le numește „de caracter tipic sîrbesc", și la biserica de lemn din Răstoci[60], sînt foarte rare și la noi și în Serbia[61].

59. Zaloziecky, **Gotische und barocke Holzkirchen in den Karpathenlanden**, apud. V. Vătășianu, **Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara**, p. 128..
60. C. Petranu, **Biserici de lemn din județul Arad**, pl. XI.
61. V. Vătășianu, **op. cit.**, p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro

Se poate stabili răspîndirea acestor ferestre mici circulare în anumite regiuni ce aparțin pe de o parte sferei de expansiune a artei bizantine, iar pe de alta, sferei de expansiune a stilului romanic și gotic. Asemenea ferestre se întîlnesc pretutindeni în zona unde arhitectura de piatră sudică se întîlnește cu vechea artă de lemn din nord[62].

Ferestrele pătrate sau dreptunghiulare, de dimensiuni mici, tăiate între două bîrne se găsesc la Frîncenii Boiului (în naos două ferestre cu dimensiunile de 0,40/0,40 m, iar în altar pe latura de sud una de dimensiunile 0,40/0,34 m.), Remetea Chioarului (în tindă, pe latura de nord cu dimensiunile 0,30/0,30 m), Culcea (în tindă, o fereastră pe latura de nord și una pe latura de sud, cu dimensiunile de 0,35/0,40 m.), Coruia și Săcălășeni.

Altarul este despărțit de naos prin iconostas, iar mijlocitorul între locul ce simbolizează dumnezeirea și credincioși este preotul. Este o concepție religioasă medievală, opusă celei vechi creștine, cînd în biserică nu exista un sanctuar izolat, ci dumnezeirea era în mijlocul poporului, în sînul căruia preotul nu era decît un simplu oficiant[63]. In fața altarului, la toate bisericile de lemn din Tara Chioarului, la o distanță de cca. 1,00 m — 1,20., pardoseala este mai ridicată.

Intrarea în altar se face prin iconostas, care este prevăzut în general cu trei deschideri, rar cu două (la Frîncenii Boiului, Stejera și Vima Mică), la care dimensiunile acestei laturi ale altarului sînt mai mici.

Usa împărătească e închisă de obicei cu două aripi de lemn sculptate în forme baroce, în timp ce ușile laterale sînt acoperite numai cu perdele.

Masa altarului este cioplită din piatră și este formată dintr-un soclu și un picior masiv, cu patru laturi și cu muchiile teșite. Suprafața mesei este fie pătrată, fie octogonală. La Vima Mică soclul și restul piciorului sînt dintr-o bucată de piatră circulară, iar masa este tot dintr-o singură bucată circulară.

Masa „pomenilor", răspîndită în nord-vestul României, în Tara Chioarului are forma unor blocuri mari de piatră (la Coruia, Berința, Săcălășeni, Plopiș, Vima Mică) și este așezată în apropierea bisericii, ca la Surdești, Sat Șugatag etc., spre deosebire de cele din bîrne masive de stejar, acoperite de o streașnă mare (2—3 m) ce lungește în mod asimetric acoperișul bisericii (la Rogoz — Lăpuș).

Pe lîngă monumentalitatea arhitectonică, obținută prin proporții echilibrate, bisericile de lemn din acest ținut, datorită elementelor decorative pe care le au pe pereți sau pe cadrele ușilor, și a picturii interioare, rămîn creații populare a căror valoare artistică este apreciabilă. Multe din bisericile prezentate aici (cele de la Coruia, Frîncenii Boiului, Săcălășeni — fig. 13, Vălenii Șomcutei — fig. 3 și fig. 14, Plopiș, Cărpiniș) au ca decor exterior un brîu în formă de funie răsucită, cioplit în relief și înconjoară biserica ca o incintă pe la mijlocul pereților. Acest decor se întîlnește la multe

62. V. Vătășianu, **op. cit.**, p. 128.
63. Ibidem, p. 163.

https://biblioteca-digitala.ro

biserici de lemn din țara noastră și este ornamentul principal al monumentalelor porți maramureșene și gorjene, al cadrului ușilor și ferestrelor și al cornișelor caselor țărănești.

Consolele în formă de coadă de rîndunică (fig. 13–14) și în formă de trepte sînt obținute prin îmbinarea și așezarea pe orizontală a bîrnelor superioare ale pereților exteriori, lăsate mai lungi și sînt întîlnite la majori-

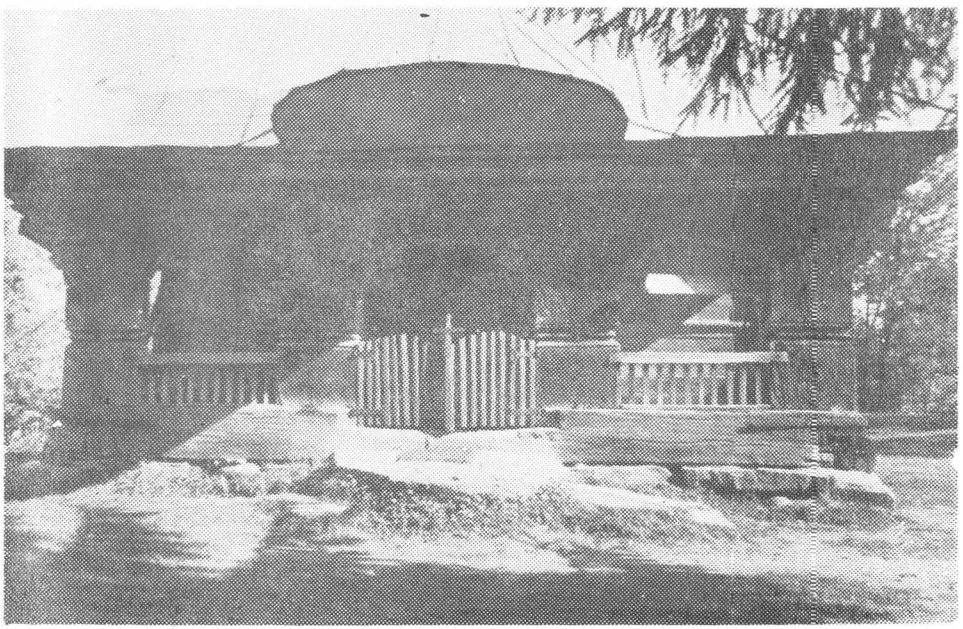

Fig 15. Fațada bisericii din Coruia.

tatea bisericilor (la Coruia, Coaș între Rîuri, Frîncenii Boiului, Remetea Chioarului, Săcălășeni, Vălenii Șomcutei și Vima Mică). Aceste console au rolul de a ajuta la susținerea scheletului de bază al acoperișului transmițînd și difuzînd mai uniform presiunea întregului acoperiș asupra pereților și îndeosebi asupra punctelor celor mai rezistente. Pe lîngă rolul structiv, consolele au și o valoare estetică, de spargere a monotoniei pereților și produc jocuri de umbre și lumini, dînd o mai mare căldură întregului ansamblu arhitectonic.

La accentuarea monumentalității fatadelor acestor biserici contribuie, alături de turn, stîlpii masivi ai pridvorului, cu arcadele corespunzătoare la Coruia (fig. 15), Culcea (fig. 2), Remetea Chioarului. Pridvorul de la Coruia, are la mijlocul celor patru stîlpi, scoase în relief, pe orizontală, o

https://biblioteca-digitala.ro

dreaptă convexă între două concavități. Arcada de la intrarea în pridvor are o decorație mai bogată: pe ea este incizat un arc de cerc, cu două rînduri de motive ungniforme, care se termină la capete în volute încadrate între două volute încizate mai schematic. La Culcea este traforat, trigeminat, pe la mijlocul celor patru stîlpi ai pridvorului, forma unor stîlpi de la pridvorul caselor țărănești, întîlnití pretutindeni în zona etnografică Chioar. Cvadrigeminat sînt traforați stîlpii de la intrarea în naos de la biserica din Culcea.

Unul din cele mai decorate elemente de arhitectură, pe care-l găsim și la casele țărănești, este cadrul ușilor de intrare în biserică și în naos.

La Vima Mică, cadrele ușilor de la intrare în biserică și în naos au ca decor funia răsucită, puternic scoasă în relief. Cadrul ușii de intrare în biserica din Frîncenii Boiului este identic (de și deteriorat) cu cadrul ușii de intrare în naos. La baza cadrului este incizată cîte o rozetă mare, cu șase brațe în două cercuri concentrice deasupra cărora se găsesc două rozete mai mici. Deasupra acestui soclu ornamentat, pe cele trei bîrne, se găsește motivul funiei răsucite care încadrează ușa, urmat spre exterior de motivul zig-zagului, cele două fîșii ornamentale fiind puternic reliefate. Ornamentare asemănătcare are și ușa de intrare, astupată, de la Cărpiniș (fig. 4), doar că se încheie în acoladă.

La Coruia (fig. 16) ușa de intrare în biserică are un cadru mai masiv, mai ornamentat : la baza celor două bîrne laterale se află o succesiune de motive în zig-zag, pe registre orizontale suprapuse, formînd un fel de soclu al cadrului. Deasupra acestui soclu, pe cele două bîrne laterale, ornamentele sînt astfel ordonate încît înspre interior se găsește motivul funiei răsucite, după care urmează un spațiu liber, apoi motivul X-ului suprapus, care, deasemenea încinge cadrul iar după un alt spațiu liber se repetă motivul funiei răsucite, dar dublu și apoi motivul zig-zagului geminat. Spre deosebire de ușile de intrare ale bisericilor mai sus amintite, la Săcălășeni (fig. 17), pe lîngă decorația asemănătcare a cadrului este ornamentată și ușa, cu rozete incizate. Incuietorile ușilor de la bisericile de lemn din Săcălășeni, Coruia, Vima Mică, sînt primitive. Bîrna de legătură a celor două bîrne laterale ale cadrului ușii din Săcălășeni are forma de acoladă, mult mai accentuat decît la Cărpiniș. Această formă este răspîndită și la bisericile din zona Lăpuș (Rogoz — Libotin). Se poate presupune că acest fel de cadru este o influență a artei baroce din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea[64].

Frumoasele cruci de lemn, cu crestături ornamentale variate și bogate, care atîrnă pe pereții bisericii de lemn, din Vima Mică, contribuie la ridicarea valorii artistice a monumentului. Un element decorativ care nu este de neglijat la bisericile de lemn, prin frumusețea lor, sînt și grilajele de fier forjat de la ferestre, executate de meșteri populari — ca cele de la Varai făcute în1846 de fierarul Tolpoș Ananie (fig. 11 și fig. 18).

Data la care au fost construite bisericile de lemn din Țara Chioarului este greu de precizat. Sîntem nevoiți să ne bazăm pe inscripțiile ce se gă-

64. I. Balogh, **op. cit.**, p. 90.

https://biblioteca-digitala.ro

sesc în aceste biserici, care nu sînt întotdeauna demne de crezare şí mai puţin pe documente şi tradiţie. De asemenea, datarea picturilor interioare este şi ea greu de făcut, fiindcă cele vechi s-au păstrat numai fragmentate, iar cele mai recente sînt de slabă calitate. In orice caz calitatea lor este inferioară celor din Maramureş.

Biserica de lemn din Stejera se spune că a fost construită în anul 1800[65], cea de la Frîncenii Baiului în anul 1757. Prin 1830 acesteia din urmă i s-a refăcut acoperişul şi i s-au executat unele reparaţii mici (probabil i s-a adăugat pridvorul)[66]. Biserica din Săcălăşeni are pe tribună scris : „Această sfîntă biserică s-au zidit după vremea tătărimii în anul 1442, s-au zugrăvit în anul 1865. . . pictorul Paulu Weissu din cetatea Baia Mare". Biserica din Vălenii Şomcutei, după tradiţie ar fi tot din „vremea tătărimii". Tot tradiţia aminteşte că a fost acoperită din nou cu şindrilă şi reparată în anul 1845[67]. Ultimele două biserici pot fi considerate şi cele mai vechi, nu înainte de sfîrşitul sec. al XVII-lea sau începutul sec. al XVIII-lea, avînd în vedere că materialul nu durează mai mult de 200-300 de ani. La Remetea Chioarului în proscomedie se află inscripţia „Innoirea Sfintei biserici aceasta s-au zugrăvit. . . 1839" (cu caractere chirilice şi latine). In dosul altarului alături de înşiruirea unor nume este şi „. . . annuo 1891 novembr 1". Biserica datează din anul 1 800[68]. Biserica din Cărpinis datează din anul 1757[69], dată ce este incizată pe cadrul uşii astupate de pe latura de sud a tindei. Biserica din Remecioara este din prima jumătate a sec. XIX-lea, pictura din 1862 a lui Paul Weissu. La Coruia, în chirilică, deasupra intrării în pridvor, este incizat „Anul D.M. 1794 noe (m)vrie 11 sau ridicat Farcaş Ianoş tămîrman". Inscripţia încrustată în grinda corului" la anul 1794 s-au făcut biserica aceasta prin Farcaş". Tot pe cor este inscripţia „Anno domini 1807". In 1794 biserica a fost transportată de pe dealul Pindar pe locul de azi numit „Cimitir", după cum spune tradiţia, dovadă sînt şi semnele pe care dulgherii le făceau pentru reconstruirea bisericii aidoma cu cea dinainte. Pentru datarea bisericii din Coruia ne ajută şi însemnările în chirilică din anul 1836 de pe o copertă de carte bisericească, unde se arată că biserica a fost construită în anul 1794, şi din nou şindrilită în anul cînd s-a notat acest lucru, de morarul ". . . Pătvan Ioan pentru 120 de zolţi din băncute". Pe cornişa pridvorului bisericii de lemn din Culcea, deasupra intrării, este incinzat în chirilică anul 1720 şi lîngă el, mai jos, în cifre arabe, 1859, cînd poate a fost reparată. Deasupra intrării, în navă, este scris: „Această S. biserică făcută în anul 1721 reparată în anul 1860 sau din nou în anul 1900. . ." Biserica din Săpîia s-a construit în anul 1820[70]. Cea de la Plopiş în anul 1798[71], iar cea de la Vărai este datată din anul 1846[72], datarea ce se bazează pe o incizie de pe un

65. **Szatmár vármegye,** Budapesta, 1908, p. 88.
66. Informaţii după fişele monumentelor istorice din judeţ, întocmite de prof. Aurel Socolan.
67. Idem,
68. **Sematismul eparhiei Maramureş,** Ed. 1936.
69. J. Kádár, **Szolnok — Doboka vármegye monographiája,** Dées (Dej), III, 1900, p. 574.
70. **Szatmár vármegye,** p. 156.
71. J. Kádár, **op. cit.,** V, p. 254.
72. **Szatmár vármegye,** p. 102.

https://biblioteca-digitala.ro

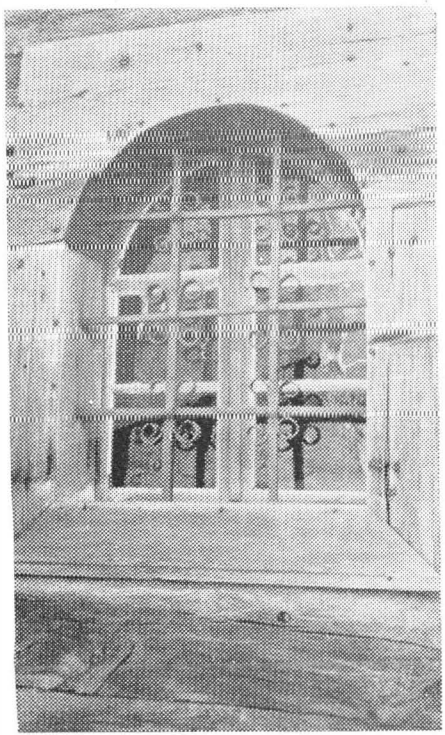

Fig. 18, Fereastră de la biserica din Vărai.

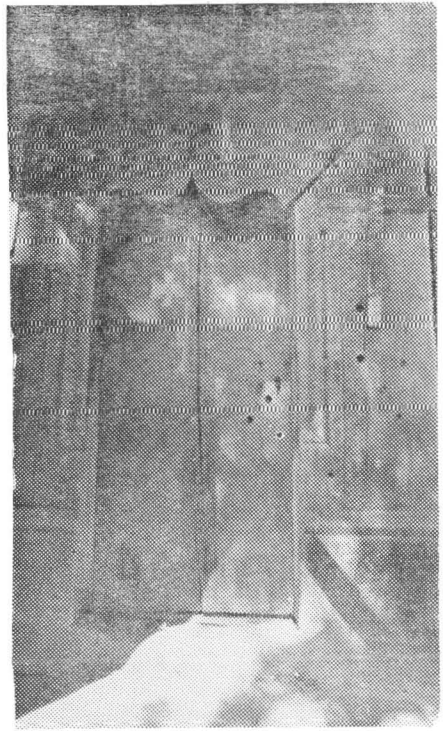

Fig. 17, Cadrul ușii de intrare în biserica din Săcălășeni.

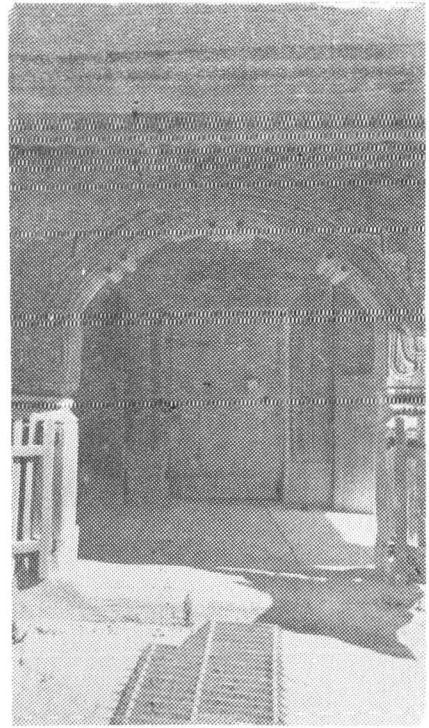

Fig. 16, Cadrul ușii de intrare în biserica din Coruia.

https://biblioteca-digitala.ro

grilaj de fier forjat de la o fereastră de pe latura de nord a navei : „Talpoș Ananie 1846". Biserica din Posta construită în anul 1816[73], cea de la Vima Mică nu este datată, dar poate fi din secolul al XVIII-lea, luînd în considerare inscripția pictată pe scîndura de sub streașină din latura de sud a acoperișului care spune, în chirilică „In anul 1854 s-au șindrilit beserica. . .". Bisericile din Codru Butesa și Coaș între Rîuri, care au fost aduse din alte sate, ca și cele din Aspra și Dealul Corbului, după tipologia bisericilor de lemn face parte din varianta cea mai răspîndită ; asupra datării lor nu este nici o informație.

Bazîndu-ne nu numai pe datele de mai sus ci și pe analogie, putem afirma că cele mai vechi biserici de lemn din zona cercetată sînt acele ale căror caracteristici se apropie mai mult de construcțiile civile țărănești. Acestea sînt bisericile din Frîncenii Boiului, Cărpiniș, Săcălășeni, Vălenii Șomcutei, Vima Mică, a căror intrare este sau a fost pe latura de sud.

Desigur, de-a lungul istoriei lor bisericile de lemn au suferit o serie de transformări ca mutarea intrării pe latura de vest și adăugarea unui pridvor în vest (la Frîncenii Boiului și pe o parte a laturii de sud). Adăugarea pridvorului la biserica din Coruia s-a putut face, probabil, odată cu mutare pe locul actual (dovadă fiind și inscripția de pe cornișa pridvorului,cu data 1794), la Frîncenii Boiului prin 1830, la Vălenii Șomcutei mutarea ușii și adăugarea pridvorului s-a putut face în 1845. Prin aceste cîteva exemple putem afirma că acest element de arhitectură a fost inclus bisericilor din Chioar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Adăugiri ulterioare mai importante sînt și corurile de pe latura de vest a navei în vederea măririi spațiului pentru credincioși, făcute probabil în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Mărirea spațiului bisericii înspre altar se cunoaște într-un singur caz la Cărpiniș.

Bisericile de lemn din zona etnografică Chioar, prin caracteristicile arhitecturale și mai ales prin elevație, se înrudesc cu cele din Țara Lăpușului, cu cele de pe Valea Someșului și cu unele din Bihor. Bisericile de lemn din Țara Chioarului se apropie și de cele din Maramureș, evident acest lucru la biserica din Plopiș, care deși nu are streașină dublă, are înălțimea pereților, cele două rînduri de ferestre și boltirea interioară asemănătoare arhitecturii din Maramureș.

73. Idem, p. 145.

https://biblioteca-digitala.ro

DIE ARCHITEKTUR DER HOLZKIRCHEN AUS DEM ZONE ȚARA CHIOARULUI.

— Zusammenfassung —

Das rumänische Volk lebte auch früher in Gegenden reich in Walder. Er benutzt und hat auch „früher den Rohstoff das Holz" für die Notwendig keiten der Gesellschaft, so dass man über eine wahre Zivilisation des Holzes in der rumänischen Volkskunst sprechen konnte.

An den Banernhäuser aus diesen reichen Zonen in Holz, sind auch direkt verbunden unsere Holzkirchen besonders durch Rohstoff, die Bautechnik, der Plan einiger ähnlich der Bauernhäuser aber anpassen an den Bedürfnisse des Kultus. Die Kirchen haben dieselben Schmücke wie die Bauernhäuser. Diese Kirchen bewahren sich auch heute in einem grossen Zahl im gauzen Lande und besoders in Siebenbürgen, wo im Jahr 1931 ungefahr 1200 waren[74].

Auch in der Zone Chioar, etnogaphische Zone aus dem Nord-Westen Rumäniens. Hier haben wir zahlreiche Holzkirchen wertvoll durch ihre Architektur, und Ästhetik. Die Dimensionen und der Plan einiger dieser Kirchen sind sehr nahe der Bauerhäuser. Wir haben eine besondere Zahl von Kirchen die aus Balken sind von ziemlich grosse Länge und Breite wie zum Beispiel aus Remetea Chioarului, Săcălășeni, Coruia, Posta u s w Bei einigen die Breite eines Balkens ist 0,90 m Z B in Săpîia.

Diese Kirchen sind in der Länge aus drei Räumen gebildet Vorschiff Kirchenschiff und Altar und gegen Westen haben auch eine offene Vorhalle Die Kirchen haben verschiedene Pläne und bei der alten Kirchen das Zusammenfügen und die Fixierung der Balken des Zimmerwerkes und der Schnidel macht man mit spezifischen Methoden der Zimmerleute also herkommliche ohne der städtischen Mittel wie zum Beispiel deren aus Frincenii Boiului, Văleni, Săcălășeni, Coruia und Cărpiniș. Die Hauptkarakteristik der rumänischen Holzkirchen was der Technik angeht ist die Einsetzung und Zusammenfügen auf der Waagerechte Diese unterscheiden sich von denen, die die Wände aus Balken gebildet sind, gelegt auf der Vertikale (System mastenbau) aus Nord-Europa.

Als eine besondere technische Realiserung können wir den Turm der auf der westlicken Seite der Gebäude gelegt ist über den Kirchenschiff der eine besondere Herrlichkeit der Holtzkirchen aus Siebenbürgen und besonders derjenigen aus Nord-Westen Siebenbürgens zu denen auch die Kirchen aus Țara Chioarului gehören, die den Fachleuten sehr wenig bekannt sind.

Diese Kirchen sind gewöhnlich auf einem Hügel oder auf einem Abhang gelegt und mit der Hilfe des Turms beherrschen die Gegend. Bei der Herkunft diese hatten auch eine Beobachtung und Verteigungsrolle Wennwir nach der Eigenheit der Türme unserer Holzkirchen beurteilen kann man sagen, dass

74. Zeichen 8, seite 2.

https://biblioteca-digitala.ro

das Übernehmen der Grunde in Spätgotik geschehen ist, also in XV Jahrhundert[75]. *Die Ansteckung ist leicht zu erklären, weil die Struktur des Helmes ist auch bei den gotischen Kirchen das Werk der Zimmerleute. Von solche Kirchen ist ganz Siebenbürgen gewebt.*

In Coruia und Plopiș haben wir einen Helm der vier Türmchen hat, das auch ein Grund ist danes aus der Gotik Übernommen ist. Einen anderen Einfluss der historischen Stils ist bei dem Turm der Kirchen aus Valea Chioarului, Lăschia die von Barockhelmen beeinflusst sind. Der künstlerische Wert der Holzkirchen aus der Zone Tara Chioarului besteht in der ausgezeichneten Verhältnismässigkeit und Einheit der Umfange in der Harmonie zwischen den Teilen und das Ganze.

Die äusseren Schmücke dieser Kirchen sind gut ausgeglichen. Viele aus ihnen haben einen äusseren Schmuck im der Form einer wickelnden Strick, geschnitten in Holz, der die Kirche wie einen Innenraum auf der Mitte der Wände umringt und teilen in zwei Register, auf der Waagerechte sind die aus Văleni, Frincenii Boiului. Coruia, Săcălășeni, Cărpiniș, Plopiș. Die Konsolen in der Form der Schwalkenschwanz und der Treppen, aus den Balken gelegt und waagerecht verbunden. In der Verlängerung der Aussenwände befinden sich bei den einigen dieser Kirchen, die neben ihrer struktiven wert, durch das wunderschöne Schnitzen mit Beil, erzielen besondere ästhetische Eindrücke.

Zu der Betonnung der Grossartigkeit der Vorderseite dieser Kirchen tragen auch die breiten Balkenfeiler bei, die mässig mit einigen mässigen Verzierungelemente geschnitzen sind. Eine besondere Zusammenziehungstelle der Schmücke sind die Türen mit ihren geschmückten Rahmen mit Roseten, Schmücke in Form der geschnitzten Schtrick, Kreuzein schnite und andere.

Die ältesten von diesen Kirchen sind die aus Văleni Somcutei und Săcălășeni, möglich am Eude des XVII oder Anfang des XVIII Jahrhundert Dann kommen an der Reihe die Kirchen aus Culcea, Frincenii Boiului, Cărpiniș, Vima Mică aus dem XVIII Jahrhundert und volgen die Kirchen aus Stejera, Remetea Chioarului, Posta, Săpîia, Plopiș und Vărai.

Dank ihren Plans in Aufriss als auch durch den Plan der waagerechten Sektion sind diese Kirchen verwandt mehr mit den Kirchen aus Bihor und besonders mit denen aus dem Maramureș und mit einigen Holzkirchen aus den Dörfer die sich auf dem Someș stal befinden ; die eigentlich den Kontackt dieser Zone etnographischen und historischen Zone Bihors macht.

75. Zeichen 45, seite 9.

https://biblioteca-digitala.ro

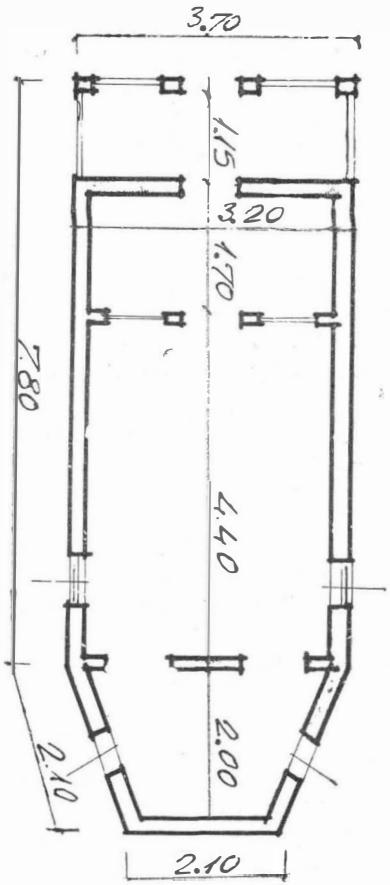

Planșa I.

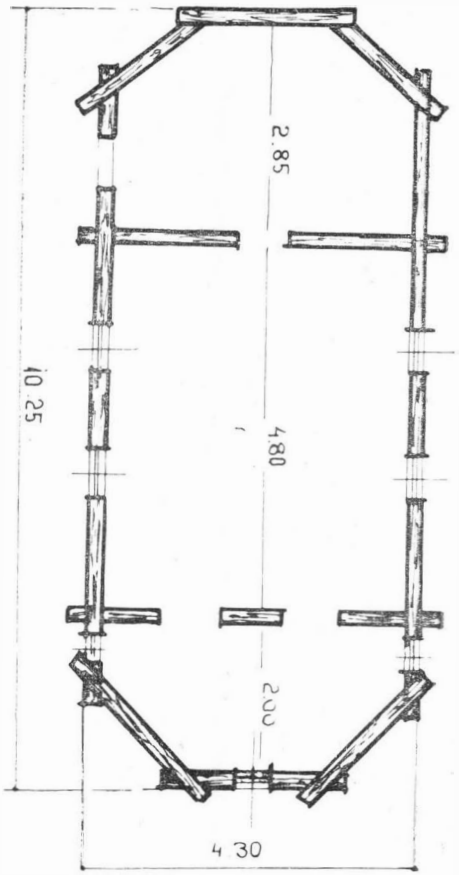

Planșa II.

Planșa I. Planul bisericii din Stejera, Scara 1 : 100

Planșa II. Planul bisericii din Vima Mică, Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

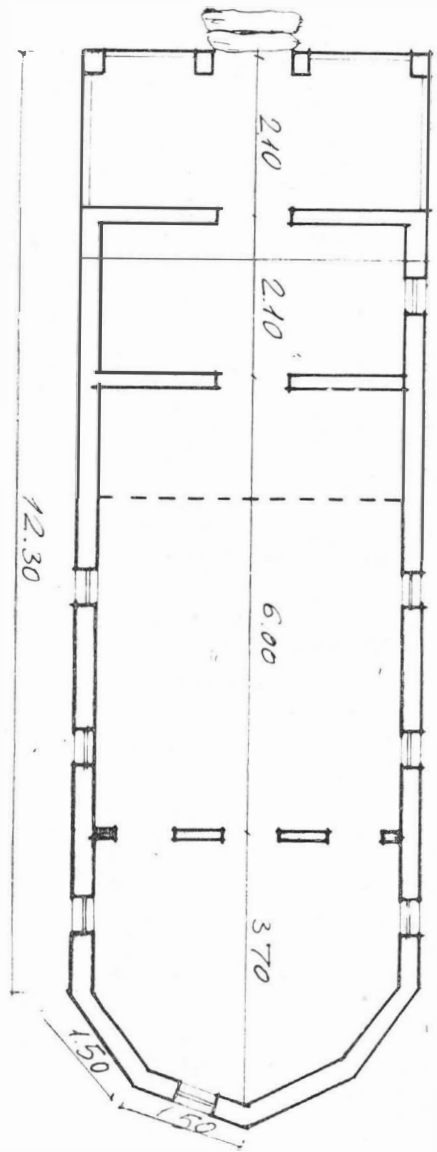

Planșa III. Planul bisericii din Cărpiniș. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

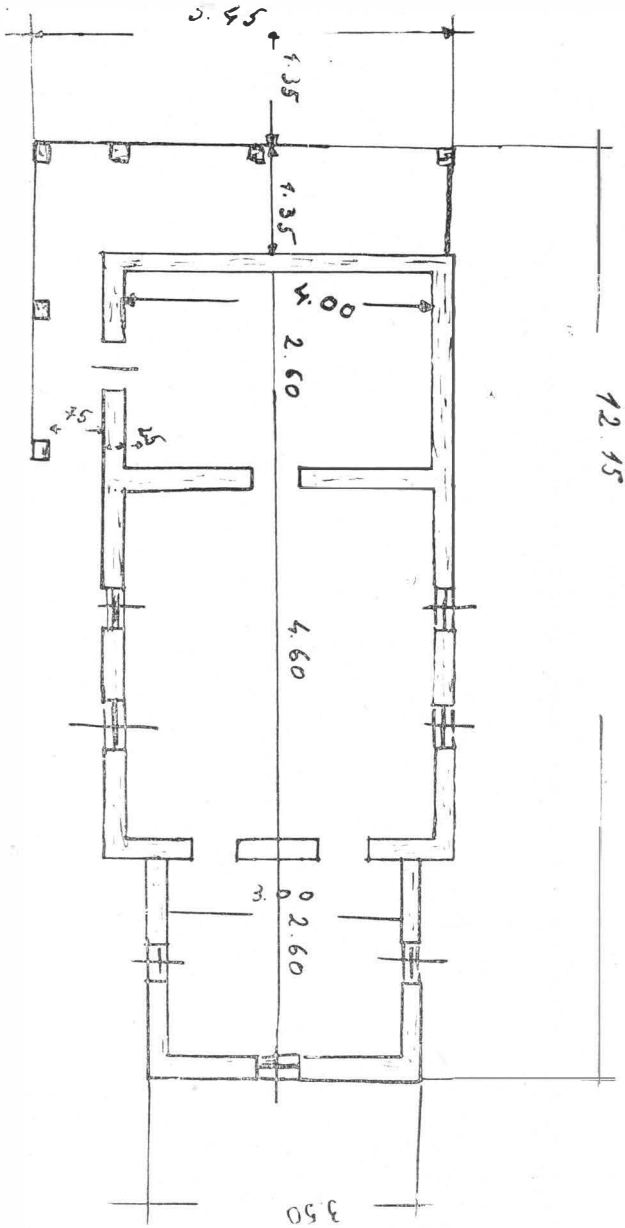

Planșa IV. Planul bisericii din Frîncenii Boiului. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

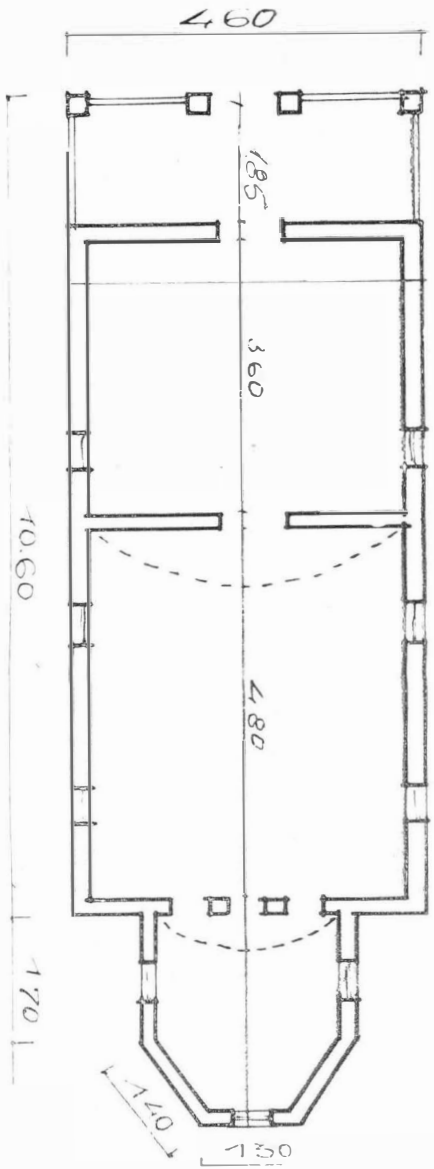

Planșa V. Planul bisericii din Coaș între Râuri. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

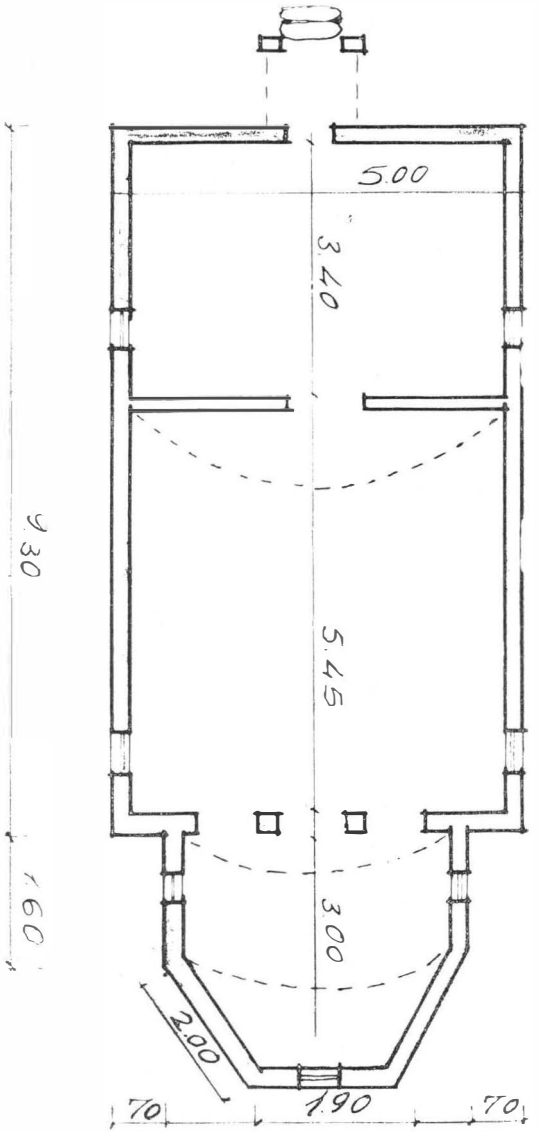

Planşa VI. Planul bisericii din Codru Buteasa. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

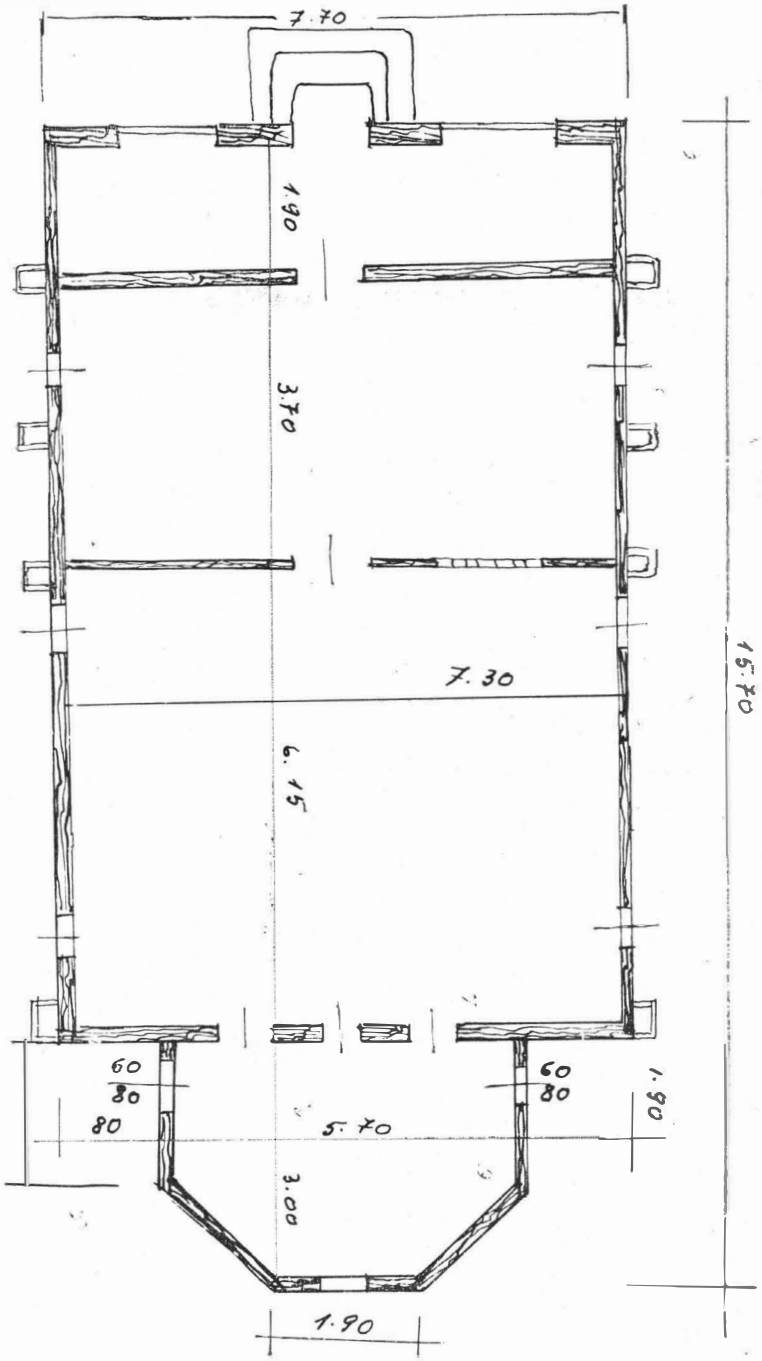

Planşa VII. Planul bisericii din Coraia. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

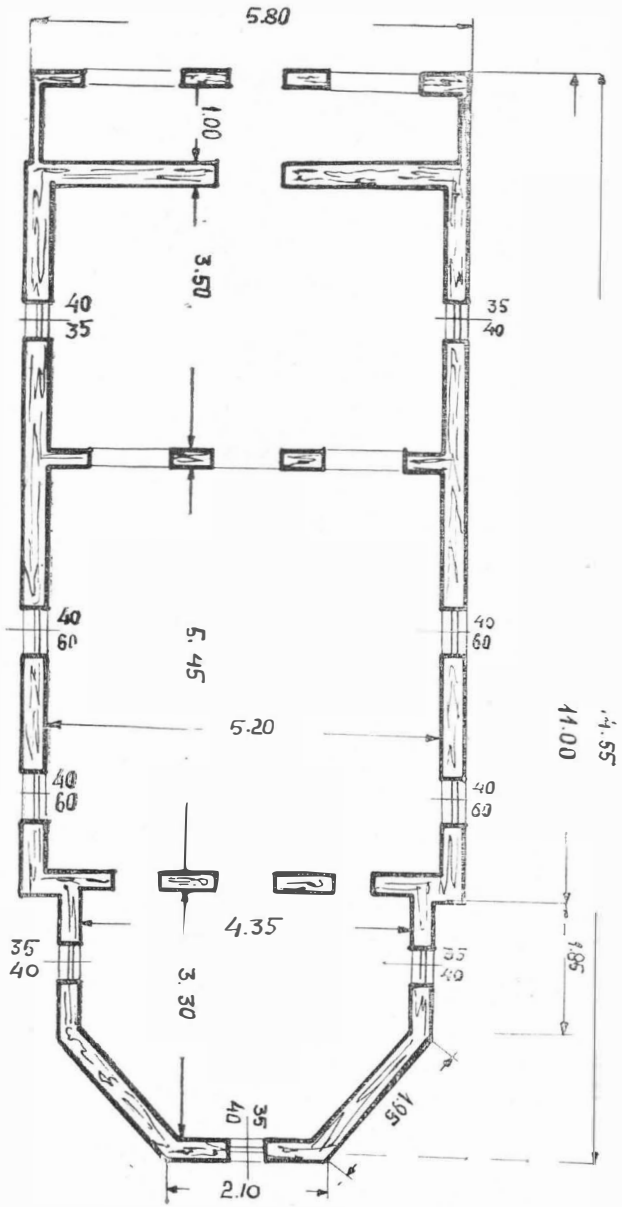

Planșa VIII. Planul bisericii din Culcea. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

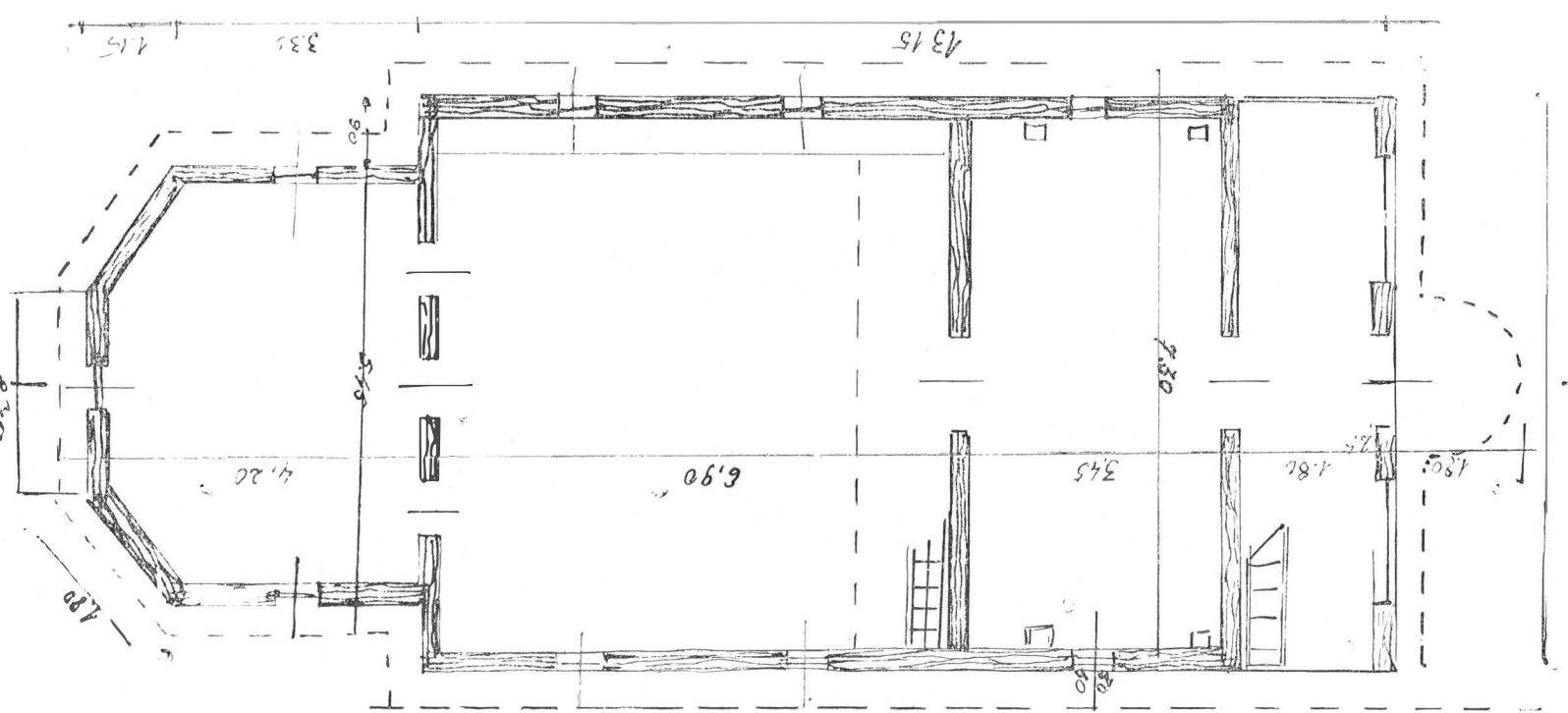

Planșa IX. Planul bisericii din Remetea Chioarului. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

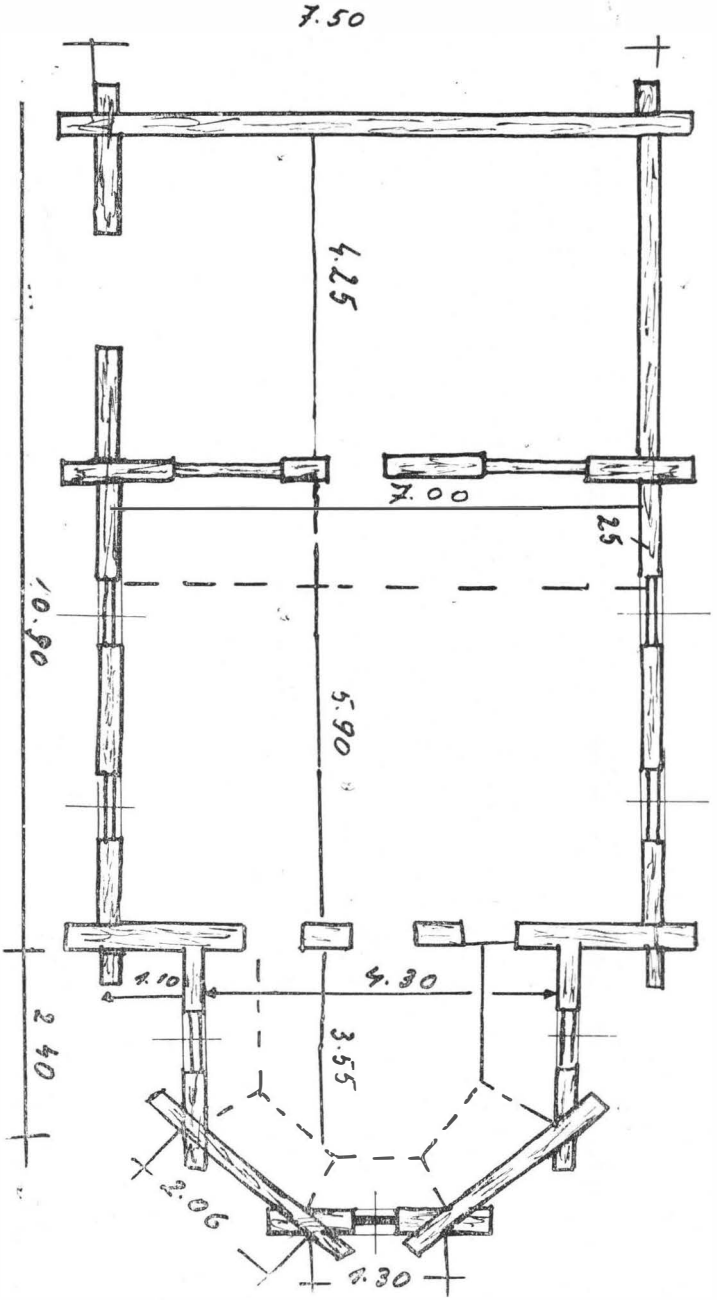

Planșa X. Planul bisericii din Săcălășeni. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

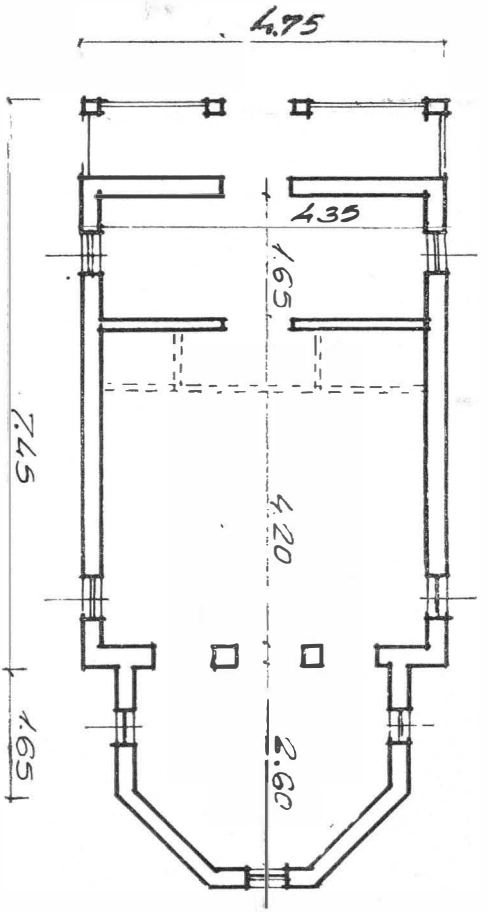

Planșa XI. Planul bisericii din Săpiia-Posta. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

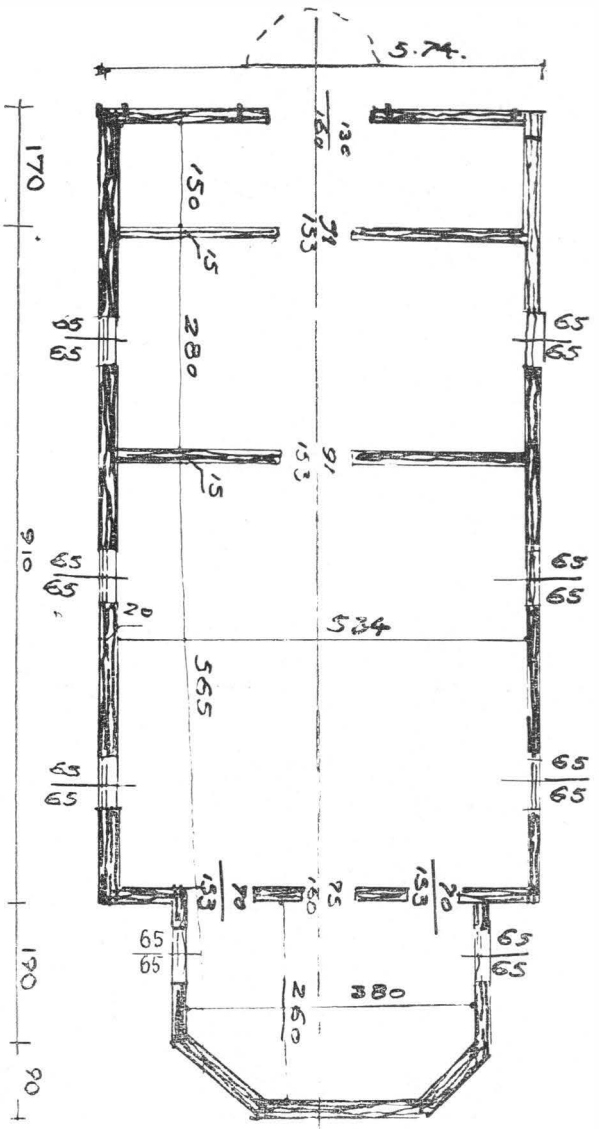

Planșa XII. Planul bisericii din Vălenii Șomcutei. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

Planșa XIII. Planul bisericii din Vărai, Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

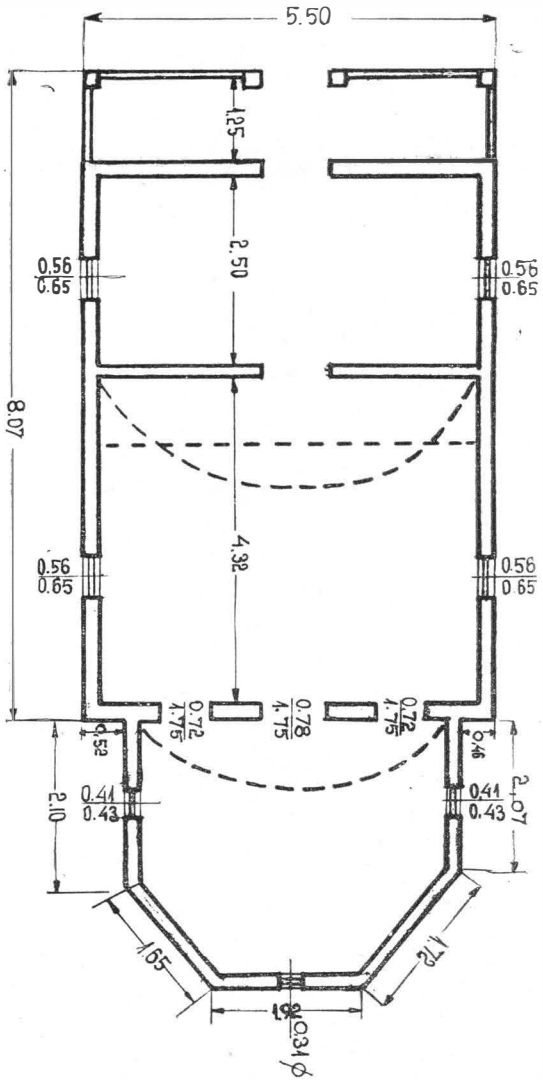

Planșa XIV. Planul bisericii din Remecioara. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

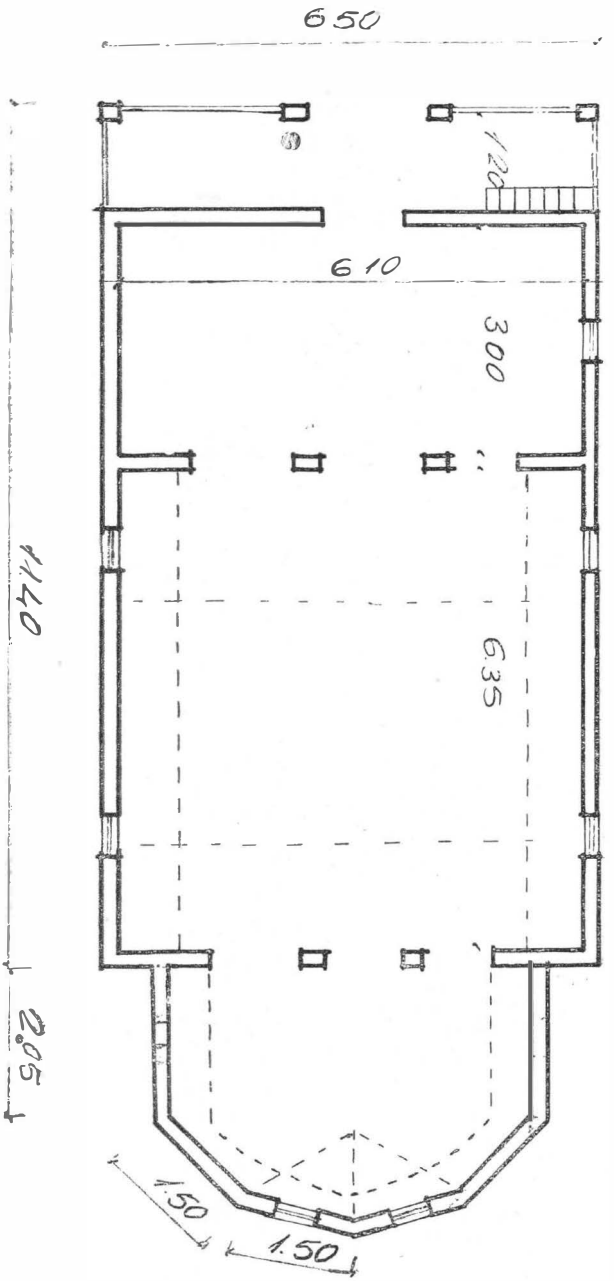

Planșa XV. Planul bisericii din Posta. Scara 1 : 100.

https://biblioteca-digitala.ro

CENTRUL DE CERAMICĂ BAIA SPRIE JUDEȚUL MARAMUREȘ

SILVIA ZDERCIUC

Vechiul oraș minier Baia Sprie este așezat la poalele munților Gutîi, pe șoseaua pitorească ce leagă Baia Mare de Sighetul Marmației, la o distanță de 10 km. de capitala județului.

Prima mențiune documentară despre această așezare ne este dată de un document a lui Carol Robert din 1329, în care Baia Sprie (Medius Mons) este amintită alături de Baia Mare (Rivulus Dominarum)[1].

Baza economică a orașului o constituie mineritul, ocupație principală a locuitorilor. Datorită acestui fapt, orașul Baia Sprie se numără încă din secolul al XIV-lea printre acele localități care primesc anumite privilegii[2].

In decursul secolelor următoare, orașului i se întăresc privilegiile vechi sau i se acordă altele noi de către regii Ungariei, principii Transilvaniei sau împărații Austriei[3]. Cu toate aceste privilegii, orașul liber regal Baia Sprie, cu aproape 1000 de salariați mineri încă din sec. XVII[4], este supus unei crunte exploatări. Iată cum ne înfățișează poetul revoluționar Petöfi situația minerilor din Baia Sprie în timpul revoluției din 1848 : „Poate că nu este viață mai mizeră decît a minerilor. Acești soboli palizi scormonesc și iar scormonesc pînă la moarte, departe de lumina soarelui, departe de natura verde. Și pentru ce ? ca să aibă cu ce să-și tîrască zilele copiii și nevestele lor și să aibă ce să risipească aceia care nu le sînt copii nici neveste"[5].

Alături de minerit, populația orașului mai practica pomicultura, favorizată de clima blîndă a regiunii. Fructele de aici constituiau un produs important de comerț și erau desfăcute pînă departe, în Polonia[6].

---

1. **Magyarország vármegyei és városai, Szatmár vármegye,** p. 195, „Corrardus Judex civitatium Rivuli et de Medie Monte""; O. Bandula și alții, **Baia Mare, Schiță monografică,** 1965, p. 15.
2. **Istoria României,** vol. II, p. 227.
3. **Istoria României,** vol. II, p. 442; **Magyarország vármegyei és városai,** op. cit., pp. 230,381.
4. **Istoria României,** vol. II., p. 410.
5. O. Bandula, **op. cit.,** p. 29.
6. K. Pálmei, **Nagybánya és környéke,** Nagybánya, 1894, p. 197

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre meșteșuguri, olăritul era ramura cea mai dezvoltată. Produsele olarilor de aici erau transportate departe peste granițele județului, fiind o marfă căutată, care putea fi foarte bine valorificată, se menționează într-o lucrare monografică din anul 1900[7].

La începutul secolului al XIX-lea documentele ne atestă existența la Baia Sprie a mai multor bresle meșteșugărești, cărora Francisc I, împăratul Austriei și regele Ungariei, le dăruiește mai multe privilegii, cu scopul de a le apăra față de concurența străină. In anul 1815, Francisc I dă o diplomă de privilegii olarilor din Baia Sprie[8].

Acest document de la începutul sec. al XIX-lea conține 49 articole prin care se reglementează modul de organizare a breslei olarilor din Baia Sprie.[9]

Un alt aspect al vieții olarilor din acest centru ne este cunoscut din cartea de călătorie a calfei de olar Lörincz Gh., din anul 1834. Călătoria acestei calfe a fost făcută în scopul perfecționării meșteșugarului și a durat între anii 1834-1839, cu o scurtă întrerupere cauzată de moartea tatălui său. Ea ne dă informații prețioase în legătură cu obligațiile pe care le avea calfa care pleca să lucreze în cele mai importante centre de ceramică din țară.

Cartea de călătorie ne mai informează și despre centrele de ceramică în care existau bresle de olari în prima jumătate a sec. XIX-lea. Astfel, sînt amintite bresle ale olarilor la : Baia Mare, Satu Mare, Tășnad, Zalău, Cluj, Debrețin etc.

Un alt obiect aparținînd breslei olarilor din Baia Sprie este lada breslei din anul 1850. Pe capacul lăzii, alături de inscripția ce am semnalat-o, pe prima pagină a diplomei de privilegii, apar și simbolurile breslei (cana, făchieșul și soba de cahle), încadrate de motivul ornamental al lalelei înflorite.

Printre obiectele breslei s-a păstrat și sigiliul aplicat pe diferite acte, compus din simbolurile breslei olarilor încadrate de un ornament vegetal. Aceleași elemente completate cu următoarea inscripție, S.Z. M.F. BANYA VAROS FAZEKAS IPAR TARSULAT PECSETJE (județul Sătmar, orașul Baia Sprie, sigiliul corporației meșteșugărești a olarilor) vor constitui și sigiliul corporației olarilor care ia ființă în orașul Baia Sprie în anul 1875.

Amintim de asemenea și de steagul breslei olarilor din anul 1852, pe care apare aceeași inscripție de pe prima pagină a diplomei de privilegii, alături de cunoscutele simboluri ale bisericii.

Alături de obiectele și documentele mai sus menționate, se mai păs-

7. K. Pálmer, **op. cit.,** p. 198
8. **Magyarország vármegyei és városai,** op. cit., p. 235.
9. Titlul capitolelor din diploma de privilegii dată olarilor din Baia Sprie, de Francisc I, la 1815 : cap. 1-9, despre ucenici; cap. 10-20, despre calfe; cap. 21-35, despre meșteșugul olăritului în general; cap. 37, despre văduvele meșterilor olari; cap. 38-42, despre adunările membrilor breslei.
10. INSIGNIA CAETUS-MAGISTRATOR FIGULORUM LIB. REG. PRIVIL. AC. MONT DE OPIDI FELSO BANYA /COMITATU SZATMARINESZIS.

https://biblioteca-digitala.ro

trează încă registrele de cheltuieli ale breslei olarilor dintre anii 1826-1852, 1853-1870, conținînd veniturile breslei rezultate din cotizații, amenzi, precum și cheltuielile legate de înmormîntare, ajutoare etc.

După desființarea breslelor are loc, așa cum am mai amintit, constituirea corporației olarilor în anul 1875. Evenimentul este consemnat într-un registru de procese — verbale, în care este cuprins și regulamentul de funcționare al corporației. Corporația păstrează multe din caracteristicile vechilor bresle, reprezentînd mai mult interesele meșterilor înstăriți.

Numărul olarilor din Baia Sprie a scăzut în decursul timpului. In anul 1865 breasla olarilor număra 65 olari, în afară de meșterii clandestini, destul de numeroși, așa cum reiese din diferitele procese verbale ale breslei. La constituirea corporației meșteșugărești în anul 1875 sînt prezenți 35 olari, la care se adaugă un număr redus de meșteri individuali, care nu erau înscriși în corporație.

In anul 1933, cînd corporația olarilor din Baia Sprie își încetează activitatea, sînt amintiți doar 5 olari, iar după cel de al II-lea război un singur olar a continuat să lucreze pînă în 1958. Cu acest an, centrul de ceramică Baia Sprie își încetează producția.

Literatura de specialitate ne dă date foarte puține în legătură cu ceramica din Baia Sprie. Intr-un studiu de ceramică din anul 1938, Baia Sprie este menționată ca un centru avînd 7 olari, iar ilustrarea produselor sale se face printr-o farfurie cu decor ajurat[11].

Rîndurile ce urmează vor încerca să lămurească producția centrului Baia Sprie, a cărui activitate a fost atît de variată și de bogată în cursul secolului al XIX-lea.

Cea mai mare parte a olarilor din Baia Sprie erau grupați în secolul trecut în trei cartiere : Str. Olarilor, Piața Olarilor, Fundătura Olarilor, păstrîndu-se pînă astăzi doar denumirea de strada Olarilor.

Prelucrarea lutului, modelarea vaselor, uneltele cu care se prelucra lutul și se decorau vasele nu se deosebesc prea mult de cele din alte centre. Olăria de aici era făcută cu foarte multă grijă, produsele sale trebuind să facă față atît concurenței locale, cît și a centrelor de ceramică învecinate.

Arderea vaselor se făcea în cuptoare cu două găuri, fie în proprietate individuală, fie în proprietate colectivă și percepîndu-se, în acest din urmă caz, o taxă pentru fiecare ardere în parte. Unii olari mai înstăriți aveau chiar cîte două cuptoare. Capacitatea lor era diferită, în cele mai mari intrînd 400 vase, iar în cele mai mici numai 200.

Dintre tehnicile de decor, cea mai des întîlnită este cea a decorării cu cornul. In primul deceniu al secolului al XX-lea această tehnică este înlocuită cu tehnica decorării cu pensula. Semnalăm de asemenea decorul sgrafitat, cu deosebire pe farfurii, cea a decorului ajurat și, în cazuri foarte rare, a decorului reliefat.

11. **Ceramica românească,** 1938, Pl. LIII și tabelul cu centrele de olari din țară, p. 195.

https://biblioteca-digitala.ro

Elementele de decor predominante sînt cele geometrice, cărora le urmează, în importanță, cele vegetale. Ornamentele zoomorfe sînt mai rar întîlnite. In ordinea vechimii, ultimul loc îl ocupă motivele vegetale. Factor important în apariția acestui element de decor este și îndrumarea creației locale prin diferite modele aduse de delegați oficiali. In istoria ceramicii din Baia Sprie, ea are loc în jurul anului 1900.

Intre 1908-1910 un delegat al Ministerului Industriei și Comerțului a deschis la Baia Sprie un fel de cursuri de perfecționare cu o durată de două-trei luni pe an, în cadrul cărora se studiau diferite procedee de ornamentare. După această dată, tehnica decorării cu pensula devine predominantă ,alături de cea a folosirii coloranților din comerț. Coloranții naturali vor continua să fie utilizați aproape numai pentru vasele nesmălțuite.

Producția de ceramică a centrului Baia Sprie se încadrează în cele două mari familii a ceramicii românești : ceramica nesmălțuită și ceramica smălțuită.

Categoriile de vase nesmălțuite sînt mai reduse. Cea mai numeroasă o formează ulcioarele de diferite dimensiuni cu gura bilobată sau rotundă prevăzută cu sită, cu toartă tubulară, avînd smălțuite în negru : gîtul, gura și toarta ulciorului, precum si trei-patru limbi ce pornesc de pe gîtul ulciorului spre umăr. Ornamentele liniare realizate cu humă roșie sînt cuprinse în spațiul dintre limbile de smalț negru. Modelarea ulcioarelor cere o îndemînare deosebită și secretul reușitei lor era cunoscut doar de a treia parte din numărul total al olarilor.

In mai mică măsură se făceau oale pentru lapte, oale pentru sarmale, cești pentru prăjit rîntașul. Ca și în cazul ulcioarelor, decorul geometric, dispus, mai ales, pe umărul vaselor, este realizat tot cu humă roșie, lipsind însă limbile de smalț ce caracterizează ulcioarele produse aici.

Olăria nesmălțuită de la Baia Sprie are multe asemănări cu formele de ceramică nesmălțuită produse în alte centre transilvănene, iar unele forme și elemente de decor (limbile de smalț de pe umărul ulcioarelor), o apropie de ceramica nesmălțuită din centrele vîlcene.

Ceramica smălțuită din Baia Sprie apare în forme foarte variate. Prezentînd-o, ne vom opri în primul rînd asupra unei ramuri speciale a ceramicii, cea a plăcilor de sobă. Importanța acestei ramuri pentru producția locală reiese și din faptul că soba de cahle constituia unul din simbolurile breslei olarilor și va continua să se mențină și pe sigiliul corporației din ultimul pătrar al secolului trecut.

Plăcile de sobă găsite la Baia Sprie au fost lucrate între anii 1880-1900 și au, toate, forma unei farfurii adînci, cu gura pătrată. Smălțuite în interior, brun sau verde închis, ele au decorul realizat cu cornul în galben șofran sau verde deschis, spațiile dintre spirale fiind completate adesea cu benzi de incizii foarte fine. Comparînd tipul de plăci de sobă din Baia Sprie cu cele din casa din Moișeni de la Muzeul satului, sau colecția de cahle din Oaș de la Muzeul de artă populară, constatăm asemă-

https://biblioteca-digitala.ro

nări surprinzătoare, fapt ce, completat cu informațiile olarilor privind satele care comendau plăci de sobă la Baia Sprie, ne-ar putea înclina spre părerea că plăcile de sobă găsite în Oaș ar fi fost lucrate la Baia Sprie.

Ceramica acestui centru, atît de variată în cursul secolului al XIX-lea, pare să fi înglobat în categoriile ei și o parte a ceramicii cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de „ceramică de Valea Izei". Precizăm că este vorba de ceramica cu decor geometric și vegetal pe fond deschis, realizată cu verde și galben, conturată cu brun închis. Ea se compune din : cancee cu forme elegante, în care elementele decorului geometric iau adesea forme piramidale, sau cu decor vegetal compus din 2-3 crenguțe ce pornesc de pe gîtul ulciorului spre buza vasului, castroane comandate special pentru ocazii anume, farfurii întinse cu marginea îngustă etc. Mai rare sînt ulcioarele cu toartă și gura bilobată cu sită, la care întîlnim ornamente vegetale dispuse orizontal, asemănătoare cu dispoziția decorului de pe unele cancee găsite în satele din apropierea orașului.

Presupunerea că această categorie de ceramică, pe care o desprindem din mult discutata „ceramică de Valea Izei", ar fi fost lucrată la Baia Sprie se întemeiază pe următoarele :

1. Informațiile olarilor din Baia Sprie și Tg. Lăpuș.

2. Informațiile culese de pe teren cu ocazia achizițiilor făcute în diferite zone ale județului Maramureș.

3. Vasul de breaslă din colecția Muzeului județean Baia Mare, produs la Baia Sprie în 1866, a cărui tehnică, decor și cromatică ne-au dus la unele concluzii aproape sigure.

Cercetarea noastră n-a exclus și înrudirea cu celelalte forme ale „ceramicii de Valea Izei", rămase încă neclarificate, din care cea mai mare parte o formează ceramica sgrafitată realizată în game cromatice diferite, precum și înrudirea cu o bună parte a ceramicii din Țara Lăpușului și chiar cu unele elemente a ceramicii sgrafitate produsă la Bistrița-Năsăud în secolul trecut.

Această ceramică, foarte căutată de cumpărători, a fost folosită aproape cu exclusivitate pentru decor.

In categoria vaselor de uz mai intră și o serie de vase smălțuite, folosite atît de populația satelor din jurul orașului Baia Sprie, cît și de orășeni. Amintim printre acestea : cănile de apă cu decorul floral dispus ca un brîu pe pîntecele vasului, farfuriile smălțuite brun,-roșu cu decorul geometric, realizat în galben șofran, vase pentru flori etc.

Copierea vaselor de fabrică se reflectă în producția locală prin nenumărate forme ca : cratițe, oale de formă cilindrică, zaharnițe etc. Acestea au însă o valoare artistică foarte scăzută.

Unele încercări de a imita faianța și semifaianța, cu deosebire în cea de-a doua jum. a sec. XIX-lea, nu au dat rezultate satisfăcătoare.

Dintre formele neregulate, jucăriile dețin un loc important în producția acestui centru. Smălțuite și modelate întotdeauna la roată, ele redau în

https://biblioteca-digitala.ro

miniatură forme ale vaselor de uz și decor folosite de cei mari : căni cu gura bilobată, cancee, ploști, ulcioare etc. Decorul predominant este decorul floral, realizat într-o cromatică din care nu lipsesc, cu rare excepții, nuanțele de verde.

Constatăm că formele de jucării cunoscute sînt din primele decenii ale secolului nostru, cînd o mare parte din ele erau lucrate și pentru turiștii care vizitau împrejurimile atît de pitorești ale orașului.

Desfacerea produselor ceramice din Baia Sprie se făcea la tîrgurile săptămînale (lunea și joia), la tîrgurile de „țară" ce se țineau de patru ori pe an în lunile : ianuarie, aprilie, august, noiembrie, la tîrgurile de „țară din alte localități, la date fixe", în zilele de plată în centrele miniere Băiuț și Cavnic, în diferite localități ce nu depășeau granițele fostelor județe Sălaj, Sătmar, Maramureș. Uneori lucrau și la comandă, atunci cînd era vorba de vase de nuntă, înmormîntare sau plăci de sobă.

La tîrgurile săptămînale și la cele de „țară" din localitate, olarii erau rînduiți în ordinea alfabetică atît în perioada breslelor, cît și în timpul corporației.

La tîrgurile săptămînale conducerea orașului interzice olarilor din alte localități să-și desfacă marfa. La tîrgurile de „țară" este permisă participarea olarilor din : Tăuti Măgherăuș, Baia Mare, Vama etc.

Vînzarea oalelor la tîrguri se făcea pe bani, iar la țară, adesea, pe produse agricole, îndeosebi grîu și porumb.

Olarii din Baia Sprie nu dispuneau de mijloace de transport proprii. Ei angajau în mod obișnuit căruțe din Unguraș, localitate situată în apropierea orașului, asociindu-se adesea cîte 3-4 olari la o căruță.

Intermediarii pentru vînzarea vaselor produse la Baia Sprie apar abia după primul război mondial.

Concluzii :

1. Atît documentele de breaslă, cît și cele ale corporației olarilor din Baia Sprie oglindesc dezvoltarea acestui meșteșug în secolul al XIX-lea. Obiectele studiate provin din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea.

2. In afară de documentele amintite și obiectele mai sus menționate, nu avem în prezent informații sigure cu privire la existența meșteșugului în secolele anterioare. Ținînd seamă de dezvoltarea orașului, de un număr atît de mare de olari la începutul secolului al XIX-lea (în jurul cifrei de 80), este sigur că acest meșteșug a existat și înainte.

3. Decăderea olăritului la Baia Sprie începe după primul război mondial din cauza concurenței obiectelor de fabrică, precum și a concurenței centrelor învecinate.

4. Gruparea olarilor pe anumite cartiere este un fenomen caracteristic și pentru alte centre orășenești din țară.

5. In producția acestui centru găsim caractere mixte, rezultat al conlucrării dintre olarii de diferite naționalități, precum și influențe ale altor

https://biblioteca-digitala.ro

centre de ceramică pătrunse aici pe diferite căi. E destul să amintim călătoriile calfelor de olari înainte de a se prezenta la examenul de meşter.

6. Fenomenul conlucrării dintre olarii de diferite naţionalităţi a fost semnalat şi în alte centre din Transilvania.

7. De mare importanţă este faptul că meşterii olari trebuiau să ţină seamă de cerinţele cumpărătorilor, în marea lor majoritate populaţia sătească.

8. Pînă la terminarea cercetării tuturor centrelor de ceramică din judeţul Maramureş, îndeosebi a centrelor : Sighet, Baia Mare, Tăuţi Măgheraş etc., centre cu care olăria de Baia Sprie are multe contingenţe, nu putem trage încă concluzii definitive, ţinînd seamă şi de faptul că producţia centrului studiat a fost atît de variată şi a avut o arie de răspîndire atît de mare.

LE CENTRE DE POTERIE BAIA SPRIE (DÉPARTAMENT DE MARAMUREŞ)

— Résumé —

La ville de Baia Sprie se range parmi les centres urbains de Transylvanie, dans lesquels la production de la poterie, métier aujourd'hui disparu, était encore florissante pendant les premières décenies de nôtre siècle. Sa riche activité est confirmée par de nombreux documents, dont le plus important est un diplôme de priviléges accordè par Francisc I empereur de l'Autriche et roi de Hongrie, aux potiers de Baia Sprie en 1815. Un autre document, le livre de voyage d'un apprenti potier, datant de 1834, nous informe sur l'existence des corporations de potiers à Baia Sprie, Satu Mare, Tăşnad etc.

A ces documents on ajoute un coffre de corporation de 1850, la bannière des potiers de 1852, le sceau de la corporation des potiers ayant comme symboles : un pot, une cheminée et un „făchieş" (outil de bois pour le modelage des pots de terre ayant aussi d'autres noms), les registres de dépense de la corporation. La tradition locale conserve quelques noms dûs au métier de la poterie pratiqué par les 80 potiers de Baia Sprie pendant le siécle passé : La Place des potiers, L'Impasse des potiers, la rue des potiers.

La production de poterie du centre s'intègre aux deux grands groupes de la céramique roumaine : la poterie non émaillée et la poterie émaillée. Les catégories de poterie non émaillée produites à Baia Sprie sont peu nombreuses, ce

https://biblioteca-digitala.ro

sont les „oluri" qui sont le plus recherchées er dont le décor, en forme de langues d'émail brun ou vert, les apparente à la poterie de Vîlcea. La poterie émaillée utilisée surtout pour la décoration de l'interieur, a des formes et des decors plus variés. On doit ainsi mentionner d'abord les plaques de cheminée „cahlé" de forme carrée et concaves, les pichets, les jouets etc.

La poterie produite pendant le siècle passé a des similitudes avec la poterie travaillée à Baia Mare, Tg. Lăpuş, Sighet et, quelquefois, avec la poterie sgrafiitée de Bistriţa Năsăud.

Les potiers de Baia Sprie vendaient leurs produits aux marchés tenus chaque semaine ou annellement à Sighet, Baia Mare, Tg. Lăpuş, Satu Mare etc.

https://biblioteca-digitala.ro

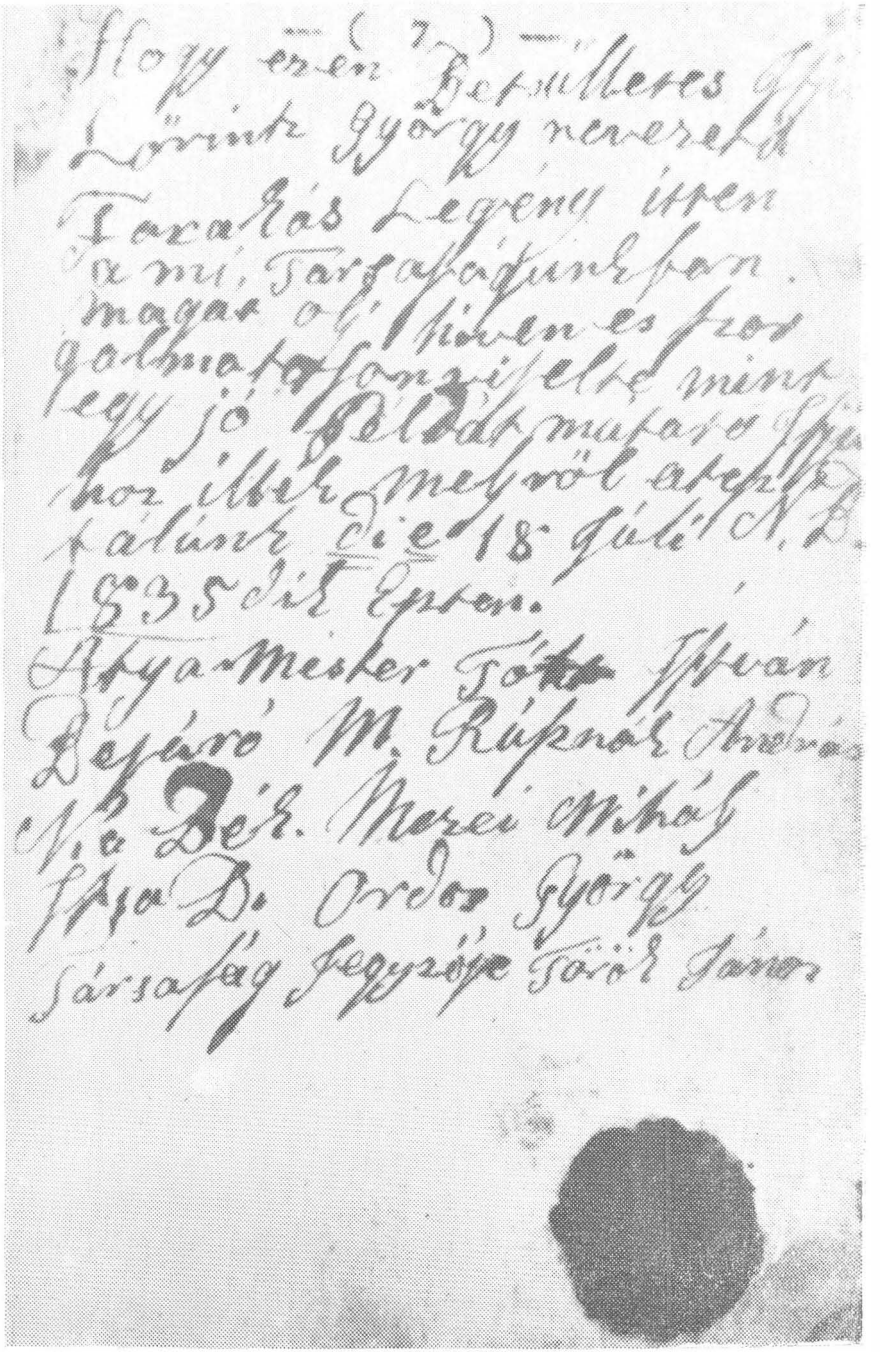

Fig. 1. Facsimil din Cartea de călătorie a unei calfe de olar din orașul regal Baia Sprie. 1834.

https://biblioteca-digitala.ro

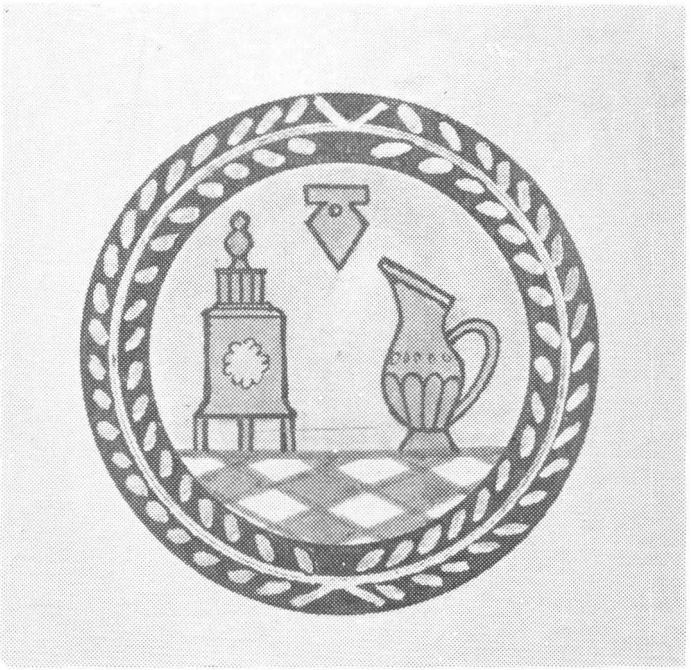

Fig. 2. Sigiliul breslei olarilor din Baia Sprie.

https://biblioteca-digitala.ro

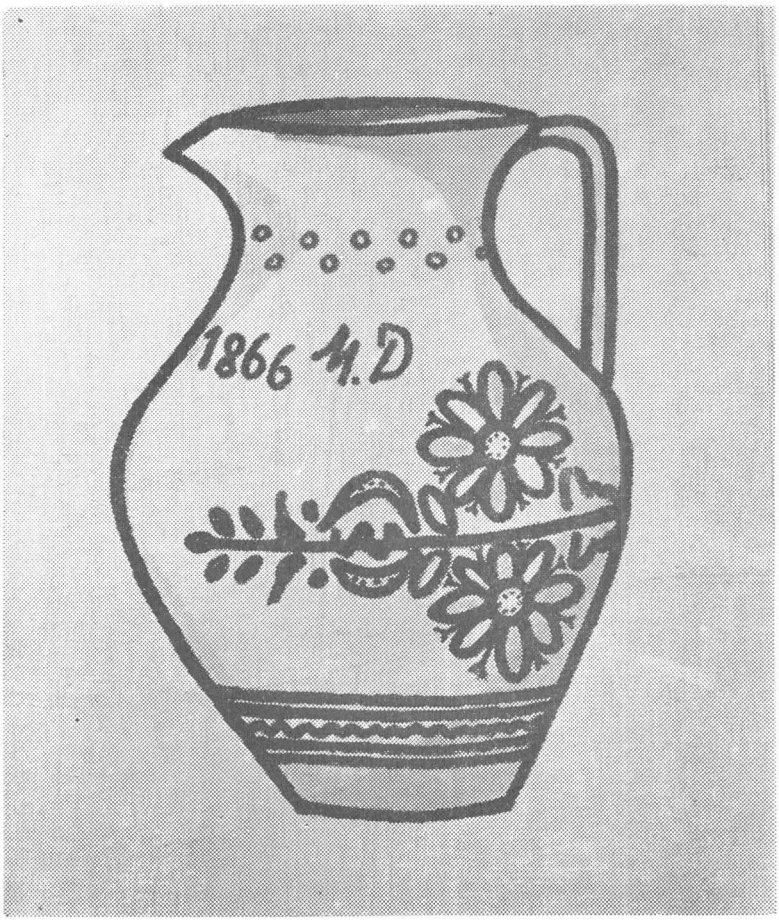

Fig. 3. Vas de breaslă din 1866. Colecţia Muzeului judeţean Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

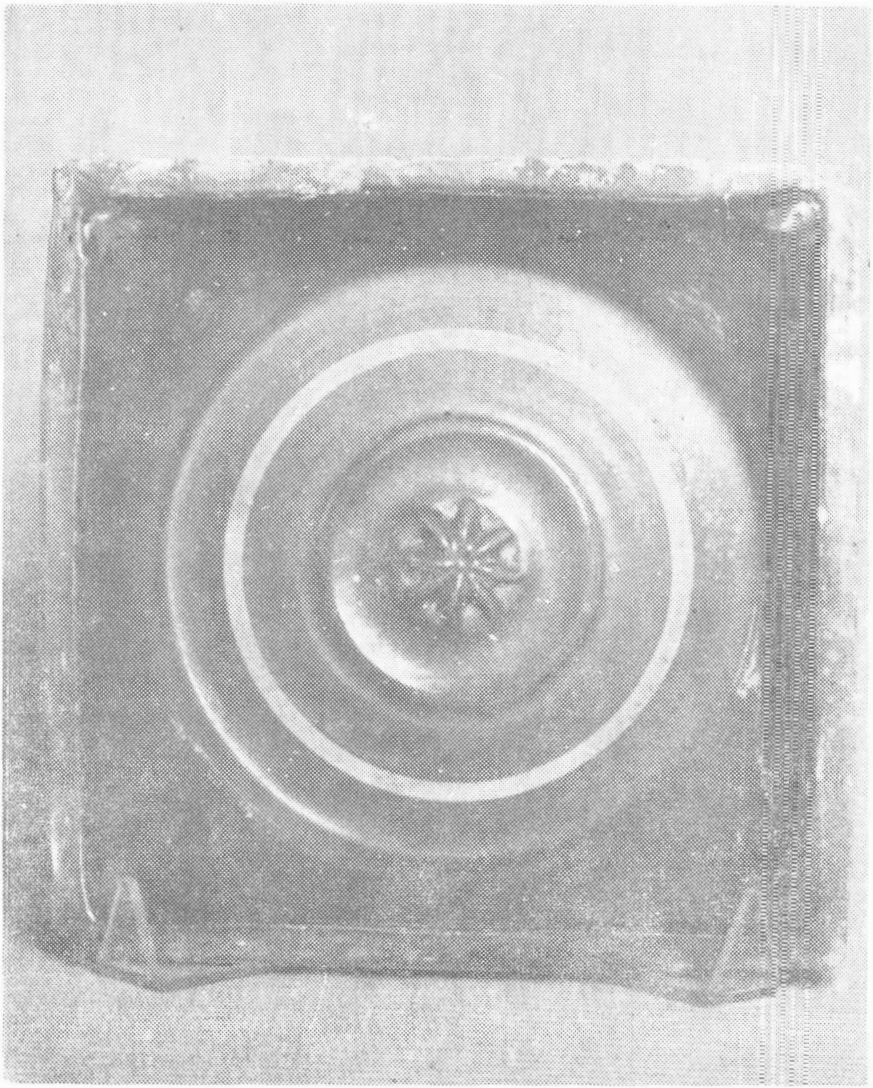

Fig. 4. Placă de sobă smălțuită, de la sfîrșitul sec. al XIX-lea. Colecția Muzeului de artă populară al R.S. România.

https://biblioteca-digitala.ro

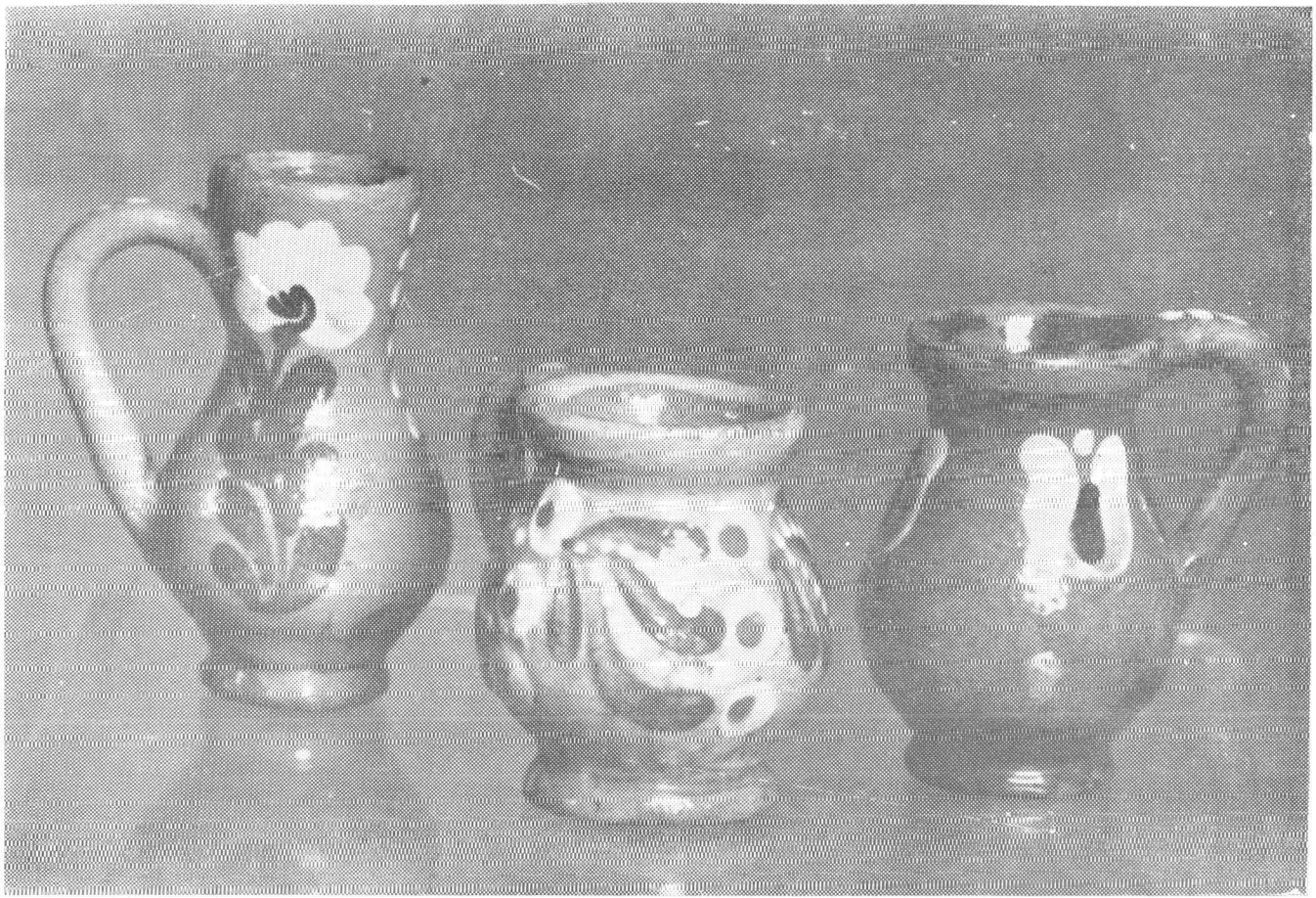

Fig. 5. Jucării smălţuite de la începutul sec. XX. Colecţia Muzeului de artă al R. S. România.

https://biblioteca-digitala.ro

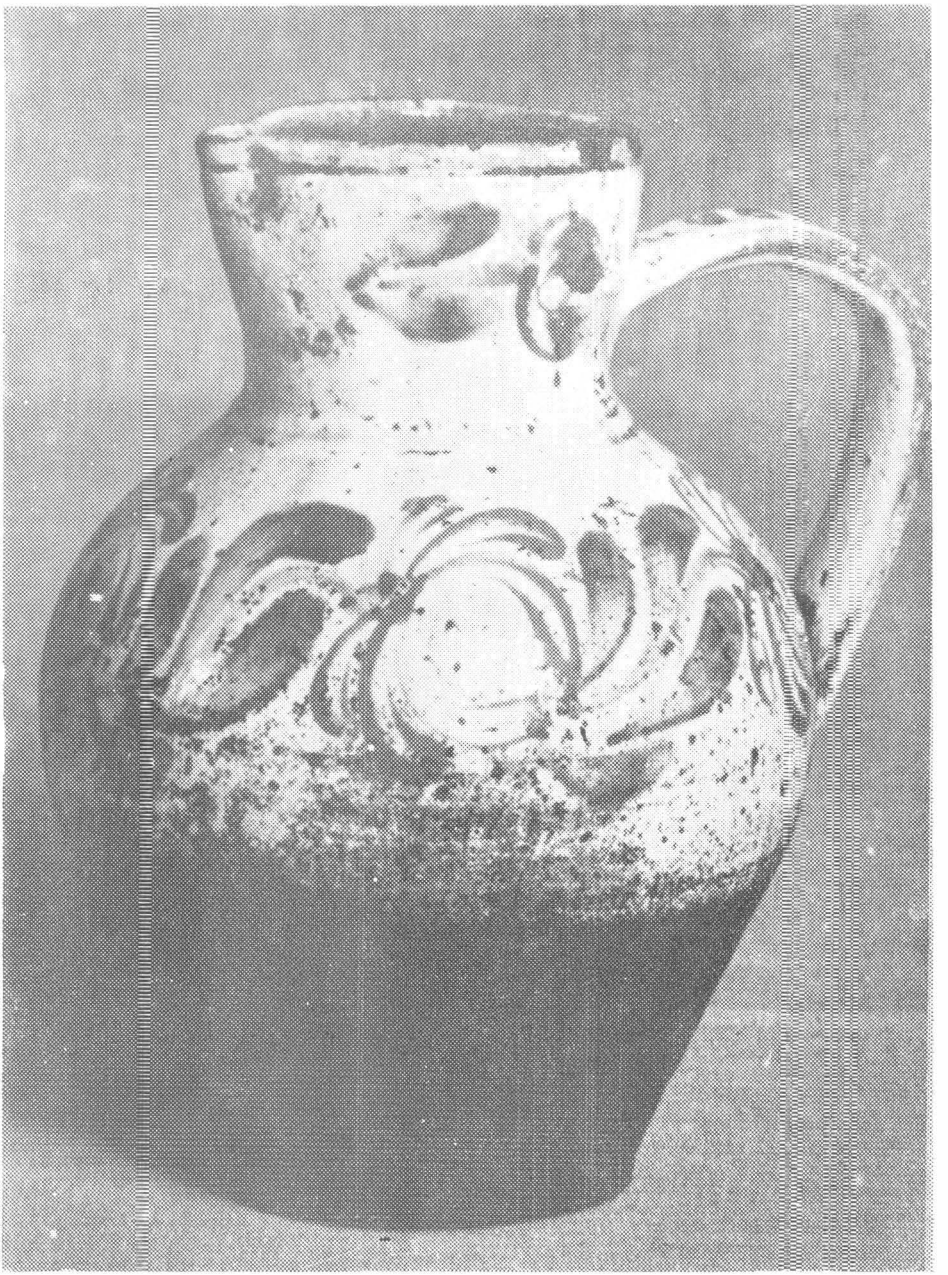

Fig. 6. Cană de apă smălțuită cu decor floral, din primele decenii ale sec. XX. Colecția Muzeului de artă populară al R.S. România.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7. Ulcior cu gura bilobată, sfîrșitul sec. al XIX-lea. Colecția Alexandru Sainelic Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

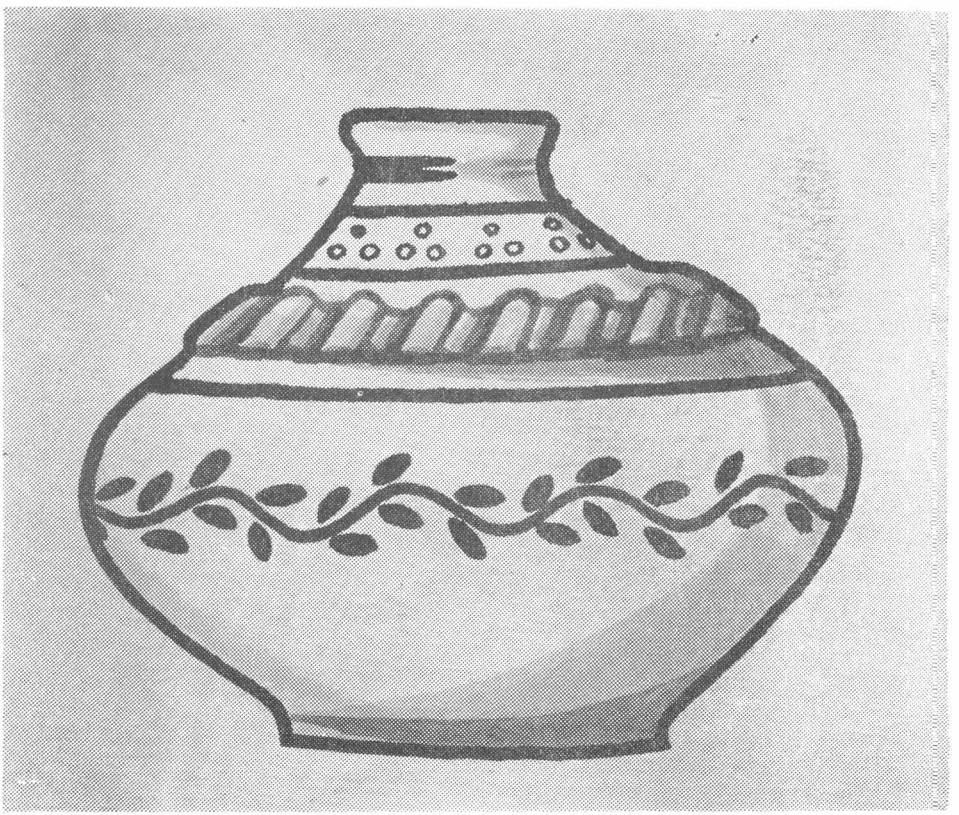

Fig. 8. Vas pentru decor, smălţuit, sfirşitul sec. a XIX-lea. Colecţia Vida Geza, Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

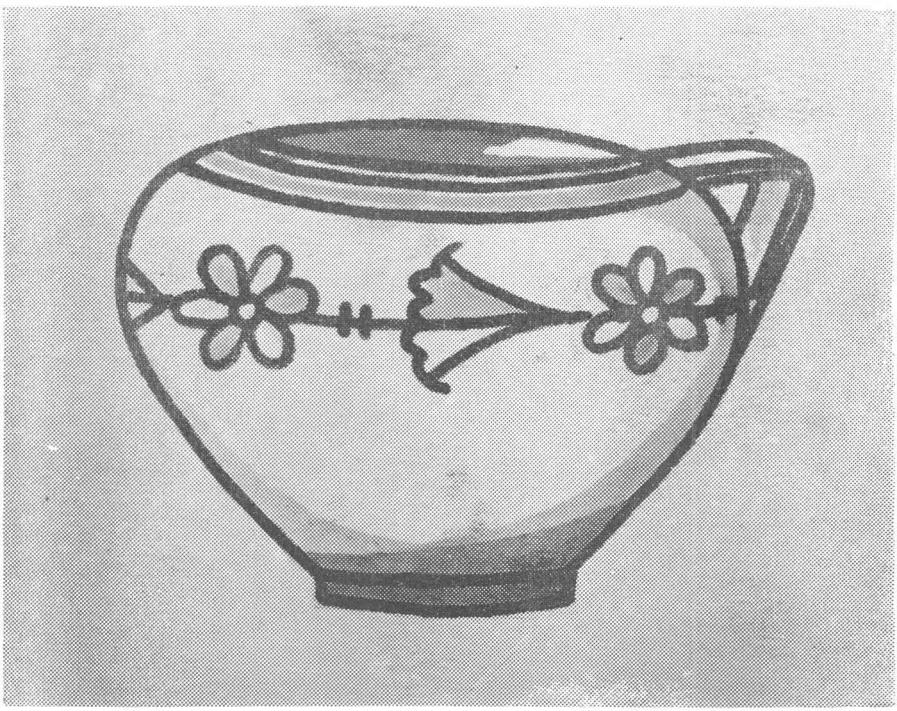

Fig. 9. Castron smălțuit, cu decor similar cu cel de pe canceele din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Colecția Muzeului de artă populară al R.S. România.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 10. Oală „hîrgău"", smălțuită. Începutul sec. XX. Colecția Muzeului județean Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

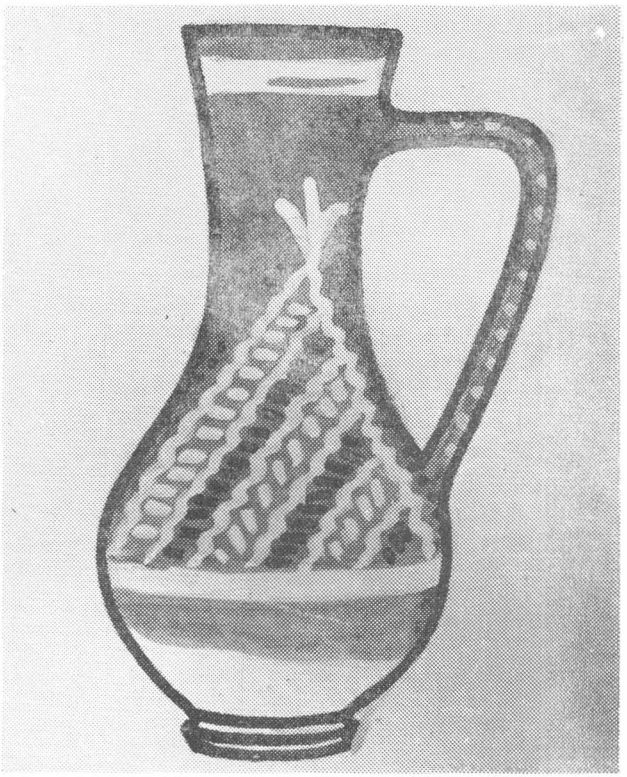

Fig. 11 Canceu smălţuit, sfirşitul sec. al XIX-lea. Decorul similar cu cel întîlnit pe străchinile din aceaşi perioadă.

https://biblioteca-digitala.ro

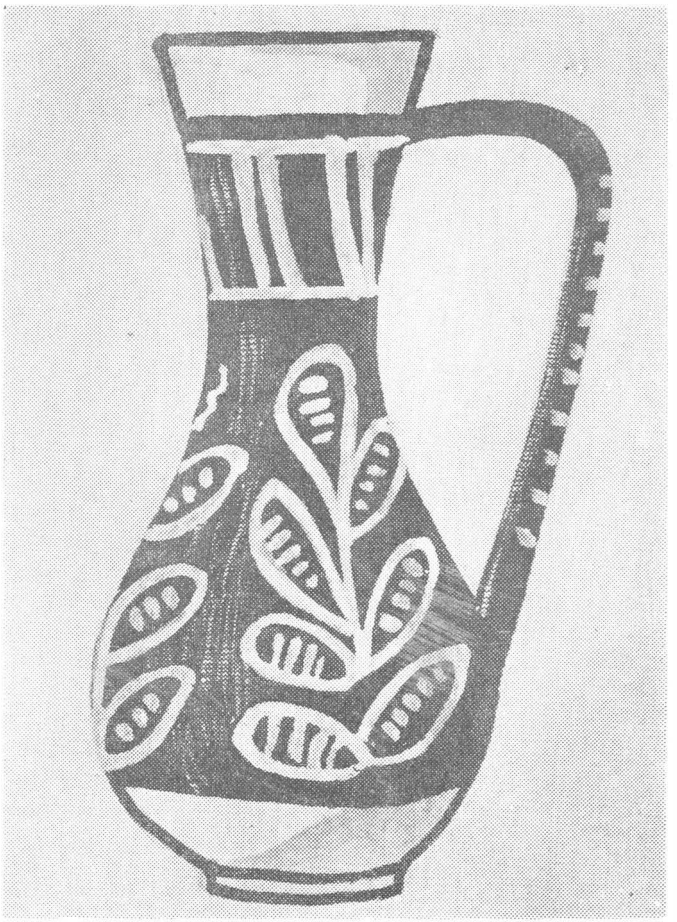

Fig. 12. Canceu smălţuit, sfîrşitul sec. al XIX-lea. Decorul similar cu cel întîlnit pe străchinile din aceaşi perioadă.

https://biblioteca-digitala.ro

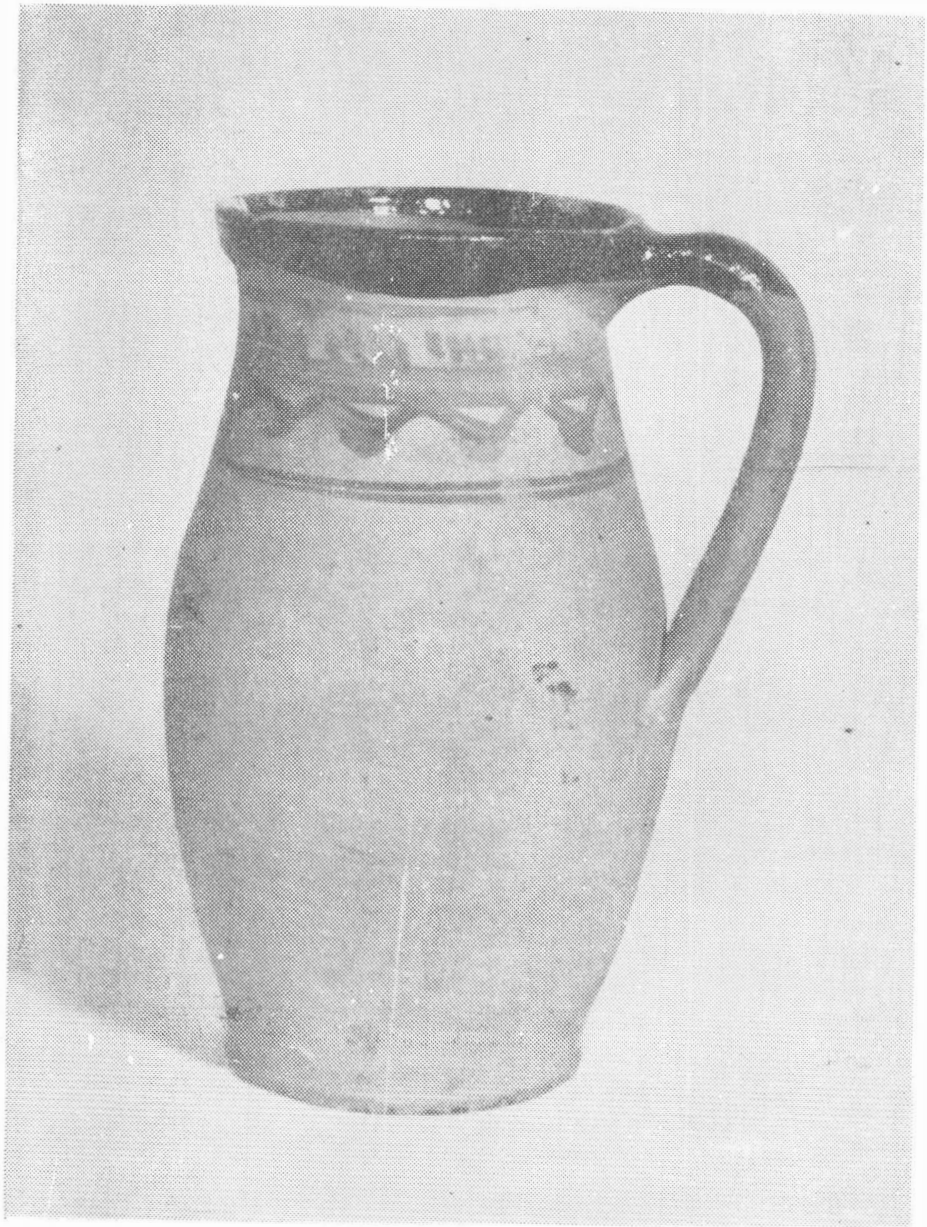

Fig. 13. Oală de lapte, nesmălțuită, sec. XX. Colecția Muzeului de artă populară al R.S. România.

https://biblioteca-digitala.ro

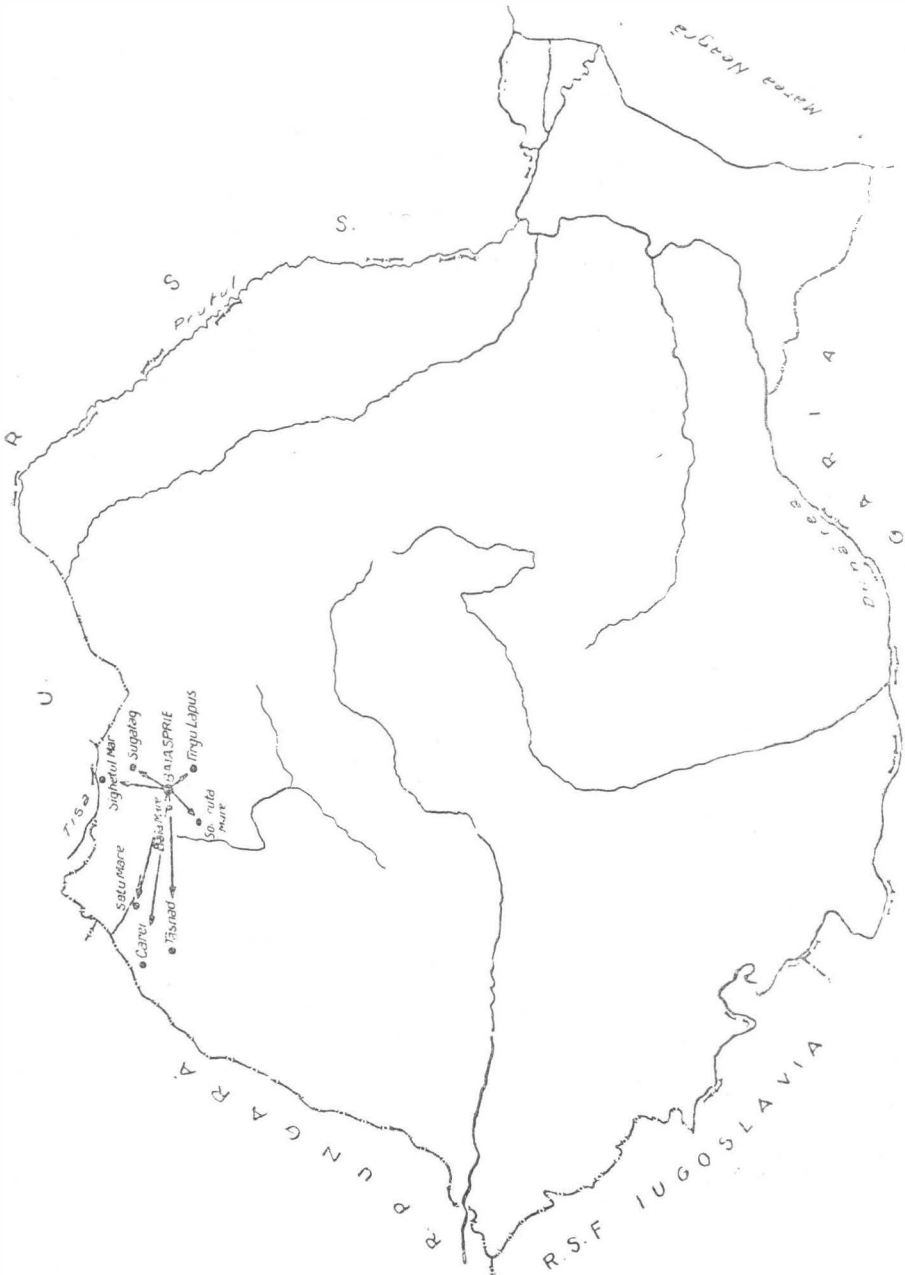

Fig. 14. Tîrgurile de desfacere a produselor din Baia Sprie.

https://biblioteca-digitala.ro

*ASPECTE NOI ÎN AVIFAUNA MARAMUREȘULUI**

(Lucrări preliminare)

IOSIF BÉRES

Avifauna Maramureșului a suferit mari schimbări în ultimele decenii. Unele specii regresive și-au micșorat arealul lor de răspîndire sub influența directă sau indirectă a activităților omenești sau din cauze necunoscute pînă în prezent. Astfel, a dispărut cu desăvîrșire de pe cerul Maramureșului silueta zăganului, a vulturului sur și negru etc. Alte specii ca : Lyrurus tetrix, Aquila crysaëtos, Bubo bubo etc. cuibăresc pe un teritoriu restrîns, în număr foarte mic, micșorînd arealul lor de răspîndire și în zilele noastre.

Totuși, avifauna Maramureșului a fost recompensată cu specii progresive. Cu această ocazie nu vrem să tratăm speciile rare, care au fost semnalate în ultimii ani în Maramureș, ca Hydroprogne caspia, Gavia stellata etc., ci speciile care au un aspect hotărîtor și chiar dominant în biotopul ocupat. Datorită faptului că majoritatea acestor specii sînt antropofile și se găsesc în număr considerabil, au un rol economic important.

In literatura noastră de specialitate găsim date răzlețe sau eronate în ceea ce privește stabilirea și răspîndirea acestor specii în Maramureș. In cadrul lucrării, care face parte dintr-o sinteză mult mai vastă, sînt tratate trei specii de origine sudică, trei specii care au migrat din regiuni învecinate și care s-au răspîndit în Maramureș, precum și unele fenomene de răspîndire spre zonele muntoase ale unor specii autohtone.

1. **Guguștiucul (Streptopelia decaocto Friv.)** a fost semnalat în Depresiunea Maramureșului pentru prima dată în iarna anului 1948/1949 de către autor[1], si nu în anul 1959 cum este amintit în literatura de specialitate[2]. Chiar în anul 1948 numărul lor era considerabil, după informațiile multor iubitori ai naturii, care au semnalat prezența lor. In anul 1949 este găsit de Strautman în Tjatschew (Teceul Mare în U.R.S.S.), localitate care este așezată cu 28 km. în aval de Sighetul Marmației, pe malul drept al

---

x.) — Zona de cercetare cuprinde Depresiunea Maramureșului cu munții înconjurători.

1.) — J. Béres, **Streptopelia decaocto — Inndian-Ring-Dove-in Máramarossziget,** in **Aquila,** 1949-1951, nr. 55-58, p. 274.

2.) — S. Pașcovschi, **Din istoricul pătrunderii guguștiucului în România,** in **Vînăt. și Pesc.,** 1969 nr. 3, p. 27-28.

https://biblioteca-digitala.ro

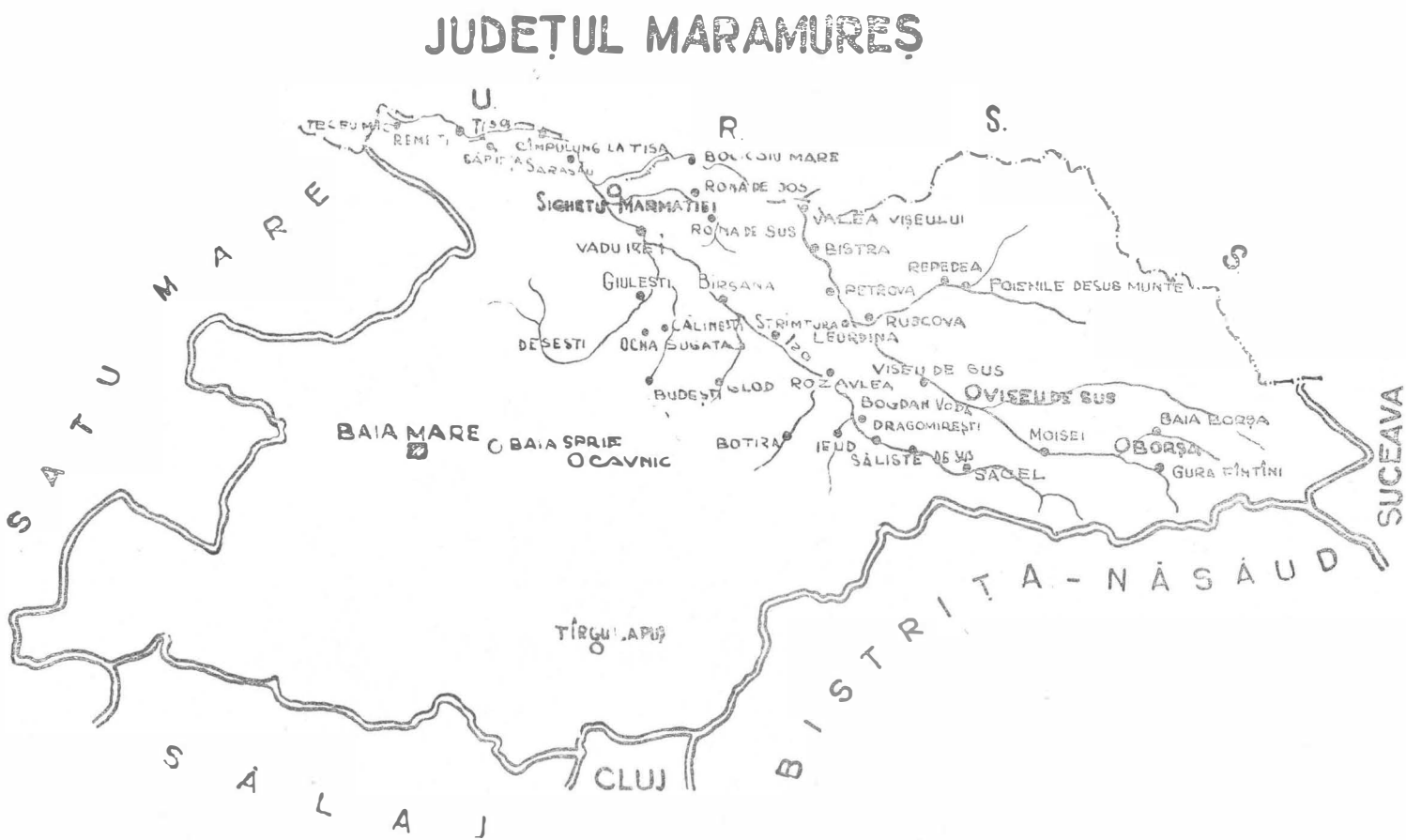

Fig. 1. — Harta Maramureșului (zona cercetată).

https://biblioteca-digitala.ro

Tisei. Putem presupune că infiltrarea guguștiucului s-a făcut și mai devreme cu un an, doi, dar nu avem date precise. Specia fiind semnalată la Királyháza în 1943 de Sterbecz I.. în 1944, la Mukatschewo de Stresemann și Nowack, tot în anul 1944, la Ushgorod de Strautman, presupunerea devine reală. In acest timp și comunele situate în aval de Sighetul Marmației, pe Valea Tisei, au fost împînzite de guguștiuc. Faptul că Maramureșul a fost invadat de această specie din vest, prin culoarul Tisei, este subliniat și de alți autori ca Novack și Keve[3].

In momentul actual guguștiucul este răspîndit aproape în toate localitățile Depresiunii Maramureșului, în afară de Baia Borșa, unde n-a fost semnalat pînă acum ; la fel nu avem date din Valea Ruscovei cu localitățile : Poienile de sub Munte și Repedea, deoarece n-au fost cercetate mai amănunțit și cercetarea care s-a făcut a fost într-o perioadă nefavorabilă (luna martie.)

Guguștiucul este prezent în Maramureș între altitudinile de 210 m. la Teceul Mic și 650 m. la Borșa, neglijînd datele răzlețe cînd pasărea a fost observată la o altitudine și mai mare în pasaj de trecere. Guguștiucul se cuibărește și în localitățile situate prin văile laterale ale rîurilor principale : Tisa, Iza, Vișeu și Mara. Prin harta anexată se poate urmări răspîndirea speciei.

Din punct de vedere ecologic subliniem cele tratate și în literatura de specialitate, anume că densitatea cea mai mare o are în localități urbane, în cazul nostru la Sighetul Marmației; acest fenomen este mai puțin accentuat în Vișeul de Sus.

In cadrul lucrării de față nu ne-am propus analiza cantitativă a speciei, dar vrem să remarcăm ca o curiozitate faptul că, acolo unde sînt condiții favorabile, specia are o densitate foarte mare; în grădina autorului situată în municipiul Sighetul Marmației pe o suprafață de 1000 m.p. se cuibăresc cu regularitate 5—6 perechi. Specia este foarte adaptată și chiar legată de așezări omenești în ceea ce privește cuibăritul. Cuiburile sînt aezate în proporție de peste 50% pe stîlpii de telegraf și de curent, pe clădiri (pe ornamentații sculpturale) etc.

Iarna, în urma observațiilor făcute, am constatat o concentrație mare de exemplare în localități mai mari (Sighetul Marmației) unde densitatea este mult mai mare decît în perioada de nidificare, iar în comunele maramureșene numărul lor scade vizibil în sezonul rece. Această problemă este accentuată și de alți autori ca: Dyrcz (1956), Hofstetter (1952), Rost (1957) etc., și este legată de siguranța animalului, nu de abundența hranei care este asigurată și prin comune.

Astăzi guguștiucul este o pasăre comună în Maramureș. Datorită numărului considerabil, în primul rînd, are un rol estetic în localitățile noastre, ocupînd totodată un loc important în lanțul trofic al așezărilor omenești, avînd și un rol cinegetic.

3.) — A. Keve, **Die Ausbreitung der orientalischen Lacchtaube in Ungarn im letzen Dezennium,** — în **Aquila,** 1944, nr. 50, p. 281-298 și E. Nowack,**Die Türkentaube (Streptopelia decaocto), Die Neue Brehm Bücherei** — Wittenberg, Lutherstadt.

https://biblioteca-digitala.ro

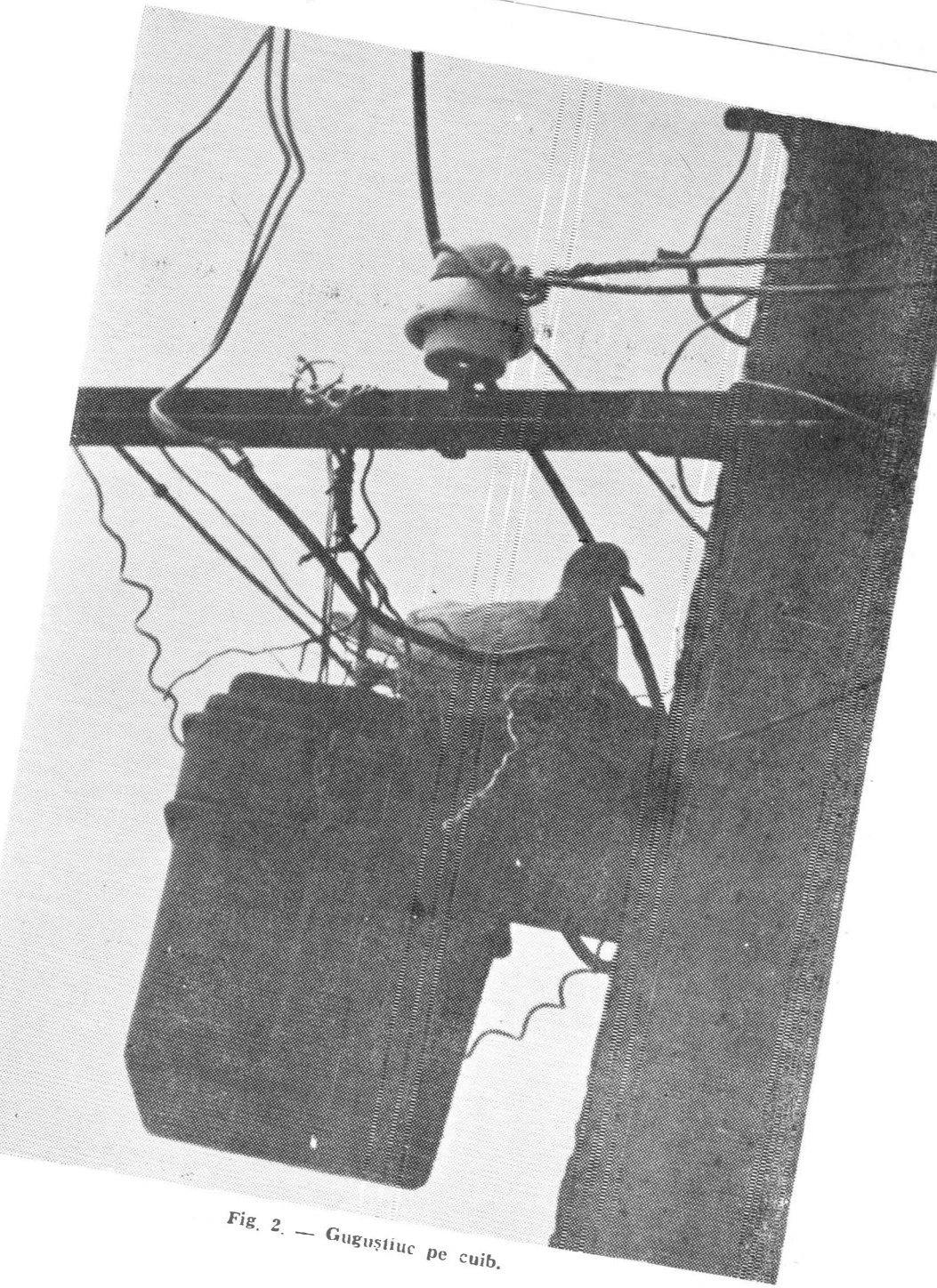

Fig. 2. — Guguștiuc pe cuib.

https://biblioteca-digitala.ro

2. **Ciocănitoarea de grădini (Dendrocopos syriacus balcanicus Hempr. et Stres.)**

In tara noastră pentru prima dată a fost semnalată de Dombrowski în anul 1912, iar dovedită în anul 1931 de Cătuneanu la Tohani şi Linţia, la Timişoara în anul 1937 pentru Transilvania. De atunci găsim multe date în literatura de specialitate despre înaintarea speciei în Bazinul Carpatic[4]. In anul 1951 este semnalată de St. Kohl la Reghin, în anul 1954 la Cluj de Filipaşcu şi Munteanu[5]. In Maramureş pentru prima dată a fost observată de Filipaşcu în 1959 la Petrova, iar în anul 1960 la Sighetu Marmaţiei şi Cîmpulung la Tisa, de autor[6]. Specia a fost observată în repetate rînduri şi chiar inelată cu regularitate, ajungînd în amonte prin Valea Vişeului pînă la Borşa[7].

Fig. 3. — Ciocănitoarea de grădină.

Arealul speciei în cuprinsul Depresiunii Maramureşului este în studiu; pînă în momentul actual a fost identificată numai în localităţile aşezate pe Valea Tisei, Valea Vişeului şi a Izei inferioare (Oncesti, Vadul Izei).

3. **Cănăraşul (Serinus serinus L.)** Pentru ornitologie înaintarea cănăraşului a fost o problemă şi este încă şi în prezent fiindcă nu este stabilit precis arealul de răspîndire al speciei în expansiune. In Maramureş a fost semnalat de Filipaşcu în anul 1955 pe Valea Vişeului în localităţile Petrova, Bistra, Leordina şi în apropierea acestora. Cuibăritul a fost dovedit prin observarea exemplarelor tinere[8]. In anul 1959, tot acelaş autor, la 24–28 aprilie semnalează specia în comunele amintite anterior, precum şi în localităţile situate pe Valea Ruscovei (Ruscova, Repedea, cătunul Cvajniţa). In anul 1960, deja este o

4.) — A. Keve, **Expansion of the Syrian Woodpecker in Europe,** in **Aquila,** 1952-1955, nr. 59-62, p. 299-310.

5.) — S. Kohl, **Expansion of Dryobates syriacus and Indian-Ring-Dove in Roumania, in Aquila,** 1948-1951, nr. 55-58 p. 231, 274-275 :

D. Munteanu, **Ciocănitoarea siriaca. Date noi asupra răspîndirii ei în România,** in **Bul. Cerc. St. Stud. St. Nat.,** Cluj nr. 2, 1956-1957, p. 249-259.

6.) — J. Béres, **Ornithological observations in the Maramureş and the Rodna Mountains,** in **Aquila,** 1962-1963, nr. 69-70, p. 276-277.

7.) — A. Filipaşcu, **Contribuţii la cunoaşterea ornitofaunei Maramureşului, Manuscris,** Cluj, 1966.

8.) — Idem, **Contribuţii la studiul avifaunei Munţilor Rodnei, Teza de Stat** 1959, Univ. Babeş-Bolyai, Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4. — Stăncuța.

specie obișnuită, cuibărește în grădina autorului într-o Tuja Occidentalis, înălțimea cuibului este de 2 m., la o distanță de 1,5 m. de la treptele casei unde era o circulație permanentă. După această dată în orașul Sighetu Marmației a fost observată în permanență, ocupînd chiar un loc important în avifauna localității. In afară de Sighetul Marmației a fost depistată ca specie clocitoare în multe localități ca Vadul Izei, Mara, Bîrsana, Borșa, Gura Fintînii etc. In pasajul de toamnă a fost observată în număr considerabil, 70–80 exemplare într-un cîrd (fenomen rar la această specie) lîngă Sighetul Marmației (observația făcută la 16. X. 1966). Stolul de cănăraș a fost așezat pe Brassica nigra și pe Polygonummite, păsările hrănindu-se cu fructele plantelor amintite.

Presupunem că specia este răspîndită pe tot cuprinsul Maramureșului, în apropierea așezărilor omenești, între 211 m. (Teceul Mic) altitudine pînă la 1000 m. (Gura Fîntînii). Stabilirea exactă a ariei de răspîndire a speciei pe teritoriul întreg al Maramureșului este în studiu.

II. O serie de specii ca : stăncuța, ciocara și fazanul își extind aria lor de răspîndire din regiunile învecinate și au devenit păsări clocitoare în Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5. — Primul cuib de cioară dovedit în Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

4. **Stăncuța (Corvus monedula soemmeringii Fisch.)** Această specie era o pasăre de pasaj și oaspete de iarnă pe meleagurile maramureșene venind în stoluri mari — zeci de mii de exemplare — în lunile octombrie—noiembrie, împreună cu cioara (Corvus frugilegus L.). Primele semne despre cuibărirea speciei provin de la Filipașcu. Acest autor scrie despre apariția stăncutei ca pasăre clocitoare în comunele Petrova și Leordina în anul 1959. După această dată a fost depistată cuibărind la Giulești (turnul bisericii) de autor, în anul 1963 a apărut la turnurile bisericilor din orașul Sighetul Marmației și de atunci a invadat toate localitățile maramureșene pînă la Baia-Borșa. Pentru cuibărit sînt favorizate clădirile înalte (turnuri), dar face cuib și în scorburi naturale ale copacilor mari. Astăzi este o specie foarte frecventă și chiar dominantă în ornitofauna localităților.

5. **Ciora (Corvus frugilegus L.)** La fel ca și stăncuța a fost o specie de pasaj și oaspete de iarnă în Maramureș, neavînd date despre cuibărirea speciei și nici observații din perioada de nidificare. In momentul actual este o pasăre clocitoare în Maramureș, avînd date precise (cuiburi depistate) din zăvoaiele Tisei, între Teceul Mic și Bocicoiul Mare. Această imigrare s-a petrecut în ultimii 2—3 ani. In anul 1969 au format o micro-colonie, alcătuită din trei cuiburi în centru municipiului Sighetul Marmației (parcul din piața de zarzavat), iar în anul 1970 a fost găsită o colonie formată din 19 cuiburi în parcul spitalului din Sighetul Marmației.

In afară de aceste date, în timpul cuibăritului au fost observate numeroase exemplare în diferite puncte ale Maramureșului ca : Breb, Budești, Petrova, Vișeu etc., dar cuibăritul n-a fost dovedit în apropierea acestor localități.

6. **Fazanul (Phasianus colchicus L.)** La noi își extinde arealul pe cale artificială, prin colonizare Este o specie care ține de biotopul ocupat ; din acest motiv este interesant că fazanul a apărut în mod spontan în zăvoaiele Tisei. Primele semne despre prezența fazanului le avem în anul 1968, semnalat fiind în zăvoaiele Tisei situate între Săpința și Cimpulung la Tisa. In anul 1969, deja au fost observați fazani la 5—7 km. în amonte de Sighetul Marmației, lîngă satul Tisa, iar în aval de oraș este observat foarte des în grupuri de 4—5 exemplare : în anul 1970 este semnalat și la Berbești (Valea Marei).

Pătrunderea fazanului în Depresiunea Maramureșului s-a realizat prin culoarul Tisei, care face legătura directă cu cîmpiile învecinate unde specia este prezentă. Cauzele ecologice ale înaintării pot fi biotopul corespunzător și liniștea în zăvoaiele Tisei, precum și o suprapopulare a cîmpiilor învecinate.

III. O problemă interesantă este înaintarea și urcarea unor specii în zonele de munte sau chiar în zonele subalpine—alpine. Este vizibilă înaintarea **cioarei grive (Corvus corone cornix L.)** spre zonele subalpine—alpine. In perioada de vară se găsește chiar în număr considerabil în zonele men-

9.) — Idem, **Contribuții la cunoașterea ornitofaunei Maramureșului,** (Manuscris), 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

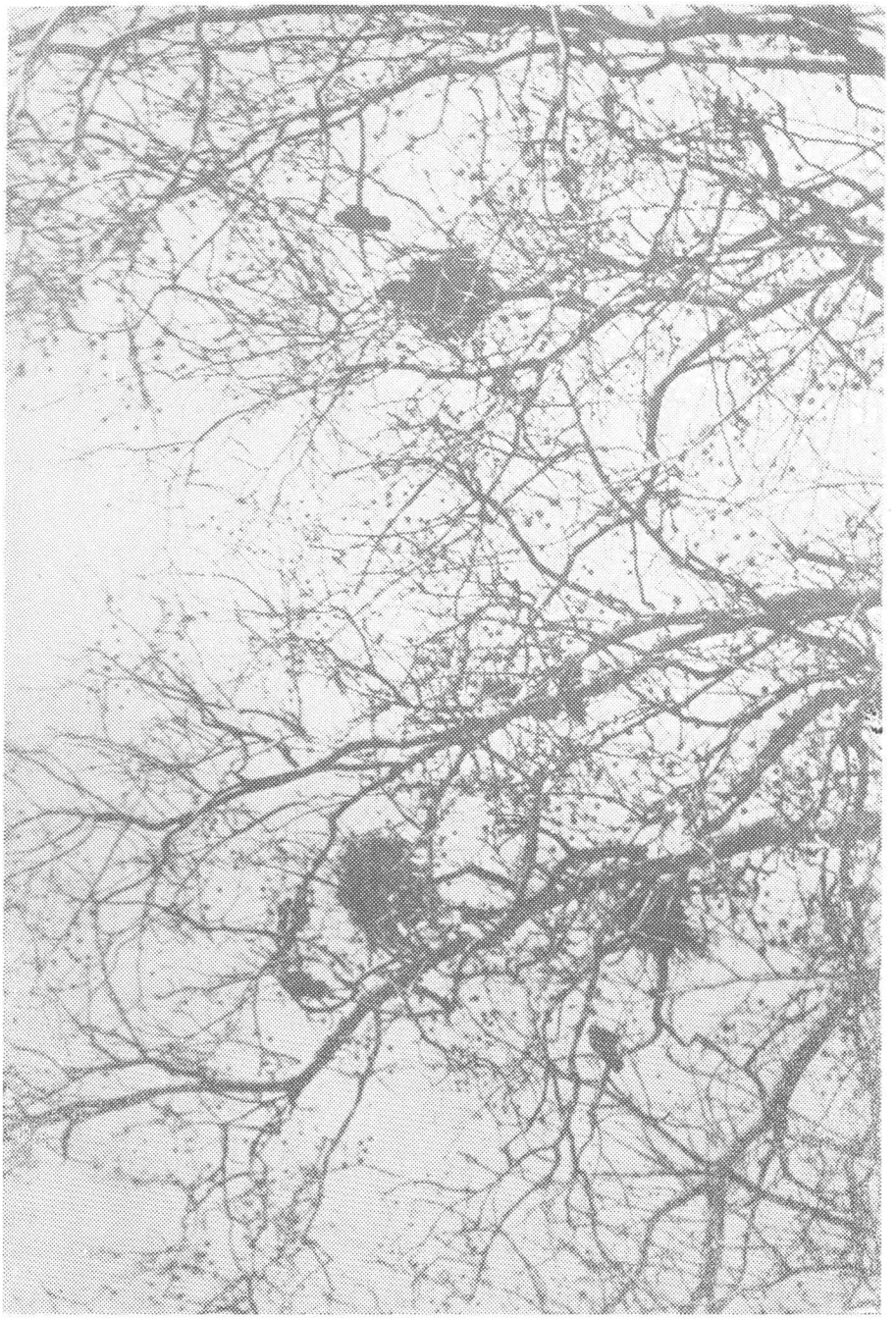

Fig. 6. — Colonie de ciori în Sighetul Marmației.

https://biblioteca-digitala.ro

țicnate în munții Rodnei și Maramureșului. Acest fapt se datorește, după presupunerea noastră, pe lîngă alte cauze, și pășunatului intensiv în aceste zone. In literatură, cioara grive este trecută ca o specie a regiunilor delurcase și care cuibărește pînă la altitudinea de 700–800 m[10], iar Papadopol[11] o amintește în zona montană (alt. 1200 m.), dar nu în perioada de cuibărit – luna septembrie–. In anul 1968, între 23–25 martie își făcea cuibul la limita superioară a pădurilor, altitudinea 1560 m., lîngă cabana „Puzdrele" în Munții Rodnei, versantul nordic.

La fel, **cotofana (Pica pica L.),** specie care după datele literaturii de specialitate nu se cuibărește peste 700–800 m. altitudine[12] și care este direct legată de terenuri cultivate, de așezări omenești în luna mai 1970 a fost depistată ca specie clocitoare (4 perechi) în zona rășinoasă între 1100–1200 m. altitudine. Papadopol[13] amintește ca o raritate trecerea unui stol de 7–8 exemplare în zona pădurilor rășinoase (altitudine 1200 m.) în luna septembrie la Cîrlibaba, județul Suceava.

O asemenea înaintare se observă și la **grauri (Sturnus vulgaris L.),** specie care deja cuibărește în număr considerabil în zona montană la pășunile împădurite, la o altitudine de 1100-1300 m., fapt care nu este precizat în literatura de specialitate. Urmărirea speciei este o preocupare permanentă a ornitologilor din zona noastră.

Cauzele ecologice ale acestor expansiuni de specii de șes sau de colonie spre regiunile muntoase și chiar pînă în zona alpină nu sînt elucidate pînă în momentul actual, dar au atras atenția multor specialiști[14] fiind un fenomen nou (ca și expansiunea speciilor sudice).

Situația biogeografică a acestor specii nu este încă clarificată în multe regiuni ale țării și mai ales în Maramureș, unde lipsesc aproape complet liste ornito-faunistice sau lucrări comparative.

★

★ ★

In concluzie dorim să remarcăm următoarele :

1). – Cele trei specii antropofile de origine sudică sînt răspîndite aproape în toate localitățile maramureșene.

2). – Se observă o migrare a speciilor din zone și regiuni de cîmpie spre regiunile de munte.

3.) – Este semnalată o înaintare spre zona muntoasă a speciilor care cuibăreau în partea depresionară a Maramureșului.

10.) – I. Cătuceanu, **Ciorile și celelalte corvidee,** Ed. Agro-Silvică, București, 1953, pp. 113.

11.) – A. Papadopol, **Contribuțiuni la cunoașterea faunei ornitologice a regiunii Suceava-Vatra-Dornei-Rădăuți,** în **Natura,** 1957, nr. 4, p. 101-111.

21.) – I. Cătuneanu, **op. cit.** pp. 113

13.) – A. Papadopol, **op. cit.** p. 101-111.

14.) – G. Niethammer,**Arealveränderungen mitteleuropäischer Vögel, Bonner Zool. Beitr.,** 1951, nr. 2, p. 17-51.

– M. Tălpeanu, **Expansion einiger Vogelarten in Romänien. Beiträge zur Vogelkunde,** Leipzig, p. 345-352.

https://biblioteca-digitala.ro

LES NOUVEAUX ASPECTES DE LA FAUNE DES OISEAUX DU MARAMUREŞ

— Résumé —

Dans cet ouvrage sont traitées des espèces d'oiseaux en expansion, qui ont produit quelques changements dans l'avifaune de Maramureş.

Sont traitées trois espèces méridionales : Streptopelia decaocto (Friv.), Dendrocopos syriacus balcanicus (Hempr. et Stres.), Serinus Serinus (L), *trois espèces qui sont venues des régions environnantes et les quelles se nichent aujourd'hui en Maramureş :* Corvus monedula soemmeringii (Fisch.), Corvus frugilegus (L.) Phasianus colchicus (L.),*comme quelques phénomènes d'avoncement vers montagneuses des espèces autochtones.*

En conclusion nous pouvons dire que :

1). Les trois espèces anthropohiles d'origine méridionale sont répandues presque dans toutes les localités de Maramureş.

2.). On obsérve une migration des espèces des zones et régions de plaine vers les régions montagneuses.

3). Il est signalé un avancement vers la zone montagneuse des espèces qui nichaient dans la part de dépression Maramureş.

https://biblioteca-digitala.ro

COLECȚIA MINERALOGICĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN MARAMUREȘ

PETRU VARGA și VICTOR GORDUZA

In anul 1965 a luat ființă, în cadrul Muzeului județean Maramureș, o nouă secție — secția de minerit — care vine să satisfacă o veche necesitate și anume aceia de a studia, de a colecționa și de a face cunoscută publicului larg, marea varietate și originalitate a mineralelor din regiunea minieră Baia Mare.

Prin activitatea depusă de această secție, se urmărește să se prezinte multiplele aspecte ale activității minerilor maramureșeni, prin a căror muncă plină de sacrificii au fost scoase la lumina zilei bogățiile și frumusețile minerale ascunse în adîncurile munților. Un alt aspect, și poate cel mai important al activității acestei secții, il constituie colecționarea unui material mineralogic cît mai complet în care să fie reprezentate toate speciile minerale cunoscute din regiune, pe baza căruia să se organizeze în viitorul apropiat o expoziție permanentă.

Colecția actuală a Muzeului județean Maramureș, este constituită din eșantioanele unei vechi colecții a Muzeului din Baia Sprie la care s-au adăugat și eșantioane achiziționate în ultimul timp din diferite colecții particulare din orașul Baia Mare.

★

★ ★

In comunicarea de față, urmărim prezentarea în linii generale a condițiilor de formare a mineralelor, a clasificării lor și descrierea unor piese reprezentative existente în colecția Muzeului județean Maramureș.

Regiunea minieră Baia Mare este situată în nord-vestul țării, pe teritoriul județului Maramureș, localizat pe flancul sud-vestic al munților vulcanici neogeni Oaș-Gutîi. Această unitate muntoasă face parte din lanțul vulcanic Vihorlat-Oaș-Gutîi-Țibleș-Călimani-Harghita, cea mai importantă manifestare vulcanică de pe teritoriul Europei.

Infățișarea geomorfologică a regiunii Baia Mare, este condiționată de

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. 1. Blendă

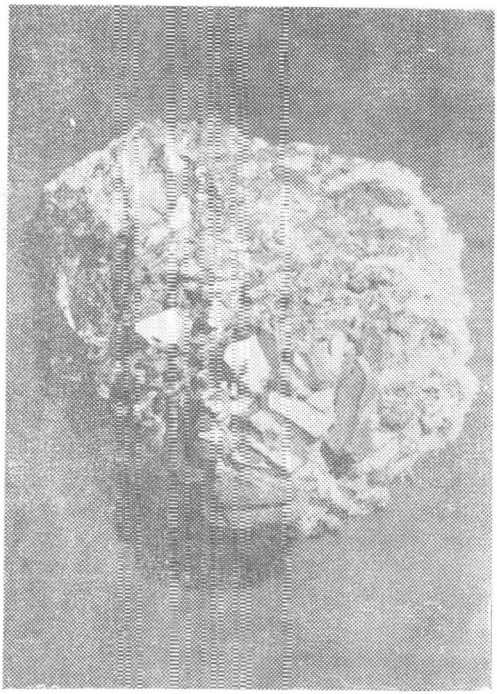

Nr. 2. Galenit

Nr. 3. Pirotină

Nr. 4. Bournonit

PLANȘA NR. 1

https://biblioteca-digitala.ro

originea vulcanică a zonei respective, avînd în general înălțimi reduse. Cele mai frecvente forme de relief sînt podișurile de lave și stîlpii vulcanici, dar datorită puternicei eroziuni, suprastructura aparatelor vulcanice este ștearsă. Vulcanismul neogen din Munții Oaș-Gutii constituie subciclul nou, subsecvent cutărilor savice, al manifestărilor vulcanice din lanțul carpatic.

Bazinul Transilvaniei a început să se delimiteze la sfîrșitul Oligocenului, suferind o serie de mișcări de scufundare pînă la sfîrșitul Ponțianului. Această scufundare a creat la periferia bazinului zone de slabă rezistență, care au constituit principalele căi de acces spre suprafață a produselor magmatismului neogen.

Geneza zăcămintelor de minerale utile din regiunea minieră Baia Mare, este legată de existența în zonele profunde ale Pămîntului a unei mase de topituri silicatate, în a cărei compoziție intră și o serie de componenți volatili, precum și diferite metale. Ajungînd în orizonturile superioare ale scoarței terestre, în anumite condiții structural-geologice, componenții volatili ai magmei se separă de topitura silicatată, dînd naștere la acumulări de minerale utile. Formarea zăcămintelor de minerale utile este un proces de cristalizare a diverselor minerale, cristalizare determinată de limita de solubilitate a acestora, care depinde de concentrația inițială în componenți volatili ai magmei și de presiunea externă, care este în funcție de adîncimea la care se găsesc aceste soluții[1].

In bazinul minier Baia Mare, marea majoritate a zăcămintelor de minerale utile sînt reprezentate prin filoanele constituite din mineralele care s-au depus în fracturile existente în rocile înconjurătoare, fracturi care au constituit principalele căi de circulație a soluțiilor postmagmatice. Compoziția chimică a soluțiilor postmagmatice, a fost mult influențată de marea varietate a rocilor pe care le-au străbătut, lucru ce explică marele număr de minerale primare existente în cadrul zăcămintelor hidrotermale din regiune. Intrucît, în urma eroziunii intense din regiune, zăcămintele hidrotermale se situează foarte aproape de suprafață, acțiunea agenților externi — în special a apelor de infiltrație și a aerului — a fost mult intensificată, acțiune ce a dus la formarea unor noi minerale — secundare — prin alterarea mineralelor primare existente.

In felul acesta se explică marea varietate chimică a minereurilor cunoscute în regiunea Baia Mare ; fiind numeroase mineralele care au fost pentru prima oară descrise din regiunea noastră, unele găsindu-se numai aici.

Mineralele fiind produse cristaline ale unor reacții chimice, sistematizarea lor se face după compoziția chimică și structura cristalină, acestea determinînd proprietățile fizice și chimice pe baza cărora mineralele se pot identifica.

Din totalul de peste 2 000 minerale cunoscute în lume, în regiunea minieră Baia Mare se găsesc peste 140 de specii minerale hidrotermale, unele

1. — M. P. Tatarinov, **Condițiile de formare a zăcămintelor de minereuri metalifere și nemetalifere,** trad. din l. rusă, Ed. tehnică, București, 1967.

https://biblioteca-digitala.ro

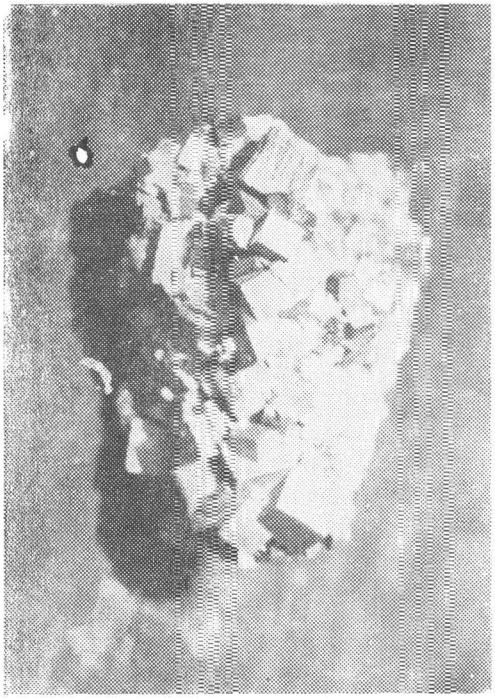

Nr. 1. Pirit

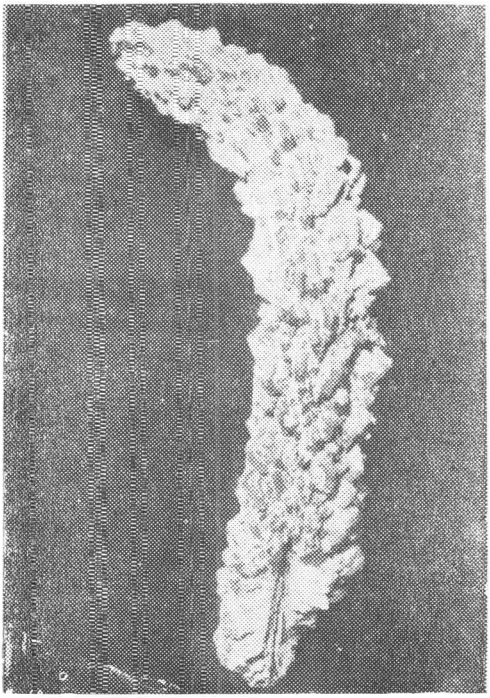

Nr. 2. Marcasit

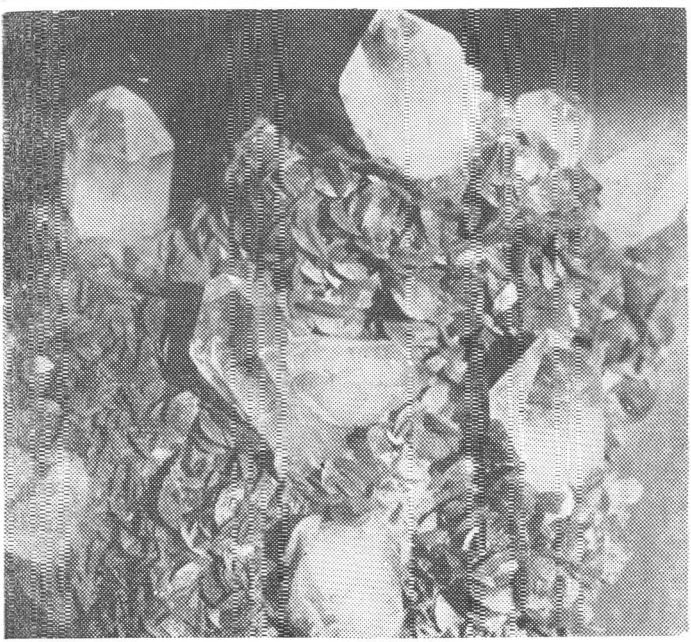

Nr. 3. Siderit

PLANȘA NR. 2

https://biblioteca-digitala.ro

fiind descoperite aici ca, de exemplu, felsöbanyitul, szmikitul, dietrichitul, andcriul, klebelsbergitul, semseyitul, fizelyitul, fülöpitul, kapnicitul și altele.

In anexa I s-a urmărit să se facă o clasificare a tutror mineralelor hidrotermale din regiunea minieră Baia Mare, pe baza sistematizării generale a lui Hugo Strunz[2] și a lucrării lui D. Rădulescu și R. Dumitrescu[3].

In cadrul colecției mineralogice a Muzeului județean Maramureș, tipurile de minerale hidrotermare existente în regiunea minieră Baia Mare sînt reprezentate astfel :

– elemente native	3 din 6
– sulfuri	20 din 65
– oxizi-hidroxizi	3 din 13
– carbonați	8 din 13
– sulfați	9 din 19
– silicați	3 din 12

Această situație se datorește mai multor cauze – în primul rînd o serie de minerale sînt foarte rare, unele fiind astăzi foarte greu de procurat, iar pe de altă parte este faptul că mare parte din colecția actuală s-a format din donații de la minieri, maiștri, ingineri, care au oferit muzeului în general mineralele cale mai răspîndite, fapt ce a dus la existența unui număr mare de eșanticoane din același tip de mineral. Acest lucru se explică și prin faptul că marea majoritate a colecționarilor particulari au avut în vedere doar criterii estetice în alcătuirea colecțiilor lor – foarte puțini fiind aceia care au încercat să colecționeze cît mai multe specii minerale.

Totuși, în ultimii ani s-a căutat ca achizițiile făcute de către muzeu să îmbogățească colecția nu atît cantitativ, cît mai ales calitativ. Astfel, s-a urmărit achiziționarea mineralelor rare și s-au obținut frumoase eșantioane de : aur nativ, bertherit, fizelyit, fülöppit, wolframit, vivianit, wavellit, cronstedtit etc.

Cum este și normal, în cadrul colecției ponderea aparține clasei sulfurilor, bine reprezentată prin eșantioane caracteristice de blendă, calcopirit, tetraedrit, pirctină, galenit, antimonit, bournonit. fizelyit, pirit. maracasit etc, alături de ele existînd numeroase eșantioane de oxizi, carbonați, sulfați și silicați.

☆

☆

In continuare ne vom opri foarte pe scurt asupra cîtorva eșantioane reprezentative pentru colectia Muzeului județean Maramures.

Blenda ZnS Cristalizează în sistemul cubic, habitusul cristalelor fiind tetraedric, culoarea este foarte variată, fiind în general galben-brună (sfalerit) dar se întîlnesc foarte frecvent și cristale de culoare neagră (marmatit) sau incolore (cleiofanul), In zăcămintele din regiunea minieră Baia Mare

2. – H. Strunz, **Mineralogische Tabellen,** Akademische Verragsgesellschaft Geest Porting K-G, Leipzig, 1957.

3. – Rădulescu D. și R. Dimitrescu **Mineralogia topografică a României**. Ed. Academiei R.S.R. București, 1966

https://biblioteca-digitala.ro

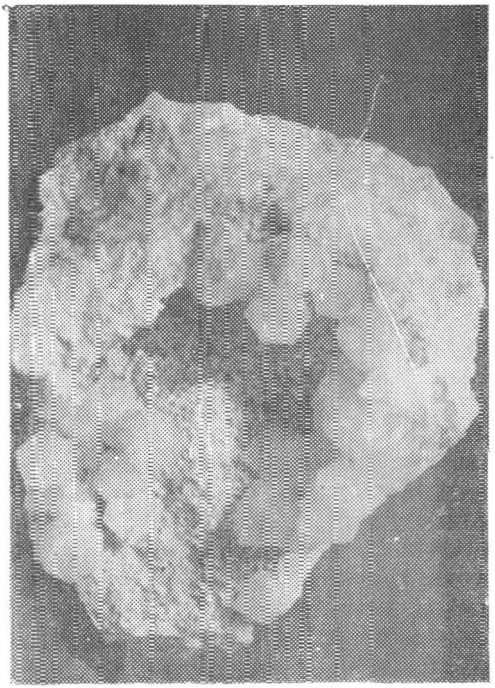

Nr. 1. Roderozit

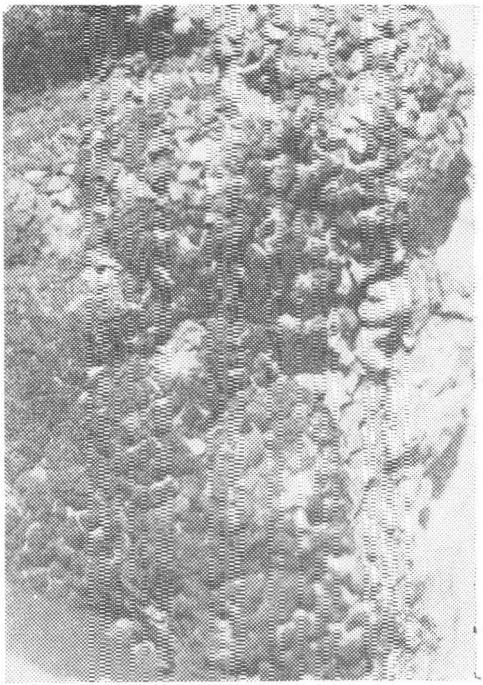

Nr. 2. Cronstedtit

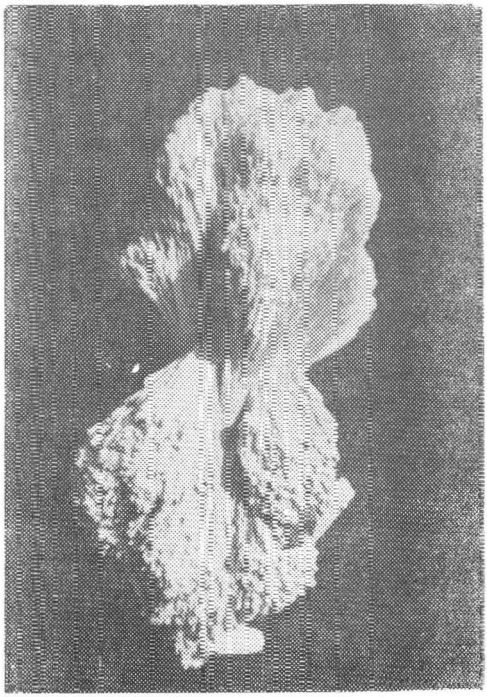

Nr. 3. Wavellit

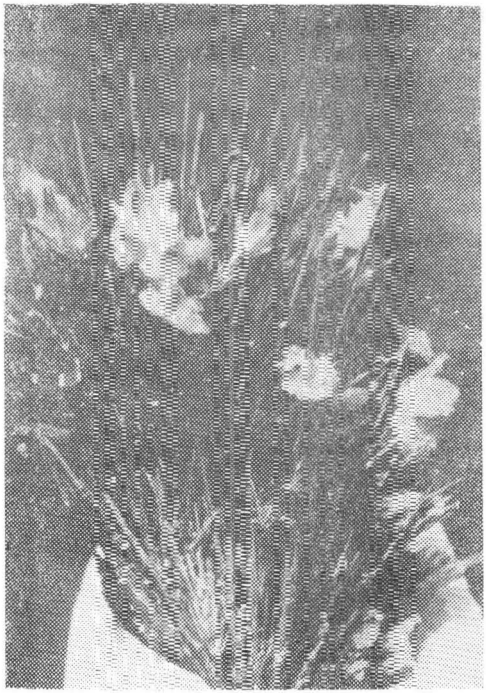

Nr. 4. Antimonit

PLANŞA NR. 3

https://biblioteca-digitala.ro

apare sfaleritul și marmatitul. Frecvente sînt cristalele de culoare închisă cu luciu metalic puternic, cu habitusul tetraedric avînd fețele striate, sau maclate polisintetic.

Eșantionul nr. 213 provenit de la Baia Sprie, cuprinde numeroase cristale de 3-5 mm de culoare neagră cu habitusul tetraedric, pe care sînt foarte bine dezvoltate fețele (100), (110) și (111). Fețele de tetraedru sînt slab striate. Alături de cristalele de blendă bine individualizate, apar și concrețeri de cristale tetraedrice de blendă de dimensiuni mici, cristale și aglomerate granulare de calcopirit, galenit și pirit. Toate acestea sînt dispuse pe un substrat format dintr-o masă cloritoasă, formată pe seama rocii gazdă. Acest substrat este acoperit de numeroase cristale prismatice de cuarț de dimensiuni foarte mici, peste care sînt dispuse cristale romboedrice de calcită albă și cristale cubice de fluorit de culoare alb-violacee (Pl. I, 1).

2. **Galenit PbS**. Galenitul este un mineral ce cristalizează în sistemul cubic, hobitusul cristalelor fiind foarte variat, în general apărînd sub formă de cuburi, dar pot avea și un habitus octaedric sau tetraedric. Culoarea este cenușie închisă cu luciu foarte puternic, unele varietăți argintifere avînd culoarea mai mult deschisă cu muchiile cristalelor șterse.

Eșantionul nr. 106 provine de la Cavnic, fiind constituit dintr-o rozetă de cristale tetraedrice de galenit cu dimensiuni de pînă la 15 mm, dispuse peste o masă compactă de blendă și calcopirit. Intre cristalele tetraedrice apar cristale lamelare care sînt acoperite de cristale foarte mici de siderit și rozete de cristale prismatice albe ușor transparente de cuarț de 1-2 mm (Pl. I, 2).

3. **Wurtzit ZnS**. Este un mineral a cărui compoziție chimică este identică cu cea a blendei, dar spre deosebire de aceasta, wurtzitul cristalizează în sistemul hexagonal. Cristalele au un habitus prismatic, dar de obicei se întîlnesc în mase metalcoloidale cu structură fibroasă.

Eșantionul nr. 601 provine de la Nistru și este format dintr-o asociație de wurtzit cu structura radiar-fibroasă, de culoare neagră, cu luciu adamantin, peste care se dispune o masă compactă de blendă de culoare brună pînă la neagră. In partea superioară apar cristale de galnit a căror fețe sînt mate din cauza proceselor de alterare pe care le-au suferit, precum și mici cristale tabulare groase, incolore de barit.

4. **Pirotina FeS**. Cristalizează în sistemul hexagonal, cristalele avînd un habitus prismatic sau columnar. Are culoare galbenă de bronz cu reflexe brune și luciu metalic.

Eșantionul nr. 55 provenit de la Herja, este format dintr-o asociație de cristale lamelare dispuse radiar. Această dispoziție a cristalelor este caracteristică, fiind cunoscută și sub numele de „Eisenrose". Agregatul de cristale este dispus pe un substrat format din galenit, alături de pirotină apărînd cristale de cuarț și siderit (Pl. I., 3).

5. **Bournonit 2PbS Cu_2S Sb_2S_3** cristalizează în sistemul rombic, cristalele avînd un habitus scurt prismatic sau tabular de culoare cenușie de oțel.

Eșantionul nr. 282 provine de la Cavnic, cristalele de bournonit pînă la

https://biblioteca-digitala.ro

6 mm, maclate ciclic fiind dispuse în cavitățile unei mase compacte de galenit și calcopirit, peste care se dispune o masă pîsloasă de jamesonit (Pl. I., 4).

6. **Fizelyitul $7PbS\ 1{,}5\ Ag_2S\ 5\ Sb_2S_3$** Este un mineral descris pentru prima oară de la Herja. Cristalizează în sistemul rombic cu habitus prismatic sau tubular avînd culoarea cenușie-închisă cu luciul metalic.

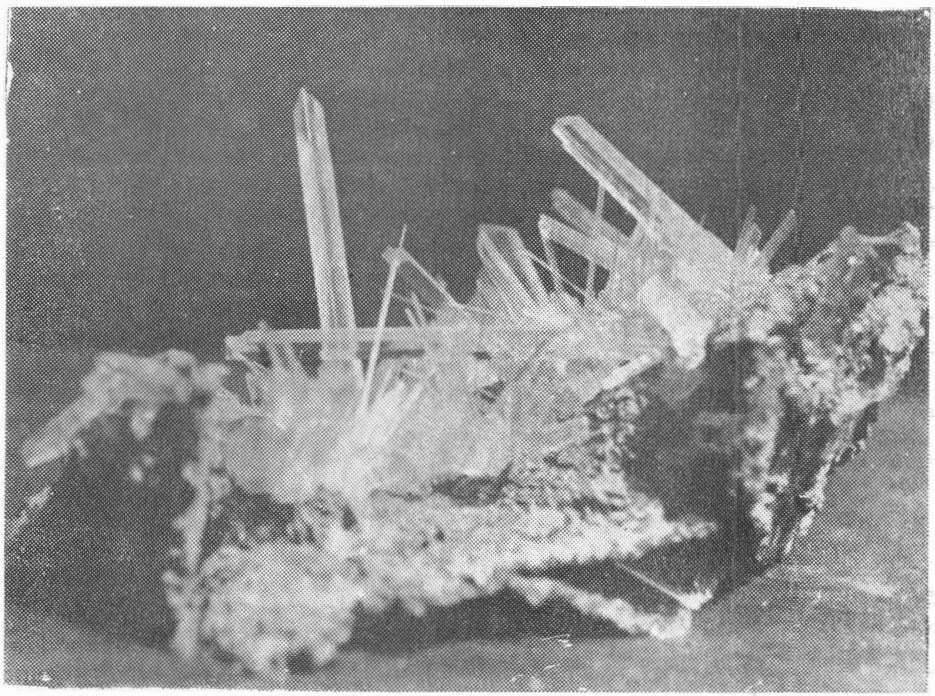

PLANȘA 4. — Gips

Eșantionul nr. 402 care provine de la Herja, prezintă cristale tabulare dispuse în rozetă pe o masă compactă de pirit, calcopirit și blendă.

7. **Pirit FeS_2** Cristalizează în sistemul cubic, cristalele avînd forme foarte variate cele mai frecvente fiind cele cubice sau dodecaedrice-pentagonale. Caractristice sînt striațiunile fețelor de cub.

Eșantionul nr. 290 provine de la Cavnic și este o druză de cristale cubice de dimensiuni pînă la 5 mm, cu fețele foarte slab striate, dispuse peste o masă compactă de pirit. Alături de cristalele de pirit apar și macle ciclice de bournonit. (Pl. II, 1).

8. **Marcasit FeS_2** Are aceeași compoziție ca și pirita, cristalizînd în sistemul

https://biblioteca-digitala.ro

rombic, cristalele avînd un habitus tabular, columnar sau în formă de lance, un luciu metalic şi o culoare galbenă de alamă cu nuanţe verzui.

Eşantionul nr. 291 provine de la mina Valea Roşie (Baia Mare) şi este o druză de cristale cu habitus tabular dispuse sub forma unui con de brad (Pl. II, 2).

9. **Siderit $FeCO_3$** Cristalizează în sistemul trigonal, avînd un habitus romboedric, cristalele avînd culoarea alb-gălbuie, sau brune cu luciu sticlos.

Eşantionul nr. 72 provine de la Herja şi este o druză de cristale romboedrice galben-brune, dispuse pe o masă compactă de calcopirit, acoperită cu cristale prismatice mici de cuarţ. Deasupra cristalelor de siderit se dezvoltă cristale prismatice bipiramidale de cuarţ incolor şi transparent (Pl. II, 3).

10. **Rodoctozit $MnCO_3$** Cristalizează în sistemul trigonal, apărînd rar în cristale bine dezvoltate, frecvente fiind agregatele granulare, reniforme sau sferoidale de culoare roză pînă la zmeurie.

Eşantionul nr. 611 provine de la Cavnic şi este constituit dintr-o alternanţă de straturi de cristale de cuarţ alb şi mase granulare de rodocrozit, în care apare o mică cavitate căptuşită cu cristale romboiedrice cu feţe curbe, de rodocrozit roz, peste care sînt dezvoltate cristale scurte, prismatice bipiramidale, unele moclate, de cuarţ transparent (Pl. III, 1).

11. **Barit $BaSO_4$** Este un mineral frecvent şi cristalizează în sistemul rombic, avînd habitus tabular deobicei incolor, dar uneori din cauza incluziunilor este colorat (galben, roşu, verde, negru).

Eşantionul nr. 103 provine de la Baia Sprie şi este un cristal de dimensiuni mari 13 X 8 X 3 cm, incolor, slab transparent, în care sînt concrescute alte cristale mai mici. Cristalul mare a inclus un agregat radiar de cristale aciculare de antimonit, unele din ele parcă străpungînd cristalul de barit.

12. **Wavellitul $Al_3(OH)_3(PO_4)_2\ 5H_2O$** Este un mineral secundar, cristalizează în sistemul rombic cu habitus prismatic – acicular. Culoarea este variată de obicei galben-brună cu diverse nuanţe.

Eşantionul nr. 52 provine de la Cavnic, unde a fost descris sub numele de kapnicit. Este un agregat radiar de 7 cm format din cristale aciculare de culoare alb-gălbuie (Pl. III, 3).

13. **Cronstedtitul $Fe_4\ Fe_2(OH)_8\ Fe_3\ Si_2\ O_{10}$** Este un mineral ce cristalizează în sistemul hexagonal cu habitus prismatic.

Eşantionul nr. 124 provine de la Herja şi este un agregat radiar de cristale prismatice de culoare brun-roşcată închisă (Pl. III, 2).

14. **Antimonit (stibina) Sb_2S_3** Cristalizează în sistemul rombic, cristalele avînd un habitus columnar (Herja) şi acicular (Baia Sprie), striaţiuni paralele cu axa de alungire.

Eşantionul nr. 281 provenit de la Baia Sprie, este o druză de cristale aciculare, pînă la 10 cm. lungime, în partea lor superioadă fiind depuse mici rozete de cristale lamelare albe de barit (Pl. III, 4).

15. **Gips $CaSO_4\ 2H_2O$** Cristalizează în sistemul monoclin, avînd un habitus prismatic, sau tabular şi este de obicei incolor.

https://biblioteca-digitala.ro

Eşantionul nr. 189 provine de la Valea Roşie (Baia Mare) şi este o druză de cristale columnare şi aciculare de 4-5 cm. lungime, incolore şi perfect transparente (Pl. IV.).

★

★ ★

In comunicarea de faţă am încercat să prezentăm foarte pe scurt realizările secţiei de minerit a Muzeului judeţean Maramureş, în activitatea sa de punere în valoare a marii varietăţi mineralogice a regiunii minieră Baia Mare.

Analiza statistică făcută, va sta la baza activităţii viitoare a secţiei, în vederea lărgirii colecţiei de minerale, care la ora actuală nu este încă o reprezentare fidelă şi integrală a patrimoniului mineral a bazinului Baia Mare.

LA COLLECTION MINERALOGIQUE DU MUSEE DU DEPARTAMENT DE MARAMUREŞ

— Résumé —

Dans cette étude on fait une présentation générale de la collection de minéreux du musée de Baia Mare et une succinte présentation de quelques échantillons de premier ordre. En outre les auteurs s' attachent à faire un exposé systématique de tous les minéraux rencontrés dans les gisements de métaux non-ferreux qui se trouvent sur le territorire du district Maramureş.

https://biblioteca-digitala.ro

SISTEMATICA MINERALELOR DIN CADRUL ZĂCĂMINTELOR HIDROTERMALE DIN REGIUNEA MINIERĂ BAIA MARE

I. CLASA ELEMENTELOR NATIVE

A. Metale

Grupa cuprului

- cupru Cu
- argint Ag
- aur Au

B. Metaloide și nemetale

1) Grupa arsenului

- arsen As
- stibiu Sb

2) Grupa sulfului

- sulf S

II. CLASA SULFURI

A. Sulfuri de tipul R : S > 1 : 1

1) Grupa chilenit
- dyskrasit
- dyskrasit Ag_3 Sb

2) Grupa telurilor de Ag și Au
- hessit Ag_2 Te
- petzit $(Ag,Au)_2$ Te
- sylvanit Au Ag Te_4

3) Grupa calcozinei
- calcozina Cu_2 S
- bornit Cu_2 S (Fe, Cu) S

4) Grupa argentitului
- argentit Ag_2S

https://biblioteca-digitala.ro

5) Grupa stromeyeritului
   - stomeyerit $Cu_2S . Ag_2S$
   - jalpait $Cu_2S . 3 Ag_2S$

B. **Sulfuri de tipul R : S = 1 : 1**

1) Grupa blendei
   - blenda Zn S
   - metacinabarit Hg S

2) Grupa calcopiritei
   - calcopirit Cu Fe S_2

3) Grupa tetraedritului
   - tetraedrit Cu_3SbS_{3-4}
   - germanit $Cu_3 (Fe, Ge)S_4$
   - colusit $Cu_3 (Fe, As, Sn)S_4$

4) Grupa wurtzitului
   - wurtzit ZnS
   - greenockit CdS

5) Grupa cubanitului
   - cubanit $CuFe_2S_3$

6) Grupa milleritului
   - pirotină FeS

7) Grupa galenitului
   - alabandină MnS
   - galenit PbS
   - altait PbTe

8) Grupa miargyritului
   - miargyrit $AgSbS_2$
   - varietate : kenngottit $AgSbS_6$
   - schapbachit $AgBiS_2$

9) Grupa covelinei
   - covelina CuS
   - valleriit $Cu_3Fe_4S_7$

C. **Sulfuri de tipul R : S ⟨ 1 : 1 precum și ⟩ 1 : 2**

1) Grupa antimonitului
   - antimonit Sb_2S_3
   - bismutină Bi_2S_3
   - kermesit Sb_2S_2O

2) Grupa sulfosărurilor de cupru
   - emplectit $Cu_2S . Bi_2S_3$
   - wittichenit $3 Cu_2S . Bi_2S_3$
   - berthierit $FeS \cdot Sb_2S_3$

3) Grupa sulfosărurilor de argint :
   - stephanit $5 Ag_2S . Sb_2S_3$
   - pearceit $8 (Ag, Cu)_2 . As_2S_3$
   - palybasit $8(Ag, Cu)_2 S . Sb_2 S_3$

https://biblioteca-digitala.ro

4) Grupa sulfosărurilor de plumb și cupru
   - seligmannit 2 Pb S Cu_2 S As_2 S_3
   - bournonit 2 PbS Cu_2S . Sb_2 S_3

5) Grupa sulfosărurilor de plumb și argint
   - fizelyit 7 PbS . 1.5 Ag_2S . 5 Sb_2S_3
   - andorit 4 PbS . 2 Ag_2S . 6 Sb_2 S_3
   - freieslebenit 4 PbS . 2 Ag_2S . 2 Sb_2S_3
   - diaphorit 4 PbS . 3 Ag_2S . 3 Sb_2 S_3
   - schirmerit PbS . 2 Ag_2S . Bi_2S_3

6) Grupa sulfosărurilor de plumb
   a) Subgrupa sulfosărurilor de plumb cu arsen
      - geokronit 5 PbS . As Sb S_3
      - gratonit 9 Pb S . 2 As_2 S_3

   b) Subgrupa sulfosfărurilor de plumb cu stibiu
      - fülöppit 3 Pb S . 4 Sb_2 S_3
      - zinckenit PbS . Sb_2 S_3 (?)
      - jamesonit 4 PbS . Fe S . 3 Sb_2 S_3
      - semseyit 9 PbS . 4 Sb_2 S_3
      - boulangerit 5 PbS . 2 Sb_2 S_3
      - meneghinit 4 PbS . Sb_2 S_3 (?)

   c) subgrupa sulfosărurilor de plumb cu bismut
      - galenobismutit PbS . Bi_2 S_3

7) Grupa proustitului – xanthoconitului
   a) subgrupa proustitului
      - proustit Ag_2 As S_3
      - pyrargyrit Ag_3 Sb S_3

   b) subgrupa xantoconitului
      - xanthokon Ag_3 As S_3
      - pirostilpnit Ag_3 Sb S_3
      - samsonit 2 Ag_2 S . Mn S . Sb_2S_3

D. **Sulfuri de tipul R : S = 1 : 2**

1) Grupa piritei
   - pirit Fe S_2

2) Grupa cobaltinei-ullmannitului
   - cobaltina Co As S

3) Grupa marcasitei-loellingitului
   - marcasit Fe S_2
   - loellingit Fe As_2

4) Grupa arsenopiritului
   - arsenopirit Fe As S

5) Grupba molibdenitului
   - molibdenit Mo S_2

E. **Sulfuri nemetalice**

Grupa patronit-realgarului
   - realgar As_4 S_4
   - auripigment As_2 S_3

https://biblioteca-digitala.ro

III. **CLASA HALOGENURI**

A. Halogenuri simple

1) Grupa hallitului

– kerargirit Ag Cl

2) Grupa fluoritului

– fluorit $Ca F_2$

IV. **CLASA OXIZI – HIDROXIZI**

A. **Oxizi de tipul R_2O și RO**

Grupa tenoritului :

– massicot PbO

B. **Oxizi de tipul $R_3 O_4$**

Grupa spinelului

– magnetit $Fe_3 O_4$

C. **Oxizi de tipul R_2O_3**

1) Grupa valentinitului

– valentinit $Sb_2 O_3$

2) Grupa corindon – ilmenitului

– corindon $Al_2 O_3$

– hematit $Fe_2 O_3$

3) Grupa stibiconit – pirochlor

– stibiconit $Sb Sb_2 O_6 OH$

D. **Oxizi de tipul RO_2**

1) Grupa cuarțului

– cuarț $Si O_2$

– opal $Si O_2 + H_2O$

2) Grupa rutilului

– piroluzit $Mn O_2$

– casiterit $Sn O_2$

3) Grupa psilomelanului

– psilomelan $(Ba, H_2O)_2 Mn_5 O_{10}$

– vad $Mn_3O_4 . 4 H_2O$

F. **Hidroxizi**

Grupa diaspor – böhmit

– limonit $Fe O . OH . nH_2O$

V. **CLASA CARBONAȚI**

A. **Carbonați anhidri fără anioni străini**

1) Grupa calcitului

– smithsonit $ZnCO_3$

– ferrosmithsonit $(Zn, Fe) CO_3$

– siderit $Fe CO_3$

varietate : – sferosiderit

– calcit $Ca CO_3$

– rodocrozit $MnCO_3$

– manganocalcit $(Ca, Mn) CO_3$

https://biblioteca-digitala.ro

2) Grupa dolomitului
- dolomit $CaMg(CO_3)_2$
- ankerit $CaFe(CO_3)_2$

3) Grupa aragonitului
- aragonit $CaCO_3$
- ceruzit $PbCO_3$

B. **Carbonați anhidri cu anioni străini**

Grupa azurit – hydrozinkit
- azurit $Cu_3\langle(OH)_2 \mid CO_3\rangle_2$
- malachit $Cu_2\langle(OH)_2 \mid CO_3\rangle$

VI. **CLASA SULFAȚI**

A. **Sulfați anhidri fără anioni străini**

1) Grupa anhidritului
- anhidrit $CaSO_4$

2) Grupa baritului
- barit $BaSO_4$
- anglezit $PbSO_4$

B. **Sulfați anhidri cu anioni străini**
- brochantit $Cu_4\langle(OH)_6 \mid SO_4\rangle$
- klebelsbergit

C. **Sulfați hidratați fără anioni străini**

1) Grupa kieseritului
- szmikit $Mn\langle SO_4\rangle . H_2O$

2) Grupa calcantitului
- calcantit $CuSO_4 . 5\ H_2O$
- melanterit $FeSO_4 . 7\ H_2O$
- goslarit $Zn\langle SO_4\rangle\ 7\ H_2O$
- zinkfauserit $(Mn, Zn, Mg)\langle SO_4\rangle\ 5\ H_2O$

3) Grupa halotrichit
- dietrichit $Zn\ Al_2\langle SO_4\rangle_4\ 22\ H_2O$

4) Grupa gipsului
- gipsul $CaSO_4 . 2\ H_2O$

D. **Sulfați hidratați cu anioni străini**

1) Grupa aluminiului
- felsöbanyit $Al_4\langle(OH)_{10} \mid SO_4\rangle . 5H_2O$

2) Grupa kainit
- natrocalcitului
- monsmedit $\langle Tl_2O_3 \cdot K_2O_8\rangle\ SO_4 \cdot 15H_2O$

E. **Molibdați și wolframați**

1) Grupa wolframitului
- ferberit $Fe\langle WO_4\rangle$
- wolframit $MnFe\langle WO_4\rangle$
- hübnerit $Mn\langle WO_4\rangle$

2) Grupa scheelitului
- scheelit $Ca\langle WO_4\rangle$
- wulfenit $Pb\langle MoO_4\rangle$

https://biblioteca-digitala.ro

VII. **CLASA FOSFAȚI**

A. **Fosfați anhidri cu anioni străini**

Grupa apatit – piromorfitului

– pircmorfit $Pb_5\langle Cl \mid (PO_4)_3\rangle$

B. **Fosfați hidratați fără anioni străini**

1) Grupa vivianitului

– vivianit $Fe_3'' \langle PO_4\rangle_2 \cdot 8H_2O$

– erythrin $CO_3 \langle AsO_4\rangle_2 \cdot 8H_2O$

– symplesit $Fe_3'' \langle AsO_4\rangle_2 . 8\ H_2O$

2) Grupa haidingeritului

– haidingerit $CaH \langle AsO_4\rangle . H_2O$

C. **Fosfați hidratați cu anioni străini**

1) Grupa kakoxenului

– diadochit

$Fe_4 \langle (OH)_4 \mid (PO_4 \cdot SO_4)_5\rangle \cdot 13H_2O$

– pitticit

$Fe'''_{20} \langle (OH)_{24} \mid (AsO_4, PO_4, SO_4)_{13}\rangle \cdot 9H_2O$

2) Grupa wavellitului

(kapnicit)

– sterretit $Al_3 \langle (OH)_3 \mid (PO_4)_2\rangle\ 2^1/_2\ H_2O$

– wavellit $Al_3 \langle (OH)_3 \mid (PO_4)_2\rangle \cdot 5H_2O$

(eggonit)

VIII. **CLASA SILICAȚI**

A. **Inosilicați**

1. Grupa radonitului

– rodonit (Mn, Fe, Ca) $\langle SiO_3\rangle$

2. Grupa wollastonitului

– bustamit $CaMn\langle SiO_3\rangle_2$

B. **Filosilicați**

1. Grupa pirofilit – talcului

– pirofilit $Al_2 \langle (OH)_2 \mid Si_4O_{10}\rangle$

– talc $Mg_3 \langle (OH)_2 \mid Si_4O_{10}\rangle$

2. Grupa cloritelor

– chamosit $(Fe, Fe''')_3\ \langle (OH)_8 \mid AlSi_3O_{10}\rangle$
$(Fe, Mg)_3\ (O,OH)_6$

3. Grupa caolinitului

– caolinit $Al_4 \langle (OH)_8 \mid Si_4O_{10}\rangle$

4. Grupa serpentinelor

– cronstedtit $Fe_4''Fe_2'''\ \langle (OH)_8 \mid Fe_2Si_2O_{10}\rangle$

5. Grupa halloysitului

– halloysit $Al_4 \langle (OH)_8 \mid Si_4O_{10}\rangle$
$(H_2O)_4$

https://biblioteca-digitala.ro

C. **Tectosilicați**

1. Grupa helvinei

– helvina $(Mn, Fe, Zn)_8 \langle S_2 | (BeSiO_4)_6 \rangle$

2. Grupa zeoliților

– natrolit $Na_2 \langle Al_2Si_3O_{10} \rangle . 2H_2O$

– laumontit $Ca\ (AlSi_2O_6)_2 \cdot 4H_2O$

– chabasit $(Ca,Na_2)\ \langle Al_2Si_4O_{12} \rangle\ 6\ H_2O$

IX. CLASA SUBSTANȚELOR ORGANICE

– whewellit $Ca \langle C_2O_4 \rangle\ H_2O$

https://biblioteca-digitala.ro

CRONICA SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE EFECTUATE DE MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ ÎN PERIOADA 1968–1970

1968

GIULEȘTI. Punctul : **confluența văii Mestecăniș cu Mara.** Data săpăturii : 1-5 iulie. Obiectivul : așezarea din epoca bronzului. Au fost continuate cercetările începute de colectivul condus de R. Popa în vara anului 1966. Au fost descoperite urmele unei așezări a culturii Suciu de Sus. Printre fragmentele ceramice au apărut și cîteva aparținînd culturii Otomani.

(Carol Kacsó).

LĂPUȘ. Punctul ; **Podanc**. Data săpăturii : 2 – 25 iulie. Obiectivul : necropola tumulară hallstattiană. Colectivul : M. Rusu, responsabil, I Ordentlich, C. Kacsó. Au fost cercetați doi tumuli (T. 7 și T. 8). Tumulul 7 (diam. – 20 m. ; înălț. – 1,20 m.). Vatra de incinerație era plasată în centrul tumulului, avînd o formă ovală, cu diametrele de cca. 5/4 m. Resturile de cenușă și cărbune, separate de oasele calcinate, erau trase spre marginea vetrei. Inventarul arheologic descoperit pe vatră constă din fragmente ceramice provenite de la multe vase, unele întregibile, opt mărgele și un fragment de saltalleone din aur. In mantaua tumulului, care conținea un număr foarte mic de pietre de rîu, prezente mai ales deasupra vetrei, a fost descoperit, la – 0,50 m., un vas mare fragmentar. Tumulul 8 (diam. – 17 m. ; înălț. 1,10 m.). Vatra de incinerație, de forma unei mici movile, avea diametrele de 5,5/4 m. Pe vatră s-a găsit o cantitate mică de cenușă și cărbune și puține fragmente ceramice. In schimb, în masa vetrei a fost descoperită o cantitate considerabilă de fragmente ceramice de la vase de mari dimensiuni, unele avînd pereții groși de 2-2,5 cm. Majoritatea prezentau urme de arsură secundară, unele fiind chiar vitrifiate. Deasupra vetrei, la – 0,40 m., a fost surprins un strat de arsură, cu o grosime de 10 cm. și cu o suprafață de formă ovală, cu diametrele de 12/8 m. In interiorul stratului și

https://biblioteca-digitala.ro

pe suprafața lui au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, resturi de chirpici și cîteva pietre de rîu. In două locuri au fost sesizate urme masive de cărbune, provenite de la bîrne carbonizate. Căpăcuită de acest strat de arsură, se adîncește pînă la solul antic, pe marginea vestică a vetrei, o groapă cu diametrul de 0,60 m., cu pereți puternic arși. In groapă au fost găsite numeroase fragmente de chirpici, fragmente de ornamente de casă și cîteva fragmente ceramice, majoritatea vitrifiate.

(Carol Kacsó).

BÎRSANA. Punctul : **Cetățuia.** Data săpăturii : 15-20 iulie. Obiectivul : așezarea halstattiană. A fost efectuat un mic sondaj de verificare, descoperindu-se urmele unei așezări hallstattiene, cu un strat de cultură de cca. 0.30-0,40 m., care conținea ceramică de culoare neagră în exterior, roșie în interior. N-au fost găsite urme de locuințe sau gropi.

(Carol Kacsó).

SĂRĂSĂU. Punctele : **Zăpodie, Dăbrăuț și Vilcelușe.** Data săpăturii : 3-12 iulie și 18 octombrie — 1 noiembrie. Colectivul : R. Popa, responsabil, M. Zdroba, A. Nemoianu, student. Obiectivul : vatra veche a satului Sărăsău și sondaje pe teritoriul comunei pentru precizarea altor obiective. S-au dezvelit încă două lăcașe în vatra veche a satului (secolele XII-XIII) și s-a încheiat dezvelirea unei case, cercetată parțial în campania 1967.

(Radu Popa).

SIGHETU MARMAȚIEI. Punctul : **Valea Mare.** Data săpăturii : 22-30 octombrie. Obiectivul : vatra unui sat pustiit din secolele XII-XIII. Sondajele efectuate au permis încadrarea cronologică a așezării și recoltarea de material arheologic.

(Radu Popa).

GIULEȘTI. Punctele : **Biserica și Vatra satului.** Data săpăturii : 17 iunie — 6 iulie. Obiectivul : ruinele bisericii vechi din secolele XIII (?) — XIV și urme de locuire din secolele XIV-XV din vatra satului. Colectivul : R. Popa, responsabil, M. Zdroba, I. Popovici și studenții M. Berindei, K. Gündisch, S. Iosipescu, A. Nemoianu, L. Pușcașu. S-a terminat cercetarea începută în 1966, dezvelindu-se complet ruinele bisericii vechi și apoi realizîndu-se consolidarea lor. S-au obținut date importante în legătură cu evoluția topografică a satului. S-a recoltat material arheologic aparținînd secolelor XIV-XV.

(Radu Popa).

BERCHEZOAIA. (com. Remetea Chioarului). Punctul : **Cetate.** Data săpăturii : iulie. Obiectivul : ruinele cetății medievale Chioar. Colectivul : R. Popa, responsabil, M. Zdroba și studenții M. Berindei, K. Gündisch, S. Iosipescu, A. Nemoianu, L. Pușcașu. S-au făcut sondaje în cele trei incinte ale cetății, pentru verificarea stării actuale a monumentului (acoperit de vegetație și molcz), aprecierea posibilităților de restaurare, degajare și consolidare a unor porțiuni de zidărie. A fost recoltat material arheologic.

(Radu Popa).

https://biblioteca-digitala.ro

1969

OARȚA DE SUS (com. Oarța de Jos). Punctul : **Dealul Măgura.** Data săpăturii : 1-8 septembrie. Obiectivul : O așezare Tișzapolgár, suprapusă de un mîc complex Coțofeni. In stratul de cultură Tiszapolgár au fost descoperite fragmente ceramice, unelte de obsidiană și silex, toporașe de piatră șlefuită, neperforate. A fost parțial cercetat și un bordei aparținînd culturii Coțofeni care se adîncea în stratul Tiszapolgár.

(Carol Kacsó).

LĂPUȘ : Punctele : **Podanc și Gruiul Tîrgului.** Data săpăturii : luna iulie. Obiectivele : necropola tumulară hallstattiană și necropola plană hallstattiană. Colectivul : C. Kacsó și N. Reisfeld. In cadrul necropolei tumulare a fost cercetat un singur tumul (T. 9). Tumulul 9 (diam. — 18,50 m. ; înălț. — 1,80 m.). Vatra de incinerație, plasată în centrul tumulului, avea forma unei mici movile, cu înălțimea în partea centrală de 1 m. și diametrul de cca. 8 m. Pe margini vatra prezenta, în unele porțiuni, mult cărbune, printre care s-au găsit cîteva oase calcinate, resturi de bronz, provenite probabil de la un celt, și puține fragmente ceramice. Porțiunea centrală a vetrei, cu diametrul de aproximativ 5,5 m., era puternic arsă. In această porțiune, numai parțial curățată de cărbune și cenușă, se găseau resturile incinerării. In afară de ceramică, în întregime fragmentară, pe vatră au mai fost descoperite o mărgea de faianță și o podoabă din bronz, fragmentară și puternic arsă. In stratul de arsură au fost găsite 18 mărgele și o bobiță din aur, iar în interiorul vetrei cîteva fragmente ceramice, depuse probabil intenționat. In marginea tumulului s-a găsit o altă vatră, de formă circulară, amplasată direct pe solul antic, care a servit, probabil, ca loc de banchet funerar. Deasupra vetrei de incinerație, separat de un strat de pămînt de cca. 10-15 cm., au fost depuse un număr mare de cești, toate fragmentare. In mantaua tumulului, la diferite adîncimi, au fost descoperite grupuri de fragmente ceramice, din care majoritatea aparținau acelorași vase ca și fragmentele de pe vatră. In sondajul efectuat în punctul **Gruiul Tîrgului,** aflat la aproximativ 600 m. nord de necropola tumulară, au fost descoperite morminte plane, cu ceramică identică ca factură cu cea din mormintele tumulare.

(Carol Kacsó).

SUCIU DE SUS. Punctul : **Troian.** Data săpăturii : 7-12 august. Obiectivul : așezarea hallstattiană timpurie. Sondajul efectuat a permis localizarea exactă a așezării hallstattiene cunoscută și cercetată la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Așezarea este în mare parte distrusă, astfel că, în stratul de cultură foarte subțire, au fost descoperite sporadic fragmente ceramice ornamentate cu striuri, iar într-o mică groapă o greutate pentru războiul de țesut, din lut.

(Carol Kacsó).

https://biblioteca-digitala.ro

BERCHEZOAIA (com. Remetea Chicarului). Punctul : **Cetate.** Data săpăturii : 5 –20 septembrie. Obiectivul : ruinele cetății medievale Chioar. Colectivul : R. Popa, responsabil, B. Mihoc, Dinu V. Rosetti. S-au dezvelit în continuare ziduri din curtea mijlocie a cetății, s-au consolidat zidurile descoperite și s-a recoltat material ceramic. Au fost găsite două inscripții.

(Radu Popa).

1970

BUȘAG (com. Tăuții Măgherăuș). Punctul : **Dealul Bușagului.** Data săpăturii : iunie – iulie. Obiectivul : așezare paleolitică cu două niveluri de locuire. Nivelul I, situat la limita superioară a depunerilor leossoide gălbui-roșcate, între 0,40 și 0,60 m., se caracterizează prin masivitatea pieselor și aspectul arhaic al tehnicii de cioplire. Piesele tipice constau din nuclee prismatice și globulare, lame, aschii simple și retușate oblic, gratoare ; răzuitoare laterale și transversale de diferite tipuri, cioplite din roci de proveniență locală. Complexul este atribuit fazei inițiale a paleoliticului superior (aurignacianul inferior). Nivelul II este situat în depunerile artificiale gălbui-lutoase, între 0,10 și 0,40 m. Materialele descoperite au caracter microlitic și sînt cioplite din roci locale, silexuri de bună calitate și obsidiană. Piesele tipice constau din nuclee prismatice și piramidale, lame subțiri ,simple și retușate mărunt, străpungătoare, gratoare de diverse tipuri, burine, vîrfuri retușate abrupt și unelte combinate –ultimile constituind specificul așezării. Complexul este interpretat ca reprezentînd o fază tîrzie a gravettianului din nord-vestul României.

(Maria Bitiri).

OARȚA DE SUS. (com. Oarța de Jos). Punctul : **Dealul Măgura.** (lîngă marginea de vest al satului). Data săpăturii : 24 – 28 septembrie. Colectivul : Eugen Comșa și Carol Kacsó. Obiectivul : așezare Tiszapolgár suprapusă de un mic complex Coțofeni. Resturi izolate daco-getice. Au fost continuate, în cuprinsul asezării, sondajele începute în 1969 de Carol Kacsó. În stratul de cultură Tiszapolgár s-au descoperit mai multe unelte de : silex (lame și nuclee), cîteva toporașe de piatră șlefuită, neperforate. Ca și în alte complexe similare de tip Tiszapolgár și cel de la Oarța de Sus este caracterizat prin ornamentare redusă, reprezentată prin proeminențe, unele țuguiate. Amintim și un picior de vas, cu orificii rotunde specifice culturii. S-a cercetat în continuare și groapa unui bordei Coțofeni, din umplutura căruia s-au scos la iveală cioburi de tip Coțofeni, cu decor compus din linii incizate. Lipsesc din ornamentare motivele compuse din „boabe de linte" și cele din înțepături succesive.

(Dr. Eugen Comșa).

https://biblioteca-digitala.ro

LĂPUȘ. Punctul : **Podanc.** Data săpăturii : 15 august – 18 septembrie Obiectivul : necropola tumulară hallstattiană. Colectivul : C. Kacsó și N. Reisfeld. A fost cercetat tumulul cu cele mai mari dimensiuni din tot complexul (T. 10). Tumulul 10 (diam. : 28,50 m. ; înălț. : 2,90 m.). Vatra de incinerație, de formă aproximativ ovală, avea dimensiunile de 11/8,50 m. și se găsea în centrul tumulului. Era foarte puternic arsă, mai ales în partea ei centrală. O particularitate a acestei vetre constă în faptul că ea a fost construită pe o suprafață în prealabil nivelată și „purificată" prin foc. O parte din cărbune și cenușă au fost trase înspre marginea vetrei. Oasele calcinate, în număr relativ mic, erau amestecate cu ceramica de ofrandă, grupată cu preponderență în centrul vetrei și formată din vase întregi, în special cești, și fragmente ceramice. Mantaua tumului, în care s-au găsit fragmente ceramice și cîteva pietre de rîu, a fost construită în trei etape succesive, marcate fiecare printr-un strat de arsură. În apropierea necropolei, în punctul **Podul hotarului,** a fost identificată așezarea contemporană cu mormintele tumulare.

(Carol Kacsó).

SĂRĂSĂU. Punctul : **Zăpodie.** Data săpăturii : 14 – 30 septembrie. Colectivul : R. Popa, responsabil, V. Eskenasy, student. Obiectivul : vatra veche a satului Sărăsău, din secolele XII – XIII. S-au rezvelit încă două locuințe de suprafață, s-a încheiat sondarea zonei de sud-est a sectorului Zăpodie, completîndu-se datele privind topografia satului vechi. S-a recoltat material arheologic : ceramică, unelte, arme.

(Radu Popa).

https://biblioteca-digitala.ro

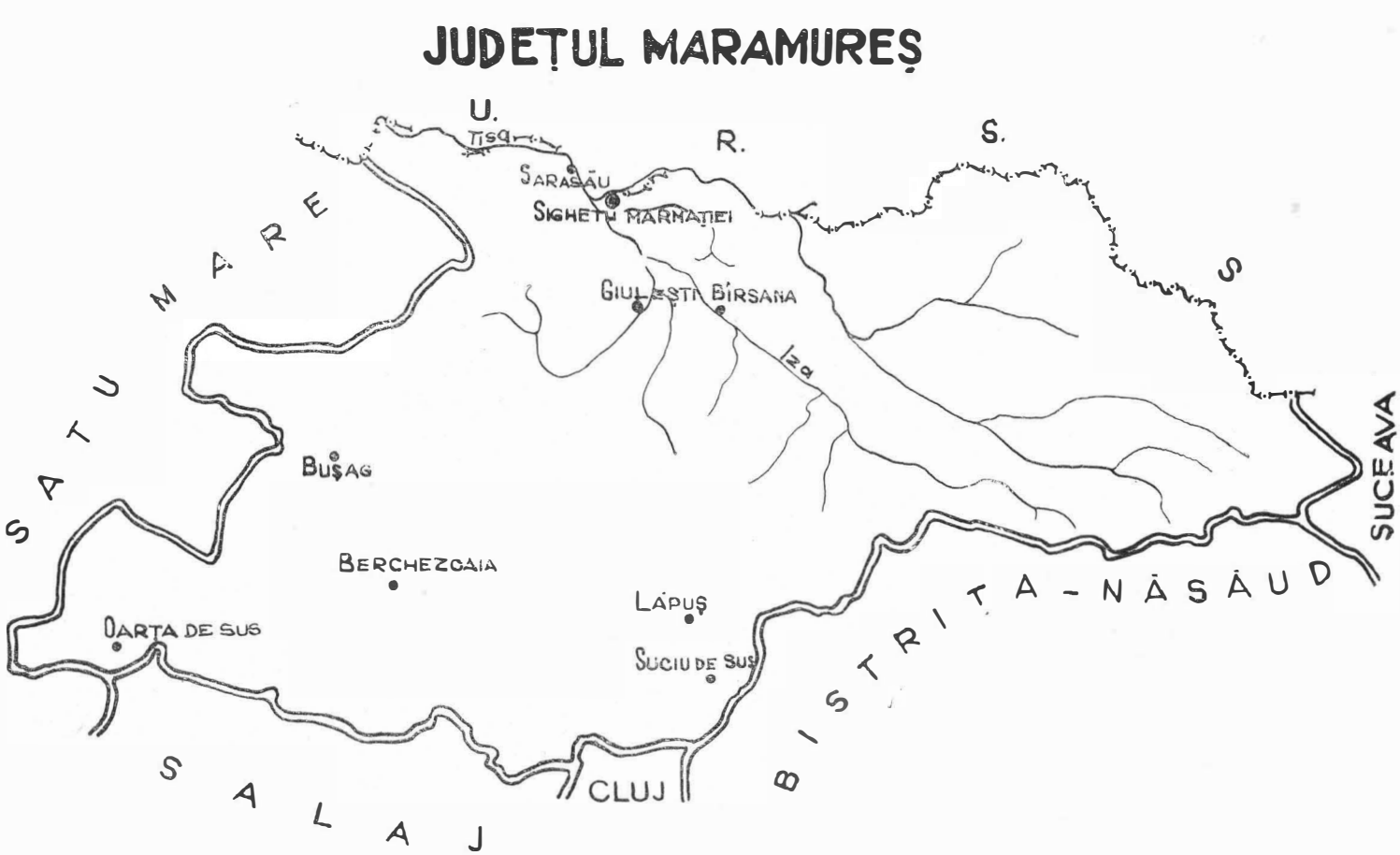

Fig. 1. — Săpăturile efectuate de Muzeul județean Maramureș (1968—1970).

https://biblioteca-digitala.ro

CHRONIK DER AUSGRABUNGEN DES BEZIRKSMUSEUMS MARAMUREȘ FÜR DEN ZEITRAUM 1968 – 1970

1968

GIULEȘTI. Ort : Zusammenfluss des Mestecănișbaches mit der Mara. *Datum der Grabung : 1. — 5. Juli. Gegenstand : die bronzezeitliche Siedlung. Es wurden die von der Arbeitsgruppe unter Leitung von R. Popa im Sommer 1966 begonnenen Untersuchungen fortgesetzt. Dabei wurden Spuren einer Ansiedlung der Sucin de Sus - Kultur entdeckt. Unter den Keramikscherben fanden sich auch einige der Otomani-Kultur.*

(Carol Kacsó).

LAPUȘ. Ort : Podanc. *Datum der Grabung : 4. — 25. Juni. Gegenstand : hallstattzeitliches Hügelgräberfeld. Arbeitsgruppe : M. Rusu (Leiter), I. Ordentlich, C. Kacsó. Es wurden zwei Hügelgräber untersucht, T 7 und T 8. Hügelgrab 7 (Dm 20 m ; Höhe 1,20 m). Der Verbrennungsplatz war in der Mitte des Grabes gelegen, hatte eine ovale Form mit dem Dm von etwa 5 4 m. Die Aschen- und Kohlenreste, gesondert vom Leichenbrand, waren an den Rand des Verbrennungsplatzes geschoben. Das auf der Brandstelle gefundene Grabinventar besteht aus : Scherben mehrerer Gefässe, einige davon zusammensetzbar, 8 Perlen und dem Bruchstück einer Goldspiralfeder. Im Mantel des Tumulus, der eine sehr kleine Anzahl Flusssteine, vor allem über dem Verbrennungsplatz, enthielt, wurde in 0,50 m Tiefe ein grosses bruchstückhaftes Gefäss gefunden.*

Hügelgrab 8 : (Dm 17 m ; Höhe 1,10 m) ; der Verbrennungsplatz in Form einer kleinen Erhöhung hatte den Dm 5,5 4 m. Auf der Brandstelle fand sich ein wenig Asche und Kohle und einige Tonscherben. Hingegen fand man in der Masse des Verbrennungsherdes eine beträchtliche Menge Tonscherben von grossen Gefässen, einige mit 2-2,5 cm dicken Wänden. Die Mehrzahl zeigte sekundäre Brandspuren, einige waren sogar glasig. Oberhalb des Verbrennungsplatzes, in einer Höhe von 0,40 m, fand man eine 10 cm dicke Brandschichte mit ovaler Oberfläche von 12/8 m Durchmesser. Innerhalb dieser Schicht und darüber wurden zahlreiche Tonscherben, rotgebrannte Lehmstücke und einige Flusssteine gefunden. An zwei Stellen erschienen bedeutende Brandreste verkohlter Stämme. Von der Brandschichte überdeckt, vertieft sich am Westrand des Verbrennungsplatzes bis zur ursprünglichen Oberfläche hinunter eine Grube mit dem Dm 0,60 m mit stark verbrannten Wänden. In der Grube fand man zahlreiche Lehmstücke, Hausverzierungen und einige Tonscherben, grösstenteils glasig gebrannt.

(Carol Kacsó).

BIRSANA. Ort : Cetățuia. Datum der Grabung : 15. — 20. Juli. Gegenstand : hallstattzeitliche Siedlung. Es wurde eine kleine Kontrollgrabung durchgeführt und die Spuren einer hallstattzeitlichen Siedlung mit einer Kulturschichte von etwa 0,30-0,40 m entdeckt, die aussen schwarze und innen rote Tonware enthielt. Spuren von Wohnungen oder Gruben wurden nicht gefunden.

(Carol Kacsó).

https://biblioteca-digitala.ro

SĂRĂSĂU. Orte : Zăpodie, Dăbrăuț und Vîlcelușe. *Datum der Grabung :* 3. — 12. Juli und 18. Oktober. Arbeitsgruppe : R. Popa (Leiter), M. Zdroba, A. Nemoianu, Student. Gegenstand : *das alte Weichbild des Dorfes Sărăsău und Suchgrabungen im Gemeindegebiet zur Feststellung anderer Objektive. Es wurden zwei weitere Wohnstellen im alten Weichbild des Dorfes (12.-13. Jh.) aufgedeckt und die Ausgrabung eines — teilweise schon 1967 untersuchten — Hauses beendigt.*

(Radu Popa)

SIGHETU MARMAȚIEI. Ort : Valea Mare. *Datum der Grabung : 22. — 30. Oktober. Gegenstand : das Weichbild eines zerstörten Dorfes aus dem 12.—13. Jh. Die durchgeführten Probegrabungen ermöglichten die zeitliche Einreihung des Ortes und die Einbringung archäologischen Materials.*

(Radu Popa).

GIULEȘTI. Orte : die Kirche und das Weichbild des Dorfes. *Datum der Grabung : 17. Juni — 6. Juli. Gegenstand : die Ruinen der alten Kirche aus dem 13. (?) — 14. Jh. und Wohnspuren aus dem 14. — 15. Jh. im Weichbild des Dorfes. Arbeitsgruppe : R. Popa (Leiter), M. Zdroba, I. Popovici und die Studenten M. Berindei, K. Gündisch, S. Iosipescu, A. Nemoianu, L. Pușcașu. Es wurde die 1966 begonnene Untersuchung beendet ; die Ruinen der alten Kirche wurden vollständig aufgedeckt und konsolidiert und wichtige Daten über die topographische Entwicklung des Dorfes gewonnen. Auch wurde archäologisches Material aus dem 14. — 15. Jh. gesammelt.*

(Radu Popa).

BERCHEZOAIA. (Gem. Remetea Chioarului). Ort Cetate *(Burg). Datum der Grabung : 8. — 28. Juli. Gegenstand : die Ruinen der mittelalterlichen Burg Chioar. Arbeitsgruppe : R. Popa (Leiter), M. Zdroba und die Studenten M. Berindei, K. Gündisch, S. Iosipescu, A. Nemoianu, L. Pușcașu. Es wurden Probegrabungen innerhalb der drei Festungsgürtel der Burg gemacht, um den gegenwärtigen Zustand des von Pflanzenwuchs und Schutt überdeckten Bauwerks zu untersuchen und die Möglichkeit zur Wiederherstellung, Freilegung und Festigung einiger Teile des Mauerwerks abzuschätzen. Es wurde archäologisches Material gesammelt.*

(Radu Popa).

1969

OARȚA DE SUS (Gem. Oarța de Jos). Ort : Dealul Măgura. *Datum der Grabung : 1. — 8. September. Gegenstand : eine Tiszapolgàr-Siedlung, überlagert von einem kleinen Cotofeni-Komplex. In der Tiszapolgàr-Kulturschicht wurden Tonscherben, Geräte aus Obsidian und Silex, ungelochte Handbeile gefunden. Es wurde auch eine Hütte teilweise untersucht, die der Cotofeni-Kultur angehört und sich in die Tiszapolgàr-Schicht einlagerte.*

(Carol Kacsó).

https://biblioteca-digitala.ro

LĂPUȘ. Orte: Podanc und Gruiul Tîrgului. Datum *der Grabung : der Monat Juli. Gegenstand : die beiden hallstattzeitlichen Friedhöfe, der eine mit Hügelgräbern, der andere mit Flachgräbern. Arbeitsgruppe : C. Kacsó, N. Reisfeld. Im Hügelgräberfeld wurde ein einziges Grab (T. 9) untersucht : das Hügelgrab 9 (Dm 18,50 m ; Höhe 1,80m). Der in der Mitte des Tumulus gelegene Einäscherungsplatz hatte die Form eines kleinen Hügels von 1 m Höhe in der Mitte und etwa 8 m Durchmesser. An den Rändern des Brandplatzes fand sich an einigen Stellen viel Kohle und dazwischen Leichenbrand, Bronzerste, wahrscheinlich von einem Tüllenbeil und wenige Tonscherben. Der Mittelteil des Verbrennungsplatzes von etwa 5,5 m Durchmesser war stark gebrannt. In diesem, nur teilweise von Asche und Kohle gereinigten Teil fanden sich die Leichenbrandreste. Ausser der ausschliesslich in Bruchstücken vorhandenen Keramik fand man an dieser Stelle noch eine Fayanceperle und das Bruchstück eines stark verbrannten Bronzeschmuckes. In der Brandschichte fand man 18 Perlen und ein Goldkügelchen und innerhalb des Brandherdes einige — wahrscheinlich absichtlich hinterlegte — Keramikscherben. Am Rande des Hügelgrabes befand sich, unmittelbar auf des ursprünglichen Oberfläcke ein anderer kreisförmiger Herd, der wahrscheinlich als Platz für das Totenmahl diente. Oberhalb des Verbrennungsplatzes, getrennt durch eine etwa 10 — 15 cm dicke Erdschichte, war eine grosse Anzahl von Tassen, alle in Scherben hinterlegt. Im Mantel des Tumulus, in verschiedenen Tiefen, entdeckte man Gruppen von Tonscherben, grösstenteils derselben Gefässe, wie die Scherben vom Verbrennungsplatz. Bei der am Orte* Gruiul Tîrgului, *etwa 600 m nördlich des Hügelgräberfeldes unternommenen Suchgrabung fand man Flachgräber mit Tonware derselben Beschaffenheit wie die der Hügelgräber.*

(Carol Kacsó).

SUCIU DE SUS. Ort : Troian. *Datum der Grabung : 7. — 12. August. Gegenstand : die frühhallstattzeitliche Siedlung. Eine Suchgrabung ermöglichte die genaue Lokalisierung der gegen Ende des 19. Jhs bekanntgewordenen und untersuchten hallstattzeitlichen Siedlung. Sie ist grösstenteils zerstört, so dass in der sehr dünnen Kulturschichte nur vereinzelt besenstrichverzierte Tonscherben und in einer kleinen Grube Tongewichte für den Webstuhl gefunden wurden.*

(Carol Kacsó).

BERCHEZOAIA (Gem. Remetea Chioarului). Ort : Cetate *(Burg). Datum der Grabung : 5. — 20. September. Gegenstand : die Ruinen der mittelalterlichen Burg Chioar. Arbeitsgruppe : R. Popa (Leiter), B. Mihoc, Dinu V. Rosetti. Die Aufdeckung der Mauer des Mittelhofes der Burg wurde fortgesetzt, die blossgelegten Mauern gefestigt und Tonware gesammelt. Es wurden auch zwei Inschriften gefunden.*

(Radu Popa).

https://biblioteca-digitala.ro

1970

BUŞAG (Gem. Tăuți Măgherăuș). Ort : Dealul Buşagului. *Datum der Grabung : Juni — Juli. Gegenstand : paläolithische Siedlung mit zwei Wohnschichten. Schichte I, an der Obergrenze der gelb-rőtlichen Lössablagerungen, zwischen 0,40 und 0,60 m, ist durch die Massigkeit der Gegenstände und den archaischen Charakter der Technik des Behauens gekennzeichnet. Typisch sind prismatiche und runde Kernstücke, Klingen, einfache und schräg retuschierte Abspliesse, Kratzer, Seiten-und Querschaber verschiedener Typen, aus örtlichem Geestein. Der Komplex wird der Anfangsphase des Paläolithikums (Unteres Aurignacien) zugeschrieben. Schichte II ist in den künstlichen gelblehmigen Ablagerungen zwischen 0,10 und 0,40 m gelegen. Die Funde haben mikrolithischen Charakter und sind aus örtlichem Gestein, Silex guter Qualität und Obsidian, gebauen, Typisch sind prismatische und pyramidenförmige Kernstücke, dünne, einfache und fein retuschierte Klingen, Stichel, Kratzer verschiedener Typen, steil retuschierte Spitzen und kombinierte Geräte ; die letztern stellen eine Eigentümlickkeit dieser Siedlung dar. Der Komplex wird einer späten Phase des Gravettiens in Nordwestrumänien zugeschrieben.*

(Maria Bitiri).

OARȚA DE SUS. *(Gem. Oarta de Jos). Ort :* Dealul Măgura *(am Westrand des Dorfes). Datum der Grabung : 24.—28. September. Arbeitsgruppe : Eugen Comșa und Carol Kacsó. Gegenstand : Tiszapolgársiedlung, überlagert von einem kleinen Cotofeni-Komplex. Einzelne dakisch-getische Reste. Innerhalb der Siedlung wurden die 1969 von Carol Kacsó begonnenen Suchgrabungen fortgesetzt. In der Tiszapolgár-Kulturschicht wurden mehrere Werkzeuge aus Silex (Klingen und Absplïesse), Obsidian (Klingen und Kernstücke), einige ungeglochte Handbeile aus geglättetem Stein gefunden. Wie andere gleichartige Komplexe vom Typ Tiszapolgár wird auch der von Oarța de Sus durch seine spärliche Verzierung, die meist aus — spitzzulaufenden — Knubben besteht, gekennzeichnet. Erwähnenswert ist ein Gefässfuss mit runden Öffnungen, wie sie dieser Kultur eigentümlich sind. Weiters wurde die Untersuchung der Grube einer Cotofeni Hütte fortgesetzt, aus deren Füllerde Scherben vom Cotofeni-Typ mit Ritzverzierung zu Tage traten. In der Ornamentik fehlen die Motive der Linsen und des Furchenstichs.*

(Dr. Eugen Comșa).

LĂPUȘ. *Ort :* Podanc. *Datum der Grabung : 15. August — 18. September. Gegenstand : das hallstattzeitliche Gräberfeld. Arbeitsgruppe : C. Kacsó und N Reisfeld. Es wurde der Tumulus mit den grössten Ausmassen des gesamten Komplexes (T 10) untersucht. (Dm : 28,50 m ; Höhe 2,90 m). Der Verbrennungsplatz von ungefähr ovaler Form hatte die Masse von 11 8,50 m und befand sich in der Mitte des Hügelgrabes. Er war sehr stark verbrannt, besonders in seinem Mittelteil. Eine Eigentümlichkeit dieses Verbrennungsplatzes besteht darin, dass er auf einer vorher geebneten und durch Feuer „vereinigten" Stelle angelegt war. Ein Teil Kohle und Asche war gegen den Rand des Brand-*

https://biblioteca-digitala.ro

platzes gezogen. Din verhältnismässig geringen Leichenbrandreste waren mit der Opferkeramik vermischt, die vorzüglich in der Mitte des Herdes angeordnet war und aus ganzen Gefässen, hauptsächlich Tassen, sowie aus Tonscherben bestand. Der Mantel des Tumulus, in dem man Tonscherben und einige Flussteine fand, war in drei aufeinanderfolgenden Etappen errichtet, von denen jede durch eine Brandschichte bezeichnet ist. In der Nähe des Friedhofes, am Orte Podul Hotarului, *wurde die mit den Hügelgräbern gleichzeitige Siedlung festgestellt.*

(Carol Kacsó).

SĂRĂSĂU. *Crt :* Zăpodie. *Datum der Grabung : 14.—30. September. Arbeitsgruppe : R. Popa (Leiter), V. Eskenasy Student. Gegenstand : das alte Weichbild des Dorfes Sărăsău aus dem 12.—13. Jh. Es wurden zwei weitere Wohnungen an der Oberfläche freigelegt und die Suchgrabung an der Südostzone des Platzes Zăpodie abgeschlossen, wobei die topographischen Daten ergänzt wurden. Es wurde archäologisches Material : Tonware, Werkzeuge, Waffen gesammelt.*

(Radu Popa).

Übersetzt von A. Tarnavschi.

https://biblioteca-digitala.ro

La acest volum au colaborat:

VALERIU ACHIM — Comitetul pentru cultură și artă al județului Maramureș (Baia Mare); GAVRIL BĂLAN — Muzeul județean Maramureș (Baia Mare); Dr. OCTAVIAN BANDULA — Comitetul pentru cultură și artă al județului Maramureș (Baia Mare); IOSIF BERES — Muzeul municipal (Sighetu Marmației); Dr. MARIA BITIRÍ — Institutul de Arheologie (București); VASILE CĂPILNEAN — Filiala Arhivelor statului județul Maramureș (Baia Mare); Dr. EUGEN COMȘA — Institutul de Arheologie (București); Dr. ION HORAȚIU CRIȘAN — Institutul de Istorie și Arheologie (Cluj); ȘTEFAN DĂNILĂ — Muzeul județean Bistrița-Năsăud (Bistrița); ION GLODARIU — Institutul de Istorie și Arheologie (Cluj); VICTOR GORDUZA — Comitetul pentru cultură și artă al județului Maramureș (Baia Mare); Dr. CONSTANTIN ENEA — Universitatea Babeș — Bolyai (Cluj); ION IUGA — Comitetul județean Maramureș al U.T.C. (Baia Mare); CAROL KACSO — Muzeul județean Maramureș (Baia Mare); NÁNDOR KATZ — Sighetu Marmației; Dr. KÁROLY KOS — Muzeul etnografic al Transilvaniei (Cluj); BLAGA MIHOC — Muzeul județean Maramureș (Baia Mare); MIHAI MUSCĂ — Muzeul județean Maramureș (Baia Mare); IVAN ORDENTLICH — Muzeul Țării Crișurilor (Oradea); COLOMAN OSZOCZKI — Filiala Arhivelor statului județul Maramureș (Baia Mare); Dr. RADU POPA — Institutul de Arheologie (București); AUREL SOCOLAN — Muzeul județean Maramureș (Baia Mare); SABIN ȘAINELIC — Muzeul județean Maramureș (Baia Mare); VASILE ȘCHIOPU — Universitatea Babeș-Bolyai (Cluj); PETRU VARGA — Centrala minelor și metalurgiei neferoase (Baia Mare); SILVIA ZDERCIUC — Muzeul de Artă Populară al R.S.R. (București); MIRCEA ZDROBA — Muzeul județean Arad.

Desenele și coperta au fost executate de MARIA ORHA — Muzeul județean Maramureș (Baia Mare). Materialele arheologice și etnografice, care fac parte din colecțiile Muzeului județean Maramureș, au fost restaurate de NICOLAE REISFELD și GRIGORE TIBERIAN.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrări editate de Muzeul județean Maramureș

	Baia Mare, schiță monografică, 1965
H. Daicoviciu **O. Bandula** **I. Glodariu**	Cercetările de la Onceşti din Maramureş, 1965
K. Horedt	Așezarea fortificată din pericada tîrzie a bronzului de la Sighetu Marmației, 1965
E. Chirilă **O. Bandula**	Tezaurul monetar de la Baia Mare, 1966
M. Bitiri **A. Sccolan**	Cercetări paleolitice în Țara Oașului, 1966
R. Popa **M. Zdroba**	Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea, 1966
I. H. Crișan	Materialele dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania, 1966
* * *	P. Erdös, 1966
V. Zirra	Un cimitir celtic în nord-vestul României, 1967
I. D. Ștefănescu	Biserica din Șurdești, 1967
* * *	A. Mikola 1967
*	Pagini din istoria Maramureșului, 1967
* *	Gh. Vida, 1968

https://biblioteca-digitala.ro

* * * — Momente ale dezvoltării culturii și artei în județul Maramureș, 1968

V. Achim
A. Socolan — Dr. Vasile Lucaciu, 1968

* — Maramureșul și unirea, 1968

R. Popa — Cnezatul Marei, 1969

* — MARMAȚIA, I, 1969

M. Rusu
O. Bandula — Mormîntul unei căpetenii celtice de la Ciumești, 1970

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Tehnoredactor : ing. **ION CRĂCIUN**

Tiparul executat sub comanda 9541 la Intreprinderea Poligrafică Maramureș, Baia Mare, B-dul București nr. 25
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro